

Bismillahirrahmanirrahim

Onbeşinci cildin başı

(Beşinci defter)

BİRKAÇ SÖZ VE BİR HATIRA

Hamd ve sena Rabbimize, salat ve selam nebimize! Sıhhat, mutluluk, salah ve felah ihvan-ı dinimize ve bütün insanlara...

Altı ciltlik Mesnevî-i Şerif'in bütün beyitlerinin toplamı yirmi beş bin altı yüz altmış dokuz (25.669) beyitten ibarettir. Merhum ve mağfur Tahir-ül Mevlevî Hazretleri 17309 beyti tercüme ve şerh etmiş, ömrü vefa etmediği için şerh tamamlanamamıştı.

Şöyle ki, merhum 5. ciltte bulunan 4220 beyitten ancak 1148 beyti şerh edebilmiş, böylece 5. cildin geriye kalan 3032 beyti ile 6. ciltte bulunan 4928 beyitle beraber, mecmuu 8020 beyti bulan Mesnevî beyitlerinin şerhi yapılamadan kalmıştır.

Şerhi yapılamayan bu 8020 beytin şerhinin yapılmasını Şamil Yayinevi'nin muhterem sahipleri bendenize havale ettikleri zaman, önce bu işe girişmeye cesaret edemedim. Sebebi, Tahir-ül ihsanına, insanlığına hayran olduğum için benim gibi âciz bir kimse, o büyük insanın vefatı münasebetiyle yarıda bıraktığı şaheser bir esere ne cüretle devam edebilirdi? Fakat bir taraftan da bu eserin yarıda kalmasına gönlüm razı olmuyordu. Bir hayır sahibinin bu eseri tamamlamasını senelerden beri bekliyordum. Kendimi bu işi yapmaya ehliyetli göremediğim halde, bana yapılan bu teklifi, Tahir-ül Mevlevî Hazretlerinin ruhaniyetlerinden gelen bir teklif olarak kabul ettim.

Ona karşı duyduğum hürmet ve ondan aldığım manevi kuvvet, bana aczimi unutturdu. Kırık dökük, hocamın yarıda bıraktığı yerden başlayarak, onun müracaatta esas tuttuğu Ankaravî Hazretlerinin şerhinden ve inşallah isimlerini kitabın sonuna koyacağım başka şerhlerden ve kitaplardan da faydalanarak, Allah'ın inayeti ve Şamil Yayinevi'nin gayreti ile bu mübarek şerhi tamamlamaya çalışacağım. Bu hususta Cenab-ı Hakk'ın lütf-u ihsanını, niyaz ederim.

Mevlâna'yı seven, Mesnevî'yi okumaktan zevk alan sayın okuyucularıma önce şunu arz etmek isterim ki, Tahir-ül Mevlevî Hazretlerinin şerhini bitirip de 17309 numaralı beyitten sonra, fakirin şerh etmeye cüret ettiği yere gelince, geniş asfalt bir caddeden, bir ham yola, bir patikaya çıkmış gibi olacaksınız. Bazen bir ham yol, bir patika da, insanı zahmetle de olsa, gitmek istediği yere ulaştırır. Gayeye varmak için bazen sıkıntıya katlanmak zorunda kalırız.

Bu bakımdan merhum ve mağfur Tahir-ül Mevlevî'nin manevi himmetiyle yazmak cüretinde bulunduğum şerhi küçümsemeyiniz, okumaya devam ediniz. Umulur ki Hazreti Mevlâna'nın ve Tahir-ül Mevlevî'nin yardımı ile ruhunuzda manevi bir zevk duyarsınız. Bu vesileyle bendeniz de siz okuyucularıma naçiz bir hizmette bulunmuş olurum. Öldüğüm zaman da, bu şerhler rahmetle anılmaya vesile olur. Ruhuma Fatiha okuyacak mümin kardeşlerine şimdiden teşekkürlerimi arz ederim. Fakat asıl bu hizmeti, kâğıdın vesairenin çok pahalı olduğu bir zamanda, noksan kalan ciltleri basmak zahmetine katlanacak olan Şamil Yayinevi yapacaktır. Şimdiden bu yayınevinin muhterem sahiplerine teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Şerhe başlamadan önce, muhterem okuyucularıma Tahir-ül Mevlevî Hazretlerini nasıl tanıdığımı ve kendisinden nasıl istifade ettiğimi kısaca arz etmek isterim.

1929 senesinde, Kuleli Askeri Lisesi'nde talebe iken, Süleyman Nazif merhumun Batarya ile Ateş adlı kitabını okumuştum. Orada meşhur mücahit Şeyh Şamil Hazretleri hakkındaki yazı, bendenizi çok heyecanlandırmıştı. Bu vesileyle Şeyh Şamil Hazretlerinin hayatı ve Ruslarla yaptığı savaşlar hakkında daha geniş bilgi edinmek maksadıyla, sahaflarda kitapçılık yapan, hürmet ettiğim ve sevdiğim Hulusi Efendi'ye müracaat ettim. O zamana kadar Türkiye'de, Şeyh Şamil hakkında en mufassal eseri Tahir-ül Mevlevî Hazretlerinin yazdığını söyledi. Bahsedilen Gazavat-ı Şeyh Şamil adındaki kitabı hafta başı

izinlerinde kitapçılarda aradım. Bulamadım. Tekrar Hulusi Efendi'ye başvurdum. "Git, Tahir-ül Mevlevî'nin kendisinden iste" dedi. Ben Tahir-ül Mevlevî Hazretlerini Sebil-ür Reşad mecmuasındaki yazılarından ve İnyetullah Han Dehlevî'den tercüme ettiği Hint Masalları adlı eserinden ismen tanıyordum. Şahsen tanıımıyordum. Nerede oturduğunu da bilmiyordum. Hulusi merhum, "Aksaray'da Taşkasap'ta oturur. Orada kime sorsan, evini sana gösterir" dedi. Aksaray'ın Taşkasap semti o zamanlar bomboştı. Şimdiki kocaman apartmanlar, şimdiki kalabalık yoktu. Bir tatil günü Taşkasap'a gittim. Sağ tarafta, ufak bir bahçe içinde, iki katlı küçük evini buldum. Kapıyı çaldım. Sakallı, muhterem bir zat kapıyı açtı. "Tahir-ül Mevlevî Hazretlerini arıyordum" dedim. "Aradığınız benim" dedi.

"Bendeniz Kuleli Askeri Lisesi talebelerinden Muhammed Şefik. Zat-ı âlilerinizin vaktiyle yazmış bulunduğu Şeyh Şamil Hazretlerine ait eseri kitapçılarda aradım, bulamadım. Kitapçı Hulusi Efendi size müracaat etmemi söyledi" dedim. Tahir-ül Mevlevî Hazretleri, "Evladım, o kitabı vaktiyle Enver Paşa toplattı. Kafkasya'daki Müslümanlara gönderdi. Benim kütüphanemde bir nüsha var. İstedğin zaman gel burada oku" dedi. "Efendim, Çengelköy'den buraya kolay gelinmiyor. Bir hafta için müsaade ediniz, okuyup haftaya getireyim" dedim. "Kusura bakmayın, dışarıya götürmek üzere evden kitap veremem" dedi. Merhum bana, "İçeri gelin, kitabı görün, biraz okuyun" dediyse de, ben içeri girmedim. Müsadesini alarak evden ayrıldım. Resmi elbiseli bir askeri lise talebesi olduğum halde bana itimat etmediği için de içimde bir üzüntü vardı. Sonradan kitapçı Hulusi Efendi'ye de bu hususta bir şey söylemedim.

Aradan seneler geçti. Bendeniz 1935 senesinde, Kuleli Askeri Lisesi'ne edebiyat öğretmenini olarak verildim. Esas öğretmenliğe başlamam için bir sene bir öğretmenin yanında staj görmem gerekiyordu. O sıralarda esas yeri Darüşşafaka'da öğretmenlik olan Tahir-ül Mevlevî, yani Tahir Olgun Hazretleri, aynı zamanda Kuleli'de de edebiyat öğretmenini olarak vazife görüyordu.

O senelerde Kuleli'de 7-8 kadar edebiyat öğretmenini vardı. Bu meyanda, benim talebeliğim sırasında edebiyat muallimi olan Raif Necdet Kestelli merhumda bulunuyordu. Bu sekiz öğretmen arasında bendenizin Ankara'dan gelen tayin emrinde, "Tahir Olgun'un yanında staj yapacaktır" kaydı olduğundan, benim eski hocam Raif Necdet merhum bu emirden üzülmüştü. Ben de, vaktiyle bir haftalık da olsa bir kitabı vermeyen bir hocanın yanına verilmemden dolayı içimde bir ürkeklik vardı.

Tahir-ül Mevlevî Hazretleri, sonradan bendenize emri tebliğ ettikleri zaman, "Genç bir teğmenin stajyer olarak yanıma verilmesine ben de pek memnun olmadım. Belki serkeş, ukala birisi olur, beni uğraştırır diye düşündüm" dedi. Hatta o zamanın tedrisat müdürüne, bu stajyeri başka bir arkadaşın yanına vermenin daha iyi olacağını teklif ettiyse de, tedrisat müdürünün kendisine, "Emir Millî Müdafaa vekâletinden isminiz yazılı olarak geldi, değiştiremem" dediğini hikâye etmişlerdi. Merhumun yanında staja başladım. Hocamın 15 saat dersi vardı. Bütün derslere beraber giriyorduk. Boş bir sıraya oturuyor, dersi can kulağıyla dinliyordum. Hâlbuki benim gibi başka bölümlerde staj gören arkadaşlar, emir yerini bulsun diye hocaları ile haftada birkaç derse giriyorlar, hocalarından müsaade olarak boş vakitlerini öğretmenler odasında ve başka yerlerde harcıyorlardı. Bu hal, yani Tahir-ül Mevlevî Hazretlerinin stajyeri olmak, bendeniz için bir lütf-u ilahî oldu. Bir öğretim yılı boyunca hocamdan çok istifade ettim. Şöyle ki, onun dersteki takrirlerinden başka, büyük teneffüslerde Farsça'dan anlayamadığım bazı beyitleri kendisine soruyor, öğreniyordum. İdarenin müsaadesiyle hocamın nöbetlerini de tutuyor, onun yaşlı hâlinde okulda yatmamasını temin ediyordum.

Az zaman içinde aramızdaki resmiyet samimiyete, bir baba ile evlat arasındaki karşılıklı saygı ve sevgiye çevrildi. Bendenizi evine çağırdı. "Benim kapım sana her zaman açıktır" buyurdu. O sıralarda, bir kış gecesi Hz. Mevlâna'nın, Velet Çelebi Efendi'nin bastırıldığı rubailerini okudu. Merhumun verdiği manalar, ilave notlar, hâlâ kurşun kalemle yazılmış olarak kitabın kenarındaki boş yerlerde bulunmaktadır.

Sonra Şebisteri'nin, Gülşen-i Raz'ını beraber tekrar okuduk. Şeyh Galip'in Hüsn-ü Aşk'ının şerhini de merhumdan dinledim. Stajım bitip resmen öğretmen olduktan sonra da aynı okulda beraber bulunduğumuz müddetçe, hatta Kuleli'den Maltepe Askeri Lisesi'ne

naklimden sonra da, kendisinden bir talebe gibi istifade etmeye devam ettim. Benim bulunduğum lise, İkinci Cihan Savaşı'nda Akşehir'e nakledilince, mektuplar yazarak bilmediklerimi hocamdan sormaya, öğrenmeye devam ettim.

Aşağıdaki mektup, merhumun fakire yazdığı mektuplardan birisidir. Akşehir'de medfun Mahmut Hayrani ve Nimet Dede hakkında sorduğum suallere lütfettiği cevabın, kendi mübarek el yazısını ihtiva eden bir nüshasıdır. Teberrüken buraya koyuyorum!

Sevgili evladım;

Lütufnamenizi ve melfuf-i vesikayı aldım. Teşekkür ederim. Vedaa gelememek ve mektup gönderememek hususunda itizara mahal var mı? Öyle şeyler resmî dostluklar içindir. Size olan samimi meveddetim dolayısıyla, sizin de bana karşı kalbî bir muhabbetiniz olduğunu pek iyi bilirim.

Mahmut Hayrani hakkında malumat istiyorsunuz, Kamus-u A'lam, Sicill-i Osmani, Latifi ve Salim tezkerelerine baktım. Son asır Türk şairlerini, Meşhur Adamlar Ansiklopedisi'ni karıştırdım. Fakat hiçbirinde böyle bir isme tesadüf edemedim. İhtimal ki bir halk ve tasavvuf şairidir. İbn-ül Emin Mahmut Kemal Bey'e bir mektupla müracaat ederseniz belki malumat alırsınız. Adresi şudur: Beyazıt - Kazancılar'da, Mahmut Emin Paşa sokağında...

Nimet Dede'ye gelince... Onu da bilmiyorum. Mahalli bir veli olması ihtimali vardır. Konya'ya giden Kuleli yaranından yalnız Fransızca muallimi Muhammed Ali Bey'den bir kart aldım. Ve yazdığım cevapta, "Bir aydan beri çekildiğim şu inziva âleminde ilk defa olmak üzere zat-ı âlinizden bir iltifatname aldım. Demek ki Kuleli'deki arkadaşlardan beni en çok seven ve ilk olarak sevindirmek isteyen sizmişsiniz" dedim.

Baki, gözlerinizden öper ve afiyetinizi lütf-i ilahîden temenni ederim oğlum.

2 Haziran 941. TAHİR OLGUN

Aksaray'da, Taşkasap'taki mütevazı evinde, Tahir-ül Mevlevî Hazretleri, hemşireleri Gülistan Hanımefendi ile oturuyorlardı. Merhumun çalışma odasının her tarafı kitaplarla doluydu. Evi âdeta bir mahfil gibiydi. Orada şimdi hepsi de rahmet-i Rahmana kavuşmuş, üstat İbn-ül Emin Mahmut Kemal, şair Hüseyin Siret, Halil Nihat, Muhittin Raif Yengin, Said-ül Mevlevî vs. gibi birçok tanınmış şairleri, edipleri tanımak, ellerini öpmek saadetine erdim. Bazan Mısır'dan da kendisini ziyarete gelenler oluyordu.

Merhum bir aralık prostattan muzdaripti. Evinde ziyaret ettiğim zamanlar, bazen kendisini merdiven başındaki küçük yatak odasında yatarken bulurdum. O hâlde de fakiri kabul buyuruyor çeşitli mevzular üzerinde uzun uzun konuşuyorduk.

Bir aralık Guraba Hastanesi'ne yatırıldı. Hatırımda kaldığına göre o hastahanenin bevliye mütehasısı Ali Eşref Bey, onu ameliyat etti. Hastanede kendisini sık sık ziyaret ettim. Ameliyattan bir iki gün evvel kendisini görmeye gittiğimde her zamankinden daha neşeli buldum. "Dün gece Hz. Mevlâna'yı rüyamda gördüm. İyi olacağımı müjdeledi" diye sevincini izhar etti. Gerçekten başarılı bir ameliyat geçirdi. O hâlinde bile neşe ve tefekkürü bırakmadı. Ameliyattan sonraki ziyaretlerden birinde, karyolasının altındaki şişe ve sondayı işaret ederek, "Felek beni nargileye dönderdi" mealinde bir şiir söyledi.

Merhum usta daima neşeliydi, ümitliydi. Fıkra anlatmaya meraklıydı. Hafızası çok kuvvetliydi. Herhangi bir beyti yahut bir fikri açıklarken, tedai suretiyle, aynı mevzuda birçok beyitleri ezbere, arka arkaya tekrarlardı. Hazır cevaptı. Şakacı idi. Arkadaşlarıyla şakalaşmayı pek severdi.

Bir aralık Kuleli Askeri Lisesi'nde, soyadını hatırlayamadığım Sadık Bey isminde sivil bir doktor vazife görmektedir. Bu zat, sonradan Mazhar Osman Bey'in yanında ihtisas yaparak sinir doktoru oldu ve Bakırköy Akıl Hastanesi'nde vazife aldı. Bir gün, yaz mevsiminde, öğle paydosunda, Kuleli Askeri Lisesi'nin yukarı kısmında, o zaman okul reviri olarak kullanılan binanın önünde bulunan çınar ağacının altında, aramızda Tahir-ül Mevlevî'nin de bulunduğu öğretmen arkadaşlarla beraber oturuyorken, okulun doktoru Sadık Beyle eczacı olan Yüzbaşı yanımıza geldiler. Doktor, şakacı bir zattı. Tahir-ül Mevlevî Hazretlerine takılmak istedi. "Hocam" dedi, "Hani meşhur bir kıta vardır. Orada köpeğin tahir olduğundan bahsedilir. O kıtanın aslını lütfeder misiniz? Bizim eczacı onu merak

etmiş, yazmak istiyor.” Tahir-ül Mevlevî, “Evet, böyle bir kıta var. Vaktiyle meşhur şair Nefî’ye Tahir Efendi adında birisi köpek diye hakaret etmiş. Nefî altında kalır mı, hemen şu hicviye’yi söylemiş: Bize kelp demiş Tahir Efendi/ İltifatı bu sözde zahirdir/ Malikî mezhebim benim zira/ İtikadımca kelp Tahir’dır. Yani Tahir Efendi, bana kelp diye hakaret etmiş, onun bu sözünde hakaret yoktur. Teveccühünün, sevgisinin açığa vurulması vardır. Çünkü ben Malikî mezhebindeyim. Bu mezhebe göre köpek temizdir. Köpek artığı su ile abdest alınabilir. Nefî burada, tahir kelimesinin manasından faydalanarak bir sanat göstermiştir. Malum ya, tahirin lügat manası, temiz demektir. Adamın adı da Tahir olduğu için bir taşla iki kuş vuruyor. Adama tarizde bulunuyor. Hakaretini iade ediyor. Ben köpek değilim, Tahir Efendi köpektir, demek istiyor.” Tahir-ül Mevlevî bu açıklamayı yaptıktan sonra, “Doktorcuğum, köpeğin tahir olup olmadığında mezheplerde ihtilaf vardır. Fakat köpeğin sadık olduğunda hiç kimsenin şüphesi yoktur” der.

Bu cevap karşısında doktor Sadık Bey şaşırды. Kendi ismini düşünmeden giriştiği şakada mağlup oldu, yüzü kızardı. Biz de, bu hazır cevaplılık karşısında hayranlıkla gülüşmüştük.

Geçmiş zaman olur ki, hayali cihana değer.

Tahir-ül Mevlevî Hazretlerini hiçbir gün meysus, asık suratlı görmedim. İkinci Cihan Savaşı sıralarında idi. Almanlar Bulgaristan’ı, Yunanistan’ı işgal etmişlerdi. İstanbul’da geceleri karartma tatbik ediliyordu. Bu sıralar kendisini ziyarete gitmiştim. Orada Demir Yolları’nda müfettiş olan Sadi Beyle, talebelerinden Doktor Yümni Bey ve ismini şimdi hatırlayamadığım bir zat vardı. Orada bulunanlar, coğrafi vaziyetimizden dolayı pek ümitsizdiler. Şöyle ki, İran müttefikler ve Ruslar tarafından işgal edilmişti. Suriye’de Fransızlar vardı. Irak’ta İngilizler bulunuyordu. Türkiye’nin dört tarafı ateş içinde idi. Tahir-ül Mevlevî’nin o gün söylediği şu sözler hâlâ kulaklarımdadır:

“Bu millet, İslamiyet uğrunda asırlarca savaşmış, çok şehit vermiştir. Onların mübarek kanları hürmetine bize bir şey olmayacaktır. Müsterih olunuz!” Buyurduğu gibi de oldu. Dört tarafımız harp ateşiyle yandı, yıkıldı. Türkiye’ye bir şey olmadı. Allah’ın lütfu ile şehitlerin mübarek kanları hürmetine, o zamanlar bizi idare edenlerin basiretli davranışları sayesinde, harbe girip yakılıp yıkılmadı.

Bir gün Tahir-ül Mevlevî hocama, “Senelerce evvel bendenize bir hafta için olsun Şeyh Şamil Hazretleri hakkında yazdığınız kitabı vermemiştiniz” diye hatırlattım. Güldüler. Sonra, kitaplarının üstüne astığı, çerçevesiz bir kartona yazılmış su Arapça beyti göstererek tercüme ettiler:

“Bu dünyada benim sevgilim kitaptır. İnsan sevgilisini muvakkat bir zaman için de olsa, başkasına verir mi?”

Aradan yıllar geçti. Hocam rahmet-i Rahmana kavuştu. Pek sevdiği, üzerine titredığı kitaplarından bazılarının sahaflarda satıldığını gördüm. Bunlardan Muinüddin Divanı ile Tefsir-i Hüseyini kitaplarını satın aldım. Kitaplarının üzerinde Mevlevî sikkesi şeklinde Tahir-ül Mevlevî adı basılı olduğu için o kitapların merhuma ait olduğundan şüphem yoktur. Bendenize vakti zamanında imzasıyla ve isim yazılı olarak verdiği birkaç kitapla beraber, bu satın aldığım kitapları kıymetli hatıralar olarak kitaplarım arasında saklamaktayım. Benden sonra da, kim bilir kimin eline geçecek! Şu anda, şu satırları yazarken, masamın üstünde Hindistan’da Farsça basılmış Muinüddin Hazretlerinin Divan’ı durmaktadır. Divan’ın ilk kapağının sonunda, Mevlevî sikkesi şeklinde Tahir-ül Mevlevî damgası bulunmaktadır. Merhumun canı gibi sevdiği ve bir hafta dahi ayrı kalmasına katlanamadığı kitaplarının, şimdi nerelerde, kimlerin elinde olduğunu düşündükçe içime bir hüznün çöktü ve ölümün bir anda insanı kimlerden, nelerden ayırdığını tahayyül etim. Gerçekten de insanların bir ömür boyu biriktirdikleri kıymetli mallarını, üzerinde titredikleri aile fertlerini, dostlarını, yığın yığın kitaplarını, bir anda bırakıp gitmek ne acı şey, ne hazin şey! Öte tarafa, bir iki metrelik kefen bezinden başka bir şey götürebiliyor muyuz? Ama, hocamın fikirlerini ve duygularını ihtiva eden kitapları, asırlar boyu yaşayacak ve rahmete vesile olacaktır.

Yukarıda bahsedilen Muinüddin Hhazretlerinin Divan’ında Tahir-ül Mevlevî hocam, hoşuna giden bazı beyitlere kurşun kalemle işaret koymuş. Onun mübarek elinin işaretlediği beyitlerden birkaç tanesini, zevkine ve duygularına hürmeten alıyor, tercüme

ederek okuyucularıma, rahmete vesile olması için arz ediyorum:

Ona dedim ki: “Ne zamana kadar, perde arkasında gizli kalmak istiyorsunuz? Artık bize görünmek zamanı gelmedi mi?”

Bana dedi ki: “Ben perde arkasında değilim. Bana perde olan, senin kendi varlığındır. Sen varlıktan, benlikten kurtulmadıkça, aramızda binlerce perde vardır. Eğer sen, varlık perdesini La ilahe ateşle yakabilirsen, o zaman bizim İllallah nurumuzu görebilirsin.”

Ona dedim ki: “Senin güzelliğin ne zamana kadar gizli kalacak, gözlere görünmeyecek?”

Bana dedi ki: “Güzelliğim gizli değil ki, meydanda! Fakat onu göreceğ göz nerede? O, bana can damarından çok, pek çok, yüzlerce merteye yakınken, ben ne yazık ki, yüzlerce merhale ondan uzağım.”

Ona dedim ki: “Sevgilim, ne olur bize yüzünüzü gösteriniz!”

“Ey aşıklar” dedi, “Beni görmek için göz lazımdır. Aslında ben gizli değilim ki...”

Sözü uzatmayayım... Hocamın cenazesinde olan bir hadiseyi ve bir de senelerce sonra gördüğüm merhuma ait bir rüyayı anlatarak yazımı bitireyim.

Hocam son senelerinde, Ragıp Paşa Kütüphanesi’nde, kitapların tasnifi işinde çalışıyor, haftada bir defa da Laleli Camii Şerifi’nde Mesnevî-i Şerif takrir ediyorlardı. Bu uzun zaman devam etmedi. Hastalandı, kısa bir hastalıktan sonra Hakk’a kavuştu.

Cenaze namazı, Sümbül Efendi Camii’nde kılındı. Cenazesini, kitapçı Hacı Muzaffer Bey kıldırıldılar. Naş-ı mübareki annesinin kabrine götürülecekti. Köşe başına gelince, şeyhi Esat Efendi’nin makberesinin önünde hürmetsizlik olmasın diye omuzda taşınmamasını vasiyet ettiği için, tabutu omuzdan indirildi. âdeti yerden sürüklenir gibi götürülmek istendi. Bazıları bu hâlde itiraz ettiler. Buna karşılık bir tereddüt devresi geçirildi. Sonra Hacı Muzaffer Bey’in görüşüyle mesele halloldu. Çünkü Muzaffer Bey, “Merhumun vasiyetini yerine getiriyoruz, bunda şeriata aykırı bir şey yok” diye bağırды ve Tahir-ül Mevlevî’nin vasiyeti yerine getirildi. Fâni bedeni, anne toprağının ağışuna tevdi edildi. Ruh-u mübareki de, illiyine pervaz etti. Böylece, o mübarek insanın cismi annesinin kucağına, ruhu da Allah’ına kavuştu da, hem bedeni, hem ruhu geldikleri yere iade edilmiş oldu.

Aradan uzun seneler geçti, Kuleli’de fizik öğretmenliği yapan, halen Hakk’ın rahmetine kavuşmuş bulunan bir albay arkadaşla Merkez Efendi Mezarlığı’nın yanından geçiyorduk. Vasıtada idik, ikimiz de vazifeli idik. İnip kabirleri ziyaret edemedik. Ben senelerce evvel cereyan eden hadiseyi yanımdaki albay arkadaşla anlattım. Tahir-ül Mevlevî Hazretlerinin can verirken dahi mürşidini düşündüğünü, ona saygısızlık olmasın diye naşının omuzdan indirilmesini vasiyet ettiğini söyledim. Arkadaşım, merhumu Kuleli’den tanıdığı için hayranlık duygularını ifade etti. Ondan sonra, başka mevzulara geçtik ve senelerce evvel olan bu hadiseyle kafalarımızı yormadık, gönüllerimizi meşgul etmedik. Vakıyı unuttuk gitti.

Bu vakıyı arkadaşla anlattığım günü takip eden gece, sabaha karşı tuhaf bir rüya gördüm. Kendimi Sultan Mahmut civarında buldum. Bütün sokaklar tıklım tıklım insan doluydu. Vasıtalar işlemiyordu. Vasıta yolları bile insanlarla dolup taşıyordu. Ben kalabalık içinde, Piyer Loti caddesine doğru yürüyordum. Sağda belediyeye ait iki katlı bir bina vardı. Oraya girdim, merdivenleri çıktım. Karşıma, yine insanlarla tıka basa dolu bir sofa çıktı. Sağda iki kanatlı, camlı bir kapı vardı. Yine herkes bana, o kapıyı işaret ediyordu. Büyük veli içeride diye fısıldaşıyorlardı. Ben, bahsedilen veliyi görmek için, heyecanla kapıdan içeri girdim. Kendimi büyük bir salonda buldum. Murassa perdeler, süslü koltuklarla bezenmiş olan salon bomboştı. Şaşkın şaşkın etrafıma bakınırken, salonun dip tarafında bir koltukta Tahir-ül Mevlevî Hazretlerini oturur hâlde gördüm. Beni görünce kalktı, salonun orta tarafına kadar geldi. Ben de ona doğru koştum. Üstünde, evinde pijama yerine giydiğı uzun entari vardı. Bana sarıldı, muhabbetle kolları arasında sıktı. Ben de heyecanla

uyandım. Rüyada bile olsa, kâmil bir insanla buluşmanın heyecanını hâlâ yaşamaktayım. Allah c.c. hocama rahmet eylesin. Bu naçiz çalışmalarında himmetini inşaallah fakirden esirgemezler. Cenab-ı Hakk'tan muvaffakiyet niyaz eder, sizlere Allah'ın selamını ve şahsi hürmetlerimi sunarım, aziz okuyucularım, sevgili kardeşlerim.

Sözü Daniş Ali Dede Efendi'nin şu beyti ile bitirelim:

Can, tekve-i gamda Mevlevîdir,

Dil, levh-i kitab-ı Mesnevîdir.

10 Muharrem 1402

Emekli Öğretmen Albay Şefik Can

“AVAMIN, CAHİL KİŞİLERİN, KENDİLERİNİ EBEDİLİK AB-I HAYATINA VE HAKK'A ÇAĞIRAN ALLAH VELİLERİ İLE ANLAŞAMAMALARININ VE ONLARA DÜŞMAN OLMALARININ SEBEBİ”

سبب عداوت عام و بیگانه زیستن ایشان به اولیای خدا که به حقشان میخوانند و
به آب حیات ابدی

تلخشان آید شنیدن این بیان - بلکه از چسبیدگی بر خان و مان

17310- Mala mülke sarılmaları yüzünden, belki bu sözleri işitmek onlara acı gelir.

چون که خواهی بر کنی زو لخت لخت - خرقه‌ای بر ریش خر چفسید سخت

17311- Eşeğin yarasına bir bez bağlasan da, o bez yaraya yapışsa, orada kura, onu çekip almak istediğin zaman eşek...

حبذا آن کس کز او پرهیز کرد - جفته اندازد یقین آن خر ز درد

17312- Canı yandığı için çifte atmaya başlar. Ne mutlu o kimseye ki, böyle bir hareketten çekindi, böyle bir işe girişmedi.

Cahil kişilerin, evliya-yı kirama düşman olmalarının sebebi, anlayışlarından ve hünelerinden ötürü değildir. Belki maddi menfaatlerine düşkünlüklerinden, dünyaya sımsıkı sarılmalarındandır. Onlar, velilerin sözlerini dinlemekten rahatsız olurlar. Kendilerini saadete ulaştıran, Hakk'a çağırان sesi duyamazlar. Onların mana gözleri kör, kulakları sağırdır. Bu sebeple akıllı insan, bu gibi anlayışsız kişilerle, eşek tabiatlı insanlarla uğraşmaktan çekinir. Tavukların önüne inci saçmaz. Atın önüne et, itin önüne ot koymaz.

بر سرش چفسیده در نم غرقه‌ای - خاصه پنجه ریش و هر جا خرقه‌ای

17313- Hele eşeğin elli tane yarası olursa ve her yarasına da bir bez yapışmış kalmışsa, o eşeğin hâli ne olacak? Başına kadar balcığa saplanmış gibidir.

حرص هر گه بیش باشد ریش بیش - خان و مان چون خرقه و این حرص ریش

17314- Mal mülk, ev bark, bez gibidir. Bu hırs ise yaraya benzer. Kimin hırsı fazla ise, onun yarası da fazladır.

نشنود اوصاف بغداد و طبس - خان و مان جغد ویران است و بس

17315- Baykuşun evi yıkık yerdir, harabedir. O, ne Bağdat ne de Tabes şehirlerinin güzelliklerini, vasıflarını dinler.

Tabes: Nişaburla İsfahan ve Kirman arasında bulunan, o zamanın en güzel şehirlerinden biridir.

Zenginliğe, maddi varlığa aşırı düşkünlükleri, insanların hırslarını arttırmakta. Hırsları arttıkça da, arzuları, istekleri çoğalmakta, âdeta hasta olmaktadır. Hazreti Mevlâna, “Harislerin gözlerinin testisi dolmadı” buyurur.

Eşeğin yarasına yapışmış bezleri koparmak, onun canını ne kadar yakarsa, insanların sırtlarına yapışmış, gönüllerine yerleşmiş para pul, mal mülk hırsından, maddi isteklerden

onları kurtarmaya uğraşmak da onların canını yakar.

Fâni olan bu dünya evi harabesinde, birer baykuş gibi oturan dünya ehline ebedî olan öteki âlemden, ahiret evinden, o âlemin güzelliklerinden bahsedilse dinlemezler.

صد خبر آرد بدین جعدان ز شاه - گر بیاید باز سلطانی ز راه

17316- Padişahın doğanı, yoldan gelerek bu baykuşlara padişahı yüzlerce haber getirir!

پس بر او افسوس دارد صد عدو - شرح دار الملك و باغستان و جو

17317- Oradaki bağları, bahçeleri, dereleri anlatsa, yüzlerce düşman ona "Vah vah" derler.

کز گزاف و لاف می‌بافد سخن - که چه باز آورد افسانه‌ی کهن

17318- Doğan kuşu saçmalıyor. Eski masalları anlatıp duruyor. Olmayacak şeylerle ne laflar düzüyor.

ور نه آن دم کهنه را نو می‌کند - کهنه ایشانند و پوشیده‌ی ابد

17319- Hâlbuki eskimiş ve köhne şey, ebedî olarak çürümüş olanlar asıl onlardır. Yoksa o nefis, eskiyi yenileştirir, tazeleştirir.

تاج عقل و نور ایمان می‌دهد - مردگان کهنه را جان می‌دهد

17320- Eski ululara can bağışlar, onları diriltir, akıl tacını başına kor, iman nuru lütfeder.

که سوارت می‌کند بر پشت رخس - دل مدزد از دل ربای روح بخش

17321- Ruh bağışlayan güzelden gönlünü esirgeme; o, seni kır atın üstüne bindirir.

Ey dünya evinde maddi zevklere dalmış kalmış insan! Evliya-yı kiramın ruh bağışlayan sözlerine kulağını tıkama. Onların bahsettikleri masal değildir, gerçek şeylerdir. Onların sözlerinde hayat vardır, iman vardır, aşk vardır. Asıl kurtuluşun, o mübareklerin sözlerini dinlemene ve onların gösterdikleri yoldan yürümene bağlıdır. Onlar, seni ilahî sevginin atına bindirerek kirliliklerle, günahlarla dolu olan bu fâni dünyadan kurtaracaklar, mutluluk diyarına götüreceklerdir.

کاو ز پای دل گشاید صد گره - سر مدزد از سر فراز تاج ده

17322- Taç bağışlayan, o başı yüce erden başını çevirme; o, gönlünün ayasındaki yüzlerce bağı çözüp seni hürriyete kavuşturacaktır.

سوی آب زندگی پوینده کو - با که گویم در همه ده زنده کو

17323- Fakat bu hakikati kime söyleyeyim? Bütün köyde herkes ölü gibi, nerede bir diri? Ab-ı hayata doğru koşan kim var?

Hazreti Mevlâna bir rubaisinde, "Aşk, ab-ı hayattır, bu suya dal. Bu suyun her damlası, başlı başına bir hayat denizidir" buyurmuştur.

تو بجز نامی چه می‌دانی ز عشق - تو به يك خواری گریزانی ز عشق

17324- Sen bir horluk, ufak bir zorluk görür görmez aşktan kaçırıyorsun. Sen sadece aşkın adını biliyorsun, aşkı yaşamıyorsun.

عشق با صد ناز می‌آید به دست - عشق را صد ناز و استکبار هست

17325- Aşkın yüzlerce nazı, yüzlerce ululuğu var. Aşk, yüzlerce naza katlanmakla elde edilebilir.

در حریف بی‌وفا می‌ننگرد - عشق چون وافی است وافی می‌خرد
17326- *Aşk vefalı olduğu için, vefalı olan kimseyi satın alır. O, vefasız adama bakmaz.*

بیخ را تیمار می‌باید به جهد - چون درخت است آدمی و بیخ عهد
17327- *İnsan, bir ağaca benzer. Ahdi de, ağacın kökü gibidir. Kökün gelişmesine, onu sağlamlaştırmaya çalışmak gerekir.*

وز ثمار و لطف ببریده بود - عهد فاسد بیخ پوسیده بود
17328- *Düzeni bozuk ahit, çürümüş köktür. Çürümüş kökün ağacı da meyve vermez.*

با فساد بیخ سبزی نیست سود - شاخ و برگ نخل گر چه سبز بود
17329- *Ağacın dalları, yaprakları yeşil bile olsa, kök çürümüş olduktan sonra bir faydası yoktur.*

عاقبت بیرون کند صد برگ دست - و ر ندارد برگ سبز و بیخ هست
17330- *Aksine ağacın yeşil yaprakları bulunmasa da, kökü sağlam ise, sonunda o ağaçtan yüzlerce yaprak baş gösterir, el açar.*

علم چون قشر است و عهدش مغز او - تو مشو غره به علمش عهد جو
17331- *Bilginle gururlanma, ahdini hatırla, onu tutmaya bak. Çünkü bilgi, kabuğa benzer. Ahit ise, onun içidir, özüdür.*

“KÖTÜ İŞ İŞLEYEN KİMSE KÖTÜLÜKTE AYAK DİRETİR DE İYİLİK EDENLERİN ELDE ETTİKLERİ DEVLETİ GÖRDÜ MÜ ŞEYTAN KESİLİR. HASEDİNDEN HAYIRLI İŞLERE ENGEL OLUR. HARMANI YANAN, ŞEYTAN TABİATLI İNSAN BAŞKALARININ DA HARMANLARININ YANMASINI İSTER. NAMAZ KILARKEN BİR KULU NAMAZDAN MEN'EDENİ GÖRDÜN MÜ?”
در بیان آن که مرد بد کار چون متمکن شود در بد کاری و اثر دولت نیکو کاران ببیند شیطان شود و مانع خیر گردد از حسد همچون شیطان، که خرمن سوخته همه را خرمن سوخته خواهد
أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَى عَبْدًا إِذَا صَلَّى

Namaz kılan kul, Hz. Muhammed s.a.v. ; men etmek isteyen de, Ebu Cehil'dir. Bilgisizlik manasına gelen Ebu Cehil kelimesi, Ebul Hakem Amr bin Hişam'a Peygamber Efendimiz tarafından verilmiş bir lakaptır. Müslümanlığın en çetin, en korkunç düşmanlarından olan Ebu Cehil, Bedir savaşında öldürüldüğü zaman Hz. Muhammed s.a.v. **“Bu ümmetin Firavunu öldürüldü”** diye buyurmuştu. Ebu Cehil, Hz. Peygamber Aleyhisselamı namazda görünce, Efendimizi namaz kılmaktan men etmeye çalışırdı. Cenab-ı Hakk, Alak Suresi'nde bu hadiseyi bildirmektedir: **“... Namaz kılarken bir kulu, namazdan men edenı gördün mü?”** (Alak Suresi 9. ve 10. ayetler)

Böylece, soysuz kötü yaratılışlı olan kimseler, takva ve irşat ehlini çekemezler, onlara ellerinden gelen kötülüğü yaparlar.

تو چو شیطانی شوی آن جا حسود - وافیان را چون ببینی کرده سود
17332- *Ey nefsanîyetine uymuş kişi! Sen, vefakârların faydalandıklarını görünce, şeytan gibi haset edersin.*

او نخواهد هیچ کس را تندرست - هر که را باشد مزاج و طبع سست
17333- *Mizacı ve tabiatı bozuk hasta ruhlu olan kişi, kimsenin iyi olmasını istemez.*

از در دعوی به درگاه وفا - گر نخواهی رشك ابلیسی بیا
17334- İblis gibi hasetçi değilsen, dava kapısını bırak da, vefa dergâhına gel.

که سخن دعوی است اغلب ما و من - چون وفایت نیست باری دم مزین
17335- Sende vefa yoksa, vefa etmiyorsan bari, söylenme, sus. Çünkü sözün çoğu, senlik ve benlik davasıdır.

در خموشی مغز جان را صد نماست - این سخن در سینه دخل مغز هاست
17336- Gönüldeki bu söz, gönlü geliştiren, özleştiren bir sözdür. Susmakla, canların özü, yüzlerce gelişmeye, büyümeyle nail olur.
Lüzumsuz konuşmak, sahibini utandırır. Peygamber Efendimiz s.a.v. “İnsanın selameti, dilini tutmasındadır” buyurmuşlardır.

خرج کم کن تا بماند مغز نغز - چون پیامد در زبان شد خرج مغز
17337- Söz, dile geldi mi, harcanır gider. Çok harcama da, o güzelim iç kalsın.

قشر گفتن چون فزون شد مغز رفت - مرد کم گوینده را فکر است زفت
17338- Az söz söyleyen adamın derin bir düşüncesi, özlü bir fikri vardır. Fakat kabuğa benzeyen söz çoğalınca, öz kaybolur gider.

پوست لاغر شد چو کامل گشت و نغز - پوست افزون بود لاغر بود مغز
17339- Kabuk kalınlaşınca, iç küçülür, zayıflar; aksine iç kuvvetlendi, güzelleşti, irileşti mi, kabuk incelir.

جوز را و لوز را و پسته را - بنگر این هر سه ز خامی رسته را
17340- Hamlıktan kurtulup gelişen şu üç meyveye, cevize, bademe, fıstığa bir bak!

Bir evvelki beyitte bahsedilen husus, yani kabuk kalınlaşınca için küçülmesi ve zayıflaması, aksine iç kuvvetlendi mi, kabuğun incelmesi keyfiyetini, bu üç meyvede, ceviz, badem ve fıstıkta ispat etmektedir. Böylece, lüzumsuz konuşmaları ile yersiz davranışlarıyla, dış görünüşleriyle kendilerini üstün birer varlık olarak göstermeye çalışanların içleri zayıftır, perişandır. Dıştan kuvvetli, bilgili, varlıklı görünen bu zavallılar, aslında, bilgisiz, varlıksız, değersiz kişilerdir.

که حسود دولت نیکان شود - هر که او عصیان کند شیطان شود
17341- Kim isyan ederse, şeytan kesilir; iyilerin ulaştıkları nimetlere, varlığa haset eder.

Kim ki Allah’a isyan eder, onun emirlerini dinlemez; o kimse, insan şeklinde bir şeytan olur. İyilerin, salih kişilerin ulaştıkları nimetlere, devlete haset eder. İster ki, onlar da isyan etsinler, baş kaldırsınlar da, ilahî lütuflardan mahrum kalsınlar.

از کرم عهده نگه دارد خدا - چون که در عهد خدا کردی وفا
17342- Allah’ın c.c. ahbine vefa edersen, Allah da c.c. kereminden senin ahdini muhafaza eder, korur.

Hazreti Mevlâna, bu beytinde bize Fetih Suresi’nin onuncu ayetini hatırlatmaktadır: “Kim Allah ile olan ahdini yerine getirirse, Allah da ona büyük ecirler ihsan eder” (Fetih Suresi 10. ayet)

اذکروا اذکرکم نشنیده‌ای - از وفای حق تو بسته دیده‌ای
17343- Zavallı insan! Sen ise, Allah’a vefalı olmaktan gözünü yummuşsun,

vazgeçmişsin. Sen, “Beni anın da, ben de sizi anayım” ayetini duymadın mı?

Bahsedilen ayet, Bakara Suresi’nde geçen “... Artık beni zikredin ki, ben de sizi anayım. Bana şükredin, nankörlük etmeyin” şeklindeki 152. ayet-i kerimedir.

Allah’ı zikretmek, insanı maddi ve manevi birçok nimetlere, lütuflara ulaştırır. Zikirden kaçınan da, ahdinde durmadığı, nankörlük ettiği için şeytanın ona musallat olmasına maruz kalır. Nitekim Zuhurf Suresi’nde, “... Kim Allah’ın zikrinden göz yumarsa, ona şeytanı musallat ederiz. Artık şeytan onun arkadaşıdır. Şüphesiz bunlar, onları yoldan çıkarırlar. Onlar da, kendilerinin hidayete erdirilmiş olduklarını zannederler” buyrulmuştur. (Zuhurf Suresi 36. ve 37. ayet)

تا که اوف عهدکم آید ز یار - گوش نه اوفوا بعهدی گوش دار

17344- “Ahdime vefa eden” ayetine kulak ver de, sevgiliden “Ben de sizin ahdinize vefa edeyim” müjdeli vaadi gelsin.

Bu beyitte işaret buyrulan ayet-i kerime, Bakara Suresi’nde geçen “... Ahdimi yerine getirin ki, ben de size karşı ahdimi yerine getireyim. Siz benden, bana karşı gelmekten korkun” ayet-i kerimesidir. (Bakara Suresi 40. ayet).

Bu ayet-i kerime, aslında İsrailoğulları ile ilgili olarak nazil olmuştur. Fakat hükmü umuma şamildir.

همچو دانه‌ی خشک کشتن در زمین - عهد و قرض ما چه باشد ای حزین

17345- Ey hakikati anlayamamaktan üzülen, mahzun olan kişi! Bizim ahdimizde durmamızın, borçlanmamızın anlamı nedir? Bu, kuru tohumu yere ekmeğe benzer.

نه خداوند زمین را توانگری - نه زمین را ز آن فروغ و لمتری

17346- O ektiğin tohumdan ne yeryüzü bir parlaklık elde eder, ne de yer sahibi zenginleşir.

که تو دادی اصل این را از عدم - جز اشارت که از این می‌بایدم

17347- Kuru tohumu yere ekmenin manası şudur ki, “Allah’ım! Bunun aslını yokluk aleminden sen dünyaya getirdin, yine bundan bana lazım, bundan bana yine lütfet” demeye bir işarettir.

که از این نعمت به سوی ما کشان - خوردم و دانه بیاوردم نشان

17348- Allah’ım! Verdiklerini yedim, tohumunu da bir nişane olarak getirdim, toprağa diktim. Bu nimetten, bize yine ihsan et!

که فشانند دانه می‌خواهد درخت - پس دعای خشک هل ای نیک بخت

17349- Şu hâlde, ey bahtlı kişi! Kuru duayı bırak. Ağaç mı istiyorsun, tohum ekmelisin, tohum...

بخشدت نخلی که نعم ما سعی - گر نداری دانه ایزد ز آن دعا

17350- Tohumun yoksa, Allah yine o dua sebebiyle sana öyle bir fidan lütfeder ki, görenler ne iyi çalışmış da böyle bir fidana sahip olmuş, derler.

سبز کرد آن نخل را صاحب فنی - همچو مریم درد بودش دانه نی

17351- Hazreti Meryem de özgünde derdi vardı, fakat tohumu yoktu. Kudret ve sanat sahibi Allah, o kuru fidanı yeşertti, meyve verdirdi.

Bu beyitte Cenab-ı Mevlâna, Kur’an-ı Kerim’de, Meryem Suresi’nde anlatılan hadiseye işaret buyurmaktadır. Şöyle ki, Meryem Suresi’nin 16. ve 26. ayetlerinde, “Kitapta Meryemi de an! Meryem, ailesinden ayrılmış doğu tarafında bir yere gitmişti. Ailesinden gizlenmek için araya bir perde germişti. Biz de, ona ruhumuzu

göndermiştik. Ruhumuz onun gözüne azası düzgün bir insan şeklinde görünmüştü. Meryem ona, 'Fenalıktan sakınan bir insan isen, senden Allah'a sığınırım' demişti; o da, 'Ben, Allah'ın sana tertemiz bir oğul vermek için gönderdiği bir elçiden başka bir şey değilim' demişti. Meryem, 'Benim nasıl oğlum olur ki? Bana hiç bir insan dokunmamıştır. İffetsiz de değilim' dedi. O da, 'Öyle olsa da, Allah buyuruyor ki: Bu bana göre kolaydır. Biz, onu insanlara bir ayet ve tarafımızdan rahmet kılacağız. Zaten bu iş de olup bitmiştir.' Meryem, ona gebe kaldı. Onunla birlikte uzakça bir yere çekildi. Doğurma sancısı, onu bir hurma ağacının kütüğüne dayanmaya mecbur etti. Meryem, 'Keşke daha evvel ölseydim de, büsbütün unutulup gitseydim' dedi. Ona uzaktan bir ses geldi, 'Mahzun olma! Allah, senin ayağının altından bir ırmak akıttı. Hurma ağacını silk, sana ter-ü taze hurmalar düşecek' dedi" denmiştir.

بی‌مرادش داد یزدان صد مراد - ز انکه وافی بود آن خاتون راد

17352- Çünkü o ulu, o temiz kadın vefalıydı. Allah, bu yüzden o istemeden, onun yüzlerce muradını verdi.

بر همه اصنافشان افزوده‌اند - آن جماعت را که وافی بوده‌اند

17353- Vefalı olan topluluk, bu vefayı bütün âleme yaymışlar, vefa örnekleri göstermişlerdir.

چار عنصر نیز بنده‌ی آن گروه - گشت دریاها مسخرشان و کوه

17354- Denizler de onların buyurduklarına uymuştur, dağlar da. Dört unsur da, onlara kul köle kesilmiştir.

Cenab-ı Hakk'ın has kulları olan evliya-yı kiram hazretlerine deryalar, dağlar muhassar olmuştur. Dört unsur da onların bendesi olmuştur. Evliya-yı kiramın gösterdikleri kerametler, onlara bir inam ve ikram değildir. Bilakis onların sıdk ve hulusuna alamet ve nişandır. Bu gibi harikalara inanmayanlar, onların kerametlerini görerek inkârdan dönsünler diye lütuflara mazhar olmuşlardır. Yoksa Ahmet Rufai Hazretlerinin Burhan-ül Müeyyed adlı eserlerinde beyan ettikleri gibi, "Evliya-yı kiram, kadınların aybaşı adetlerinden sakındıkları gibi, keramet izharından çekinirler."

تا ببینند اهل انکار آن عیان - این خود اکرامی است از بهر نشان

17355- Keramet, inkâr edenler apaçık görsünler de, inansınlar diye, onlara Cenab-ı Hakk'ın bir ikramıdır.

در نیاید در حواس و در بیان - آن کرامتهای پنهانشان که آن

17356- Aslında onlar öyle gizli ikramlara ve ihsanlara nail olmuşlardır ki, ne akla hayale gelir, ne de söze sığar.

دایما نه منقطع نه مسترد - کار آن دارد خود آن باشد ابد

17357- Zaten iş, ebedî olan, kesilmeyen, tükenmesine imkân bulunmayan ihsan ve ikramdır.

"MÜNACAAT"

مناجات

خلق را زین بی‌ثباتی ده نجات - ای دهنده‌ی قوت و تمکین و ثبات

17358- Ey bize nimetler ihsan eden, temkin ve direnme gücü veren Allah! Halkı bu sebatsızlıktan kurtar!

قایمی ده نفس را که منتنی است - اندر آن کاری که ثابت بودنی است

17359- Direnmesi gereken işte, bu iki büklüm olmuş nefse yardım et; onu doğrult!

وارهانشان از فن صورتگران - صبرشان بخش و کفهی میزان گران

17360- Sen, onlara sabır lütfet, terazilerinin hayır kefesini ağırlaştır; sen, onları halkı aldatanların düzenlerinden, hilelerinden kurtar.

تا نباشند از حسد دیو رجیم - وز حسودی بازشان خر ای کریم

17361- Ey kerem sahibi! Sen, onları hasetten geri çek de, haset yüzünden taşlanmış şeytan olmasınlar.

چون همی سوزند عامه از حسد - در نعیم فانی مال و جسد

17362- İnsanlar, gelip geçici mal ve sonunda çirkinleşecek, çürüyüp gidecek beden uğrunda, hasetten yanıp duruyor.

از حسد خویشان خود را می کشند - پادشاهان بین که لشکر می کشند

17363- Padişahlara bak ki, haset yüzünden ordular çekip akrabalarını bile öldürüyorlar.

کرده قصد خون و جان همدگر - عاشقان لعبتان پر قدر

17364- Pislik ve kötülüklerle dolu düzenbaz âşıklar, birbirlerinin kanına, canına kastediyorlar.

که چه کردند از حسد آن ابلهان - ویس و رامین خسرو و شیرین بخوان

17365- Veys'in, Ramin'in, Hüsrev'in, Şirin'in hikâyelerini oku, bak; o ahmaklar, haset yüzünden neler yapmışlardır!

Veys, Ramin, Hüsrev, Şirin, Leyla, Mecnun gibi meşhur aşk hikâyelerinin kahramanlarının adları, gerek Mesnevî'de, gerekse Divan-ı Kebir'de çok geçer. Bunlardan Veys adlı bir delikanlı ile Ramin adlı bir kızın çok acıklı olan aşk macerasını, İran Selçukluları şairlerinden Fahrettin Esat Gürkani kaleme almıştır. Hüsrev ile Şirin'e gelince, bunların aşk hikâyelerini, İran ve Türk şairlerinden birçokları yazmışlardır. Genceli Nizami, Hüsrev Dehlevi ve bizim şairlerimizden Şeyhî, bunlar arasındadır. Rivayete göre, babası erkek evlat bırakmadan öldüğü için onun yerine hükümdar olan Mihin Banu, kız kardeşi Şirin için yaptırdığı köşkü süsleyen Behzat adlı ressamın kardeşi Ferhat, sultanın hemşiresi Şirin'i sever. Fakat sultan da, hemşiresine gönül veren Ferhat'ı sevmektedir. Kız kardeşine yaptırdığı köşkün karşısında bir köşk yaptırır ve şehrin dışında akan çayın köşke getirilmesini ister. Arada bir dağ bulunmaktadır. Ferhat, kendisine köşk bekçiliği verilirse, bu işi başaracağını söyler. İstedigi vazife kendisine verilir. Ferhat, büyük bir şevkle dağı delmeğe başlar. Bu sırada, bu karışık aşk hikâyesini işiten Hürmüz adlı bir hükümdar araya girer. Şirin'e acır. Sultan Banu'nun elinden Ferhat'ı alıp, Şirinle evlendirmek ister. Bu yüzden, iki hükümdar savaşa girişirler. Fakat bu defa da Hürmüz'ün oğlu Hüsrev, Şirin'i görür ve o da Şirin'e âşık olur. Ferhat dağı delmeye uğraşırken, onu ortadan kaldırmak isteyen Hüsrev'in dadısı gibi Şirin'in öldüğünü Ferhat'a söyler.

Bunu duyan Ferhat, elindeki kasma ile kendisini öldürür. Bunu işiten Şirin koşup gider. Ferhat'ın cesedine kapanıp ağlarken, onun belindeki hançeri görür ve çekip alır. Kendi kalbine saplar ve o da ölür gider.

هم نه چیزند و هواشان هم نه چیز - که فنا شد عاشق و معشوق نیز

17366- Âşık da yok oldu, maşuk da yok oldu. Zaten kendileri de bir şey değillerdi, aşkları da! Hevesleri de bir şey değildi.

مر عدم را بر عدم عاشق کند - پاک الهی که عدم بر هم زند

17367- Noksan sıfatlardan uzak olan Cenab-ı Hakk, yoku yoka vurur, âşık eder. Yoklukları birbirine vurur, işler çıkarır.

Etrafımıza şöyle bir göz gezdirelim. Sevenlere, sevişenlere bakalım; aşkları uğrunda birbirlerini öldürenleri düşünelim. Nedir bu karışıklıklar? Nedir bu ızdıraplar, nedir bu gözyaşları, nedir bu aşk uğrunda cana kıymalar? Aslında bu görünen şeylerin hepsi, bir yokluktur, bir hiçtir. Bütün hadiseler, perdeye akseden hayaller gibi, görüntüden ibarettir. Zavallı insan, kendinde bir varlık olduğu hayaline kapılmış da, sevmiş, ağlamış, gülmüş, sonra çekilip gitmiştir. İnsan, aklını başına alsaydı da, “Var olan sensin ancak Allah’ım” diyebilseydi ve kendi yokluğunu hisseste ydi, ne iyi olurdu! Aslında bütün bunlar, insanın elinde değildir. Bunları meydana getiren Hazret-i Mevlâna’nın buyurduğu gibi, “Yoku yoka âşık eden ve yoklukları birbirine vurduran, hakiki varlık sahibi olan Allah Zülcelal Hazretleridir.”

نیست را هست این چنین مضطر کند - در دل نه دل حسدها سر کند

17368- Perişan âşığın gönlünde hasetler başkaldırır; o, ne yapacağını şaşırır. Böylece gerçek varlık, yok mesabesinde olan insanı çeşitli güçlüklerle sokar, muzdarip kılar.

از حسد دو ضره خود را می‌خورند - این زنانی کز همه مشفق‌ترند

17369- Herkesten, erkeklerden fazla merhametli, ince duygulu olan kadınlar, ortak olunca, yani kuma olunca, hasetten birbirlerini yerler, çekişirler, kavga ederler.

از حسد تا در کدامین منزل‌اند - تا که مردانی که خود سنگین دل‌اند

17370- Bir de taş yürekli erkekleri düşün. Haset yüzünden onlar nerelere varırlar, ne hâle düşerler, bir kıyas et!

بر دریدی هر کسی جسم حریف - گر نکردی شرع افسونی لطیف

17371- Şeriat, latif bir efsun okunmasaydı, herkes, değil düşmanın, arkadışının bile cismini yırtar, paramparça ederdi.

دیو را در شیشه‌ی حجت کند - شرع بهر دفع شر رای زند

17372- Şeriat, şerri defetmek için bir karara varır ve devî, delil şişesi içine kapatır.

تا به شیشه در رود دیو فضول - از گواه و از یمین و از نکول

17373- Günah ve edepsiz devî, yeminle, tanıkla, yemininden dönmesiyle ilzam eder ve onu şişeye sokar.

Şarih Ankaravî Hazretlerinin ifadelerine göre, Hz. Süleyman Aleyhisselamın asr-ı şerifinde, bir dev isyan ederse, Hz. Süleyman o devî bir şişeye hapseder, denize atardı. Bu suretle, halk onun şerrinden emin olurdu. Hz. Mevlâna, bu beyitlerde bu hadiseye telmih buyurmaktadır. Dev, nefs-i emmarenin ve şeytanın sembolüdür.

جمع می‌آید یقین در هزل و جد - مثل میزانی که خشنودی دو ضد

17374- Şeriat, iki zıttı hoşnut eden bir terazi gibidir. Doğru ile eğriyi bir araya getirir.

که بدو خصمان رهند از جنگ و کین - شرع چون کیل و ترازو دان یقین

17375- Bil ki, şeriat kileye, teraziye benzer. Onun sebep olmasıyla iki düşman da savaştan ve kinden kurtulur.

کی رهد از وهم حیف و احتیال - گر ترازو نبود آن خصم از جدال
17376- *Terazi olmasaydı, o düşman hileye uğramak ve aldatmak vehminden nasıl kurtulur, çekişmekten nasıl vazgeçerdi?*

این همه رشك است و خصم است و جفا - پس در این مردار زشت بی‌وفا
17377- *Şu hâlde, şu vefasız, pis dünyada hasetten, düşmanlıktan, cefa ve ızdıraptan başka bir şey yoktur.*

چون شود جنی و انسی در حسد - پس در آن اقبال و دولت چون بود
17378- *Cinler de, insanlar da hasede düştükten sonra, bu dünyada nasıl olur da ikbal olur, nasıl olur da devlet bulur.*

يك زمان از ره زنی خالی نه‌اند - آن شیاطین خود حسود کهنه‌اند
17379- *Zaten o şeytanlar, eski hasetçilerdir. Onlar, bir an bile yol kesmekten vazgeçmezler.*

از حسودی نیز شیطان گشته‌اند - و آن بنی آدم که عصیان کشته‌اند
17380- *İsyan tohumunu eken Âdemoğulları da, haset yüzünden şeytan kesilmişlerdi.*

گشته‌اند از مسخ حق با دیو جنس - از نبی بر خوان که شیطانان انس
17381- *Kur'an-ı Kerim'i oku da, gör ki: "İnsan şeytanları da, Allah'ın çarpması ile şeytan cinsinden olmuşlardır."*

استعانت جوید او زین انسیان - دیو چون عاجز شود در افتتان
17382- *Şeytan, birisini doğru yoldan çıkarmakta âciz kalınca, bu çeşit insanlardan yardım talep eder.*

جانب مایید جانب داریی - که شما یارید با ما یاریی
17383- *"Siz, bizim dostumuzsunuz. Bize dostlukta bulunun. Bizdenseniz, bizim tarafımızı tutun" derler.*

Yukarıdaki üç beyitte, Kur'an-ı Kerim'in, Enam Suresi'nin 112. ve 121. numaralı ayet-i kerimelerine işaret edilmektedir. O ayet-i kerimeler şunlardır: *"Böylece biz, her peygambere, insan ve cin şeytanlarını düşman yaptık. O şeytanlar, aldatmak için birbirlerine lafın yaldızlısını telkin ederler."* (Enam Suresi 112. ayet)

"Doğrusu şeytanlar, sizinle mücadele etmek için dostlarına mutlaka telkinde bulunurlar. Ey müminler! Eğer siz onlara itaat ederseniz, mutlaka siz de Allah'a ortak koşanlardan olursunuz." (Enam Suresi 121. ayet)

هر دو گون شیطان بر آید شادمان - گر کسی را ره زنند اندر جهان
17384- *Cihanda bir kimsenin yolunu kestiler, onu yoldan çıkardılar mı, azdırdılar mı, iki cinsten olan şeytanlar da sevinir, bayram yaparlar.*

نوحه می‌دارند آن دو رشك‌مند - و هر کسی جان برد و شد در دین بلند
17385- *Aksine birisi imanla can verdi de, din hususunda derecesi yüceldi mi, iki çeşit şeytan da feryada ve ağlayıp sızlanmaya koyulur.*

بر کسی که داد ادیب او را خرد - هر دو می‌خایند دندان حسد
17386- *Edep sahibi biri, bir kimseye akıl verdi mi, onu doğru yola getirdi mi, iki grup şeytan da haset dişlerini gıcırdatmaya başlar.*

“PADİŞAHIN PEYGAMBERİM DİYE ORTAYA ÇIKAN BİRİSİNE, GERÇEKTEN PEYGAMBER OLAN VE PEYGAMBERLİĞİ HERKES TARAFINDAN KABUL EDİLEN BİR KİMSE, İNSANA NE BAĞIŞLAR YAHUT KENDİSİYLE GÖRÜŞEN, SOHBET EDEN VE ONA HİZMET EDEN KİŞİLER, DİLLE VERİLEN KURU NASİHATTAN BAŞKA ONDAN NE BAHŞİŞ ELDE EDERLER, NE İHSAN, NE İYİLİK GÖRÜRLER, DİYE SORMASI”

پرسیدن پادشاه از آن مدعی نبوت که آن که رسول راستین باشد و ثابت شود با او چه باشد که کسی را بخشد یا به صحبت و خدمت او چه بخشش یابند غیر نصیحت که به زبان می‌گوید

یا چه حاصل دارد آن کس کاو نبی است - شاه پرسیدش که باری وحی چیست

17387- Padişah, o adama, “Bari vahyin ne olduğunu söyle yahut peygamber olan ne elde eder? Ondan haber ver!” diye sordu.

Bilindiği üzere Cenab-ı Hakk, emirlerini, buyruklarını peygamberlere vahiy yoluyla bildirmiştir. Nebi ile elçi manasına gelen “Resul” karşılığı kullandığımız “Peygamber” kelimesi, dilimize Farsça’dan geçmiştir. Piyamber, yani peygamber, “Haber veren, haber getiren” manasını taşır. Şarih Ankaravî Hazretlerinin ifadelerine göre: “Nebi Aleyhisselam, Hazreti Hakk’tan ve onun esma ve sıfatından ve umur-u atiyeden haber verici kimseye derler.”

Bizim peygamberimize vahiy, Cebrail Aleyhisselam vasıtasıyla indirilmiştir. Bu sebeple Kur’an-ı Kerim’e “Vahy-i münzel”, yani “İndirilmiş vahiy” denildiği gibi, vahye vasıta olan Cebrail Aleyhisselama da, “Emin-ül Vahiy” adı verilmiştir.

Şair Ankaravî, bu beyti açıklarken şöyle buyurur: Cenab-ı Hakk, buyruklarını, elçilerine melek vasıtasıyla indirirse, ona vahiy derler. Meleği vasıta yapmadan, gizli bir işaretle, hakikatleri seçkin kullarının gönlüne duyurursa, sezdirirse, ona ilham adı verilir. İlham, yalnız nebilere mahsus değildir. Veliler ve salih kişiler de Allah’ın bu lütfundan hisselerini alırlar.

Hadis-i kutsi adı verilen hadislerin doğuşu da, bu yoldan olmuştur. Bu hadis-i şerifler, Resul-u Ekrem’in kendi düşünceleri, duyguları değildir. Peygamberimize Allah tarafından ilham edilmiştir.

یا چه دولت ماند کاو واصل نشد - گفت خود آن چیست کش حاصل نشد

17388- Peygamberlik iddiasına kalkan adam, padişaha şöyle cevap verdi: “Ne vardır ki, peygamber onu elde etmesin yahut hangi devlet vardır ki, peygamber ona erişmesin?”

هم کم از وحی دل زنبور نیست - گیرم این وحی نبی گنجور نیست

17389- Turalım, öyle diyelim ki, nebinin kalbine gelen bu vahiy, Allah’ın sırlarının hazinesi değildir; fakat Allah tarafından, arının gönlüne vahyolunan vahiyden de aşağı değildir ya!

خانه‌ی وحیش پر از حلوا شده‌ست - چونک اوحی الرب الی النحل آمده‌ست

17390- “Allah, bal arısına vahyetti” ayeti gelince, onun vahiy evi tatlılarla doldu.

Bu ayette Kur’an-ı Kerim’in Nahl Suresi’nin 68. ayetine işaret vardır. Gerek bu ayet-i kerimede ve gerekse onu takip eden 69. ayet-i kerimede, Cenab-ı Hakk’ın lütfuna, ilhamına mazhar olan arının, insanı şaşırtan becerikliliği, sanatı ve zekâsıyla yaptığı balın çeşitli renkleri bulunduğu ve insanlara şifa olduğu zikredilmektedir.

O ayetler şunlardır:

“... Rabbin bal arısına vahyetti ki: Dağlarda, ağaçlarda çardaklarda kovanlar yapın, petekler meydana getirin. Sonra bütün meyvelerden yiyin. Sonra Rabbin yolunda itaat ederek yürüyün... Arıların karınlarından çeşitli renklerde, insanlar için şifalı şerbetler çıkar. Bunda düşünen insanlar için ibret vardır.”

کرد عالم را پر از شمع و عسل - او به نور وحی حق عز و جل

17391- Arı, aziz ve yüce Allah'ın vahyi ile dünyayı mumla, balla doldurdu.

Herkesçe bilindiği gibi, yeryüzünde binlerce çeşit başta insan olmak üzere, hayvan, böcek, balık ve daha başka varlıklar yaşamaktadır. Eskiden gelmiş ve nesilleri tükenmiş dev gibi kocaman hayvanları, gözümüzün görmediği mikroplar alemini de hesaba katarsak, bunların sayısını bulmak hayli zorlaşır.

Sayamadığımız kadar çok olan bu varlıklar arasında, bildiğimiz bal arısı, Cenab-ı Hakk'ın vahyine ve ilhamına mazhar olunca, karşımıza harika bir böcek olarak çıkmıştır. Arının bu mazhariyetini bize bildiren Nahl Suresi'nin yukarda arzedilen 68. ve 69. ayetlerini açıklayan müfessirler, arının meziyetlerini uzun uzun yazmışlardır. Ancak büyük müfessirlerin devirlerinde insanlar, arılar üzerinde şimdiki gibi esaslı ve senelerce elde edilen tecrübelerle dayanan görüşlere malik değillerdi. Bu sebeple Cenab-ı Hakk'ın vahy-i latifine erişen bu harikulade varlık hakkında, ilmin son buluş ve görüşlerini, ibretle okumaları için sayın okuyucularıma madde madde arz etmek istiyorum:

1- Bal arısı, baş parmağımızın tırnağı kadar bile büyük değildir. Beyni, bir toplu iğnenin başından biraz büyüktür. Ağırlığı, o kadar azdır ki, tek tek arka arkaya dizilseler, beş mil uzunluğunda bir resmî geçit meydana getirecek olan 750.000 arı, ancak 75 kiloluk bir adamın ağırlığına eşit olur. Fakat bu ufakık böcek, vahy-i ilahîye mazhar olduğu için dünyanın en kıymetli, en becerikli mahluklarından biri olmuştur.

2- Bal arısı, çok usta bir mimar ve mühendistir. Mumdan yaptıkları şehirler, kuvvet ve hafiflik bakımından birer harikadır. Duvarları bir santimetrenin 1/500 inceliğinde olan petek, kendi ağırlığının 25 misli fazlasını taşıyabilir. Hakkında daha fazla bilgi edindikçe, arının hayatı bizi daha fazla şaşırtmaktadır. Son yıllarda, arı kovanının asırlardan beri gizli kalmış sırlarından bazıları da çözülmüştür. Arıları renkli boyalarla boyayarak ve onları camdan yapılmış kovanların duvarlarından gözetleyerek, arılar hakkında bugüne kadar bilinmeyen birçok hakikatler ortaya çıkarılmıştır.

3- Arılarda insanı şaşırtan, hiçbir toplulukta, hiçbir şehirde görülmeyen menfaate dayanmayan hararetli bir çalışma ahlakı vardır. Arının bütün hayatı, bağlı bulunduğu toplum için daimi bir çalışma ve didinmekle geçmektedir. Tembelliği bilen tek bir arı yoktur. Yarım kilo bal elde etmek için 37.000 arı yükü bal gereklidir. Çiçeklerin çok fazla olduğu yerlerde bile bu kadar bal toplamak için yapılan gidiş ve gelişler, ekvatorun çevresinde iki defa dönmeye eşittir. Çöllük arazide, arılar yarım kilo bal için kanatlarını dakikada 11.400 defa çarparak 300.000 mil yol katederler.

4- Bütün canlı varlıkları etkileyen cinsiyet duygusu, arılarda mevcut değildir. Amele arılar, bütün ömürleri boyunca iffet içinde yaşarlar. Her kovanda bir anaç arı bulunur. Kraliçe diye adlandırılan bu anaç arı, kovan şehrinin kurucusudur. Birçoklarının zannettiği gibi, kraliçe emir vermez. O, yumuşak huylu, mütevazı bir anadır. Kovanda oturanlar da, onun çocuklarıdır. İşçi arılar, arkalarını hiçbir zaman kraliçeye doğru çevirmezler. Kraliçenin huzurunda, geriye geriye giderler. Bu, kraliçeye saygı nişanesidir. İçinde binlerce arının bulunduğu kovan şehrinde, emir komuta kimin elindedir? İşlerin insanları şaşırtacak şekilde hatasız, aksamadan yürütülmesinden kim sorumludur? Binlerce arının gizli bir yerden emir almış gibi şaşırmadan vazifelerini yapmaları, Allah'ın onlara verdiği üstün bir vasıftan, Kur'an'da bahsedilen vahiyden ileri gelmektedir. Arı bilginleri, bu gizli kumandaya, bu gizli kuvvete "Kovan ruhu" diyorlar. Arılar, bu ilahî ilhamla her gün doğacak arı sayısını tespit ederler. Büyük bir arı kolonisinde, günde ortalama 1.000 yeni arı doğar. Kovanda nüfus artınca, kraliçelerine oğul verme vaktinin geldiğini duyururlar.

5- Ortalama bir kovanda bulunan 90.000 arıdan 70.000'i belirli bir zamanda hep birden sürü hâlinde uçarak, eski kovan şehrini terk ederler. Biz, buna oğul verme adını takmışızdır. Onlar, açlıktan, susuzluktan, hastalıktan sefil düşer yahut bir savaşta harabeye dönen bir şehri terk etmezler. Aksine, ilkbaharda hep birden çok çalışarak meydana getirdikleri bal mumu şehrinde iyi hazırlanmış 120.000 hücreden çeşitli renklerdeki balın dolup taşıdığı bir zamanda kovayı terk ederler. Bu oğul verme, bu göç niçin yapılır?

Bir kovan şehrinde, tırtıl hâlinde bulunan binlerce yavrunun doğacağı zaman, şehrin nüfusu çok artacağından, kurulmuş şehri, hazır bal depolarını gelecek nesle bırakmak,

onların rahat yaşamalarını temin etmek için yeni bir şehir kurma macerasına atılmak, yağmura, boraya yakalanmak, başka tehlikelere maruz kalmayı, hatta ölmeyi göze alarak kovanı terk etmek az bir fedakârlık değildir.

Bu fedakâr anlar, birkaç hafta içinde terk ettikleri şehrin aynını yeniden kurarlar. Kraliçe, nedimleri (yumurtanın en mühim, tohumu teşkil eden kısmı) tarafından elde edilen ve sadece kraliçeye mahsus olan baldan yiyerek, bazen bir günde kendi ağırlığı kadar yumurta yumurtlar. Bir kraliçe, bütün hayatı boyunca 1.000.000 (bir milyon) yumurta yumurtlayabileceğini arı bilginleri tespit etmişlerdir.

Böylece küçük vücutlarında büyük kalpler taşıyan bu 75.000 arı beyi, bir bal mumu şehri kurmuş olur.

6- Cenab-ı Hakk'ın, arılara vahyettiği bu ilahî lütuf ve bu ilahî ilham, her işçi için bir nevi program çizer ve onlara çeşitli vazifeler verir. Tırtıllara bakan hastabakıcıları, kraliçenin nedimelerini, oda hizmetçilerini seçer. Bazıları, kanatlarını çırparak kovan şehrinin havalandırılmasını sağlarlar. Altı köşeli gözleri yapan mimarlara, mühendislere, ustalara, bal mumu işçilerine, çiçeklere doğru uçarak çiçek tozu toplayan akıncılara, ayrı ayrı ödevler verilmiştir. Arılar, bu ilahî vahiy ile iğnelerinin ucundan birer damla asit formik bırakarak, balın taze ve tatlı kalmasını sağlayan kimyagerler, erzak hücreleri balla dolunca onları mühürleyen kapsül yapıcılar, kovan şehrinin yollarını temizleyen süpürücüler, gece- gündüz kovanın kapısında bekleyip, gelen gidenden kim olduklarını soran kapıcıları, serserileri, haylazları, saldırganları uzaklaştıran ve gerekince kovan şehrinin kapısını kapayarak, kovan savunan muhafızları seçmişlerdir.

7- Bir kovan şehrinin inceleyecek olursak, bizi hayretler içinde bırakan manzaralarla karşılaşırız. Bir kovan şehrinin ortasında, kovanın en sıcak yerinde, kraliçe ve maiyetine mahsus daireler mevcuttur. Burada, içinde yumurtacıların bulunduğu 16.000 hücre genç arıların oturduğu 15.000 büyük oda ve binlerce çocuk bakıcısının ihtimamında 40.000 odayı dolduran beşiklerde bebekler uyumaktadır. Nihayet gizli ve hususi bir perde, diğerlerine göre büyücek ve kapıları mühürlü 12 saray vardır ki, burada bir nevi kefene sarılmış, hepsi de hareketsiz ve benizleri uçuk prensesler bulunmaktadır. Karanlıkta yedirilen ve gereken ihtimam gösterilen bu prensesler, olgunlaşarak, doğacakları günü beklemektedir.

8- Bal mumu şehrinin binlerce sırları vardır. Arıların âdetleri ve hareketleri, biz insanların tasavvurundan daha yüksek bir zekâ tarafından idare ediliyor. Bu harikaları yaptıran gizli zekâ, vahy-i ilahîdir.

Arının çalışmalarında egoistlik yoktur. Yegâne arzusu çalışmak, çalışmak, kendine verilen vazifeyi, şikâyet etmeden, bıkmadan başarmak ve kızkardeşlerinin, aynı zamanda gelecek neslin evi sayılan kovanın servetini ve bolluğunu çoğaltmaktır. Arıların çalışmaları, medh-u sena ile bitmez. Metotları, fedakârlık ve ferağatlarından dolayı takdire layıktır.

9- Bir bal mumu şehrinde yaşayan binlerce arının birbirleriyle anlaşmakta kullandıkları vasıtaların mevcudiyeti bir gerçektir. Bir kovanın mükemmel teşkilatlandırılmış olması, çeşitli işlerin aksamadan yürütülmesi, dilsiz olamaz. Arılar, her hâlde ya sesleri ile veya birbirlerine dokunarak yapılacak işleri birbirlerine haber veriyorlar. Bu insanı şaşırtan hâl, yani isteklerin duyurulması, belki de işçilerde 12.000 ince ve nazik kıl ve 5.000 koku deliği taşıyan küçük boynuzlardan ve bıyıklardan ibaret antenleri ile oluyor.

Kovana ulaşan kötü bir haber, kraliçenin kaybolması ve bulunması, geri dönmesi, düşmanın kovana girmesi yahut hoşlarına giden bir deponun keşfi haberi, anında kovanın her tarafına yayılır. Her hadise, aralarında ayrı bir heyecan doğurur ve seslerin birbirine benzemediği görülür, kovandan yükselen sızlanmayı, dinleyen tecrübeli arıcı kovandaki huzursuzluğu sezer. Bu hususta daha fazla yazarak sayın okuyucularımı bıktırmayayım. Arılar hakkında yazılmış kitapları okuyarak, bu mübarek varlıklar hakkında daha şaşırtıcı gerçekleri öğrenebilirler. Dokuz madde ile özetlediğim hususlardan sonra, şunu arz etmek isterim: Allah'ın vahyine mazhar olmuş bu küçük böcek, Allah'ın lütfu ile neler yapıyor? Ya insan, mahlukatın en mükemmeli olduğu ve Cenab-ı Hakk'ın daha çok lütfuna, ihsanına nail olduğu, ilahî emanete mazhariyet gibi bir saadete eriştiği hâlde, ne yapmaktadır?

Hazreti Mevlâna, ilahî vahiy lütfuna mazhar olan ve bu sebeple harikalar meydana

getiren arı ile eşref-i mahlukat olan daha büyük lütuflara erişen insanı mukayese ederek şöyle buyurur:

وحیث از زنبور کمتر کی بود - این که کرمناست و بالا می‌رود

17392- İnsan hakkında Cenab-ı Hakk, Kur'an-ı Kerim'de: "Biz, insanı üstün bir varlık olarak yarattık, insanı yücelttik. Şerefli kıldık" diye buyurur.

Bu yüzden, insan ruhen yükselmektedir. İnsanın meziyetleri çok yüksektir, çok yücedir. Hiç insana gelen vahiy, bal arısına gelen vahiyden aşağı olur mu? İnsan, arıyla eşit olabilir mi? İnsan, bütün varlıkların en değerlisidir. Hazreti Mevlâna, "İnsanın mertebelerini kıyamete kadar anlatsam, bitiremem" diyor. Hazreti Ali Keremellahu vecheh ise, "Sen kendini küçük bir şey zannedersin; hâlbuki sende en büyük âlem gizlidir" diye buyurmuştur.

Şeyh Galip de, "Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin / Eseri dide-i ekvan olan âdem sensin" demiştir.

Gerçekten eşref-i mahluk ve zübde-i âlem olan insanda, değil arıda, başka hiçbir varlıkta bulunmayan bir mana cevheri, bir ilahî kıvılcım vardır. Bu ilahî kıvılcım, aslına kavuşmak için hasretle, iştiaqla çırpınmakta, bizsiz maddi varlığımızın ötesinden, titreyerek, yanarak, manen onu aramaktadır.

Arı, çok küçük bir böcek olduğu hâlde, Cenab-ı Hakk'ın vahyine nail olunca nasıl bir varlık olduğunu yukarıda uzun uzadıya gördük. İnsan ki, Allah'ın en mükemmel mahlukudur. Ahsen-i takvimdir. "Velekad kerremna" iltifatına mazhar olmuştur. Öyle olduğu hâlde, neden manevi derece bakımından üstün olmasın?

Hazreti Mevlâna, "Sende bir şey vardır ki, o şey, sensiz onu aramaktadır" diyor. Başka varlıklardan esirgenen, yalnız insana verilen "İlahî emanet" sebebiyle insan, dünyayı güzelleştirmiş, akıllara hayret veren şeyler icat ve ibda etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de, insanın bütün varlıkların en şerefli olduğu, en güzel vasıflarla, en üstün meziyetlerle yaratıldığını anlatan bir çok ayet vardır: **"Biz, gerçekten insanoğullarını şerefledirdik."** (İsra Suresi 70. ayet)

"Muhakkak ki biz, insanı en mükemmel şekilde yarattık" (Beled Suresi 4. ayet)

Bu ayetlerden de anlaşılacağı üzere, elbette insan çok üstün bir varlıktır. Elbette insana gelen vahiy, bal arısına gelen vahiyden aşağı olmayacaktır. Hazreti Mevlâna, Cenab-ı Hakk'ın lütfuna, ihsanına nail olduğu hâlde, bu lütuf ve ihsanın kıymetini bilmeyen, bunu değerlendirmeyen insana hitap ederek buyuruyor ki:

پس چرا خشکی و تشنه مانده‌ای - نه تو اعطیناک کوثر خوانده‌ای

17393- "Gerçekten biz sana kevseri verdik" ayetini okumadın mı? Okuduysan, neden böyle kupkuru ve susuz kaldın?

Yukarıdaki beyitte adı geçen Kevser Suresi'nde Cenab-ı Hakk, Habibine hitap edip buyuruyor ki: **"Ya Muhammed! Biz sana gerçekten kevseri verdik; öyle ise, Rabbin için namaz kıl, kurban kes; doğrusu adı sanı, soyu sopusu ortadan kalkacak olan, şüphesiz sana kin tutan kimsedir."** Kevser'in birçok manası vardır. Bol hayır, birçok nimet ve lütuf manasına geldiği gibi, cennette bulunan bir hurmanın da adıdır. Ayrıca Peygamberimizden rivayet edilen bir hadiste: **"Kevser, cennette bir nehirdir. Rabbim onu bana vaadetti. Onda pek çok hayır vardır. Suyu, baldan tatlı, sütten beyaz, kardan soğuk, kaymaktan yumuşaktır. İki kenarı zebercettir. Bardakları gümüştedir. Ondan içen, bir daha susuzluk duymaz"** (Kaynak: Beyzavi, Medarik) diye buyurmuştur. Bazıları da, Kevser'i Peygamber'in evladı, ona tabi olanlar yahut ümmetin âlimleri yahut Kur'an'dır, diye yazmışlardır. Ehl-i tahkik ise, Kevser'i tam Peygamber'in yolunda olan, dünyevi ihtiraslardan kurtulmuş, kendini ilim ve amel ile süslemiş, âlim-billah kişiler olarak vasfetmişlerdir. "Her kim, bu gerçek ariflerin ve âlimlerin, ermişlerin, marifet çeşmelerinden içerse, ölümden kurtulur ve bir daha susuzluk hissetmez" demişlerdir.

Hazreti Mevlâna, Peygamber Efendimize, dolayısıyla onun ümmetine, hatta hakikati arayan bütün insanlara, Allah'ın lütuf ve ihsanı olan Kevser'i okuyucuya hatırlatarak buyuruyor ki: "Kevser'in ne olduğunu anladınsa, neden dudakların kuru ve susuz kaldı? Bu dünyada kendini gerçek âleme vererek ruhen yükselmen, hayırlı çalışmalarını, salih

amellerinle ilerlemen gerekir. Hakikate ermiş Hakk âşıklarını bularak, onların ilim ve irfan Kevserlerinden içerek ve Hakk'tan başka her şeyi bir tarafa iterek, susuzluktan kurtulman icap etmektedir.

بر تو خون گشته است و ناخوش ای علیل - یا مگر فرعونى و کوثر چو نیل

17394- Ey hasta adam! Yoksa sen Firavun musun ki, Kevser sana Nil gibi kan kesilmiş ve pislenmiş göründü.

Hazreti Mevlâna, Cenab-ı Hakk'ın lütfu olan Kevser'den nasibini alamayan, heva ve hevesine uymuş insana hitap ederek diyor ki: "Sen nefsinin Firavun'una uymuş bir Kıpti misin ki, Nil suyunu senin için kana çevirmiştir."

کاو ندارد آب کوثر در کدو - توبه کن بیزار شو از هر عدو

17395- Tövbe et, bütün düşmanlardan vazgeç; çünkü onların kaplarında Kevser suyu bulunmaz.

İnsanı Hakk yolundan alıkoyan kötülükler, fena huylar, günahlar, insanın çeşitli düşmanlarıdır. Ey hakikat yolcusu! Kurtulmak istiyorsan, bütün günahlarından tövbe et. Seni felakete götüren düşmanlarına sırtını çevir. Onların kaplarında Kevser suyu yoktur. Ancak manevi kirlilikler ve günah vardır. Sen, Kevser suyunu düşmanlarının kabında değil, kendi içinde, kendi gönlünde ara.

او محمد خوست با او گیر خو - هر که را دیدی ز کوثر سرخ رو

17396- Her kimin benzini Kevser'den kızarmış görürsen, onunla arkadaş ol. Onunla düş kalk. Onun huyuyla huylan. Çünkü o, Muhammed huyuyla huylanmıştır.

کز درخت احمدی با اوست سیب - تا احب لله آیی در حساب

17397- Böyle yap da, Allah için severlerden ol. Sen de, o çeşit kişilerden sayıl. Çünkü Ahmet'in ağacında yetişen elma, bu çeşit kişilerdedir.

Burada, bir hadis-i şerife işaret edilmektedir. Peygamber Efendimiz s.a.v. "Mümin, sevdiğini Allah için sever; sevmediğini, düşman olduğunu da, Allah için sevmez." manasına gelen bu hadise göre, gerçek mümin Allah için sever. Hazreti Ahmet'e a.s mensup olan peygamberlik ağacında yetişen elma, onun yolunda olan kişilere nasip olmuştur. Hakk yolunda olan gerçek bilginler, Peygamberimizin manevi varisleri sayılmaktadır.

دشمنش می‌دار همچون مرگ و تب - هر که را دیدی ز کوثر خشک لب

17398- Kimi Kevser içemediği için dudağı kuru görürsen, onu ölüm gibi, sıtma gibi düşman say.

کاو حقیقت هست خون آشام تو - گر چه بابای تو است و مام تو

17399- Hakk yolundan ayrılmış böyle bir kişi baban da olsa, annen de olsa, hakikatte o senin kanını içen bir düşmandır.

که شد او بیزار اول از پدر - از خلیل حق بیاموز این سیر

17400- Bu huyu, bu davranışı, Halil-i Hakk Hazreti İbrahim'den öğren. Çünkü o, önce babasından bizar oldu, yüz çevirdi.

Burada Kur'an-ı Kerim'in Enam Suresi 74. ayet ile Tövbe Suresi 114. ayete işaret vardır. O ayetler şunlardır:

"Babası Azer'e: Sen putları kendine tanrı mı ediniyorsun? Doğrusu ben, seni de, kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum, demiştir." (Enam Suresi 74. ayet)

"İbrahim'in babası için mağfiret dilemesi ise, ancak ona önceden vermiş olduğu sözden ötürü idi. Babasının Allah'a düşman olduğunu anlayınca, ondan yüz çevirdi. İbrahim, gerçekten çok ağlayıp sızlayan, sabırlı, halim bir zat idi." (Tövbe Suresi 114.

ayet)

Malum olduğu üzere, Hazreti Nuh'un oğlu da babasının inancını benimsemediği için **"Ey Nuh! O, senin aileden değildir"** Hud Suresi 46. ayet-i celilesiyle, aynı imanı taşımayanların akrabalığının manasızlığı tebeyyün etti.

تا نگیرد بر تو رشک عشق دق - تا که ابغض لله آیی پیش حق

17401- Böyle ol da, Hakk'ın nazarında Allah için sevmeyenler arasına katıl. Böyle yap da, aşk gayreti seni kınamasın.

Burada, üç beyit önce arzedilen şu hadise işaret ediliyor: **"Mümin, sevdiğini Allah için sever, sevmediğini, düşman olduğunu da, Allah için sevmez; Allah için ona düşman olur."** Hazreti İbrahim gibi, Allah'ı inkâr eden, sevmeyen babası dahi olsa, sevmez, ondan yüz çevirir, nefret eder.

Bir gönülde iki sevda olmaz, sözünü düşünürsek, bu beyitte geçen aşk gayretini daha iyi anlarız. Allah'a hulus ile gönül vermiş bir mümini, Allah da sever. Gönülde Allah'tan başka bir varlığa yer vermek, onu çok sevmek de, Cenab-ı Hakk'ın hoşuna gitmez, gayretine dokunur.

در نیابی منهج این راه را - تا نخوانی لا و الا الله را

17402- Sen, La ilahe illallah -Allah'tan başka kulluk edilecek yoktur-demedikçe, hakikate varan açık yolu bulamazsın.

Tevhit sırrına vakıf olamayan, La ile Allah'tan başka her şeyi nefyederek İlla ile ancak onu, "Hakiki varlığı" gönlünde hissederek kendi varlığından fâni olmayan, bu yolun açıklığını idrak edemez. Ey Hakk aşığı! Hakk yolunu bilmek ve bulmak istersen, tamamıyla kendi varlığından, kendi benliğinden geçmek, yokluk şarabını içmek gerekmektedir. Çünkü sevgiliye kavuşmak, onda yok olmaya bağlıdır.

"BİR ÂŞIĞIN SEVGİLİSİNE ETTİĞİ HİZMETLERİ, GÖSTERDİĞİ VEFAYI, UZUN GECELERDE YANININ YATAK GÖRMEDİĞİNİ, UZUN GÜNLERDE İSE AÇ KALDIĞINI, SUSUZ KALDIĞINI, ÇOK IZDIRAP ÇEKTIĞİNİ ANLATMASI"

داستان آن عاشق که با معشوق خود بر می‌شمرد خدمتها و وفاهای خود را و شبهای دراز
تَجَافَى جُؤُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ را و بی‌نوایی و جگر تشنگی روزهای دراز را و می‌گفت که من
جز این خدمت نمی‌دانم اگر خدمت دیگر هست مرا ارشاد کن که هر چه فرمایی منقادم اگر در
آتش رفتن است چون خلیل علیه السلام و اگر در دهان نهنک دریا افتادن است چون یونس علیه
السلام و اگر هفتاد بار کشته شدن است چون جرجیس علیه السلام و اگر از گریه نابینا شدن
است چون شعیب علیه السلام و وفا و جان بازی انبیا را علیه السلام شمار نیست، و جواب
گفتن معشوق او را

Mesnevî beyitlerinin açıklanmasına geçmeden önce, bu başlıkta işaret buyrulan ayet-i kerimeyi arzetmek ve adı geçen peygamberler hakkında bilinen bazı tarihî vakiaları sayın okuyucularıma hatırlatmak isterim. Başlıkta işaret buyrulan ayet-i kerime, Secde Suresi'nin 16. ayetidir: **"Onlar, geceleyin namaz kılmak için kalkarlar, onların yanları yatak görmez, onlar Rablerine azaptan korkarak, rahmetinden ümitvar olarak dua ederler. Kendilerine verdiğimiz azıklardan da, hayır yollarında harcarlar."**

A) İbrahim'in a.s. putları kırdığı, onları hakir gördüğü için Nemrut tarafından ateşe atıldığı, fakat ateşin Hazreti İbrahim'i yakmadığı, Kur'an-ı Kerim'in Enbiya Suresi'nin 51. ve 70. ayetlerinde ve daha birçok surelerde anlatılır.

B) Yunus a.s. kavminin iman etmemesine kızarak, onları terk etmiş ve denizin kıyısına gitmiş. Orada kendisini bir balık yutmuş. Balığın karnında kırk gün, kırk gece kalmış. Ümitsizliğe kapılmamış, Allah'a yalvarmış, onu tespih etmiş; bunun üzerine balık, onu bir kıyıya çıkarmış. Kur'an-ı Kerim'in birçok yerlerinde bu vakıa anlatılmaktadır. Bilhassa Saffat Suresi'nin 142. ve 144. ayetleri arasında, **"Eğer tespih etmeseydi,**

kıyamet gününe kadar balığın karnında kalırdı” denmektedir.

C) Cercis a.s. Hazreti İsa’dan sonra gönderilen ve halkı İsa Peygamber’in dinine davete memur olan bir peygamberdir. Havariler zamanında yaşadığı, Filistinli olduğu söylenir. Bu peygamberin defalarca şehit edilip defalarca dirildiği söylenmektedir.

D) Şuayp a.s. Kur’an-ı Kerim’in Araf Suresi’nde geçer. Medyen halkına peygamber olarak gönderilmiştir. Hazreti Musa, Mısır’dan kaçınca onun yanına sığınmış, onun sürülerine çobanlık etmiş, sonra kızlarından biri ile evlenerek, ona damat olmuştur.

می‌شمرد از خدمت و از کار خود - آن یکی عاشق به پیش یار خود

17403- Bir âşık, sevgilisinin huzurunda yaptığı hizmetleri sayıp döküyor ve ona diyordu ki:

تیرها خوردم درین رزم و سنان - کز برای تو چنین کردم چنان

17404- Senin için şunları yaptım, bunları yaptım, bu savaş meydanında kılıç yaraları aldım, oklara hedef oldum.

بر من از عشقت بسی ناکام رفت - مال رفت و زور رفت و نام رفت

17405- Mal gitti, güç gitti, namus gitti; aşkından nice muratsızlıklara uğradım.

هیچ شامم با سر و سامان نیافت - هیچ صبحم خفته یا خندان نیافت

17406- Hiçbir sabah, beni uyurken bulmadı, gülerken görmedi. Hiçbir akşam beni varlıklı karşılamadı.

او به تفصیلش یکایک می‌شمرد - آن چه او نوشیده بود از تلخ و درد

17407- Ne acılar tattı ise, ne dertler çekti ise, onları bir bir tafsilatıyla saymaktaydı.

بر درستی محبت صد شهود - نه از برای منتی بل می‌نمود

17408- Bunları sevgilisinin başına kakmak için değil, aşkına yüzlerce şahit olarak sayıp duruyordu.

عاشقان را تشنگی ز آن کی رود - عاقلان را يك اشارت بس بود

17409- Akli olanlara bir işaret yeter de artar bile; ama âşıklardaki o susuzluk, nasıl giderilebilir?

کی ز اشارت بس کند حوت از زلال - می‌کند تکرار گفتن بی‌ملال

17410- Âşık, yorulmadan, usanmadan sözünü tekrarlar durur. Hiç balık bir işaretle duru suya kanar mı?

Şarih Ankaravî Kuddise sırruh Hazretleri, bu beyti şöyle açıklamaktadır: Âşık, bir balık gibidir. Sevgiliye karşı duyduğu duyguları ise, duru su gibi temiz, deniz gibi sonsuzdur. Balık, bir işaretle, bir sözle suya kanmayacağı gibi, âşık da kendi sevgisini, aşkını, sonsuz olduğu için anlatmakla bitiremeyecektir. Balık, nasıl daima suyun içinde bulunmakla neşelenir ve yaşayışını sürdürürse, âşık da, daima aşk içinde olmaktan, aşkı yaşamaktan, aşkını anlatmaktan bıkmayacaktır. Bilakis zevk duyacaktır.

در شکایت که نگفتم يك سخن - صد سخن می‌گفت ز آن درد کهن

17411- Âşık, o eski derdi, bitmez tükenmez olan aşk derdini yüzlerce defa anlattığı hâlde, “Ne söyledim ki, ben bir söz bile söylemedim” diye şikâyetle bulunuyordu.

ليك چون شمع از تف آن می‌گریست - آتشی بودش نمی‌دانست چیست

17412- Sanki bir ateş içine düşmüştü. Yanıyordu, fakat neden yandığını bilmiyordu. Ancak o ateşin hararetiyle mum gibi eriyor, ağılıyordu.

گوش بگشا پهن و اندر یاب نیک - گفت معشوق این همه کردی و لیک

17413- Sevgilisi, “Evet” dedi. “Doğru söylersek, bütün bu söylediklerini yaptın ama, kulağını aç da, şimdi beni dinle.”

آن نکردی این چه کردی فرعهاست - کانچه اصل اصل عشق است و ولاست

17414- “Aşkın ve sevginin aslının aslı olan bir şey var ki, sen onu yapmadın. Bu yaptıkların teferruattan, ayrıntılardan ibarettir” dedi.

گفت اصلش مردن است و نیستی است - گفتش آن عاشق بگو کان اصل چیست

17415- Âşık, “O bahsettiğin sevginin aslının aslı olan nedir?” diye sordu. Sevgilisi de, “Ölmektir, yok olmaktır” diye cevap verdi.

Bu münasebetle Fuzuli merhumun şiirini hatırlatmamaya imkân var mı?

Aşık oldur kim, kılur canın feda cananına

Meyli canan etmesin, her kim ki kıymaz canına

Canını canana vermektir kemali âşıkın

Versin can itiraf etmek gerek noksanına

Şeyh Sadi de: “Ey bülbül! Aşk git de pervaneden öğren, kendini alevine içine attı, yandı. Sevgilisi uğruna can verdi. Sesi çıkmadı” der.

هین بمیرار یار جان با زندهای - تو همه کردی نمردی زندهای

17416- Sen, dediklerinin hepsini yaptın, fakat ölmedin; hâlâ dirisin, canınla oynayan, aşk uğrunda ölümü göze alan bir âşık isen, hemen kendini öldür.

همچو گل در باخت سر خندان و شاد - هم در آن دم شد دراز و جان بداد

17417- Âşık, sevgilisinin bu dokunaklı sözlerini duyunca, o anda uzanıp can verdi. Gül gibi başıyla oynadı. Gülerek, şikayet etmeden, neşeli bir hâlde ölüp gitti.

همچو جان و عقل عارف بی‌کبد - ماند آن خنده بر او وقف ابد

17418- Arif kişinin zahmet nedir bilmeyen akli ve canı gibi, o gülüş onda ebedî olarak kaldı.

Arifler, ilahî aşkla sermest oldukları için, bu dünya hayatının başımıza musallat ettiği, belaları, kederleri, musibetleri, güzel yüzle karşılarlar. Bu sebeple, onların akli da, canı da zahmet ve meşakkat nedir bilmez. Şeyh Galip’in dediği gibi:

Âşıkta keder neyler - Gam halkı cihanındır.

Onlar Allah’ı ve onun yarattığı bütün mahlukatı sevdikleri, insanî vazifelerini yerine getirdikleri, bütün ihtiramlarını öldürerek âdetâ “Ölmeden önce ölmeli” şeklinde yaşadıkları, kimseyi kırmadıkları ve kırılmadıkları için ölümü, korkmadan, endişeye kapılmadan, gülerek karşıyorlar. Onlar, bir şairin şu kıtasının manasını yaşarlar:

Yâdında mı doğduğun zamanlar, sen ağlar idin güler idi âlem

Bir öyle ömür geçir ki olsun, mevtin sana hanende, halka matem.

Gülerek ölen arifler, ne mutlu kişilerdir!

گر زند آن نور بر هر نیک و بد - نور مه آلوده کی گردد ابد

17419- Ayın nuru, her iyiye, her kötüye vurur amma hiç kirlenir mi?

همچو نور عقل و جان سوی اله - او ز جمله پاک و ا گردد به ماه

17420- Ayın nuru, yine tertemiz hâlde, aya döner gider. Akıl ve can nurunun Allah’a dönüp ulaşması gibi...

تابشش گر بر نجاسات ره است - وصف پاکی وقف بر نور مه است

17421- *Aydın ışığı, yoldaki pisliklerin üzerine düşse bile, silinmez, temiz kalır. Çünkü temizlik, onun vasfıdır.*

نور را حاصل نگردد بد رگی - ز ان نجاسات ره و آلودگی

17422- *Bu sebeple, yoldaki pisliklerden, kirliliklerden, o nur pislenmez, gizlenmez.*

سوی اصل خویش باز آمد شتاب - ارْجعی بشنود نور آفتاب

17423- *Güneşin nuru da, "Geri dön" emrini alınca, acele aslına döner.*

نه ز گلشنها بر او رنگی بماند - نه ز گلخنها بر او ننگی بماند

17424- *Güneşin nuru, ne külhanlarda kirlenir, pislenir; ne de gül bahçelerinin güzel kokularından, renklerinden onda eser kalır.*

ماند در سودای او صحرا و دشت - نور دیده و نور دیده باز گشت

17425- *Gözün nuru da, nur gören kimsenin varlığı da, kendi asıllarına geri döner; fakat onların sevdası, ovalarda, çöllerde kalır.*

Hazreti Mevlâna'nın yukarıdaki beyitlerde işaret buyurduğu gibi, ayın da, güneşin de ışığı, iyi, kötü, güzel, çirkin, temiz, pis neyin üzerine düşerse düşsün, düştüğü şeylerden etkilenmeden aslına döner.

Kâmil insan da, kâinatın nuru gibidir. İyi, kötü her şeyin, hatta pisliklerin bile üzerine düşen güneşin ışığı nasıl kirlenmeden aslına, yani güneşe dönesre, maddi varlığı ile anasır-ı erbaa (dört unsur: su, hava, ateş, toprak) çamuruna batmış, dünya kirliliklerine bulaşmış insanın ruhu da, Allah'a döner.

Cenab-ı Hakk'ın "... *Sen ondan razı, o da senden razı olarak, Rabbine dön*" (Fecr Suresi 28. ayet) emrini alınca, insan-ı kâmil de hızla aslına döner.

Bir bakıma insanın ruhu ki, "Nur-u afitab" gibidir. Ne zaman ki, "*İrcii ila Rabbik*" hitabını duyar, beşerî kirliliklerden, tabiatın pisliklerinden pak ve temiz olduğu hâlde, süratle kendi aslına geri döner. Ne tabiat külhanlarında onun üzerinde bir leke ve ayıp kalır, ne de meserret ve neşe gülşenlerinden onda bir renk bulunur. Yani tabiat âleminin külhanlarından olan ameller, vehimler, kederler, onda bulunmaz; keza, neşe ve meserret gülşenlerinden onda bir renk ve eser kalmaz. Hülâsa, gözün nuru, nur gören kimseye ve kendi aslına döner, yani rücu eyler. Bu yüzden sahra ve çöl, onun ayrılık sevdasına düşer ve zulmet iştiyakında kalır. Çünkü bu âlemin ovalarının ve çöllerinin, bağ ve bahçelerinin güzellikleri, ancak gözün nuru ve nur gören kimse vasıtasıyla meydana gelir. Nur gören kimse ve göz nuru olmazsa, bu sahranın bütün renkleri, güzellikleri, bütün görünen varlıklar, karanlık içinde kalır. Varlığını kaybetmiş, yok olmuş gibi olur. Çünkü çöl, sahra ve görünen bütün eşyanın varlığı ve zuhuru, nur gören kimsenin varlığıyla ve onun gözünün nuruyla görülmektedir. Bu sebeple bu çöl ve sahradan, dünya ve mafihadan, yani dünyadakinden gözün nuru ve nur gören kimsenin varlığı kendi asıllarına rücu eyleseler, çöl ve sahra, belki arz ve sema, onun ayrılık sevdasına düşer, ağlarlar.

Göz nuru gibi olan insan, bu maddi âlemin ruhu; sahra-yı kevn ve mekânın, revnak ve nuru gibidir. Ruh gidince, bu kalıp, yani beden nasıl onun sevda-yı firakına düşerse, cihan da kendi gözü mesabesinde olan nuru gidince, öyle perişan olur. Gerçekten gözümüzün nuru olmazsa, dağların, bağların, bahçelerin güzelliğini görebilir miyiz? Bütün eşyadan güneşin ışınlarının gözümüze vuran akisleri, gözümüzün nuru değil midir? Gözümüzün nuru da, bütün varlıklarda, güzelliklerde Allah'ın nurunu gören kimse de aslına geri dönecektir.

Malum olduğu üzere, birçok ayet-i kerimede, "*Allah, göklerin ve yerin nurudur*" diye haber veriliyor. Gözümüzün nuru da, güneşin ışığı da, hep o nurdan gelmiyor mu?

Gözün nuru, dolayısıyla Allah'ın nuru olmazsa, dünya güzelliklerini görebilir miyiz? Nasıl güneş batıp da, ışıklarını kendisi ile beraber dağların, denizlerin arkasına götürdüğü zaman, bulunduğumuz yerler karanlığa gömülür ve o karanlıkta hiçbir güzellik görülmezse,

gözün nuru da, ilahî nuru gören kimseden aslına döndüğü zaman, sahralar, ovalar, çöller güzelliğini kaybeder de, kendilerine nur verenin sevdasına düşerler.

Bu bahisle alakalı olduğu için, Cenab-ı Mevlâna'nın Divan-ı Kebir'inden "İrcii" emrini terennüm eden bir şiiri aynen alıyorum. **(Demiş ama şiir eksik sanırım; kitapta da yok!)**

“BİRİSİ, ARİF BİR ÂLİMDEN: BİRİ, NAMAZDA SESLE AĞLARSA, AH EDER, FERYAT EDERSE, ONUN NAMAZI BOZULUR MU, DİYE SORDU. ÂLİM, DEDİ Kİ: O YAŞIN ADI, GÖZYAŞIDIR. ANCAK, O AĞLAYAN ACABA NE GÖRMÜŞTÜR DE AĞLIYOR, ONU BİLMEK GEREK. O AĞLAYAN, O NAMAZ, ALLAH NAZARINDA DAHA DA MAKBUL OLUR, KIYMETLENİR. ÇÜNKÜ AĞLAYAN KİŞİ, BEDENİNDEKİ BİR HASTALIKTAN, BİR ACIDAN YAHUT OĞLUNUN AYRILIĞINDAN AĞLIYORSA, NAMAZI BOZULUR. ÇÜNKÜ NAMAZIN ASIL TEMELİ, BEDENDEN, EVLATTAN VAZGEÇMEKTİR. HAZRETİ İBRAHİM GİBİ, ALLAH UĞRUNA OĞLUNU KURBAN ETMEK VE ALLAH AŞKINA NEMRUT'UN ATEŞİNE ATILMAKTIR. ANCAK BU SEVGİ İLE NAMAZ, GERÇEK NAMAZ OLUR. BU YÜZDEN MUSTAFA ALEYHİSSELAMA: İBRAHİM'İN ŞERİATINA UY VE İBRAHİM'DE SİZİN İÇİN UYULACAK, GÜZEL HUYLAR, SIFATLAR VARDIR, DİYE EMİR GELMİŞTİR.”

İki پرسید از عالمی عارفی که اگر در نماز کسی بگریه به آواز و آه کند و نوحه کند نمازش باطل شود جواب گفت که نام آن آب دیده است تا آن گرینده چه دیده است، اگر شوق خدا دیده است و می‌گریه یا پشیمانی گناهی نمازش تباه نشود بلکه کمال گیرد که لا صلاة الا بحضور القلب، و اگر او رنجوری تن یا فراق فرزند دیده است نمازش تباه شود که اصل نماز ترك تن است و ترك فرزند ابراهیموار که فرزند را قربان می‌کرد از بهر تکمیل نماز و تن را به آتش نمرود می‌سپرد، و امر آمد مصطفی را صلی الله علیه و آله بدین خصال که وَ اتَّبِعْ مِثْلَهُ اِبْرَاهِيمَ قَدْ كَانَتْ لَكُمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةً فِيْ اِبْرَاهِيمَ

Bu bahsin başlığında geçen, **“Kalp huzuru olmadıkça namaz, namaz değildir”** sözü bir hadistir. Bu hadis-i şerifle, namazda dünya işlerini kafamızdan, gönlümüzden atarak, kendimizi tamamiyle huzurunda el bağlayarak durduğumuz Allah'ımıza vermemiz gerektiği belirtilmektedir. Bu hususta başka hadisler de bulunduğu gibi, Kur'an-ı Kerim'de de ayet-i kerimeler mevcuttur. Fakat beşeriyet icabı, dünya işlerine o kadar çok kendimizi kaptırmışız ki, huzur-u Rabb-ül âleminde de o işler bizim peşimizi bırakmamaktadır. Allah-u Ekber, diyerek namaza başladığımız hâlde, dünyaya ait vazifelerimizi arkaya atamıyoruz. Ayetleri okurken, rükûya, sücûda varırken yaptığımız işler, yapacağımız işler bizi meşgul etmektedir. Hatta başka zamanlar aklımıza hiç gelmeyen şeyler, namazda bizi rahatsız etmektedir. Bunlardan kurtulmanın çaresi, İhya-ül Ulum'da uzun uzun anlatılmaktadır. Bütün dikkatimizi namaza verip, ayetlerin manalarını anlamaya çalışarak, âlemlerin Rabbinin huzurunda olduğumuzu düşünerek, mümkün olduğu kadar namaza kendimizi verebiliriz. Bütün bunlara rağmen, “Namazda kalp huzuru göremiyorum, bu sebeple benim namazım namaz sayılmadığına göre, ben namaz kılmayayım” diye şeytanın iğvasına kapılmamamız gerekir. Huzur da bulmasak, hatalı da olsa, namazımızı kılmaya devam etmeliyiz. Umulur ki bir gün gelir, Rabbimiz bize acır, namazda bize huzur verir, manevi zevkler verir, namazımız gerçek namaz olur.

Yine bu bahsin başlığında, Hazreti İbrahim'in oğlunu “Allah uğruna” kurban etmesinden, “Allah aşkına” Nemrut'un ateşine atılmasından bahsediliyor. Kur'an-ı Kerim'in 37. suresinin 101. ve 107. ayetlerinde anlatıldığı gibi, Hazreti İbrahim gördü ki, bir rüya üzerine oğlu İsmail Aleyhisselamı Allah uğrunda kurban etmeye kalkışmış, fakat gönderilen bir koç, İsmail'in yerine kurban edilmiştir. Allah, sevgisinin çokluğundan ve ihlasından ötürü, Hazreti İbrahim'den razı olmuş, kendisine rüyasının yerine getirildiğini vahyetmiştir. Hazreti İbrahim'in ateşe atılması hadisesine gelince, İbrahim Peygamber'in putları kırdığı, onları kötülediği için Nemrut tarafından ateşe atıldığı, fakat ateşin Hazreti İbrahim'i yakmadığı, Kur'an-ı Kerim'in Enbiya Suresi'nin 51. ve 70. ayetleri arasında ve daha başka ayetlerde anlatılır.

Günümüz şairlerinden birisinin (Asaf Halet Çelebi) “İbrahim” adlı şiirinden şu iki

kıtayı hatırladım:

İBRAHİM
İçimdeki putları devir,
Elindeki balta ile!
Kırılan putların yerine,
Yenilerini koyan kim?

Güneş, buzdan evimi yıktı.
Koca buzlar düştü,
Putların boyunları kırıldı.
İbrahim,
Güneşi evime sokan kim?

Yine yukarıda Nahl Suresi'nin 123. ayetine işaret vardır: **"... Sonra ey Resulüm! Sana şöyle vahyettik: Doğru yola yönelerek İbrahim'in dinine uy! O, hiçbir zaman müşriklerden olmadı."**

Keza, Mümtetine Suresi'nin 4. ayetinin başında geçen, "... Gerçekten İbrahim'in ve beraberinde olanların sözlerinde, sizin için güzel bir örnek oldu..." ayetine de işaret vardır.

گر کسی گرید به نوحه در نماز - آن یکی پرسید از مفتی به راز
17426- Birisi, müftüye gizlice sordu: "Bir adam, namazda feryat ederek ağlarsa..."

یا نمازش جایز و کامل بود - آن نماز او عجب باطل شود
17427- Acaba o ağlayan adamın namazı bozulur mu? Bozulmaz mı? Yahut namazda gözyaşı döktüğü için, namazı caiz olur mu? Daha mı makbul sayılır ve mükemmel bir namaz olur?

بنگری تا که چه دید او و گریست - گفت آب دیده نامش بهر چیست
17428- Müftü, "Gözyaşı denen o yaş, ne için akıyor? O, ne gördü, ne sebepten gözyaşı döküyor, önce bunları bilmek lazım" dedi.
Müftü, fetva veren kişiye derler. Fetva, sorulan bir şeyin şeriata göre hükmünü bildiren söz yahut yazı anlamına gelir.

تا بدان شد او ز چشمه‌ی خود روان - آب دیده تا چه دید او از نهان
17429- Acaba gizli âlemlerden ne gördü de, o gözyaşları kaynağından akmağa başladı?

رونقی یابد ز نوحه آن نماز - آن جهان گر دیده است آن پر نیاز
17430- O yakaran, yalvaran, hulus ile namaz kılan kişi, o âlemi görmüşse, feryat edişi, ağlayışı yüzünden onun namazı daha kıymetli, daha makbul olur.

ریسمان بگسست و هم بشکست دوك - ور ز رنج تن بدان گریه و ز سوك
17431- Fakat o ağlayış, bedene ait bir acıdan yahut bir matem yüzündense, ip de koptu, iğ de kırıldı demektir. Yani hiçbir işe yaramaz.

"BİR MÜRİT, HİZMET ETMEK MAKSADIYLA BİR ŞEYHİN HUZURUNA ÇIKTI. BU ŞEYH KELİMESİ İLE, YAŞÇA BÜYÜK, İHTİYAR OLANI DEĞİL, AKIL VE MARİFET BAKIMINDAN BÜYÜK KİŞİYİ KASTEDİYORUM. İSA ALEYHİSSELAM DA ÇOCUKTU, AMA BEŞİKTE KONUŞTU. YAHYA ALEYHİSSELAM DA ÇOCUKLARIN MEKTEBİNE GİDİYORDU. BUNLARIN İKİSİ DE ÇOCUKTU AMA İKİSİ DE PEYGAMBERDİ. MÜRİT, ŞEYHİN HUZURUNA VARINCA,

ONU AĞLAR GÖRDÜ. KENDİSİ DE ONA UYARAK AĞLAMAYA BAŞLADI. ŞEYHİN AĞLAMASI DURUNCA, MÜRİT DIŞARI ÇIKTI. ŞEYHİN HÂLİNİ ONDAN DAHA İYİ BİLEN, BİR BAŞKA MÜRİT, GAYRETE GELİP HEMEN ARKASINDAN KOŞTU. ONA YETİŞTİ VE DEDİ Kİ: KARDEŞ, ALLAH İÇİN OLSUN, BUNU SANA SÖYLEYİYİM. ŞEYH AĞLIYORDU, BEN DE AĞLADIM, DİYE AKLINA BİR ŞEY GETİRME SAKIN OTUZ YIL RİYAZET ÇEKMEK, HEM DE GÖSTERİŞSİZ RİYAZET ÇEKMEK, TEHLİKELİ DÖNEMEÇLERDEN GEÇMEK, TAMAHLARLA DOLU DENİZLERİ, ARSLANLARLA, KAPLANLARLA DOLU YÜKSEK DAĞLARI AŞMAK GEREK Kİ, ŞEYHİN AĞLADIĞI GİBİ AĞLAYASIN; BÜTÜN BU ZAHMETLERE, ZORLUKLARA KATLANMAKLA BERABER, O AĞLAYIŞI ELDE EDEMEMEK DE VAR. O MAKAMA ERİŞEBİLİRSEN, YERYÜZÜ BANA GÖSTERİLDİ, DİYE ÇOK ŞÜKRETMEN GEREK.”

مریدی در آمد به خدمت شیخ و از این شیخ پیر سن نمی‌خواهم بلکه پیر عقل و معرفت و اگر چه عیسی است علیه السلام در گهواره و یحیی است علیه السلام در مکتب کودکان، مرید شیخ را گریان دید او نیز موافقت کرد و گریست، چون فارغ شد و به در آمد مریدی دیگر که از حال شیخ واقفتر بود از سر غیرت در عقب او تیز بیرون آمد گفتش ای برادر من ترا گفته باشم الله الله تا نیندیشی و نگویی که شیخ می‌گریست و من نیز می‌گریستم که سی سال ریاضت بی‌ریا باید کرد و از عقبات و دریا‌های پر نهنک و کوه‌های بلند پر شیر و پلنگ می‌باید گذشت تا بدان گریه‌ی شیخ رسی یا نرسی، اگر رسی شکر زویت لی الارض گویی بسیار

Yukarıda açıklanması gereken bazı tabirler var.

Mürit: Mürit kelimesinin manası, isteyen, dileyen demektir. Mürit, Hakk yoluna, tasavvuf yoluna giren, bir tarikata bağlanan, bir şeyhe intisap eden kişiye denir. Yani Allah’a yönelen insan, derviş...

Şeyh: Arapça, çok yaşlı insan, ihtiyar, kendisine uyulan kişi manalarına gelir. Şeyh ile mürşidi birbirine karıştırmamak lazımdır. Şeyh olmak kolaydır ama mürşit olmak çok zordur. Zamanımızda mürşitlik mertebesine ulaşmamış çok şeyhler görülmektedir. Hele Hakk’a kavuşmuş, Allah sevgisinde varlığını yok etmiş, insanların peşinde koştukları maddeyi ayakları altına almış, hiddetten, şehvet ve şöhretten, gösteriştten, yüksek mevki arzusundan kurtulmuş mürşid-i kâmil bulmak, daha çok zordur.

Yine yukarıda geçen, İsa Aleyhisselamın babasız doğuşu ve beşikte konuşması, Kur’an-ı Kerim’in Meryem Suresi’nin 16-35. ayetlerinde anlatılmaktadır. İlahî bir mucize ile ruhu temsil eden Cebrail’in yardımı ile, Hazreti Meryem, İsa Aleyhisselamı doğurunca, kendisini kınayanlara karşı ilahî ilhamla, **“Oruçluyum, kimse ile konuşamam diye işaret edip konuşmaları için, beşikteki çocuğu gösterince.... Biz, beşikteki çocukla nasıl konuşabiliriz, dediler. O zaman, beşikteki çocuk.... Ben, gerçekten Allah’ın kuluyum, bana kitap verildi, beni bir peygamber yaptı; beni, her nerede olursa olsun, mübarek kıldı”** diye buyurdu.

Hazreti Yahya’ya gelince... Meryem Suresi’nin 12. ayetinde, **“... Daha çocuk iken ona hikmet verdik”** denilmektedir. Gerek Hazreti İsa ve gerekse Hazreti Yahya, çocuk oldukları hâlde Allah’ın lütfuyla, hakikate ve hikmete ulaşmışlardır. Ne kadar yaşlı insanlar vardır ki, bu gibi nimetlerden mahrum kalmışlardır. İbni Kemal’in dediği gibi:

“Ne sal ile, ne mal iledir beyim, ululuk kemal iledir.”

Büyük bir mütefekkir de, **“Çok yaşayan, çok yaşlanan, birçok seneleri sayan değil, hayatı hissedendir”** demiştir.

Şu hâlde şeyh, çok yaşlanan, ihtiyarlayan insan değil, akıl ve marifet sahibi olan kişidir. Böyle bir kişi, genç bile olsa, şeyh ve mürşit sayılır.

Riyazete gelince... Az yemek, az içmek, az uyumak, kendini çok ibadete vermek, nefsi arzu ettiği şeylerden mahrum etmek suretiyle terbiye etmektir. Marifetname sahibi, **“Az ye, az uyu, az iç! Ten mezbelesinden geç”** diye buyurur.

Ağlamak... Müminin ağlayışının gönülden geldiğine, rahmetten olduğuna, Allah korkusu ile ağlamaya hiçbir şeyin müsavi olmadığına ve bir damla gözyaşının cehennem ateşini söndüreceğine dair çok hadis vardır.

Yukarıda geçen o makama erişebilsen, **“Yeryüzü bana gösterildi diye çok şükretmen**

gerek” sözünde de şu hadise işaret vardır: **“Bana yeryüzü, doğuları ile, batıları ile tamamıyla gösterildi. Gösterilen yerlerin hepsi de ümmetimin olacak”** (Kaynak: Tirmizî, Fiten 14)

پیر اندر گریه بود و در نفیر - يك مریدی اندر آمد پیش پیر
17432- Bir mürit, pirin huzuruna vardı. Pir, ağlayıp feryat ediyordu.

گشت گریان آب از چشمش دوید - شیخ را چون دید گریان آن مرید
17433- Mürit şeyhi ağlar görünce, o da ağlamaya koyuldu. Gözünden yaşlar akmaya başladı.

چون که لاغ امل کند یاری به یار - گوشور يك بار خندد کر دو بار
17434- Dost, kulağı duyan bir dosta alaylı, gülünecek bir şey söylerse, bir kere güler; sağırsa, o söze iki defa güler.

که همی بیند که می خندند قوم - بار اول از ره تقلید و سوم
17435- Birinci gülüşü, herkesin güldüğünü görerek, onlara uymak, onları taklit etmek içindir.

بی خبر از حالت خندندگان - کر بخندد همچو ایشان آن زمان
17436- Sağır da, o anda onlarla beraber güler, ama onun, gülenlerin neden güldüklerinden haberi yoktur.

پس دوم کرت بخندد چون شنود - باز وا پرسد که خنده بر چه بود
17437- Sonra, “Neden güldünüz” diye sorar; sebepini anlayınca, iki defa gülmeye başlar.

Sağırın birinci gülüşü ile ikinci gülüşü arasında büyük fark vardır. Birinci gülüşü, etrafındakilerin güldüğünü görünce, sebebini bilemeden, onlara uyararak yaptığı manasız bir gülüştür. Bu, taklit bir gülüştür. Fakat ikinci defaki gülüşü, onları güldüren hadisenin sebebini anladığı için, gerçek bir gülüştür. İşin hakikatine vakıf olmuştur. Bu yüzden gülmektedir.

اندر آن شادی که او را در سر است - پس مقلد نیز مانند کر است
17438- Mukallit, yani taklit eden kişi, sağıra benzer. Kendisinde bulunan sevinç ve neşe, sağırın sevinci gibidir. Kendi içinin sevinci değildir. Taklîdî bir sevinçtir.

فیض شادی نه از مریدان بل ز شیخ - پرتو شیخ آمد و منهل ز شیخ
17439- Şeyhin manevi feyzi, bir ışık gibi müritlere vurunca, müritlere manevi bir neşe gelir. Fakat bu feyz ve neşe, müridin kendisinin değildir, şeyhten gelmektedir.

گر ز خود دانند آن باشد خداج - چون سبد در آب و نوری بر زجاج
17440- Bu hâl, su içinde bulunan sepetin su ile dolmasına benzer. Cama vuran ışığın parlaması gibidir. Bu hâli kendinden sananlar, noksanlığa, hataya düşerler.

Gerçekten müridin kalbine gelen neşe, sevinç, huzur, inşirah ve nur, bunların hepsi, şeyhin feyzi ve manevi tesiriyledir. Şeyhin manevi varlığı içinde mürit, bir sepet gibi yüzmektedir. O sepetin içine dolan su, müride ait değildir. Yahut nur içinde kalmış bir fener gibidir. Fenerin saçtığı ışık, kendisine ait değildir. Eğer mürit, şeyhten gelen bu feyzi kendinden bilirse, büyük hataya düşmüş olur.

کاندر او آن آب خوش از جوی بود - چون جدا گردد ز جو داند عنود

17441- Sepet sudan çıkarılınca, içindeki o ırmak, suya akar gider ve sepet boş kalır. Kendisini su ile dolu sanan inatçı sepet de, hatasını anlar.

کان لمع بود از مه تابان خوب - آبگینه هم بداند از غروب

17442- Cam da, ay bâtinca, o parıltıların, o ışıkların güzel aydan saçıldığını, ondan olduğunu anlar.

Gerçek müşşidın sohbətinden feyz alan, nurlanan mürit, müşşidinden uzak kalınca, onu gözü görmediğı gibi gönlünde de müşşidini bulamazsa, onun feyzinden mahrum kaldığını, nurundan uzak düştüğünü anlar.

پس بخندد چون سحر بار دوم - چون که چشمش را گشاید امر قم

17443- Kalk emri onun gözünü açınca, seher vakti gibi ikinci defa güler.

Buradaki “Kalk” emrini şarihler, çeşitli yönden mütalaa etmektedirler. Ankaravî Hazretleri, mukallidin gaflet uykusundan uyanarak, kalp gözünün açılması şeklinde izah ederken; Bahr-ül Ulum’un şerhinde “Kalk” emrinin, Kur’an-ı Kerim’in Peygamberimize hitapla başlayan Müzemmil Suresi’nin birinci ve ikinci ayetlerine lafzi işaret olduğu zikredilmektedir: “... *Ey elbisesine bürünen! Gece namaza kalk, ancak gecenin az bir kısmında...*” (Müzemmil Suresi 1. ve 2. ayet)

Mesnevî’yi İngilizce’ye şerh ederek çeviren Nicholson ise, bu lafzi işaretin mevzuyla hiçbir alakası olmadığından bahsetmektedir.

که در آن تقلید بر می‌آمدش - خندهش آید هم بر آن خندهی خودش

17444- Bu defa aklı başına gelir de, önce halkı taklit ederek güldüğüne, daha doğrusu kendi güldüğüne güler.

کاین حقیقت بود و این اسرار و راز - گوید از چندین ره دور و دراز

17445- Kendi kendine der ki: “Bunca uzun ve uzak yollardan geldim. Meğer hakikat, bu hakikat imiş. Sırlar, hep o sırlarmış.”

شادی می‌کردم از عمیا و شور - من در آن وادی چگونه خود ز دور

17446- Ben, o vadide, kendimden uzak olarak, kendimi bilmeyerek, anlamayarak neşeleniyor, seviniyor, körlüğümden, hamliğimden...

درك سستم سست نقشی می‌نمود - من چه می‌بستم خیال و آن چه بود

17447- Ne hayaller kuruyordum. Neler umuyordum. Hâlbuki ne çıktı? Tersî anlayışım, meğer bana tersî ve yanlış şeyler, gösteriyormuş.

کو خیال او و کو تحقیق راست - طفل ره را فکرت مردان کجاست

17448- Yoldaki çocuğun düşüncesi nerede, olgun kişilerin düşüncesi nerede? Nerede onun hayal kurması? Nerede dosdoğru gerçek, hakikat nerede?

یا مویز و جوز یا گریه و نفیر - فکر طفلان دایه باشد یا که شیر

17449- Çocukların düşünceleri, ya dadı olur yahut süt. Ya kuru üzüm ister, ya ceviz. Yahut bağıra bağıra ağlarlar.

گر چه دارد بحث باریک و دلیل - آن مقلد هست چون طفل علیل

17450- O mukallit, ince ve derin bahislere girer, deliller getirirse de, o illetli ve hasta bir çocuğa benzer.

از بصیرت می‌کند او را گسیل - آن تعمق در دلیل و در شکیل

17451- Delil bulmakta, zor mevzulara girmekteki derinleşmesi, basiretten, gö-

nül gözünden de mahrum kılar.

برد و در اشکال گفتن کار بست - مایه‌ای کاو سرمه‌ی سر وی است

17452- Sırrının sürmesi olan hakikatı bırakmıştır da, zor konulardan söz etmeye koyulmuştur.

رو به خواری تا شوی تو شیر مرد - ای مقلد از بخارا باز گرد

17453- Ey mukallit! Buhara'dan dön de, horluğa doğru yürü. Ancak bu suretle arslan bir er, gerçek bir insan olabilirsiniz.

صف در آن در محفلش لا یفقهون - تا بخارای دگر بینی درون

17454- Sonunda, kendi içinde bir başka Buhara görürsün, öyle bir ledünni Buhara ki, saflar yaran erler bile orada kurulan meclislerde kendilerinden geçmiş, bir şey anlamaz bir hâle gelmişlerdir.

Bilindiği gibi, Buhara, Türkistan'da bir şehrin adıdır. Burası vaktiyle zahirî ilimlerin menbaı, rasih âlimlerin mahalli idi. Zahirî ilimlerde derinleşmek isteyenler, oraya gider, ilim tahsil ederlerdi. Burada, Buhara'yı taklidî ilimlerin öğrenildiği bir yer olarak tavsif eden Mevlâna buyuruyor ki: "Medrese ilimlerinin öğrenildiği bu şehri terk et, horluğa doğru yürü. Zahirî ilimlerden bir fayda göremezsin. Zahirî ilimler, bir kıyl-ü kalden ibarettir. Bu ilimlerde derinleşmek, sana şöret ve azamet verir. Sen bunlardan vazgeç de, horluğu, yokluğu, mahviyeti ara. Ancak bu şekilde gerçek bir insan olabilirsiniz. Benliğinden, şöretten, büyüklük taslamaktan kurtulursan, o zaman kendi içinde, kendi gönlünde, başka bir Buhara, -ledünni ilimlerin Buharasını- bulmuş olursun.

Beytin ikinci mısrasında geçen "*La yefkehun*", yani "Bir şey anlamazlar" Kur'an-ı Kerim'den alınmış lafzi bir iktibastır. (Araf Suresi 179. Enfal Suresi 65. Tövbe Suresi 87. ve 127. Fetih Suresi 15. Haşr Suresi 13. Münafikun Suresi 3. ve 7. âyetlerde "*La yefkahun*" ibaresi geçer.)

چون به دریا رفت بگسسته رگی است - پیک اگر چه در زمین چابک تگی است

17455- Haber çavuşu, karada pek hızlı gider ama, denize vardı mı, damarı kopar.

آن که محمول است در بحر اوست کس - او حملناهم بود فی البر و بس

17456- O ancak karada, "Onları yükledik" sırrına mazhardır. Gerçek adam, yükleri denizde yüklenendir.

Bu beytin birinci mısrasında, Kur'an-ı Kerim'in 17. suresinin 70. ayetinden iktibas vardır. Bu ayetin tefsiri, Mesnevî'nin ikinci cildinin sonunda, "Kaz yavrularının hikâyesi"nde geçmişti. Ancak Necmüddin Kübra da bu ayeti, "Biz onları, cismaniyetin karasından ve ruhaniyetin denizinden, Rabbaniyet sahiline geçirdik" diye tefsir etmiştir.

ای شده در وهم و تصویری گرو - بخشش بسیار دارد شه بدو

17457- Ey vehme, surete, görünüşe kapılan adam! Koş! Padişahın daha birçok başışları, lütufları ve ihsanları vardır.

گریه‌ای می‌کرد وفق آن عزیز - آن مرید ساده از تقلید نیز

17458- O saf kalpli mürit de, taklit yönünden o azize, o şeyhe uydu da, çok ağladı.

گریه می‌دید و ز موجب بی‌خبر - او مقلدوار همچون مرد کر

17459- O mukallit de, sağır adam gibi, ağlayanı gördü de, sebebinden haberi olmadan ağlamaya başladı.

از پیاپی آمد مرید خاص تفت - چون بسی بگریست خدمت کرد و رفت

17460- Bir hayli ağladıktan sonra, müsaade niyaz ederek ve şeyhe tazimde bulunarak dışarı çıkınca, orada bulunan has ve gerçek bir mürit, arkasından koştı ve ona yetişti.

Bu beyitte geçen “Şeyhine tazimde bulunmak”, hizmet etmek manasına gelmektedir. Bu, bir bakımdan niyaz da ifade etmektedir. Sufilerde niyaz şöyledir: Niyazda bulunan kimse, şeyhin önünde parmaklar açık olarak, sağ kol üste gelmek suretiyle kollarını avuçları ile omuz başlarından yakalar. Sağ ayak parmağı, sol ayak parmağının üstüne konarak, baş hafifçe eğilmek suretiyle yapılır. Şeyhin dizini, elini öpmeye de niyaz denir. Mevlevîlerde el, sağ elle tutulur. Baş, mevki farkı gözetilmeden, aynı zamanda birbirlerinin ellerini öperler ki, buna görüşmek, musafaha tabir edilir. Niyaz eden derviş, yüzünü dönmeden eşiğe basmadan arka arka yürür, sol ayağı ile kapıdan çıkar.

بر وفاق گریه‌ی شیخ نظر - گفت ای گریان چو ابر بی‌خبر

17461- Dedi ki: “Ey hiçbir şeyden haberi olmayan! Bulut gibi ağlayan, bakışı ile insanları doğru yola getiren şeyhin ağlamasına uyarak ağlamaya koyulan kişi!

گر چه در تقلید هستی مستفید - الله الله الله ای وافی مرید

17462- Ey vefalı mürit! Allah aşkına, Allah aşkına, Allah aşkına kendine gel. Gerçi taklitten de faydalanırsın ama...

من چو او بگریستم کان منکری است - تا نگویی دیدم آن شه می‌گریست

17463- Sakın, “O padişahı ağlıyor gördüm de, ben de onun gibi ağladım” demeyesin. Bu münkirlilik olur.

Böyle demek, şeyhin yüksek varlığına ve mertebe-i kemaline nispetle küstahlık olur; âdeta kendini şeyhle bir tutmak, kendini o mertebede görmek gibi olur. Bu, büyük bir hatadır. Akılsızca söylenmiş bir söz olur.

نیست همچون گریه‌ی آن موتمن - گریه پر جهل و پر تقلید و ظن

17464- Bilgisizlikle, taklitle, zanla dolu olan ağlayış, o inanılan ve güvenilen üstün kişinin ağlayışına benzemez.

هست زین گریه بدان راه دراز - تو قیاس گریه بر گریه مساز

17465- Sen bu ağlayışı, o ağlayışa kıyas etme. Bu ağlayışla o ağlayış arasında pek uzun bir yol vardır.

عقل آن جا هیچ نتواند فتاد - هست آن از بعد سی ساله جهاد

17466- O ağlayış, nefis ile tam otuz yıllık bir savaştan sonra elde edilebilir. Aklın oraya ermesine imkân yoktur. Akıl, o makama varamaz.

عقل را واقف مدان ز آن قافله - هست ز آن سوی خرد صد مرحله

17467- O makamla aklın arasında, yüz konaklık yol vardır. Oraya giden kafiliden aklın haberi var sanma. Akıl, bu ahvalin hakikatini idrak etmekten acizdir.

روح داند گریه‌ی عین الملح - گریه‌ی او نه از غم است و نی فرح

17468- Ermiş kişinin ağlayışı ne gamdandır, ne de neşeden. O ağlama, o gözyaşı dökme, bizim bildiğimiz ağlayış değildir. O, bambaşka bir ağlayıştır. O ağlayışın güzelliğini, ta kendisi olan ağlayışı, ancak ruh bilir.

Şeyhin ağlaması, bu dünya insanların ağlayışı değildir. Onun ağlaması da, gülmesi de, bizim idrak edemediğimiz bir âlemdendir. Onun ağlaması, cismani bir acıdandır, bir kederden ötürü de değildir. Güzelliklerin gözü, letafetlerin menba-ı olan şeyhin, o üstün

insanın ağlamasını, ruhu, gönlü uyanık, mana gözü açılmış kâmiller anlar. O ağlayışta şeyhin bir tesiri yoktur. Şeyh, elde olmadan başka bir âlemden gelen tesirle ağlamaktadır. O ağlayışa binlerce gülüş kurban olsun.

ز انچه وهم عقل باشد آن بری است - گریه‌ی او خنده‌ی او آن سری است
17469- Onun ağlayışı da, gülüşü de öteki âlemin tesiriyledir. O, aklın kuruntularından, vehimlerinden beridir, kurtulmuştur.

دیده‌ی نادیده دیده‌ی کی شود - آب دیده‌ی او چو دیده‌ی او بود
17470- Onun gözünün yaşı bile, onun gözü gibidir. Görmeyen göz, nasıl olur da gören bir göze benzer?

نه از قیاس عقل و نر راه حواس - آن چه او بیند نتان کردن مساس
17471- Onun gördüğünü elle temas etmeye, elle tutmaya imkân yoktur. O, aklın kıyaslaması ile anlaşılamayacağı gibi, duygu yolu ile de bilinemez, anlaşılamaz.

Ermış kişinin, kâmilin gözü, ne kadar mübarek ve şerefli ise, onun gözyaşı da öyle mübarek ve şereflidir. Onları inciye benzetmek dahi hatalıdır. Hatta Hakk uğruna dökülen o gözyaşları, bu dünyanın en kıymetli cevherlerinden elmaslarından daha kıymetlidir. Hakk'ın cemalini görmeyen ve Hakk'ın nurlarını müşahade kılmayan gözlere göz demek doğru değildir. Onlar etten gözlerdir ki, deriye açılmış birer delik mesabesindeirler.

پس چه داند ظلمت شب حال نور - شب گریزد چون که نور آید ز دور
17472- Görmez misin? Gece, ta uzaklardan gelen sabahın nurunu görünce kaçır, kaybolur. Öyleyse gece karanlığı, nurun hâlini, ne olduğunu nasıl bilir?

پس چه داند پشه ذوق بادها - پشه بگریزد ز باد بادها
17473- Sivrisinek, rüzgardan ve kasırgadan kaçır. O hâlde sivrisinek, rüzgârın ferahlandırıldığını, zevk verdiğini nereden bilecek?

“... De ki, Hakk geldi, batıl yok oldu.” İsra Suresi'nin 81. ayet-i kerimesinin ifade ettiği gibi ilahî nur ve Rabbani ziya, çok uzaklardan zuhur edince, beşer tabiatının gece hâli, nefsanîyetin ve cismanîyetin karanlığı, müridin vücudundan kaçır, kaybolur. Gece karanlığı gibi olan vehimler ve batıl hayaller, ilahî nurun hâlini, Rabbani tecellisinin ne olduğunu ne bilsin?

Fuzulî'nin dediği gibi:

Gaflet uykusuna dalmış bir kimse, muzdariplerin hâlinde ne anlar?

Gökte yıldızların nasıl seyrettiklerini, yatıp uyuyan gafilden değil, geceyi seher vaktine kadar uyumadan geçirene sor.

Akıl ve vehim, zayıf bir sivrisineğe benzer. İlahî nur ve Rabbani tecelli, şiddetli bir rüzgar gibi esince, sivrisinek gibi olan vehimler, hayaller, şüpheler, korkular, tabii zulümat, beşerî kesafet, nefsanî kederler, gamlar, hepsi dağılır, gider.

پس کجا داند قدیمی را حدث - چون قدیم آید حدث گردد عبث
17474- Önü olmayan tecelli edince, sonradan var olanın varlığı abes olur, lüzumsuz olur. Şu hâlde, sonradan var olan, önü olmayanı nereden bilecek?

چون که کردش نیست هم رنگش کند - بر حدث چون زد قدم دنگش کند
17475- Önü olmayanın ışığı sonradan yaratılana vurdu mu, önu de kendine denk eder. Önu yok edince de, kendi rengine boyar.

Önü olmayan, sonradan yaratılmayan, yaratan ve yaratıcı olan Allah-u Teala'dır. Vâsf-ı kadim, yani “Önüne ön olmayan”dır. Bu sîfata “Kıdem” denir. Allah, aynı zamanda Hayy, yani “Diri” olduğundan, “Baki”dir, yani sonu da yoktur. Ondan başka bütün varlıklar hadistir. Yani sonradan ve tek yaratıcı olan Allah tarafından yaratılmıştır. Varlıkları Allah'ın

lütü ile ve iki yokluk arasındadır. Fakat bir kul, bu izafi varlığı Cenab-ı Hakk'ta tamamıyla yok ederse, iradesini Allah'ın iradesine verirse, demirin ateşte ateş hâline gelişi gibi, Allah'ın kudreti ve iradesi onda tecelli edebilir. Ancak hadis, yani sonradan yaratılmış, bütün manasıyla "Kadim" olamaz ve kul, daima kul olarak kalır. Kulluğunu idrak edince ilerler, olgunlaşır. Aksine benliğe düştükçe, kendinde bir şeyler vehmettikçe, şeytanlaşır, Firavunlaşır.

لیک من پروا ندارم ای فقیر - گر بخواهی تو بیابی صد نظیر

17476- Dilersen yüzlerce benzerini bulabilirsin. Fakat ey yoksul! Benim için lüzumu yok.

چون عصای موسی آمد در وقوف - این الم و حم این حروف

17477- Bu Elif, Lam, Mim ve Ha, Mim harfleri, anlayış ve idrak bakımından Hazreti Musa'nın asası gibidir.

لیک باشد در صفات این زبون - حرفها ماند بدین حرف از برون

17478- Öbür harfler de görünüşte bu harflere benzer, fakat vasıfları, hassaları, anlamları bakımından diğer harfler, bunların karşısında âciz kalırlar, zayıf düşerler.

Kur'an-ı Kerim'in 29 suresinin başında bulunan Elif, Lam, Mim, Ha, Mim vesair harfler hakkında müfessirler çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Huruf-u mukattaa, yani "Yetişmemiş harfler" adı verilen bu harfler, Kur'an-ı Kerim'in şu surelerinin başında geçer: Bakara, Al-i İmran, Ankebut, Rum, Lokman ve Secde sureleri, Elif, Lam, Mim harfleriyle başlar. Yunus, Hud, Yusuf, İbrahim ve Hicr sureleri, Elif, Lam, Ra ile başlar. Rad Suresi, Elif, Lam, Mim, Ra ile başlar.

Şuara ve Kasas sureleri, Ta, Sin, Mim ile; Mümin, Secde, Zuhuruf, Duhan, Casiye, Ahkaf sureleri ise Ha, Mim harfleri ile başlar. Meryem Suresi, Kaf, Ha, Ya, Ayn, Sad ile; Taha Suresi, Ta ve Ha ile başlar. Neml Suresi, Ta, Sin ile; Araf Suresi, Elif, Lam, Mim, Sad ile başlar. Yasin Suresi, Ya, Sin ile; Sad Suresi, Sad ile; Şura Suresi, Ha, Mim, Ayn, Sin, Kaf ile; Kaf Suresi, Kaf ile başlar. Kalem Suresi ise, Nun ile başlar.

Yukarıda arz edildiği gibi bu yetişmemiş harfler, yani "Huruf-u Mukattaa" hakkında çeşitli görüşler vardır. Bunların ifade ettikleri gerçek manayı ancak Allah ve Allah'ın Resülü bilir. Bunlardan mana çıkarılmaz diyenler olduğu gibi, bunları surelerin adları olarak kabul edenler de vardır.

Ayrıca bu harflerden Elif, Allah adına; Lam, Cebrail'e; Mim, Muhammed Aleyhisselama işaretler. Ha, Mim, ne olacaksa ve ne olduysa, takdir edilmiştir, şeklinde mana çıkaranlar da görülmüştür. Cenab-ı Hakk'ın bu harflerle başlayan güzel adlarına işaret edildiğini söyleyenler de olmuştur. Bazıları da, bu harflerin ebced hesabındaki rakamlar, yani hesap ederek kıyamete kadar olacak hadiseleri bunlardan çıkarmaya uğraşmışlardır. Hazreti Mevlâna, bu harfleri yorumlamaya yanaşmamakta, onları Kur'an-ı Kerim'den bir parça sayarak, diğer harflerden üstün olduğunu ifade etmektedir.

کی بود چون آن عصا وقت بیان - هر که گیرد او عصایی ز امتحان

17479- Denemek için eline bir sopa alan kişinin sopası, iş başarmada hiç Musa'nın asasına benzer mi?

که بر آید از فرح یا از غمی - عیسوی است این دم نه هر باد و دمی

17480- Bu nefis, İsa'nın nefsidir. Öyle her rüzgârdan, her üfürmeden meydana gelen nefis değildir ki, ferahtan, neşeden yahut gamdan, kederden meydana gelsin.

آمدهست از حضرت مولی البشر - این الم و حم ای پدر

17481- Babacığım! Bu Elif, Lm, Mim ve Ha, Mim, insanların sahibi olan

Allah'tan gelmektedir.

گر تو جان داری بدین چشمش مبین - هر الف لامی چه می ماند بدین

17482- Her Elif-Lam, buna nasıl olur da benzer? Canın varsa, bunlara ölü gözle bakma!

می بماند هم به ترکیب عوام - گر چه ترکیبش حروف است ای همام

17483- Ey ulu kişi! Gerçi bu da harflerden meydana gelmiştir. Hatta halkın harflerden meydana gelen sözlerine de benzer.

گر چه در ترکیب هر تن جنس اوست - هست ترکیب محمد لحم و پوست

17484- Nitekim Hazreti Muhammed de, etten, deriden meydana gelmiştir. Yaratılan fâni her beden de, onun gibidir. Onun çeşidindendir.

هیچ این ترکیب را باشد همان - گوشت دارد پوست دارد استخوان

17485- Onun da eti vardır, derisi vardır, kemiği vardır. Fakat o, hiç bu fâni bedenlere, çürümeye mahkum bedenlere benzer mi?

که همه ترکیبها گشتند مات - کاندن آن ترکیب آمد معجزات

17486- O bedenden öyle mucizeler belirdi ki, bütün beden sahipleri ona mat oldular.

Hazreti Muhammed, maddi bakımdan fâni olan insanların tenine maliktir. O da, etten, deriden, kemikten yaratılmıştı. Nitekim, Kur'an-ı Kerim'de birkaç surede bu hâl belirtilmiştir: "... *De ki, ben de sizin gibi bir insanım, ancak ilahınız bir ilahtır diye bana vahyolundu.*" (Kehf Suresi 110. ayet ve Fussilet Suresi 6. ayet)

Fakat maddeten diğer insanlara benzeyen bu üstün varlıktan ne mucizeler zuhur etti?

هست بس بالا و دیگرها نشیب - همچنان ترکیب حم کتاب

17487- Kur'an-ı Kerim'de Ha, Mim terkiibi de böyledir. Pek yücedir, ona göre öbür terkipler pek aşağıda kalır.

همچو نفخ صور در درماندگی - ز انکه زین ترکیب آید زندگی

17488- Çünkü bu terkiplerden hayat meydana gelir. Âdeta sura üfürülmüş gibi dirilik hâsıl olur, ölümler dirilir.

چون عصا حم از داد خدا - اژدها گردد شکافد بحر را

17489- Ha, Mim, Allah'ın inayetiyle, lütfuyla Hazreti Musa'nın asası gibi ejderha olur da, denizi yarar.

قرص نان از قرص مه دور است نیک - ظاهرش ماند به ظاهرها و لیک

17490- Görünüşü, başka sözlerin, terkiplerin görünüşüne benzer ama yuvarlak yapılmış ekmek somun da, ayın değirmisine benzemekten çok uzaktır.

نیست از وی هست محض خلق هو - گریه‌ی او خنده‌ی او نطق او

17491- Onun ağlayışı da, gülüşü de, sözü de kendinden değildir. Bütün bunların hepsi de, sadece Hakk'ın ilhamından ve ihsanındandır.

و آن دقایق شد از ایشان بس نهان - چون که ظاهرها گرفتند احمقان

17492- Fakat ahmaklar görünüşe kapılmışlardır da, bu yüzden bu ince hakikatlar, onlara pek gizli kalmıştır.

که دقیقه فوت شد در معترض - لاجرم محبوب گشتند از غرض

17493- *Velhasıl hakikate erişememişler, yeryüzünden perde altında kalmışlar; itirazları yüzünden de o ince şey yok olmuştur, kaybolup gitmiştir.*

“HANIMININ EŞEĞİYLE NEFSİNİ KÖRLETEN BİR CARİYENİN HİKÂYESİ - KEÇİYE MUM İSKEMLERİNDE OYNAMAK VE AYIYA TÜRLÜ OYUNLAR BELLETTİKLERİ GİBİ BİR HALAYIK DA HANIMIN EŞEĞİNE İNSANA YAKLAŞMAYI ÖĞRETMIŞTİ. ONUNLA NEFSİNİ KÖRLETİRDİ. BU YAKLAŞMADAN KENDİNE ZARAR GELMESİN DİYE EŞEĞİ BİRLEŞECEĞİ ZAMAN EŞEĞİN ALETİNE BİR KABAK GEÇİRİRDİ. HANIMI CARİYENİN BU HÂLİNİ GÖRDÜ FAKAT KABAĞA DİKKAT ETMEDİ. BİR GÜN CARİYEYİ, BİR BAHANE İLE UZAK BİR YERE GÖNDERDİ. AHIRA GİRİP CARİYENİN YAPTIĞI GİBİ EŞEĞİ KENDİSİNE YAKINLAŞTIRDI. FAKAT KABAĞI UNUTTUĞU İÇİN REZİLLİKLE ÖLÜP GİTTİ. CARİYE, VAKİTSİZ DÖNÜP DE BU HÂLİ GÖRÜNCE, EY BENİM CANIM, EY BENİM GÖZÜMÜN NURU, EŞEĞİN ALETİNİ GÖRDÜN DE, KABAĞI NİYE GÖRMEDİN, DİYE FERYADA BAŞLADI. HER NOKSAN OLAN LANETLENMİŞTİR, YANI NOKSAN OLAN HER GÖRÜŞ, HER ANLAYIŞ, LANETLENMİŞTİR. BU BÖYLE OLMASAYDI BEDEN BAKIMINDAN NOKSAN OLANLARA, MESELA KÖRLERE ACINMAZDI. HALBUKİ ACINIR FAKAT LANET EDİLMEZ. KÖRE GÜNAH YOKTUR, AYETİNİ OKUSANA; BU AYET, KÖRDEN VEBALİ DE, LANETİ DE, TEKLİFİ DE GİDERDİ, KÖRÜ AZARLAMAYI, ONA KIZMAYI DA MENETTİ”

داستان آن کنیزك كه با خر خاتون شهوت می‌راند و او را چون بز و خرس آموخته بود شهوت راندن آدمیانه و کدویی در قضیب خر می‌کرد تا از اندازه نگذرد، خاتون بر آن وقوف یافت لیکن دقیقه‌ی کدو را ندید کنیزك را به بهانه به راه کرد جایی دور و با خر جمع شد بی‌کدو هلاک شد به فضیحت، کنیزك بی‌گاه باز آمد و نوحه کرد که ای جانم و ای چشم روشنم کیر دیدی کدو ندیدی ذکر دیدی آن دگر ندیدی، کل ناقص ملعون یعنی کل نظر و فهم ناقص ملعون و گر نه ناقصان چشم ظاهر مرحومند، ملعون نه‌اند، بر خوان لیسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ، نفی حرج و نفی لعنت و نفی عتاب و غضب کرد

Mesnevî'de görülen bazı açık saçık hikâyeler, sadece ibret dersi çıkarmak ve konuların üzerine alakayı daha çok çekmek içindir. Bu hikâyede, şehvetin, nefsanî arzuların insanı nerelere kadar götürdüğü belirtilmiştir. Bu Mesnevî hikâyesi bize Miladın 2. asrında yaşayan muharrirlerinde Apuleius'un "Altın Eşek" hikâyesini hatırlatmaktadır. Kitapta bir adamın büyülenerek eşeğe dönüşmesi ve bir kadının onunla sevişmesi anlatılır.

Büyü ile insanın eşeğe dönüşmesi bölümü hariç tutulursa, hikâyeler birbirine çok benzemektedir. Fakat Mevlâna'nın bu müstehcen hikâyeden çıkardığı ahlaki ders Apuleius'da yoktur.

Yukarıda geçen **"Her noksan olan lanetlenmiştir"** sözü, bir hadistir. Beden bakımından noksanı olanlar, körler, vesair sakat kişiler, mana bakımından kendilerini tamamlayabilirler. Mevlâna, "Eğer Allah, seni çirkin yüzlü yaratmışsa, ahlakını düzelt de, bir çirkin huylu olma" diye buyurur.

Başlığın sonlarında geçen, **"... Köre günah yoktur"** ifadesi, Fetih Suresi'nin 17. ayetindedir.

از وفور شهوت و فرط گزند - يك كنيزك يك خری بر خود فگند

17494- *Bir cariyeye, şehvetinin çokluğundan, hırsının fazlalığından ötürü, bir eşeği kendisine alıştırmıştı.*

خر جماع آدمی پی برده بود - آن خر نر را به گان خو کرده بود

17495- *O erkek eşek, kendisine yakınlaşmayı huy edinmişti. İnsanla birleşmeyi öğrenmişti.*

در نرش کردی پی اندازه را - يك کدویی بود حیلست سازه را

17496- O hilebaz cariyenin bir kabağı vardı. Eşek kendisine ölçülü yaklaşıp diye, kabağı eşeğin aletine geçirirdi.

تا رود نیم ذکر وقت سپوز - در ذکر کردی کدو را آن عجز
17497- Yakınlaşma zamanında aletin yarısı girsin diye, bu işi yapmakta idi.

آن رحم و آن روده‌ها ویران شود - گر همه کیر خر اندر وی رود
17498- Çünkü eşeğin aleti tamamıyla girseydi, rahmini de, bağırsaklarını da paralanırdı.

مانده عاجز کز چه شد این خر چو مو - خر همی‌شد لاغر و خاتون او
17499- Eşek, boyuna zayıflıyordu. Eşeğin sahibi olan kadın da, neden bu eşek böyle zayıflıyor, kıl gibi inceliyor diye düşünüyor, fakat sebebini bulamıyordu.

علت او که نتیجه‌اش لاغری است - نعل بندان را نمود آن خر که چیست
17500- Eşeği nalbantlara gösterdi; illetinin ne olduğunu, neden zayıflamakta olduğunu öğrenmek istedi.

هیچ کس از سر آن مخبر نشد - هیچ علت اندر او ظاهر نشد
17501- Fakat eşekte hiçbir hastalık görülmedi. Hiç kimse o zayıflamanın sırrından haber veremedi.

شد تفحص را دمام مستعد - در تفحص اندر افتاد او به جد
17502- Kadın, bu zayıflamanın sebebini araştırmaya büsbütün koyuldu. Her an eşeğin hâline dikkat etmekte, zayıflama sebebini öğrenmeye çalışmaktaydı.

ز آنکه جد جوینده یابنده بود - جد را باید که جان بنده بود
17503- İnsanın çalışıp çabalamaya kul olması gerektir. Çünkü bir şeyi adamakıllı arayan, bir işe tamamıyla kendini veren, sonunda emeline kavuşur.

دید خفته زیر خر آن نرگسک - چون تفحص کرد از حال اشک
17504- Eşeğin hâlini araştırırken, o Nergis'çiği orada, eşeğin altına yatmış, kendinden geçmiş vaziyette gördü.

بس عجب آمد از آن آن زال را - از شکاف در بدید آن حال را
17505- Kadın, kapının çatlağından o hâli görünce, şaştı kaldı.

که به عقل و رسم مردان با زنان - خر همی‌گاید کنیزک را چنان
17506- Eşek, erkeklerin kadınlara yaklaştıkları gibi cariyeye yaklaşıp, işini beceriyordu.

پس من اولیتر که خر ملک من است - در حسد شد گفت چون این ممکن است
17507- Kadın, bu zevki kıskandı. Kendi kendine dedi ki, "Demek ki böyle de oluyormuş. Eşek benim eşeğim değil mi? Benimle bu işi yapması daha uygun."

خوان نهادست و چراغ افروخته - خر مهذب گشته و آموخته
17508- Eşek, bu işe alışmıştı; âdeta sofra döşenmiş, mum uyandırılmıştı.

کای کنیزک چند خواهی خانه روفت - کرد نادیده و در خانه بکوفت
17509- Görmezlikten geldi ve ahırın kapısını vurdu; "Kızım" dedi, "Ahır

süpürme işi bitmedi mi? Bu ne zamana kadar sürecektir?”

کای کنیزك آمدم در باز کن - از پی رو پوش می‌گفت این سخن
17510- Bu sözü, işi örtbas etmek, gizlemek için söylüyor, arkasından, “Ben geldim, kapıyı aç” diyordu.

راز را از بهر طمع خود نهفت - کرد خاموش و کنیزك را نگفت
17511- Sustu, cariyeye bir şey söylemedi; kendi de bu işe tamah ettiği için bu sırrı gizledi.

کرد پنهان پیش شد در را گشاد - پس کنیزك جمله آلات فساد
17512- Cariye, bu işte kullandığı bütün fesat aletlerini gizledi; geldi, kapıyı açtı.

لب فرو مالید یعنی صایم - رو ترش کرد و دو دیده پر ز نم
17513- Yüzünü ekşitti, iki gözü de yaşlarla dolmuştu. Dudaklarını oynatıyor, “Oruçluyum” demek istiyordu.

خانه را می‌روفتم بهر عطن - در کف او نرمه جارویی که من
17514- Elinde sapı eski bir süpürge bulunuyordu. Develerin yatması için ahırını süpürüyormuş gibi bir hâli vardı.

گفت خاتون زیر لب کای اوستاد - چون که با جاروب در را واگشاد
17515- Cariye, elinde süpürge kapıyı açınca, hanım dudak altından içinden “Seni gidi usta, seni” dedi.

چیست آن خر بر گسسته از علف - رو ترش کردی و جارویی به کف
17516- Yüzünü ekşittin. Süpürgeyi de eline aldın... İyi fakat yemden, ottan kesilmiş eşeğin hâli ne?

ز انتظار تو دو چشمش سوی در - نیم کاره و خشمگین جنبان ذکر
17517- İşı yarıda kalmış, kızgın aleti oynayıp durmada, gözleri kapıda seni bekliyor.

داشتش آن دم چو بی‌جرمان عزیز - زیر لب گفت این نهان کرد از کنیز
17518- Hanım bu sözleri içinden geçirdi. Gördüklerini cariyeden gizledi. O anda onu suçsuzmuş gibi, onu aziz tuttu, ağırladı.

رو فلان خانه ز من پیغام بر - بعد از آن گفتش که چادر نه به سر
17519- Ondan sonra, dedi ki: “Hadi, çarşafını giy; filan eve var, benden haber götür.”

مختصر کردم من افسانه‌ی زنان - این چنین گو وین چنین کن و آن چنان
17520- Bunu şöyle böyle yap, şöyle et. Neyse, ben kadınların masallarını kısa geçiyorum.

چون به راهش کرد آن زال ستیر - آن چه مقصود است مغز آن بگیر
17521- Maksadın ne ise, onun özünü söyle: Kadın, cariyeyi yola düşürdü; onu evden uzaklaştırdı.

در فرو بست و همی گفت آن زمان - بود از مستی شهوت شادمان

17522- Zaten şehvetten sarhoş olmuştu. Neşe içindeydi. Hemen kapıyı kapadı. Kendi kendine söyleniyordu.

رسته‌ام از چار دانگ و از دو دانگ - یافتم خلوت زنم از شکر بانگ

17523- Yalnız kaldım. Bağıra bağıra şükredeyim. Artık erkeklerin bazen tam, bazen yarım yamalak yakınlaşmasından kurtuldum.

Beytin ikinci mısrasını Ankaravî Hazretleri şerh ederken, bazı erkeklerin kadınlara karşı çok güçlü ve çok buluşmaya düşkün, bazılarının da zayıf ve isteksiz olduklarını anlatmaktadır.

در شرار شهوت خر بی‌قرار - از طرب گشته بز آن زن هزار

17524- Kadın, sanki bin tane keçiye sahip olmuş gibi seviniyor, kabına sığamıyordu. Eşeğin şehvet ateşiyle yanıyor, ne yapacağını şaşıırıyordu. Kararsız bir hâle düşmüştü.

بز گرفتن گیج را نبود شگفت - چه بز آن کان شهوت او را بز گرفت

17525- Keçi de nedir ki? O yakınlaşma isteği, o şehvet, kadını keçi hâline sokmuştu. Ahmağı keçi hâline getirmeye, hor ve hakir bir hâle sokmaya şaşılmaz ki...

تا نماید خر چو یوسف نار نور - میل شهوت کرد کند دل را و کور

17526- Şehvet isteği gönlü sağırlaştırır, körleştirirse, eşeği bile ona Yusuf gibi nurdan yaratılmış, yakıcı bir ateş parçası olarak gösterir.

Bu beyti takip eden on bir beyit, Mesnevî-i Manevî'nin her beyti gibi ibretle okunmaya değer. Asıl Mesnevî, hikâyelerin içinde gizlenmiş bulunan hikmetlerle insanı büyülemektedir. Bu on bir beyit de, şehvetin insanı nasıl hayvanlaştırdığını, nasıl aklını başından aldığını, hoş bir ifade ile anlatmaktadır. Mevlâna, yalnız Peygamberimizin yolunda olan, ona gönlünü veren büyük bir veli değil, dünyanın en büyük şairleri arasında yer almış üstün bir şair, eşsiz bir sanatkârdır. Hikâye etmekteki kudretinin yanında, şehvete esir olmuş bir kadının ruhunu çok iyi anlayan, onun ateşli duygularını, ihtiraslarını bize ders olsun diye olduğu gibi canlandıran ifadelerini okurken, hayran olmamak elde değil.

Büyük bir mütefekkir, "Hisler galeyana gelince, akıl ve mantık susar" diyor. Gerçekten Mevlâna'nın hikâyesi, bu hakikati ne kadar açık, ne kadar güzel bir şekilde ifade etmektedir. Bu hakikatleri kavramayan, Mevlâna'nın terbiye ve irşat gayesini idrak edemeyen bazı kişiler, Mevlâna'nın Mesnevîsine koyduğu birkaç açık ve saçık hikâyeden ötürü, onu tenkit etmek gafletine düşmüşlerdir.

خوشتن را نور مطلق داند او - ای بسا سر مست نار و نار جو

17527- Ne kadar şehvet ateşiyle sarhoş olmuş insanlar vardır ki, düşüşlerinin farkına varmazlar da, yine ateş dolayısıyla şehvet peşinde koşarlar ve kendilerini de mutlak nur sanırlar. Onlar, narla nuru birbirinden ayırt edemezler.

Kendilerini mutlak nur ve Hakk nazarında makbul zanneden bu şehvet düşkünleri, öyle bir hâle gelmişlerdir ki, kendilerine faydalı olan şeyleri gözleri görmez, kulakları hayırlı sözleri işitmez. Peygamberimizin buyurduğu gibi, "**Sevdiğin şey gözünü kör, kulağını sağır yapar.**" Bu yüzden günahlarının farkına varmazlar da, kendilerinin hayırlı işler yaptıklarına ve iyi insan olduklarına inanırlar. Çünkü şehvet, onların gözünü kör, kulaklarını sağır yapmıştır.

با رهش آرد بگرداند ورق - جز مگر بندهی خدا یا جذب حق

17528- Ancak Allah'ın seçkin kulu ve onun sevgisinin cezbisine kapılmış bendesi böyle değildir. O kul, Allah'ın inayeti ile doğru yolu seçer ve talihinin günah yaprağını sevaba çevirir, ateşten kurtulur.

Cezbe, Allah'ın, kulunu kendisine çekmesidir. Böyle kişilere meczup derler. Meczup, Hakk'ın rızasını kazanmış, yüksek manevi bir dereceye erişmiştir. Aşk, cezbeyi meydana getirir. Meczup, akıl dairesinden çıkmıştır. Teklif akılı olanadır. Bu yüzden meczup tekliften de kurtulmuştur. Tasavvuf erbabı, meczupları iki bölümde mütalaa eder. Meczub-u salık ve Salık-i meczup şeklinde... Meczub-u salık, Allah'ın inayetiyle önce cezbeye girer, deli gibi bir hâl alır; sonra, bir mürşide kavuşur. Gerçek mürşidin himmetiyle tekrar akıl dairesine girer. Hâlbuki salık-i meczup bunun aksidir. Hakikat yolcusu, gerçek bir mürşit bulur; onun himmetiyle cezbeye girer, salık iken meczup olur. Sonra tekrar akıl dairesine geri gelir.

Dikkat edilirse, birinci meczup, meczup iken bir mürşide salık olmuştur. İkincisi, bir mürşide salık iken meczup olmuştur. Her ikisi de, akıl dairesine girerler. Cezbeye girip mürşit bulamayan akılı başına gelmezse, meczup ile mürşide kavuştuktan sonra cezbeye giren ve cezbede kalanlar, oldukları yerde kalırlar, mürşit olamazlar.

در طریقت نیست الا عاریه - تا بداند کان خیال ناریه

17529- Böyle olan kul, o ateşi hayalî bilir. O hayalin, hakikat yolunda iğreti olduğunu anlar.

Ateş hayali, yakıcı hayal ne demektir? Bunu anlamamız için mutasavvıfların görüşlerini düşünelim. Dünya, güzelliklerle doludur. Ormanlar, kırlar, çiçekler, denizler, göller, dağlar, ovalar... İçlerinde eşref-i mahlukat olan insanın da bulunduğu sayısız varlıklar... Allah, her şeyi güzel yaratmıştır. Yağan kar tanelerinin bile güzel şekilleri vardır. Denizlerin diplerinde yaşayan çeşitli varlıkların renklerine bakınız... Doğuşlardaki ve batışlardaki güzellikleri seyrediniz... Bütün bunların içinde, kadın olsun, erkek olsun insan güzellikleri de var.

Hakikat yolcuları, dünyada gördükleri her güzellikte yaratanın kudretini görüp hayran oldukları gibi, insanın güzelliği karşısında, daha da ileri gitmişlerdir. İnsanın güzelliğinde, Allah'ın güzelliğinin tecellisini müşahade etmişlerdir. “Kendi hüsnün hublar güzeller şeklinde peyda eyledin / Çeşm-i âşıktan dönüp sonra temaşa eyledin” diyerek, güzel yüzleri, ilahî güzellikleri, aksettiren bir ayna olarak görmüşlerdir. Güzel endamları “Nur heykeller” olarak müşahade etmişlerdir. Fakat hakikat yolcusunun maksadı, o ay yüzlülere kavuşmak değildir. Bunların zevklerine dalanlar, gerçeğe ulaşamazlar. Yollarında kalırlar. Lamii Çelebi'nin de Nefehat-ül Üns tercümesinin 660. sayfasında Şeyh Evhadüddin Kirmani Hazretlerinden bahsederken, şeyhin mutlak güzelliği güzel yüzlerde müşahade ettiği için, Şeyh Şahabeddin Kuddise sırrahu Hazretlerinin Evhadüddin Kirmani'yi “Mübtedî”, yani bidat ehli, doğru yolda olmayan kişi olarak tavsif ettiği kaydedilmiştir. Rivayete göre, bir gün Bağdat'ta Şemsi Tebrizî Hazretleri ile Evhadüddin Kirmani karşılaştılar. Şems, bu büyük veliye “Ne âlemdesin” diye sormuş, o da, “Güzellerde mutlak güzelliği seyrediyorum” manasına gelen şu cevabı vermiştir: “Ayı su dolu leğende seyrediyorum.” Şemseddin Hazretleri, bu cevaba karşılık, “Eğer kafanda çıban çıkmadı ise, ayı neden gökte aramıyorsun?” demiştir.

Bir gün Hazreti Mevlâna'ya “Evhadüddin Kirmani, güzel gençleri severdi fakat bir kötülüğü yoktu” denildiği zaman, cevaben “Keşke olsaydı da, bu huydan vazgeçseydi” buyurmuştur.

Menakib-ül Arifin'de kaydedildiğine göre, bir gün Hazreti Mevlâna, Evhadüddin Kirmani'den bahsedilirken “O, âlemde kötü bir miras bıraktı. Onun vebali kendisine ait olduğu gibi, o ameli işleyenlerin vebali, hem kendilerine, hem onadır” demiştir.

İşte hakikat yolcuları için güzel çehreler ve güzel endamlar, hayal-i nariye, yani ateş hayalidir. Bu hayal, hakikat yolunda iğretidir. Hayal peşinde koşmak, yolcuyu yolundan alıkoyabilir.

نیست چون شهوت بتر ز آفات ره - زشتها را خوب بنماید شره

17530- Hırs, çirkinlikleri bile güzel gösterir. Hakikat yolcuları için, yol afetleri içinde şehvetten daha beteri yoktur.

صد هزاران زیرکان را کرد دنگ - صد هزاران نام خوش را کرد ننگ

17531- Şehvet, yüz binlerce iyi adı kötüye çıkarmıştır. Yüz binlerce akıllı fi-kirli adamı, şaşkın bir hâle getirmiştir. Yoldan saptırmıştır.

یوسفی را چون نماید آن جهود - چون خری را یوسف مصری نمود

17532- O, çıfıt bir eşeği Mısır Yusuf'u gibi güzel gösterirse, gerçek bir Yusuf'u nasıl gösterir?

شهد را خود چون کند وقت نبرد - بر تو سرگین را فسونش شهد کرد

17533- Efsunuyla pisliği sana bal gösterirse, kişi inada binerse, balı sana ne gösterir?

یا نکاحی کن گریزان شو ز شر - شهوت از خوردن بود کم کن ز خور

17534- Şehvet, yemeden içmeden meydana gelir. Az ye, az iç yahut bir kadınla nikahlan da, kötülüklerden kaç.

Teni çeşitli gıdalarla beslemen, şehveti artırır. Bu yüzden, Marifetname sahibi, "Az ye, az uyu, az iç; ten mezbelesinden geç" diye buyurmuştur.

Bir taraftan vücudu semirtmek, bir taraftan da bekar yaşamak, insanı şehvete doğru iter. Bu sebeple, yemeği içmeyi azaltmak, oruçla ve riyazetle nefsi köreltmek gerekmektedir. Halbuki İslamiyette rahiplik yoktur. Resul-u Ekrem Efendimiz: **"Ey gençler! Eşinizi geçindirecek durumda iseniz, evleniniz. Çünkü nikah, gözü günahattan korur ve harama uçkur çözdürmez. Mali durumu nikahlanmaya elverişli olmayanlar da, oruç tutarak nefislerini yenebilirler"** diye buyurmuştur.

دخل را خرجی ببايد لاجرم - چون بخوردی می کشد سوی حرم

17535- Yedin içtin mi, şehvet seni harama doğru çeker, götürür. Ele gireni elbette harcamak gerekir.

تا که دیوت نفگند اندر بلا - پس نکاح آمد چو لاحول و لا

17536- Şu hâlde nikah, şeytanının seni şehvet belasına düşürmemesi için La havle ve la kuvvete illa billah, "Allah'tan başka kimsede kuvvet ve kudret yoktur" tespihini okumaya benzer.

La havle vela kuvvete illa billahil aliyy-il azim: Ulviyet ve azamette tek olan Allah'tan başka kimsede kuvvet yoktur. Bu kelime-i tayyibenin doksan dokuz illete deva olduğu "Cami-us Sağır" hadislerinde haber verilmiştir.

ور نه آمد گربه و دنبه ربود - چون حریص خوردنی زن خواه زود

17537- Mademki yemeye, içmeye düşkünsün. Vakit geçirmeden bir kadınla evlen; yoksa kedi gelir, yağlı kuyruğu kapar gider.

Ankaravî Hazretlerine göre, kedi şeytanı, nefsi, temsil etmektedir. Yağlı kuyruktan murat da, din ve irade-i cüziyedir.

زود بر نه پیش از آن کاو بر نهد - بار سنگی بر خری که می جهد

17538- Sıçrayan, çifte atan eşeğin sırtına ağır bir yük yükle. O, sıçramadan, kaçmadan önce, yükü acelece sırtına vur.

گرد آتش با چنین دانش مگرد - فعل آتش را نمی دانی تو برد

17539- Ateşin ne yaptığını bilemezsin. Bu çeşit bilginle ateşin etrafında dönüp dolaşma, oradan uzaklaş.

Şehvet isteği galeyana gelince, daha doğrusu nefsi-i emmare baş kaldırıp da, azgın, serkeş bir eşek gibi, çifte atmaya, sıçramaya başlayınca, o seni yere vurmada önce, sen

onun seyrine, ibadet, taat ve riyazat yüklerini yüklersen, o bu yüklerin altında ezilir de, seni yere vuramaz olur. Esasen nefsanî arzular, şehvetler, cismanî sevgiler, yakıcı bir ateş gibidir. O, din ve iman binasına kıvılcımını atınca, onu yakar, kül eder. Bu yüzden, bu korkunç şehvet ateşinin, hane-i kalbine sıçramaması için ondan uzak dur; kaç, onun ne kadar yakıcı ve tesirli bir ateş olduğunu bilemezsin...

از شرر نه دیگ ماند نه ابا - علم دیگ و آتش ار نبود ترا

17540- Çömleği, tencereyi ateşe koyup, çorba pişirmek usulünden haberin yoksa, bil ki ateşin şiddetinden ne tencere kalır, ne çorba... Hepsi yanar, gider.

تا پزد آن دیگ سالم در ازیز - آب حاضر باید و فرهنگ نیز

17541- Su hazır olmalı, ateşçiliği de bilmelisin ki, o çömlekteki çorba, kaynayıp taşmadan, dibi tutmadan, bozulmadan, pişsin.

ریش و مو سوزد چو آن جا بگذری - چون ندانی دانش آهنگری

17542- Demircilik sanatını bilmiyorsan, demirci ocağının yanından geçerken kıvılcım sıçrar da, sakalın da tutuşur, saçın da yanar.

Ankaravî Hazretleri, bu beyitleri şerh ederken, ateşten muradın şehvet olduğunu bildirmiştir. Çömlekten maksat, topraktan yaratılmış olan bedenimizdir. Çorba, gönlümüzde bulunan iman ve taattir. Su ise, ruhani zevklerimizi, manevî duygularımızı temsil etmektedir, diye buyurmaktadır.

Bu benzetmelerin yardımı ile, bu beyitlere şu şekilde mana verilebilir: “Ey şehvete, cismanî zevklere düşkün olan kişi! Şehvet ateşinin zararı nelerdir? Bunun ne yönden sana faydası olabilir? Bunları bilmen gerekir ki, sana verilen bu duyguları itidalle kullanabilesin. Bunlardan büsbütün kesilmen, hem imkânsız, hem “İslamiyette rahiplik yoktur” emrine muhaliftir.

Beden çömleğinin de hususiyetlerini, tabiatlarını hesaba katman lazımdır. Şehvet ateşinden ne şekilde ona zarar geleceğini bilmelisin. Bunları bilmediğin takdirde, şehvet ateşinin tesiri ile, ne beden çömleğinden, ne de onun içindeki iman çorbasından hayır kalır, bunlar yanar.

Bu sebepten, ibadet, iman ve ilahî aşk suyunu hazır bulundurmamak icap etmektedir. Bir bakımdan da, şehvet ateşi etrafa kızgın kıvılcımlar saçan demirci ocağındaki yakıcı ateşe benzemektedir. Nefs-i emmarenin ateşinin ne olduğunu bilersen, ondan uzak durursun da, zarar görmezsin.

شادمانه لاجرم کیفر چشید - در فرو بست آن زن و خر را کشید

17543- Kadın, kapıyı kapadı. Sevinerek eşiği kendisine çekti, fakat bu çekişin yalnız zevkini değil, cezasını da tattı.

خفت اندر زیر آن خر ستان - در میان خانه آوردش کشان

17544- Onu çeke çeke ahırın ortasına getirdi ve erkek eşiğin altına yattı.

تا رسد در کام خود آن قحبه نیز - هم بر آن کرسی که دید او از کنیز

17545- Kadın, gereği gibi muradına ermek için cariyenin yaptığını gördü ki, kısa ayaklı bir masanın üstüne yatmıştı.

آتشی از کیر خود در وی فروخت - پا بر آورد و خر اندر وی سپوخت

17546- Eşek, ayağını kaldırdı ve aletini yerine daldırdı. Eşiğin aletinden, kadının içine bir zevk ateşi düştü.

تا به خایه در زمان خاتون بمرد - خر مودب گشته در خاتون فشرد

17547- Bu işe alıştırılmış olan eşek, kadının üstüne abandı. Aletini dibine kadar

sokunca, kadın dayanamadı öldü.

رودها بگسسته شد از همدگر - بر درید از زخم کیر خر جگر

17548- *Eşeğin kocaman aletinin tesiriyle, kadının ciğeri parçalandı. Bağırsakları birbirinden ayrıldı, koptu.*

کرسی از یک سو زن از یک سو فتاد - دم نزد در حال آن زن جان بداد

17549- *O, nefes bile alamadan, hemen can verdi. Masa bir yana düştü, kadın bir yana yıkıldı, kaldı.*

مرد او و برد جان ریب المنون - صحن خانه پر ز خون شد زن نگون

17550- *Ahırın içi kanla doldu. Kadın, başaşağı yere yıkıldı. Kötü bir nam bırakarak can verdi.*

تو شهیدی دیده‌ای از کیر خر - مرگ بد با صد فضیحت ای پدر

17551- *Yüzlerce rüsvalıkla dolu kötü bir ölümle yapacağın, gerçekten âleme rezil olarak ölmek, kötü bir ölümdür! Sen hiç eşek aletinden şehit olmuş birisini gördün mü?*

Bir evvelki beyitte, yani kötü bir nam bırakarak gelen ölüm beytinde “Reyb-el menun” diye geçiyor. Burada, Kur’an-ı Kerim’in Tur Suresi’nin 30. ayet-i kerimesinden lafzi iktibas var. O ayet şöyle, “*Yoksa bir şairdir, biz onun kötülöklere uğramasını, felaket zamanını bekliyoruz mu diyorlar?*” (Tur Suresi 30. ayet)

در چنین ننگی مکن جان را فدی - تو عذاب الخزّی بشنو از نبی

17552- *Sen, Kur’an’dan perişan olmanın, âleme rüsva olmanın azabını duy da, böyle rezil olarak can verme!*

Burada Kur’an-ı Kerim’in Yunus Suresi’nin 98. ayeti ile Fussilet Suresi’nin 16. ayetlerine işaret vardır: “... *Biz de perişanlık azabını dünya hayatında kendilerine tattıralım diye, uğursuz günlerde üzerlerine kavurucu bir kasırga gönderdik. Elbette ahiret azabı, dünya azabından daha şiddetlidir, daha perişan edicidir. Hem de onlar Allah’ın azabından kurtarılmayacaklardır.*”

زیر او بودن از آن ننگین‌تر است - دان که این نفس بهیمی نر خر است

17553- *Şunu bil ki bu hayvani nefis, bir erkek eşektir. Onun aletine düşmekse, ondan daha kötü, daha ayıp bir şeydir.*

تو حقیقت دان که مثل آن زنی - در ره نفس ار بمیری در منی

17554- *Nefs yolunda benlikle ölürsen, gerçekten de bil ki, o kadına benzersin, o kadın gibisin.*

ز آنکه صورتها کند بر وفق خو - نفس ما را صورت خر بدهد او

17555- *Allah, nefsimize eşek suretini, eşek kıldığını vermiştir. Bu yüzdendir ki, suretler, görünüm, huylara uygun düşmektedir.*

الله از تن چون خر گریز - این بود اظهار سر در رستخیز

17556- *Kıyamet gününde gizliliklerin açığa çıkışı budur. Allah rızası için, şu eşeğe benzeyen nefisten kaç.*

Ankaravî Hazretleri, bu iki beyti şerh ederken, aynen şöyle fikir yürütüyor. Kıyamet gününde, her şeyin esrarı çözüldüğü ve hakikatleri meydana çıktığı zaman, Allah bizim hayvan sıfatında ve hayvan suretinde olan nefsimize eşek suretini verir. Çünkü sırların açığa vurulduğu o günde, Cenab-ı Hakk, insanların suretlerini suretlerine göre halk eder.

Daha doğrusu, insanların dış görünüşlerini, iç görünüşlerine, yani huylarına uygun halkeder. Şöyle ki, bir kimsede şehvet üstün gelse de, ölse, gündüz ve gece yemekten, içmekten, uyumaktan ve cinsî münasebetten başka bir şey düşünmese, onu mahşer günü eşek şeklinde gösterecektir. Onu bunu çekiştirir, söz getirir, söz götürürse, maymun şeklinde; hilekâr, düzenbaz, yaltakçı olursa, tilki şeklinde; deyyus ve haram yemeğe düşkünse, onu domuz şeklinde; halka cefa veren bir kimse ise, akrep şeklinde halk edecektir. Böyle herhangi bir hayvanın sıfatı, tabiatı o adamda varsa, o adamın, o sıfat üzere mahşere gelmesi gerekecektir.

کافران گفتند نار اولی ز عار - کافران را بیم کرد ایزد ز نار

17557- Allah, kâfirleri ateşle korkutmuştur. Hâlbuki onlar, ateşi utanmaktan daha evladır, daha iyidir, demişlerdir.

Bu beyitte Kur'an-ı Kerim'in Sad Suresi'nin 27. ayetine işaret edilmiştir: "... **Kâfirlere ateşten daha şiddetli bir azap vardır**"

Müşrikler, Hazreti Peygamber'in davetine karşı direniyorlar: "Biz asil ve üstün kimseleriz. Abdülmuttalip'in fakir yetimine tabi olmak, bizim için ayıptır. Bu ayıbı kabul etmektense, ateşte yanmak bizim için evladır" diyorlardı. Cenab-ı Hakk, onların bu inançları karşısında, "Ey kâfirler! Sizi cezalandıracağım ve içine atacağım ateş, bildiğiniz ateş değildir. Bu ateş, şehvet ateşidir. Âleme rezil-ü rüsva olmak ateşidir" demek istemektedir. Böylece şehvetin ve rezil-i rüsva olmanın, bildiğimiz ateşten daha şiddetli, daha mahvedici bir şey olduğu belirtilmektedir. Nitekim Hazreti Mevlâna, aşağıdaki beyitlerde buna işaret etmektedir.

همچو این ناری که این زن را بکاست - گفت نی آن نار اصل عارهاست

17558- Allah, "Hayır" demiştir; o ateş, kadını öldüren şehvet ateşi gibi, utançların aslıdır, temelidir."

در گلو بگرفت لقمه‌ی مرگ بد - لقمه اندازه خورد از حرص خود

17559- Hırsından, doyacak kadar yemek yemedi. Daha fazla yemek istedi. Bu yüzden, kötü ölüm lokması boğazında kaldı.

گر چه باشد لقمه حلوا و خبیص - لقمه اندازه خور ای مرد حریص

17560- Ey haris adam! Yemeğin helva ve paluze bile olsa, doyacak kadar ye.

هین ز قرآن سوره‌ی رحمان بخوان - حق تعالی داد میزان را زبان

17561- Hakk Teala, teraziye dil verdi. Haydi kalk da, Kur'an'dan Rahman Suresi'ni oku.

Bu beyitte Kur'an-ı Kerim'in Rahman Suresi'nin 7. 8. ve 9. ayetlerine işaret edilmektedir. O ayetler, şunlardır: "... **Göğü yüceltti ve ölçüyü koydu. Ölçüde, adalette hududu aşmayasın. Bir de tartışı hakçasına tutun, noksan tartmayın.**"

از و حرص آمد ترا خصم مضل - هین ز حرص خویش میزان را مهل

17562- Kendine gel de, hırsından teraziyi bırakma; hırs ve tamah, seni doğru yoldan azdıran bir düşmandır.

حرص می‌پرست ای فجل ابن الفجل - حرص جوید کل بر آید او ز کل

17563- Hırs, her şeyi ister fakat her şeyden de mahrum kalır. Ey turp oğlu turp! Hırsa tapma.

Hırs, bir şeyi elde etmek için bütün gücü ile o şeyin üzerine düşmeye denir. Böyle kişilere haris denir. Burada, "Hırs her şeyi ister"den maksat, nefsanî arzular, zevkler, sefalardır. "Her şeyden mahrum kalır"dan murat, yüksek mertebeler, ruhani lezzetlerdir. Nefsinin sözüne uyan, nefsanî şehvetlere kendini kaptıran bir kimse, bütün manevi

zevklerden, uhrevi ve ruhani saadetlerden mahrum kalır.

Peygamber Efendimiz, *“İnsanların en zengini, hırsı bulunmayan ve hırsla esir olmayan kişidir”* diye buyurmuştur.

کردی ای خاتون تو استارا به راه - آن کنیزك می شد و می گفت آه

17564- O cariye, hem gidiyordu, “Ah kadını” diyordu; ustayı sen yola vurdun.

جاهلانه جان بخواهی باختن - کار بی استاد خواهی ساختن

17565- Ustasız bir iş yapmaya kalkışacak, bilgisizlik yüzünden canıyla oynayacaksın...

ننگت آمد که بپرسی حال دام - ای ز من دزدیده علمی ناتمام

17566- Benden tam olmayan bir bilgi çaldın. Fakat tuzağın ne olduğunu sormaya utandın.

هم نیفتادی رسن در گردنش - هم بجیدی دانه مرغ از خرمنش

17567- Kuş, hem onun harmanından tane toplamalıydı. Hem de, boynuna ip geçmemeliydi.

چون گُلوا خواندی بخوان لا تسرفوا - دانه کمتر خور مکن چندین رفو

17568- Taneyi az ye de, bu kadar pisboğaz olma; “Yiyin” emrini okudunsa, “İsraf etmeyin” emrini de oku...

Kur'an-ı Kerim'in Araf Suresi'nin 31. ayetinden lafzi iktibas vardır: *“... Yiyin, için, israf etmeyin. Çünkü Allah, israf edenleri sevmez.”*

این کند علم و قناعت و السلام - تا خوری دانه نیفتی تو بدام

17569- Bu suretle tane ye, ama tuzağa düşme. Bilgi ve kanaat, bunu icabettirir vesselam.

Ey insan! Sen *“Ye!”* emrini okurken, onun arkasında *“İsraf etme!”* emri geldi. Bu emre göre hareket ederek, itidalle az ye de, şehvet tuzağına düşme. Haris olmadan, usulüne göre, kanaatkâr olarak yer içersen, şehvet tuzağına düşmezsen, selamet ve esenlik senin üzerine olsun.

جاهلان محروم مانده در ندم - نعمت از دنیا خورد عاقل نه غم

17570- Akıllı olan kimse, dünyada gam yemez, nimet yer. Cahiller ise, pişmanlıklarla düşerler, mahrum kalırlar.

دانه خوردن گشت بر جمله حرام - چون در افتد در گلویشان حبل دام

17571- Boğazlarına tuzağın ipi geçince, hepsine tane yemek haram olur.

Bu iki beyti şu şekilde açıklayabiliriz: Dünya nimetlerinin ne olduğunu anlamayan akıllı kişiler, gam çekmezler. Çünkü maddeye düşkün ve haris değillerdir. Nefsani şehvetlere de esir olmamışlardır. Onlar bilirler ki, dünyada başımıza gelen musibetler, gamlar, kederler, hep hırdan ve nefsanî şehvetlerden hâsıl olmaktadır. Harislerin, şehvet peşinde koşanların boğazlarına şehvet tuzağının ipi geçince, ellerinde bulunan gıdayı kalp huzuruyla yemek onların hepsine haram olur.

دانه چون زهر است در دام ار چرد - مرغ اندر دام دانه کی خورد

17572- Tuzağa düşmüş kuş, yem yiyebilir mi? Yemeğe kalkışsa, tuzaktaki tane, ona zehir kesilir.

همچو اندر دام دنیا این عوام - مرغ غافل می خورد دانه ز دام

17573- *Gaflete düşen kuş, tuzaktaki taneyi yer. Bu, dünya tuzağına düşen halkın, gaflet içinde dünya nimetlerini yemesine benzer.*

کرده‌اند از دانه خود را خشک بند - باز مرغان خبیر هوشمند

17574- *Her şeyden haberi olan akıllı kuşlar, kendilerini yemden adamakıllı çekerler.*

کور آن مرغی که در فخ دانه خواست - کاندرون دام دانه زهریاست

17575- *Çünkü tuzağın içindeki yem zehirlidir. Tuzaktan yem isteyen kuş da kördür.*

و ان ظریفان را به مجلسها کشید - صاحب دام ابلهان را سر برید

17576- *Tuzağın sahibi, aptalların başlarını keser; güzel ve zarif olanları ise, meclislere çeker, götürür.*

و ز ظریفان بانگ و ناله‌ی زیر و زار - که از آنها گوشت‌می‌آید بکار

17577- *Çünkü aptalların ancak etleri işe yarar. Hoş ve zariflerin ise, güzel sesleri işe yarar.*

دید خاتون را بمرده زیر خر - پس کنیزك آمد از اشکاف در

17578- *Sonunda cariyeye geldi. Ahır kapısının çatlağından, hanımının eşeğın altında can verdiğini gördü.*

گر ترا استاد خوش نقشی نمود - گفت ای خاتون احمق این چه بود

17579- *Ey ahmak kadın, dedi. Bu ne hâl? Sana ustanın gösterdiği şeyin...*

اوستا ناگشته بگشادی دکان - ظاهرش دیدی سرش از تو نهان

17580- *Dış yüzünü gördün; iç, yüzünden gizlendi. Sen usta olmadan dükkân açtın.*

آن کدو را چون ندیدی ای حریص - کیر دیدی همچو شهد و چون خبیص

17581- *Ey haris kadın! Bal gibi, paluze gibi olan o aleti gördün de, kabağı nasıl oldu da görmedin?*

آن کدو پنهان بماندت از نظر - یا چو مستغرق شدی در عشق خر

17582- *Yoksa eşeğın aşkına o kadar daldın, kendini kaybettin de, kabak gözünden gizli mi kaldı?*

Ankaravî Hazretleri, bu beyitleri şerh ederken, eşek aletinin, nefsanî şehvete; kabaktan muradın da, şeriat inceliklerine, iffete ait olduğunu yazmaktadır. Başka bir şarih de, kedv, yani kabak ile, şeriatın kanunlarına işaret edildiğini söylemektedir. Nefsani şehvete kapılan kadın, eşeğın aletini bal gibi, helva gibi lezzetli gördü de, kendini ölümden, rezil ve rüsva olmaktan kurtaracak çareyi göremedi.

اوستادی بر گرفتگی شاد شاد - ظاهر صنعت بدیدی ز اوستاد

17583- *Ustanın sanatının dış yüzünü gördün de, sevine sevine ustalığa kalkıştın.*

از ره مردان ندیده غیر صوف - ای بسا زراق گول بی‌وقوف

17584- *Nice riyakâr, işten haberi olmayan, anlayışsız, ahmak kişiler vardır ki, ermişlerin, erlerin yolunda, suf aba giymekten başka bir şey görmemişlerdir.*

از شهان ناموخته جز گفت و لاف - ای بسا شوخان ز اندک احترام

17585- Nice utanmaz, şuh boşboğazlar vardır ki, padişahlardan azıcık olsun bir hüner elde edememişler de, ancak boş laflar öğrenmişlerdir.

می‌دمد بر ابلهان که عیسی‌ام - هر یکی در کف عصا که موسی‌ام

17586- Her biri eline bir sopa almış, “Ben Musa’yım” diye ortaya çıkmış. Kimisi de, “Ben İsa’yım” diyerek, ahmaklara nefes etmeye, üfürmeye kalkışmıştır.

Son üç beyitte Hazreti Mevlâna, sanki günümüzde gördüğümüz kendini mürşit sanan zavallıları tasvir etmektedir. Eskiden kendini şeyh-mürşit gibi gösteren yahut öyle sanan kişilere, yalancı şeyh manasına gelen “Müteşeyyih” derlerdi.

Bugün, gerçek müritten çok böyle müteşeyyihlere rastlanmaktadır. İşin dışına, gösterişine kapılarak, içinden, gerçeklerden haberi olmayan, anlayışsız, ahmak kişiler, ermişlerin yollarında yürüdüklerini sanmaktadırlar.

Gerçekten, nice utanmaz, boşboğaz kişiler vardır ki, hakiki mürşitlerden azıcık olsun bir bilgi, ilimden de çok az bir şey elde edememişler de, boş laflarla, edebiyat yaparak, ehl-i hâl değil, ehl-i kal olmuşlardır. Yani söylediklerini yaşamayan, sadece güzel laf etmesini bilen söz ebesi olup kalmışlardır. Hatta bunların yanında, sözde sohbet sanılan toplantılarda, namaz kılmaya müsaade isteyen birisine, “Namaz kaza edilir amma, sohbet kaza edilmez” diyerek, namaza bile mani olanlar görülmektedir. Mevlâna, bunları “Şuh boşboğazlar” diye tavsif etmektedir. Kendini İsa sanarak bazı safdillere nefes edenler de, az değildir.

باز خواهد از تو سنگ امتحان - آه از آن روزی که صدق صادقان

17587- Hesap günü gelip çatınca, doğruların doğruluğu senden mihenk taşı isteyecektir. Eyvah o günden...

Burada Maide Suresi’nin 119. ayetine işaret vardır: “... Allah, bu doğrulara, doğruluklarının fayda verdiği gündür, dedi.” Bir şair de, bir hususta: “Yevma la yenfeuda kalb-i selim isterler” demiştir.

این حریصان جمله کوراند و خرس - آخر از استاد باقی را بپرس

17588- Artık geri kalanını daima baki olan ustaya sor. Bu harislerin hepsi de ködür, dilsizdir.

Burada geçen “Üstad-ı baki”, ölümsüz, baki olan Cenab-ı Hakk’tır. Ankaravî Hazretleri, Üstad-ı bâkiye sanat-ı bakisini, yani geri kalanını üstad-ı kâminden sor, diye mana vermiştir.

صید گرگانند این ابله رمه - جمله جستی باز ماندی از همه

17589- Hepsini aradın ama herkesten geri kaldın. Bu ahmak suret, kurtların evidir.

بی‌خبر از گفت خود چون طوطیان - صورتی بشنیده گشتی ترجمان

17590- Bir suret, bir şekil gördün, onu anlatmaya koyuldun. Ama papağanlar gibi, kendi sözünden bile haberin yok.

Ey hakikati arayan kişi! Mürşitsiz yola düştün, çok şeyler istedin. Tarikattaki cümle mertebelere ulaşmak arzusundaydın. Fakat mürşitsiz olduğun için, hepsinden mahrum kaldın; eline bir şey geçmedi. Mürşid-i kâmile sırtını dönen bu ahmaklar sürüsü, nefsaniyete uymuş şeytanlar zümresi ki, bunlar kurt gibidir. Onların evi ölmüşlerden hakikati araştıranlardan bir şeyler duymuşsun. Onun hakikatini anlamadan, halka onları nakletmeye kanmışsın. Fakat papağanlar gibi, kendi söylediklerinin hakikatinden haberin yoktur.

Eşekle sevişen bir kadının hikâyesi burada bitti. Mesnevî-i Şerif’in bazı yerlerinde Hazreti Mevlâna, halka bir şeyler öğretmek, ahlaki öğütlerde bulunmak ve onların insanlık

yolunda ilerlemelerini temin etmek için, açık saçık hikâyeler de anlatmaktan çekinmez. Bunu Mevlâna için bir tenkit meselesi yapan kişiler, hikâyeler üzerine iyice eğilseler, onları çok dikkatli okuyup üzerinde düşünseler, göreceklardır ki bu hikâyelerde ibret alınacak, istifade edilecek çok şeyler vardır. Hikâye etme gücü çok kuvvetli olan Mevlâna, bazen günümüzün realist yazarlarını gerilerde bırakacak derecede realisttir. Fakat o, hikâyelerini sadece anlatıp geçmekle yetinmez. Hikâyeden birçok ahlaki neticeler çıkarır, bugün çağrışım diye adlandırılan, tedai sanatını çok iyi kullanan Mevlâna, hikâyelerinde yeri geldikçe çeşitli meselelere temas eder. Bu hikâyede Mevlâna en özümlü şu meseleler üzerinde durdu:

A) Bize, şehvetin insanı nerelere kadar götürdüğünü, insanı nasıl rezil ve rüsva ettiğini anlattı.

B) Bir şeyi yarım öğrenmenin zararları üzerinde durdu.

C) Noksan bilgili, şarlatan, özden habersiz, sadece şekil üzerinde duran bazı şeyhlerin, kendilerini mürşit yerine koyarak safdil insanları nasıl aldattıklarını açıkladı.

“HAKK İLE ÜLFETLERİ OLMAYAN VE HAKK’IN TEKNİNE TAKATLARI YETMEYEN ÜMMETLERE, PEYGAMBERİN; MÜRİTLERE DE, ŞEYHİN TELKİNİ, İNSANLARLA ÜLFETİ OLMAYAN, ONLARA ALIŞMAMIŞ BULUNAN, PAPAĞANIN AYNA KARŞISINDA SÖZ SÖYLEMEYİ ÖĞRENMESİNE BENZER. HAKK TEALA, PAPAĞANA YAPILDIĞI GİBİ, ŞEYHİ DE MÜRİDİN ÖNÜNE BİR AYNA OLARAK KOYAR. AYNA ARKASINDAN ONA TELKİNDE BULUNUR. CENAB-I HAKK, PEYGAMBERE: DİLİNİ KIPIRDATMA, CEBRAİL’DEN ÖNCE OKUMAYA KALKIŞMA VE PEYGAMBERİN SÖYLEDİĞİ, ANCAK ALLAH’IN VAHYETTİĞİ SÖZLERDİR, DİYE BUYURMUŞTUR. İŞTE BU, SONU OLMAYAN MESELENİN BAŞLANGICIDIR. NİTEKİM PAPAĞANIN AYNADA GAGASINI OYNATTIĞINI GÖRÜRSEN, SEN ONA HAYAL DERSİN. BU GAGA OYNATIŞI, PAPAĞANIN İSTEĞİ İLE VE ONUN TARAFINDAN DEĞİLDİR. O HAREKET, DIŞARDA SÖZ SÖYLEMEYİ ÖĞRENER PAPAĞANIN HAYALİDİR. AYNA ARKASINDA BULUNAN SÖZ ÖĞRETENİN AKSİ DEĞİLDİR. YALNIZ AYNANIN ÖNÜNDEKİ PAPAĞANIN SÖZ SÖYLEMESİ, AYNA ARKASINDA BULUNAN ÖĞRETENİN DİLEĞİNE BAĞLIDIR. BU DA, ANCAK BİR MİSALDİR, ÖĞRETENDİR. ONUN BENZERİ DEĞİLDİR”

تمثيل تلقين شيخ مریدان را و پیغامبر امت را که ایشان طاقت تلقین حق ندارند و با حق الفت ندارند چنان که طوطی با صورت آدمی الفت ندارد که از او تلقین تواند گرفت حق تعالی شیخ را چون آینه ای پیش مرید همچو طوطی دارد و از پس آینه تلقین می‌کند لا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ إِنَّ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى، این است ابتدای مسئله‌ی بی‌منتهی چنان که منقار جنبانیدن طوطی اندرون آینه که خیالش می‌خوانی بی‌اختیار و تصرف اوست عکس خواندن طوطی برونی که متعلم است نه عکس آن معلم که پس آینه است و لیکن خواندن طوطی برونی تصرف آن معلم است پس این مثال آمد نه مثل

Yukarıda geçen “*Dilini kıpırdatma*” kelamı, Kur’an-ı Kerim’in Kıyamet Suresi’nin 16. ayetinden alınmıştır: “... *Ey Resulüm! Vahiy daha tamamlanmadan, acele ederek dilini kıpırdatma!*”

“*Peygamberin söylediği, ancak Allah’ın vahyettiği sözlerdir*” ise, Kur’an-ı Kerim’in Necm Suresi’nin 4. ayetidir. Peygamber Efendimiz, vahyolunanı unutmamak için acele ederek mübarek dillerini kıpırdattıkları için, bu ayet ile bundan sonraki üç ayet nazil olmuştur. Bu ayetlerde “*Ey Resulüm! Kur’an’ı senin kalbinde toplamak ve dilinde okuyuşunu sağlamak bize düşer. Biz onu (Cebrail dili ile) okuduk mu, sen onun okunuşunu takip et. Sonra onu açıklamak da muhakkak bize düşer*” diye buyurulmaktadır.

Hazreti Mevlâna’nın aşağıda göreceğimiz “Papağan hikâyesi”ni okumadan önce, papağan üzerinde biraz duralım. Anlattıklarına göre, papağana konuşma öğretmek için bir usul varmış. Papağanın önüne büyük bir ayna korlarmış, o aynanın arkasında bir adam perdenin ardında durur. Açık ve anlaşılır bir ifade ile, yavaş yavaş, papağana öğretmek istediği sözleri tekrarlamış. Papağan, bu söylenen sözleri işitirken, karşısındaki aynada

kendi hayalini görür, onu başka bir papağan zannederek, söylenen sözleri o papağanın tekrar ettiğini sanırmış ve onları taklit ederek söz söylemeyi öğrenirmiş. Mutasavvıflar, bu papağan hikâyesinden güzel manalar çıkarmışlardır. Mesela Şirazlı Hafız, bir beytinde: “Beni bir papağan yerine koymuşlardır. Üstad-ı ezel, aynanın arkasından ne söyler ise, ben onu söylüyorum.”

Buradaki Üstad-ı ezel tâbiri ile Cenab-ı Hakk yahut mürşid-i kâmil kastedilmektedir. Nişaburlu Attar’ın Esrarname’sinde “Önüne ayna konan papağanın hikâyesi” bölümünde de aynen şöyle denmektedir:

“Çok evvel işittim ki, bir papağanın önüne bir ayna koymuşlar. Papağan aynaya bakınca, kendi hayalini görmüş. Aynanın arkasında güzel söz söylemesini beceren birisi de gizlenerek, sözler söylemiş. Papağan ayna arkasından gelen sözleri, aynada gördüğü hayalî papağanın söylediğini sanırmış, onları tekrar eder, neşelenirmiş. Senin vücudun da bir aynadır. Ama gizli bir ayna. Sen, o gizli aynada kendini görebiliyor musun? İnsan, aynaya ayna tutmaktadır. Bu aynada gördüğün suret, bir hayalin aksidir. Ama gerçek insan aynasında gördüğün suret, kemal suretidir.”

Bir hadis-i şerifte, “**Mümin, müminin aynasıdır**” diye buyurulmaktadır.

Cenab-ı Mevlâna, Mesnevî-i Şerif’in ikinci cildinde ayna mevzusuna temas etmişlerdi. Hülâsa olarak almakta fayda gördüm. (Mesnevî 2.cilt, 95. beyit)

Hazreti Mevlâna’ya göre, peygamberler ümmetlerine, mürşid-i kâmiller de müritlerine birer ayna mesabesindedirler. Peygamber, Cenab-ı Hakk’ın, Cibril-i Emin vasıtasıyla kendine vahyolunanı, mürşidi kâmil de, şeriatı, peygamberin yolunu ve hakikati müritlere bildirir.

O ayna vasıtasıyla kemale gelen hakikati bulur. Gelmeyen ise, papağan gibi manasını anlamadığı sözleri tekrarlamaktan ileri gidemez, bir taklitçi olur, kalır. Şimdi Mevlânamızın papağan ve ayna hikâyesine geelim:

عکس خود را پیش او آورده رو - طوطی در آینه می‌بیند او

17591- Önüne bir ayna konan papağan, aynada kendi aksini görür, kendi yüzü ile karşılaşır.

حرف می‌گوید ادیب خوش زبان - در پس آینه آن استا نهان

17592- Aynanın arkasında bir adam gizlenmiştir. Güzel bir ifade ile edibane söz söyler.

گفتن طوطی است کاندرا آینه است - طوطیک پنداشته کین گفت پست

17593- Papağancık, yavaşça söz söyleyen, ayna içinde gördüğü papağan söylüyor sanır.

بی‌خبر از مکر آن گرگ کهن - پس ز جنس خویش آموزد سخن

17594- Kendine söz öğreten adamın, o eski kurdun hikâyesinden haberi bile olmaz. Böylece, kendi cinsinden olan bir başka papağandan söz söylemeyi öğreniyorum sanır.

ور نه ناموزد جز از جنس خودش - از پس آینه می‌آموزدش

17595- Söz öğreten, ona ayna arkasından söz söylemeyi öğretir. Yoksa papağan, kendi cinsinden olmayan birisinden söz öğrenemez.

Burada, “Papağan, kendi cinsinden olmayan birisinden söz öğrenemez”den maksat, ona söz öğreten usta karşısına çıksa da, ona söz öğretmeye kalkışsa, ondan söz öğrenemez. O, ancak kendi cinsi sandığı kendi hayalinden söz öğrenebilir...

لیک از معنی و سرش بی‌خبر - گفت را آموخت ز آن مرد هنر

17596- O Hintli kuş, söz söylemeyi öğrenir ama, sözünün manasından da,

sırrından da haberi yoktur.

از بشر جز این چه داند طوطیک - از بشر بگرفت منطق یک به یک

17597- Söz söylemeyi bir bir insandan öğrenir. Fakat zavallı papağan, insandan bir iki kelime öğrenmeden başka, ne elde edebilir ki.

Cenab-ı Hakk, yarattığı çeşitli mahlakata, derecelerine göre vasıflar, hususiyetler, lütfetmiştir. Hayvanların sirklerde gösterdikleri bizi şaşırtan hünerler, marifetler, onların değildir. Sabırla, bıkmadan ve usanmadan çalışarak, onları yetiştiren insanlarındır. Dilinin ucu kesilen saksaganın ve başka kuşların, papağan gibi, mahdut kelimeleri öğrendikleri malumdur. Ne dereceye kadar doğrudur bilinmez. Harun Reşit'in bir papağanı varmış. Başından sonuna kadar Yasin-i Şerif'i okurmuş. Gerek papağan ve gerek konuşmasını öğrenen başka kuşlar, söylediklerinin manasından habersizdirler. Bu sebeple Fuzulî:

“Eylesen tutiye talim eday kelimat

Sözü insan olur amma, özü insan olmaz” demiştir.

Yani papağana konuşmayı öğretsen, insan gibi konuşur ama insan olamaz.

خویش را ببند مرید ممثلی - همچنان در آینه‌ی جسم ولی

17598- Benlikle, noksanlarla dolu olan mürit, tıpkı bunun gibi velinin beden aynasında kendisini görür. Kendinden başka bir şey görmez.

Mürit, istidadı, ruhani kuvveti nispetinde, kendisini mürşid-i kâmilin beden aynasında görür. Yoksa her mürit, mürşidinin beden aynasında kendisini göremez, bu ayrı bir mazhariyettir.

کی ببیند وقت گفت و ماجرا - از پس آینه عقل کل را

17599- Fakat söz söylenirken ve hadiseler cereyan ederken, aynanın ardındaki akl-ı küllü, nereden ve nasıl görecektir?

Akl-ı küll: Mutlak varlıktan ilk zuhur eden “Feal-i kudret”e akl-ı küll, yani bütün akıl demişlerdir. Bir başka ifade ile, Allah'ın kudretinden ilk evvel ortaya çıkan akla, akl-ı küll adını vermişlerdir. Arş-ı azam, Cebraîl ve nur-u Muhammedî de, akl-ı küll olarak tavsif edilir. Peygamberin ve mürşid-i kâmilin ruhu da, akl-ı küllün bir cüzüdür.

و آن دگر سر است و او ز آن بی خبر - او گمان دارد که می گوید بشر

17600- O inanır ki, bu sözleri insan söylüyor. Hâlbuki bu, başka bir sırdır. Onun bundan haberi bile yoktur.

او نداند طوطی است او نی ندیم - حرف آموزد ولی سر قدیم

17601- Söz söylemeyi öğretir, öğretir ama o sözleri öğreten, başka sonu olmayan sırdır. O, bu sırra aşına değildir. O, bir papağandır. Mahrem-i raz, yani sır dostu değildir.

Papağan, ayna içinde kendi aksini görüp onu kendi habisi sanarak, arkada gizlenmiş olan öğreticiden habersiz olduğu gibi, benlikle, hatalarla, günahla dolu olan mürit de, kendisini veliyy-i kâmil ve mürşid-i fazıl cisminin aynasında görür. Suret-i beşeriyasını, o kâmilin vücudunun aynasında müşahade kılar ve onu kendi cinsi sanır. Fakat onun vücudunun aynasının ardında bulunan akl-ı külliyyi göremez. Akl-ı cüzi, akl-ı külliyyi nasıl görebilir?

O hatalarla dolu olan mürit, mürşidinin söylediği sözleri kendi gibi bir insanın sözleri sanır. Halbuki mürşid-i kâmilin sözlerinde gizli sözler vardır. O sözleri, mürşide söyleneni, mürit idraktan acizdir. Bu mertebede mürit, papağan gibi konuşan hayvan mertebesinde. Nedim-i ilahî ve makrubi, Rabbani değildir

کاین سخن کار دهان افتاد و خلق - هم صغیر مرغ آموزند خلق

17602- Halk da, kuşların ötüşünü taklit eder. Çünkü bu, ağzın v boğazın

yapacağı bir iştir.

جز سلیمان قرانی خوش نظر - لیک از معنی مرغان بی خبر

17603- Fakat kuşların dillerinden, kadri yüce, bakışı hoş Süleyman'dan başka kimse bir şey anlamaz.

Papağan, insanın konuştuğu sözleri, kelimeleri öğrendiği gibi, bazı insanlar da, bilhassa kuş avcıları, kuşlarla çok meşgul olanlar, kuşların ötüşlerini taklit ederler. Fakat kuşların ötüşlerinin manasını anlayamazlar. Kuşların dillerinden anlamak için Süleyman olmak gerekir.

منبر و محفل بدان افروختند - حرف درویشان بس آموختند

17604- Nice kişiler de, dervişlerin sözlerini öğrenmiştir. Cami minberlerini, sohbet meclislerini, o sözlerle aydınlatmışlardır.

یا در آخر رحمت آمد ره نمود - یا بجز آن حرفشان روزی نبود

17605- Ya onların sözden başka nasipleri yoktur yahut sonunda rahmete uğrarlar; Allah'ın rahmeti, onlara yol gösterir.

Bu iki beyitte Mevlâna, dervişlerin sözlerini öğrenen, o sözlerle heyecanlı heyecanlı sohbetler yapan, fakat söyledikleri hakikatleri yaşamayan, sözde kalan mukallit dervişliğin edebiyatını yapmaktan ileri gitmediklerini söylüyor. Fakat yine müsamahalı görüş ile, onları kınamıyor. Yaşayamadıkları hakikatten bahsetmiş olsalar da, dolayısıyla dinleyenlere bir hizmette bulunduklarından, umulur ki sözlerinden ötürü sonunda rahmete uğrarlar. Allah'ın rahmeti, onlara yol gösterir, diye buyuruyor.

Yukarıda, “Şah-ı dil” diye geçen gönül sahibinin cem'i, “Ashab-ı dil”dir. Gönül günahlardan temizlenmiş, mana gözü açılmış, yani mana âleminden haberdar olmuş, ermiş kişi ve kişiler demektir.

Tevilini Allah'tan başka kimse bilmez, Al-i İmran Suresi'nin 7. ayetinden alınmıştır.

“GÖNÜL SAHİBİNİN BİRİ, GEBE BİR KÖPEK GÖRDÜ. YAVRULARI KARNINDA HAVLAMAKTAYDI. KÖPEĞİN HAVLAMASI BEKÇİLİK İÇİNDİR, DEDİ. HALBUKİ ANA KARNINDA BEKÇİLİK OLMAZ. SONRA KÖPEK HAVLAMASI, İMDAT İSTEMEYE, SÜT İSTEMEYE VESAİREYE DELALET EDER. ANA KARNINDA İSE, BUNLARIN HİÇBİR FAYDASI YOKTUR. BU NE İŞ? ŞAŞIRMIŞ BİR HÂLDEYKEN, KENDİSİNE GELİNCE ALLAH'A MÜNACAATTA BULUNDU: BUNU ALLAH'TAN BAŞKA KİMSE BİLEMEZ, DEDİ. ALLAH'TAN ŞU CEVAP GELDİ: BU, HİCAPTAN ÇIKAMAMIŞ, CAN GÖZLERİ AÇILMAMIŞ OLDUĞU HÂLDE GÖRGÜ SAHİBİ OLDUKLARINI DAVAYA KALKIŞANLARIN, BU HUSUSTA SÖZ SÖYLEYENLERİN HÂLİDİR. BU DAVADAN VE BU SÖZLERDEN NE BİR KUVVETE SAHİP OLURLAR, NE BİR YARDIMA, NE DE DİNLEYENLERİ DOĞRU YOLA GÖTÜREBİLİRLER”

صاحب دلی دید سگی حامله در شکم آن سگ بچگان بانگ می کردند در تعجب ماند که حکمت بانگ سگ پاسبانی است بانگ در اندرون شکم مادر پاسبانی نیست و نیز بانگ جهت یاری خواستن و شیر خواستن باشد و غیره و اینجا هیچ از این فایده ها نیست، چون به خویش آمد با حضرت مناجات کرد و مَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ جواب آمد که آن صورت حال قومی است از حجاب بیرون نیامده و چشم دل باز ناشده دعوی بصیرت کنند و مقالات گویند، از آن نه ایشان را قوتی و یاری رسد و نه مستمعان را هدایتی و رشدی

در رهی ماده سگی بد حامله - آن یکی می دید خواب اندر چله

17606- Birisi, çilede iken uyudu. Rüyasında, yolda gebe bir köpek gördü.

Çile: Çill, kırk gün demektir. Kırk gün yalnız başına bir yerde, bir odada, dünyevi meşakkatleri asgariye indirerek; az yiyerek, az içerek, az uyuyarak ibadetle meşgul olmak, kimse ile görüşmemek üzere riyazete girmektir.

Hazreti Mevlâna, zamanında kimseyi çileye sokmamıştır. Bu husustaki rivayetler

sonradan uydurulmuştur. Mevlevîlik kurulduktan sonra âdet olan çile, yani bin bir gün dergâhta hizmette bulunmak da, Mevlâna zamanında yoktu.

سگ بچه اندر شکم بد ناپدید - ناگهان آواز سگ بچگان شنید

17607- *Ansızın köpek yavrularının havlamalarını duydu. Hâlbuki yavrular, analarının karnında idiler, görünmüyorlardı.*

سگ بچه اندر شکم چون زد ندا - بس عجب آمد و را آن بانگها

17608- *O sesler pek tuhafına gitti: "Köpek eniği, ana karnında nasıl olur da havlar" diye şaştı kaldı.*

هیچ کس دیده‌ست این اندر جهان - سگ بچه اندر شکم ناله کنان

17609- *Köpek eniği, anasının karnında havlar mı? Dünyada bunu kim görmüştür!*

حیرت او دم‌به‌دم می‌گشت بیش - چون بجست از واقعه آمد به خویش

17610- *Uykudan uyanıp kendine gelince, şaşkınlığı an be an artıyordu.*

جز که درگاه خدا عز و جل - در چله کس نی که گردد عقده حل

17611- *Çilede kimse yoktu ki, düğümü çözsün? Bu düğümün çözülmesini ancak Cenab-ı Hakk'tan dilemek gerekiyordu.*

در چله وامانده‌ام از ذکر تو - گفت یا رب زین شکال و گفت و گو

17612- *"Ya Rabbi," dedi; "bu anlaşılması zor meseleden, bu eniklerin havlamasından, çilemde şaşırdım; seni zikretmekten kaldım..."*

در حدیقه‌ی ذکر و سیستان شوم - پر من بگشای تا پران شوم

17613- *Kanadımı aç da uçayım, zikir bahçesine ve elmalıklarına konayım.*

کان مثالی دان ز لاف جاهلان - آمدش آواز هاتف در زمان

17614- *Bu yalvarış üzerine, hatiften derhal ses geldi: "Ana karnındaki bu eniklerin sesleri, bil ki sizlerin laflarına benzer."*

Hatîf: Bağırان, seslenen manasına gelir. Bilinmeyen yerlerden, gaipden işitilen ses.

چشم بسته بی‌هده گویان شده - کز حجاب و پرده بیرون نامده

17615- *Onlar, hicaptan, perdeden dışarı çıkmamış olanlar, gözleri bağlı olduğu hâlde boş yere söylenir dururlar.*

نه شکار انگیز و نه شب پاسبان - بانگ سگ اندر شکم باشد زیان

17616- *Ana karnındaki köpek eniklerinin havlamaları faydasızdır. O, ne ava yarar, ne de gece bekçiliğine.*

دزد نادیده که دفع او شود - گرگ نادیده که منع او بود

17617- *Kurdu görmemiş ki, onu kovsun; hırsız gelmemiş ki, onu kovalasın.*

در نظر کند و به لافیدن جری - از حریصی وز هوای سروری

17618- *İhtiras peşinde koşmaktan ve başa geçmek sevdasından gözleri görmez olmuş. Fakat söz söylemede, laf etmede çok ileri.*

بی‌بصیرت پا نهاده در فشار - از هوای مشتری و گرم دار

17619- Müşteri havasına kapılmış hararetli bir hâlde, fakat basiretsiz sonunu düşünmeden ayak diremede, işe girişmede.

روستایی را بدان کژ می‌نهد - ماه نادیده نشانها می‌دهد

17620- Ayı görmeden belirtilerini söylemekte, sözleri ile yolunu şaşırtmakta, onu eğri yola sevk etmekte.

صد نشان نادیده گوید بهر جاه - از برای مشتری در وصف ماه

17621- Müşteriyi avlamak, mevki sahibi olmak için, ayı görmediği hâlde övmekte, yüzlerce nişane, belirti vermekte.

لیک ایشان را در او ریب و شکی است - مشتری کلو سود دارد خود یکی است

17622- Zaten kâr veren müşteri tektir. Fakat onlar, bu müşteri hakkında şüphe ve zan içindedirler.

مشتری را باد دادند این گروه - از هوای مشتری بی‌شکوه

17623- Bunlar, hiçbir değeri olmayan müşterinin hevasına kapılmışlardır da, asıl müşteriyi yele vermişler, elden kaçırmışlardır.

از غم هر مشتری هین برتر آ - مشتری ماست الله اشتري

17624- Bizim müşterimiz, “Allah satın alır” diye bildirilen müşteridir. Kendine gel de, her müşterinin derdine düşme, kurtul bu işten.

Bu beyitte, Tövbe Suresi’nin 111. ayetinden iktibas vardır.

عالم آغاز و پایان تو است - مشتری جو که جویان تو است

17625- Seni arayan müşteriyi ara, senin başlangıcını ve sonunu bilen odur.

عشق بازی با دو معشوقه بد است - هین مکش هر مشتری را تو به دست

17626- Kendine gel. Her müşteriye el atma. İki maşuk ile aşk oyununa girişmek kötüdür.

Bir gönülde iki sevda olamaz, derler. Rivayet ederler ki, bir gün Fazıl bin İyaz, dört yaşında bir çocuğu kucağına almış, bir baba şefkati ile onu okşuyordu. Çocuk, İyaz Hazretlerine dedi ki:

- Babacığım! Beni seviyor musun? Fazıl, “Evet” diye cevap verdi.

- Allah’ı da seviyor musun? diye çocuk tekrar sordu. Fazıl, tereddütsüz yine:

- Evet, dedi. Bu defa çocuk:

- Senin kaç tane kalbin var? diye sordu. Fazıl:

- Her insanda olduğu gibi, benim de bir tane kalbim var, dedi. Bunun üzerine çocuk, dedi ki:

- Bir kalpte iki sevgi nasıl olur?

Fazıl, çocuğun bu sorusunu ilahî bir tebliğ, ruhani bir ihtar olarak kabul etti de, ondan sonra gönlünü tamamıyla Allah’a verdi.

Gerçekten Cenab-ı Hakk, insanın göğsünde bir kalp halketmiştir. Bunun sırr-ı hikmeti, bir kalbi ancak bir sevgiliye vermek gerektiğidir. Yoksa iki sevgiliye kalp tevzi ve taksim edilemez. Eğer kalbimizde Allah’tan başka birisine yer ayırırsak, onu çok fazla seversek, şirk-i hafi, yani gizli şirk durumuna düşmüş oluruz. Bu da günahların en büyüğüdür.

“Ya dostun rızasını alırsın yahut da kendi nefsinin hevasını maşuk ittihaz edersin. İşin başka tarafı yoktur.”

نبودش خود قیمت عقل و خرد - زو نیابی سود و مایه گر خرد

17627- O, satın alsa bile, ondan kâr elde edemezsin. Onda, akla ve fikre değer

verme kabiliyeti yoktur.

تو بر او عرضه کنی یاقوت و لعل - نیست او را خود بهای نیم نعل

17628- Onda yarım nal alacak para yokken, tutuyorsun ona satmak için yakut ve lal gösteriyorsun.

Aslında bütün insanlar, mana yönünden hakir ve acizdirler. Şu hâlde, sen ne diye onlara yakut ve lalden daha kıymetli olan ilahî hakikatleri ve marifetleri arz edersin. Nitekim Mesnevî'nin ileride gelecek bir yerinde Hazreti Mevlâna, şöyle buyuracaktır: "Himmetli adamların öyle can sırları vardır ki, lal madeninden daha fazla, o sırları aşağı duygulu kişilerden saklarlar. Fakat ahmak adamların nazarında altın, candan değerlidir. Padişahların yanında ise, altını canın ayaklarının altına saçarlar."

دیو همچون خویش مرجومت کند - حرص کورت کرد و محرومت کند

17629- Şeytan nasıl kendisini taşlanmış bir hâle getirmişse, hırs da tıpkı onun gibi, seni kör etmiş, her şeyden mahrum bırakmıştır.

کردشان مرجوم چون خود آن سخوط - همچنانک اصحاب فیل و قوم لوط

17630- O azgın şeytan, Ashab-ı fil ile kavm-i Lut'u nasıl taşlaştırmışsa, onları da tıpkı öyle taşlaştırmış, helak etmiştir.

چون سوی هر مشتری نشتاقتند - مشتری را صابران دریافتند

17631- Sabredenler, müşteriye bulurlar. Çünkü onlar, her müşteriye koşmazlar.

بخت و اقبال و بقا شد رو بری - آن گه گردانید رو ز آن مشتری

17632- Kim o müşteriden yüz çevirirse, baht da, ikbal de, ebedîlik de ondan yüz çevirir.

همچو حال اهل ضروان در حسد - ماند حسرت بر حریصان تا ابد

17633- Darvanlılar nasıl haset yüzünden ebedî olarak hasrette kaldılarsa, haris olanlar da, ebedî olarak hasrette kaldılar.

"DARVANLILARIN HİKÂYESİ. ONLAR: BABAMIZ ÇOK SAF BİR İNSAN OLDUĞUNDAN, BAHÇEDEN ALDIĞI MAHSÛLÜN ÇOĞUNU YOKSULLARA VERİRDİ. ÜZÜM OLDU MU, ONDA BİRİNİ, KURU ÜZÜM ELDE EDİLDİ Mİ, ONDA BİRİNİ, HELVA VE PALUZE PİŞİRİLDİ Mİ, ONDA BİRİNİ, EKİN YİĞİLİNCE, ONDA BİRİNİ, HARMAN DÖĞÜLÜNCE, ONDA BİRİNİ, BUĞDAY SAMANDAN AYRILINCA, ONDA BİRİNİ, BUĞDAY ÖĞÜTÜLÜP UN HÂLINE GELİNCE, ONDA BİRİNİ, YOGURULUP HAMUR OLUNCA, ONDA BİRİNİ, EKMEK PİŞİRİLİNCE YİNE BİRİNİ YOKSULLARA VERİRDİ, DİYEREK YOKSULLARA HASET EDERLERDİ. CENAB-I HAKK, BU YÜZDEN, O BAHÇEYE VE O TARLAYA ÖYLE BİR BEREKET VERMİŞTİ Kİ, BÜTÜN BAHÇE SAHİPLERİ, O BAHÇE VE TARLA SAHİBİ, ONLARIN HİÇBİRİNE MUHTAÇ OLMAZDI. ADAMIN OĞULLARI, VERİLEN ONDA BİRLERİ BİR BİR GÖRÜYÖRLERDİ. ALLAH'IN O BAHÇEYE VE TARLAYA VERDİĞİ BEREKETİ GÖRMÜYÖRLERDİ. HANİ O TALİHSİZ KADIN GİBİ, EŞEK ALTINI GÖRDÜ DE, KABAĞI GÖREMEDİYDİ"

قصه‌ی اهل ضروان و حسد ایشان بر درویشان که پدر ما از سلیمی اغلب دخل باغ را به مسکینان می‌داد چون انگور بودی عشر دادی و چون مویز و دوشاب شدی عشر دادی و چون حلوا و پالوده کردی عشر دادی و از قصیل عشر دادی و چون در خرمن کوفتی از کفه‌ی آمیخته عشر دادی و چون گندم از کاه جدا شدی عشر دادی و چون آرد کردی عشر دادی و چون خمیر کردی عشر دادی و چون نان کردی عشر دادی لاجرم حق تعالی در آن باغ و کشت برکتی نهاده بود که همه اصحاب باغها محتاج او بودند هم به میوه و هم به سیم و او محتاج هیچ کس نی از ایشان، فرزندانسان خرج عشر می‌دیدند مکرر و آن برکت را نمی‌دیدند

همچون آن زن بد بخت که آلت خر را دید و کدو را ندید

Darvan, Yemen diyarında bir yerin ismiymiş. Bunlara ait hikâye, Mesnevî'nin üçüncü cildinde "Kıssa-i ehl-i Davran" bölümünde de geçmişti. Kur'an-ı Kerim'de Kalem Suresi'nin 17-33. ayetleri arasındaki bölümde bildirildiği gibi, **"Bahçe sahipleri (Allah izin verirse) demeden mahsullerini devşirmeye, fakat yoksullara hiçbir şey vermemeye karar vermişlerdi. Ertesi günü yola düşmüşler, bahçelerine varmışlar, fakat mahsulün yanmış, kupkuru bir hâle geldiğini görmüşlerdi. Şaşırıp kalmışlar, yol yitirdiklerini sanmışlar, sonra bir azaba çarpıldıklarını anlamışlar da birbirlerini kınamaya başlamışlardı."**

عقل کامل داشت و پایان دانیی - بود مردی صالحی ربانیی

17634- *Salih, temiz bir Allah adamı vardı. Olgun bir akla sahipti. İşlerin sonunu bilirdi.*

شهره اندر صدقه و خلق حسن - در ده ضروان به نزدیک یمن

17635- *Yemen yakınlarında bulunan Darvan köyünde otururdu. Sadaka verışı ile, güzel huyu ile tanınmıştı.*

آمدندی مستمندان سوی او - کعبه‌ی درویش بودی کوی او

17636- *Onun köyü, yoksulların Kâbesi gibiydi. Bir şeyler umanlar, ihtiyacı olanlar, hep ona gelirlerdi.*

هم ز گندم چون شدی از که جدا - هم ز خوشه عشر دادی بی‌ریا

17637- *Gösterişsiz ve riyasız, başak daha tarlada iken onda birini verir. Buğday samandan ayrılınca da, onda birini verirdi.*

نان شدی عشر دگر دادی ز نان - آرد گشتی عشر دادی هم از آن

17638- *Buğdaylar öğütülüp un olunca, onda birini verirdi. Undan ekmek yapılıncaya, onun da onda birini yoksullara dağıtırdı.*

چار باره دادی ز آن چه کاشتی - عشر هر دخلی فرو نگذاشتی

17639- *Her gelirin onda birini verir ve böylece ekinde elde ettiğinin onda birini dört kere fakirlere bağışlardı.*

جمع فرزندان خود را آن جوان - بس وصیتها بگفتی هر زمان

17640- *O yiğit, çocuklarının hepsine, her zaman vasiyetlerde bulunurdu.*

وا مگیریدش ز حرص خویشتن - الله الله قسم مسکین بعد من

17641- *Allah aşkına, Allah aşkına! Benden sonra hırsınıza uyup, cimriliğe kapılıp, yoksulların haklarını vermemezlilik etmeyin.*

در پناه طاعت حق پایدار - تا بماند بر شما کشت و ثمار

17642- *Onlara bu onda birleri verin de, ekin ve meyvelerinizi Allah korusun... Hasılatı elinizde kalsın.*

حق فرستاده‌ست بی‌تخمین و ریب - دخلها و میوه‌ها جمله ز غیب

17643- *Tahmine ve şüpheyi hacet yok ki, gelirlerin de, meyvelerin de hepsini gayb aleminden gönderen, ihsan eden Allah'tır.*

درگه سود است سودی بر زنی - در محل دخل اگر خرجی کنی

17644- Gelir gelince, harcar da yoksullara haklarını verirken, bu hareketle fayda dergâhına girer, kârlı çıkarsın.

باز کارد که وی است اصل ثمار - ترك اغلب دخل را در کشتزار

17645- Türk, tarlasından elde ettiği tohumun çoğunu, yine tarlasına eker. Bu, elde edilecek mahsulün, kârın aslıdır.

Mevlâna, Türk kelimesini gerek bu beyitte ve gerekse bir sonraki beyitte, köylü çiftçi manasında kullanmaktadır.

که ندارد در برویدن شکی - بیشتر کارد خورد ز آن اندکی

17646- Köylü, tohumunun çoğunu eker, azını yer. Çünkü tekrar mahsul elde edeceğinden şüphe etmez.

کان غلهش هم ز آن زمین حاصل شده است - ز آن بیفشاند به کشتن ترك دست

17647- Türk, tohumu eliyle tarlasına serper. Çünkü elde ettiği mahsul, yine o tarladan elde edilmiştir.

می‌خرد چرم و ادیم و سختیان - کفشگر هم آن چه افزایش ز نان

17648- Kunduracı da ekmeğinden ayırttığı para ile gön alır, deri alır, sahtiyan alır.

هم ز اینها می‌گشاید رزق بند - که اصول دخلم اینها بوده‌اند

17649- Elime ne geçiyorsa, bunlardan geçiyor; kapalı rızkım, bunlarla açılıyor, der.

هم در آن جا می‌کند داد و کرم - دخل از آن جا آمده‌ستش لاجرم

17650- Geliri ondan geldiği için, eline geçeni de, yine oraya harcar.

Çiftçi olsun, kunduracı olsun, kazancının çoğunu, kendine kifayet edecek yiyecekten artakalanını, kazancını temin eden şeye harcar.

Biz insanlar, aslında ahiretin çiftçisiyiz. Burada ne ekersek, öte tarafta onu biçeceğiz. Dünya, ahiretin mezrası değil midir? Kur'an-ı Mübin'deki Enam Suresi'nin 160. ayetinde, "... *Kim bir hayırlı ve güzel amelle gelirse, ona on misli sevap verilir*" diye buyurulmaktadır.

Rivayet ederler ki, bir gün Rabia-tül Adeviye, onda ihtiyacından fazla iki ekmeğin olduğunu gördü. Onları Allah rızası için fakirlere verdi. Karşılığını beklemeye başladı. Bir zaman sonra, varlıklı bir adamın hizmetçisi, Rabia Hazretlerinin evine geldi. On sekiz tane has ekmek getirdi. Rabia, ekmekleri getiren adama, "Bu ekmeklerin ikisini ne yaptın?" diye sordu. Adam şaşırды. İki ekmeği yolda yediğini itiraf etti. Adam, "Bu ekmeklerin yirmi tane olduğunu nereden anladın?" diye sorunca, Hazreti Rabia, şu cevabı verdi: "Benim vaktiyle iki ekmeğim kalmıştı, onu sadaka olarak vermiştim. Cenab-ı Hakk'ın en küçük bir iyiliğe karşı, on mislini vereceğini biliyordum" diye buyurdu.

اصل روزی از خدا دان هر نفس - این زمین و سختیان پرده‌ست و بس

17651- Çiftçinin tarlası, kunduracının meşini, ancak bir perdedir. Rızkımızın aslı ise, her nefeste Allah'tan gelmektedir.

تا بروید هر یکی را صد هزار - چون بکاری در زمین اصل کار

17652- Mademki ekiyorsun, asıl ekilecek yere ek de, birine karşı yüz bin elde et.

Asıl ekilecek yerden maksat, sadaka, hayır ve hasenattır.

در زمینی که سبب پنداشتی - گیرم اکنون تخم را گر کاشتی
17653- *Tutalım ki, şimdi tohumu bitmesine sebep sandığın yere ektin.*

جز که در لابه و دعا کف در زنی - چون دو سه سال آن نروید چون کنی
17654- *İki üç yıl, o tohum bitmez ve mahsul vermezse, ne yaparsın? Allah'a yalvarmaktan, el açıp dua etmekten başka elinden ne gelir?*

دست و سر بر دادن رزقش گواه - دست بر سر می‌زنی پیش اله
17655- *Allah'ın huzurunda elini başına vurursun; bu el, bu baş, bu yakarış, bu yalvarış, rızkı onun verdiğiine şahittir.*

Bütün uzuvların bu meyanda, elin de, başın da, Rezzak-ı âlemin lütfettiği azıklarla beslenmektedir. Bu sebeple, bu uzuvlar, rızkı onun verdiğiin canlı şahididir.

تا همو را جوید آن که رزق جوست - تا بدانی اصل رزق اوست
17656- *Böylece bilir, anlarsın ki, rızkın aslının aslı O'dur. Rızık arayan da, O'nu arar.*

مستی از وی جو مجو از بنگ و خمر - رزق از وی جو مجو از زید و عمر
17657- *Rızkı Zeyd'den, Amr'dan, şundan bundan değil, ondan ara. Sarhoşluğu da, yani Allah sarhoşu olmayı, esrardan, şaraptan değil, ondan iste.*

نصرت از وی خواه نه از عم و خال - توانگری زو خواه نه از گنج و مال
17658- *Zenginliği ondan iste; defineden, maldan isteme. Yardımı da ondan dile; amcadan, dayıdan dileme.*

هین که را خواهی در آن دم خواندن - عاقبت زینها بخواهی ماندن
17659- *Sonunda bütün bunları bırakıp gideceksin. Kendine gel de, bir düşün. O zaman kimi çağıracaksın, kimden yardım isteyeceksin.*

تا تو باشی وارث ملک جهان - این دم او را خوان و باقی را بمان
17660- *Şu anda onu çağır, onu iste, geri kalanını bırak. Bırak da, cihan mülküne varis ol!*

Bu beyitte, Enbiya Suresi'nin 105. ayet-i kerimesine işaret vardır: "... Celalim hakkı için, Biz Tevrat'tan sonra Davut'a verilen Zebur'da yazdık ki: Cennete salih kullarım varis olacaktır."

یهرب المولود یوما من ابیه - چون یفر المرء آید من أخیه
17661- *Bir zaman gelecek ki, insan kardeşinden kaçacak, evlat babasından ürkecek...*

Ey hakikat yolcusu! O gün gelip çatmadan, kıyamet kopmadan, hakikat padişahı ile dostluk kur da, o felaket gününde senin elinden tutsun. Yoksa halin haraptır.

Bu beyitte Abese Suresi'nin 34. ve 36. ayetleri arasındaki kısmın lafzi iktibası vardır: "... O gün insan, kardeşinden, anasından, babasından, zevcesinden ve oğullarından kaçacak."

که بت تو بود و از ره مانع او - ز آن شود هر دوست آن ساعت عدو
17662- *O saatte her dost düşman kesilecek. Onlar senin putundular. Yoluna mani oluyorlardı.*

Çok sevdiğimiz dostlarımız, gönül verdiklerimiz, aslında bize put olmaktadır, bizi Hakk yolundan alıkoymaktadırlar. Bu sebeple, bu dünyada aşırı derecede sevdiğimiz dost,

orada bizim en büyük düşmanımız olarak karşımıza çıkacaktır. Ancak Hakk aşığı, gerçek dostlar, o günde birbirlerine daha yakın dost olarak kalacaklardır. Çünkü Kur'an-ı Mübin'in Zuhur Suresi'nin 67. ayetinde bir hususa işaret vardır: "... *Dostlar, o gün birbirlerine düşmandırlar. Takva sahipleri ise müstesnadır.*"

چون ز نقشی انس دل می یافتی - روی از نقاش رو می تافتی

17663- *Yüzünü yaratandan, resmeden de çevirmiştin de, bir resme dalmıştın; onunla gönül eğlendiriyordun.*

Gönlümüzü alıp götüren, güzel yüzlü dostların esiri olmanın, onlara bağlanmanın ne kadar hatalı olduğunu büyük Mevlâna ne güzel ifade ediyor. Yaratılanı değil, yaratıcı bulmamız, onu sevmemiz, onu düşünmemiz gerekiyor.

وز تو بر گردند و در خصمی روند - این دم ار یارانت با تو ضد شوند

17664- *Şu dünyevi hayatta, eğer dostların sana zıt düşerler, aykırı davranırlarsa, senden yüz çevirirler, sana düşman olurlarsa...*

آن چه فردا خواست شد امروز شد - هین بگو نک روز من پیروز شد

17665- *Kendine gel de, "İşte" de... "Şimdiden günüm aydın oldu. Yarın olacak şey, bugünden oluverdi."*

تا قیامت عین شد پیشین مرا - ضد من گشتند اهل این سرا

17666- *Bu dünyadaki dostlar, bana zıt düştüler, sırt çevirdiler. Kıyamette olacaklar, şimdiden oldu.*

عمر با ایشان به پایان آورم - پیش از آن که روزگار خود برم

17667- *Günümü onlarla geçirmeden, ömrümü onlarla bitirmeden, ne olacaksa oldu. Onların ne oldukları anlaşıldı.*

شکر کز عیبش پیگه واقف شدم - کالهی معیوب بخریده بدم

17668- *Eğer bu hâl olmasaydı, kusurlu kumaş satın almış olacaktım. Şükürler olsun ki, o kumaşın kusurlu olduğunu önceden anladım.*

عاقبت معیوب بیرون آمدی - پیش از آن کز دست سرمایه شدی

17669- *Sermayem elimden çıkmadan işi anladım. Zaten sonunda o kumaşın ayıbı, kusuru nasıl olsa meydana çıkacaktı.*

مال و جان داده پی کالهی معیب - مال رفته عمر رفته ای نسیب

17670- *Mal da gidecekti, ömür de gidecekti. Kusurlu bir kumaş uğrunda malımı da verecektim, canımı da.*

شاد شادان سوی خانه می شدم - رخت دادم زر قلبی بستدم

17671- *Malımı mülkümü verip, kalp bir altın alacaktım. Sonra da, sevine sevine evimin yolunu tutacaktım.*

Yukarıdaki beyitlerde geçen kusurlu kumaş, kalp (sahte) altın, bizi Hakk yolundan alıkoyan, gönül verdiğimiz dostların sembolüdür. Şu dünyevi hayatta, çok sevdiğimiz kimselerin Allah'tan ziyade bizi meşgul eden fani sevgililerin, öteki âlemde, beka âleminde bize düşman kesilecekleri yukarıda geçmişti. Bu sebeple öte tarafa gitmeden bize suratını dönen, bizi terk eden dostların, bize bizden uzaklaşmakla iyilikte bulundukları anlatılıyor. Onlar, kalp altın gibiydiler; onlar, kusurlu kumaşa benziyorlardı; onlar, bizi terketmeselerdi, onların uğruna ömrümüzü, malımızı harcedecektik deniliyor.

پیش از آن که عمر بگذشتی فزون - شکر کاین زر قلب پیدا شد کنون
17672- Allah'a şükürler olsun ki, altının kalp olduğu, şimdiden, ömrüm geçip gitmeden belli oldu.

حیف بودی عمر ضایع کردم - قلب ماندی تا ابد در گردنم
17673- Yoksa kalp altın ebedî olarak boynumda kalacaktı. Boş yere ömrümü harcamam da yanıma kalacaktı.

پای خود زو واکشم من زود زود - چون پگه تر قلبی او رو نمود
17674- Mademki altının kalp olduğu şimdiden anlaşıldı. Ben de hemen ayağımı ondan çekeyim.

گر حقد و رشک او بیرون زند - یار تو چون دشمنی پیدا کند
17675- Dostun sana düşmanlık eder, hasedini, kinini dışarıya vurursa.

خویشتن را ابله و نادان مکن - تو از آن اعراض او افغان مکن
17676- Senden yüz çevirdiği için feryat etme; kendini ahmak ve cahil bir hâle düşürme.

که نگشتی در جوال او کهن - بلکه شکر حق کن و نان بخش کن
17677- Onun çuvalına girip yıpranmadığın, eskimediğin için Allah'a şükret, yoksullara ekmek ver.

تا بجویی یار صدق سرمدی - از جوالش زود بیرون آمدی
17678- Doğru, sadık, ebedî bir dost aramak için, onun çuvalından çabuk kurtuldun, tez çıktın.
Ne mutludur o kimse ki, fâni dostların tuzağından kendini kurtarır da, daha bu dünyada iken ebedî dost, gerçek sevgili olan Allah'ı bulur.

رشته‌ی یاری او گردد سه تو - نازنین یاری که بعد از مرگ تو
17679- Ne nazlı, ne nazenin sevgilidir o sevgili ki, senin ölümünden sonra bile, sevgisi bir kat iken üç kat olur.

یا بود مقبول سلطان و شفیع - آن مگر سلطان بود شاه رفیع
17680- O dost, ya kadri yüce bir padişah'tır yahut padişahın makbulü olan, yanında şefaati kabul edilen bir varlıktır.
Hakiki sevgili, ya Cenab-ı Hakk'tır, ya nebilerden birisidir yahut evliya-yı kiramdandır. Bunlardan başkasının hakikat yolcusuna dostluğu olamaz. Bilakis onu yolundan alıkoyar.

غر او دیدی عیان پیش از اجل - رستی از قلاب و سالوس و دغل
17681- Düzenbaz, hilekâr, gösterişçi, yalancı dosttan kurtuldun. Ecel gelmeden, yani ölmeden evvel onun düzenini riyasını gördün.

گر بدانی گنج زر آمد نهان - این جفای خلق با تو در جهان
17682-Dünyada halkın sana ettiği cefanın aslını bilsen, bütün kederlerin, üzüntülerin altında gizlenmiş bir altın hazinesi olduğunu görürdün.

تا ترا ناچار رو آن سو کنند - خلق را با تو چنین بد خو کنند
17683- Halkı sana karşı cefakâr ve kötü huylu bir hâle getirir de, seni çaresiz

bırakır; böylece, yüzünü o tarafa çevirtir.

Halkın cefasından, zulmünden çaresiz kalan insan, Allah'a yönelir. Bu, aslında Allah'ın bir lütfudur, ihsanıdır. Bu, ızdırıp kılığında gelen bir saadettir. Hazreti Mevlâna, kederlerin, ızdırapların, iptilaların bizim için bir nimet olduğunu Divan-ı Kebir'indeki bir şiirinde, ne güzel ifade ederler: "Uğradığın derde, kedere razı oldun mu, hemen cennet kapısı sana açılır; gam elçisi gelip kapını çalarsa, onu bir dost gibi karşıla, kucakla..."

خصم گردند و عدو و سرکشان - این یقین دان که در آخر جمله‌شان

17684- Şunu iyice bil ki, bu dünyadaki fânî dostlar, sevgililer, sonunda hepsi sana düşman olacaktır, baş kesen düşman kesileceklerdir.

لا تذرنی فرد خواهان از احد - تو بمانی با فغان اندر احد

17685- Hâlbuki sen, feryatlar içinde mezarında "Ya Rabbi! Beni yalnız bırakma" diye Allah'a yalvaracaksın.

Bu beyitte Zekeriya Suresi'nin 89. ayetinden lafzi iktibas vardır: "... Zekeriya'yı da hatırla. Hani Rabbine: Rabbim! Beni yalnız, evlatsız bırakma. Sen, varislerin en hayırlısısın" diye dua etmişti.

Mezarda yalnız kalmamak için, ibadet etmek, insanlara faydalı olmak, hayır ve hasenatta bulunmak gerekmektedir. Düşkünlere yardım etmek için hayatta olmak lazım. Bir ölü, nasıl yardım edebilir? Varislerinden ayırarak, daha hayatta iken düşkünlere vakfetmek en akılcıca harekettir. Bırakılan sadaka muhtaçların karınlarını doyurdukça, ölü mezarında rahat edecektir.

"Hayırlı sadakaları kabrine hayatta iken kendin gönder, senden sonra kimse, senin namına bir şey vermez, hayır ve hasenatta bulunmaz; bu sebeple yapacağın iyilikleri, ölmeden evvel yap."

هم ز داد تست شهد وافیان - ای جفايت به ز عهد وافیان

17686- Ey cefası vefalıların ahitlerinden güzel olan Allah'ım! Vefalıların tatlı vefaları sendendir.

Allah'ın cefası, bendesini ebede davet etmek, ihlas etmek içindir. Onun verdiği gamın, kederin, ızdırabın nice hikmeti vardır. Bu sebeple, insanların vefasından, Allah'ın cefası evladır.

گندم خود را به ارض الله سپار - بشنو از عقل خود ای انبار دار

17687- Ey ambar sahibi! Şu sözü aklından duy, işit: "Buğdayını Allah'ın yeryüzüne ısmarla."

Malik olduğun erzağı Allah yolunda sarf et, yoksulları doyur. Böyle yap da, buğdayın ambarında bozulmasın.

دیو را با دیوچه زوتر بکش - تا شود ایمن ز دزد و از شپش

17688- Buğdayını yeryüzüne ısmarla da, hırsızdan da, emin olsun, buğday bitinden de. Şeytanı da, şeytancığı da, nefsi de, hemen öldür.

Bu beytin metninde "Div ve Divçe" geçmektedir. Mesnevî şarihleri, divçe kelimesine çeşitli manalar vermişlerdir. Kimisi şeytancık diye tavsif etmiş ve nefsin sembolü olduğunu beyan etmiştir. Kimi, divçenin ağaç kurdu, sülük, danaburnu, tırtıl manalarına geldiğini yazmışlardır. Ankaravî Hazretleri, bu beyte aynen şöyle mana vermektedir: Buğdayını, Allah'ın yeryüzüne teslim ile, yani "Ey mal ve rızık ambarının sahibi! Kendi mülkünde olan buğdayını ve malik olduğun malı, Allah'ın yeryüzüne ısmarla." Yani Allah yolunda, onu yoksullara dağıt da, böylece buğdayın hırsızdan, buğday bitinden kurtula, emin ola. Buğday, ambarında durdukça afetlerden kurtulamaz. Divini (şeytanı), divçe ile hemen öldür. Divçe, sülüğe derler. Bundan murat, nefis ehlinin zayıf akıllarıdır. Bu sebeple sen, yoksullara yapacağın iyiliğe engel olmak isteyen zayıf aklı öldür.

همچو کبکش صید کن ای نره صقر - کاو همی ترساندت هر دم ز فقر

17689- Nefsani olan zayıf aklın seni her an yoksullukla korkutup durmadadır. Ey erkek çakır kuşu! Onu bir keklık kuşu gibi avla.

Gazali Hazretleri, İhya-ül Ulum’unda “Fakirlik korkusu yolu ile şeytan, müminin kalbine girebilir” demektedir. Gerçekten yoksulluk, herkesin katlanamayacağı zorlu, meşakkatli bir hâldir. Herkes Yunus olamaz ki:

Bir garip öldü diyeler
Üç günden sonra duyalar
Soğuk su ile yuyalar
Şöyle garip bencileyin

diyebilsin. Bir duada, “Fakirliğin şerrinden Allah’a sığındım” denmektedir. Allah aşkıyla yanan ermişlerin maddi hayatlarına bakınız. Çoğu yoksul yaşamış, yoksul ölmüştür. Bazen dervişlik, gerektiği zaman yalnız başına olmayı, Allah’tan başka herkes tarafından terkedilmeyi emretmektedir. Böyle ölümden çekinmek, dünya nimetleri peşinde koşmak, meşhur olmak hırsıyla çırpınmak, Allah’a gönül verenlere yakışmaz. Şarkın yetiştirdiği büyük bir mütefekkir, Cenab-ı Hakk’a “Ya Rabbi! Senden başka hiç bir şeyi olmayan ben, senden başka her şeyi olanlara öyle acıyorum ki” şeklinde yalvarmaktadır. İşte böyle fakirlik bir saadettir. Böyle fakirliğe can feda.

ننگ باشد که کند کبکش شکار - باز سلطان عزیز کامیار

17690- Büyük ve muradına ermiş aziz sultanın doğanını, bir keklık avlarsa, çok ayıp olur.

Burada, muradına ermiş aziz sultanın doğanından maksat, Hakk yolunda yürüyen insanın aşkı ve imanıdır. Mevlâna, bundan evvelki beyitle, imanı çakır kuşuna benzetti. Kur’an-ı Kerim’deki Bakara Suresi’nin 268. ayeti, bu iki beytin daha iyi anlaşılmasına vesile olacaktır: “... Şeytan sizi, fakir olacaksınız diye korkutur, size cimrilik yapmanızı ve sadaka vermemenizi emreder.”

Gerçekten şeytan, her dem insanı yoksullukla korkutup, fakirlere iyilikten menetmeye, onu hasisliğe, cimriliğe doğru götürmeye çalışırken, imanın sembolü olan erkek çakır kuşu, yoksulluk korkusunun ve hasislik sembolü olan keklığı, yani nefsi avlar. Fakat cimrilik sembolü olan keklığın, yani nefsin, Hakk yolunda yürüyen, muradına ermiş aziz bir sultanın imanının sembolü olan doğanı avlaması çok ayıp bir şey olur. Görüldüğü gibi büyük Mevlâna, hikâyesini sembollerle anlatmaktadır. Benzetmelerin karıştırılmaması, sayın okuyucuları tarafından rahatça anlaşılması için şöyle arz edeyim:

Kuşlar ve delalet ettikleri manalar; erkek çakır kuşu, iman ve aşk; keklik, yoksulluk korkusu, cimrilik, nefis ve şeytan; doğan, iman ve aşk.

چون زمينشان شوره بد سودی نداشت - بس وصیت کرد و تخم و عذ کاشت

17691- *O cömert adam, oğullarına bu çeşit birçok vasiyetlerde bulundu. Nasihat tohumunu ekti ama ektiği yer çoraktı, fayda etmedi.*

پند را اذنی ببايد واعيه - گر چه ناصح را بود صد داعيه

17692- *Öğütçü yüzlerce defa çalışıp çabalasa, gayret safretse fayda yok; dinleyen kişide duyan, öğüdünü kabul eden kulak gerek.*

Burada Hakk Suresi'nin 12. ayetinden lafzi iktibas vardır: "... Onu size ibret yapalım ve onu belleyip saklayan kulaklar saklasın diye..."

او ز پندت می‌کند پهلوی تهی - تو به صد تلطیف پندش می‌دهی

17693- *Sen yüzlerce latifelerde bulunarak ona öğüt verirsin ama bu öğüt, onun kulağına bile girmez.*

صد کس گوینده را عاجز کند - يك کس نامستمع ز استیاز و رد

17694- *Duymayan inatçı bir adam, yüzlerce söyleyeni âciz bırakır.*

کی بود که گرفت دمشان در حجر - ز انبیا ناصح‌تر و خوش لهجه‌تر

17695- *Peygamberlerden daha nasihatçi, daha güzel söyleyen kim vardır. Onların nefesleri, taş bile tesir eder.*

می‌نشد بد بخت را بگشاده بند - ز آنچه کوه و سنگ در کار آمدند

17696- *Dağ, taş bile onların sözlerini duydu, sözleri dağa, taş bile tesir etti de, bahtı kara kişinin bağı çözülmedi.*

نعتشان شد بل أشد قسوة - آن چنان دلها که بدشان ما و من

17697- Bu beytin ikinci mısrasındaki "Taştan da katı" Bakara Suresi'nin 74. ayetinden aynen alınmıştır. "Bu ölünün dirilmesinden sonra kalpleriniz katılaştı. O kalpleriniz, taşlar gibi veya ondan da daha katı." (Bakara Suresi 74. ayet)

"ALLAH'IN LÜTFU, İHSANI VE KUDRETİ, HALKIN LÜTFU VE İHSANI GİBİ KABİLİYETE BAĞLI DEĞİLDİR. ÇÜNKÜ ALLAH'IN LÜTFU KADİMDİR, ÖNSÜZDÜR; KABİLİYET İSE, SONRADAN MEYDANA GELİR. ALLAH'IN LÜTFU VE İHSANI, ALLAH'IN -HALİK'IN- SIFATIDIR; KABİLİYET İSE, MAHLUKUN SIFATIDIR. KADİM OLAN, EVVELİ BULUNMAYAN, SONRADAN MEYDANA GELEN ŞEYE MUHTAÇ DEĞİLDİR. BÖYLE OLSAYDI, SONRADAN MEYDANA GELMENİN İMKÂNSIZ OLMASI LAZIM GELİRDİ"

بیان آن که عطای حق و قدرت موقوف قابلیت نیست همچون داد خالقان که آن را قابلیت باید زیرا عطا قدیم است و قابلیت حادث، عطا صفت حق است و قابلیت صفت مخلوق، و قدیم موقوف حادث نباشد و اگر نه حدوث محال باشد

داد او را قابلیت شرط نیست - چاره‌ی آن دل عطای مبدلی است

17698- *O gönlün doğru yolu bulmasının çaresi, insanı hâlden hâle sokan Allah'ın lütfudur, ihsanıdır. Onun lütfunu, ihsanını elde etmek için kabiliyet şart değildir.*

داد لب و قابلیت هست پوست - بلکه شرط قابلیت داد اوست

17699- *Belki kabiliyet şartı da, onun lütfu, ihsanıdır. Lütf ve ihsan, içtir,*

özdür. Kabiliyet ise, kabuk deri gibidir.

Hazreti Mevlâna'ya göre, Cenab-ı Hakk'ın lütfu ve ihsanı, lübb, yani öz, iç; kabiliyet de, kabuk, deri mesabesindedir.

Bir gönül ki, taştan daha katı ola, nasihat kabulünden kaçına, içtinap ede. O gönlün ıslahının, kurtuluşunun çaresi, kalpleri ve görüşleri çeviren, değiştiren Allah'ın lütfuna, ihsanına kalmıştır. Allah'ın lütfu ve ihsanı da, insanın kabiliyetine bağlı değildir ve insanın kabiliyet ve istidadı da Cenab-ı Hakk'ın ihsanına bağlı değildir. Belki kabiliyetin şartı, Allah'ın feyzi ve atâsıdır. İnsana kabiliyeti ve istidadı da, o lütfeder.

Hâl böyle olunca, Allah'ın lütfu "Lübb", yani öz gibidir. Kabiliyet ise, kısır, post, yani kabuk ve deri mesabesindedir. Kısır, lübbden meydana gelir ve onun vasıtasıyla zuhura gelir. Burada akla bir sual gelebilir. Meşayih-i kiram, "Hakk Teala, insana kabiliyetine ve istidadına göre tecelli eyler ve onun atâsı, lütfu, ihsanı, herkesin istidad-ı zatiyesine göredir" derler.

Bilhassa Şeyh-i Ekber Hazretlerinin Füsüs ve Fütuhât'ında görüşleri böyledir. Bu görüşe göre tevfiğ ve Allah'ın lütf-u ihsanı nasıl olur?

Cevabının şöyle olması gerekir: Meşayih-i sufiyeye göre, Hakk Teala Hazretlerinin iki çeşit feyzi, yani lütuf ve ihsanı vardır. Birine "Feyz-i akdes", yani çok mukaddes olan feyz derler. Diğerine, "Feyz-i mukaddes" namını verirler.

Feyz-i akdes, zat-ı ilahîden ayan-ı sabiteyle, yani ilahî tecellinin mahalli zuhuruyla, doğrudan doğruya gelen bir feyzdur ki, kirliliklerden münezze ve müberradır. Bu feyzi, güneşten gelen, camlara vuran nur gibi, ışık gibidir.

Feyz-i mukaddes ise, herkesin ezeli istidatlarına göre, ayan-ı sabiteden ruhlar üzerine akseden feyze derler. Bu feyzin misali, çeşitli renkli camlardan ev içine düşen renkli ışıklardır.

Feyz-i akdes, yani çok mukaddes olan feyz kabiliyet verir. İstidat bahşeder. Bu feyzin gelebilmesi için kabiliyet ve istidat şart değildir. Kendisi bizzat kabiliyet ve istidat verir. Daha doğrusu feyz-i akdes, asla kabiliyete de bağlı değildir.

Feyz-i mukaddes, herkesin ezeli istidadına göre olur. Bu feyze göre kabiliyet ve istidat şarttır.

İşte, meşayihin "Cenab-ı Hakk, herkesin kabiliyet ve istidadına göre tecelli eder ve ihsanlarda bulunur" demeleri, bu feyz-i mukaddese nispetle olur. Cenab-ı Mevlâna'nın, "Allah'ın lütuf ve ihsanına, istidat ve kabiliyet şart değildir" diye buyurmaları, feyz-i akdes nispetle olur ki, bu lütfu, ihsana ve feyze nail olmak için kabiliyet şart değildir. Bilakis kabiliyet ve istidat, bu feyz-i akdesten hasıl olur. Burada Şeyh Galip'in meşhur beytini hatırlamamak elde değil:

Müsteid kıl, yok ise lütfuna istidadım

Sana güçlük mü var, ey şah-ı kerem mutadım

Bundan sonra, Hakk Teala bir kuluna, kabiliyet ve istidadı yok iken ona, kabiliyet verip ondan nice mucize ve kudret meydana getirdiği, aşağıdaki beyitlerde açıklanacaktır.

همچو خورشیدی کفش رخشان شود - اینکه موسی را عصا ثعبان شود

17700- İşte şuracıkta asa Hazreti Musa'ya yılan oluyor. Avucu da bir güneş gibi parlıyor.

کان نگنجد در ضمیر و عقل ما - صد هزاران معجزات انبیا

17701- Peygamberlerin yüzbinlerce mucizeleri var ki, bizim aklımıza ve fikrimize sığmaz.

İstidat ve kabiliyetin, Cenab-ı Hakk'ın lütfu ve ihsanı olduğunu, imkânsız gibi görünen şeyleri mümkün kıldığını ispat etmek için Hazreti Musa'nın esasını misal olarak almaktadır. Malum olduğu üzere, Hazreti Musa, Allah'ın emri ile esasını yere atınca, sopa büyük bir yılan şekline giriyordu. Kuyruğundan tutunca, tekrar asa oluyordu. Elini koynuna sokup çıkarınca, eli bembeyaz oluyor, nurlar saçıyor, güneş gibi parlıyordu. Tekrar koynuna sokup çıkarınca, eski hâline geliyordu. Mucize Kur'an-ı Kerim'in Araf Suresi'nin 107. ayetinde geçmektedir.

نیستها را قابلیت از کجاست - نیست از اسباب تصریف خداست

17702- Bunlar, sebeplere bağlı değildir. Allah'ın tasarrufunda, onun emriyle olmaktadır. Yok olanlara kabiliyet nereden geliyor?

هیچ معدومی به هستی نامدی - قابلی گر شرط فعل حق بدی

17703- Kabiliyet, Hakk'ın yaratmasında şart olsaydı, hiçbir yok, varlık âle-mine gelmezdi.

طالبان را زیر این ازرق تتق - سنتی بنهاد و اسباب و طرق

17704- Arayanlar için şu gök kubbenin ardına kanunlar koydu, sebepler ve âdetler yarattı, yollar açtı.

گاه قدرت خارق سنت شود - بیشتر احوال بر سنت رود

17705- Olan şeylerin pek çoğu, o âdete göre meydana gelir. Fakat bazen de, kudret, o âdeti yırtar, kaldırır atar.

باز کرده خرق عادت معجزه - سنت و عادت نهاده با مزه

17706- Hoşluk ve tatlılıkla dolu âdet, yol koydu ama, sonra da o âdeti, o yolu mucize ile bozdu.

Ankaravî Hazretleri, yukarıdaki üç beyti aynen şöyle şerh buyurmuşlardır: Cenab-ı Hakk, bu âlemde bir şeye, bir varlığa kabiliyetinin ve istidadının gereğine göre lütuflarda, ihsanlarda bulunmayı âdet olarak koydu. Ve kendisinin feyzine, ihsanına ulaşmak için, isteyenlere bu gök kubbenin altında nice yollar gösterdi. Dikkatle bakılacak olursa görülür ki, ilahî fiillerden olan hadiselerin, vakıaların çoğu, bir takım kanunlara, usullere, âdetlere göre cereyan etmektedir. Allah'ın koyduğu şaşmaz kanunların, sebeplerin dışında hiçbir hadise olmaz. Ancak bazen ilahî kudret ve Rabbani irade, âdetleri, usülleri, kanunları yıkar, kaldırır, atar. İmkânsız gibi görülen, yapılması kabil olmayan şey gibi görüneni, derhal zuhura getirir. Kabiliyetsiz ve istidatsız olan bir kimseyi, en yüksek mertebeye çıkarır.

Cenab-ı Hakk, bu dünyada âdetleri, usulleri, yaşayış tarzlarını, tatlı ve zevkli bir hâle sokmuştur ki, halk-ı âlem, insanlar o lezzete meylederek, kendi istidat ve kabiliyetlerine göre bir yola düşeler ve bir gaye peşinde koşalar. Büyük nebilerin mucizeleri, âdet ve usulleri, kanunları yıkar. Sebepleri yok eder. Böylece Allah'ın feyzinin, atâsının, lütuf ve ihsanının sebeplere bağlı olmadığını insanların bilmesini ve iman etmesini ister.

Cenab-ı Hakk, peygamberlerin mucizeleri ve velilerin kerametleri ile, kendi koyduğu kanunları bozmaktadır. Bazen nebilerin mucizeleri ve velilerin kerametleri yüzünden, kendi usulünü, âdetlerini değiştirir. Bu suretle, insanların Hakk Tealanın işlerinin sebeplere bağlı olmadığını, onun feyz ve atâsının, lütfunun, ihsanının sebeplere dayanmadığını bilmelerini ister: "... Allah dilediğini yapar, dilediğine hükmeder. Cenab-ı Hakk'ın fiilinin, hikmetinin sebepsiz olduğuna delalet eder: **"Dilediğini hemen yapar"** Büruç Suresi'nin 16. ayet-i kerimesinde ise, dilediğini işleyeceğine şahadet eder. Onun fiilleri sebeplere bağlı olsaydı, Cenab-ı Hakk, "Vücut-u mukayyed", yani sebeplere bağlı bir varlık olurdu. Mucib-u bizzat kendisi, bir şeyin yaratılmasına sebep olmak lazım gelirdi ki, filozofların inancı böyledir. Hâlbuki Cenab-ı Hakk, sebeplerden münezzehtir. O, sebep değil, sebeplerin müsebbibidir. Sebepleri yaratandır. Müsebbib-i hakikidir. O, ulvidir, büyüktür. İrade sahibidir. Bu sebeple, kulun vazifesi Allah'a hamd etmektir. Zira o, dilediğini kuluna verir, istediğini yüksek mertebelere ulaştırır.

قدرت از عزل سبب معزول نیست - بی سبب گر عز به ما موصول نیست

17707- Sebepsiz olarak bize izzet, yücelik gelmez; gelmez ama kudret, sebebi

kaldırmaktan âciz değildir.

لیک عزل آن مسبب ظن مبر - ای گرفتار سبب بیرون مبر

17708- Ey sebebe kapılan! Sebepten dışarı uçma, fakat sebebi yaratanı da yok sanmaya kalkışma!

قدرت مطلق سببها بر درد - هر چه خواهد آن مسبب آورد

17709- Sebebi yaratan Allah, ne dilerse yapar. Dilediğini meydana getirir. Mutlak olan kudret sebepleri de, yırtar, ortadan kaldırır.

تا بداند طالبی جستن مراد - لیک اغلب بر سبب راند نفاذ

17710- Fakat arayan muradına erişsin diye, çok defa yaptığı işleri sebeple yapar, sebeple yürütür.

پس سبب در راه می‌باید پدید - چون سبب نبود چه ره جوید مرید

17711- Sebep olmazsa, mürit nasıl yol arayabilir? Şu hâlde, yolda sebeplerin görünmesi lâzımdır.

که نه هر دیدار صنعش را سزااست - این سببها بر نظرها پرده‌هاست

17712- Bu sebepler, gözlere, görüşlere birer perdedir. Çünkü her göz, onun sanatını görmeye layık değildir.

Sebepler, Müsebbib-ül Esbap'dan gafil olan kimselerin nazarları üstünde perdelerdir. Bu perdeler, onların bizzat büyük yaratıcının, yüce saniin, sanatını görmesine mani olurlar. Çünkü her göz, o büyük ve eşsiz saniin sanatını görmeye layık değildir. Bunlara bir nimet gelse yahut bir felaket ve zahmet hâsıl olsa, elbette onu sebepten bilirler; müsebbipten, yani sebepleri yaratandan gafil olurlar.

تا حجب را بر کند از بیخ و بن - دیده‌ای باید سبب سوراخ کن

17713- Sebeperdesini yırtacak bir göz gerek ki, bu perdeleri kökünden söküp atsın, ortadan kaldırsın.

هرزه داند جهد و اکساب و دکان - تا مسبب بیند اندر لامکان

17714- Sebebi yaratanı mekânsızlık aleminde görsün; çalışmayı, kazancı, dükkânı, saçma ve beyhude saysın.

O yüce ve eşsiz sanatı, pek mükemmel ve üstün sanatı görecektir bir göz lazımdır ki, sebepleri, işleri, hadiseleri birer alet, -vasıta olarak bile- perde olmaya. Eşsiz, gerçek saniin, sanatında müşahade ede. Böylece sebeplerden kurtula ve mekânsızlık âleminde, yalnız müsebbibi göre. "...De ki, her şey Allah katındandır" gereğince, her şeyi Allah'tan bile. "...De ki, her şeyi yaratan Allah'tır" (Rad Suresi 6. ayet) ayetini düşüncelerine esas tuta. Görünürlere, rızka, nimete, ululuğa sebep olan çalışmayı, kazancı, zaruri fakat bir bakımdan saçma ve beyhude saya. Çünkü bütün bunların, aslında insanı yüceltmeye, nimete kavuşturmaya kudretleri yoktur. Bunlar birer alettir, vasıta. Bu yüzden arif olan kimse, müsebbibi sebepleri halkeden görür de, sebepleri görmez.

نیست اسباب و وسایط ای پدر - از مسبب می‌رسد هر خیر و شر

17715- Babacığım! Her haber, her şey, sebebi yaratandan, Müsebbib-ül Esbap'tan meydana gelir. Sebepler, vasıtalar diye bir şey yoktur.

تا بماند دور غفلت چند گاه - جز خیالی منعقد بر شاه راه

17716- Bunlar, gaflet devri kısa bir müddet yürüyüp gitsin diye, Hakk'a giden ana yolun üstüne düşürülmüş hayallerden başka bir şey değildir.

“ÂDEM ALEYHİSSELAM”IN BEDENİ İLK YARATILIRKEN ALLAH’IN, CEBRAİL ALEYHİSSELAMA, YÜRÜ ŞU YERYÜZÜNDEN BİR AVUÇ TOPRAK AL, BİR RİVAYETE GÖRE DE, HER YERDEN BİR AVUÇ TOPRAK AL, DİYE EMRETMESİ”

در ابتدای خلقت جسم آدم علیه السلام که جبرئیل را علیه السلام اشارت کرد که برو از این زمین مشتى خاک بگیر و به روایتی از هر نواحی مشت مشت بگیر

Vehb İbn Münebbih’den rivayet edilen bir hadise göre: Cenab-ı Hakk, kendine halife olarak yeryüzü toprağından Hazreti Âdem’i yaratmak istediğı zaman, arz Âdemoğullarının Allah’a isyan ederek cehenneme atılacaklarını düşünerek muzdarip oldu, ağladı, sızladı, yarıldı; nehirler, kederli arzın gözyaşları olarak kıyamete kadar akacaklardır. Bunun üzerine Cenab-ı Hakk, Cebrail’i yerden toprak alıp getirmeye memur etti. Cebrail, yere yaklaştı, yerin sızlanmasına, ağlamasına dayanamadı. Eli boş döndü. Sonra Mikail, İsrail bu işe memur edildiler. Onlar da Cebrail gibi, yerin sızlanmasına, gözyaşı dökmesine dayanamadılar. Arzdan toprak alamadan döndüler. Azrail Aleyhisselam, yerin feryadına aldırış etmedi.

Yeryüzünün çeşitli bölgelerinden beyaz, siyah, kırmızı, sarı renklerde, avuç avuç topraklar alarak, emri yerine getirdi. Gözyaşlarına bakmadan, acımadan arzın toprağına alıp getirdiğı için Cenab-ı Hakk, onu canları almaya memur etti.

از برای ابتلای خیر و شر - چون که صانع خواست ایجاد بشر

17717- Sanat sahibi, insanı hayırla, şerle imtihan etmek için yaratmayı dileyince?

Kur’an’ı Mübin’de, Mülk Suresi’nin 2. ayetinde, “... İlimce hanginiz daha güzeldir diye, sizi imtihan etmek için hem ölümü, hem hayatı yaratan odur. O, azizdir, çok bağışlayıcıdır” buyrulmaktadır.

Ayetteki “İmtihan” kelimesi, hâşâ Allah için değil, biz kullar içindir. Beyitte, bu ayete işaret vardır.

مشت خاکی از زمین بستان گرو - جبرئیل صدق را فرمود رو

17718- Özü doğru Cebrail’e, “Git, yeryüzünden ödünç olarak bir avuç toprak al” diye buyurdu.

Buradaki “Ödünç al” tabirinden maksat, insan ölüp mezarı çürüyünce, muvakkaten ödünç alınan toprağı yine yeryüzüne iade edileceğine işarettir.

تا گزارد امر رب العالمین - او میان بست و بیامد تا زمین

17719- Cebrail, belini bağlayıp âlemlerin Rabbinin emrini yerine getirmek için, ta yeryüzüne dek geldi.

خاک خود را در کشید و شد حذر - دست سوی خاک برد آن موتمر

17720- O emir kulu, toprak almak için elini yere uzatınca, arz kendisini çekti, toprak vermekten çekindi.

کز برای حرمت خلاق فرد - پس زبان بگشاد خاک و لایه کرد

17721- Toprak, dile gelip yalvarmaya başladı. Tek ve eşsiz olan yaratıcının hürmetine...

رو بتاب از من عنان خنگ رخس - ترك من گو و برو جانم ببخش

17722- Beni bırak, yürü git, canımı bağışla; yürük, yağız atının yularını benden çek, başka tarafa çevir.

بهر الله هل مرا اندر مبر - در کشاکشهای تکلیف و خطر

17723- Benden yaratılacak insan, teklif çekişmelerine, tehlikeli didişmelere

düşecektir. Allah aşkına beni bırak, benden toprak alma.

کرد بر تو علم لوح کل پدید - بهر آن لطفی که حقت بر گزید

17724- Allah seni seçti, Levh-i Mahfuz'daki bilgiyi sana gösterdi. O lütf-u Hakk için vazgeç benden.

Levh-i Mahfuz, korunmuş levh demektir. Değiştirilmekten, bozulmaktan, noksandan, fazlalıktan yahut meleklerden, başkalarından korunmuş olan levh. Cenab-ı Hakkça korunmuş olan levh, diyenler de var. Sırr-ı ilahî, her şey orada yazılıdır. Çeşitli anlayışlarla yorumlanmaktadır.

دایما با حق مکلم آمدی - تا ملائیک را معلم آمدی

17725- Allah'ın lütfu ile meleklerle hoca oldun. Daima Cenab-ı Hakkla konuşmaktasın...

تو حیات جان وحیی نی بدن - که سفیر انبیا خواهی بدن

17726- Peygamberlerin de elçisi olacaksın. Sen, bedeninin değil, vahiy canının canısın, hayatısın.

کاو حیات تن بود تو آن جان - بر سر افیلت فضیلت بود از آن

17727- İsrail, bedenlere can verir; sen, cana can verirsin. O yüzden İsrail'den üstünsün.

Bu iki beytin gereği gibi anlaşılması için şuna dikkat edeceğiz. Cebrail, vahy-i ilahînin hamilidir. Yani Allah'ın vahyini peygamberlere taşımaktadır. Vahy-i ilahî ise, ruhlara hayat gibidir. Şu hâlde, bedeninin hayatına sebep olan İsrail'den, ruhun hayatına sebep olan Cebrail üstündür.

Rivayete göre, kıyamet kopacağı zaman İsrail, suru, yani dirileri öldürecek olan boruyu üfürecektir. Herkes ölecektir. İkinci üfürüşünde bütün ruhlar, kendi bedenlerine girecek, böylece sorgu için herkes dirilecektir. Onun için Hazreti Mevlâna, İsrail'i bedenlere can verir diye tavsif etmektedir.

نفخ تو نشو دل یکتا بود - بانگ صورش نشات تنها بود

17728- İsrail, suru üfürür, yalnız bedenlere can gelir, neşe gelir. Senin üfürmen ise, canlara can katar.

پس ز دادش داد تو فاضل بود - جان جان تن حیات دل بود

17729- Bedendeki canın canı, gönlün diriliğidir. Şu hâlde senin ihsanın, lütfun, İsrail'in ihsanından üstündür.

سعی تو رزق دل روشن دهد - باز میکاییل رزق تن دهد

17730- Mikail de, bedenlere rızık verir. Senin çalışman ise, aydın gönlü rızıklandırır.

Aydın gönlün rızıkı, vahy-i ilahîden hâsıl olan ilim ve marifettir. Dört büyük melekten biri olan Mikail, rızıkların taksimine, bulutların hareketine, rüzgârların esmesine, şimşek, yıldırım, yağmur gibi hadiselerin idaresine memurdur.

داد رزق تو نمی‌گنجد به کیل - او به داد کیل پر کردست ذیل

17731- O, eteğini kilelerle, başışlarla doldurmuştur. Senin rızıkınsa, kileye sığmaz.

تو بهی چون سبق رحمت بر غضب - هم ز عزرائیل با قهر و عطب

17732- Sen, kahır ve şiddet sahibi Azrail'den de üstünsün. Çünkü rahmet, gazaptan üstündür, fazladır. Sen de, buna benzersin.

"Rahmetim gazabımı, hiddetimi geçer" hadis-i şerifi gereğince, rahmetin gazaptan üstün olduğu için, rahmetin sembolü olan Cebrail, gazabın sembolü olan

Azrail'den üstün tutuluyor.

بهترین هر چهاری ز انتباه - حامل عرش این چهارند و تو شاه

17733- Arşı bu dört melek taşır. Sen, onların padişahısın. Hakikatte uyanıklık bakımından dördünün de en yücesi ve üstünüsün.

هم تو باشی افضل هشت آن زمانش - روز محشر هشت بینی حاملانش

17734- Mahşer günü görürsün ki, arşı sekiz melek taşır. O zaman da, o sekiz meleğin en üstünü sensin.

Arş, cennetin veya gökyüzünün en yüksek katına verilen addır. Bu kelimeyi başka çeşit yorumlayanlar da var. Kur'an-ı Kerim'in Hakk Suresi'nin 17. ayetinde, arşı sekiz meleğin taşıdığı beyan edilmektedir: "... O gün, Rabbinin arşını üstlerinde sekiz melek taşır."

بوی می برد او کز این مقصود چیست - همچنین بر می شمرد و می گریست

17735- Yeryüzü, böylece Hazreti Cebrail'in iyi huylarını sayıp döküyor, ağlayıp yalvarıyordu. Çünkü bundaki maksadın ne olduğunu anlamış, bundan bir koku almıştı.

Yeryüzü, Cebrail Aleyhisselamın kendisinden toprak alacağını ve bu toprakla yeryüzünde kan dökcek, günah işleyecek insanın çamurunun yoğrulacağını anlamış, hissetmişti.

بست آن سوگندها بر وی سبیل - معدن شرم و حیا بد جبرئیل

17736- Cebrail, haya ve utanç madeniydi. O yeminler, onun yönünü bağladı.

باز گشت و گفت یا رب العباد - بس که لابه کردش و سوگند داد

17737- Yeryüzü, o kadar yalvardı, o kadar yeminler etti ki, Cebrail geri döndü: "Ey kulların Rabbi!" dedi.

لیک ز انچه رفت تو داناتری - که نبودم من به کارت سرسری

17738- Ben, senin emrine karşı gelemem, kendi dileğimi yapamam. Fakat yerle benim aramda neler geçtiğini, sen daha iyi biliyorsun.

هفت گردون باز ماند از مسیر - گفت نامی که ز هولش ای بصیر

17739- Ey her şeyi gören! Senin adlarından öyle bir adı andı ki, o adın korkusundan yedi gök bile seyrini, dönüşünü terk eder, durur.

ور نه آسان است نقل مشیت گل - شرم آمد گشتم از نامت خجل

17740- Adından utandım, sıkıldım. Yoksa bir avuç toprak alıp getirmek kolay.

که بدرانند این افلاک را - که تو زوری داده ای املاک را

17741- Sen, meleklerle öyle bir kuvvet vermişsin ki, şu gökleri bile yırtar, parçalarlar.

"HAKK'IN HALİFESİ HZ. ÂDEM'İN A.S. YARATILMASINDA, CENAB-I HAKK'IN MİKÂİL'İ YERYÜZÜNE GÖNDERMESİ"

فرستادن میکائیل را علیه السلام به قبض حفه ی خاک از زمین جهت ترکیب جسم مبارك ابو البشر خلیفه الحق مسجود الملك و معلمهم آدم علیه السلام

Bu konudaki ayetleri tekrar hatırlayalım. Cenab-ı Hakk, meleklerle "Ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti. Melekler, "Yeryüzünde kan dökcek, bozgunculuk edecek birini mi yaratacaksın! Biz, sana hamd-ü şenalarda bulunmakla, seni övmekteyiz. Noksan sıfatlardan beri olduğunu söyleyip durmaktayız" demişler.

Cenab-ı Hakk da, **“Ben sizin bilmediklerinizi bilirim”** buyurmuştur. Sonra Hazreti Âdem’i yaratmış, ona her şeyin adını bildirmiş, meleklere **“Doğru söylüyorsanız, bunların adlarını haber verin”** demişti. Melekler, **“Biz ancak bize bildirdiğin şeyleri biliriz; başka bilgimiz yok”** demişler. Bunun üzerine Âdem Aleyhisselama, eşyanın adlarını söylemesini emretmiş. Adem söyleyince, meleklere **“Ben size demedim mi ki, göklerin, yeryüzünün gizli sırlarını bilirim, açığa vurduğunuzu da bilirim, gizlediğinizi de”** demişti. Bundan sonra meleklere Âdem’e secde edin emrini vermiş, hepsi de secde etmişler. Şeytan, Âdem’e secde etmemiş, Allah da onu kapısından sürmüştür. (Bakara Suresi 30. ve 36. ayetler)

مشت خاکی در ربا از وی چو شیر - گفت میکائیل را تو رو به زیر
17742- Allah, Mikail’e **“Sen yere in de” dedi; “Yeryüzünden arslan gibi bir avuç toprak kapıver.”**

دست کرد او تا که بر باید از آن - چون که میکائیل شد تا خاکدان
17743- Mikail, yeryüzüne gelip ondan bir avuç toprak kapmak için elini uzatınca...

گفت او لابه کنان و اشک ریز - خاک لرزید و در آمد در گریز
17744- Yeryüzü titredi, kaçmaya yeltendi. Yalvarmaya, ağlamaya başladı.

با سرشک پر ز خون سوگند داد - سینه سوزان لابه کرد و اجتهاد
17745- Gönlü yanarak yalvardı, yakardı; kanlı gözyaşları dökerek yeminler etti.

که بکردت حامل عرش مجید - که به یزدان لطیف بی‌ندید
17746- Lütuf sahibi eşsiz Allah aşkına ki, o kadri yüce, arşı sana yükledi.

تشنگان فضل را تو مغرفی - کیل ارزاق جهان را مشرفی
17747- Dünya rızıklarının kilesine memursun, lütuf ve ihsan süslerini avuç avuç verirsin.

دارد و کیال شد در ارتزاق - ز آنکه میکائیل از کیل اشتقاق
17748- Çünkü Mikail kelimesi, kile kelimesinden iştikak etmiştir, türemiştir. O yüzden de Mikail, rızık veren kilecidir.

Mikail’in iştikakında ulemanın ihtilafı vardır. Bazıları, bu kelimenin ölçek manasına gelen keylden alındığını söylemişlerdir. Hazreti Mevlâna da, bu görüşü kabul etmiştir. Mikail adının, Arapça keyl, yani hububat ölçegi kelimesinden türediğini beyan buyurmaktadır.

بین که خون آلود می‌گویم سخن - که امانم ده مرا آزاد کن
17749- Bana eman ver, beni azat et. Bak, kanlı gözyaşlara bulanarak seninle konuşuyorum.

گفت چون ریزم بر آن ریش این نمک - معدن رحم اله آمد ملک
17750- Melek, Allah’ın rahmetinin madenidir. Mikail, “Ben bu yaraya nasıl tuz ekebilirim?” dedi.

که بر آورد از بنی آدم غریو - همچنان که معدن قهر است دیو
17751- Nitekim şeytan da, kahr madenidir. Bu yüzden, Âdemoğullarından feryat eder.

لطف غالب بود در وصف خدا - سبق رحمت بر غضب هست ای فتا

17752- Yiğidim! Acımak, gazaptan ve hiddetten üstündür. Allah'ın sıfatlarından olan lütuf, kahrın üstündedir.

Bu beyitte, bir kuts-i hadis olan, **"Rahmetim, acımam, gazabımdan üstündür"** hadisine işaret vardır.

مشکهاشان پر ز آب جوی او - بندگان دارند لا بد خوی او

17753- Kullarında da elbet onun huyu bulunacak; kullarının tulumları, Allah'ın ırmağının suyu ile doludur.

O, safi ilahî sonsuz bir nehir gibidir. Melaike, enbiya-i izam ve evliya-i kiramın mübarek bedenleri, tulumlar, değtiller, kırbalar ve gözeler gibidir. Bu mübareklerin vücutları, ilahî vasıflar suyundan dolmuş, her biri Rabbanî ahlakla ahlaklaşmışlardır.

گفت الناس علی دین الملوك - آن رسول حق قلاووز سلوک

17754- O, Hakk'ın Resulü, o gerçek yolun ve sülukun kılavuzu, "İnsanlar, padişahlarının dinindedir" diye buyurdu.

İnsanların başlarında bulunan buyruk sahiplerinin, padişahlarının dininde olacaklarına ait bir hadise işaret edilmiştir.

خالی از مقصود دست و آستین - رفت میکائیل سوی رب دین

17755- Mikail, Cenab-ı Hakk'ın huzuruna istenen şeyden eli de boş, yeni de boş olarak çıktı.

خاکم از زاری و گریه بسته کرد - گفت ای دانای سر و شاه فرد

17756- Ey sırları bilen tek padişah! Toprak, ağlayışıyla, sızlanışıyla elimi-kolumu bağıladı.

من نتانستم که آرم ناشنود - آب دیده پیش تو با قدر بود

17757- Gözyaşının senin yanında büyük bir değeri vardır. Gözyaşını görmezlikten, feryadını işitmezlikten geledim.

من نتانستم حقوق آن گذاشت - آه و زاری پیش تو بس قدر داشت

17758- Ah edişin, inleyişin, ağlayışın sence çok değeri vardır. O hukuku terk etmek, elimden gelmedi.

من چگونه گشتمی استیزمگر - پیش تو بس قدر دارد چشم تر

17759- Sence yaşlı gözün pek çok değeri var; artık ben, nasıl inat edebilirim? Nasıl dayanabilirim?

بنده را که در نماز آ و بزار - دعوت زاری است روزی پنج بار

17760- Günde beş kere, "Kul! Namaza gel de gözyaşı dök, sızlan" diye çağırılır, davet edilir.

و آن فلاح این زاری است و اقتراح - نعره‌ی مودن که حی علی الفلاح

17761- Müezzîn, "Haydi felaha, haydi kurtuluşa!" diye nida edışı var ya! O kurtuluş, bu ağlayış, bu sızlanıştır.

Yukarıdaki iki beyit, Hazreti Mevlâna'nın Divan-ı Kebir'inde bulunan bir gazelinin şu iki beytini hatırlattı:

"Akşam namazı vakti gelince, herkes çırağını yakar, sofrasını kurar; ben de, içimde sevgilimin hayalini bulur, Hakk'ı tefekkür eder, feryada, figana başlarım.

Gözyaşlarımla abdest aldığım için, benim namazım ateşindir, yakıcıdır. Ezan sesi duyulunca, gönül mescidimin yapısı dayanamaz, tutuşur, yanar."

راه زاری بر دلش بسته کنی - آن که خواهی کز غمش خسته کنی

17762- Sen, kimi gamla hastalandırmak istersen, onun gönlüne ağlayış yolunu

kapatırsın.

چون نباشد از تضرع شافعی - تا فرو آید بلا بی‌دفاعی

17763- Bu suretle, belayı defeden bulunmaz. O da gelir, gönle yerleşir. Çünkü artık sızlanma, gözyaşı dökme şefaatchisi yoktur artık.

Cenab-ı Hakk, bir kimsenin kederlerle, vehimlerle, gönlünü hasta etmek isterse, onun yalvarmak, tövbe istiğfar etmek kapısını kapar. Gözyaşı dökmek imkânını elinden alır da, defedilmesi mümkün olmayan bela yağmuru üstüne yağmaya başlar. Ağlamak, sızlamak nimetinden mahrum kalan zavallı, bahtsız kişiye Ziya Paşa merhumun dediği gibi, artık her lütuf sırt çevirmişdir.

*Bibaht olanın başına bir katresi düşmez
Baran yerine dürr ve güher yağsa semâdan*

جان او را در تضرع آوری - وان که خواهی کز بلایش واخلری

17764- Allah'ım! Birisini beladan kurtarmak istersen, gönlüne sızlanmayı, yalvarmayı ihsan edersin.

که بر ایشان آمد آن قهر گران - گفته ای اندر نبی کان امتان

17765- Kur'an-ı Kerim'de, şiddetli, çetin gazaba, ümmetler hakkında dedin ki:

تا بلا زیشان بگشتی باز پس - چون تضرع می‌نکردند آن نفس

17766- Onlar, tövbe ve istiğfardan geri kaldılar, ağlayıp sızlanmadılar ki, bela onlardan yüz çevirsin, savuşup gitsin.

Burada, Kur'an-ı Mübin'in Enam Suresi'nin 43. ayetine işaret vardır: "... Hiç olmazsa, böyle şiddetimiz (azabımız) geldiği zaman bari yalvarsaydılar! Fakat kalpleri katılaştı, şeytan da bütün yaptıklarını kendilerine süslü göstermiştir."

آن گنه‌هاشان عبادت می‌نمود - لیک دلهاشان چو قاسی گشته بود

17767- Gönülleri katılaştı, işledikleri günahlar kendilerine ibadet gibi görünüyordu.

Bu beyitte de, bir evvelki beyitte işaret edilen, Kur'an-ı Kerim'in 6. suresinin 43. ayetine işaret vardır.

آب از چشمش کجا داند دوید - تا نداند خویش را مجرم عنید

17768- İnatçı kişi, kendisini suçlu bilmedikçe, nasıl olur da gözleri yaşarır, ağlar?

"AĞLAYIP SIZLANMANIN GÖKYÜZÜNDEN GELEN BELAYI DEFETTİĞİ, YUNUS ALEYHİSSELAMIN KAVMİNİN HİKÂYESİ İSPAT ETMEKTEDİR. HAKK TEALA, FAİL-İ MUHTARDIR, DİLEDİĞİNİ YAPAR, DİLEDİĞİNE HÜKMEDER. ŞU HÂLDE, GÖZYAŞI DÖKMENİN, YALVARIP SIZLANMANIN, İNSANA FAYDASI VARDIR. HALBUKİ FİLOZOFLAR: ALLAH, TABİATA VE SEBEBE GÖRE İŞ GÖRÜR, DİLEDİĞİNE GÖRE İŞ GÖRMEZ; BU YÜZDEN, SIZLANMA VE AĞLAMA, TABİATI DA, HADİSELERİ DE DEĞİŞTİRMEZ, DERLER"

قصه‌ی قوم یونس علیه السلام بیان و برهان آن است که تضرع و زاری دافع بلای آسمانی است، و حق تعالی فاعل مختار است پس تضرع و تعظیم پیش او مفید باشد، و فلاسفه گویند فاعل به طبع است و به علت نه مختار پس تضرع طبع را نگرداند

Bu başlıkta, Yunus Suresi'nin 98. ayetine işaret vardır.

ابر پر آتش جدا شد از سما - قوم یونس را چو پیدا شد بلا

17769- Yunus Aleyhisselamın kavmine bela gelip çattı. Gökten ateş dolu bir bulut ayrıldı.

ابر می‌غرید و رخ می‌ریخت رنگ - برق می‌انداخت می‌سوزید سنگ

17770- Şimşek çakıyor, yıldırımlar taşları bile kapıyordu. Gök gürlemekte, herkes beti benzi sararmakta idi.

که پدید آمد ز بالا آن کرب - جملگان بر بامها بودند شب

17771- Onların hepsi de damdaydılar, vakit geceydi. Gökyüzünden gelen bu bela, gece vakti gelip çatmıştı.

سر برهنه جانب صحرا شدند - جملگان از بامها زیر آمدند

17772- Hepsi de, damlardan aşağı indiler; başları açık, ovaya doğru koşuşmaya başladılar.

تا همه ناله و نفیر افراختند - مادران بچگان برون انداختند

17773- Analar, evlatlarını kendilerinden ayırdılar. Böylece hepsi, çağırışıp ağlamaya, feryat ve figana koyuldular.

خاک می‌کردند بر سر آن نفر - از نماز شام تا وقت سحر

17774- Akşam namazı vaktinden seher vaktine kadar, başlarına toprak serptiler.

رحم آمد بر سر آن قوم لد - جملگی آوازاها بگرفته شد

17775- Hepsi de, ses sese katmış ağlaşıyor, yalvarıyor, feryat ediyorlardı. Sonunda, o inatçı kavme Allah acıdı.

اندك اندك ابر واگشتن گرفت - بعد نومیدی و آه ناشکفت

17776- Ümitsizlikten, sabırsızca ah ve feryattan sonra, bulut yavaş yavaş dağılmaya başladı.

Ankaravî Hazretleri, bu beytin şerhinde, Yunus Aleyhisselamm hikâyesini şöyle hülâsa ediyor: Cenab-ı Hakk, Yunus Peygamber'i bugün Musul civarında bulunan Ninova halkına gönderdi. Ninovalılar, Hazreti Yunus'un davetini, hak yola çağırmasını kabul etmediler. Ona karşı geldiler, hakaret ettiler. Bunun üzerine Hazreti Yunus, Cenab-ı Hakk'a niyazda bulundu, "Ya Rabbi!" dedi. "Bunlar benim davetimi kabul etmeyip asi oldular; bunların üzerine azabını gönder." Hakk Teala, onun duasını kabul etti. Onlara, belki tövbe ederler diye, üç gün mühlet verdi. Üç gün sonra şiddetli bir azab-ı ilahînin geleceğini haber verdi ve kendisi de, şehirden çıkıp bir dağdaki mağarada gizlendi. Azabın geleceğinin vadedildiği günde Ninovalılar, gökten bir ateşin üstlerine doğru geldiğini gördüler. O sırada gece idi. Halk, damların üstündeydi. Aşağı indiler, Hazreti Yunus'u aramaya başladılar. Çok aradılar, bulamadılar. Onların başında akıllı bir adam vardı. O, halka dedi ki: "Her ne kadar Yunus Peygamber aramızdan kaybolduysa da, üzülme! Onu bize gönderen Hakk Teala, baki ve hazırdır. Sözlerimizi işitmektedir. Perişan hâlimizi görmektedir. Bu azabı bizden defetmeye kadirdir. Bu sözleri söyleyen akıllı, yalınayak ve baş açık olarak, eski-püskü elbiseler giyerek halkın başına geçti. Onlar da onun gibi giyindiler, yalınayak ve baş açık duaya başladılar. Kuzuları koyunlardan, çocukları annelerinden ayırdılar. Gönülleri yaralı ve muzdarip olarak, korku ve heyecan içinde akşamdan sabaha kadar yalvardılar, gözyaşı döktüler, feryat ettiler. Zekâtlar ve sadakalar verdiler. Köle azat ettiler. Birbirleriyle helalleştiler. Bunlar böylece yalvarır yakarırken, Cenab-ı Hakk, o şiddetli azabı onların üzerinden kaldırdı, defetti.

وقت خاك است و حدیث مستفیض - قصه‌ی یونس دراز است و عریض

17777- Yunus Peygamber'in hikâyesi çok uzundur; geniş ve teferruatlıdır. Hâlbuki toprağı anlatma ve feyz verme zamanı geldi.

و آن بها کانجاست زاری را کجاست - چون تضرع را بر حق قدرهاست

17778- Hasılı, ağlayıp sızlanmanın Allah'ın nazarında değeri, kadr-i kıymeti

vardır. Ağlayıp sızlanmadaki değer, başka nerede vardır?

خیز ای گرینده و دایم بخند - هین امید اکنون میان را چست بند

17779- Ey ümit! Sen şimdi belini sıkıca bağla. Ey ağlayan! Sen de kalk, durmadan gül!

اشك را در فضل با خون شهید - که برابر می‌نهد شاه مجید

17780- Çünkü büyük Allah, üstünlük bakımından, gözyaşını şehitlerin kanları ile bir tutmaktadır.

Burada Cenab-ı Mevlâna, şu hadise işaret buyurmaktadır: **“Cenab-ı Hakk’ın indinde Allah korkusu ile gözden damlayan iki damla gözyaşı ile, Allah yolunda akıtılan bir damla kandan daha kıymetli bir şey yoktur.”** (Kaynak: Feyz-ül Kadir, 5 / 365)

“CENAB-I HAKK’IN ÂDEM’İN A.S. BEDENİNE KARIŞTIRILMAK ÜZERE, BİR AVUÇ TOPRAK ALMASI İÇİN İSRAFİL’İ A.S. YERYÜZÜNE GÖNDERMESİ”

فرستادن اسرافیل را علیه السلام به خاک که حفه ای برگیر از خاک بهر ترکیب جسم آدم علیه السلام

که برو ز آن خاک پر کن کف بیا - گفت اسرافیل را یزدان ما

17781- Allahımız, İsrail’e “Git! Yeryüzünden bir avuç toprak al da gel” diye buyurdu.

باز آغازید خاکستان حنین - آمد اسرافیل هم سوی زمین

17782- İsrail de, yeryüzüne indi. Fakat yeryüzü, yine ağlayıp inlemeye başladı.

که ز دمه‌ای تو جان یابد موات - کای فرشته‌ی صور و ای بحر حیات

17783- Ey sur meleği, ey hayat denizi! Ölüler, senin nefeslerinde dirilir, canlanır.

پر شود محشر خلایق از رمیم - در دمی از صور يك بانگ عظیم

17784- Bir üfürüşte surdan öyle kutlu bir ses çıkarırsın ki, çürümüş kemiklerden insanlar dirilir ve mahşer yerini doldururlar.

بر جهید ای کشتگان کربلا - در دمی در صور گویی الصلا

17785- Suru üflersin: “Haydi ey ızdıraplarla, ey kederlerle, belalarla ölenler! Kalkın, dirilin!”

Beytin aslında Kerbela ölüleri diye yazılı bu terkibe, Ankaravî Hazretleri “Kerbela şehitleri” diye mana vermemiş de, “Kerb ve belada ölenler”, yani kederlerle, belalarla ölenler diye mana vermiştir. Sur, yalnız mübarek Kerbela şehitleri için üflenmediğinden, Ankaravî Hazretleri’nin anlayışı zevkime daha uygun geldi.

بر زنید از خاک سر چون شاخ و برگ - ای هلاکت دیده‌گان از تیغ مرگ

17786- Ey ölüm kılıcı ile helak olanlar! Dallar ve yapraklar gibi, topraktan baş kaldırın!

پر شود این عالم از احیای تو - رحمت تو و آن دم گیرای تو

17787- Senin merhametin ve tesirli nefesin yüzünden şu âlem, dirilttiğin insanlarla dolar.

حامل عرشی و قبله‌ی دادها - تو فرشته‌ی رحمتی رحمت نما

17788- Sen rahmet meleğisin, acırsın, merhamet edersin. Sen arşı taşıyorsun, ihsan ve lütufların kıblesisin.

چارجو در زیر او پر مغفرت - عرش معدن گاه داد و معدلت

17789- Arş, ihsan ve adalet madenidir, kaynağıdır. Onun altında, mağfiretle, yarlıgamlarla dolu dört ırmak akar.

Burada Kur'an-ı Kerim'in Muhammed Suresi'nin 15. ayetine işaret vardır: "... Müttakilere, yani sakınanlara vadedilen cennetin hâli şu: Orada, tadı ve kokusu bozulmayan bir sudan ırmaklar var. Tadı değişmeyen bir süttan ırmaklar var. İçenlere lezzet veren bir şaraptan ırmaklar var, saf süzme baldan ırmaklar var."

Sevgi ırmağı, af ve mağfiret ırmağı vesaire gibi, bunlara mecazi manalar verenler de var. Divan-ı Kebir'de de Hazreti Mevlâna, bu dört ırmağı hatırlatır. Mesela bir natında geçen bir beyit şöyledir:

"Senin göğsünü açıp genişletmedik mi, ayeti ile gönlümden dört ırmak aktı: Su ırmağı, şarap ırmağı, süt ırmağı, bal ırmağı."

Yine Divan-ı Kebir'in 1972 numaralı gazeli, şu beyitlerle başlıyor:

"Ey aşık! Gözünü aç da, dört ırmağı kendinde gör, kendinde bul: Su ırmağı, şarap ırmağı, süt ırmağı, bal ırmağı."

Peygamber Efendimiz, miraç sırasında, cennette Tuba ağacının altından kaynağını alan bir nehir gördü. Bu nehirden şu dört ırmağın, bozulup kokmayan bir su ırmağının, tadı bozulup değişmeyen bir süt ırmağının, içenlere lezzet veren bir şarap ırmağının, bir de halis süzme bal ırmağının, ayrılıp aktığını gördüğüne dair de bir hadis vardır.

جوى خمر و دجله‌ی آب روان - جوى شیر و جوى شهد جلودان

17790- Bu dört ırmak, süt ırmağı, ebedî olan bal, şarap ve akar su ırmaklarıdır.

در جهان هم چیزکی ظاهر شود - پس ز عرش اندر بهشتستان رود

17791- Bunlar, arştan cennetlere giderler. Bu dünyada da, o ırmaklardan biraz bir şeyceğiz görünür.

از چه از زهر فنا و ناگوار - گر چه آلوده‌ست اینجا آن چهار

17792- Gerçi o dört ırmağın burada görünen kolları bulanıktır. Bunlar neden bulanık akar? Acı yokluk zehirinden ötürü.

ز آن چهار و فتنه‌ای انگيختند - جرعه‌ای بر خاک تیره ریختند

17793- O dört ırmaktan, şu kara toprağa bir yudumcuk döktüler de, bir fitne-dir kopardılar.

Cennette akan mübarek o dört ırmaktan, yeryüzüne bir yudumcuk döktüler de, insanlar su, bal, süt, şarap yüzünden birbirlerine düştüler. Kimisi, akan sulara sahip çıktı. Onu başkasına kaptırmak istemedi. Kimisi, bal peşinde koştu. Kimisi, sütün hayranı oldu. Kimisi, kendini şaraba verdi. Böylece, insanlar arasında fitneler koptu.

خود بر این قانع شدند این ناکسان - تا بجویند اصل آن را این خسان

17794- İstediler ki, şu zavallı insanlar, onların asıllarını arasınlar. Fakat adam olmayanlar, dünyadaki bulanık akan bu ırmaklarla yetindiler, bunları kâfi gördüler.

چشمه کرده سینه‌ی هر زال را - شیر داد و پرورش اطفال را

17795- Allah, çocukları beslemek ve onların gelişmelerini temin etmek için süt verdi. Her kadının göğsünü süt çeşmesi yaptı.

چشمه کرده از عنب در اجترا - خمر دفع غصه و اندیشه را

17796- Şarap ırmağını, gamı defetmek, düşüncüyü gidermek ve insana kuvvet, cesaret vermek için üzüm-den akıttı.

چشمه کرده باطن زنبور را - انگبین داروی تن رنجور را

17797- Hastanın bedenine ilaç olsun diye, bal arısının içini kaynak hâline soktu.

Bu beyitte, Nahl Suresi'nin 69. ayetinden manevi iktibas vardır.

از برای طهر و بهر کرع را - آب دادی عام اصل و فرع را
17798- Suyu da, temizlenmek ve içip kanmak için herkese ihsan etti, sundu.

تو بر این قانع شدی ای بو الفضول - تا از اینها پی بری سوی اصول
17799- Böylece, bunları görüp asıllarını aramanı ve bulmanı diledi. Fakat ey boşboğaz insan! Sen, bunları kâfi buldun, yeter buldun.

Öteki âlemde akan bu dört ırmağın, dünyada bulunan bulanık kollarını bularak, onlarla yetinmek ve onların membalarına çıkmak, onların asıllarını bulmaktan çekinmek, uğraşmak, nasipsizliktir.

که چه می‌گوید فسون محراک را - بشنو اکنون ماجرای خاک را
17800- Şimdi toprağın macerasını dinle, başından geçenleri duy. Bak, o İsrafil, ne efsunlar okuyor?

می‌کند صد گونه شکل و چاپلوس - پیش اسرافیل گشته او عبوس
17801- İsrafil'e karşı suratını astı, yüz çeşit şekle büründü. Yüz çeşit yalvarışlarda bulundu.

که مدار این قهر را بر من حلال - که به حق ذات پاک ذو الجلال
17802- Celal sahibi Allah'ın zat-ı pakinin hakkı için, bu kahrı ve gazabı bana layık ve helal sayma.

Buradaki kahr ve gazap, toprağa değil, toprağın bir cüzü olan topraktan yoğrulacak insanoğullarına racidir.

بد گمانی می‌دود اندر سرم - من از این تقلیب بویی می‌برم
17803- Ben bu işten, bu evirip çevirmeden koku alıyorum. Kafama bir kötü şüphe girdi.

Bana öyle geliyor ki, benden alınacak topraktan, Cenab-ı Hakk bir mahluk yaratacak ve o mahluku nice belalarla, musibetlerle imtihan edecek. Ben, bundan şüpheleniyorum.

ز آنکه مرغی را نیازارد هما - تو فرشته‌ی رحمتی رحمت نما
17804- Sen rahmet meleğisin, acırsın, merhamet edersin. Çünkü Hüma kuşu, devlet kuşu, hiçbir kişiyi incitmez.

Sen, ey İsrafil! Heva melekûtunun Hümasınsın. Benim gibi süfli bir kuşa dokunma, incitme.

تو همان کن کان دو نیکو کار کرد - ای شفا و رحمت اصحاب درد
17805- Ey dertlere şifa veren! Ey dertilere rahmet olan! Sen de o iki iyi duygulu melek ne yaptysa, onu yap.

گفت عذر و ماجرا نزد اله - زود اسرافیل باز آمد به شاه
17806- İsrafil, çabucak şahın huzuruna geri geldi. Yerle olan macerayı, olup biteni anlattı ve özür diledi.

عکس آن الهام دادی در ضمیر - کز برون فرمان بدادی که بگیر
17807- Dedi ki: "Allah'ım! Görünüşte toprağı al diye emrettin ama içime onun aksini ilham ettin."

نهی کردی از قساوت سوی هوش - امر کردی در گرفتن سوی گوش

17808- Kulağıma, “Toprağı al” diye emir verdin; aklıma ise, “Alma” dedin.

ای بدیع افعال و نیکو کار رب - سبق رحمت گشت غالب بر غضب

17809- Rahmet, gazabı geçti. Ondan üstündür. Ey yaptığı işler güzel olan, örneksiz olan, iyi işleri işleyen Rabb!

Allah'ım, görünüşte toprağı al diye emrettin ama onun aksini ilham ettin. Kulağıma, “Toprağı al” diye emir verdin; aklıma ise, “Alma” dedin.

Bu beyitlerde, Hakk Teala'nın iki çeşit emri olduğuna dair işaret vardır. Bu emirlerden biri, “Teklif” emri; diğeri ise, “İradi” emirdir. Teklif emri, isminden de anlaşılacağı üzere, teklif edilen emirdir. Peygamberlerin veya velilerin, “Şunları yapın yahut şunları yapmayın” diye verdikleri emirdir.

İradi emir ise, Cenab-ı Hakk'ın kulunun vücudunda zuhara getirdiği veyahut getirmeyi murat ettiği iştir. Eğer teklifî emir iradi emre uyarsa, o iş meydana gelir. Bazen olur ki, teklifî emir iradi emre uymaz. O zaman, o teklif olunan emir zuhura gelmez.

Aslında irade-i ilahîye neyi murat ederse, onu kulunun gönlüne ilham eder. O kul da, irade-i ilahîyeye göre hareket eder. Şu hâle göre kul, teklifî emre karşı gelmiş gibi görünürse de, iradi emre uymakla Allah'ın emri yerini bulur.

“CENAB-I HAKK'IN, ÂDEM ALEYHİSSELAMIN BEDENİNİ YOĞURMAK İÇİN BİR AVUÇ TOPRAK ALMAK ÜZERE, AZRAİL ALEYHİSSELAMI GÖNDERMESİ”

فرستادن عزرائیل ملک العزم و الحزم را علیه السلام به بر گرفتن حفه‌ی خاک تا شود جسم آدم
چالاک علیه السلام

که ببین آن خاک پر تخیل را - گفت یزدان زود عزرائیل را

17810- Cenab-ı Hakk, Azrail'e “Çabuk git! Evham ve hayallere kapılmış toprağın hâlini gör.”

مشت خاکی هین بیاور با شتاب - آن ضعیف زال ظالم را بیاب

17811- O zayıf, talim acuzeyi bul hemen, bir avuç toprak al da gel.

Metinde geçen “Zal” kelimesi, acuze, çok ihtiyarlamış kadın manasına geliyor. Zal'dan murat, arzıdır. Müennes olduğundan ötürü ona zal dediler.

سوی کره‌ی خاک بهر اقتضا - رفت عزرائیل سرهنگ قضا

17812- Kaza ve kader çavuşu Azrail, buyruğu yerine getirmek için toprak küresine geldi.

داد سوگندش بسی سوگند خورد - خاک بر قانون نفیر آغاز کرد

17813- Toprak, âdet edindiği gibi, yine feryada, figana başladı. Ona birçok yeminler etti.

ای مطاع الامر اندر عرش و فرش - کای غلام خاص و ای حمال عرش

17814- Ey has kul, ey arşı taşıyan, ey arşta da yeryüzünde de, emrine itaat edilen!

رو به حق آن که با تو لطف کرد - رو به حق رحمت رحمان فرد

17815- Eşsiz olan, tek olan Rahman'ın rahmet-i hakkı için git. Sana lütuflarda, ihsanlarda bulunan Allah hakkı için git.

پیش او زاری کس مردود نیست - حق شاهی که جز او معبود نیست

17816- Kendinden başka mabut bulunmayan, huzurunda kimsenin ağlayıp sızlanması reddedilmeyen padişah hakkı için.

رو بتابم ز آمر سر و علن - گفت نتوانم بدین افسون که من

17817- Azrail, "Ben bu efsunlarla gitmem, bunlara kanarak, gizli ya da aşikâr, emir sahibinin emrinden yüz çevirmem" dedi.

هر دو امرند آن بگیر از راه علم - گفت آخر امر فرمود او به حلم

17818- Toprak, "Hilm sahibi olmayı, yumuşak davranmayı da emretti. İkisi de, onun buyruğu. Sen bilgi yolundan yürü de, halim ol, o emri tut" dedi.

در صریح امر کم جو التباس - گفت آن تاویل باشد یا قیاس

17819- Azrail, "O, ya tevildir, ya kıyas. Apaçık emirde tevili ve kıyası az ara."

که کنی تاویل این نامشسته - فکر خود را گر کنی تاویل به

17820- Başka hiçbir emre benzemeyen emri tevil etmektense, kendi düşünceni tevil etsen daha iyi olur.

سینه‌ام پر خون شد از شورآبهات - دل همی‌سوزد مرا بر لابهات

17821- Yalvarmandan içim yanıyor, göz yaşlarından gönlüm kanla doldu.

رحم بیش استم ز درد دردناک - نیستم بی‌رحم بل ز آن هر سه پاک

17822- Ben merhametsiz değilim; belki o üç temiz melekten daha merhametliyim. Dertlinin derdine onlardan daha fazla acırım.

ور دهد حلوا به دستش آن حلیم - گر طپانچه می‌زنم من بر یتیم

17823- Ben bir yetime tokat atsam, halim bir adam da onun eline helva sıkıştırırsa...

ور شود غره به حلوا وای او - این طپانچه خوشتر از حلوای او

17824- Bu tokat, onun helvasından daha hoştur. Eyvahlar olsun onun hâline, helvasına aldanırsa.

لیک حق لطفی همی‌آموزدم - بر نفیر تو جگر می‌سوزدم

17825- Feryattan içim yanıyor. Fakat Hakk, bana başka bir çeşit lütuf öğretmedi.

در حدث پنهان عقیق بی‌بها - لطف مخفی در میان قهرها

17826- Gizli lütuf, kahırlar içindedir, değer biçilmez akikin pislik içinde oluşu gibi...

Kur'an-ı Kerim'in Bakara Suresi'nin 216. ayetine yukardaki beyitte işaret vardır: "... Olur ki, bir şeyde sevdiğiniz hâlde o, hakkınızda şer olur. Allah bilir, siz bilmezsiniz." Gerçekten de, bazen insan bir şeye muhabbet eyler, onu çok arzular. Bilmez ki o şey, ilerde ona zarar getirecektir. Bazen de, nefret ettiği şeyin içinde hayırlar gizlenmiştir. Bunu âciz insan ne bilsin?

منع کردن جان ز حق جان‌کندن است - قهر حق بهتر ز صد حلم من است

17827- Hakk'ın kahrı, benim yüzlerce hilmimden, yumuşaklığımdan iyidir. Hakk'tan can sakınmak, can çekişmekten başka bir şey değildir.

نعم رب العالمین و نعم عون - بدترین قهرش به از حلم دو کون

17828- Onun en kötü kahrı, iki âlemin de hilminden iyidir. Ne güzeldir âlemlerin Rabbi ve onun yardımı ve lütfu ne iyidir.

جان سپردن جان فزاید بهر او - لطفهای مضمهر اندر قهر او

17829- Onun kahrında lütuflar gizlidir. Onun uğrunda can vermek, cana canlar katar.

سر قدم کن چون که فرمودت تعال - هین رها کن بد گمانی و ضلال
17830- *Aklını başına al da, kötü zannı ve sapıklığı bırak. Mademki Cenab-ı Hakk seni istiyor, başını ayak yap da koş.*

مستی و جفت و نهالیهها دهد - آن تعال او تعالیها دهد
17831- *Onun "Gel" demesi, insana yücelikler, manevi sarhoşluk verir; eş başışlar, yaygılar yayar, sofralar döşer.*

من نیارم کرد و هن و پیچ پیچ - باری آن امر سنی را هیچ هیچ
17832- *Apaçık olan o yüce emri, hiç ama hiçbir surette dolaştırıp tevil etmek elimden gelmez.*

ز آن گمان بد بدش در گوش بند - این همه بشنید آن خاک نژند
17833- *Hakir ve kederli toprak, bütün bu sözleri duydu. Fakat o kötü zan, kulağına küpe olmuştu, ondan vazgeçemedi.*

لابه و سجده همی کرد او چو مست - باز از نوع دگر آن خاک پست
17834- *Hakir toprak, tekrar başka bir çeşit yalvarmaya, kendinden geçmiş gibi secde etmeye başladı.*

من سر و جان می نهم رهن و ضمان - گفت نه برخیز نبود زین زیان
17835- *Azrail, "Hayır" dedi. "Kalk! Sana bundan bir ziyan gelmez! Ben sana başımı, canımı rehin vereyim."*

جز بدان شاه رحیم دادگر - لابه مندیش و مکن لابه دگر
17836- *Yalvarmayı düşünme. Artık o merhamet ve adalet sahibi padişah'tan başkasına da yalvarma.*

امر او کز بحر انگیزید گرد - بنده فرمانم نیارم ترک کرد
17837- *Ben, emir kuluyum. Emri terk edemem. Onun emri, denizden tuz koparır.*

نشنوم از جان خود هم خیر و شر - جز از آن خلاق گوش و چشم و سر
17838- *O, kulağı, gözü, başı yaratanın emrinden başka, kendimden bir şey yapamam, ne bir hayır söz dinlerim, ne de bir şer söz.*

او مرا از جان شیرین جان تر است - گوش من از غیر گفت او کر است
17839- *Kulağım, onun sözünden başka sözlere sağırdır. O, bana tatlı canımdan da tatlı candır.*

صد هزاران جان دهد او رایگان - جان از او آمد نیامد او ز جان
17840- *Can, ondan geldi. O, candan gelmedi. O, bedava olarak yüz binlerce can verir.*

کیک چه بود که بسوزم زو گلیم - جان که باشد کش گزینم بر کریم
17841- *Can da ne oluyor ki, ben onu kerem sahibinden esirgeyeyim? Pire de nedir ki, onun için yorganı yakayım?*

صم و بکم و عمی من از غیر او - من ندانم خیر الا خیر او
17842- *Ben, onun hayrından başka hayır bilmem. Ondan başkasına karşı sağırım, dilsizim, körüm.*

که منم در کف او همچون سنان - گوش من کر است از زاری کنان
17843- *Kulağım, inleyenlere, feryat edenlere karşı sağırdır. Ben, onun elinde bir mızrak gibiyim.*

“SANA ZULMEDEN MAHLUK, HAKİKATTE BİR ALETE BENZER. ARİF ONA DERLER Kİ, HER ŞEYDE HAKK’I GÖRÜR, ALETİ GÖRMEZ. GÖRÜNÜŞTE ALETE BAKSA BİLE, BU BAKIŞ BİLGİSİZLİKTEN DEĞİLDİR. ÖYLE İCAP ETMİŞTİR, ÖYLE GEREKMİŞTİR. NİTEKİM ALLAH SIRRINI TAKDİS EYLESİN EBA YEZİD, DEMİŞTİR Kİ: BEN BUNCA YILDIR HALKLA KONUŞMAMIŞIM, HALKIN SÖZÜNÜ DUYMAMIŞIM, İŞİTMEMİŞİMDİR. HÂLBUKİ HALK, BENİ KENDİLERİ İLE KONUŞUYORUM, ONLARIN SÖZLERİNİ DİNLİYORUM SANIR. ÇÜNKÜ ONLAR, SÖZ SÖYLENECEK BÜYÜK ZATİ GÖRMEZLER. BENCE ONLAR, BİRİNİN SESİNE SES VEREN DAĞA BENZERLER. DUYAN, AKILLI KİŞİ, SESE BAKMAZ; MEŞHUR ATASÖZÜDÜR, DUVAR ÇİVİYE NİYE BENİ YARALIYORSUN, DER. ÇİVİ DE, BANA DEĞİL, BENİ ÇAKANA BAK, DİYE CEVAP VERİR”

بیان آن که مخلوقی که ترا از او ظلمی رسد به حقیقت او همچون آلتی است، عارف آن بود که به حق رجوع کند نه به آلت و اگر به آلت رجوع کند به ظاهر نه از جهل کند بلکه برای مصلحتی چنان که بایزید قدس الله سره گفت که چندین سال است که من با مخلوق سخن نگفتم و از مخلوق سخن نشنیده‌ام و لیکن خلق چنین پندارند که با ایشان سخن می‌گویم و از ایشان می‌شنوم زیرا ایشان مخاطب اکبر را نمی‌بینند که ایشان چون صدایند او را نسبت به حال من، التفات مستمع عاقل به صدا نباشد چنان که مثل است معروف: قال الجدار للوتد لم تشقنی قال الوتد انظر الی من یدقنی

Bu başlıkta mübarek ismi geçen Bayezit Bestami Hazretleri, meşhur velilerden biridir. Bistam’da doğmuştur. Hicretin 261. yılında (874 - 875) vefat etmiştir. Asıl adı Tayfur’dur. “Hakikate ancak yoklukla erişilebilir, varlıkla erişilemez” diye buyurmuştur. Vefat ettikten sonra, erenlerden biri, onu rüyasında gördü:
- Ya Eba Yezit! Halin nicedir, diye sordu. Eba Yezit, cevaben dedi ki:
- Ey pir! Bana, buraya ne ile geldin, ne getirdin, diye sordular. Ben de cevaben dedim ki, bir padişahın kapısına gelince, ona ne getirdiniz demezler. Ne istersiniz, derler.

ز آن شهی جو کان بود در دست او - احمقانه از سنان رحمت مجو
17844- *Ahmakçasına, mızraktan merhamet umma. Merhameti, mızrağı elinde tutan padişahıtan um.*

او اسیر آمد به دست آن سنی - با سنان و تیغ لایه چون کنی
17845- *Mızrağa, kılıca nasıl yalvarabilirsin? Onlar, büyük zatın elinde esiridir, alettir.*

آلتی کاو سازدم من آن شوم - او به صنعت آزر است و من صنم
17846- *O, sanat bakımından Azer’dir. Ben ise, putum. O, beni ne yaparsa, ben o olurum.*

Azer, Kur’an-ı Kerim’de, 6. surenin 74. ayetinde, Hazreti İbrahim’in babasının adı olarak geçer. Put yapmakta mahirdi.

ور مرا خنجر کند خنجر شوم - گر مرا ساغر کند ساغر شوم
17847- *Beni kadeh yaparsa, kadeh olurum. Hançer yaparsa, hançer olurum.*

ور مرا آتش کند تابی دهم - گر مرا چشمه کند آبی دهم
17848- *Eğer beni çeşme yaparsa, su veririm, su akıtırım. Ateş yaparsa, hararet veririm, ısıtırım.*

ور مرا ناوک کند در تن جهم - گر مرا باران کند خرمن دهم

17849- Beni yağmur yaparsa, yağar, feyz-bereket veririm. Harmanlar mahsulle dolar, taşar. Beni ok yaparsa, gider bedene saplanırım.

ور مرا یاری کند خدمت کنم - گر مرا ماری کند زهر افکنم

17850- Beni yılan yaparsa, zehirlerim. Beni dost ederse, hizmette bulunurum.

نیستم در صف طاعت بین بین - من چو کلکم در میان اصبعین

17851- Ben, iki parmağın arasında kalem gibiyim. İbadet safında tereddütlü değilim.

Burada, şu hadis-i şerife işaret edilmiştir: **“Gerçekten Âdemoğullarının kalpleri, Rahman’ın iki parmağının arasındadır. Onları dilediği gibi çevirir, dilediği şekle sokar.”** İbadet safında tereddütlü olmamak, **“Ben bazen ibadete, bazen masiyete kendimi veririm. Hep ibadetteyim; şüphem, tereddütüm yoktur”** manasına gelmektedir.

يك كفی بر بود از آن خاك كهن - خاك را مشغول كرد او در سخن

17852- Azrail, toprağı söze tuttu. Onu sözle oyalarken, o eski yeryüzünden bir avuç toprak kaptı.

خاك مشغول سخن چون بیخودان - ساحرانه در ربود از خاکدان

17853- Yeryüzünden kurnazca, sihirbaz gibi, bir avuç toprak kaptı. Toprak, sözle o kadar meşguldü ki, kendinden geçmiş gibiydi.

تا به مكتب آن گریزان پای را - برد تا حق تربیت بی‌رای را

17854- Yeryüzünün rızası olmadan aldığı bir avuç toprağı, kaçmak isteyen, ayakları gerisin geri giden çocuğı nasıl zorla mektebe götürürlerse, öylece Hakk huzuruna götürdü.

که ترا جلاد این خلاقان کنم - گفت یزدان که به علم روشنم

17855- Allah c.c. “Ruşen, yani belli, apaydın ilmim hakkı için, seni bu halkın celladı yapacağım” diye buyurdu.

چون فشارم خلق را در مرگ خلق - گفت یا رب دشمنم گیرند خلق

17856- Azrail, dedi ki: “Ya Rabbi! Halk bana düşman olur. Ölecekleri zaman halkın boğazını sıktım mı, herkes bana düşman kesilir.”

که مرا مبعوض و دشمن رو کنی - تو روا داری خداوند سنی

17857- Ey büyük Allah’ım! Halkın benden nefret etmesini, tiksınmesini reva görür müsün?

از تب و قولنج و سرسام و سنان - گفت اسبابی پدید آرم عیان

17858- Cenab-ı Hakk, “Ben, sıtma, humma, kulunç, baş dönmesi, yaralanmak gibi sebepler halkederim” diye buyurdu.

در مرضها و سببهای سه تو - که بگردانم نظرشان را ز تو

17859- Onların gözlerini senden çevirir de, daha çok hastalıklara, sebeplere baktırırım.

که سببها را بدرند ای عزیز - گفت یا رب بندگان هستند نیز

17860- Azrail, “Ya Rabbi!” dedi. “Sen, üstün ve aziz bir varlıksın. Senin öyle kulların da vardır ki, sebepleri yırtarlar.”

Bir evvelki beyitte Cenab-ı Hakk, Azrail’e **“Sen gam yeme! Ben insanların gözlerini, hastalıklara, sebeplere doğru çeviririm. Onlar, seni görmezler. Cismani, ruhani, akli olan üç kat sebepler arar bulur. Filan hastalıktan, şu sebepten öldü, derler. Seni düşman olarak**

göremezler” diye buyuruyor. Ondan sonraki beyitte Azrail, “Ya Rabbi!” diyor; “Senin öyle kulların vardır ki, sebepleri görmez, hastalıkları hesaba katmaz, beni görürler; bana düşman olurlar” diye korkusunu bildiriyor.

در گذشته از حجب از فضل رب - چشمشان باشد گذاره از سبب
17861- Gözleri, sebepleri aşar; Allah'ın lütfu ile perdeleri geçer.

یافته رسته ز علت و اعتلال - سرمه‌ی توحید از کحال حال
17862- Hâl, göz hekiminden birlik sürmesini çekerler de, illetten de kurtulurlar, sebepten de...

Hâl: Cenab-ı Hakk'tan, kalbe gelen huzur, mutluluk. Nefsani sıfatlardan kurtuluş müjdesi. Nefse esir olmuş kişi, hâl ehli değildir. Hâl göz hekimi, sebeplerden kurtulmuş, Müsebbib-ül Esbap'ı bulmuş arif insandır. Ününün yereceği “Tevhid-i zat” birlik sürmesini gözüne çekince, insan, illetten de kurtulur, sebepten de.

راه ندهند این سببها را به دل - ننگرند اندر تب و قولنج و سل
17863- Onlar, ne hummaya bakarlar, ne kulunca, ne de basura. Gönüllerine bu sebeplerin girmesine yol vermezler.

چون دوا نپذیرد آن فعل قضااست - ز آنکه هر يك زين مرضها را دواست
17864- Çünkü bu hastalıkların her birinin ilacı vardır. İlacı olmayan hastalık, kazadır, kaderdir.

چون دواى رنج سرما پوستين - هر مرض دارد دوا مى‌دان يقين
17865- Soğuk illetinin devası kürk giymek olduğu gibi, şunu iyi bil ki, her hastalığın muhakkak bir devası vardır.

سردى از صد پوستين هم بگذرد - چون خدا خواهد که مردى بفسرد
17866- Fakat Allah, bir kimseyi dondurmak isterse, soğuk yüz kat körükten bile geçer.

نه به جامه به شود نه از آشیان - در وجودش لرزه‌ای بنهد که آن
17867- Bedenine öyle bir titreyiş verir ki, ne elbise ile ısınır, iyileşir, ne de evle.

و آن دوا در نفع هم گمره شود - چون قضا آید طبیب ابله شود
17868- Kaza ve kader geldi mi, hekim aptallaşır. O ilaç da, fayda verme hususunda yolunu şaşırır.

زين سببهای حجاب گول گیر - کی شود محبوب ادراك بصير
17869- Ahmak kişiyi avlayan şu sebepler, nasıl olur da, can gözü açık kişiye perde olur.

فرع بیند چون که مرد احوال بود - اصل بیند دیده چون اکمل بود
17870- Göz sağlam olursa, aslı görür. Fakat insan şaşı olunca, aslı değil fer'i görür.

“CENAB-I HAKK'IN AZRAİL'E: SEBEPLERİ GÖRMEYEN, SENİN YAPTIĞIN İŞİ DE GÖRMEZ. AMA SEN DE SEBEPSİN” DİYE CEVAP VERMESİ”

جواب آمدن که آن که نظر او بر اسباب و مرض و زخم تیغ نیاید بر کار تو عزرائیل هم نیاید که تو هم سببی اگر چه مخفی‌تری از آن سببها، و بود که بر آن رنجور مخفی نباشد که و هو
أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ

Konuyla alakalı, Vakıa Suresi'nin 85. ayeti olan **"Allah, size sizden daha yakındır"** ayetini, daha evvelki iki ayet-i kerimeyle birlikte zikrederim:

"... Can boşaza dayandığı zaman. O vakit bakar durursunuz. (Elinizden bir şey gelmez, canının çıkmasını beklersiniz) Biz ise, ona sizden daha çok yakınız; fakat siz görmezsiniz, anlayamazsınız." (Vakıa Suresi 83. 84. ve 85. ayetler)

پس ترا کی بیند او اندر میان - گفت یزدان آن که باشد اصل دان

17871- Cenab-ı Hakk, buyurdu ki: "Aslı bilen kişi, nasıl olur da, arada seni görür."

پیش روشن دیده‌گان هم پرده‌ای - گر چه خویش از عامه پنهان کرده‌ای

17872- Kendini halktan gizlemişsin ama hakikati olduğu gibi gören aydın gözlülerin karşısında bir perdesin.

چون نظرشان مست باشد در دول - دان که ایشان را شکر باشد اجل

17873- Onlara, ecel şeker gibi tatlı gelirken, artık gözleri maddi varlığa, dünya devletine ve ikbaline karşı sarhoş olur mu?

Ölmeden evvel ölen, bu sebeple ölümü korku ile değil, zevkle karşılayan, hatta ecel kendilerine şeker gibi tatlı gelen arif insanlar, Şirvan şehrine, yüksek makamlara karşı bigane kalırlar. Dünya varlığından zevk almazlar ve gözleri, dünya devletine ve ikbaline karşı ölmeden evvel kapanmıştır.

چون روند از چاه و زندان در چمن - تلخ نبود پیش ایشان مرگ تن

17874- Bedenin ölmesi, onlara acı gelmez. Çünkü onlar, kuyudan, zindandan çıkıyorlar, çiçekli çayırılığa, çimenliğe gidiyorlar.

Dünya müminin zindanıdır. Ölüm, bu zindandan kurtuluş demektir. Dünya zindanından çıkıp ahiret sarayına giden mümin, meysus değildir. Hâlbuki dünyayı ve maddi hayatı seven, dünya kendisine, zevk veren, neşe yeri gibi gelen insanlar için, ölüm bir felakettir.

کس نگرید بر فوات هیچ هیچ - وا رهیدند از جهان پیچ پیچ

17875- Bu kederlerle, ızdıraplarla dolu dünyadan kurtuluyorlar. Bir hiç olan, yok olan bir şeyin elden çıkışı için kimse ağlamaz.

هیچ از او رنجد دل زندانی - برج زندان را شکست ارکانی

17876- Padişahın adamlarından biri, zindanın burcunu yıksa, zindanda bulunanın gönlü, bu yıkılıştan incinir mi?

Mevlâna, ten hanesinin yıkılmasından ve zindandan kurtuluştan, Divan-ı Kebir'de de bahseder:

"Beden evi yıkılırsa, ağlama! Efendi, şunu iyi bil ki, sen bedende zindandasın. Zindandan kurtulur, kuyudan çıkarsan, Mısır'ın Yusuf'u olursun, padişah olursun, başa geçersin."

تا روان و جان ما از حبس رست - کای دریغ این سنگ مرمر را شکست

17877- Yazıklar olsun! Bu mermer taşı kırdı da, canımızı, ruhumuzu histen, duygudan kurtardı.

برج زندان را بهی بود و الیف - آن رخام خوب و آن سنگ شریف

17878- O güzelim mermer, o muhteşem taş, zindanın burcuna ne de yakışıyordu, ne de güzel uymuştu.

دست او در جرم این باید شکست - چون شکستش تا که زندانی برست

17879- Nasıl oldu da kırdı? Zindandakini de hapisten kurtardı. Bu suça karşılık, onun elini kırmalı mıdır?

جز کسی کز حبس آرندش به دار - هیچ زندانی نگوید این فشار

17880- *Hapisten çıkarılıp darağacına götürülen kişiden başka, hiçbir mahpus böyle saçma bir söz söylemez.*

از میان زهر ماران سوی قند - تلخ کی باشد کسی را کش برند

17881- *Birisini yılanların zehirinden kurtarıp şükürün bulunduğu yere götürseler, bu hâl, o adama hiç acı gelir mi?*

می‌پرد با پر دل بی‌پای تن - جان مجرد گشته از غوغای تن

17882- *Can, ten kavgasından kurtulur. Ten, ayağı olmaksızın, gönül kanadı ile uçmaya başlar.*

Hazreti Mevlâna, Divan-ı Kebir'inde bu hadiseyi ne güzel tasvir eder: "Ey bu daracık kafesten uçan, yükünü gökyüzünün üstüne götüren! Bundan sonra, yeni bir hayata başlayacaksın. Bu başıboş, manasız yaşayıştan kurtuldun. Bitli hırkayı sırtından çıkardın, attın. Soyunmuş bir can olarak kaldın. Böyle daha hoşsun. Senin üstünden çıkarıp attığın delikanlılık elbisesiydi. Şimdi olgunluk yaşının gömleğini giydin. Can, gayb atına biner, eşekten de kurtulur, eşek almaktan da. Şu değersiz beden eşeğine arpa bulma kaydı ile, dünya ahırında didindin durdun. Bu uğurda gönlün yandı, yakıldı."

خسب و بیند به خواب او گلستان - همچو زندانی چه کاندش شبان

17883- *Hani zindanın kuyusunda hapsedilen adamın, geceleyin uyuyup rüyasında gül bahçesini görmesi gibi.*

تا در این گلشن کنم من کر و فر - گوید ای یزدان مرا در تن مبر

17884- *O adam, der ki: "Allahım! Beni tekrar bedene gönderme, tene döndürme. Şu gül bahçesinde gezip durayım.*

وا مرو و الله اعلم بالصواب - گویدش یزدان دعا شد مستجاب

17885- *Cenab-ı Hakk da, "Duan kabul edildi; artık tene dönme" der. Allah, doğrusunu daha iyi bilir.*

مرگ نادیده به جنت در رود - این چنین خوابی ببین چون خوش بود

17886- *Bak! Bu çeşit rüya, ne kadar hoştur. İnsan, ölümü görmeden cennete gidiyor.*

بر تن با سلسله در قعر چاه - هیچ او حسرت خورد بر انتباه

17887- *Böyle bir insan, artık uyanmaya hasret çeker mi? Kuyunun dibinde, zincirlere vurulmuş olarak yaşamayı arzular mı?*

که ترا بر آسمان بوده ست بزم - مومنی آخر در آ در صف رزم

17888- *Eğer mümin isen, inanmış bir kimse isen, savaş safına gir. Çünkü senin meclisin, senin bulunacağın yer, gökyüzündedir.*

همچو شمعی پیش محراب ای غلام - بر امید راه بالا کن قیام

17889- *Ey kul! Göklere giden yolu bulmak ümidi ile kalk, mihrabın önünde bir mum gibi ayakta dur, ibadete başla.*

همچو شمع سر بریده جمله شب - اشک می‌بار و همی‌سوز از طلب

17890- *Başı kesilmiş mum gibi, bütün gece ağla. Arayış, istek uğrunda gözyaşı dök, yan, yakıl.*

سوی خوان آسمانی کن شتاب - لب فرو بند از طعام و از شراب

17891- Yemekten, içmekten ağzını ve dudağını yum. Gökyüzü sofrasına koş.

“Yemekten, içmekten ağzını yum”dan maksat, gündüzleri saim, geceleri kaim ol; yani gündüzleri oruç tut, geceleri ibadetle geçir. Marifet sahibinin buyurduğu gibi: “Az ye, az uyu, az iç! Ten mezbelesinden geç.”

در هوای آسمان رقصان چو بید - دمبدم بر آسمان می‌دار امید

17892- Her an ümidini gökyüzüne bağla, oraya yükselmeyi düşün. Söğüt ağacı gibi, göklerin hevasına kapıl da, oynar dur.

آب و آتش رزق می‌افزایدت - دمبدم از آسمان می‌آیدت

17893- Zaman zaman sana, gökyüzünden su gelmede, ateş gelmede, rızkın arttıkça artmaktadır.

Zaman zaman sana, manevî göklerden ruhanî yağmur suları, ilahî iştikakın ateşi gelerek, senin manevî rızıklarını arttırır.

منگر اندر عجز و بنگر در طلب - گر ترا آن جا برد نبود عجب

17894- Seni de oraya götürürse, bu işe şaşılmaz. Aczine, acizliğine bakma, isteğine bak.

ز آنکه هر طالب به مطلوبی سزااست - کاین طلب در تو گروگان خداست

17895- Çünkü bu istek, sende Allah'ın bir emanetidir. Çünkü her isteyen kişinin istenmesi yerindedir.

Ey hakikati ve Hakk'ı arayan kişi! “Ben göklere layık değilim. Ben âciz ve değersiz bir varlığım” diye düşünüp ümitsizliğe kapılma. Kendinde olan talep ve himmete bak. İnsanı gayeye ulaştıran taleptir. Bu talep, senin vücudunda Allah-ı Teala'nın bir vediası ve emanetidir. Bununla, kendine layık olan matlubu iste. Çünkü her talip, bir matluba layıktır. Üsküdarlı Talat merhumun dediği gibi:

Zat hakkından talep vukuunda

Sineden masiva silinmelidir.

Her dua müstecap olur amma,

Talebin sureti bilinmelidir.

تا دلت زین چاه تن بیرون شود - جهد کن تا این طلب افزون شود

17896- Çalış, gayret et de, bu istek artsın; artsın da, gönlün bu ten kuyusundan çıksın, kurtulsun.

تو بگویی زنده‌ام ای غافلان - خلق گوید مرد مسکین آن فلان

17897- Halk, “Filan zavallı öldü” der. Hâlbuki sen, “Ey gafiller! Ben ölmedim, diriyim” dersin.

Yasin-i Şerif'in 26. ayeti ile, onu takip eden ayette, “... *Ne olurdu kav mim bilselerdi! Rabbimin beni başısladığını, beni cennetle ikram edilenlerden kıldığını*” buyrulmaktadır. Bu ayet de gösteriyor ki, gerçek müminler, Hakk dostları, ölmezler, bir evden bir eve göçerler.

هشت جنت در دلم بشکفته است - گر تن من همچو تنها خفته است

17898- Bedenim yapayalnız yatmış, uykuya dalmış ama gönlümde sekiz cennet açılıp, saçılmış.

چه غم است ار تن در آن سرگین بود - جان چو خفته در گل و نسرين بود

17899- Can, gül ve nesrin bahçesinde uyumuş kalmışken, bedenim bir pislik içinde kalmış, ne gam?

کاو به گلشن خفت یا در گولخن - جان خفته چه خبر دارد ز تن

17900- Uyuyan canın bedenden ne haberi olacak? Beden, ister gül bahçesinde

uyusun, ister külhanda.

نعره‌ی یا لَئیتَ قَوْمِیَ یعلمون - می‌زند جان در جهان آبگون

17901- Can, şu su rengindeki âlemde, “Ne olurdu kavmim bilselerdi” diye nara atarak gezmekte.

Yasin-i Şerif’in 26. ayetinden aynen alınan “Ne olurdu kavmim bilselerdi”den sonra gelen ayetle “Rabbimin beni başışladığını, beni cennetle ikram edilenlerden kıldığını” ayetleri, yukarıda üç beyit evvel aynen alınmıştır.

پس فلك ایوان کی خواهد بدن - گر نخواهد زیست جان بی‌این بدن

17902- Can, şu nedensiz yaşamayı istemezse, peki gökyüzü kimin sayvanı olacak?

فی السماء رزقکم روزی کیست - گر نخواهد بی‌بدن جان تو زیست

17903- Canın bedensiz yaşamayı dilemezse, “Rızkınız gökyüzündedir” diye övülen rızık, kime kısmet olacak?

Zariyat Suresi’nin 22. ayetinden aynen alınmıştır: “... Gökyüzünde ise rızkınız ve vadolundugunuz cennet vardır.”

Canımız ve ruhumuz, bedenimiz olmaksızın da yaşayacaktır. Gökyüzündeki rızkımızı, bazı tefsirciler yeryüzünde yaşadığımız zamana hasretmişler. Yeryüzündeki rızık nasibimizin gökte takdir kılındığını kastetmişlerdir. Can bedenden çıkınca, gökyüzündeki rızkımızın aslını, membaını bulacağını ifade etmişlerdir.

“DÜNYANIN YAĞLI, BALLI NİMETLERİNİ YEMEK TEHLİKELİDİR. BU DÜNYA YEMEKLERİ, ALLAH YEMEĞİNE ENGEL OLURLAR. NİTEKİM PEYGAMBER EFENDİMİZ: AÇLIK ALLAH YEMEĞİDİR, ALLAH, GERÇEK MÜMİNLERİN BEDENLERİNİ ONUNLA DİRİLTİR, DİYE BUYURMUŞTUR. YANİ AÇLIKTAKİ ALLAH YEMEĞİ VAR, YİYENE: BEN RABBİME MİSAFİR OLURUM, O BENİ DOYURUR, SUYA KANDIRIR, BUYURMUŞTUR. CENAB-I HAKK DA: FERAHLANARAK RIZIKLANIRLAR, DİYE BUYURMUŞTUR”

در بیان وخامت چرب و شیرین دنیا و مانع شدن او از طعام الله چنان که فرمود الجوع طعام الله یحیی به ابدان الصدیقین ای فی الجوع طعام الله و قوله ابیت عند ربی یطعمنی و یسقینی و قوله یُرزقونَ فَرَحِین

Yukarıda geçen, “Açlık, Allah yemeğidir; Allah, gerçek müminlerin bedenlerini onanla diriltir” hadisini Firuzanfer (Ehadis-i Mesnevîye: 148) kaydetmektedir. Cami-us Sağır’de kayıtlı bulunan ikinci hadis ise, savm-ı visale dairdir. Şöyle ki, bir günün orucunu bozmadan, yani iftar etmeden, ikinci gün oruca devam edenler hakkında: “Bir günün orucunu iftar etmeden, ikinci günün orucuna eklemekten sakının. Çünkü siz, bu hususta bana benzemezsiniz. Gerçekten ben, Rabbime misafir olurum. O beni doyurur, suya kandırır. Siz, gücünüzün yettiği kadar ibadette bulunun” mealinde söylenmiştir.

Bu bahisteki açlığın, yoksulluk yüzünden yahut nefse eziyet vererek, fazla riyazet neticesi meydana gelen açlık olmadığını, her hususta olduğu gibi yemek, içmek hususunda itidalin İslami esas olduğunu hatırlamamız gerekir.

“Ferahlanarak rızıklanırlar...” Al-i İmran Suresi’nin 169. ve 170. ayetlerinden alınmıştır.

در فتی در لوت و در قوت شریف - وارهی زین روزی ریزه‌ی کثیف

17904- Bu kaba nızık kırıntılarından kurtulursan, yüce ve latif rızıklara kavuşursun.

می‌روی پاک و سبک همچون پری - گر هزاران رطل لوتش می‌خوری

17905- O manevi rızıklardan binlerce okka yesen, yine de peri misali tertemiz, tüy gibi hafif bir hâlde yürür, gidersin.

چار میخ معده آهنجت کند - که نه حبس باد و قولنجت کند
17906- *O yemek, sende ne yel yapar, ne kulunç; ne de mide sancısı, karın ağrısı verir.*

ور خوری پر گیرد آروغت دماغ - گر خوری کم گرسنه مانی چو زاغ
17907- *Dünya yemeğinden az yersen, karga gibi aç kalırsın; çok yersen, miden ekşir, geçirmeye başlarsın.*

پر خوری شد تخمه را تن مستحق - کم خوری خوی بد و خشکی و دق
17908- *Az yersen, huyun kötüleşir, kabalaşırsın, asabi olursun. Çok yersen, şişmanlar, hantallaşırsın.*

بر چنان دریا چو کشتی شو سوار - از طعام الله و قوت خوش گوار
17909- *Fakat Allah yemeğinden, o lezzetli yemekten, denizler kadar ye; yine de gemi gibi yüzer gidersin.*

دم بهدم قوت خدا را منتظر - باش در روزه شکبیا و مصر
17910- *Oruca sarıl, orucu terk etme, sabret; her an Allah'ın rızkını bekle.*

هدیه ها را می دهد در انتظار - کان خدای خوب کار بردبار
17911- *Çünkü o, yaptıkları yerinde ve güzel olan Allah, bekleyenlere hediyeler verir, ihsanlarda bulunur.*

Havace Ensari Hazretleri: "Hakk'ın meclisi, vakit vakit gelir, fakat uyanık gönül gerek" diye buyurmuştur. Uyanık gönülle ve sabırla beklemek gerek. Bekleyenleri, er geç sevindirir.

که سبک آید وظیفه یا که دیر - انتظار نان ندارد مرد سیر
17912- *Tok adam, ekmek beğenmez. Ekmeği geç mi gelecek, çabuk mu gelecek, düşünmez.*

در مجاعت منتظر در جستجو - بی نوا هر دم همی گوید که کو
17913- *Fakat yemeği, ekmeği olmayan, her an "Yemek nerede kaldı" der. Açlıkta yemeği gözler, bekler, araştırır.*

آن نواله‌ی دولت هفتاد تو - چون نباشی منتظر ناید به تو
17914- *Sen beklemezsen, istemezsen, o yetmiş kat devlet ve ikbal nevalesi sana gelmez.*

از برای خوان بالا مردوار - ای پدر الانتظار الانتظار
17915- *Babacığım! Göklerden gelecek mana yemeğini ercesine bekle, bekle, sabırsızlanma.*

آفتاب دولتی بر وی بتافت - هر گرسنه عاقبت قوتی بیافت
17916- *Her aç, sonunda bir yiyecek bulur; nihayet devlet güneşi doğar, onu nurlara gark eder.*

صاحب خوان آش بهتر آورد - ضیف با همت چو آشی کم خورد
17917- *Himmet sahibi misafir az yemek yerse, sofrası ona daha çok ikramda bulunur, ona daha nefis yemek sunar.*

ظن بد کم بر به رزاق کریم - جز که صاحب خوان درویشی لئیم
17918- *Yalnız yoksul ve hasis olan sofrası başka, ona söz yok. Kerem*

sahibi rızık vericiye karşı, kötü zanda bulunma!

تا نخستین نور خور بر تو زند - سر بر آور همچو کوهی ای سند
17919- Ey güvenilen er! Bir dağ gibi sen de başını kaldır da, güneşin ilk ışığı sana vursun.

هست خورشید سحر را منتظر - کان سر کوه بلند مستقر
17920- Baksana! O ihtişamlı yüce dağın tepesi de, seher güneşini beklemektedir.

Bir dağ gibi himmetini yükselt ki, hakikat güneşinin nuru evvela senin üstüne düşer ve seni aydınlatır. Çünkü güneşin ilk ışıkları, ihtişamlı, yüksek dağlara vurur.

Şu hâlde, ey hakikat arayıcısı, ey talib-i Hakk! Sen, himmetini, gayretini, hulusunu ne kadar yükseltirsen, hakikat sabahının güneşi önce senin üzerine düşer, seni nurlandırır. Gerçekten, her kimin ki himmeti yüksek olur, bu deni, yani alçak dünyadan feragat kılarak ebedî hayata istekli olur. Hakk'ın nurlarına, feyzlerine, o daha ziyade müstaid olur ve rahmani nurlar, ilahî ışıklar, başkalarından önce onun üstüne düşer.

“NE HOŞTU BU DÜNYA, ÖLÜM OLMASAYDI. NE HOŞTU BU DÜNYA, MÜLKÜ ZEVALİ GELMESEYDİ, DİYEN VE BU ÇEŞİT ABES SÖZLER SÖYLEYEN GAFİL KİŞİYE CEVAP”
جواب آن مغفل که گفته است که خوش بودی این جهان اگر مرگ نبود و خوش بودی ملک
دنیا اگر زوالش نبود و علی هذه الوتيرة من الفشارات

Yukarıda geçen, “Ne hoştu bu dünya...” sözlerini söyleyen gafil kişinin, eski Yunan filozoflarından Calinus olduğunu söyleyenler vardır. Buda'nın da buna benzer sözleri var. Kim olursa olsun, M evlâna, bu sözleri söyleyeni gafil kişi olarak tavsif ediyor.

گر نبود پای مرگ اندر میان - آن یکی می گفت خوش بودی جهان
17921- Biri, “Ne hoştu dünya, ortada ölüm olmasaydı, ölüm çıkıp gelmeseydi” demektedir.

که نیرزیدی جهان پیچ پیچ - آن دگر گفت ار نبود مرگ هیچ
17922- Bir başka biri de, diyordu ki: “Ölüm olmasaydı, ızdıraplarla dolu olan bu dünya çekilmezdi, hiçbir şeye yaramazdı.”

مهمل و ناکوفته بگذاشته - خرمنی بودی به دشت افراشته
17923- Ovaya yığılmış, dökülmemiş, tanesi sapından ayrılmamış, ihmal edilmiş bir harmana benzerdi.

تخم را در شوره خاکی کاشتی - مرگ را تو زندگی پنداشتی
17924- Hâlbuki sen, ölümü dirilik sandın, tohumu çorak yere ektin.

زندگی را مرگ بیند ای غبین - عقل کاذب هست خود معکوس بین
17925- Ey ahmak kişi! Yalancı akıl, her şeyi aksi görür, ters görür; ölümü dirilik, diriliği de ölüm sanır.

Bu beyitlerdeki ölüm, hiç kimseye faydası dokunmadan yaşayıştır. Böyle kişiler, canlı gezen cenazelerdir.

Yalancı akıl, insanı aldatan hırsa, benliğe götüren akıldır. Böyle akıl, bize her şeyi ters gösterir; ölümü dirilik, diriliği de ölüm olarak gösterir. Yalancı akla, “Akl-ı kazip” denildiği gibi, “Akl-ı meaş” da derler.

Bu cismani hayat ile diri olmak, bu fâni dünyada Hakk'tan gafil olarak yaşamak, cismani zevklere bağlanmak, aslında manevi ölümdür.

Ey gafil! Sen, bu manevi ölümü dirilik sandın da, ömrün tohumunu, çorak yer olan dünyaya ektin; ömrünü, heva ve heves yolunda harcadın. Bu hareketi, bu davranışları, bu direnişleri, iyi bir yaşayış sanıyorsun. Çünkü yalancı aklın seni aldatıyor. Bu yüzden sen,

ölümü dirilik, diriliği de ölüm olarak görüyorsun. Aslında dirilik, bu fâni dünyanın gelip geçici olan zevklerinden ve maddi tabiatının seni sürüklediği şehvet ve ihtiramdan geçerek, yokluk şarabını içerek, Allah'a ibadetle meşgul olmak, ölmeden evvel ölmek, bu dar-ı gururdan, dar-ı sürura, yani gururdan, kendini beğenmek evinden, neşe ve kurtuluş evine ulaşmaktır. Bu manevi hayatı bulamayan kimse, aslında ölüdür. Bu dünyada canlı bir cenaze gibi dolaşmaktadır. Divan-ı Kebir, Firuzanfer tabı 3172 numaralı gazelde Mevlâna, yalancı aklı nazar kâfiri imansızlara ait bir görüş olarak tavsif eder de, buyurur ki: "Ölüm hayattır, yaşayıştır. Yaşayış da, ölümdür. Fakat imansız görüşü, hadiseyi ters göstermektedir. Bu tenden kurtulan canlar da diridir. Peri gibi görünmez olmuşlardır."

آن چنان که هست در خدعه سرا - ای خدا بنمای تو هر چیز را

17926- Allah'ım! Sen bize her şeyi, şu hile yurdu olan dünyada nasılsa öyle göster!

Hile yurdu: Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde, dünya yaşayışının boş, oyundan ve hileden ibaret olduğu bildirilir. Mesela, Enam Suresi'nin 32. Ankebut Suresi'nin 64. Hadid Suresi'nin 20. Muhammed Suresi'nin 36. ayetlerinde olduğu gibi...

Peygamber Efendimiz s.a.v. ümmetine talimen: **"Allah'ım! Hakkı bize hak olarak göster. Bize ona uymamızı kolaylaştır. Batıl olanı da batıl olarak göster ve ondan sakınmamızı nasip et. Allah'ım! Bize, eşyayı nasıl ise öyle göster"** diye dua buyururlardı.

حسرتش آن است کش کم بود برگ - هیچ مرده نیست پر حسرت ز مرگ

17927- Hiçbir ölü, öldüğüne yanmaz, hayıflanmaz; azığının azlığına yanar.

Bir hadis-i şerifte: **"Hiç kimse yoktur ki, ölsün de hayıflanmasın, öldüğüne nadim olmasın... İyilik etmişse, keşke daha fazla iyilik etseydim, der; nadim olur. Kötülük etmişse, keşke yapmasaydım, diye nedamete düşer; pişman olur"** diye buyurulmuştur.

در میان دولت و عیش و گشاد - ورنه از چاهی به صحرا افتاد

17928- Yoksa aslında, ölen bir kimse, bir kuyudan kurtulmuştur. Bir ovaya düşmüş, bir devlete kavuşmuş, ferahlığa ermiştir.

نقل افتادش به صحرای فراخ - زین مقام ماتم و تنگین مناخ

17929- Bu yas konağından, şu daracık deve yatağından, geniş bir ovaya göçmüştür.

بادهی خاصی نه مستیی ز دوغ - مقعد صدقی نه ایوان دروغ

17930- Orası, doğruluk makamıdır. Yalan, sayvan değildir. Orada hususi şarap vardır. Kişi onunla sarhoş olur, ayranla değil.

رسته زین آب و گل آتشکده - مقعد صدق و جلیس حق شده

17931- Orası öyle bir doğruluk makamıdır ki, orada Allah'a kavuşmuştur, Allahla beraber olmuştur. Bu ateş mahalli olan mihnet ve ızdıraplar, insanı yakan dünyanın balçığından kurtulmuştur.

Yukarıdaki her iki beyitte de geçen "Makam-ı sıdık", yani doğruluk makamı, Kamer Suresi'nin 55. ayetinde geçmektedir. Bundan evvelki ayetle beraber, şöyle: "... Şüphesiz takva sahipleri, cennetlerde, ırmak başlarında, doğruluk makamında, çok kudretli padişahın (Allah'ın) manevi huzurunda..."

يك دو دم مانده است مردانه بمیر - ورنه نکردي زندگانی منیر

17932- Aydın, mutlu bir yaşayışa eremediyse, bir iki nefeslik ömrün kaldı; sabret de, bari ercesine öl.

Bu ana kadar kalbini aydınlatacak, içine ışık saçacak bir yaşayışa eremedinse, ömrünün pek az kalan kısmını, hiç olmazsa Allah'a ibadete hasret. Tövbe et, günahlardan sakın, ümitsizliğe kapılma! Allah, pek merhametlidir, yarlıgayıcıdır. Umulur ki seni affeder. Sermedi saadete mazhar olursun. Hiç olmazsa, son yaşayışını insanca yaşa, sabırlı ol,

mertçe öl.

“KUL HAKETMEDEN, LAYIK OLMADIĞI HÂLDE LÜTUFLARDA, İHSANLARDA BULUNAN ALLAH’TAN DİLENEN ŞEYLER: ALLAH, ÖYLE BİR ALLAH’TIR Kİ, İNSANLAR ÜMİTSİZLİĞE DÜŞTÜKTEN SONRA YAĞMUR YAĞDIRIR. NİCE UZAKLIK VARDIR, YAKINLIĞA SEBEP OLUR. NİCE KUVVETLİ SUÇLAR VARDIR, TÖVBESİNE SEBEP OLUR. NİCE KUVVETLİLER VARDIR, KÖTÜLÜK İSTEĞİNDEN MEYDANA GELİR. BÜTÜN BUNLAR, GERÇEKTEN DE ALLAH’IN KÖTÜLÜKLERİ İYİLİKLERE DÖNDÜRDÜĞÜNÜN BİLİNMESİ İÇİNDİR”

فیما یرجى من رحمه الله تعالى معطى النعم قبل استحقاقها وَ هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا، وَ رب بعد یورث قربا وَ رب معصية میمونة وَ رب سعاده تاتى من حيث یرجى النقم لیعلم ان الله یبدل سیئاتهم حسنات

Yukarıda geçen “Allah, öyle bir Allah’tır ki...” ifadesi, Şura Suresi’nin 28. ayetinden alınmıştır: “... Allah, odur ki, insanlar ümitsizliğe düştükten sonra yağmuru yağdırır, rahmet ve bereketini yayar.”

Cenab-ı Hakk’ın, “Kötülükleri iyiliklere döndürdüğü” de Furkan Suresi’nin 70. ayetinden lafzi iktibas vardır: “... Onların kötülüklerini, Allah iyiliğe döndürür.”

امر آید هر یکی تن را که خیز - در حدیث آمد که روز رستخیز
17933- Hadiste beyan edilmiştir ki, kıyamet günü her bedene “Kalk!” diye emir gelir.

که بر آید ای ذرایر سر ز خاک - نفخ صور امر است از یزدان پاک
17934- Surun üfürülmesi, “Ey zerreler! Topraktan baş kaldırın” diye, tertemiz Allah’tan gelen bir emirdir.

همچو وقت صبح هوش آید به تن - باز آید جان هر يك در بدن
17935- Sabah vakti, nasıl uyanan her bedene akıl ve düşünce gelirse, tıpkı bunun gibi, topraktan başkaldıran her bedene, tekrar can gelecektir.

در خراب خود در آید چون کنوز - جان تن خود را شناسد وقت روز
17936- Can, kıyamet günü kendi bedenini tanır; define gibi, kendine mahsus olan, o yıkık yere girer.

جان زرگر سوی درزی کی رود - جسم خود بشناسد و در وی رود
17937- Her can, kendi bedenini tanıyacak, o bedene girecektir. Kuyumcunun canı, nasıl olur da terzinin bedenine girer?

روح ظالم سوی ظالم می‌دود - جان عالم سوی عالم می‌دود
17938- Alimin canı alime, zalimin canı zalime gidecek.

همچو بره و میش وقت صبحگاه - که شناسا کردشان علم اله
17939- Sabah vakti, kuzu anasını, koyun kuzusunu nasıl tanırsa, Allah ilmi de, bedenleri tanıma hususunda ruhlara böyle bir bilgi vermiştir.

چون نداند جان تن خود ای صنم - پای کفش خود شناسد در ظلم
17940- Ayak, karanlıkta olsa bile, kendi ayakkabısını tanıırken; ey güzelim, can kendi bedenini nasıl tanımaz?

حشر اکبر را قیاس از وی بگیر - صبح حشر کوچک است ای مستجیر
17941- Ey Allah’a sığınan kişi! Sabah, küçük haşirdir. Büyük haşri onunla kıyasla!

İnsan, bir gece uykuya dalınca, ölü gibi olur. Malından, mülkünden, sevdiklerinden

alakasını keser. Hayal âlemine dalar. Sabah uyandığı zaman, canı bedenine geri gelmiş gibidir. Dünya meşguliyeti başlar. İşte bu uyanış, dünyaya dönüş, hayata yeniden başlayış, küçük mahşerdir. Haşr-ı ekber, yani büyük haşır, insan öldükten sonra âlem-i berzaha vasıl olur. Sübh-u kıyamete o âlemde kalır; İsrail'in suru üfürülünce, herkes uykudan uyanır gibi kalkar. Ruhlar, kendi bedenlerine girer. Hazreti Mevlâna, "Bu iki uyanışı, birbirleriyle mukayese et" diye buyuruyor.

نامه پرد تا بسار و تا یمین - آن چنان که جان بپرد سوی طین
17942- Can, nasıl balçığa doğru uçarsa, amel defteri de, sağa sola öyle uçar.

فسق و تقوی آن چه دی خو کرده بود - در کفش بنهند نامه‌ی بخل و جود
17943- İyiliğe, kötülüğe dair dün ne yaptıysa, neyi huy edindiye, ne işlediye, onların yazılı olduğu cömertlik yahut nekeslik, yani cimrilik defterini insanın avucuna koyarlar.

باز آید سوی او آن خیر و شر - چون شود بیدار از خواب او سحر
17944- Seher vakti, uykudan uyandı mı, kula yaptığı hayır ve şer gelir, çatar.

وقت بیداری همان آید به پیش - گر ریاضت داده باشد خوی خویش
17945- Riyazeti huy edinmişse, uyandığı zaman yanına o gelir.

چون عزا نامه سیه یابد شمال - ور بد او دی خام و زشت و در ضلال
17946- Dün hamlık etmiş, kötülükte, azgınlıkta bulunmuşsa, amel defteri, yas mektubu gibi sol tarafından verilir.

وقت بیداری برد در ثمین - ور بد او دی پاک و با تقوی و دین
17947- Dün temiz, kötülüklerden çekingen ve dindar olarak yaşamışsa, uyanınca değer biçilmez inciye elde eder.

بر نشان مرگ و محشر دو گوا - هست ما را خواب و بیداری ما
17948- Bizim uykumuz ve uyanmamız, ölümle mahşere iki şahittir.

مرگ اصغر مرگ اکبر را زدود - حشر اصغر حشر اکبر را نمود
17949- Küçük haşr, büyük haşrı gösterir. Küçük ölüm, büyük ölümü hatırlatır.
Küçük haşr, uykudan uyanışı; büyük haşr, İsrail'in suru üfürülünce dirilmeyi, mahşerde toplanmayı; küçük ölüm, uykuya varışı; büyük ölüm, dünyaya gözümüzü kapayışı, Azrail'in ruhumuzu alışı ifade ediyor.

و آن شود در حشر اکبر بس عیان - لیک این نامه خیال است و نهان
17950- Buradaki amel defterlerimiz, hayaldir, gizlidir. Büyük mahşerde ise, o defterler, apaçık meydana çıkacak.

زین خیال آن جا برویاند صور - این خیال اینجا نهان پیدا اثر
17951- Bu hayal burada gizlidir, eseri görünür. Fakat bu hayal, orada suretlerle bürünür.

در دلش چون در زمینی دانه‌ای - در مهندس بین خیال خانه‌ای
17952- Mühendise bak; yere tohum eker gibi, gönlüne bir ev yapma fikrini, hayalini kor.

چون زمین که زاید از تخم درون - آن خیال از اندرون آید برون
17953- O hayal içinden gelir, dışında belirir, bir ev olur. Âdeta yerden tohumların başkaldırdıkları gibi, dışarıya çıkar, görünür.

روز محشر صورتی خواهد شدن - هر خیالی کاو کند در دل وطن

17954- Gönülde yurt tutan her hayal, mahşer günü bir surete bürünüp görünecektir.

چون نبات اندر زمین دانه گیر - چون خیال آن مهندس در ضمیر

17955- O mühendisin gönlünde kurduğu hayali, tohum bitirme kabiliyetindeki bir yere ekilmiş, orada yeşermiş, bitmiş bir nebat say.

Bir bina yapmak isteyen bir mühendis, evvela gönlünde bir ev taslağı düşünür. Sonra onu planlaştırır ve binayı yapar. Bir tohumu yere ekeriz. Zamanı gelince, toprağın içinde gizlenmiş olan tane, mühendisin tasavvurları gibi, topraktan başkaldır, dışarı çıkar. Mahşerde de insanlar, mezarlarından başkaldırdıkları zaman, **“Halk niyetlerine, tasavvurlarına göre dirileceklerdir”** hadisi gereğince, gönüllerindeki niyetlere ve hayallere göre görüneceklerdir. Yani insanın içindeki her bir hayal ve niyet, mahşer gününde bir surete bürünerek zuhura gelecektir.

مومنان را در بیانش حصه‌ای است - مخلصم زین هر دو محشر قصه‌ای است

17956- Bu iki mahşeri hülâsa ederek anlatmaktan maksadım, müminlerin bu kıssadan hisse almalarıdır.

İnananlara bunların anlatılmasında, bir kıssa değil, bir hisse vardır. Gerçekten bu küçük mahşer ile büyük mahşerin anlatılmasında, düşünenler için ibret alınacak hikmetler vardır. Çünkü mümin olan kimse, her gece yatıp ölü gibi akli, fikri ve ruhu gidip kendini bilmez bir hâlde iken, sabahleyin uyanınca, aklının başına geldiğini düşünmeye başladığını, uyumadan evvelki hâline döndüğünü göreceklerdir.

Akıllı mümin, öldükten sonra da, büyük mahşerde her ne sıfat ve niyette ise, o sıfatlarla ve hangi hâlde ahirete intikal ettiyse, o hâlde tekrar dirileceğini bilmelidir.

بر جهند از خاک زشت و خوب تیز - چون بر آید آفتاب رستخیز

17957- Kıyamet gününün güneşi doğunca, çirkin güzel herkes, derhal topraktan sıçrar, kalkar.

نقد نیک و بد به کوره می‌روند - سوی دیوان قضا پویان شوند

17958- Herkes kaza ve kader divanına koşar, geçer akçe de potaya girer, kalp akçe de.

Kalpleri temiz, halis müminlerle, kalpleri gûnahtan kirlenmiş, mürayi ve münafıklar da, imtihan potasına atılacaklardır.

نقد قلب اندر زحیر و در گداز - نقد نیکو شادمان و ناز ناز

17959- Potaya atılan geçer akçe sevincidir. Nazlanmaktadır. Kalp akçe ise, eriyerek, yanmaktadır.

سر دلها می‌نماید در جسد - لحظه لحظه امتحانها می‌رسد

17960- Zaman zaman imtihanlar gelir. Gönüllerdeki gizli sırlar, bunlarda açığa çıkar, görünür.

یا چو خاکی که بروید سرهاش - چون ز قندیل آب و روغن گشته فاش

17961- Kandil, nasıl suyu, yağı ortaya korsa; toprak, nasıl kendisine ekileni bitirir, sırlarını meydana korsa...

سر دی پیدا کند دست بهار - از پیاز و گندنا و کوکنار

17962- Baharın eli, soğanı, pırasayı, haşhaşı nasıl çıkarır, kışın sırrını ortaya korsa, tıpkı öyle!

و آن دگر همچون بنفشه سر نگون - آن یکی سر سبز نحن المتقون

17963- Her bir ter-ü taze, yemyeşil, “Biz müttakileriz, biz Allah'tan çekinenleriz” demekte; öbürü, menekşe gibi başını eğmede.

“Başını eğmede”, Kur'an-ı Kerim'in Secde Suresi'nin 12. ayetinden lafzi iktibastır: “... Müşrikler kıyamette, Rabbleri huzurunda başlarını eğerek...”

گشته ده چشمه ز بیم مستقر - چشمها بیرون جهیده از خطر

17964- Tehlike korkusundan, gözler yuvalarından fırlamış, sonsuz azap yüzünden, her göz on kaynak kesilmiş.

تا که نامه نابد از سوی یسار - باز مانده دیده‌ها در انتظار

17965- Amel defterleri sol taraftan gelmesin, diye gözler dikilmiş, herkes bekleyip durmakta.

ز آنکه نبود بخت نامه‌ی راست زپ - چشم گردان سوی راست و سوی چپ

17966- Gözler, sağı solu kolluyor, gözlüyor. Amel defterinin sağdan verilmesi kolay değil ki...

سر سیه از جرم و فسق آگنده‌ای - نامه‌ای آید به دست بنده‌ای

17967- Bir kulun eline, kapkara, suçlarla, kötülüklerle dolu bir amel defteri verilir.

جز که آزار دل صدیق نه - اندر او یک خیر و یک توفیق نه

17968- Verilen defterin içinde, ne bir hayır var, ne de yapılmış iyi bir iş var. Ancak iyi adamların, doğru özlülerin gönüllerinin incinmesi yazılı.

تسخر و خنیک زدن بر اهل راه - پر ز سر تا پای زشتی و گناه

17969- O defter, başından sonuna kadar kötü işlerle, günahlarla, Hakk yolunda yürüyenlerle alay edişlerle, ıslık çalışmalarla dolu...

و آن چو فرعونان انا و انای او - آن دغل کاری و دزدیهای او

17970- Hileleri, entrikaları, hırsızlıkları ve Firavunlar gibi “Ben, biz” demeleri ile dolu...

داند او که سوی زندان شد رحیل - چون بخواند نامه‌ی خود آن ثقیل

17971- O günahkâr kişi, defterini okuyanca anlar ki, bilir ki, kendisi için zindandan başka göçecek yer yok.

جرم پیدا بسته راه اعتذار - پس روان گردد چو دزدان سوی دار

17972- Hırsızlar gibi darağacına doğru yürümeye başlar. Suç apaçık meydanda, özür dileme yolu da artık bağlı.

بر دهانش گشته چون مسمار بد - آن هزاران حجت و گفتار بد

17973- O binlerce delil, hüccet, o binlerce kötü söz, pis bir çivi gibi ağızını mıhlamış, dudaklarını kımıldatamaz hâle sokmuş...

گشته پیدا گم شده افسانه‌اش - رخت دزدی بر تن و در خانه‌اش

17974- Çaldığı şeyler, üstünde ve evinde bulunmuş, kendini temize çıkarmak için okuduğu masal dinlenmez olmuş...

که نباشد خار را ز آتش گزیر - پس روان گردد به زندان سعیر

17975- Cehennem ateşine doğru yürümeye başlar; çünkü artık, dikenin ateşten kaçmasına imkân yoktur.

بوده پنهان گشته پیدا چون عسس - چون موکل آن ملایک پیش و پس
17976- Hayatta iken onu kollayan görünmez melekler, polisler gibi, onun önüne
arkasına düşerler, ite kaka götürürler.

که برو ای سگ به کهدانهای خویش - می‌برندش می‌سپوزندش به نیش
17977- Onu, "Yürü ey köpek! Kendi yurduna, cezanı göreceğin yere, cehennem
kuyusuna" diye sürerler. Ellerindeki mızraklarla dürterler.

تا بود که بر جهد ز آن چاه او - می‌کشد پا بر سر هر راه او
17978- O, belki cehennem kuyusundan kurtulurum, diye her yol başında ayağını
geriye çeker.

در امید روی واپس می‌کند - منتظر می‌ایستد تن می‌زند
17979- Bekleyerek durur. Susup dinler. Bir ümide kapılıp yüzünü geriye çevirir
ve bakar.

خشک اومیدی چه دارد او جز آن - اشک می‌بارد چو باران خزان
17980- Sonbahar yağmuru gibi gözyaşı döker. Ümidi kurumuştur artık. Ondan
başka elinden ne gelir?

رو به درگاه مقدس می‌کند - هر زمانی روی واپس می‌کند
17981- Her zaman yüzünü geriye çevirir. Allah'ın mukaddes dergâhına, Hakk
canibine yönelir.

که بگویندش که ای بطل عور - پس ز حق امر آید از اقلیم نور
17982- Derken, nur ikliminden, Cenab-ı Hakk'tan emir gelir: "Ey melekler! Ona
deyin ki: Ey çıplak tembel, ey ibadetten, iyiliklerden yoksul kişi!"

رو چه واپس می‌کنی ای خیرمسر - انتظار چیستی ای کان شر
17983- Ey kötülükler kaynağı, ey şer madeni! Ne bekliyorsun? Ey şaşkın! Neden
yüzünü hep geriye çeviriyorsun?

ای خدا آزار و ای شیطان پرست - نامه‌ات آن است کت آمد به دست
17984- Ey Allah'ı inciten, ey şeytana tapan kişi! Senin amel defterin, elinde
bulunan defterdir. Başka ne istiyorsun?

چه نگری پس بین جزای کار خویش - چون بدیدی نامه‌ی کردار خویش
17985- Yaptığın işlerin, işlediğin günahların yazılı olduğu defteri gördün. Artık
ne diye arkana bakıyorsun, yaptıklarının cezasını gör!

در چنین چه کو امید روشنی - بی‌هده چه مول مولی می‌زنی
17986- Boş yere neden emekleyip duruyorsun? Böyle bir kuyuda, aydınlık ümidi
olur mu?

نه ترا در سر و باطن نیتی - نه ترا از روی ظاهر طاعتی
17987- Senin ne görünüşünde bir ibadetin var, ne de içinde gizli iyi bir niyetin
var.

نه ترا در روز پرهیز و صیام - نه ترا شبها مناجات و قیام
17988- Ne geceleri müracaatta bulundun, namaz kıldın. Ne de gündüzleri
haramdan çekindin, oruç tuttun!

نه نظر کردن به عبرت پیش و پس - نه ترا حفظ زبان ز آزار کس
17989- *Ne kimseyi incitmemek için dilini tuttun, ne de ibretle önüne arkana baktın?*

پس چه باشد مردن یاران ز پیش - پیش چه بود یاد مرگ و نزع خویش
17990- *Önünde, öleceğini düşünmekten, can çekişmeyi hesaba katmaktan; ardında, dostlarının senden önce ölmesinden başka ne vardı ki?*
İnsanın ibretle ölümü düşünmesi, can çekişmenin korkusu ile tedarikli bulunması, bizden evvel ölüp giden dostların yokluklarından mütevellit üzüntüler, bütün bunlarla önümüzün ölüm, arkamızın ölüm olduğunu bilmek, iyiliğe doğru gitmekle azmetmek, uyanık bulunmak gerekiyor.

ای دغا گندم نمای جو فروش - نه ترا بر ظلم توبه‌ی پر خروش
17991- *Ne yaptığın zulümlerden yana yakıla coşarak bir tövbe ettin, ne de ağlayıp sızladın, ey buğday gösterip, arpa satan adam!*
Beyitte geçen “Buğday gösterip arpa satmak” tabiri ile Hz. Mevlâna, herkese iyi görünüp, aslında kötü olan kişileri kastediyor. Hilekâr kişiyi yani!

راست چون جویی ترازوی جزا - چون ترازوی تو کژ بود و دغا
17992- *Sen, teraziyi doğru tutmazdın, azgınlıkla terazin eğriydi. Artık mükafat terazisinin doğru olmasını niye beklersin?*

نامه چون آید ترا در دست راست - چون که پای چپ بدی در غدر و کاست
17993- *Hainlikte, eksik tartmada, âdeta sol ayak kesilmiştin. Nasıl olur da amel defterin sağ elinden verilir.*

سایه‌ی تو کژ قند در پیش هم - چون جزا سایه‌ست ای قد تو خم
17994- *Ey beli bükülmüş kişi! Karşılık olarak verilen şey, gölgeye benzer. Boyun eğri. Gölgen de elbet önüne eğri düşecek.*

که شود که را از آن هم گوژ پشت - زین قبل آید خطابات درشت
17995- *Allah'tan bu çeşit sert hitaplar gelir; öyle hitaplar ki, bu hitapları dağ duysa dayanamaz, beli bükülür, kamburlaşır.*

صد چنانم صد چنانم صد چنان - بنده گوید آن چه فرمودی بیان
17996- *Kul, der ki: "Ne buyurduysan, ondan yüz kat daha beterim, yüz kat daha beterim, yüz kat daha beterim."*

ور نه می‌دانی فضیحت‌ها به علم - خود تو پوشیدی بترها را به حلم
17997- *Daha beter kötülüklerimi hilminle, lütfunla örttün. Yoksa yaptığım kötülükleri, işlediğim günahları sen bilirsin.*

از ورای خیر و شر و کفر و کیش - لیک بیرون از جهاد و فعل خویش
17998- *Fakat kendi cihadımı, kendi savaşımı, yaptığım işleri, hayırdan ve şerden de ötede bulunan küfrümü, inanışımı, gittiğim yolu, hepsini bilirsin.*

وز خیال و وهم من یا صد چو من - وز نیاز عاجزانه‌ی خویشتن
17999- *Acizane niyazlarımı, yalvarışlarımı, benim yahut benim gibi yüzlerce kolun hayal ve vehmini bir yana bırakalım.*

از ورای راست باشی یا عتو - بودم اومیدی به محض لطف تو
18000- *Kendi doğru oluşuma yahut isyanıma, inatçılığım bakmadım. Ben ancak ve ancak, senin lütfuna, affına ümit bağladım.*

بودم اومید ای کریم بی غرض - بخشش محضی ز لطف بی عوض

18001- Sen, karşılık beklemeden, lütuflarda, ihsanlarda bulunursun. Bağıştan lütuftan ibaretsin. Sen, sebepsiz kerem kılan, benim bütün ümidim senin lütfuna ve ihsanına bağlanmıştı.

سوی فعل خویشتن می ننگرم - رو سپس کردم بدان محض کرم

18002- Geri dönüp, senin şartsız, mutlak keremine, o sonsuz lütfuna bakıyorum. Kendi yaptığım işlere bakmıyorum.

که وجودم داده‌ای از پیش پیش - سوی آن اومید کردم روی خویش

18003- O ümitle, yüzümü geri çevirdim. Çünkü önceden de varlığı sen verdin.

Önceden verilen varlıktan maksat, daha biz dünyaya gelmemişken, ruh âleminde var oluşumuzdur. Biz bu görünen maddi varlığımızdan önce, ruh âleminde ruhanî bir varlık idik.

من همیشه معتمد بودم بر آن - خلعت هستی بدادی رایگان

18004- Bana, bedava olarak varlık elbisesi bağışladın, lütfettin. Ben de, daima o lütfu güveniyorum.

محض بخشایش در آید در عطا - چون شمارد جرم خود را و خطا

18005- Kul, kendi suçunu hatasını sayınca, günahlarını itiraf edince, o bağıştan, lütuftan ibaret olan Allah da ihsana başlar.

که بدهستش چشم دل سوی رجا - کای ملایک باز آریدش به ما

18006- Cenab-ı Hakk, buyurur ki: "Ey melekler! Onu tekrar benim huzuruma getirin. Çünkü o günahkârın gönül gözü, rica ve niyazdadır."

و آن خطاها را همه خط بر زنیم - لاابالی وار آزادش کنیم

18007- Suçlarına bakmadan onu azat edelim. Onu bağışlayalım. Onun hatalarının üstüne bir kalem çekivereyim.

Metinde, "Laubali" var, kuluna ivazsız, garazsız rahmet kılmak manasına gelir. Bir kimseye gadr ve günahıtan ziyan, salah ve ibadetten fayda hâsıl olması keyfiyeti. Şöyle ki, Cenab-ı Hakk'a halkın gadr ve günahından ziyan gelmez. Salah ve ibadetinden de fayda hâsıl olmaz. Eğer Cenab-ı Hakk, günahkâr bir kuluna merhamet eder, bağışlarsa, o sadece keremidir, lüfttudur. Eğer azap ederse, o da onun adaleti icabıdır.

کش زبان نبود ز غدر و از صلاح - لاابالی مر کسی را شد مباح

18008- Birisine, birinin kötülüğü zarar veremez; iyiliği de bir fayda temin etmezse, onu bağışlamak mübahtır...

تا نماند جرم و زلت بیش و کم - آتشی خوش بر فروزیم از کرم

18009- Keremimizle hoş bir ateş yakalım da, ne kadar suçu, kusuru varsa yansın gitsin.

می بسوزد جرم و جبر و اختیار - آتشی کز شعله‌اش کمتر شرار

18010- Öyle bir ateş yakalım ki, alevindeki en değersiz bir kıvılcım bile, suçu da yaksın, cebri de yaksın, ihtiyarı da...

Cebr, bir tabirdir. Kulda, irade ve ihtiyarın hiç bulunmadığına, kulun yaptığı bütün işlerin, bütün hadiselerin, önceden Cenab-ı Hakk tarafından takdir edilmiş olduğuna inanmaktır. Bu inanca cebr, bu inançta bulunanlara Cebriye denir.

İslam dini, Allah'tan gelen kadere inanmayı emretmiştir. Fakat Allah, insana cüzi irade vermiştir. Kul gayret eder, bu iradeyi kullanırsa, Allah da o fiili takdir eder, yaratır. Takdir-i ezel, gayrete aşiktir, demişlerdir.

Ehl-i sünnet, kadere inanmakla beraber cebre inanmaz. Müslüman âlimleri, Allah'ın

her şeyi önceden bildiğini, fakat ilmin maluma tabi olduğunu söylemiştir. Yani ilmin maluma tesiri yoktur. Mesela “Cenab-ı Hakk, filan işi yapacağını bildi ve öyle takdir buyurdu; sen de onu yaptın” derler.

Kaza ve kader meselesi, Cebriye bahsi ve “Kul, fiilinin yaratıcısıdır. İsteddiği gibi hareket eder. Küfür, şer, hayır, zulüm vesair günahlar, iyilikler, Allah’ın takdiri ile değildir” diyen ve kaderi büsbütün inkâr eden Mutezile mezhebi ile Ehl-i sünnet âlimleri arasında, sonsuz münakaşa mevzu olmuştur.

İhtiyar, Cebriye anlatılırken geçtiği gibi, kulun kendi isteği ve düşüncesi ile hareket kudretidir.

خار را گلزار روحانی کنیم - شعله در بنگاه انسانی ز نیم

18011- İnsan kalabalığının bulunduğu yere bir şule, bir alev düşürelim de, dikenliği ruhani bir gül bahçesi hâline getirelim.

Allah’ın lütuf ve kerem şulesi, insan kalabalığının bulunduğu bir yere düşerse, bütün cürümler, günahlar yanar. İnsanlarda bulunan kötü sıfatlar gider de, güzel huylar tecelli eder ve orada ruhani bir gülzar meydana gelir.

کیمیا یُصْلِحْ لَکُمْ أَعْمَالَکُمْ - ما فرستادیم از چرخ نهم

18012- Biz, dokuzuncu kat gökte, “Sizin işlerinizi düzeltsin” kimyasını gönderdik.

Burada Ahzab Suresi’nin 71. ayeti geçmektedir: “Allah, size işlerinizi düzeltip muvaffakiyet versin ve günahlarınızı bağışlasın.”

کر و فر اختیار بو البشر - خود چه باشد پیش نور مستقر

18013- Artık o ebedî ve daimi nur karşısında, insanların babasının debdebesi ve ihtiyarı nedir ki?

İnsanın iradesi, ihtiyarı, yani kulun kendi isteği ve düşüncesi ile hareketinin, ebedî ve daimi olan ilahî nurun karşısında ne kıymeti vardır? İnsan, o kudretin karşısında çok âciz ve zavallıdır. Merhum Nabi’nin dediği gibi: “Adem zebuni pençe-i kudret değil midir?”

بیه پاره منظر بینای او - گوشت پاره آلت گویای او

18014- Onun söyleyen uzvu, dili, bir et parçasıdır. Gören gözü ise, küçük bir yağ parçasıdır...

مدرکش دو قطره خون یعنی جنان - مسمع او آن دو پاره استخوان

18015- Duyan kulağı, iki parça kıkırdaktan, idrak eden, anlayan kalbi iki katre kandan ibarettir.

طمطراقی در جهان افکندهای - کرمکی و از قدر آگندهای

18016- Sen, pisliklerle dolu bir kurtcağızsın. Fakat yine de, dünyaya bir nam salmışsın. Obanda güreültüler koparmışsın.

ای ایاز آن پوستین را یاد دار - از منی بودی منی را واگذار

18017- Sen, meniden yaratılmış bir mahlusun. Bunu düşün de, benlikten vazgeç. Ey Ayaz! O çarığı hatırla!

“AYAZ’IN ÇARIĞI İLE POSTUNU, SARAYDA BİR ODADA SAKLAMASI; SARAYDA ÇALIŞAN ARKADAŞLARININ, O ODANIN KAPISININ SAĞLAM VE KİLİTLİ OLDUĞUNU GÖREREK, ODADA DEFİNE OLDUĞUNU SANMALARI”

قصه‌ی ایاز و حجره داشتن او جهت چارق و پوستین و گمان آمدن خواجه‌تاشانش را که او را در آن حجره دفینه است به سبب محکمی در و گرانی قفل

Eyaz, Türkçe Ayaz kelimesinden alınmıştır. Ayaz, parlak ve güzel manasına gelir. Ayaz, meşhur Sultan Mahmut Gaznevi’nin (970-1030) sadık ve güzel kölesinin adıdır.

Rivayete göre Gazneli Mahmut, bir gün ava çıkmıştı. Bir ahunun peşine düşmüştü. Atıyla ahuyu takip ederken, maiyetinde bulunanlardan ayrılmıştı. Uzaklarda birkaç Türkmen evine geldi. Terlemiş ve susamıştı. Evlerden birinden su istedi. Genç Türkmen Ayaz karşısına çıktı. Sultan Mahmut'un kıyafetinden ve hâlinde padişah olduğunu anladı. Hürmetle onu selamladı: "Padişahım! Biraz istirahat buyurun, bu civarda suyu çok latif olan bir çeşme vardır. Babam, şimdi oraya gitti. Oradan su getirecek, size takdim ederim" dedi.

Sultan Mahmut, atından aşağı indi. Ayaz, konuşkan, tatlı dilli, hürmetkâr bir gençti. Bir saat kadar padişahı oyaladı. Etrafın güzelliklerinden ve kendi yaşayışlarından bahsetti. Sultan Mahmut, bu gencin davranışlarından, konuşmalarından hoşlanmıştı. Bir aralık kalktı, eve gitti. Güzel, temiz bir kâse içinde soğuk bir su getirdi. Sultana takdim etti. Sultan, suyu içti ve sudan pek hoşlandığını söyledi: "Fakat sen, bana burada latif bir çeşme vardır. Babam oradan su almaya gitti, dedin. Sonra tuttun evden su getirdin. Bunun sebebi nedir?" diye sordu.

Ayaz, bu soruya karşı dedi ki: "Padişahım! Yorgun ve terli olarak buraya geldiğiniz zaman, bendenizden su istediniz; o anda ben size bu soğuk suyu takdim etseydim ve siz o suyu içseydiniz, size dokunurdu diye düşündüm. Sizi konuşmaya tutarak, terinizin kurummasını ve biraz dinlenmenizi bekledim." Sultan Mahmut, bu çocuk yaştaki Ayaz'ın aklını ve zekâsını çok beğendi. Bu sırada sultanın maiyetinde bulunan adamlar da oraya gelmişlerdi. Sultan Mahmut, Ayaz'ın ailesinden de rızalarını alarak, onları memnun ederek, bu akıllı ve güzel Türkmen çocuğunu aldı, saraya getirdi. Ayağındaki çarığı ve sırtına giydiği postu çıkarıp ona ipekli elbiseler giydirdi. Fakat Ayaz, postunu ve çarığını atmadı. Onları bir hatıra olarak sarayda bir odada sakladı. Odasında daima kilitli tuttuğu postu ve çarığı görmek için, arada sırada odaya girer, kapıyı arkasından kilitler, bir zaman orada kalırdı. Sonra odadan çıkar, yine kapısını kilitler, anahtarını cebine kordu. Ayaz'ı çekemeyenler, odada bir hazine biriktirdiğini sanırlar, onu sultana haber verirler. Padişahın emriyle oda açılır. İçeride bir çarıkla bir posttan başka bir şey bulunmaz.

Sultan Mahmut, Ayaz'a bunları neden sakladığını sorar. Ayaz, şöyle cevap verir: "Ben, bunlarla geldim. Senin sayenle bu devlete kavuştum. Fakat nereden geldiğimi, ne olduğumu unutarak benliğe, gurura kapılmamak için bunları sakladım. Böylece aslımı unutmadım. Arada sırada odaya giriyor, bunları seyreliyor, kendi kendime: Sen buydun, bunlarla geldin, gene busun, girdiğin devlete aldanma, derim. Bunlarla kendimi ve nefsimi terbiye ederim."

Hazreti Mevlâna, bu hikâyeyi Mesnevî'ye almakla terbiyevi bir gaye gütmüştür. İnsanın nereden geldiğini, ne olduğunu unutmamasını, benliğe kapılmamasını hatırlatmaktadır.

Esasen bu hikâyeden evvelki bahsin son beytinde, "Sen, meniden yaratılmış bir mahlusun. Bunu düşün de, benlikten vazgeç. Ey Ayaz, o çarığı hatırla" diye buyurmuştu.

پوستین و چارکش آویخته - آن ایاز از زیرکی انگيخته

18018- Ayaz, pek akıllı fikirli olduğundan, postu ile çarığını bir odaya asmıştı.

چارقت این است منگر در علا - می‌رود هر روز در حجره‌ی خلا

18019- Hergün o boş odaya gider, kendi kendine, "Sakın kendini bir şey zannetme, gurura kapılma; sen şu çarığı giyiyordun" dedi.

اندر آن جا زر و سیم و خمره‌ای است - شاه را گفتند او را حجره‌ای است

18020- Padişaha, "Onun bir odası var" dediler. "Oraya biriktirdiği altınları, gümüşleri ve altınla dolu küpünü koymuş."

بسته می‌دارد همیشه آن در او - راه می‌دهد کسی را اندر او

18021- "Hiç kimseyi oraya bırakmıyor. Daima kapısını kilitli tutuyor" dediler.

چیست خود پنهان و پوشیده ز ما - شاه فرمود ای عجب آن بنده را

18022- Padişah, "Tuhaf şey" dedi, "O kölenin bizden gizlediği acaba nedir?"

نیم شب بگشای و اندر حجره شو - پس اشارت کرد میری را که رو
18023- Bir beye "Gece yarısı git, kapıyı aç, o odaya gir" diye emir verdi.

سر او را بر ندیمان فاش کن - هر چه یابی مر ترا یغماش کن
18024- Orada ne bulursan yağma et, sırrını da, gizlediği şeyi de, yakınlarına
açıkla.

از لئیمی سیم و زر پنهان کند - با چنین اکرام و لطف بی‌عدد
18025- Bizden bu kadar ikramlar gördüğü, sayısız lütuflara kavuştuğu hâlde,
gümüş ve altın biriktiriyor ve saklıyor. Gözü doymuyor.

وانگه او گندم‌نمای جو فروش - می‌نماید او وفا و عشق و جوش
18026- O, bize karşı vefa göstermede, seviyorum demede, coşkun bir yakınlık
göstermede. Hey gidi buğday gösterip arpa satan bey!
Buğday gösterip arpa satan, Farsça'da, hilekârlar, düzenbazlar hakkında bir
atasözüdür.

کفر باشد پیش او جز بندگی - هر که اندر عشق یابد زندگی
18027- Sevgiyle yaşayan, aşkta dirilik bulan bir kimsenin, sevgiliye yüz
çevirmesi, aşka kulluktan başka bir işe girişmesi, küfürdür, haramdır.

در گشاد حجره‌ی او رای زد - نیم شب آن میر با سی معتمد
18028- O bey, gece yarısı otuz tane itimat edilir adamla Ayaz'ın odasını
açmaya gitti.

جانب حجره روانه شادمان - مشعله بر کرده چندین پهلوان
18029- Otuz kişi, meşaleler yaktilar, sevinerek odaya doğru yürüdüler.

هر یکی همیان زر در کش کنیم - که امر سلطان است بر حجره زنی
18030- "Padişahın emri bu, odayı açacağız. Her birimiz bir altın torbayı
yüklenip çıkacağız" diyorlardı.

از عقیق و لعل گوی و از گهر - آن یکی می‌گفت هی چه جای زر
18031- Onlardan birisi, "Hey gidi hey" diyordu. "Altın da nedir? Akikten, lal ve
gevherden haber ver."

بلکه اکنون شاه را خود جان وی است - خاص خاص مخزن سلطان وی است
18032- Padişahın hazinesinin en has kulu o. Hatta şimdi o, padişahın canı
mesabesinde...

لعل و یاقوت و زمرد یا عقیق - چه محل دارد به پیش این عشیق
18033- Böyle bir sevgiye karşı, lalin, yakutun, zümrütün, akikin sözü mü olur?

تسخری می‌کرد بهر امتحان - شاه را بر وی نبودی بد گمان
18034- Padişahın, onun hakkında kötü bir zannı yoktu. Ondan
şüphelenmiyordu. Bu şakayı, onu imtihan etmek, sınamak için yapıyordu.

باز از و همش همی‌لرزید دل - پاک می‌دانستش از هر غش و غل
18035- Onu her türlü kötülüklerden temiz biliyordu. Ama yine de, vehme
kaplıyor, yüreği çarpıyordu...

من نخواهم که بر او خجلت رود - که مبادا کاین بود خسته شود

18036- “Allah esirgesin” diyordu. “Ya böyle bir çıkar da, bundan incinirse, onun mahcup olmasını hiç istemem.”

هر چه خواهد گو بکن محبوب ماست - این نکردهست او و گر کرد او رواست

18037- Bunu yapmamıştır ya, yapmışsa, pekala yapmıştır. Onun yaptığı yerindedir. O bizim sevgilimizdir. Ona, ne dilersen yap da...

او منم من او چه گر در پردهام - هر چه محبوبم کند من کردهام

18038- Sevgilim ne yapmışsa, ben yapmışımdır. O benim; ben de o. Aslında ben, ona bir perdeyim.

این چنین تخلیط ژاژ است و خیال - باز گفتی دور از آن خو و خصال

18039- Sonra yine, “Hayır” diyordu. “Böyle huylar, ondan uzaktır. Böyle bir zan, boş şeydir, hayaldir.”

کاو یکی دریاست قعرش ناپدید - از ایاز این خود محال است و بعید

18040- Böyle bir şey Ayaz’dan uzaktır. Olmayacak şeydir. Çünkü o, çok derin bir deniz gibidir. Onun derinliği görülemez.

جمله‌ی هستی ز موجش چکره‌ای - هفت دریا اندر او يك قطره‌ای

18041- Yedi deniz, o denizin bir katresidir. Bütün varlıklar, onun dalgasından bir damladır.

Eskiler, yeryüzünde yedi deniz bulunduğunu kabul ederlerdi. O denizler, şunlardı: 1. Çin denizi, 2. Batı denizi, Atlantik, 3. Rum Denizi, Akdeniz. 4. Karadeniz, 5. Kızıldeniz, 6. Hazar Denizi, 7. Fars Denizi.

قطره‌هایش يك به يك میناگرند - جمله پاکبها از آن دریا برند

18042- Bütün temiz varlıklar, temizlikleri o denizden elde ederler. O denizin katreleri, damlaları, bir bir noksanı olgunlaştıran birer kimyager gibidir.

Bu beyitle, bundan evvelki gelen beyitte çok derin manalar vardır. Burada Sultan Mahmut’tan murat, şah-ı hakikat olan Hakk’tır. Ayaz’dan maksat. Vahdet ehli, makam-ı mahcubiyete giren mutlu kişilerdir. Bunlar, görünüşte Hakk’a âşıktırlar, fakat manada Hakk da bunlara âşıktır. Bu sebeple, sevgilinin işlediği bütün işler, doğrudur, yerindedir.

Ayaz, Allah’ın sevgisine mazhar olmuş, yani makam-ı mahbubiyete erişmiş, makbul-i ilahî olan bir varlık olduğundan, insan-ı kâmilî temsil etmektedir. O, derinliği görülmeyen, bâtinî bir derya hâlinedir. Onun hududu ve kenarı yoktur. Yedi derya, onun bir damlası olmuştur.

Temiz varlıklar, bütün temizlikleri o manevi deryadan almaktadırlar. Onun damlaları, tek tek bir minakir, bakırı altın yapan bir kimyagerdir. Onlar, ölmeyeni öldürür, bozuklukları ıslah ederler. Noksan kişileri olgunlaştırırlar.

Böylece, günahlardan kurtulmuş, temizlenmiş, salih kişiler, müminler, temizliklerini kemal mertebesine erişen kâmil velilerin derya-yı kalbinden, yani kalp denizinden alırlar.

وز برای چشم بد نامش ایاز - شاه شاهان است بلکه شاه ساز

18043- O padişahlar padişahı, hatta padişahları meydana getiren o, yalnız kötü göz değmesin, adı Ayaz olmuş.

از ره غیرت که حسنش بی حد است - چشمهای نیک هم بر وی بد است

18044- Kötü gözler şöyle dursun, iyi gözlerden bile ona nazar değer; çünkü güzelliğinin hududu yoktur.

تا بگویم وصف آن رشک ملک - يك دهان خواهم به پهنای فلك

18045- Gök kadar geniş bir ağız isterim ki, o meleklerin bile kıskandıkları, haset ettikleri güzeli öveyim.

تنگ آید در فغان این حنین - ور دهان یابم چنین و صد چنین

18046- Eğer bu çeşit bir ağza sahip olsam yahut bunun yüz misli geniş bir ağız elde etsem, yine bu feryat ve figan, o ağza sığmaz.

O mahbub-u ilahînin aşk ve muhabbetinden bahsetmek için, gök kadar geniş bir ağza, hatta bunun yüz misli geniş bir ağza malik olsam, yine de o ilahî sevgiyi anlatamam. Feryad-ı figanım, o ağza sığmaz.

Hazreti Mevlâna, makam-ı mahbubiyete vasıl olan kâmillerin vasıflarını saymanın, sırlarını bu ağızla nakletmenin, feryadı ve figanı böyle geniş bir ağza sığdırmanın kabil olmadığını beyan buyuruyorlar. Yukarılarda da arz edildiği gibi, Ayaz'dan maksat, şah-ı hakikatin, yani Hakk'ın sevgilisi olan, mahbubiyet mertebesine, sevilme derecesine ulaşan kâmil insandır.

Böyle olgunluk sahibi bir insanın vasfını, göğün yüz misli genişliğinde bir ağız olsa ve bir kimse nice binlerce dille, kıyamete kadar, onun esrarını, ahvalini ve hüsn-ü bakemalini tarif etse, yine de deryadan bir katre, güneşten bir zerre kadar söylemeye kadir olamayacaktı. Çünkü insan-ı kâmil vasıfları, evsaf-ı ilahîdir. Cemal ve kemali namütenahidir. Yani sonsuzdur. Gökler ise, mütenahidir, yani ilahî vasıflar. Yani ne kadar sonsuz gibi görünse de, hududu vardır. Hiç mütenahi, yani sonlu olan şeyler, namütenahiyi, yani sonsuzu anlatmaya kadir olabilir mi?

شیشه‌ی دل از ضعیفی بشکند - این قدر گر هم نگویم ای سند

18047- Fakat ey dayandığım, güvendiğim dost! Bu kadar da söylemesem, gönül şişesi, ince ve zayıf olduğu için kırılacak.

بهر تسکین بس قبا بدریده - شیشه‌ی دل را چو نازک دیده

18048- Gönül şişesini pek nazik görürüm de, biraz teskin edebilmek, onu rahatlandırmak için çok elbiseler yırttım.

O, mahbub-i ilahînin, ilahî sevgilinin sonsuz vasıflarından bir miktar söylemek ve gönlümde bulunan duyguları biraz açığa çıkarmak suretiyle, gönlümü rahatlandırmak istedim. Ey güvendiğim dost! Eğer duygularımı söylemezsem, içimde saklasam, tahammül edemeyeceğim ve gönül şişem kırılacak. Şeyh Galip'in dediği gibi:

Yine zurku derunum kırılıp kenara düştü

Dayanır mı şişedir, bu reh-i seng- sare düştü

Gerçekten bir kemal sahibinin esrarını saklamaya herkesin kalbinin takati yoktur. Nitekim Habib-i Ekrem s.a.v. Hazretleri, Ali Kerremellahu veche Hazretleri'ne Hakkla kendi arasında olan ilahî sırlardan bir kısmını söyleyip bu sırları gönlünde saklamasını, kimseye söylememesini emretmişti. Hazreti Ali Radiyallahü anh, bir nice zaman bu sırları mübarek kalbinde sakladıktan sonra, tahammül edemedi. Sonunda Medine'ye yakın bulunan bir kuyunun başına gitti. İçindeki sırları, kuyuya açıkladı. Böylece gönlü rahatladı. Fakat sırları açığa vurduğu kuyu, civarında biten kamışlar, bu sırlara vakıf oldular. Bir gün bir çoban, bu kamışlardan kesip kaval - ney yaparak üfürdüğü zaman, sırlar çobanın nefesi ile dile geldi de, inleyerek Hazreti Ali'ye söylenen sırları ifşa eyledi.

Hazreti Mevlâna Kuddise sırrahu, "Bu gönül şişesini pek zayıf bulduğum için, onu rahata kavuşturmak istedim. Bu yüzden çok cübbeler yırttım" diye buyuruyor. Hakk âşıkları olan evliya-yı kiram nezdinde, kararsızlık ve kabz hâllerinde yakalarını yırtmak, cübbelerini parçalamak çok vaki olmuştur. Rivayete göre, büyük bir velinin, kabz hâlinde aşk-ı ilâhî ile cuş-u huruşa geldiği zaman, kaftanını yakasından eteğine kadar yırtınca, içine bir bast hâli, yan, rahatlama geldiğini müşahade etmiş de, o cübbenin yahut kaftanın namına ferahlık veren elbise manasına gelen "Ferahi" demiştir.

بی‌گمان باید که دیوانه شوم - من سر هر ماه سه روز ای صنم

18049- Güzelim! Ben her aybaşı mutlaka üç gün deli olurum.

Eskilerin inançlarına göre, delilerin aybaşlarında delilikleri artarmış. Mevlâna, ilahî aşkla sermest olduğu için, kendini bu şekilde tavsif ediyor. Bir sonraki beytin izahında bu mesele açıklanacaktır.

روز پیروز است نه پیروزه است - هین که امروز اول سه روزه است

18050- Kendine gel ki, bu gün, o üç günün ilk günü. Bugün zafer günü, firuze günü değil.

Firuze, yahut piruze, mavi renkli kıymetli bir taştır. Yüzük taşı olarak kullanılır. Bu taşta bazı hassalar olduğu söylenir. Sözde bakanın görme kabiliyeti artarmış, göze kuvvet verirmiş.

Hazreti Mevlâna, bundan evvelki beytinde, “Ben her aybaşı mutlaka üç gün deli olurum” diye buyurdu. Bu beyitte de, “Bugün o üç günün ilk günü, bugün zafer günü” diye ifade ettiler. Aybaşlarını ve aybaşlarındaki üç günlük deliliği, ilahî tecelliye ve ilahî aşk ile sermest oluşuna, Rabbanî coşkunluğa, kendinden çıkışa, kendinde Allah’ını buluşa benzetmektedir. Dolayısıyla, bugünü bir zafer günü, kutlu ve mutlu bir gün olarak tavsif etmektedir. Esasen Hazreti Mevlâna, 18414 numaralı beyitten itibaren, hikâyeyi geri planda bırakmış, gerçek sevgiliye, Hakk’a münacaata başlamıştır.

Bu beyitten bir evvelki beyitte, yukarıda arz edildiği gibi, ilahî cezbe girmiş, “Bugün firuze günü, yani dünya nimetlerine, güzelliklerine kapılma günü değil, bugün zafer günüdür, aşk günüdür, bayram günüdür” diye seslenmiştir. Bundan sonra gelen beyitlerde, kemale erenlerin, padişahın gamına dalanların, her ay başında olduklarını, yani aşk-ı ilahî ile sermest olduklarını ifade buyurmuşlardır. Dikkat edilirse görülür ki, Hz. Mevlâna Mesnevî’de herhangi bir hikâyeyi anlatırken, bir yer gelir orada hikâyeyi bırakır. Sözü kendi aşkına, ilahî sevgisine getirir. Coşkunluk hâlinde ne hakikatler, ne ilahî duygular beyan eder.

İlahî aşka dair neler söylemez ki... Beyitler, insanı tatlı alevle tutuşturur. İnsanı kendinden alır. Marifet âlemine götürür. İlahî heyecanı, ateşli duyguları gözyaşı hâline alır. Sonra tekrar hikâyeye döner. Bazen hikâye, bölüm bölüm bulunur. Bu bölümler arasında ruhi hâletler, aşılması güç vadiler, dağlar, dereler vardır. O yollar, gözyaşı ile, gönül kanı ile takip edilir. O yollar, aşk kanadı ile aşılr.

دم به دم او را سر مه می بود - هر دلی کاندل غم شه می بود

18051- Padişahın gamına dalan her gönül, an be an aybaşındadır. Ona her an aybaşdır.

چون شدم دیوانه رفت اکنون ز ساز - قصه‌ی محمود و اوصاف ایاز

18052- Deli oldum da, Gazneli Mahmut’un hikâyesi ile Ayaz’ın vasıflarını söyleyemedim. Bunlar kaldı, unutuldu...

“SÖYLENENLER, HİKÂYENİN SURETİNDEN, DIŞ YÜZÜNDEN İBARETTİR; BU DA, HİKÂYİYİ DİNLEYENLERİN ANLAYIŞLARINA, DÜŞÜNCE AYNALARINDAKİ GÖRÜŞE GÖRE SÖYLENİR. BU HİKÂYENİN HAKİKATİNDEKİ, İÇYÜZÜNDEKİ KUTSALLIKTAN BAHSETSEM, SÖZ BU İŞ-TEN UTANIR. BU UTANÇTAN BAŞ DA KAYBOLUR, SAKAL DA, KALEM DE. AKILLI OLANA, BİR İŞARET KÂFİDİR”

بیان آن که آن چه بیان کرده می شود صورت قصه است و آن که آن صورتی است که در خورد این صورت گیران است و در خورد آینه‌ی تصویر ایشان و از قدوسیته که حقیقت این قصه راست نطق را از این تنزیل شرم می آید و از خجالت سر و ریش و قلم گم می کند و العاقل یکفیه
الاشاره

Bu başlıkta, biraz evvel izahına çalışılan hakikate işaret var. Mevlâna, hikâye anlatmakla kalmaz, hikâyelerin ötesinde gizli bulunan ilahî hakikatleri ifade eder. Asıl düşünceler, duygular hikâyelerin içinde gizlenmiştir. Herkes kabiliyetine göre bu hakikatleri sezer, anlar. Bu sebeple, hikâyelerin dış yüzünde kalmayalım, içine girelim de, orada enis-i canımız Mevlâna’yı bulalım. Onun ifade buyurduğu hakikatleri anlamaya çalışalım...

از خراج اومید بر ده شد خراب - ز انکه پیلیم دید هندستان بخواب

18053- Çünkü filim, rüyasında Hindistan’ı gördü. Köy harap oldu, haraçtan

umudunu kes.

Eskilerin inançlarına göre, filin vatani Hindistanmış. Bu sebeple, fil rüyasında Hindistan'ı görünce, uyandığında coşar, ağzından köpükler saçarak etrafa saldırırmış. Ankarâvi Hazretleri, bu beyti şerh ederken: "Hindistan'dan murat, âlem-i hakikattır; fil de, Hazreti Mevlâna'nın ruh-u şeriflerinin sembolüdür. Ruhum, rüyasında fili hakikat âleminde, Hindistan'da gördü. Çok arzu ettiği o tarafa doğru gitmek istemektedir. Akıl, hududunu aştı. Aşk darbesi ile varlığımın köyü harap oldu. Köy harap olduktan sonra, ondan vergi alınmaz. Haraçtan maksat, artık başladığım Sultan Mahmut ve Ayaz hikâyesine devam edemeyeceğim. İlahî aşk, beni benden aldı" diye izah etmektedir.

بعد ما ضاعت اصول العافيه - كيف ياتي النظم لى و القافيه

18054- Aklım, fikrim zayı olduktan sonra, nasıl şiir söyleyebilir, nasıl kafiyeyle riayet edebilirim?

بل جنون فى جنون فى جنون - ما جنون واحد لى فى الشجون

18055- Dertler içinde deliliğim bir değil ki, belki bende delilik içinde delilik var, delilik içinde delilik var.

منذ عاينت البقاء فى الفنا - ذاب جسمى من اشارات الكنى

18056- Yokluktan varlığı görelî, bedenim gizli manalar yüzünden eridi, bitti.

ماندم از قصه تو قصه‌ی من بگو - ای ایاز از عشق تو گشتم چو موی

18057- Ey Ayaz! Aşkınla kıla döndüm, hikâyeyi söylemekten kaldım. Artık benim hikâyemi sen söyle.

تو مرا کافسانه گشتستم بخوان - بس فسانه‌ی عشق تو خواندم به جان

18058- Ben, senin hikâyeni aşkla çok söyledim. Artık ben kendim bir hikâye oldum. Sen benim hikâyemi oku.

Bu iki beyitte, Hazreti Mevlâna Ayaz'a hitap ediyor. Ayaz'dan maksat, mahbubiyet mertebesine ulaşmış olan, Hakk'ın hass kulu, kâmil velidir. Bu beyitler, Mevlânamızın mübarek dillerinden sadır olmakla, murad-ı şerifleri, ya Şemsi Tebrizî yahut ta Mesnevî'yi yazdırdığı Hüsameddin Çelebi Hazretleri'dir. Bunların her ikisi de, kâmil insanlardı. Şu hâlde Hazreti Pir, bunlardan her birine hitap edip buyururlar ki: "Ey Ayaz gibi mahbubiyet mertebesine ve Allah'a yakınlık makamına erişen kâmil velî! Ben, senin aşk ve muhabbetinden kıla döndüm. Hikâyeyi söylemekten kaldım. Ben, şimdiye kadar senin aşk ve muhabbetinin hikayesini çok söyledim. O kadar ki, ben kendim aşk ve muhabbet babında bir hikâye oldum. Sen, beni oku, evsafımı ve ahvalimi âşıklara sen naklet. Böylece onlar, aşkın ve muhabbetin sırlarını bileler ve âşıkla maşukun, mana bakımından bir olduğuna vakıf olalar.

من که طورم تو موسی وین صدا - خود تو می‌خوانی نه من ای مقتدی

18059- Ey iktida ettiğim, uyduğum zat! Zaten sen okuyorsun. Ben okuyamam. Ben Tur dağına benzerim, sen de Musa'sın; bu da ses.

ز انکه موسی می‌داند که تهی است - کوه بی‌چاره چه داند گفت چیست

18060- Zavallı dağ, ses kimin sesidir? Ne bilsin. Dağın boş olduğunu, kimsenin bulunmadığını, ancak Musa bilir.

اندکی دارد ز لطف روح تن - کوه می‌داند به قدر خوشتن

18061- Dağ, bilse bile, kendi kadarınca bilir. Ten, ruh güzelliğinden pek az bir şeye maliktir.

Yukarıdaki üç beyitte, Tur dağından ve Musa Aleyhisselamdan bahsediyor ve mecazi manalar çıkarılıyor. Şöyle ki: Ey Hakk'a yakın olan kâmil insan, Hüsameddin Çelebi! Ben, bu beyitleri söylüyorum. Benim söylediklerimi sen yazıyor ve okuyorsun. Hakikatte bu

söylediklerimi, ben söylemiyorum. Ben Tur dağı gibiyim. Sen de Musa Aleyhisselam gibisin. Bu anlatılan sırlar, vasıflar, dağa söylenen sözler, daha doğrusu dağ tarafından duyulan sesler gibidir. Zavallı dağ, sestem anlamaz ve kimin sesi olduğunu da bilmez. Ancak Hz. Musa bilir ki, dağ boşdur. Orada kimse yoktur. Dağ, konuşmadan da anlamaz. Fakat kendisine seslenildiği zaman, onu aksettirir.

Ey Allah'ın velisi! Sen de bilirsin ki, benim maddi varlığım, benim konuşmaz. O da, dağ gibi boşdur. Aslında benim dilimden konuşan sensin. Benim söylediğim sözler, senin bana akseden sözlerindir. Evet, benim vücudum dağı bilir, kendi anlayışı kadar bilir. Nasıl ki insan teninde ruhun letafetinden az bir miktar vardır. Çünkü insan, maddi varlığının ötesindedir. Güzelliklerde ötededir. Ben, ten gibiyim. Sen, ruh gibisin. Bende olan letafet, güzellikler, marifet, senin letafet ve marifetinin aksidir. Ben, bir kuru cisimim. Benim vücudumda her ne varsa, o senindir. Nitekim, dağa çarparak geri gelen ses, seda, dağın sesi değildir. O, dağa seslenenin sesidir.

آیتی از روح همچون آفتاب - تن چو اسطرلاب باشد ز احتساب

18062- Hesaplarsan, ten usturlaba benzer. Güneşe benzeyen ruhun bir delilidir.

شرط باشد مرد اسطرلاب ریز - آن منجم چون نباشد چشم تیز

18063- Gözü iyi görmeyen müneccim, çaresiz usturlaba başvurur.

Usturlap kelimesi, eski Yunanca bir kelime olup eskiden yıldızların yerlerini tayin etmek ve ufuktan yüksekliklerini ölçmek için, güneşin gölgesinin hesabını yapmak için kullanılan bir rasat, gözleme aletidir.

تا برد از حالت خورشید بو - تا سطرلابی کند از بهر او

18064- Güneşi usturlapla hesaplama gerekir ki, güneşin nerede olduğunu, ne hâlde bulunduğunu anlasın. Ondan bir koku alsın.

Bu beyitlerde görüldüğü üzere, Cenab-ı Mevlâna, bedeni usturlaba, ilahî hakikati ve ruhu güneşe, esrar-ı ilahîyi ve hakikati arayanı da müneccime benzetiyor.

Şu hâlde, ilahî ruhun sırlarını, saadet-i ebediyyeyi arayan talebe, istekliye, hakikat sırlarını göremediği ve hakikat güneşinin hâlini bilemediği için, bir mürşit lazımdır ki, ona usturlap gibi olan bedeninde, ruh güneşinin sırlarını göstere. Böylece, bu bedene ait sözlerin, işlerin, vasıfların mahiyetini, aslını anlayabilmek için, eşsiz olan ilahî ruhun zatını ve sıfatını bilmeye, aramaya, anlamaya gayret sarfedebilir.

چه قدر داند ز چرخ و آفتاب - جان کز اسطرلاب جوید او صواب

18065- Hakikati, gerçeği usturlapla arayan can, gökyüzünü ve güneşi ne kadar bilebilir?

در جهان دیدن یقین بس قاصری - تو که ز اسطرلاب دیده بنگری

18066- Sen, ey göz! Usturlapla bakıp gördükçe, âlemi pek dar görürsün.

کو جهان سبلیت چرا مالیده‌ای - تو جهان را قدر دیده دیده‌ای

18067- Sen, dünyayı gözünün alabileceği kadar görürsün. Hâlbuki dünya nerede, sen neredesin? Ne diye bıyık buruyorsun?

تا که دریا گردد این چشم چو جوی - عارفان را سرمه‌ای هست آن بجوی

18068- Ariflerin bir sürmesi vardır. Onu ara da, ırmağa benzeyen şu gözün deniz kesilsin.

Arif-i billah olan velilerin, bir nevi sürmesi vardır ki, ona “Nur-u vahdet ve Sürme-i marifet”, yani vahdet nuru ve marifet sürmesi derler.

این چه سودا و پریشان گفتن است - ذره‌ای از عقل و هوش ار با من است

18069- Zerre kadar aklım fikrim varsa, bir düşünmeliyim: Bu ne sevdadır, bu

ne dağınık söz söyleyiştir?

پس گناه من در این تخلیط چیست - چون که مغز من ز عقل و هوش تهی است
18070- *Aklım fikrim başımda yoksa, bunda ne günahım var?*

عقل جمله‌ی عاقلان پیشش بمرد - نه گناه او راست که عقل ببرد
18071- *Benim günahım yok ama aklımı alan sevgilinin de günahı yok. Çünkü bütün akıllıların aklı, onun huzurunda ölüp gitmede.*

ما سواك للعقول مرتجى - یا مجیر العقل فتان الحبی
18072- *Ey akıllara fitne salan, şaşırtan, fikirleri imtihanlara düşüren! Akılların senden başka sığınacak yerleri yok.*

ما حسدت الحسن مذ زینتتی - ما اشتیهیت العقل مذ جننتتی
18073- *Beni çıldırttığın demden beri, aklı hiç arzulamadım. Beni süsleyip bezediğin zamandan beri, güzelliğe hiç haset etmedim.*

قل بلی و الله یجزیک الثواب - هل جنونی فی هواك مستطاب
18074- *Senin sevdana düşüp çıldırmam, hoş ve iyi değil mi? Allah, sana hayırlar versin: "Evet, iyi" de.*

گوش و هوشی کو که در فهمش رسی - گر به تازی گوید او ور پارسی
18075- *İstersen Arapça söylesin, ister Farsça. Nerede bir kulak, nerede bir akıl ki, o sözleri anlasın.*

حلقه‌ی او سخره‌ی هر گوش نیست - باده‌ی او در خور هر هوش نیست
18076- *Onun şarabını içmek, her aklın kârı değil. Onun küpesi, her kulağa takılmaz.*

رو رو ای جان زود زنجیری بیار - بار دیگر آمدم دیوانه‌وار
18077- *Bir kere daha delicesine geldim. Yürü, yürü ey can! Çabuk bir zincir getir.*

گر دو صد زنجیر آری بر درم - غیر آن زنجیر زلف دلبرم

18078- Fakat benim gölümü alıp giden sevgilinin saçından başka, yüzlerce zincir getirsen, hepsini de kırarım.

“ŞİMDİ İNSAN BAKSIN NEDEN YARATILDI, HÜKMÜNCE, ÇARIK İLE POSTA BAKMANIN SEBEBİ”

حکمت نظر کردن در چارق و پوستین که قَلْبُنْظَرُ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ

Yukarıda geçen, “Şimdi insan baksın, neden yaratıldı” ifadesi, Tarık Suresi’nin şu beşinci ayetinden aynen alınmıştır: “... Şimdi insan baksın, neden yaratıldı. Atılan bir sudan yaratıldı. (O su, erkeklerde) belkemiği ve (kadınlarda) göğüs kemikleri arasından çıkar.”

Hazreti Mevlâna’nın, bu ayeti, bu başlığa koymasıyla insanın bir damla meniden yaratıldığını düşünmesini ve bu sebeple, benliğe kapılmaması gerektiğini hatırlatıyor. Ayaz da, çarık ile postunu benliğe kapılmaması için saklıyor.

کان یکی گنجی است مالا مال راز - باز گردان قصه‌ی عشق ایاز

18079- Yine Ayaz’ın aşk hikâyesine dön. Çünkü o hikâye, sırlarla dolu bir hazinedir.

تا ببیند چارقى با پوستین - می‌رود هر روز در حجره‌ی برین

18080- Ayaz, her gün çarığı ile postunu görmek için, o güzel odaya giderdi.

عقل از سر شرم از دل می‌برد - ز آنکه هستی سخت مستی آورد

18081- Çünkü varlık, insanı adamakıllı sarhoş eder. Aklını başından, utanma duygusunu da gönlünden alır.

مستی هستی بزد ره زین کمین - صد هزاران قرن پیشین را همین

18082- Varlığın verdiği sarhoşluk, bu pusudan çıkmıştır da, bizden önce gelenlerden yüzbinlerce insanın yolunu kesmiştir.

که چرا آدم شود بر من رئیس - شد عزازیلی از این مستی بلیس

18083- Azazil, bu sarhoşlukla, “Neden Âdem bana reis olsun?” dedi de, İblis oldu.

Azazil, şeytanın adıdır. Kendini büyük gördü, gurura kapıldı. Âdem’e secde etmedi, lanete uğradı. İblis oldu.

صد هنر را قابل و آماده‌ام - خواجه‌ام من نیز و خواجه زاده‌ام

18084- Ben hem hocayım, hem de hoca oğlu. Yüzbinlerce hünere kabiliyetim var, her şeyi yapmaya hazırım.

Bu beyitteki hoca, yüksek bir varlık ifade etmektedir. İblis, lanete uğramadan önce meleklerle hocalık etmiştir.

تا بخدمت پیش دشمن بیستم - در هنر من از کسی کم نیستم

18085- Hüner ve marifette kimseden aşağı değilim ki, hizmet etmek için düşmanın önünde elpençe divan durayım.

پیش آتش مر و حل را چه محل - من ز آتش زاده‌ام او از وحل

18086- Ben, ateşten doğdum; Âdem, balçıktan yaratıldı. Ateşe karşı balçığının ne değeri vardır?

صدر عالم بودم و فخر زمن - او کجا بود اندر آن دوری که من

18087- Ben, âlemin en ulusu, zamanın övülen kişisiyken, o nerede idi?

“CİNLERİN BABASINI DA DUMANSIZ BİR ATEŞTEN YARATTI, AYETİ İLE CENAB-I HAKK, İBLİS HAKKINDA: ŞÜPHE YOK Kİ O, CİN TAİFESİNDENDİ, RABBİNİN EMRİNDEN ÇIKTI, BUYURMUŞTUR”

خَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَارٍ وَقَوْلُهُ تَعَالَى فِي حَقِّ ابْلِيسَ أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ

Yukarıda geçen birinci ayet, Rahman Suresi'nin 15. ayetidir: “... *Cinlerin babasını da dumansız bir ateşten yarattı.*”

İkinci ayet ise, Kehf Suresi'nin 50. ayetinden iktibas edilmiştir. O ayetin Türkçe mealı şöyle: “*Yine hatırla o vakti ki, biz meleklere: Âdem için secde edin, demiştik de, hemen secde ettiler. Yalnız İblis, cindendi. Rabbinin emrinden çıktı...*”

کاتشی بود الولد سر ابیه - شعله می زد آتش جان سفیه

18088- Şeytanın can ateşi alevlenmede. O, öyle bir ateştir ki, aslı gibi “Oğul, babasının sırrıdır” denmiştir.

“Oğul, babasının sırrıdır” sözünün bir hadis olduğunu söylerler. Mesnevî’de bulunan hadisleri, bir kitap hâlinde neşreden Firuzanfer, bu hadisın Peygamberimizin gerçek hadislerinden olmadığını söylüyor. Doğrusunu Allah bilir.

علتی را پیش آوردن چرا - نه غلط گفتم که بد قهر خدا

18089- Hayır, yanlış söyledim. O ateş, Allah’ın kahrıdır. Buna sebep göstermeye de hacet yok.

مستمر و مستقر است از ازل - کار بی علت مبرا از علل

18090- Sebepsiz olan ve sebeplerle hiçbir münasebeti bulunmayan iş, ezelden beri daima olagelmektedir.

علت حادث چه گنجد یا حدث - در کمال صنع پاک مستح

18091- Onun sebepsiz ve sebepe dayanmayan tertemiz sanatına, ne sonradan yaratılan bir şeyin sebebi sığar, ne de sonradan meydana gelen şey.

صنع مغز است و اب صورت چو پوست - سر اب چه بود اب ما صنع اوست

18092- Babanın sırrı da ne oluyor? Babamız, onun sanatı, onun kudreti, sanat içidir, özüdür; baba ise, kabuktur.

جانن جوید مغز و کوید پوستت - عشق دان ای فندق تن دوستت

18093- Ey beden fındığı! Bil ki, senin dostun aşktır; canın onu arar, onu ister de, o yüzden kabuğunu kırar.

داد بدلنا جلودا پوستش - دوزخی که پوست باشد دوستش

18094- Dostun, kabuk olan günahkârın, cehennemliğin ise, Allah “Derisini değiştiririz der ve değiştirir.”

“Derisini değiştiririz” ifadesi, Nisa Suresi’nin 56. ayetinden iktibas edilmiştir: “... *Derileri piştikçe, azabı duysunlar diye, kendilerine değiştirerek başka deriler vereceğiz.*”

Bu beyit ile, bundan evvelki beyitte, içe, öze kıymet verenle, içi ihmal edip dışa yönelen insanın hâli anlatılmaktadır. Fındık kabuğu, bedenimizdir. Onun sevgilisi de, aşktır. Canımız, ruhumuz ise, bedende mahfuz olan aşkı aramaktadır. İnsan, ibadetle, riyazetle, ızdırapla bedeni zayıf düşürürse, ruhumuz aşkı bulacaktır. İçe, yani aşka ehemmiyet veren kimse, maşuk-u ilahîyi, dostu bulmak için postu ihmal eder. Hâlbuki dışa yönelen, görünüşe, maddeye, kabuğa önem veren cehennemlik, içi ihmal ettiği için, büyük azaplara çarpılacaktır.

لیک آتش را قشورت هیزم است - معنی و مغزت بر آتش حاکم است
18095- *Ey insan! Senin mana yönün, için, ateşe hakimdir. Fakat dışın, derin, kabuğun, ateşe ancak odun olur.*

قدرت آتش همه بر ظرف اوست - کوزه‌ی چوبین که در وی آب جوست
18096- *Ateşin gücü, içinde ırmak suyu olan tahta su kabının ancak dışına tesir eder.*

مالک دوزخ در او کی هالک است - معنی انسان بر آتش مالک است
18097- *İnsanın sırrı, manası, ateşten üstündür. Hiç cehennemin Malik'i ateşte helak olur mu?*

Malik, cehennemin kapıcısı ve azap meleklerinin reisidir. Malik, nasıl ateşte helak olmazsa, insanın manası da, cehennemle helak olmaz. Ateş, ancak deriyi yakar, ruhu yakamaz. Nasıl ki ateş, içinde suyu bulunan, tahta bir su kabının ancak dışına tesir eder, içine ateşler dış geçiremezse, insanın ruhuna da ateş dış geçiremez.

تا چو مالک باشی آتش را کیا - پس میفزا تو بدن معنی فزا
18098- *Öyle ise sen de, bedeni çeşitli gıdalarla semirtme. İçini, ruhunu besle, kuvvetlendir de, Malik gibi sen de, ateşin reisi ol.*

لاجرم چون پوست اندر دوده‌ای - پوستها بر پوست می‌افزوده‌ای
18099- *Hâlbuki sen, deri üstüne deriye bürünüyor, post üstüne post giyiyorsun. Böylece posteki gibi, is içinde kalmışsın.*

قهر حق آن کبر را پوستین کنی است - ز آنکه آتش را علف جز پوست نیست
18100- *Ateşin yiyeceği ancak deridir. Allah'ın kahrı, kibrin, gururun derisini yüzer.*

جاه و مال آن کبر را ز آن دوست است - این تکبر از نتیجه‌ی پوست است
18101- *Bu gururlanma, dış yüzün, derinin bir neticesidir. Bu sebeple, mevki, rütbe, mal-mülk, kibirli insanların dostu olmuştur.*

منجمد چون غفلت یخ ز آفتاب - این تکبر چیست غفلت از لباب
18102- *Bu gururlanma nedir? Özden, içten gafil olmaktır. Buzun, güneşten gafil olarak donup kalması gibidir.*

نرم گشت و گرم گشت و تیز راند - چون خبر شد ز آفتابش یخ نماند
18103- *Fakat su, güneşten haberdar oldu mu, buz kalmaz, çözülür. Isınır, erir.*

خوار و عاشق شد که دل من طمع - شد ز دید لب جمله‌ی تن طمع
18104- *Özü, içi görmek, bütün bedeni hor hâle getirmek, tamaha düşürmek, âşık yapmaktır. Çünkü "Tamah eden, alçalır" denmiştir.*

بند عز من قنع زندان اوست - چون نبیند مغز قانع شد به پوست
18105- *Fakat içi görmeyen, deri ile, kabukla kanaat eder. "Kanaat eden aziz oldu, yüceldi" bağı, onun zindanı olur.*

Bu iki beytin manasının açıklanması gerekmektedir. Dışa, maddi görünüşe ehemmiyet vererek, gurura kapılan bir kimse, özü ve manayı gördüğü zaman, baştan ayağa tamah kesilir. Yani iç güzelliğe tamah eder. Manayı ister, âşık olur. Alçak gönüllü olur, hor hâle gelir. Onun için **"Tamah eden, alçalır"** hadisi söylenmiştir. Ki bunun manası, tamah eden hakir olur. Küçülür, gururu terk eder, manasına gelmektedir. Fakat içi görmeyen, mana âlemine nazar kılmayan kimse, dışta kalır.

Kabuk ve suretle kanaat eder. O zaman, o kimseye **"Kanaat eden aziz oldu, yüce"**

oldu” hadisinin manası, ona hapisane olur. Yani bu kanaati, onu felakete götürür. Kötü hâline, manevi körlüğüne kanaat etmesi, onu olduğu yerde kötü hâlde bırakır. Etrafımıza dikkatle bakacak olursak, görürüz ki, dışa, maddeye değer verdiği için kendini aziz ve şerif olarak gören kimse, özü ve manaya talip olmaktan, öz ve manaya tamah etmekten korkar. O, şöyle düşünür: Ben dışa, görünüşe ehemmiyet verdiğim için, aziz ve şerif olmuş bir kimseyim. Manayı istersem, zalim ve hakir olmam icap eder. **“Kanaat eden aziz oldu, yüce oldu”** hadisi, ona zindan olur. Onu ebedî izzetten, saadet-i maneviyeden mahrum eder.

Bu yüzdendir ki, yukardaki beyitlerde geçen, **“Tamah eden, alçalır; kanaat eden, yücelir”** hadis-i şerifleri ile her hususta, her yerde amel etmek, her yerde bunları tatbik etmek uygun olmaz. Bize bir fayda temin etmez. Bazı yerde, **“Tamah eden, alçalır”** hadisi ile hareket edip tamah etmek, küçülmek, alçalmak makbuldür. Mesela, ilim ve marifet elde etmek için, ilahî muhabbeti, aşkı kazanma hususunda tamah etmek, alçalmak makbuldür. Bilakis, hayırlı işleri istemekte, iyi işler yapmakta, kanaat olur da, aziz olmak, yücelmek murat ederse, kabahatli sayılır. Fakat dünya işlerinde kanaat sahibi olur, tamahta ihtiyatlı davranırsa, makbul olur. Nitekim Mevlâna, bu hususları aşağıda gelecek beyitlerde izah buyuracaklardır.

سنگ تا فانی نشد کی شد نغین - عزت اینجا گبری است و ذل دین

18106- Burada izzet, yücelik, kâfirliktir, ateşe tapıştır. Din bakımından alçalıştır. Taş, taşlıktan çıkıp yok olmadıkça, cevher olup yüzüğe takılır mı?

وقت مسکین گشتن تست و فنا - در مقام سنگی آن گاهی انا

18107- Sen, hem hâlâ taşsın, hem de ben diyorsun, varlık güdüyorsun. Hâlbuki senin yoksullaşmanın, benliğini terk etmenin, yok olmanın tam zamanı.

که ز سرگین است گلخن را کمال - کبر ز آن جوید همیشه جاه و مال

18108- Kibir, kendini üstün görüş, boyuna mevki, rütbe, mal ve mülk arar. Çünkü külhan, tezekle kızıştır.

شحم و لحم و کبر و نخوت آگند - کاین دو دایه پوست را افزون کنند

18109- Bu iki dadı, mevki ile mal, deriyi semirtir, kalınlaştırır. İçine yağ, et, kibir ve gurur doldurur.

پوست را ز آن روی لب پنداشتند - دیده را بر لب لب نفراشتند

18110- İçi görmeyenler, için içine bakamayanlar, özü göremediler de, o yüzden deriyi iç sandılar.

کاو شکار آمد شبیکه‌ی جاه را - پیشوا ابلیس بود این راه را

18111- Bu yolda, önde giden, yol gösteren İblis'tir. Çünkü mevki tuzağına ilk düşen, ilk avlanan odur.

سایه‌ی مردان زمرد این دو را - مال چون مار است و آن جاه اژدها

18112- Mal, yılan gibidir. Mevki ise, ejderhaya benzer. Velilerin gölgesi, bu ikisine karşı zümrüttür.

Bu beyitte, **“Mal, yılan gibidir; mevki ise, ondan daha zararlıdır”** hadis-i şerifinden iktibas vardır. Zümrüt taşının, yılanın gözünü körleştirdiğine dair eski bir inanişaya dayanarak, Hz. Mevlâna, **“Velilerin irşadı ile mevki ve mal yılanının zehri yok edilebilir”** diye buyuruyor.

کور گردد مار و رهرو و اهره - ز آن زمرد مار را دیده جهد

18113- O zümrüitten yılanın gözü kamaşır, görmez olur; yolcu da, onun şerrinden kurtulur.

هر که خست او گفت لعنت بر بلیس - چون بر این ره خار بنهاد آن رئیس
18114- O reis, yani İblis, bu yola diken döşemiştir. Bu yüzdendir ki, her incinen İblis'e lanet okur.

غدر را آن مقتدا سابق پی است - یعنی این غم بر من از غدر وی است
18115- Yani bu incinme, bu gam, bana onun gadrinden, hilesinden geldi. Hile de, aldatma da, "İlk ön ayak olan odur" demek ister.

جملگان بر سنت او پا زدند - بعد از او خود قرن بر قرن آمدند
18116- Ondan sonra, nice yüzyıllar geçti. Niceleri gelip gitti. Fakat herkes, hep onun yoluna ayak bastı.

تا در افتد بعد او خلق از عمی - هر که بنهد سنت بد ای فتا
18117- Yiğidim! Kim bir kötü çığır açarsa, halk da ondan sonra bu kötü çığıra, bu kötü yola körlükten düşerse...

کاو سری بوده‌ست و ایشان دم غزه - جمع گردد بر وی آن جمله‌ی بزه
18118- Bütün bu kötülüğü işleyenlerin hepsinin vebalı, günahı, o yolu açanın boynundadır. Çünkü o baştır, öbürleri kuyruk.

پیش می‌آورد که هستم ز طین - لیک آدم چارق و آن پوستین
18119- Fakat Âdem, çarığı ve postu önceden öne sürdü de: "Ben balçıktan yaratıldım" dedi.

لاجرم او عاقبت محمود بود - چون ایاز آن چارکش مورود بود
18120- Ayaz gibi, o da çarığını öne sürdü de, sonunda Mahmut oldu.
Âdem Aleyhisselamın çarığı ve postu öne sürmesi demek, gururu terkedip topraktan yaratılmış olduğunu itiraf etmesinin, alçak gönüllü oluşunun ifadesidir. Yoksa Hazreti Âdem'in çarığı ve postu yoktu. Ayaz hikâyesi münasebetiyle Hz. Mevlâna, böyle buyurdu. Ayaz'ın Mahmut olmasında edebî bir sanat var. Buradaki Mahmut, Mahmut Gaznevi değil, bir köle iken sevilmiş, beğenilmiş, ulu bir insan olmuş manasını taşır.
İblis, gurura kapıldığı için lanetlendi. Âdem, tevazuyla izzet buldu. Sultan-ı âlem, halife-i ilahî oldu. Ayaz da, nereden geldiğini, ne olduğunu unutmadığı için Mahmut oldu.

کارگاه هست کن جز نیست چیست - هست مطلق کارساز نیستی است
18121- Mutlak varlık, yoklukları yaratır. Yoklukta iş görür. Yoğu yaratanın iş yurdu, yokluk değil de nedir?
Vücut-u mutlak, yani mutlak varlık, Allah, yokluğu var edicidir. Yokken mevcut kılıcıdır. Bu sebeple Halik'ın iş yeri, yokluktan başka yer değildir. Onun, yokluktan sayısız varlıkları yaratması, bu kadar mahlakatı zuhura getirmiştir.

یا نهاله کارد اندر مغرسی - بر نوشته هیچ بنویسد کسی
18122- Hiç kimse, yazılmış bir kâğıda yazı yazar mı? Yahut fidan dikilmiş bir yere, yeniden fidan diker mi?

تخم کارد موضعی که کشته نیست - کاغذی جوید که آن بنوشته نیست
18123- İnsan, yazı yazmak için, yazılmamış bir kâğıt arar. Bir şey ekilmemiş yere tohum eker.

کاغذ اسپید نابنوشته باش - تو برادر موضعی ناکشسته باش
18124- Sen de, ey kardeş, tohum ekilmemiş bir yer ol. Hiç yazı yazılmamış beyaz bir kâğıt kesil de...

تا بکارد در تو تخم آن ذو الکرم - تا مشرف گردی از ن و القلم

18125- “Nun vel kalem” yazısı ile şereflen. O kerem sahibi de, sana tohum eksin.

“... Nun vel kalem, bir de satıra yazı yazdıkları şeyler hakkı için.”
Mutasavvıfların bazıları, Nun harfini ilahî bilgi, ilim; kalemi, akl-ı evvel olarak yorumlamışlardır. Akl-ı evvel, hakikat-i Muhammediyedir. Hazreti Mevlâna'nın bu beyitle ifade buyurdıkları manayı, şu şekilde anlayabiliriz: Sineni ve kalbini masivadan, kötülüklerden temizle de, yüksek kalemin ve ruh-u azamın hakikatleri ile, sırları ile şereflenesin. O kerem sahibi, vücudunun tarlasına aşk ve muhabbet tohumunu eksin de, sen de onun eserlerini ve mahsulünü müşahede edesin.

مطبخی که دیده‌ای نادیده گیر - خود از این پالوده نالیسیده گیر

18126- Bu paluzeden satmamış ol. Gördüğün matbahı görmezlikten gel.

پوستین و چارق از یادت رود - ز آنکه از این پالوده مستیها بود

18127- Çünkü bu paluze, insana sarhoşluk verir. Post ile çarık, aklından gider, hatırından çıkar.

Paluzeden murat, dünyanın izzeti ve lezzeti, mevki, mal ve mülküdür. Dünya nimetleri, nefis yemekleri, tatlı meyveleridir.

Ey Hakk'ı arayan, Hakk'ı arzulayan, uhrevi devleti isteyen kardeş! Kendini bu dünyanın sayısız nimetlerinden tatmamış, devletine ermemiş, nefis yemeklerinden almamış say.

“Yemediğin yemekleri, yemişsin say. Görmediğin güzellikleri, görmüşsün say. Dünya mülkü devamsız olduğuna göre, sen kendini, bütün dünyayı ele geçirmiş say, ne çıkar?”

Ey talib-i Hakk! Dünya nimetlerini, zevklerini kalbinden çıkaramazsan, onlar seni zenginlik sarhoşu yapar. Nereden geldiğini, bir damla meniden yaratıldığını unuttur da, gurura kapılır, benlik sahibi olursun.

ذکر دلق و چارق آن گاهی کنی - چون در آید نزع و مرگ آهی کنی

18128- Can verme zamanı ve ölüm gelip çatınca, ah edersin; o vakit, hırkanı ve çarığını hatırlarsın.

که نباشد از پناهی پشتیی - تا نمانی غرق موج زشتیی

18129- Fakat çirkinlik denizinde boğulacak hâle gelmedikçe, sığınacak yer bulunmadıkça...

ننگری در چارق و در پوستین - یاد ناری از سفینه‌ی راستین

18130- Hakikat gemisine binmek, aklının ucuna bile gelmez. Çarığı ve postekiği görmezsin bile.

پس ظلمنا ورد سازی بر ولا - چون که درمانی به غرقاب فنا

18131- Fakat yokluk denizine daldın da, âciz kaldın mı, sevgi davasına düşer, “Rabbimiz! Kendimize zulmettik” demeye koyulursun.

“Rabbimiz! Kendimize zulmettik” lafzı Araf Suresi'nin 23. ayetinden iktibas edilmiştir: “... Adem ve Havva: Ey Rabbimiz! Kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize rahmet etmezsen, muhakkak ziyan edenlerden oluruz, dediler.” Kur'an-ı Kerim, Âdem Aleyhisselam ile Havva validemizin, menedilen meyveyi yedikten sonra, bu sözleri söyleyerek yalvardıklarını bildirmektedir.

سر برید این مرغ بی‌هنگام را - دیو گوید بنگرید این خام را

18132- Şeytan, der ki: “Hele şu hâle bakın. Şu vakitsiz öten kuşun başını kesin.”

که پدید آید نمازش بی‌نماز - دور این خصلت ز فرهنگ ایاز

18133- Bu huy, Ayaz'ın zekâsından uzaktır. Onun namazı, ancak ihlas iledir. Yalvarıp yakarak namaz kılar.

نعره‌های او همه در وقت خویش - او خروس آسمان بوده ز پیش

18134- O, önceden de gökyüzünün horozudur. Onun ötüşleri, hep vaktinde, zamanındadır.

Bir evvelki beyitte, bazı nüshalarda, “Bi-niyaz” yerine “Bi-namaz” yazılmıştır. O zaman, “Onun namazı, namazsız bir namazdır” manası çıkar ki, o başkalarının kıldığı gibi şekil namazı değil, ihlas ile, ilahî cezbeye kapılarak kılınan tam namaz anlamına gelir.

İkinci beyitte “O, önceden gökyüzünün horozudur” sözü, o, yani Allah’a yakın olan varlık, ezelde, ruh âleminde, gökyüzünün horozuydu, manasına gelmektedir. Onun ötüşleri, hep vaktinde ve zamanındadır. Vakitsiz ötmeyen horoz, insanları hakka davet eden kâmil insandır. “Vakitsiz öten horozun başı kesilir” atasözüdür.

“HER ŞEYİ, NASILSA, BİZE ÖYLE GÖSTER, HADİSİ İLE; PERDE AÇILSAYDI, BİLDİĞİMDEN, GÖRDÜĞÜMDEN FAZLA BİR ŞEY GÖRMEZ VE BİLMEZDİM, SÖZÜNÜN AÇIKLANMASI. KİME KÖTÜ GÖZLE BAKIYOR VE KİMİ KÖTÜ OLDUĞUNDAN, ONU DA KÖTÜ GÖRMEDESİN, BEYTİNİN MANASI: EĞRİ MERDİVEN BASAMAĞININ GÖLGESİ DE EĞRİ OLUR”

در معنی این که ارنا الاشیاء کما هی و معنی این که لو کشف الغطاء ما ازددت یقینا و قوله از چنبره‌ی وجود خود می‌نگری در هر که تو از دیده‌ی بد می‌نگری پایه‌ی کژ کژ افکند سایه

Yukarıda geçen “*Her şeyi, nasılsa bize öyle göster*” sözü bir hadistir. “Perde açılırdı, bildiğimden, gördüğümde fazla bir şey görmez ve bilmezdim” sözü de, Hz. Ali’nindir.

Hadis ile Hazreti Ali’nin sözü arasında bir zıt görüş sezilirse de, aslında zıddiyet yoktur. Çünkü Hazreti Ali, eşyanın hakikatlerinin müşahedesine nispetle konuşmuş. Resullullah Efendimiz, tebliğ-i risalet eylemekte ve “*Allah’ım! Bize hakkı hak, batılı batıl olarak göster ve bize hakka tabi olmayı, batıldan sakınmayı nasib et*” diye münacatta bulunmaktadır. Doğrusunu Allah bilir.

Yukarıda bulunan vezinden bir rubainin ilk iki mısrası olan beytin aslı şöyle:

“Kime kötü gözle bakıyor, kimi kötü görüyorsa, bil ki, kendi varlık dairenden bakmada, sen kendin kötü varlığından, onu da kötü görmedesin.”

Nitekim kâfirler, nebilere; münkirler, evliya-yı kirama kendi kötü olan gözleri tarafından, ve çirkin olan varlıkları dairesinden baktılar da, onları kötü gördüler. Aslında kötü olan, onların şeytani siretleriydi.

“Eğri basamağın gölgesi de eğri olur” mısrasının manası: Yani bir kelime aslında eğri ise, onun görmesi ve bilmesi de, eğri ve çarpık olur. Hâlbuki içi doğru olan, duyguları güzel olan bir kişinin, eserleri de, işleri de, hareketleri de, doğru ve güzel olur.

بانگ بهر حق کند نه بهر دانگ - ای خروسان از وی آموزید بانگ

18135- Ey horozlar! Ötmeyi para için değil, Allah için ötenden öğrenin.

Burada horozlardan murat, öğretici ve uyarıcı olan ve halka ibadet zamanlarını bildiren vaazlardır. Onlara hitaben, “Ey vaizler! Konuşma tarzlarınızı madde peşinde koşanlardan değil, Ayaz gibi Hakk’a yaklaşmış velilerden öğreniniz” diye buyuruyor.

صبح کاذب عالم و نیک و بدش - صبح کاذب آید و نفریبش

18136- Yalancı sabah gelir, fakat onu aldatmaz. Yalancı sabah, ona iyilik ve kötülük âlemdir.

Bu dünyanın nimetleri, iyilikleri, fenalıkları, ızdırapları, yalancı sabahın bekasızlığı gibidir. İyilikler de, kötülükler de fânidir. Gelip geçerler.

تا که صبح صادقش پنداشتند - اهل دنیا عقل ناقص داشتند

18137- Dünya ehlinin akli noksan olduğundan, yalancı sabahı sahici sabah sanırlar.

که به بوی روز بیرون آمده‌ست - صبح کاذب کاروانها را زده‌ست

18138- Yalancı sabah, birçok kervanı şaşırtmıştır. Kervancılar, o yalancı aydınlığı sabah sanıp yola düşmüşlerdir.

کاو دهد بس کاروانها را به باد - صبح کاذب خلق را رهبر مباد

18139- Yalancı sabah, halka kılavuz olmasın. Çünkü yalancı sabah, nice kervanları yele vermiştir.

صبح صادق را تو کاذب هم مبین - ای شده تو صبح کاذب را رهین

18140- Ey yalancı sabaha kapılan, aldanan! Sahici sabahı da, yalancı görme.

Ehl-i dünya olan riyakârlar, sahtekârlar, yalancı sabah gibidir. Bunların peşinden gitme, bunlara kapılma. Kâmil insanlar, sahici sabaha benzerler. Onları noksan, kusurlu görme. Onları çekiştirme.

Kur'an-ı Mübin'de, Hucurat Suresi'nde: "... Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının! Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Müslümanların ayıp ve kusurlarını araştırmayın. Bir kısmınız, bir kısmınızı, arkasından hoşlanmayacağı sözle çekiştirmesin. Hiç sizden biriniz ölü kardeşinin etini yemek ister mi? Bundan tiksindiniz değil mi! O hâlde, gıybet etmekte Allah'tan korkun. Muhakkak ki Allah, tevvabdır. Tövbeleri kabul edendir; Rahim'dir çok merhametlidir" diye buyurulmaktadır. Bu sebeple, ona buna ve bilhassa salih kişilere karşı, su-i zandan sakınmak gerekmektedir.

از چه داری بر برادر ظن همان - گر نداری از نفاق و بد امان

18141- Sen kendin iki yüzlülükten, kötülükten eman bulmadınsa, ne diye kardeşin hakkında kötü zanda bulunuyorsun?

نامه‌ی خود خواند اندر حق یار - بد گمان باشد همیشه زشت کار

18142- Ona buna kötü zanda bulunanın işi, daima çirkindir ve kötüdür. Böyle kişiler, dostları hakkında kendi kitaplarını okurlar.

Sen kendi kötülüğünden kurtulmadınsa, ne diye onu, kendi nefsine kıyaslayarak, onun hakkında kötü düşünüyorsun. Bu, doğru değildir. Bu, kötü iş işleyenlerin işidir. Onların şanı, herkesi kötü görmektir. Dostları hakkında da onlar, kendi kitaplarını okurlar. Yani vücutlarının sahifesinde yazılı bulunanı, kendi kötülüklerini okurlar, kendilerini onlardan görürler.

انبیا را ساحر و کژ خوانده‌اند - آن خسان که در کژیها مانده‌اند

18143- Eğriliklerde kalan, kötülükten kurtulmayan alçak kişiler, peygamberlere de "Büyücü" ve "Eğri adamlar" dediler.

این گمان بردند بر حجره‌ی ایاز - و آن امیران خسیس قلب ساز

18144- O kötü düşünceli, alçak emirler de, Ayaz'ın odası hakkında böyle bir kötü düşünceye kapıldılar.

ز آینه‌ی خود منگر اندر دیگران - کاو دفینه دارد و گنج اندر آن

18145- "Orada define var, hazine var" dediler. Başkalarını, kendi aynanda görme.

بهر ایشان کرد او آن جستجو - شاه می‌دانست خود پاکی او

18146- Padişah, onun temizliğini biliyordu. O, araştırmayı emirlerin hatırı için emretmişti.

نیم شب که باشد او ز آن بی‌خبر - کای امیر آن حجره را بگشای در

18147- "Ey emirler! Ayaz'ın haberi olmaması için, odanın kapısını gece yarısı

اچین” demiştir.

بعد از آن بر ماست مالشهای او - تا پدید آید سگالشهای او

18148- *Bu suretle, düşünceleri meydana çıksın. Ondan sonra, cezasını vermek bize düşer.*

من از آن زرها نخواهم جز خبر - مر شما را دادم آن زر و گهر

18149- *O altınlarla mücevherleri de, size bağışladım. Yalnız ne çıkarsa, bana haber verin. Başka bir şey istemiyorum.*

از برای آن ایاز بی‌ندید - این همی‌گفت و دل او می‌طپید

18150- *Bu sözleri söylüyordu ama o eşi olmayan, benzeri görülmeven Ayaz için de, içi titiriyor, yüreği çarpıyordu.*

این جفا گر بشنود او چون شود - که منم کاین بر زبانم می‌رود

18151- *“Bunları ben mi söylüyorum? O, bu sözleri duyarsa, ne hâle gelir” diyordu.*

که از این افزون بود تمکین او - باز می‌گوید به حق دین او

18152- *Ondan sonra da, yine “Dini hakkı için” diyordu. “Onun akli ve temkini, böyle şeylere aldırış etmekten çok üstündür.”*

وز غرض وز سر من غافل بود - کی به قذف زشت من طیره شود

18153- *Benim bu çirkin sitemimden kızmaz, benim sözümünden alınmaz. İçimdeki duygulardan gafil olmaz. Benim maksadımı anlar.*

برد بیند کی شود او مات رنج - مبتلا چون دید تاویلات رنج

18154- *Belaya uğrayan, birçok tevillerin zahmetine katlanır da, belanın zahmetine kapılmaz, yenilmez.*

Başta gelen belanın sebepleri araştırılırsa, o sebepleri hazırlayan, yaratan Allah'ımızın bir cilvesi olduğu meydana çıkar. Böylece, belanın bir lütf-u ilahî olduğu düşünülür.

“Allah bir kulunu severse, onu belalara uğratar” hadis-i şerifi, başına bela gelen insanın yüreğine su serper. Bela, bela olmaktan çıkar, bir lütuf olur.

کاو به بحر عاقبت‌ها ناظر است - صاحب تاویل ایاز صابر است

18155- *Sabırlı Ayaz da, bunu tevil eder, yorumlar. Çünkü o, her şeyin akibetini, sonunu görür.*

هست تعبیرش به پیش او عیان - همچو یوسف خواب این زندانیان

18156- *Yusuf gibi, bu zindandakiler, rüyalarını tabir eder. Bu rüyaların neye delalet ettiğini apaçık görür.*

کاو بود واقف ز سر خواب غیر - خواب خود را چون نداند مرد خیر

18157- *Kendi rüyasını hayra yoramayan bir kimse, başkalarının rüyalarını nasıl yorabilir?*

کم نگردد وصلت آن مهربان - گر ز من صد تیغ او را ز امتحان

18158- *Onu imtihan etmek maksadıyla yüz kere kılıç vursam, o sevgilinin sevgisi yine eksilmez.*

من ویام اندر حقیقت او منم - داند او کان تیغ بر خود می‌زنم

18159- O bilir ki, o kılıcı ona vurmuyorum, kendime vuruyorum. Çünkü hakikatte o benim, ben de o.

“NİYAZ VE YALVARIŞ, NAZIN VE YALVARMAKTAN UZAK KALMANIN ZİTTİDİR. FAKAT HAKİKATTE ÂŞIK İLE MAŞUK, YANI SEVENLE SEVİLEN BİRDİR. NİTEKİM AYNADA HİÇ BİR SURET YOKTUR. SURETSİZLİK DE, SURETİN ZİTTİDİR. FAKAT HAKİKATTE, AYNA İLE SURET ARASINDA BİRLİK VARDIR. BUNU ANLATMAK UZUN SÜRER. AKILLI OLANA BİR İŞARET YETER”

بیان اتحاد عاشق و معشوق از روی حقیقت اگر چه متضادند از روی آن که نیاز ضد بی‌نیازی است چنان که آینه بی‌صورت است و ساده است و بی‌صورتی ضد صورت است و لکن میان ایشان اتحادی است در حقیقت که شرح آن دراز است، و العاقل یکفیه الاشاره

Yukarıda, hakikat yönünden sevenle sevilenin bir oldukları belirtilmektedir. Görünüşte, bunlar birbirine zıttır. Niyaz ve yalvarış, bi-niyaz ve yalvarmaktan uzak kalmanın, yalvarmayışın zıttı gibi görülmektedir. Düşünürsek, şunu anlarız ki: Sevilen bir kimsenin sıfatı ve şanı, yalvarmaktan uzak kalmak, çekingen olmak ve naz etmektir. Sevenin vasfı ve şanı ise, yalvarmak ve niyazda bulunmaktır.

Bu karşılıklı vasıflarla, sevilen ile seven birbirine zıt gibi görülürlerse de, hakikatte birdirler. Çünkü seven de, sevilen de, ezeli sevginin iki mazharı, görünümüdür. Ruh âleminde kaynaklanan ezeli sevgi, sevilenle çekingenlik ve naz ile zuhur etmişken, sevende niyazla, yalvarışla tecelli etmiş, kendini göstermiştir. Bu yüzden ayrı görünürlerse de, kaynakları ve hakikatleri bakımından birdir. Misal olarak, aynayı düşünelim: Ayna yalnız başına iken suretsiz, içinde hayal bulunmayan sade cilalı bir nesnedir. Suretsizlik de, suretin zıttıdır. Fakat aslında, bunlar arasında da büyük bir birlik vardır.

Şöyle ki, aynaya bakılınca, orada görülen suret, şekil, aynanın karşısında bulunan insanın “Suret-i asliye” aksidir. Her ne kadar biri aynanın içinde, biri de dışında olmak üzere, biri suret-i asliye, yani asıl suret, insan, biri de hayali olan iki suret varsa da, bu iki suret aslında birdir. Mana bakımından ayrılık yoktur.

Bunları anlatmak çok uzun sürer. Eğer akıllıysan, seven ile sevilenin ayrı olmadıklarını, bir olduklarını, buna kıyas ederek anlarsın.

اندر آمد ناگهان رنجوری - جسم مجنون را ز رنج دوری

18160- Mecnun, ayrılık derdinden ansızın hastalandı.

تا پدید آمد بر آن مجنون خناق - خون به جوش آمد ز شعله‌ی اشتیاق

18161- İştıyak alevi ile kanı kaynadı. Nihayet, boğazı ağrıdı. Tıkanıklık hastalığı belirdi.

گفت چاره نیست هیچ از رگ زنش - پس طبیب آمد به دارو کردنش

18162- İlaç vermek, tedavi etmek için hekim geldi: “Kan almaktan başka çare yok” dedi.

رگ زنی آمد بدانجا ذو فنون - رگ زدن باید برای دفع خون

18163- “Pis kanı defetmek için, hacamat lazım” dedi. Oraya, hünerli bir hacamatçı geldi.

بانگ بر زد در زمان آن عشق خو - بازوایش بست و گرفت آن نیش او

18164- Mecnun’un kolunu bağladı, neşteri eline aldı. Bu sırada, huyu aşktan ibaret olan âşık bir nara attı.

گر بمیرم گو برو جسم کهن - مزد خود بستان و ترك فصد کن

18165- Paranı al da git, hacamat etmeyi bırak. Ölüsem öleyim. Bu köhnemiş beden dex varsın ölsün.

چون نمی‌ترسی تو از شیر عرین - گفت آخر از چه می‌ترسی از این
18166- Hacamatçı, dedi ki: "Kükremiş arslandan bile korkmazken, bundan ne diye korkuyorsun?"

گرد بر گرد تو شب گرد آمده - شیر و گرگ و خرس و هر گور و دده
18167- Geceleri arslan, kurt, ayı, yaban eşeği gibi yırtıcı hayvanlar etrafına toplanıyorlar.

ز انبهی عشق و وجد اندر جگر - می‌نیایدشان ز تو بوی بشر
18168- Aşkının çokluğundan, kendinden geçişinden ötürü, onlar, senden insan kokusu almıyorlar.

کم ز سگ باشد که از عشق او عمی است - گرگ و خرس و شیر داند عشق چیست
18169- Kurt da, aşk nedir, bilir; ayı da, bilir; arslan da, bilir. Aşka karşı kör olan kişi, köpekten de aşığıdır.

کی بجستی کلب کھفی قلب را - گر رگ عشقی نبودی کلب را
18170- Köpekte aşk damarı olmasaydı, Ashab-ı Khef'in köpeği, gönül ehlini arar mıydı?

گر نشد مشهور هست اندر جهان - هم ز جنس او به صورت چون سگان
18171- Şöhret salmamışlardır ama dünyada, şekil ve suret bakımından ona benzeyen, onun cinsinden olan nice köpek vardır.

Köpek deyip geçmeyelim, birçok güzel vasıfları bulunan köpek, Ashab-ı Khef'e kapılanmakla, ne büyük şeref kazanmıştır: "... Köpekleri de, mağaranın giriş yerinde iki kolunu uzatıp yatmakta idi" ayet-i kerimesinden de anlaşılacağı üzere, köpeğin mağara erlerine bekçilik yapması, onun aşk ve muhabbetine delalet etmektedir. Her hâlde, Ashab-ı Khef'in köpeği cinsinden köpek suretinde aşka ve muhabbete mazhar olmuş nice köpekler vardır. Fakat onların şöhreti, etrafa yayılmamıştır. Bununla beraber, köpeğin sadakatini, ekmek yediği kapıya olan bağlılığını anlatan hikâyeler bir araya toplansa, ciltlerle kitap olur. Bu sebeptendir ki, Hazreti Mevlâna: "Köpekte aşk damarı olmasaydı, Ashab-ı Khef'in köpeği, gönül ehlini arar mıydı?" diye buyuruyor.

Şeyh Necmüddin Kübra Hazretleri'nin nazar-ı şerifi ile aşk ve muhabbete mazhar olan bir köpekten, Cami Hazretleri'nin Nefahat'ında bahsedilir. Necmüddin Kübra'nın müritlerinden, Sadettin Hamavi'nin hatırından bir gün şöyle bir şey geçer: "Acaba bu ümmet arasında bir kimse var mıdır ki, onun sohbeti, nazarı bir köpeğe tesir ede." Necmüddin Kübra Hazretleri, müridinin bu düşüncesini kalbinden okudu. Hemen yerinden kalktı. Dergâhın kapısına vardı, durdu. Birdenbire oraya bir köpek geldi. Kapının önünde durup kuyruğunu sallamaya başladı. O sırada, şeyhin nazarı köpeğe düştü. Köpek, şaşkına döndü, kendinden geçti; şaşırılmış bir hâlde, yüzünü şehre doğru çevirdi. Sonra, o civarda bulunan mezarlığa gitti. Başını yerlere sürüyordu. Etrafını bir sürü köpek sardı. Öyle anlatırlar ki, köpek nereye giderse, elli altmış civarında köpek etrafında halka olurlar, ellerini ellerine koyup sessizce ve hürmetle dururlardı. Hiçbir şey yemezlerdi. Nihayet Necmüddin Hazretleri'nin himmet nazarına mazhar olan köpek vefat etti. Onu, şeyhin emri ile mezarlığa defnettiler ve üstüne bir mezar yaptılar. (Kaynak: Nefahat, 476) Ashab-ı Khef'in ismi, bendenize Molla Cami'ye isnat edilen bir şiiri hatırlattı:

"Ya Resulullah! Ne olur, Ashab-ı Khef'in köpeği gibi, ben de senin ashabının arasına katılarak cennete gireyim. O, cennete gider de, ben nasıl olur cehenneme giderim. O, Ashab-ı Khef'in köpeği, ben de senin ashabının köpeğiyim."

کی بری تو بوی دل از گرگ و میش - بو نبردی تو دل اندر جنس خویش
18172- Hâlbuki sen, kendi cinsinden olan insanlardan bile bir koku almamışsın. Kurttan, koyundan aşk kokusunu, gönül kokusunu nereden alacaksın?

کی زدی نان بر تو و کی تو شدی - گر نبودی عشق هستی کی بدی

18173- Aşk olmasaydı, varlık nereden olurdu? Ekmek nasıl olurdu da, kendisini sana verirdi. Gelir, senin vücuduna katılır da, sen olurdu?

Ey gafil! Eğer basiret gözü ile bakabilsen, bütün eşya-yı mahzarı, aşk ve muhabbet bulurdun. Bütün varlıkları, aşk ve muhabbetten zuhura gelmiş müşahede ederdin. Eğer ezeli muhabbet olmasaydı, kainâtın varlığı olmazdı. Arif ve âlim olanlara malumdur ki, varlıkların zuhuru, ezeli sevginin iktizasıdır. Bu, “Hubb-i zati” dedikleri aşktır ki, Cenab-ı Hakk’ın, zat-ı iktizası olan zuhura meylidir. Nasıl ki, bir hadisi şerifte “Ben gizli bir hazineydim, bilinmemi istedim, halkı, bilinmem için yarattım” buyruldu.

Bundan da anlaşılıyor ki, kâinat, bütün varlıklar, aşk-ı ilahî ile zuhura geldi. Her biri, kendisini yaratanın birliğine, kemaline delil kıldı. Bu cümleden, insanın varlığı, aşk ve muhabbete mazhar olmak için halkoldu. Fakat herkes, kendisinin kabiliyetine ve istidadına uygun bir şeye âşıktır. Aşk ve muhabbeti vasıtasıyla, kendinin mahbubunu kendisine cezibeyler. Onunla bir olur. Mesela, eğer senin ekmeğe sevgin olmasaydı, ekmek nasıl olur da kendisini sana katardı. Dikkat edilirse, görülür ki ekmek, senin vücudunda eriyip seninle bir olmaktadır. Âdeta kendisi sende yok olmaktadır. Görünüşte, sen ekmeğe aşık isen de, ekmek de manen sana aşıktır. Bu sebeple, gelip kendisini sende yok edip seninle bir olmakta, daha doğrusu sen olmaktadır. Bütün ecza-yı âlemin aşık olduğuna dair Hazreti Mevlâna’nın Divan-ı Kebir’inden alınan şu beyitleri dikkatle okuyalım:

“Âlemin bütün cüzleri, dünyanın her parçası âşıktır

Her parçası, her cüzü bir buluşma sarhoşudur.

Eğer şu gökler âşık olmasaydı,

Kökü, gönlü böyle saf, böyle temiz olmazdı;

Eğer güneş de âşık olmasaydı, böyle parlar mıydı?

Yüzünde göz kamaştıran ı ışık bulunur muydu?

Yeryüzü ve dağlar âşık olmasalardı,

Gönüllerinden bir ot bile baş kaldırmazdı.

Deniz, aşktan habersiz olsaydı, aşkı anlamasaydı,

Elbette böyle dalgalanmaz, çırpınmazdı,

Bir yerde karar kılardı.” (Kaynak: Divan-ı Kebir 6/2674)

ور نه نان را کی بدی تا جان رهی - نان تو شد از چه ز عشق و اشتی

18174- Ekmek kendini sana verdi, sen oldu. Neden böyle oldu? Aşktan, istekten... Yoksa ekmeğin senin bedeninde can olmasına yol verirler miydi?

جان که فانی بود جاویدان کند - عشق نان مرده را می جان کند

18175- Aşk, ölü ekmeğe bile can bağıslıyor, can yapıyor; fâni olan canı ebedileştiriyor.

Ekmek, aslında cansız bir maddeyken, sen “Hayvan-ı natık”, yani konuşan hayvan denilmekle tanınan insansın. Ekmek, ağız yoluyla senin vücuduna dâhil olunca, daha ağızda iken tükürükte bulunan kimyevi bazı maddelerle karışır, hell, hamur olur. Midende, bağırsaklarında çeşitli çeşitli hâllere girer. Âdeta cansızlığını kaybeder. Canlanır, kanına karışır, cismin ondan kuvvet bulur. Ekmek sana öyle karışır, seninle öyle birleşir ki, ekmekliğini kaybeder, sende yok olur. Daha doğrusu, sen olur.

Ölü ekmeğin bedeninde canlanması, sana hararet vermesi, kuvvet vermesi neden olur dersen, senin ona karşı duyduğun aşktan, iştihadan ve istektendir.

Bedenin, ekmeğe âşıktır. Aç kaldığın zaman ekmek için neler yapmazsın? Ona kavuştuğun, onu yediğin, midene indirdiğin zaman, için rahat eder, karnın doyar. Artık sevgiline kavuştun demektir.

Görüyorsun ki aşk ve istek, cansız bir maddeyi canlandırmaya kadirdir. Eğer aşk, cansız, ölü ekmeği istemeseydi, sevmeseydi, senin iştihan olmasaydı, onu yemeseydin, ekmek dışarda kalacak, diğer cansızlar gibi cansızlığını devam ettirecekti ve canlanmayacaktı. Gel gör ki, aşk ve istek, ölü ekmeği canlandırdığı gibi, fâni bir varlığı, canı da ebedileştirir, ölümsüz bir hâle kor. Zira aşkı olmayan can, ölü bir candır. Ne güzel demişler:

Bir sinede kim nar muhabbet eseri yok

Zulmettedir ol nur ve ziyadan haberi yok.

صبر من از کوه سنگین هست بیش - گفت مجنون من نمی‌ترسم ز نیش
18176- Mecnun, "Ben yaralanmadan korkmuyorum" dedi. Benim sabrım, tahammülüm, taştan meydana gelmiş dağdan da fazladır.

عاشقم بر زخمها بر می‌تنم - منبلم بی‌زخم ناساید تنم
18177- Ben hiçbir şeyden korkmayan, yersiz yurtsuz bir adamım. Tenim yaralanmazsa rahat etmez, yaralara âşığım, koşa koşa yaralanmaya giderim.

این صدف پر از صفات آن در است - لیک از لیلی وجود من پر است
18178- Fakat vücudum Leyla ile dolu, içimde Leyla'dan başka bir varlık yok. Bu sedef, o incinin sıfatları ile dolmuştur.

نیش را ناگاه بر لیلی زنی - ترسم ای فصادگر فصدم کنی
18179- Ey hacamatçı! Beni hacamat ederken, neşteri ansızın Leyla'ya vurur, onu yaralarsın diye korkuyorum.

در میان لیلی و من فرق نیست - داند آن عقلی که او دل روشنی است
18180- Gönlü uyanık, aydın olan kişinin aklı bilir ki, Leyla ile benim aramda fark yoktur.

Mecnun-u ilahî olan âşıkların vücutları, mahbub-u hakikatten doludur. Onların cisimlerinin sedefi, ilahî vasıflarla doludur. Nitekim Hallac-ı Mansur şehit edildiği zaman, cisminden akan kanlar yere yayılınca, "Allah, Allah" yazısını meydana getirdi.

Züleyha'dan bir gün kan aldılar, kanı yere damlarken "Yusuf, Yusuf" diye seslendi. Ey hacamatçı! Beni hacamat ederken korkarım ki neşteri Leyla'ya vurur, onu yaralarsın. Çünkü ikimiz bir olduk, biz ayrı değiliz.

Nitekim Fuzulî merhum, Leyla ile Mecnun'un aralarında fark olmadığını, Mecnun'un lisanından şöyle söyler:

Bende olan aşık, sensin
Ben hod yokum, ol ki var, sensin
Ger ben, bir isem, nesin, sen ey yar
Ve ger sen, sen isen neyim ben zar

"Bende görünen sensin, ben kendim yokum, ne varsa sensin. Eğer ben varsam, ben isem, ey sevgili, o hâlde sen nesin? Eğer sen, sen isen, feryat eden, inleyen ben neyim, kimim?"

Gerçekten gönlü uyanık, aydın olan akıllı kişi, akl-ı kâmil sahibi bilir ki, Hakk âşığı ile maşuk-u hakiki arasında fark yoktur. Evet... Hakk âşığının da vücudu fânidir. Fakat gönülleri ilahî vasıflarla dolu olduğu için, bunlarda mecazi vücut kalmamıştır. Bunlar, kendilerinde maşuk-u hakikiyi bulmuşlardır. Bu sebeple, bunların kendi vücutlarına muhabbetleri, aynen mahbub-u hakikiye muhabbet gibidir.

"BİR SEVGİLİ, ÂŞIĞINA SORDU: BENİ Mİ ÇOK SEVERSİN, KENDİNİ Mİ? ÂŞIK, DEDİ Kİ: BEN KENDİMDEN ÖLMÜŞ, SENİNLE DİRİLMİŞİM. KENDİ VARLIĞIMDAN, KENDİ SIFATLARIMDAN YOK OLMUŞUM, SENİNLE VAR OLMUŞUM. İLMİMİ UNUTMUŞUM, SENİN BİLGİNLE BİLGİ SAHİBİ OLMUŞUM. KUDRETİMİ HATIRDAN ÇIKARMIŞIM, SENİN KUDRETİNLE KUDRETLENMİŞİM. KENDİMİ SEVERSEM, SENİ SEVMİŞ OLURUM. KİMDE YAKIN AYNASI VARSA, KENDİNİ GÖRMÜŞ OLSA BİLE, HAKİKATTE ALLAH'I GÖRMÜŞ OLUR. SIFATLARIMA BÜRÜNÜP HALKA GÖRÜN, SENİ GÖREN BENİ GÖRÜR; SANA KASTEDEN, BANA KASTEDER. İŞTE BU HEP BÖYLE GİDER"

معشوقی از عاشق پرسید که خود را دوست تر داری یا مرا، گفت من از خود مرده‌ام و به تو زنده‌ام از خود و از صفات خود نیست شده‌ام و به تو هست شده‌ام علم خود را فراموش کرده‌ام و از علم تو عالم شده‌ام قدرت خود را از یاد داده‌ام و از قدرت تو قادر شده‌ام اگر خود را

دوست دارم ترا دوست داشته باشم و اگر ترا دوست دارم خود را دوست داشته باشم
گر چه خود بین خدای بین باشد هر که را آینه‌ی یقین باشد
اخرج بصفاتی الی خلقی من رآک رآنی و من قصدک قصدنی و علی هذا

Bu başlıkta bulunan, "Sıfatlarıma bürünüp halka görün..." manasını taşıyan Arapça metin hakkında şarih Ankaravî Hazretleri, "Bu sözü, Cenab-ı Hakk, Bayezit Bestami Hazretleri'nin kalb-i şeriflerine ilham eylemiştir. Bu Fütuhât'ta da böyle kaydolunmuştur. Fakat Cenab-ı Hakk, her sadık âşığına, her insanı kâmile böyle ilhamlarda bulunabilir" diye yazmıştır.

در صبحی کای فلان ابن الفلان - گفت معشوقی به عاشق ز امتحان
18181- Bir sevgili, âşığını sınamak için bir sabah vakti, ona dedi ki: "Ey filan oğlu filan..."

یا که خود را راست گو یا ذا الکرب - مر مرا تو دوست‌تر داری عجب
18182- Ey dertlere düşmüş âşık! Acaba beni mi daha fazla seviyorsun, kendini mi? Doğru söyle!

که یرم من از تو از سر تا قدم - گفت من در تو چنان فانی شدم
18183- Âşık, dedi ki: "Ben, sende öyle bir yok olmuşum ki, tepeden tırnağa kadar seninle doluyum."

در وجودم جز تو ای خوش کام نیست - بر من از هستی من جز نام نیست
18184- "Ey güzelim!" dedi, "Varlığında bir addan başka bir şey kalmadı. Vücudumda senden başka bir varlık yok."

همچو سرکه در تو بحر انگبین - ز آن سبب فانی شدم من این چنین
18185- Bu sebeple, sende, bir bal denizi olan senin varlığında, sevgi gibi erimiş, yok olmuş gitmişim.

پر شود او از صفات آفتاب - همچو سنگی کاو شود کل لعل ناب
18186- Hani taş halis lal hâline gelir, güneşin sıfatları ile dolar ya...

پر شود از وصف خور او پشت و رو - وصف آن سنگی نماند اندر او
18187- Artık onda taşlık kalmaz. Onun önü de, güneşin sıfatları ile dolar, ardı da...

دوستی خور بود آن ای فتا - بعد از آن گر دوست دارد خویش را
18188- Ey genç! Bundan sonra, o kendisini sevse bile, bu sevgi, güneşi sevmektir.

دوستی خویش باشد بی‌گمان - ور که خور را دوست دارد او به جان
18189- O, canla başla güneşi severse, yine şüphe yok ki kendisini sevmiş olur.

خواه تا او دوست دارد آفتاب - خواه خود را دوست دارد لعل ناب
18190- Halis lal, ister kendini sevsin, ister güneşi... İkisi de birdir.

هر دو جانب جز ضیای شرق نیست - اندر این دو دوستی خود فرق نیست
18191- Zaten bu iki sevgide fark yoktur. Her iki tarafta da, şark ışığından başka bir şey yoktur.

Eski bir inanışa göre, taşların bir kısmı, yani kabiliyetli olanları, yıldızların, ayın, bilhassa güneşin ışıkları ile mücevher hâline gelirmiş. Mesela akik, Süheyl yıldızının ışığı ile

rengini almış. Bu yıldız en çok Yemen’de parlak görüldüğü için, Yemen’in akik taşları çok meşhur ve makbul olmuştur.

ز انكه يك من نيست آن جا دو من است - تا نشد او لعل خود را دشمن است
18192- Fakat taş, lal olmadıkça, kendisine düşmandır. Çünkü orada bir ben, bir benlik yoktur. İki ben, iki benlik vardır.

هست ظلمانی حقیقت ضد نور - ز انكه ظلمانی است سنگ و روز کور
18193- Çünkü taş, karanlık âlemdendir. Gündüzün bile gözü görmez. Karanlık âlemde olan, gerçekten de ışığın zıttıdır.

ز انكه او مناع شمس اكبر است - خویشان را دوست دارد کافر است
18194- Kendisini seven kâfirdir, yani hakikati örter ve gizler. En büyük güneşi men eder, görmez ve göstermez.

او همه تاریکی است و در فنا - پس شاید که بگوید سنگ انا
18195- Şu hâlde taş a ben demek yakışmaz. O, daima karanlıktadır, yokluktadır.

Yukarıda geçen beyitlerin anlaşılması için, şu açıklamayı dikkatle okuyalım. Bir taşın, güneşin tesiri altında kalarak, mesela akik olduğunu, taşlık mertebesini aşıp cevher mertebesine ulaştığını düşünelim. Bir insan da, bir insan-ı kâmilin tesiri altında kalarak, taşlık mertebesinden geçip cevher mertebesine, yani beşeriyet mertebesinden ruhaniyet ve kemal mertebesine ulaşmazsa, hakkani sıfatları huy edinemez. O insan, kendi hakikatına düşman olur. Gerçek varlığı da, ona ters düşecek, düşman olacaktır. Çünkü beşeriyet mertebesinde bir ben, bir benlik yoktur. İki ben, iki benlik, ikilik vardır. Bu yüzden taş gönüllü kimse, karanlıkta kalmıştır. Hakikat gündüzünü göremez, kördür. Çünkü karanlık âlem, gerçekten nurun zıttıdır. Şu hâlde, karanlıkta ve gaflette olan taş gönüllü insan, kendi nefsinı severse kâfirdir. Çünkü o taş gönüllü kimse, o kendine tapan zavallı, en büyük güneşin, yani Allah’ın nurunu örter, meneder.

Taşa “Ben” demek yakışmaz mısrasından çıkan mana, nefsanîyet mertebesinde kalan bir kimsenin “Ben” demesi, kendini sevmesi anlamına gelmektedir ki, bu da küfürdür, haramdır.

گفت منصوری انا الحق و برست - گفت فرعونى انا الحق گشت پست
18196- Firavun, “Ben Hakk’ım” dedi, alçaldı. Mansur, “Ben Hakk’ım” dedi, kurtuldu.

وین انا را رحمه الله ای محب - آن انا را لعنة الله در عقب
18197- Ey seven kişi! O “Ben” deyişin ardından, hemen Allah’ın laneti ulaştı. Bu, “Ben” demenin sonunda ise, Allah’ın rahmeti var.

آن عدوی نور بود و این عشیق - ز انكه او سنگ سیه بد این عقیق
18198- Çünkü o, kara taş idi, bu ise akik... O, nurun düşmanı idi, bu ise âşık.
Bilindiği gibi Firavun, nefsanîyete kapılarak Tanrılık iddiasına kalkışmıştı: “... Ben, en yüksek Rabbinizim, dedi” (Naziât Suresi 24. ayet) Bu yüzden alçaldı, melul oldu. Hâlbuki Hallac-ı Mansur Hazretleri, kendini fânî görüp Cenab-ı Hakkla baki ve kâim olduğu için “Ene’l Hakk”, yani “Ben Hakk’ım” dedi. Kahr-ı ilahîden ruhu halas buldu. Bu yüzden ona, “Allah’ın rahmeti ulaşsın” dendi.

Gerçekten Firavun’un nefsanîyete kapılarak “Ben” demesinin ardında, Allah’ın laneti var. Çünkü Mansur’un “Ene’l Hakk” demesi, nefsanîyeti, benliği yüzünden değil, hakikat dilindendir; ilahî sevgi yüzündendir.

Firavun, hakikat güneşinden uzak kalmış, kara taş mertebesinde iken; Mansur, akik gibi hakikat güneşinin nurundan nur almış, kendi varlığını değiştirmiş, kemale ermiş, Hakk âşığı olmuştur. Bu yüzden, Firavun’un “Ben” demesi, kötü, merdüt; Mansur’un “Ben” demesi, iyi ve makbul olmuştur.

ز اتحاد نور نه از رای حلول - این انا هو بود در سر ای فضول

18199- Ey yersiz konuşan kişi! Bu “Ben” deyiş, aslında “O”, yani Hakk demektir.

Fakat bu hulul yolu ile, bir şeyin bir şeye sızması yoluyla değil, ışıkların, nurların birleşmesi yoluyla.

Mansur’un dilinden “Ben Hakk’ım” diyen, onun sırrından olan “Hüviyet-i ilahiye”nin “Ben” demesi idi. Bu da Mansur’un bâtınından olan nurun, Allah’ın nuru ile birleşmesi, bir olmasındandır. Yoksa hâşâ, Cenab-ı Hakk’ın, Mansur’un vücuduna hulul kılmasından, sızmasından değildir. Mansur gibi “Ben” demek, “Hulul” Giriş, dahil oluş lekeli yoktur. Belki ayn-ı tevhit vardır.

تا به لعلی سنگ تو انور شود - جهد کن تا سنگی ات کمتر شود

18200- Çalış, çabala da, taşlık vasfın azalsın; lal ol da, kara taş gibi varlığın nurlansın, cevher olsun.

دم بهدم می بین بقا اندر فنا - صبر کن اندر جهاد و در عنا

18201- Nefsinle savaşa katlan, zahmet çekmekte, ızdıraba dayanmakta, sabırlı ol da, an be an yoklukta varlık gör.

وصف لعلی در تو محکم می شود - وصف سنگی هر زمان کم می شود

18202- Taşlık vasfın her an azaldıkça, lal vasfın kuvvetlenir.

وصف مستی می فزاید در سرت - وصف هستی می رود از پیکرت

18203- Bedeninden varlık vasfı gitmeye, başında manevi sarhoşluk vasfı artmaya başlar.

تا ز حلقه‌ی لعل یابی گوشوار - سمع شو یک بارگی تو گوشوار

18204- Kulak gibi, tamamiyla duyuş ol da, lal küpe takılsın.

زین تن خاکی که در آبی رسی - همچو چه کن خاک می کن گر کسی

18205- Eğer insan isen, su arayan kuyucu gibi durmadan şu toprak bedenini kaz da, suya kavuş.

چاه ناکنده بجوشد از زمین - گر رسد جذبه‌ی خدا آب معین

18206- Fakat içmeye elverişli duru su, Allah’ın cezbese erişirse, kuyu kazmadan yerden fışkırır.

اندک اندک خاک چه را می تراش - کار می کن تو به گوش آن مباحث

18207- Fışkırır ama sen buna kulak asma. Yavaş yavaş, azar azar kuyunun toprağını kaz, derinleştir.

Bu üç beyitte Hazreti Mevlâna, kuyu kazıp su arayan kişiden bahsediyor. Demek istiyor ki: “Ey vahdet sırrına talip olan, ey irfan ve hakikat suyuna susamış insan! Kuyu kazarak su arayan kişiler gibi, sen de toprak bedenini kaz, derinliklere in. Bu beden, pis olarak toprak sıfatlarını, kötü hâllerini, ibadet, riyazet ve aşk kazmasıyla kaz. Lüzumsuz toprakları dışarı at da, mana suyunu, hakikat ab-ı hayatını bul, ondan kana kana iç.”

Derler ki, bazen bir lütf-u ilahî olarak Cenab-ı Hakk’ın cezbese gelip de, kulunu kendine çekerse, kulun varlığı gerçek varlıkta yok olursa, hakikat suyu, mana ab-ı hayatı uğraşmadan da, riyazet ve zahmet çekmeden de, kuyu kazılmadan da, arayıcının vücudunun zemininden fışkırmış ama; ey talib-i hakikat, sen buna kulak asma! Uğraşarak, ter dökerek, sabırla, yavaş yavaş kuyuyu derinleştirmeye gayret sarfet. Çünkü ter dökmenin, uğraşmanın, sıkıntı çekmenin ayrı zevki vardır.

هر که جدی کرد در جدی رسید - هر که رنجی دید گنجی شد پدید

18208- *Kim zahmet çekerse, bir define elde eder. Kim çalışır çabalarsa, saadete, devlete ulaşır.*

بر در حق کوفتن حلقه‌ی وجود - گفت پیغمبر رکوع است و سجود

18209- *Peygamber, buyurdu ki: "Rükû etmek, secdeye kapanmak, varlık hal-kası ile Hakk kapısını çalmaktır."*

بهر او دولت سری بیرون کند - حلقه‌ی آن در هر آن کاو می‌زند

18210- *O kapının halkasını çalana, elbette devlet, saadet başgösterir.*

Bir hadis-i şerifin meali: *"Namazda oldukça, padişahın kapısını çalmaktasın; padişahın kapısını çalana, o kapı açılır."*

Başka bir hadis-i şerifte, *"Rükû ve sücutla melekûtun kapısını çalmaya devam ediniz"* buyrulmakta. Başka bir hadiste de, *"Kapıyı çalana kapı açılır. Kapıyı çalan içeri girer"* müjdesi verilmiştir.

"O KUSUR ARAŞTIRAN EMİRİN, GECE YARISI ÇAVUŞLARLA GELİP AYAZ'IN ODASINA GİRMESİ, ODADA ASILI BULUNAN ÇARIKLARLA POSTU GÖRMESİ, BUNU HİLE SANIP ODANIN HER TARAFINI KAZDIRMASI, KUYU KAZICILARI GETİRMESİ, ŞÜPHELENDİĞİ YERLERİ DEŞMESİ, DUVARLARI DELDİRMESİ, SONRA HİÇBİR ŞEY BULAMAYIP UTANMASI, ÜMİTSİZLİĞE DÜŞMESİ"

آمدن آن امیر تمام با سرهنگان نیم شب به گشادن آن حجره‌ی ایاز و پوستین و چارق دیدن
آویخته و گمان بردن آن که مکر است و رو پوش و خانه را حفره کردن به هر گوشه‌ای که
گمان آمد و چاه کنان آوردن و دیوارها را سوراخ کردن و چیزی نیافتن و خجل و نومید شدن
چنان که بد گمانان و خیال اندیشان در کار انبیا و اولیا که می‌گفتند که ساحرند و خویشان
ساخته‌اند و تصدر می‌جویند، بعد از تفحص خجل شوند و سود ندارد

Nitekim kötü düşüncelerle düşünenler, hayale kapılanlar, peygamberlerle velilere "Büyücü" dediler. "Bunlar, bu işe kendiliklerinden girmişler. Büyüklük ve şöhret elde etmek istiyorlar" diyerek, işin iç yüzünü araştırmaya girmişler, neticede utanmışlar ama bir fayda da elde edememişlerdir.

طالب گنج و زر و خمره شدند - آن امینان بر در حجره شدند

18211- *O güvenilen adamlar, odanın kapısına geldiler. Define, altın, küpler dolusu mücevherler bulacaklarını umuyorlardı.*

با دو صد فرهنگ و دانش چند کس - قفل را بر می‌گشادند از هوس

18212- *Yüzlerce hünerle, heves, merak ve istekle kiliti açtılar.*

از میان قفلها بگزیده بود - ز آنکه قفل صعب و پر پیچیده بود

18213- *Çünkü kapı iyice kilitlenmişti. Kilit de pek sağlamdı. Kilitler içinden seçilmişti.*

از برای کتم آن سر از عوام - نه ز بخل سیم و مال و زر خام

18214- *Ayaz, bu odayı gümüşe, mala, ham altına düşkünlüğünden ötürü değil, bu sırrı halktan gizlemek için yapmıştı.*

قوم دیگر نام سالوسم کنند - که گروهی بر خیال بد تنند

18215- *Bazıları, hakkımızda yersiz, kötü hayallere kapılır; bazıları da, beni iki yüzlülükle suçlarlar, diye düşünmüştü.*

از خسان محفوظتر از لعل کان - پیش با همت بود اسرار جان

18216- Himmetli adamların öyle can sırları vardır ki, onları lal madeninden daha fazla dikkatle, alçak insanlardan gizlerler.

زر نثار جان بود نزد شهان - زر به از جان است پیش ابلهان

18217- Altın, ahmakların nazarında candan kıymetlidir. Padişahlar yanında ise, canın ayağına altın saçılır.

عقلشان می گفت نه آهسته تر - می شتابیدند تفت از حرص زر

18218- Onlar da altın hırsıyla hararetlenmişler, koşuyorlardı; akılları onlara, “Böyle hızla gitmeyin, yavaş gidin” diyordu.

عقل گوید نیک بین کان نیست آب - حرص تازد بی هده سوی سراب

18219- Hırs, boş yere seraba doğru koşar. Akıl akıl ise, “İyi bak” der, “O su değil.”

نعره ی عقل آن زمان پنهان شده - حرص غالب بود و زر چون جان شده

18220- Hırs üstün gelmişti, altın da can olmuştu. Artık o anda, aklın feryadı duyulmaz olmuştu.

گشته پنهان حکمت و ایمای او - گشته صد تو حرص و غوغاهای او

18221- Bunların hırsları, gürültüleri, patırtıları yüz kat artmıştı. Aklın hikmeti gizlenmişti; işaret de, görünmez olmuştu.

آن گه از حکمت ملامت بشنود - تا که در چاه غرور اندر فند

18222- Böylece aldanma kuyusuna düşecekler; o vakit, aklın, hikmetin ayıplamasını, kınamasını duyacaklardı.

نفس لوامه بر او یابید دست - چون ز بند دام باد او شکست

18223- İnsan, tuzağın ipine ayağını kaptırıp düşünce, burnu kırılınca o vakit nefsi levvâme ona elini uzatır.

Nefs-i levvame, Kur'an-ı Kerim'in, Kıyame Suresi'nin 2. ayetinde, "... Yine kasem ederim, pişmankâr nefse" diye geçer. Bundan da, nefs-i levvame, yaptığı günahlardan pişman olan, kendi kendini levmeden, ayıplayan, kınayan nefs olduğu anlaşıyor. İnsan, kendini kötülüğe doğru sürükleyen, günah işlemeyi emreden nefs-i emmarenin tesirinden kurtulunca, yaptığı günahlardan pişman olmaya, kendi kusurlarını görerek, kendini ayıplamaya başlamakla, nefs-i levvamenin tesiri altına girer.

Kur'an-ı Kerim'de nefs, insan, zat, öz, can manalarında kullanılmıştır. Aynı zamanda nefs, insanı kötülüğe, günaha doğru çekip götüren istek manasına geldiği gibi, insanın içinde bulunan şeytan anlamında da kullanılıyor.

Mutasavvıflar, temizleniş ve kurtuluş merhalelerine göre, nefsin yedi hâli, "Etvar-ı seba"yı şu sıraya koyarlar:

Nefs-i emmare: İnsana günah işlemeyi emreden nefs; günah işleme duygusu.

Nefs-i levvame: İnsanı, yaptığı günahlardan dolayı levmeden, ayıplayan nefs; pişmanlık duyma kabiliyeti.

Nefs-i mülheme: Kendisine ibadet duygusu, iyilikler ilham edilen ve bu merhaleye erişen nefs; kemale doğru yükselme kabiliyetini kazanan kişinin nefsi.

Nefs-i mutmainne: Yaptığı ibadetlerin zevkini alan, manen tatmin edilen nefs; şüphelerden kurtuluş kabiliyeti kazanmış nefs.

Nefs-i raziye: Rıza kapısından giren, Allah'tan razı olan nefs; başa gelen her şeye razı olma kabiliyeti elde eden nefs.

Nefs-i marziye: Cenab-ı Hakk'ın kulundan razı olma hâli; Allah'ın rızasını kazanmak saadetine eren nefs.

Nefs-i safiye veya zekiye: Bu merhale, en son merhaledir. Bu merhalede kul, nefsinin

tezkiye etmiş, özünü günahlardan arındırmış, temizlemiş, kurtulmuş, muradına ermiş safiyete kavuşmuştur.

Cenab-ı Hakk'ı çok çok zikretmekle, günahlardan kaçınarak, ibadetine dikkat ederek, iyilik ve insanlık yolunda ilerleyerek, Peygamberimizin sünnetine tam manasıyla uyarak hareket eden müminlerin, sırasıyla bu mertebeleri çetin de olsa aşacaklarını, erenler müjdelemişlerdir.

نشنود پند دل آن گوش کرش - تا به دیوار بلا ناید سرش

18224- *Bu çeşit insanın başı, bela duvarına çarpmadıkça, onun sağır kulağı, gönlün nasihatını duymaz.*

از نصیحتها کند دو گوش کر - کودکان را حرص لوزینه و شکر

18225- *Helva ve şeker hırsı, çocukların kulaklarını öğütlere sağlar eder.*

در نصیحت هر دو گوشش باز شد - چون که درد دنبالش آغاز شد

18226- *Fakat çiban çıkarmaya başladılar mı, nasihatları kulakları açılır.*

باز کردند آن زمان آن چند کس - حیره را با حرص و صد گونه هوس

18227- *O birkaç kişi, yüz çeşit ümitle, hırsla odayı açtılar.*

همچو اندر دوغ گندیده هوام - اندر افتادند از در ز ازدحام

18228- *Sinekler, ekşimiş ayrına nasıl düşerse, onlar da, birbirini ite-kaka odaya öyle daldılar.*

خورد امکان نی و بسته هر دو پر - عاشقانه در فتد با کر و فر

18229- *Sinekler, aşkla, hevesle ayrına atılırlar ama içine düşünce, içmelerine imkân bulunmaz. İki kanatları da ıslanır, ayrıanın içinde can verirler.*

چارقى بدریده بود و پوستین - بنگریدند از یسار و از یمین

18230- *İçeri girenler, sağa sola bakındılar; yırtık bir çarıkla, bir postekiden başka bir şey göremediler.*

چارق اینجا جز پی رو پوش نیست - باز گفتند این مکان بی‌نوش نیست

18231- *“Burası boş olamaz” dediler, “Çarık, işi gizlemek için bir perde...”*

امتحان کن حفره و کاریز را - هین بیاور میخهای تیز را

18232- *Keskin kazmalar getir de, yeri kazalım; bakalım ne var?*

حفره‌ها کردند و گوهای عمیق - هر طرف کردند و جستند آن فریق

18233- *Her tarafı kazdılar, eştiller, delikler açtılar. Derin çukurlar meydana getirdiler. Her yanı arayıp taradılar.*

کنده‌های خالیم ای گندگان - حفره‌هاشان بانگ می‌داد آن زمان

18234- *Kazdıkları çukurlar, onlara lisan-ı hâlleri ile, “Ey kokmuşlar! Biz boşuz, bizde bir şey yok” diyorlardı.*

کنده‌ها را باز می‌انباشتند - ز آن سگالش شرم هم می‌داشتند

18235- *Sonunda bir şey bulamayınca, utandılar da, kazdıkları yerleri doldurmaya koyuldular.*

مانده مرغ حرصشان بی‌چینه‌ای - بی‌عدد لاهول در هر سینه‌ای

18236- *Her biri, sayısız “La havle” okumaktaydı. Hırs kuşları yemsiz kalmıştı.*

“La havle vela kuvvete illa billah, yani Allah’tan başka kimsede kuvvet ve kud-

ret yoktur sözü, doksan dokuz hastalığın ilacıdır” hadis-i şeriftir.

حفره‌ی دیوار و در غمازشان - ز آن ضلالت‌های یاه تازشان

18237- Duvarda açılan delikler, kapının yarıkları, onların sapıklıklarını söylüyor; boşu boşuna uğraşmalarına şahitlik ediyordu.

با ایاز امکان هیچ انکار نی - ممکن اندای آن دیوار نی

18238- Duvarları sıvamaya imkân yoktu. O delikler, onların yaptıklarını Ayaz’a söyleyecekti. Onlar da, yaptıklarını inkâr edemeyeceklerdi.

حایط و عرصه گواهی می‌دهند - گر خداع بی‌گناهی می‌دهند

18239- Suçsuz biri töhmet altına girse, duvarda o boş yer de şahitlik eder.

پر ز گرد و روی زرد و شرمسار - باز می‌گشتند سوی شهریار

18240- Toz içinde, benizleri sarı, mahcup bir hâlde padişahın huzuruna vardılar.

“O KUSUR ARAŞTIRANLARIN, O KOĞUCULARIN, AYAZ’IN ODASINDAN TORBALARI BOŞ OLARAK ÇIKMALARI, UTANIP SIKILARAK PADİŞAHIN HUZURUNA VARMALARI; NİTEKİM ENBİYA ALEYHİM-ÜS SELAM HAKKINDA KÖTÜ ZANNA DÜŞENLERİN DE, KİYAMET GÜNÜNDE BİR TAKIM YÜZLER AK VE BİRTAKIM YÜZLER DE KARA OLACAK VE ALLAH’A İFTİRA EDENLERİ GÖRÜRSÜN Kİ, YÜZLERİ KAPKARA KESİLMİŞTİR, AYETLERİ HÜKMÜNCE, NEBİLERİN KÖTÜLÜKLERDEN ARI VE TERTEMİZ OLDUKLARI ANLAŞILINCA UTANIRLAR”
باز گشتن نامان از حجره‌ی ایاز به سوی شاه تویره تهی و خجل همچون بد گمانان در حق انبیا علیهم السلام در وقت ظهور برائت و پاکی ایشان که **يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَ تَسْوَدُّ وُجُوهٌ** قوله تری **الَّذِينَ كَذَّبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ**

Bu başlıkta iki ayetten iktibas vardır: Birinci ayet, Al-i İmran Suresi’nin 106. ayetinden alınmıştır: **“... Kıyamet gününde bir takım yüzler ak ve bir takım yüzler de kara olacak.”**

İkinci ayet, Zümer Suresi’nin 60. ayetindendir: **“... Allah’a iftira edenleri görürsün ki, yüzleri kapkara kesilmiştir.”**

که بغلتان از زر و همیان تهی است - شاه قاصد گفت هین احوال چیست

18241- Padişah, mahsustan fikrini gizleyerek, “Söyleyin bakalım” dedi, “Ne haber? Koltuklarınızda ne torba var, ne de altın.”

فر شادی در رخ و رخسار کو - ور نهان کردید دینار و تسو

18242- Palarla değerli kumaşları gizlediyseniz, yüzlerinizde neşe, sevinç belirtisi nerede?

برگ سیماهم وجوهم اخضر است - گر چه پنهان بیخ هر بیخ آور است

18243- Kök, yeraltında gizlice yürür, köklenir. Fakat eseri, yüzlerinde görünür. Yaprığı yemyeşildir.

Bu beyitte Fetih Suresi’nin 29. ayetinden lafzi iktibas vardır: **“... Secde eserinden, çok namaz kılmaları yüzünden, meydana gelen nişanları yüzlerindedir.”**

نك منادی می‌کند شاخ بلند - آن چه خورد آن بیخ از زهر و ز قند

18244- Yükselen dal, kökünün zehirden ve şükürden ne yediyse, yediklerini bir tellal gibi bağıra bağıra ilan eder.

برگهای سبز اندر شاخ چیست - بیخ اگر بی‌برگ و از مایه تهی است

18245- Kök, yer altında bir şey bulamamış da, azıksız kalmışsa, daldaki

yapraklar nedir?

شاخ دست و پا گواهی می‌دهد - بر زبان بیخ گل مهری نه

18246- *Toprak, kökün ağzını kapatır da, ne yediğini söyletmezse, el ve ayak mesabesinde olan dalları şahitlik eder, durumu haber verir.*

همچو سایه پیش مه ساجد شدند - آن امینان جمله در عذر آمدند

18247- *Kendilerine güvenilen ve arama vazifesi verilen adamların hepsi, ayın önündeki gölge gibi, padişahın önünde yere kapanıp özür dilediler.*

پیش شه رفتند با تیغ و کفن - عذر آن گرمی و لاف و ما و من

18248- *O kızgınlığın, o benlik davasının mazur görülmesini niyaz etmek üzere, huzura kılıç ve kefenle gittiler.*

هر یکی می‌گفت کای شاه جهان - از خجالت جمله انگشتان گران

18249- *Utancılarından, hepsi de parmaklarını ısıyorlardı. Her biri, "Ey cihan padişahı!" diyorlardı.*

ور ببخشی هست انعام و نوال - گر بریزی خون حلال استت حلال

18250- *Kanımızı dökersen helaldir, helal. Ama bağışlarsan, bu senin lütfundur, ihsanıdır.*

تا چه فرمایی تو ای شاه مجید - کرده‌ایم آنها که از ما می‌سزید

18251- *Biz, bize yaraşanı yaptık, işledik. Ey ulu padişah! Artık sen ne emredersen, o olsun...*

شب شبیها کرده باشد روز روز - گر ببخشی جرم ما ای دل فروز

18252- *Ey gönülleri aydınlatan padişah! Suçumuzu bağışlarsan, gece geceliğini yapmış olur, gündüz de gündüzlüğünü...*

ور نه صد چون ما فدای شاه باد - گر ببخشی یافت نومیدی گشاد

18253- *Bağışlarsan, ümitsizliğimiz gider. Bağışlamazsan, bizim gibi yüzlercesi padişahımıza feda olsun.*

من نخواهم کرد هست آن ایاز - گفت شه نه این نواز و این گزاز

18254- *Padişah, dedi ki: "Bu yanıp yakılmayı, bu yalvarıp yakarmayı ben istemem. Varın gidin, Ayaz'a yalvarın."*

"PADİŞAHIN, ODA AÇAN KOĞUCULARIN TÖVBELERİNİN KABULÜNÜ AYAZ'A HAVALA ETMESİ; CEZALARININ TERTİBİNİ ONUN REYİNE BIRAKMASI VE BU SURETLE, BU KÖTÜLÜK BANA DEĞİL, ONA YAPILDI, DEMESİ"

حواله کردن پادشاه قبول توبه‌ی نم‌امان و حجره گشایان و سزا دادن ایشان به ایاز که یعنی این جنایت بر عرض او رفته است

زخم بر رگهای آن نیکویی است - این جنایت بر تن و عرض وی است

18255- *Bu kötülük ona yapıldı, bu hakaratlere o uğradı. Bu yara izi, güzel kölenin damarlarında açılmıştır.*

ظاهر دورم از این سود و زیان - گر چه نفس واحدیم از روی جان

18256- *Ruh bakımından, aramızda ayrılık yok, biz bir vücut gibiyiz, biriz. Fakat görünüşte, bu kârdan da, zarardan da uzaktayım.*

جز مزید حلم و استظهار نیست - تهمتی بر بنده شه را عار نیست

18257- Bir kulu suçlu görmek, onu töhmet altında bırakmak padişaha ayıp değildir. Bu, padişahın hilmini, keremini, lütfunu gösterir.

بی‌گنه را تو نظر کن چون کند - متهم را شاه چون قارون کند

18258- Padişah, töhmet altına alınanı ihsanı ile, lütfu ile Karun gibi zenginleştirirse, artık suçsuzu ne hâle kor, sen kıyas et.

مانع اظهار آن حلم است و بس - شاه را غافل مدان از کار کس

18259- Padişahı gafil sanma; o, herkesin ne yaptığını bilir. Yalnız onun hilmi, bildiğini dışarıya vurmasına mâni olur.

Ey talib-i Hakk! Şah-ı hakikati, hiç bir kimsenin yaptığı işten, işlediği sevap ve günahlardan habersiz sanma. O, kulunun işlediği her şeyi görmekte ve bilmektedir. Nitekim Kur'an-ı Mübin'in İbrahim Suresi'nin 42. ayetinde "... Allah, bu işlediğinizden gafil değildir" şeklinde, bu hakikatler belirtilmektedir.

لا ابالی وار الا حلم او - من هنا يشفع به پیش علم او

18260- Onun bilgisine karşı, "Burada kim şefaathçi olabilir?" Onun hilminden başka, kim pervasız şefaath edebilir?

Burada Bakara Suresi'nin 255. ayet-i kerimesine işaret vardır: "... Onun izni olmadıkça, kim şefaath edebilir?"

ور نه هیبت آن مجالش کی دهد - آن گنه اول ز حلمش می‌جهد

18261- Zaten o günah, önce onun hilmi yüzünden işlenir, meydana gelir. Yoksa, onun korkusu varken, kim suç işleyebilir?

هست بر حلمش دیت بر عاقله - خونبهای جرم نفس قاتله

18262- Adam öldürenin kan diyeti, padişahın hilmine havale edilmiştir.

دیو در مستی کلاه از وی ربود - مست و بی‌خود نفس ما ز آن حلم بود

18263- Nefsimiz, Allah'ın hilmi ve kereminden sarhoştı, kendinde değildi. Şeytan, sarhoşluğundan istifade etti ve külahını kapdı.

دیو با آدم کجا کردی ستیز - گر نه ساقی حلم بودی باده ریز

18264- Hilm sakisi şarap sunmasaydı, şeytan Âdemle kavgaya girişir miydi?

اوستاد علم و نقاد نقود - گاه علم آدم ملایک را که بود

18265- Meleklerle ilim öğretildiği zaman, Âdem onların hocası idi. Onların ayarlarını bildiren oydu.

شد ز یک بازی شیطان روی زرد - چون که در جنت شراب حلم خورد

18266- Fakat cennette hilm şarabını içtiği için şeytanın bir oyunu ile yüzü sarardı.

Cenab-ı Hakk'ın halim ve yarlıgayıcı oluşu, ruh âleminde nefsimizi korkudan uzaklaştırmıştı. Nefsimiz, ilahî hilm şarabını içip de kendinden geçince, şeytan, meydana boş buldu. Evet, hilm sakisi şarap sunmasaydı ve Hazreti Âdem Hakk'ın hilmiyle sarhoş olmasaydı, şeytanın oyununa gelir miydi?

Hazreti Âdem, meleklerin hocası iken, Cenab-ı Hakk'ın hilm ve mağfiret şarabını içti. Kendinden geçti, korkuyu unuttu. Şeytanın oyunu ile yüzü sarardı.

زیرک و دانا و چستش کرده بود - آن بلا درهای تعلیم و دود

18267- O bela, sevgi veren, sevilen Allah'ın ilim incileriydi. Âdem, o belaya uğramakla, anlayışlı, bilgîn, çevik bir hâle gelmişti.

دزد را آورد سوی رخت او - باز آن افیون حلم سخت او
18268- *Yine Allah'ın kutlu hilm afyonu, hırsız şeytanı, onun eşyasına doğru çalmak için getirmişti.*

ساقی ام تو بوده ای دستم بگیر - عقل آید سوی حلمش مستجیر
18269- *Akıl, "Benim sakim sensin, elimden tut" diye gelir, onun hilmine sığınır.*

"PADİŞAHIN AYAZ'A: İSTER AFFET, BAĞIŞLA, İSTER CEZALANDIR; ADALET VE LÜTUF BAKIMINDAN, HANGİSİNİ YAPSAN DOĞRUDUR VE HER BİRİNDE FAYDALAR VARDIR. ADALETTE BİNLERCE LÜTUF GİZLİDİR. KISASTA SİZİN İÇİN HAYAT VARDIR. ADAM ÖLDÜRENİN, YANI TEK BİR KİŞİNİN HAYATINI DÜŞÜNÜP DE KISASI HOŞ GÖRMEYEN KİMSE, ÖLDÜRÜLME KORKUSU YÜZÜNDEN YÜZ BİNLERCE MASUMUN HAYATA KAVUŞTUĞUNU DÜŞÜNMEZ, GÖRMEZ"

فرمودن شاه ایاز را که اختیار کن از عفو و مکافات که از عدل و لطف هر چه کنی اینجا صواب است و در هر یکی مصلحتهاست که در عدل هزار لطف هست درج، و لَکُم فی الْقِصَاصِ حَیَاةٌ، آن کس که کراحت می دارد قصاص را در این يك حیات قاتل نظر می کند و در صد هزار حیات که معصوم و محقون خواهند شدن در حصن بیم سیاست نمی نگرد

Bu başlıkta, Bakara Suresi'nin 179. ayetinden iktibas vardır: "... *Kıyasta sizin için hayat vardır.*"

ای ایاز پاک با صد احتراز - کن میان مجرمان حکم ای ایاز
18270- *Ey Ayaz! Suçlular hakkında gereken hükmü ver. Ey tertemiz olan, kötülüklerden yüzlerce defa çekinen, sakınan Ayaz!*

در کف جوشت نیابم يك دغل - گر دو صد بارت بجوشم در عمل
18271- *Seni yüzlerce defa denemek için potaya koyup kaynatsam, yine sende bir hile bulamam.*

امتحانها از تو جمله شرمسار - ز امتحان شرمنده خلقی بی شمار
18272- *Sayırsız insan, imtihandan korkar, utanır. Hâlbuki bütün imtihanlar ve imtihan edenler, senden utanır.*

کوه و صد کوه است این خود حلم نیست - بحر بی قعر است تنها علم نیست
18273- *Ayaz, yalnız ilim değil, dibi olmayan bir denizdir. Bu sadece halim değil, adeta, dağ, hatta yüzlerce dağ.*

ور نه من آن چارقم و آن پوستین - گفت من دادم عطای تست این
18274- *Padişah bu sözleri söyleyince, Ayaz, dedi ki: "Padişahım! Bu lütuf ve ihsan, senin lütuf ve ihsanıdır. Yoksa ben, ancak o çarıkla posttan ibaretim."*

هر که خود بشناخت یزدان را شناخت - بهر آن پیغمبر این را شرح ساخت
18275- *Onun için peygamber, bunu anlattı ve buyurdu ki: "Kim kendini bilirse, Allah'ı bilir."*
Burada, *"Kendi nefsinin bilen, Allah'ı bilir"* hadis-i şerifi alınmıştır.

باقی ای خواجه عطای اوست این - چارقت نطفه ست و خونت پوستین
18276- *Senin çarığın menidir, kanın da post. Hocam! Bundan ötesi, hep onun ihsanıdır, lütfudur.*

تو مگو که نیستش جز این قدر - بهر آن داده ست تا جویی دگر
18277- *Başka yok. Bu, bu kadardır deme. Daha fazlasını arıyasın diye, bunu*

sana ihsan etmiştir.

تا بدانی نخل و دخل بوستان - ز آن نماید چند سیب آن باغبان

18278- Bahçıvan, bostandaki fidanları, bostanda bulunan şeyleri bilmen için, sana birkaç elma gösterir.

تا بداند گندم انبار را - کف گندم ز آن دهد خریار را

18279- Buğdaycı, ambarında bulunan buğdayın nasıl olduğunu bildirmek için, alıcıya bir avuç buğday verir.

تا شناسی علم او را مستزاد - نکته‌ای ز آن شرح گوید اوستاد

18280- Üstat, bilgisinin ne kadar çok olduğunu anlatmak için, o şerhin bir nüktelerini açıklar.

دورت اندازد چنانک از ریش خس - ور بگویی خود همینش بود و بس

18281-Yok, bilgisi işte bu kadar, derseni; sakalından çöp silker gibi, seni uzağa atar.

داد نادر در جهان بنیاد نه - ای ایاز اکنون بیا و داد ده

18282- Ey Ayaz! Şimdi gel de, adalet göster. Dünyaya az rastlanan bir adaletin temelini at.

وز طمع بر عفو و حلمت می‌تند - مجرمانت مستحق کشتن‌اند

18283- Suçluların, ölümü hak etmişlerdir. Fakat yine de senin affını ve hilmini bekliyorlar.

آب کوثر غالب آید یا لهب - تا که رحمت غالب آید یا غضب

18284- Bakalım merhametin mi galip gelecek, gazabın mı? Kevser suyu mu üste çıkacak, alev mi?

Kevser, cennette Peygamber Efendimiz'e verilmiş bulunan bir nehrin adı.

شاخ حلم و خشم از عهد اُلسْتُ - از پی مردم ربایی هر دو هست

18285- Halkı avlamak için elest ahdinden beri hilim dalı da var, hışım dalı da var... İkisi de var.

İnsanın vücudunda, rahmet sıfatı da zuhur eder yahut kahr ve gazap sıfatı da zuhur eyler. Yahut Kevser suyu ki, lütuf ve kerem zahir olur. Yahut da hiddet ve gayz ateşi meydana gelir, yakar, yandırır.

İnsanları avlamak için, “Elest ahdî”nden beri, hilm dalı ile hışm dalı hareket hâlinedir. Hakim-i Mutlak, insanı bazen sevgi dalı ile, bazen kahr dalı ile, takdirini yerine getirmek için kendi tarafına doğru çeker.

Burada geçen “Elestü”, Arapça’da, “Değil miyim” manasına gelir. Kur’an-ı Kerim’in Araf Suresi’nin 172. ayetinde mevcuttur: “... *Hatırla ki, Rabbin, Ademoğullarının sulblerinden zürriyetlerini çıkarıp da, onları nefslerine karşı şahit tutarak: Ben sizin Rabbiniz değil miyim, diye buyurduğu vakit, onlar da: Evet! Rabbimizsin, şahit olduk, demişlerdi. Bu şahit tutuşumuzun sebebi, kıyamet günü, bizim bundan haberimiz yoktu, dememeniz içindi.*”

Cenab-ı Hakk’ın, “*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*” hitab-ı celiline karşı, ruhlarımızın “*Evet! Rabbimizsin, şahit olduk*” demeleri, elest ahdini ifade ediyor.

نفی و اثبات است در لفظی قرین - بهر این لفظ اُلسْتُ مستبین

18286- Bu yüzden de, o apaçık “Elestü”, yani “Değil miyim” sözünde, o bir tek sözde hem nefy, hem ispat var.

لیک در وی لفظ لیس شد دفین - ز انکه استفهام اثباتی است این

18287- Çünkü bu söz, ispatı bildiren bir soru. Fakat leyse, yani “Değil” sözü de, bu sorunun altında gizlenmiş.

Elestü, yani “Değil miyim” sözünde hem nefy, hem de ispat karşılıklı bulunmaktadır. Çünkü **“Ben sizin Rabbiniz değil miyim”** demek, aynı zamanda, **“Ben sizin Rabbinizim”** demek manasına gelir. Bunun gibi nefy mertebesinde olan mahluka ait kahır ve gazap sıfatları dahi, lütuf ve merhamet sıfatlarına nispetle gizlenmiş, lütuf ve rahmet sıfatları onlara nispetle üstün görülmüştür.

کاسه‌ی خاصان منه بر خوان عام - ترک کن تا ماند این تقریر خام

18288- Bırak da, bu karışık ve ham anlatış kalsın. Olgun insanların, has kişilerin kâsesini, anlamaz-duymaz kişilerin önüne koyma.

آن یکی آه‌ن ربا وین کهربا - قهر و لطفی چون صبا و چون وبا

18289- Kâfurla lütuf, seher vakti esen hafif rüzgârla, insanları korkutan, kederlendiren vebaya benzer. Birisi demiri çeker, öbürü saman çöpünü.

قسم باطل باطلان را می‌کشد - می‌کشد حق راستان را تا رشد

18290- Cenab-ı Hakk, doğruları doğru yola, doğruluğa çeker, ulaştırır. Batıl olanlar da, eğri kişiler de, batılı, eğri kişileri eğriliğe, çeker, götürürler.

Allah’ın kahrı ve lütfu, tecelli yönünden saba rüzgarı ile veba hastalığına benzer. Bazen onun kahrı mıknatıs gibi, demir gönülleri çeker, götürür. Lütufu ise, kehribar gibi zayıf mahlukları çeker, cemal mertebesine ulaştırır. Dikkat edilirse, görülür ki Hakk ve güzel olan şeyler, doğruları ve temiz kişileri kemale doğru çeker, doğrular ve pak olanlar, onların tarafına meylederler. Onların cazibesine kapılırlar.

Beri tarafta batıl ve eğri olanlar da, batıl olanları, eğrileri kendi taraflarına cezbederler. Nitekim Cenab-ı Hakk, Kur’an-ı Kerim’de, Nur Suresi’nde şöyle buyuruyor: **“... Kötü sözler, kötü kimseler için; kötü kimseler de, kötü sözler ve işler içindir. Temiz olan söz ve işler ise, temizlere ve temiz olan kimselere de, temiz söz ve işlere layıktır.”**

معه صفراپی بود سرکا کشد - معهه حلواپی بود حلوا کشد

18291- Mide, helvayı severse, insanın canı helva ister. Mide, sirkeden hoşlanırsa, insan sirke arzular.

فرش افسرده حرارت را خورد - فرش سوزان سردی از جالس برد

18292- Sıcak bir yere oturanın soğukluğu gider. Aksine, soğuk bir yere oturanın da harareti gider.

خضم بینی از تو سطوت می‌جهد - دوست بینی از تو رحمت می‌جهد

18293- Dost görürsen, içinde iyi duygular ve sevgi uyanır. Hasımı, sevmediğin bir kimseyi görürsen, sıkılırsın, öfkelenirsin.

ز آنکه نوعی انتقام است انتظار - ای ایاز این کار را زوتر گزار

18294- Ey Ayaz! Bu işi çabuk bitir; çünkü geciktirmek de, bekletmek de, bir çeşit intikam almaktır, öç alıştır.

“Beklemek, ateşten daha şiddetlidir” demişlerdir.

“PADİŞAHIN AYAZA: BU HÜKMÜ GECİKTİRME, ÇABUK BİTİR, BEKLEME, GÜNLER ARAMIZDA GEÇİP GİDİYOR, DEME. ÇÜNKÜ BEKLEYİŞ, KIZIL ÖLÜMDÜR, DİYE EMİR VERMESİ VE AYAZ’IN PADİŞAHA CEVABI”

تعجیل فرمودن پادشاه ایاز را که زود این حکم را به فیصل رسان و منتظر مدار و ایام بیننا بگو که الانتظار موت الاحمر، و جواب گفتن ایاز شاه را

با وجود آفتاب اختر فناست - گفت ای شه جملگی فرمان تراست

18295- Ayaz, "Padişahım!" dedi, "Bütün ferman, emirler senindir. Güneş var iken yıldız yok olur, görünmez.

کاو برون آید به پیش آفتاب - زهره که بود یا عطار د یا شهاب

18296- Zühre, Utarit yahut yıldız akması ne oluyor ki! Güneş varken kendilerini gösterebilirler...

کی چنین تخم ملامت کشتی - گر ز دلق و پوستین بگذشتی

18297- Hırkamla postumdan geçebilseydim, hiç böyle ayıplanma ve kınanma tohumu eker miydim?

در میان صد خیالی حسود - قفل کردن بر در حجره چه بود

18298- Yüzlerce hayale kapılan hasetçiler arasında, odanın kapısına kilit vurmanın manası var mıydı?

هر یکی ز ایشان کلوخ خشک جو - دست در کرده درون آب جو

18299- Onlar, ırmağın içine ellerini daldırmışlar, dibinde kuru kerpiç arıyorlardı.

ماهیی با آب عاصی کی شود - پس کلوخ خشک در جو کی بود

18300- Hiç ırmakta kuru kerpiç bulunur mu? Hiç balık suya isyan eder mi?

که وفا را شرم می‌آید ز من - بر من مسکین جفا دارند ظن

18301- Ben zavallıyı, cefa eden birisi sanıyorlardı. Hâlbuki ben öyle vefalıyım ki, vefa bile benim vefamı görür de usanır.

چند حرفی از وفا وا گفتمی - گر نبود زحمت نامحرمی

18302- Mahrum olmayanlardan çekinmeseydim, vefaya ait birkaç söz söylerdim.

حرف می‌رانیم ما بیرون پوست - چون جهانی شبیهت و اشکال جوست

18303- Dünyada herkes şüpheli ve kusur arayıcı olduğu için, biz de iç yüzden değil, dış yüzden söz edelim.

Biz, bu konu üzerinde durmayalım... Çarıktan, posttan bahsetmeyelim. Herkes şüpheli ve kusur arayıcı. İç âlemine inmeye, işin hakikatini araştırmaya akılları ermiyor. Güçleri yetmiyor. Bu yüzden biz, içlere girmeyelim, dışta kalalım. Şundan bundan söz edelim.

داستان مغز نغزی بشنوی - گر تو خود را بشکنی مغزی شوی

18304- Sen, varlığını kırar, iç olursan, iç âleminin destanını duyarsın.

مغز و روغن را خود آوازی کجاست - جوز را در پوستها آوازه‌است

18305- Cevizin kabuğu, kırılırken ses çıkarır; fakat içindeki yağda ses ne gezer?

ژغژغ آواز قشری که شنود - گر نه خوش آوازی مغزی بود

18306- Fakat cevizin içinin de bir sesi vardır. Vardır ama o ses, kulağın duyacağı bir ses değildir. O ses, aklın kulağında gizlenmiştir.

هست آوازش نهان در گوش نوش - دارد آوازی نه اندر خورد گوش

18307- İçin sevilen hoş bir sesi olmasaydı, kabukların çıkardığı sese kim katlanırdı?

تا که خاموشانه بر مغزی زنی - ژغژغ آن ز آن تحمل می‌کنی

18308- Sen, içi elde etmek için, susarak kabuğun çıkardığı sese tahammül ediyorsun.

Dikkat buyrulursa, buraya kadar beş beyitte Hz. Mevlâna, bir ceviz sembolü üzerinde durdu. Bedenimizi, ceviz kabuğuna; gönlümüzü, cevizin içine benzetti. Ankaravî Hazretleri, bu beytleri şerh ederken aynen şöyle buyuruyorlar: “Ey post ve kabuk mertebesinin ötesinde bulunan ve manevi kelimeleri işitmeye talip olan kimse! Eğer sen, mecazi varlığını, heva ve hevesini, benliğini kırar da, iç-öz mertebesine erişirsen, o zaman içe, ruh âlemine ait mana destanını akıl kulağıyla duyarsın. Yani nefsanîyet ve hayvanîyet mertebesinden geçip ruhanîyet ve hakkaniyet mertebesine ulaşırsan, o zaman ruhani sözleri ve hakkani haberleri, harfsız, sessiz sedasız, can kulağı ile duyabilirsin. İnsanın ruhu da, bu beden kabuğu içinde mahpustur. Cevizin içinin de sesi olduğu gibi, bedende mahpus olan ruhun da sesi vardır. O ses, gönül sesidir. Onu duymak için de, can kulağı lazımdır.

و آنگهان چون لب حریف نوش شو - چند گاهی بی‌لب و بی‌گوش شو

18309- Bir müddet için, dilsiz ve dudaksız ol! Kulağına da bir şey girmesin de, ondan sonra dudak gibi tatlı şeylere dost ol, arkadaş ol!

خواجہ یک روز امتحان کن گنگ باش - چند گفتی نظم و نثر و راز فاش

18310- Daha ne kadar zaman nazım, nesir söyleyecek, sırrı açığa vuracaksın. Hocam! Bir gün için olsun şunu dene: Dilsiz ol, sus!

“BUNCA ZAMANDIR, SÖYLEMEYİ, DEDİKODUYU SINADIK; BİRAZ DA, SABRETMEYİ VE SUSMAYI DENEYELİM, SÖZÜNÜ ANLATIŞ”

حکایت در تقریر این سخن که چندین گاه گفت و گو را آزمودیم مدتی صبر و خاموشی را
بیازماییم

این یکی بار امتحان شیرین بیز - چند پختی تلخ و تیز و شور گز

18311- Bunca zamandır, acı, sert ve kabızlık verici yemekler pişirdin. Bir kere d,e sınamak için bir tatlı yemek pişir.

در کف آید نامه‌ی عصیان سیاه - آن یکی را در قیامت ز انتباه

18312- Bir kul, kıyamette dirilir, eline kapkara amel defteri verilir.

پر معاصی متن نامه و حاشیه - سر سیه چون نامه‌های تعزیه

18313- Yas mektupları gibi üstü kapkara, içi de, kenarları da, suçlarla dolu.

همچو دار الحرب پر از کافری - حمله فسق و معصیت بد یک سری

18314- Baştan başa suçlarla, günahlarla dolu. Savaş yeri gibi, kâfirle dolu.

در یمین ناید در آید در شمال - آن چنان نامه‌ی پلید پر وبال

18315- Elbette pis veballe, suçla dolu olan böyle bir defter, sağ yandan gelmez, sol yandan gelir.

دست چپ را شاید آن یا در یمین - خود همین جا نامه‌ی خود را ببین

18316- Mademki öyle, öte tarafa gitmeden, buradayken defterine bir bak. Sol eline mi yarasın, yoksa sağ eline mi?

آن چپ دانیس پیش از امتحان - موزه‌ی چپ کفش چپ هم در دکان

18317- Dükkânda sol ayağa giyilecek bir tek ayakkabı bulunsa, denemeden de onun sol olduğunu anlarsın.

هست پیدا نعره‌ی شیر و کپی - چون نباشی راست می‌دان که چپی

18318- Dükânında sağ ayakkabı olmayınca, elbette sol olduğunu bilirsin. Aslanın sesiyle maymunun sesi açıkça anlaşılır.

هر چپی را راست فضل او کند - آن که گل را شاهد و خوش بو کند

18319- Fakat gülü güzelleştiren, ona hoş kokular veren Allah'ın lütfu ve ihsanı, her solu sağ yapar.

بحر را ماء معینی او دهد - هر شمالی را یمینی او دهد

18320- Her sola o, bir sağlık verir. O, acı denize, duru ve tatlı suyu bağışlar.

تا ببینی دست برد لطفهاش - گر چپی با حضرت او راست باش

18321- Eğer sen sol isen, onun dergâh-ı izzetinde sağ ol da, lütuflarını, ihsanlarını seyret.

بگذرد از چپ در آید در یمین - تو روا داری که این نامه‌ی مهین

18322- Reva görür müsün ki, günahlarla dolu bayağı amel defteri, sol taraftan dönsün, sağ tarafa gelsin.

کی بود خود در خور اندر دست راست - این چنین نامه که پر ظلم و جفاست

18323- Suçlarla, zulümle, cefalarla dolu olan böyle bir defter, nasıl olur da sağ ele layık olur.

“SÖZÜ ÖZÜNE UYMA YAN, DURUMU SÖYLEDİĞİ SÖZE, GİRİŞTİĞİ DAVAYA TERS DÜŞEN BİR KİŞİYİ ANLATIŞ; NİTEKİM KÂFİRLERE DE, GÖKLERİ VE YERİ KİM YARATTI, DİYE SORSAN: ELBETTE ALLAH, DERLER; İYİ AMA GÖKLERİ VE YERİ YARATAN, DUYAN, GÖREN, HER YERDE HAZIR VE NAZIR OLAN, GÖZETEN, GÜCÜ YETEN BİR ALLAH'IN OLDUĞUNU BİLEN KİŞİ, NASIL OLUR DA CANINI, MALINI, TAŞTAN YONTULMUŞ BİR PUTA FEDA EDER, NASIL OLUR DA ONA TAPAR?”

در بیان کسی که سخنی گوید که حال او مناسب آن سخن و آن دعوی نباشد چنان که کفره، و لَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ، خدمت بت سنگین کردن و جان و زر فدای او کردن چه مناسب باشد با جانی که داند که خالق سماوات و ارض و خلائق الهی است سمعی بصیری حاضری مراقبی مستولی غیوری الی آخره

Yukarıda geçen ayet, Ankebut Suresi'nin 61. ayetinden alınmıştır: **“... Gökleri ve yeri kim yarattı, güneş ve ayı emre bağlı kıldı, diye sorarsan, elbette: Allah, derler. O hâlde, Allah'ın birliğini ikrar ettikten sonra, nasıl tevhitten çevriliyorlar.”**

هم بد او را يك كنيز همچو حور - زاهدی را يك زنی بد بس غیور

18324- Bir zahidin pek kıskanç bir karısı, bir de huri gibi güzel bir cariyesi vardı.

با كنيزك خلوتش نگذاشتی - زن ز غیرت پاس شوهر داشتی

18325- Kadın, kıskançlığından kocasını gözetler, cariye ile yalnız kalmamasına dikkat ederdi.

تا که شان فرصت نیفتد در خلا - مدتی زن شد مراقب هر دو را

18326- Kadın, bir zaman onların her ikisini de gözettiler. Yalnız kalmalarına fırsat vermedi.

عقل حارس خیره سر گشت و تباه - تا در آمد حکم و تقدیر اله

18327- Allah'ın hükmü ve takdiri gelince, gören gözetken aklın başı döner, sersemleşir, yok olup gider.

عقل که بود در قمر افتد خسوف - حکم و تقدیرش چو آید بی‌وقوف

18328- Durmaksızın gelen Hakk'ın takdiri tecelli edince, akıl kim oluyor ki! Hakk'ın takdiri ile, ay bile tutulur.

“Kaza gelince, göz körleşir” hadisini hatırlamamak imkansız. Eski şairlerimizden birisi de:

Hakimi hükm-i ezel infaz için takdirini

Selb eder erbabı aklın reyini, tedbirini

diye yazmıştır. Evet, Cenab-ı Hakk, takdirini yerine getirmek için, insanın aklını başından alır. Tedbirini bozar: “Gelir elbette zuhura, ne ise hükm-i kader.”

Resulullah Efendimiz, bir başka hadis-i şerifte: “Allah, kaza ve kaderini yerine getirmek istediği zaman, akıl sahiplerinin akıllarını başlarından alır” buyurmuşlardır.

یادش آمد طشت و در خانه بدان - بود در حمام آن زن ناگهان

18329- Kadın, bir gün hamama gitmişti. Aklına birden, hamam tasını evde unuttuğu geldi.

طشت سیمین را ز خانه‌ی ما بیار - با کنیزك گفت رو هین مرغوار

18330- Cariyeye “Hemen” dedi, “Kuş gibi git, evimizden o gümüş tası getir.”

که به خواجه این زمان خواهد رسید - آن کنیزك زنده شد چون این شنید

18331- Cariye, bu sözü işitince, efendisi ile buluşabileceğini düşünerek âdeta canlandı.

پس دوان شد سوی خانه شادمان - خواجه در خانه‌ست و خلوت این زمان

18332- Efendi şimdi evde yalnızdır, diye düşünerek, sevine sevine eve koştu.

که بیابد خواجه را خلوت چنین - عشق شش ساله کنیزك را بد این

18333- Cariye, altı seneden beri efendiyi seviyordu. Evde onunla yalnız kalmayı kolluyordu.

خواجه را در خانه در خلوت بیافت - گشت پران جانب خانه شتافت

18334- Âdeta uçarak eve vardı. Efendiyi evde yalnız buldu.

که احتیاط و یاد در بستن نبود - هر دو عاشق را چنان شهوت ربود

18335- Şehvet, iki âşığı da öyle bir tutuşturmuştu ki, ihtiyatı elden bıraktılar. Kapıyı kapamayı bile unuttular.

جان به جان پیوست آن دم ز اختلاط - هر دو با هم در خزیدند از نشاط

18336- İkisi de, neşe ile kucaklaştılar, birleştiler. O anda, sanki iki can bir oldu.

چون فرستادم و را سوی وطن - یاد آمد در زمان زن را که من

18337- O sırada, hamamdaki kadının aklı başına geldi: “Nasıl oldu da, bu kızı eve yolladım” diye düşündü.

اندر افکندم قچ نر را به میش - پنبه در آتش نهادم من به خویش

18338- Adetâ kendi elimle pamuğu ateşe attım. Güçlü koçu koyuna saldım.

در پی او رفت و چادر می‌کشید - گل فرو شست از سر و بی‌جان دوید

18339- Başındaki kili hemen yıkadı, aklı başından gitmiş gibi koşmaya başladı. Hem koşuyor, hem çarşafını başına çekiyordu.

عشق کو و بیم کو فرقی عظیم - آن ز عشق جان دوید و این ز بیم

18340- Cariye, can aşkı ile koşmuştu. Bu ise, korkudan koşuyordu... Aşk nerede, korku nerede! Arada büyük fark var.

سیر زاهد هر مہی یک روزہ راہ - سیر عارف ہر دمی تا تخت شاہ

18341- Arif, her an padişahın tahtına kadar ulaşır. Zahitse, yürür yürür, bir ayda tam bir günlük yol alır.

Dikkat edilirse, Hz. Mevlâna Kuddise sırrahu, bir evvelki beyitte cariyenin aşkla koştuğunu, hanımın ise korku ve telaşla koştuğunu ifade buyurduktan sonra, hikâyeyi bıraktı. Hakikate geçti. Esasen Hz. Mevlâna, hakikatleri anlatmak için hikâyeyi bir köprü olarak kullanır.

Hikâyedeki altı seneden beri sevdiği efendisi ile buluşmak için uçar gibi koşan cariye, Hakk aşığının sembolüdür. Hamamdan eve, korku ve telaşla koşan kadınsa, zahidin sembolüdür. Zahitle aşığın seyir-ü sülukunu buna göre kıyaslamamız gerekiyor.

Aşkla korku arasında dağlar kadar fark vardır. Âşık olanlar, kendi mertebelerinden Hakk tarafına, sevgi kuvvetiyle, hızla koşarlar. Her bir demde, her an seyrederek; Hakk'a vasıl olurlar. Kalplerinde Hakk'ı bularak, nice ruhani zevkler, ilahî neşeler duyarlar. Abit ve zahit olanlar ise, Allah'tan korktukları için, ona yönelirler. Sevgiden ziyade, korkuyla Hakk'a doğru giderler. Korku, onlara yolu uzatır. Onlar için, bir günlük yolu bir ayda almak zorluğu vardır. Yani Hakk âşıklarının bir günde aldıkları yolu, zahitler ancak bir aylık ibadet ve taatle alırlar. Çünkü arif, aşkla koşmakta; zahitse, korku ile yürümektedir.

کی بود یک روز او خمسین الف - گر چه زاهد را بود روزی شگرف

18342- Zahidin de şerefli bir günü vardır. Vardır ama onun günü, elli bin yıllık gün olur mu?

باشد از سال جهان پنجه ہزار - قدر ہر روزی ز عمر مرد کار

18343- Hakk yolunda çalışanın ömründe her gün, dünya yıllarının elli bin yılıdır.

Elli bin yıl, Mearic Suresi'nin dördüncü ayetinden alınmıştır: "... Bu makamların her birine melekler ve ruh, miktarı elli bin yıl olan bir günde çıkar."

Gerçek Hakk âşığı, ömrünün her gününde o kadar çok mertebeler, makamlar kateder ki, zahit ve abit olanlar, âşıkların bir günde katettikleri makamları ancak elli bin yılda katedebilirler.

زہری و ہم ار بدرد گو بدر - عقلہا زین سر بود بیرون ز در

18344- Akıllar, bu sırra eremez, kapı dışında kalır. Bu sır, vehmin ödünü patlatırsa, bırak patlatsın.

جملہ قربانند اندر کیش عشق - ترس مویی نیست اندر پیش عشق

18345- Aşka düşen kişide zerre kadar korku yoktur. Aşk mezhebinde, her şey aşka kurbandır.

وصف بندہی مبتلای فرج و جوف - عشق وصف ایزد است اما کہ خوف

18346- Aşk, Hakk Teala'nın vasfıdır. Fakat korku, midesine ve şehvetine esir olmuş kulun sıfatıdır.

با یحبہم قرین در مطلبی - چون یحبون بخواندی در نبی

18347- Kur'an-ı Kerim'de, "Onlar, Allah'ı severler" sözünü okudun ya! Bu, "Allah da onları sever" sözüne yakındır, eşittir.

Kur'an-ı Kerim'in Maide Suresi'nin 54. ayetinde: "... Allah, onları sevecek; onlar da, Allah'ı sevecekler" sözleri, birlikte geçmektedir.

Bu ayetten aldığı bu iki kelime ile Hz. Mevlâna, arif müminlerin Cenab-ı Hakk'ı sevdiklerini, Hakk'ın da onları seveceğini, yukardaki beyitte ifade buyuruyor.

Bu beytin şerhinde Ankaravî Hazretleri, aynen şöyle buyuruyor: Ey talip! Kur'an-ı Kerim'de Maide Suresi'nin bir ayetinde, "Allah, onları sevecek; onlar da, Allah'ı

sevecekler” sözlerini okudun ve bu suretle, Hakk Teala’nın müminleri sevdiğini anladın. Ey hakikati öğrenmek isteyen kişi! Sen muhabbeti ve aşkı, Hakk’ın vasfı olarak bil. Fakat korku, Hakk’ın vasfı değildir. Ey aziz! Cenab-ı Hakk’a, Kitap ve sünnetin hükmüyle, aşk ve muhabbet isnat olunmuştur. Hakk Teala, bir hadis-i kudside, aşk ve muhabbetle kendi zatını tavsif buyurmuştur. Fakat korku ile sıfatlanmamıştır. Korku, kula layıktır. Hakk Teala’nın vasfı nerede? Bir avuç topraktan yaratılmış kulun vasfı nerede? Sonradan yaratılmış âciz bir mahlukla, naçiz bir kul ile, kadim ve ezelî olan Hakk’ın vasfı bir olur mu? Arif o kimsedir ki, kötü ahlakından vazgeçip fâni sıfatlarını terkederek, ilahî ahlak ile ahlaklanıp, muhip ve aşık ola!

خوف نبود وصف یزدان ای عزیز - پس محبت وصف حق دان عشق نیز
18348- Şu hâlde, muhabbeti de Hakk sıfatı bil, aşkı da. Azizim! Korku, Hakk sıfatı olamaz.

وصف حادث کو و وصف پاک کو - وصف حق کو وصف مشتی خاک کو
18349- Hakk sıfatı nerede, bir avuç toprağın sıfatı nerede? Sonradan yaratılanın sıfatı nerede, tertemiz, önu sonu olmayan Hakk’ın sıfatı nerede?

صد قیامت بگذرد و آن ناتمام - شرح عشق ار من بگویم بر دوام
18350- Eğer ben, aşkın şerhini yapsam, aşkı anlatmaya kalkışsam ve buna devam etsem, yüz kıyamet kopar, yine de söz tamamlanmaz.

حد کجا آن جا که وصف ایزد است - ز انکه تاریخ قیامت را حد است
18351- Çünkü kıyametin kopacağı bir zaman vardır. Bir gün bu dünyanın sonu gelecektir. Fakat Hakk sıfatının sonu, hududu nerede?

از فراز عرش تا تحت الثری - عشق را پانصد پر است و هر پری
18352- Aşkın beş yüz kanadı vardır. Her kanadı, arşın en yüksek yerinden yerin dibine kadar bütün kâinatı kaplar.

عاشقان پران‌تر از برق و هوا - زاهد با ترس می‌تازد بپا
18353- Korkak zahit, ayağıyla koşar. Âşıklarsa, şimşekten, rüzgardan daha hızlı uçarlar.

کاسمان را فرش سازد درد عشق - کی رسند آن خایفان در گرد عشق
18354- O korkaklar, aşkın tozuna nasıl ulaşabilirler? Çünkü aşk derdi, gökyüzünü bile döşeme yapar.

Korkaklar, yani zahitler, ham sofular, aşkın tozuna bile erişemezler. Çünkü aşkın derdi öyle bir derttir ki, kadri yüksek olan en yüksek makamlarda, mevkilerde bulunan insanların gönlüne düşünce, onları döşeme gibi alçaltır. Gökteyken, yere indirir. Onlara, varlıklarını, gururlarını kaybettirir. Hâlbuki zahitler, ibadetleri ile mağrur olduklarından, benliklerini, gururlarını kaybetmekten korkarlar. Böyle olunca onlar, aşkın tozuna nasıl ulaşabilirler?

کز جهان و زین روش آزاد شو - جز مگر آید عنایت‌های ضو
18355- Zahit, bu makama ulaşamaz; ancak Allah’ın lütuf ışığının yardımları ile, bu cihandan, bu uygunsuz gidişten ve yürüyüşten kurtulur, azat olur.

که سوی شه یافت آن شهباز ره - از قش خود و ز دش خود باز ره
18356- O zahit, kendi kuşundan, kendi düşünden, vesvesesinden kurtula da, o yüce doğan kuşu, padişaha yol bula.

از ورای این دو آمد جذب یار - این قش و دش هست جبر و اختیار
18357- Bu kuş, bu düş, cebirle ihtiyardır. Sevgilinin cezbesi, bu ikisinin ötesinden, arkasından gelir.

Ey zahit! Kendi kuş ve düşünden kurtul, dedikoduyu terkeyle. Sen hayallerle, vehimlerle kendini yorarken, o sırlar âleminin doğan kuşu olan âşık, hakikat padişahına yol buldu. Ona ulaştı. Fakat sen ey zahi! Vesveseler, kuruntular içindesin. Hala düş görmekte, kuş tutmaktasın. Bu kuşla düş, Hakk yolunda nedir? Cebr ve ihtiyardır. Hakk'ın sevgi cezbese, bu ikisinin ötesinden gelir. İlahî cezbede ne cebr vardır, ne de ihtiyar. Bu cebirle ihtiyar, zahitlerin takılıp kaldıkları, üzerinde kafa yordukları şeylerdir. Onlara ayak bağı olmuştur. Âşıklar, bu mevzular üzerinde durmazlar, düşünmezler. Âşıklar için, ancak ilahî cezbe ve Rabbani aşk vardır.

بانگ در در گوش ایشان در فتاد - چون رسید آن زن به خانه در گشاد
18358- O kadın, eve varıp kapıyı açtı. Kapının sesini ikisi de duydu.

مرد بر جست و در آمد در نماز - آن کنیزك جست آشفته ز ساز
18359- Cariye, perişan bir hâlde sıçradı. Adam da fırladı, namaza durdu.

در هم و آشفته و دنگ و مرید - زن کنیزك را پڑولیده بدید
18360- Kadın, cariyeyi darmadağın, şaşkın, perişan ve somurtkan bir hâlde gördü.

در گمان افتاد زن ز آن اهتزاز - شوی خود را دید قایم در نماز
18361- Kadın, bir de kocasına baktı. Adam, namaza durmuştu fakat titriyordu. Onun titreyişinden şüphelendi.

دید آلوده‌ی منی خصیه و ذکر - شوی را برداشت دامن بی‌خطر
18362- Hemen koşup kocasının eteğini kaldırdı. Bir de ne görsün! Aleti ve hayaları meni içinde.

ران و زانو گشته آلوده و پلید - از ذکر باقی نطفه می‌چکید
18363- Aletinden arta kalan meni damlamadaydı. Baldırı, dizi, pislik içindeydi.

خصیه‌ی مرد نمازی باشد این - بر سرش زد سیلی و گفت ای مهین
18364- Başına vurdu da, dedi ki: "Ey adi herif! Namaz kılan adamın hayaları böyle mi olur?"

وین چنین ران و زهار پر قدر - لایق ذکر و نماز است این ذکر
18365- Şu alet, böyle pislik içinde bulunan bud ve kasık, Allah'ı zikretmeye ve namaz kılmaya elverişli midir?

لایق است انصاف ده اندر یمین - نامه‌ی پر ظلم و فسق و کفر و کین
18366- Şimdi sen de insaf et. Zulümle, kötülükle, küfür ve kinle dolu olan amel defteri sağ yanından verilmeye değer mi?

آفریده‌ی کیست وین خلق و جهان - گر بپرسی گبر را کاین آسمان
18367- Kâfire, "Şu gökleri, şu halkı ve cihanı kim yarattı?" diye sorsan...

کافرینش بر خدایی‌اش گواست - گوید او کاین آفریده‌ی آن خداست
18368- Der ki: "Allah yarattı. Yaratmak, Allah'a layıktır; ona mahsustur."

هست لایق با چنین اقرار او - کفر و فسق و استم بسیار او
18369- Fakat onun küfrü, günahları, o haddi aşmış sitemi, bu çeşit ikrarına layık mıdır?

آن فضیحت‌ها و آن کردار کاست - هست لایق با چنین اقرار راست

18370- *O kötü ve çirkin hareketler, günahlar, kusurlu işler, bu çeşit doğru ikrarla nasıl bağdaşır?*

تا شد او لایق عذاب هول را - فعل او کرده دروغ آن قول را

18371- *Yaptığı iş sözünü yalanlamakta ve bu suretle de, o korku azabına layık olmaktadır.*

هم ز خود هر مجرمی رسوا شود - روز محشر هر نهان پیدا شود

18372- *Mahşer günü, her gizli şey meydana çıkar. Her suçlu, kendiliğinden rezil olur.*

بر فساد او به پیش مستعان - دست و پا بدهد گواهی با بیان

18373- *El ayak dile gelir; Allah'ın huzurunda, onun kötülüklerine şehadet eder.*

لب بگوید من چنین پرسیده‌ام - دست گوید من چنین دزدیده‌ام

18374- *El, "Ben, şöyle çaldım" der. Dudak, "Ben, onun bunun gıybetlerini şöyle söyledim, araştırırdım" der.*

فرج گوید من بکردستم زنی - پای گوید من شده‌ستم تا منی

18375- *Ayak "Ben, şehvete koştum", ferç "Ben, zina ettim" diye şahitlik eder.*

گوش گوید چیده‌ام سوء الکلام - چشم گوید کرده‌ام غمزه‌ی حرام

18376- *Göz "Ben, harama baktım" der. Kulak "Ben, kötü sözler dinledim" der.*

که دروغش کرد هم اعضای خویش - پس دروغ آمد ز سر تا پای خویش

18377- *Böylece insan, baştan ayağa kadar yalan kesilir. Çünkü kendi uzuvları onu yalanlar, bütün yalanlarını meydana çıkarır.*

از گواهی خصیه شد زرقش دروغ - آن چنان که در نماز با فروغ

18378- *Nitekim doğru-düzen namazın yalan olduğu, hayaların şehadetiyle meydana çıktı.*

باشد اشهد گفتن و عین بیان - پس چنان کن فعل کان خود بی‌زبان

18379- *Şu hâlde öyle hareket et, öyle işler yap ki, o hareketin, o işlerin, dilsiz dudaksız "Şehadet ederim" demenin ta kendisi olsun.*

گفته باشد اشهد اندر نفع و ضرر - تا همه تن عضو عضو ای پسر

18380- *Böyle hareket et de, ey oğul, bütün bedeninin, bütün uzuvların, faydada ve zararda sana şahitlik etsin.*

که منم محکوم و این مولای ماست - رفتن بنده پی خواجه گواست

18381- *Kulun, efendisinin arkasından gitmesi, "Ben, emir kuluyum; şu da benim efendimdir" demesidir.*

توبه کن ز آنها که کرده ستی تو پیش - گر سیه کردی تو نامه‌ی عمر خویش

18382- *Ömür defterini kararttınsa, o gece yaptıklarına tövbe et.*

آب توبه‌ش ده اگر او بی‌نم است - عمر اگر بگذشت بیخ‌ش این دم است

18383- *Ömrün geçtiyse, yıprandıysa, solduysa, şu anda kökü ihmal etme. Kök susuz kaldı ise, onu hemen tövbe suyu ile sula.*

تا درخت عمر گردد با نبات - بیخ عمرت را بده آب حیات
18384- Ömrünün köküne ab-ı hayat dök de, ömür ağacın yeşersin.

زهر پارینه از این گردد چو قند - جمله ماضیها از این نیکو شوند
18385- Geçmişte yaptığın bütün kötülükler, bu tövbe ile iyileşir, güzelleşir. Geçen seneki zehir, bu yüzden şeker kesilir.

Dikkat edildiyse görülmüştür ki, Hz. Mevlâna birkaç beyitten beri tövbe üzerinde durmaktadır: “Ömür defterini kararttınsa, önce yaptıklarına tövbe et. Ömür ağacının kökünü tövbe suyu ile sula. Geçmişte yaptıkların, tövbe ile iyileşir” buyurmaktadır. Bundan da anlaşılıyor ki, insan yaptığı günahlardan ötürü ümitsizliğe kapılmamalı. Hatalarını anlayıp, gönülden, bir daha işlememek üzere tövbe edip Hakk’a sığınmalıdır. Esasen büyük Peygamberimiz Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde, “Allah, tövbe edenî sever; günahlarına tövbe eden, hiç günah işlememiş gibi olur” buyurmaktadır. Arzettiğim gibi tövbe, bir daha işlememek üzere yapılmalıdır. Yoksa “Allah gafurdur, rahimdir, affedicidir, acıyandır” diyerek, tövbeden sonra tekrar günah işlemek ve tekrar tövbe etmek uygun değildir. Çünkü başka bir hadiste Resul-ü Ekrem, aynen şöyle buyuruyor: “Günahından tövbe eden kimse, günah işlememiş gibi olur. Bir taraftan tövbe istiğfar, diğer taraftan gınahta ısrar eden kimse ise (hâşâ) Cenab-ı Hakkla istihza etmiş, Allahla alay etmiş gibi olur.” Cami-us Sağır’de bulunan bu hadis calibi dikkattir.

Hazreti Mevlâna’ya isnat edilen şu meşhur rubai de yanlış anlaşılmaktadır: “Gel, gel, her ne isen gel. Kâfir isen de, rindsen de, putperest isen de, yine gel. Bizim dergâhımız, ümitsizlik dergâhı değildir... Yüz kere tövbeni bozdunsa, yine gel.”

Her törende, her yerde tekrar edilen bu rubai, Mevlâna’nın divanında yoktur. Şüphelidir. Çünkü Mevlâna, tam anlamıyla Hazreti Muhammed’in yolundadır. Mesnevî’sinde ayetleri ve hadisleri şerh etmektedir.

Bu rubai, yukarıda arzettiğim hadis-i şerife aykırı düşmektedir. Bütün gayretlere rağmen, bu rubai Mevlâna’ya ait bile olsa, bundan Cenab-ı Hakk’ın fazlasıyla affedici olduğu manasını çıkarıp, ümitsizliğe düşülmemesi gerektiği için söylendiği düşünülür. Çünkü Allah’ın lütfundan ancak kâfirler ümidini keser. (Yusuf Suresi, ayet 87)

Tahir-ül Mevlevî merhumun:

Gönlümde günah işlemeğe istek var
Dilimdeyse gezer tövbe ile istiğfar,
dediğini hatırlıyorum. İnsan halet-i ruhiyesini, kulun içindeki nefsanî mücadelesini anlatmak babında böyle şiirler söylenmiştir. Başka bir şair:

Ne kadar mücrim isem, kesmem ümid
Kereminden ki, odur bahr-i muhid,
diye yazmıştır. Başka bir şair de:

Ger günahım küh kaf olsa ne gamdır ey halil
Rahmetin bahrine nisbet innehu şey’ün kalil,
yani günahım Kaf dağı gibi çok olsa bile üzülmem, çünkü Allah’ın merhametinin denizine nisbetle, çok küçük bir şey kalır, demiştir. Fakat tövbenin candan ve samimi olması şart. Süleyman Çelebi ne güzel söylemiş:

Bir kez Allah dese şevk ile lisan
Dökülür cümle günah mîl-i hezan

تا همه طاعت شود آن ما سبق - سیئاتت را مبدل کرد حق

18386- Cenab-ı Hakk, günahlarını ve bütün o geçmiş zamanlarda işlediğin kötülükleri iyiliğe çevirir, yaptıkların ibadet olur.

Bu beyitte Furkan Suresi’nin 70. ayetine işaret edilmektedir: “Ancak tövbe eden ve iman edip de salih amel işleyen kimse müstesnadır. Çünkü bunların kötülüklerini, Allah iyiliğe çevirir. Allah gafurdur, rahimdir.”

کوششی کن هم به جان و هم به تن - خواجه بر توبه‌ی نصوحی خوش بتن

18387- Hocam, Nasuh tövbesinin üzerinde dur. Hoşça dikkatini topla; canla, başla anlamaya çalış.

بگرویدستی و لیک از نو گرو - شرح این توبه‌ی نصوح از من شنو

18388- *Bu Nasuh tövbesinin şerhini benden işit. Buna inanmışsındır ama yeniden inan.*

“SÜT MEMEDEN ÇIKTI MI, BİR DAHA DÖNÜP MEMEYE GİREMEZ; NASUH TÖVBESİ DE BÖYLEDİR. İNSAN, BİR GÜNAHTAN TÖVBE ETTİ Mİ, BİR DAHA O GÜNAHI AKLINA BİLE GETİRMEZ; DEĞİL ONU BEĞENMEK, HER AN ONDAN NEFRETİ ARTAR. O NEFRET, TÖVBENİN KABUL EDİLDİĞİNE İŞARETTİR. GÜNAH İSTEĞİ, ÖNCE TATSIZ, LEZZETSİZ BİR HÂLE GELDİ; SONRA ONUN YERİNE NEFRET GEÇTİ. AŞKI, BAŞKA BİR AŞKTAN GAYRI HİÇBİR ŞEY GEÇİREMEZ. NEDEN O SEVGİLİDEN DAHA GÜZEL BİR SEVGİLİ ARAMIYORSUN: İNSAN GÖNLÜ, TÖVBEDEN SONRA YİNE O GÜNAHA MEYLEDERSE, BU MEYİL, BU İSTEK, TÖVBENİN KABUL EDİLMEDİĞİNE ALAMETTİR. BÖYLECE TÖVBENİN KABUL EDİLİŞ TADI, O GÜNAHIN ZEVKİNİN YERİNE GEÇMEDİĞİNİ GÖSTERİR. BİZ DE ONU EN KOLAY YOLA HAZIRLARIZ. HÜKMÜ MEYDANA ÇIKMAMIŞTIR, BİZ DE ONA EN GÜÇ OLANI KOLAYLAŞTIRIRIZ, HÜKMÜ HÂLEN VARDIR”

حکایت در بیان توبه‌ی نصوح که چنان که شیر از پستان بیرون آید باز در پستان نرود آن که توبه‌ی نصوحی کرد هرگز از آن گناه یاد نکند به طریق رغبت بلکه هر دم نفرتش افزون باشد و آن نفرت دلیل آن بود که لذت قبول یافت آن شهوت اول بی‌لذت شد این به جای آن نشست چنان که فرموده‌اند:

چرا یاری نگیری زو نکوتر نبرد عشق را جز عشق دیگر
و آن که دلش باز بدان گناه رغبت می‌کند علامت آن است که لذت قبول نیافته است و لذت قبول به جای آن لذت گناه ننشسته است، فَسْنُیْسِرُهُ لِلْیُسْرِیْ نَشَدَهْ است لذت فَسْنُیْسِرُهُ لِلْعُسْرِیْ باقی است بر وی

Bu başlıkta geçen ayetler, Leyl Suresi'nin 7. ve 10. ayetleridir: *“Biz de, onu en kolay yola hazırlarız.”*

“Biz de, ona en güç olanı kolaylaştırırız.”

Nasuh tövbesi, Tahrim Suresi'nin 8. ayetinde geçmektedir: *“Ey iman edenler! Allah'a öyle tövbe edin ki, tam bir pişmanlıkla halis bir tövbe olsun.”*

Nasuh tövbesi: Nasuh isminde bir kişinin yaptığı tövbe demek değildir. Tahrim Suresi'nin yukarıda arzedilen 8. ayetinde geçtiği gibi Nasuh tövbesi, tam bir pişmanlıkla, günaha bir daha dönmek üzere halisane ve candan yapılan tövbeye denir. Bu, makbul ve beğenilen bir tövbedir. Fakat halk arasında, Nasuh şahıslandırılmış, yani sanki Nasuh isminde bir adam yaşamış da, günahlarına, hatalarına duyduğu pişmanlık yüzünden makbul bir tövbede bulunmuş gibi gösterilmiştir. Böylece Nasuh hakkında çeşitli hikâyeler uydurulmuştur. Şems-i Tebrizî Hazretleri, Makalat'ında böyle bir hikâyeden bahsetmiştir. Hazreti Mevlâna da Mecalis-i Seb'a adlı eserinin 4. meclisinde Nasuh tövbesinden söz etmiştir. Fakat biraz sonra okuyacağımız Nasuh'a ait bu Mesnevî hikâyesini Hz. Mevlâna büyük bir kudretle canlandırmış, halk arasında söylenen bu hikâyeyi kendi buluşları ve tatlı anlatım tarzı ile yeniden ibda buyurmuşlardır.

بد ز دلاکی زن او را فتوح - بود مردی پیش از این نامش نصوح

18389- *Vaktiyle Nasuh adında bir adam vardı. Kadınlar hamamında tellaklık ederek geçinirdi.*

مردی خود را همی‌کرد او نهان - بود روی او چو رخسار زنان

18390- *Çarşaf giyer, başını örter, yüzüne peçe takardı. Fakat şehvetli ve azgın bir gençti.*

در دغا و حيله بس چالاک بود - او به حمام زنان دلاک بود

18391- *Bu suretle o âşık, padişahların bile kızlarını ovar, yıkardı.*

بو نبرد از حال و سر آن هوس - سالها می‌کرد دلاکی و کس

18392- Tövbeler eder, tellaklıktan ayrılmak isterdi. Fakat kâfir nefsi, tövbesini bozdukça dururdu.

لیک شهوت کامل و بیدار بود - ز انکه آواز و رخس زنوار بود

18393- Bu kötü ve çirkin işler gören kişi, bir arifin yanına gitti; ona "Dualarında bizi de hatırla" diye yalvardı.

مرد شهوانی و در غره‌ی شباب - چادر و سربند پوشیده و نقاب

18394- O arif adam, onun gizlediği sırrı öğrendi, fakat ayıpları örten Allah'ın hilmi gibi sırrı açığa vurmadı.

خوش همی‌مالید و می‌شست آن عشیق - دختران خسروان را زین طریق

18395- Arifin dudağında kilit, fakat gönlünde sırlar vardı. Dudağını kapamış susmuştu ama gönlü seslerle doluydu.

نفس کافر توبه‌اش را می‌درید - توبه‌ها می‌کرد و پا در می‌کشید

18396- Yüzü, kadın yüzüne benzerdi. Tüyü tüsü yoktu, erkekliğini daima gizlerdi.

گفت ما را در دعایی یاد دار - رفت پیش عارفی آن زشت کار

18397- Kadınlar hamamında tellaklık ederdi. Kötülükte, hilede pek ileride, pek becerikliydi.

لیک چون حلم خدا پیدا نکرد - سر او دانست آن آزاد مرد

18398- Yıllarca tellaklık etti. Hiç kimse onun hâlinden, sırrından bir koku almadı, şüphelenmedi.

لب خموش و دل پر از آوازا - بر لبش قفل است و در دل رازها

18399- Çünkü sesi de kadın sesine benziyordu. Yüzü de kadın yüzüne benziyordu. Fakat şehvette pek güçlü, pek uyanıktı.

رازها دانسته و پوشیده‌اند - عارفان که جام حق نوشیده‌اند

18400- Hakk şarabını içen arifler, sırları bilirler, fakat örterler.

مهر کردند و دهانش دوختند - هر که را اسرار کار آموختند

18401- İşin sırlarını kime öğretilirse, ağzını mühürlediler, dudaklarını diktiler.

ز انکه دانی ایزدت توبه دهد - سست خندید و بگفت ای بد نهاد

18402- Arif, tuhaf tuhaf güldü de dedi ki: "Ey kötü yaratılışlı kişi! Bildiğin şeyden Allah sana tövbe nasip etsin."

"HAKK'A VASIL OLMUŞ ARİFİN DUASI, ALLAH'TAN BİR ŞEY İSTEMESİ, ALLAH'IN KENDİSİNDEN BİR ŞEY İSTEMESİNE BENZER, ÇÜNKÜ: BEN ONUNLA OLURUM DA, BENİMLE İŞİTİR, BENİMLE GÖRÜR, BENİMLE KONUŞUR, BENİMLE TUTAR, DENİLMİŞTİR; ATTIĞIN ZAMAN DA, SEN ATMADIN, ANCAK ALLAH ATTI, AYETİ İLE BU HUSUSTA DAHA BİR ÇOK AYETLER VE HADİS-İ ŞERİFLER VARDIR; ALLAH, BİR SEBEP HALKEDER DE, GÜNAHKÂR KULUNU, KULAĞINDAN TUTAR, ÇEKER, NASUHUN TÖVBESİNE GÖTÜRÜR"

در بیان آن که دعای عارف واصل و درخواست او از حق همچو درخواست حق است از خویشتن که کنت له سمعا و بصرا و لسانا و یدا، قوله و ما رَمِيتَ إِذْ رَمِيتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى، و آیات و اخبار و آثار در این بسیار است، و شرح سبب سازی حق تا مجرم را گوش گرفته به توبه‌ی نصوح آورد

“Ben onunla olurum da, benimle işitir, benimle görür, benimle konuşur, benimle tutar.”

Ebu Hureyre Hazretleri’nden rivayet edilen şu hadis-i kutsiden alınmıştır: **“Kulum nafileleri eda ederek manen bana yaklaşır da sonunda onu severim. Ben onu sevince de, onun işitme duygusu olurum, benimle işitir. Gözünün nuru olurum, benimle görür. Elindeki kuvvet ve kudret olurum, benimle tutar. Ayağındaki güç olurum, benim irademle yürür.”**

Bu hadis-i kutsi, kulun iradesini Hakk’ın iradesine vermesi, daha doğrusu kulun iradesini, Hakk’ın iradesinde yok etmesi manasına gelir. Yoksa Cenab-ı Hakk’ın, gerçekten, o kulun (hâşâ) kulağı, gözü, eli, ayağı olması manasına gelmez. Çünkü Hakk, uzuvlardan münezzehtir.

“Attığın zaman sen atmadın. Ancak Allah attı” ifadesi Enfal Suresi’nin 17. ayetinden alınmıştır: **“Onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü. Attığın zaman da, (Habibim) sen atmadın, ancak Allah attı. (Ve bunu) müminleri, kendinden güzel bir (nimet) imtihan ile denemek için (yaptı) Şüphesiz ki Allah, hakkıyla işiten, kemaliyle bilendir.”**

Taberani’nin ve diğer bazı âlimlerin rivayetlerine göre, Bedir savaşı sırasında Resul-ü Ekrem Efendimiz, Cebail Aleyhisselamın tavsiyesi üzerine yerden bir avuç çakıl alıp, müşriklere doğru atmış, bu atış onların bozulmasına sebep olmuştur. Bu ayetin nüzulünün sebebi budur.

کار آن مسکین به آخر خوب گشت - آن دعا از هفت گردون در گذشت

18403- O dua, yedi göğü geçti, kabul edildi. Sonunda o yoksulun işi yoluna girdi, düzeldi.

فانی است و گفت او گفت خداست - کان دعای شیخ نه چون هر دعاست

18404- Çünkü şeyhin o duası, her duaya benzemez. Şeyh, Hakk’ta yok olmuştur. Onun sözü, hak sözüdür.

پس دعای خویش را چون رد کند - چون خدا از خود سؤال و کد کند

18405- Hakk, kendisinden bir şey isterse, dilerse, kendi isteğini nasıl reddeder?

که رهانیدش ز نفرین و وبال - يك سبب انگيخت صنع ذو الجلال

18406- Celal sahibi Allah, onu bu nefret edilen işten, bu günahattan kurtarmak için bir sebep halketti.

گوهری از دختر شه یاوه گشت - اندر آن حمام پر می کرد طشت

18407- Nasuh, hamamda tas doldururken padişahın kızının kıymetli bir cevheri kaybordu.

یاوه گشت و هر زنی در جست و جو - گوهری از حلقه های گوش او

18408- Onun küpesinin halkalarından bir cevher kaybordu. Onu bulmak için her kadını aramaya başladılar.

تا بجویند اولش در پیچ رخت - پس در حمام را بستند سخت

18409- Hamamın kapısını sımsıkı kapattılar; herkesin bohçasını, eşyasını aramaya koyuldular.

دزد گوهر نیز هم رسوا نشد - رختها جستند و آن پیدا نشد

18410- Herkesin eşyası arandı, cevher bulunamadığı gibi, inciye çalan da rezil olmadı.

در دهان و گوش و اندر هر شکاف - پس به جد جستند گرفتند از گزاف

18411- Bunun üzerine üstünkörü aramayı bıraktılar; herkesin ağzını, kulağını, bedenindeki delikleri aramayı düşündüler.

جست و جو کردند در خوش صدف - در شکاف تحت و فوق و هر طرف
18412- O kıymetli cevheri, aşağıda, yukarıda ve her yandaki deliklerde arayacaklardı.

هر که هستید ار عجوز و گر نوید - بانگ آمد که همه عریان شوید
18413- Birisi, "Genç ihtiyar kim varsa, anadan doğma soyunsun" diye bağırdı.

تا پدید آید گهر دانه‌ی شگفت - یک به یک را حاجیه جستن گرفت
18414- Sultanın hizmetçi kızları, o değerli cevheri bulmak için herkesi teker teker aramaya başladılar.

روی زرد و لب کبود از خشیتی - آن نصوح از ترس شد در خلوتی
18415- Nasuh, korkusundan تنها bir yere çekildi. Yüzü korkudan sararmış, dudakları gövermişti.

رفت و می‌لرزید او مانند برگ - پیش چشم خویش او می‌دید مرگ
18416- Ölümünü gözünün önünde görüyor, yaprak gibi tir tir titriyordu.

توبه‌ها و عهدها بشکسته‌ام - گفت یا رب بارها بر گشته‌ام
18417- "Allah'ım" dedi. "Nice defalar tövbe ettim, ahitler ettim; sonra onları bozdum..."

تا چنین سیل سیاهی در رسید - کرده‌ام آنها که از من می‌سزید
18418- Ben, bana layık olanları işledim. Sonunda bu kara sel, bu siyah bela, geldi bana çattı.

وہ کہ جان من چه سختیها کشد - نوبت جستن اگر در من رسد
18419- Aranma sırası bana gelirse, eyvahlar olsun! Canıma ne çetin şeyler gelecek, ne belalara düşeceğim!

در مناجاتم ببین بوی جگر - در جگر افتاده استم صد شرر
18420- Ciğerime yüzlerce kıvılcım düştü, yalvaramdaki ciğer kokusunu duy.

دامن رحمت گرفتم داد داد - این چنین اندوه کافر را مباد
18421- Böyle bir keder, böyle bir gam kâfirde bile olmasın. Rahmet eteğine sarıldım, merhamet, merhamet...

یا مرا شیری بخوردی در چرا - کاشکی مادر نژادی مرا
18422- Ne olurdu anam beni doğurmasaydı yahut beni bir arslan paralayıp yeseydi.

که ز هر سوراخ مارم می‌گزد - ای خدا آن کن که از تو می‌سزد
18423- Ey Allah'ım! Sen, sana layık olanı yap. Çünkü beni her delikten bir yılın sokuyor.

ور نه خون گشتی در این رنج و حنین - جان سنگین دارم و دل آه‌نین
18424- Ne taştan canım, ne demirden yüreğim varmış. Yoksa böyle dertle, böyle ızdırapla kan kesilirdim.

پادشاهی کن مرا فریاد رس - وقت تنگ آمد مرا و يك نفس
18425- *Vaktim daraldı. Bir an içinde padişahlık et, feryadıma yetiş.*

توبه کردم من ز هر ناکردنی - گر مرا این بار ستاری کنی
18426- *Eğer bu sefer de günahımı örtersen, ne olur? Ben artık her türlü yapılmayacak şeyden tövbe ettim.*

تا ببندم بهر توبه صد کمر - توبه‌ام بپذیر این بار دگر
18427- *Bir daha tövbemi kabul buyur da, tövbemi bozmamak için çok gayret sarf edeyim.*

پس دگر مشنو دعا و گفتتم - من اگر این بار تقصیری کنم
18428- *Bu defa da bir kusurda bulunursam, artık bir daha duamı kabul etme, sözümü dinleme.*

که در افتادم به جلاد و عوان - این همی‌زارید و صد قطره روان
18429- *Hem ağlayıp inlemede, yüzlerce katre gözyaşları dökmekte, hem de "Celladın eline, hain kişilerin ellerine düştüm" demedeydi.*

هیچ ملحد را مبدا این حنین - تا نمیرد هیچ افرنگی چنین
18430- *Hiç bir ferdin bu şekilde olmasın. Hiçbir dinsiz bu hâle düşmesin.*

روی عزرائیل دیده پیش پیش - نوحه‌ها می‌کرد او بر جان خویش
18431- *Kendine, kendi canına ağlayıp yanıyor, Azrail'i çok yakında, gözünün önünde görüyordu.*

کان در و دیوار با او گشت جفت - ای خدا و ای خدا چندان بگفت
18432- *O kadar "Ya Rabbi, Ya Rabbi" dedi ki, kapı ve duvar da onunla beraber "Ya Rabbi, Ya Rabbi" demeye başladı.*

بانگ آمد از میان جست و جو - در میان یا رب و یا رب بد او
18433- *O, "Ya Rabbi, Ya Rabbi" derken, birden cevheri arayanların sesi duyuldu.*

"ARAMA SIRASININ NASUH'A GELMESİ; HERKESİ ARADIK, NASUH'U DA ARAYIN DEMESİ; NASUH'UN KORKUDAN KENDİNDEN GEÇMESİ, SON DERECE SIKIŞTIKTAN VE DARALDIKTAN SONRA İŞİN DÜZELMESİ, AÇILMASI"

نوبت جستن رسیدن به نصوح و آواز آمدن که همه را جستیم نصوح را بجوید و بی‌هوش شدن نصوح از آن هیبت و گشاده شدن کار بعد از نهایت بستگی کما کان يقول رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم إذا أصابه مرض أو هم اشتدى أزمة تنفرجی

Resulullah sallallahü aleyhi ve sellem Efendimiz, **"Bir hastalığa yahut büyük bir sıkıntıya uğradığın vakit, zorlaş, şiddetlen, açılırsın, savuşursun"** diye buyurdu. Yukarıda geçen **"Zorlaş, şiddetlen, açılırsın"** bir hadistir. Feyz-ül Kadir, sayfa 516'da bulunan bu hadisi, Hz. Ali (r.a.) rivayet etmiştir.

İnsan, bir hastalığa yahut büyük bir sıkıntı ve ızdıraba düşerse, çok sıkışır. Daralır, çaresiz kalırsa, Cenab-ı Hakk'ın beklenmedik anda bir kapı açtığını ifade eden bu müjdeli hadis İnşirah Suresi'nin şu 6. ayetini hatırlatmaktadır: **"Muhakkak güçlkle beraber bir kolaylık var."**

Bu hadis, insan ne kadar çok sıkışır ve daralırsa, sonunda rahata çıkacağını, Allah'ın lütfuyla en acı tecellilerin tatlılaşacağını, fırtına ve borandan sonra havanın açılması gibi üzücü şeylerin de iyiye gideceğini ifade etmektedir.

گشت بی‌هوش آن زمان پرید روح - جمله را جستیم پیش ای ای نصوح
18434- *Bu ses, "Ey Nasuh! Herkesi aradık, sen de buraya gel" diyordu. Bu sesi duyunca, Nasuh kendinden geçti. Âdeti bedeninden ruhu uçtu gitti.*

هوش و عقلش رفت شد او چون جماد - همچو دیوار شکسته در فتاد
18435- *Çatlamış, harap bir duvar gibi yıkılıverdi. Aklı fikri gitti. Cansız bir hâl aldı.*

سر او با حق بیبوست آن زمان - چون که هوشش رفت از تن بی‌امان
18436- *Aklı, fikri başından gidince, sırrı o anda Hakk'a ulaştı.*

باز جانش را خدا در پیش خواند - چون تهی گشت و وجود او نماند
18437- *Varlıktan boşalınca, varlığı kalmayınca, Allah onun can doğanını huzuruna çağırdı.*

در کنار رحمت دریا فتاد - چون شکست آن کشتی او بی‌مراد
18438- *Onun varlık gemisi muradına ermeden parçalanınca, rahmet deryasının kenarına düştü.*

موج رحمت آن زمان در جوش شد - جان به حق پیوست چون بی‌هوش شد
18439- *Aklı başından gidince, canı Hakk'a ulaştı. İşte o zaman, rahmet denizi coştı, köpürdü.*

رفت شادان پیش اصل خویشان - چون که جانش وارheid از ننگ تن
18440- *Can beden ayıbından kurtulunca, sevine sevine aslına gitti.*

پای بسته پر شکسته بنده‌ای - جان چو باز و تن مر او را کنده‌ای
18441- *Can, doğan kuşuna benzer. Ten, ona tuzaktır. O, ayağı bağlı, kanadı kırık bir hâlde beden tuzağına düşüp kalmıştır.*

می‌پرد آن باز سوی کیقباد - چون که هوشش رفت و پایش بر گشاد
18442- *Aklı gidip, ayağının bağı çözülünce, o doğan kuşu Keykubad'a doğru uçar.*

Keykubad: İran'ın mitolojik tarihinde Keyler hanedanının ilk hükümdarının adı. "Adalet sahibi hükümdar" manasına da gelir. Burada bu ad, eski, esatiri bir İran şahını değil, Şah-ı Hakikatı, yani Hakk'ı göstermektedir.

سنگها هم آب حیوان نوش کرد - چون که دریاها رحمت جوش کرد
18443- *Rahmet denizleri coşunca, taşlar bile ab-ı hayatı içti.*

فرش خاکی اطلس و زربفت شد - ذره‌ی لاغر شگرف و زفت شد
18444- *Zayıf ve değersiz zerre, değerlenir. Toprak döşeme, atlas olur. Altın sırma ile döşenmiş bir kumaş hâlini alır.*

دیو ملعون شد بخوبی رشک حور - مرده‌ی صد ساله بیرون شد ز گور
18445- *Yüzyıllar, ölü mezarından çıkar. Melun şeytan, hurilerin bile kıskanacakları bir güzel olur.*

چوب خشک اشکوفه کرد و نغز شد - این همه روی زمین سر سبز شد
18446- *Bütün bu yeryüzü, yemyeşil olur. Kupkuru dal, çiçek açar, meyve verir.*

ناامیدان خوش رگ و خوش پی شده - گرگ با بره حریف می شده

18447- Kurt, kuzu ile bir sofrada şarap içmeye başlar. Ümitsizler, hoş bir hâle gelir, izleri kutlu olur.

“CEVHERİN BULUNMASI, SULTANIN HİZMETÇİLERİ İLE CARİYELERİNİN NASUH’TAN ÖZÜR VE HELALLİK DİLEMELERİ”

یافته شدن گوهر و حلالی خواستن حاجبان و کنیزکان شاه زاده از نصوح

مژده‌ها آمد که اینک گم شده - بعد از آن خوف هلاک جان بده

18448- Canı helak eden o korkudan sonr, “İşte kaybolan cevher!” diye müjdeler geldi.

یافت شد گم گشته آن در یتیم - بانگ آمد ناگهان که رفت بیم

18449- Korku gitti: “O kaybolan değeri biçilmez cevher bulundu” diye ansızın bir ses geldi.

مژدگانی ده که گوهر یافتیم - یافت شد و اندر فرح دریافتیم

18450- “Bulundu, ferahladık. Müjdelik ver, cevheri bulduk” diyorlardı.

پر شده حمام قد زال الحزن - از غریو و نعره و دستک زدن

18451- Gürültü, naralar, el çırpımlar, “Hüzün gitti” diye bağrışmalar hamamı dolduruyordu.

دید چشمش تابش صد روز بیش - آن نصوح رفته باز آمد به خویش

18452- Kendinden geçen Nasuh, tekrar kendine geldi. Gözleri aydınlandı. Gözüne gelecek yüzlerce aydın gün göründü.

بوسه می‌دادند بر دستش بسی - می حلالی خواست از وی هر کسی

18453- Herkes ondan helallik, hoşgörülük istiyordu. Boyuna elini öpüyorlardı.

گوشت تو خوردیم اندر قیل و قال - بد گمان بردیم و کن ما را حلال

18454- Hakkında kötü zanda bulunmuştuk. Aleyhinde bulunmuş, seni çekiştirmiştik. Senin etini yemiştik.

Bu beyitte geçen “etini yemek” tabiri gıybet, yani aleyhte bulunmak manasına gelmekte olup Hicr Suresi’nin 12. ayetine işaret edilmektedir: “Ey iman edenler! Zannın birçoğundan kaçının. Çünkü bazı zan vardır ki, günahtır. Birbirinizin kusurlarını araştırmayın. Kiminiz de, kiminizi arkasından çekiştirmesin. Sizden herhangi biriniz, ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah’tan korkun. Çünkü Allah, tövbeleri kabul edendir. Çok esirgeyicidir.”

ز انکه در قربت ز جمله پیش بود - ز انکه ظن جمله بر وی بیش بود

18455- O, padişahın kızına herkesten daha yakın olduğu için herkes, bu işi daha fazla ondan ummuştı.

بلکه همچون دو تنی يك گشته روح - خاص دلاکش بد و محرم نصوح

18456- Nasuh, padişahın kızının has tellakı idi. Ona mahremdi. Hatta onlar, iki ayrı bedende, tek bir ruh gibiydiler.

زو ملازم‌تر به خاتون نیست کس - گوهر ار برده‌ست او برده‌ست و بس

18457- Sultana ondan daha yakın bir kadın yoktu. Cevheri çaldı ise, o çalmıştı.

بهر حرمت داشتش تاخیر کرد - اول او را خواست جستن در نبرد

18458- Hatta önce onu aramak istemişlerdi. Fakat saygı gösterdiklerinden, geriye bırakmışlardı.

اندر این مهلت رهاند خویش را - تا بود کان را بیندازد به جا
18459- "Çaldı ise," diye düşünmüşlerdi, "bir yere bıraksın da, bu zaman içinde kendisini kurtarsın."

و ز برای عذر برمی‌خاستند - این حلالیها از او می‌خواستند
18460- Bu sebeple Nasuh'tan özür diliyorlar, helallik istiyorlardı.

و ر نه ز آنچم گفته شد هستم بتر - گفت بد فضل خدای دادگر
18461- Nasuh, onlara dedi ki: "Bu, bana Allah'ın lütf-u ihsanı. Yoksa ben, dediğinizden beterim."

که منم مجرم‌تر اهل زمن - چه حلالی خواست می‌باید ز من
18462- Benden helallik istemeye hacet yok. Çünkü ben, dünyada yaşayan insanların en günahkârıyım.

بر من این کشف است اگر کس را شکی است - آن چه گفتندم ز بد از صد یکی است
18463- Bana isnat edilen kötülükler, benim yaptığım kötülüklerin yüzde biridir. Birisi, hakkımda kötü-fena dese, bu bir şüphedir, bir zandır. Ama ben kendi kötülüğümü apaçık görüyorum.

از هزاران جرم و بد فعلم یکی - کس چه می‌داند ز من جز اندکی
18464- Kim bende birazcık kötülük görüyorsa ve biliyorsa, muhakkak ki o bildiği kötülük, yığın yığın günahlarımın, pek çok olan kötülüklerimin binde biridir.

جرمها و زشتی کردار من - من همی‌دانم و آن ستار من
18465- Günahlarımı, kötülüklerimi bir ben bilirim, bir de ayıpları örten Allah bilir.

بعد از آن ابلیس پیشم باد بود - اول ابلیسی مرا استاد بود
18466- Önceleri, kötülükte İblis bana üstat olmuştu. Sonra ben o kadar günah işledim ki, İblis benim gözümde bir yelden ibaret oldu.

Önceleri, günah yollarında İblis bana hocalık ediyordu. Sonra ben o kadar çok günah işledim ki, İblis benim nazarımda yel oldu. Yani ben, İblis'ten daha çok günahkâr oldum. Daha habıs olup Hazreti Mevlâna, "Bazen şeytan bizim korkusuzluğumuzdan, hayasızlığımızdan ötürü, bizden kaçır" diye buyuruyor.

Semerkantlı Suzeni isminde bir şair de, bu münasebetle kendinden şikayet ederek şu birkaç beyti yazmış:

"Senin bildiğin bir kötülükten, bende binlercesi var. Bende bulunan kötülükleri, benden başka kimse bilmez. Önceleri işlediğim küçük bir günah, beni şeytana götüren bir kılavuz idi. Şimdi işlediğim yüzlerce büyük günah yüzünden, günah yollarında ben şeytana kılavuz oldum."

تا نگردم در فضیحت روی زرد - حق بدید آن جمله را نادیده کرد
18467- Bütün bu suçları, bu günahları, Hakk gördü de görmezlikten geldi. Beni utandırmadı. Günahlarım sebebiyle yüzümü sararttı.

توبه‌ی شیرین چو جان روزیم کرد - باز رحمت پوستین دوزیم کرد
18468- Sonra da Hakk'ın rahmeti, benim günahlarla yırtılan körüğümü dikti. Bana can gibi tatlı olan tövbeyi nasip etti.

طاعت ناکرده آورده گرفت - هر چه کردم جمله ناکرده گرفت
18469- Her ne günah işledimse, her ne yaptımsa, hepsini de işlenmemiş,

yapılmamış saydı. Yapmadığım ibadetleri de, yapmışım farzetti.

همچو بخت و دولتم دل شاد کرد - همچو سرو و سوسنم آزاد کرد

18470- Beni, selvi ve susan gibi azat etti. Bahtım gibi, devletim gibi benim gönlümü şad etti.

دوزخی بودم ببخشیدم بهشت - نام من در نامه‌ی پاکان نوشت

18471- Adımı pak insanlar defterine yazdı. Ben cehennemliktim, günahlarımı affetti, beni cennetlik etti.

گشت آویزان رسن در چاه من - آه کردم چون رسن شد آه من

18472- Ah ettim, ahım bir ip oldu, düştüğüm kuyuya sarktı.

شاد و زفت و فربه و گلگون شدم - آن رسن بگرفتم و بیرون شدم

18473- O ipi tuttum, kuyudan dışarı çıktım. Neşelendim, ferahladım, semirdim, yüzüme renk geldi.

در همه عالم نمی‌گنجم کنون - در بن چاهی همی‌بودم زبون

18474- Kuyunun dibinde zebundum, çaresiz kalmıştım. Şimdi ise bütün dünyaya sığamıyorum.

ناگهان کردی مرا از غم جدا - آفرینها بر تو بادا ای خدا

18475- Ya Rabbi! Sana şükürler olsun. Beni ansızın gamdan kurtardın!

شکرهای تو نیاید در بیان - گر سر هر موی من یابد زبان

18476- Bedenimdeki her kılın bir dili olsa da, hepsi ile sana şükretse, yine de şükürünü yerine getiremez.

خلق را یا لَئِیتَ قَوْمِی یعلمون - می‌زنم نعره در این روضه و عیون

18477- Şu bahçelerde, şu ırmak kıyılarında, “Ne olurdu kavmim bilseydi, Allah beni ne sebeple affetti” diye nara atmaktayım, dedi.

Bu beyitte Yasin Suresi’nin 26. ayetinden iktibas vardır.

“PADİŞAHIN KIZININ NASUH’U TEKRAR TELLAKLIĞA ÇAĞIRMASI, ONUN DA TÖVBESİNİN KABULÜNDEN SONRA, BAHANELER BULARAK GİTMEMESİ”

باز خواندن شه زاده نصوح را از بهر دلاکی بعد از استحکام توبه و قبول توبه و بهانه کردن او و دفع گفتن

دختر سلطان ما می‌خواندت - بعد از آن آمد کسی کز مرحمت

18478- Bundan sonra, birisi gelip Nasuh’a dedi ki: “Padişahımızın kızı iltifat buyuruyor, seni çağırıyor.”

تا سرش شویی کنون ای پارسا - دختر شاهت همی‌خواند بیا

18479- Ey temiz kadın! Padişahın kızı seni çağırıyor, hemen gel de başını yıka.

که بمالد یا بشوید با گلش - جز تو دلاکی نمی‌خواهد دلش

18480- Onun gönlü, senden başka tellak istemiyor. Başını kille yıkayacak, vücudunu ovacak başka bir tellakı arzu etmiyor.

وین نصوح تو کنون بیمار شد - گفت رو رو دست من بی‌کار شد

18481- Nasuh, kendisini çağıran kadına, “Git, git!” dedi, “elim işten kaldı, senin bu Nasuh’un şimdi hastalandı.”

که مرا و الله دست از کار رفت - رو کسی دیگر بجو اشتاب و تفت
18482- *Koş, acele bir başkasını ara. Vallahi elim işten kaldı.*

از دل من کی رود آن ترس و گرم - با دل خود گفت کز حد رفت جرم
18483- *Kendi kendisine, "Günah başımdan aştı. Gönlümden o korku, o acı, o yanış, o acı nasıl gider?" diye düşündü.*

من چشیدم تلخی مرگ و عدم - من بمردم يك ره و باز آمدم
18484- *Ben, bir defa öldüm de tekrar dirildim. Dünyaya yeniden geldim. Ölümün de acısını tattım, yokluğun da.*

نشکنم تا جان شدن از تن جدا - توبه‌ای کردم حقیقت با خدا
18485- *Gerçekten öyle hulusla Allah'a tövbe ettim ki, canım tenimden ayrılmadıkça tövbemi bozmam artık.*

پا رود سوی خطر الا که خر - بعد آن محنت که را بار دگر
18486- *O mihneti, o acıyı çektikten sonra, bir kere daha o tehlikeye kim ayak atar? Tekrar o tehlikeye doğru gitmek için insan değil de eşek olmak lazım.*

"BİR İNSAN, TÖVBE EDER, YAPTIKLARINA PİŞMAN OLUR. SONRA O PİŞMANLIĞI UNUTUR DA, YENİDEN GÜNAH İŞLERSE, YANİ DENENENİ TEKRAR DENEMEYE KALKARSA, EBEDİ OLARAK ZİYANA DÜŞER; TÖVBESİNDEN DİRENMEYE, PİŞMANLIĞI GÜÇ SAHİBİ OLMAYA, GÜNAH İŞLEMEMEKTEN BİR ZEYK DUYMAYA MUVAFFAK OLAMAZ İSE, DOLAYISIYLA TÖVBESİ KABUL EDİLMEZ İSE, ALLAH KORUSUN, O İNSAN, KÖKSÜZ AĞAÇ GİBİ HER GÜN BİRAZ DAHA SARARIR, BİRAZ DAHA KURUR"

حکایت در بیان آن که کسی توبه کند و پشیمان شود و باز آن پشیمانیها را فراموش کند و آزموده را باز آزماید در خسارت ابد افتد، چون توبه‌ی او را ثباتی و قوتی و حلاوتی و قبولی مدد نرسد چون درخت بی‌بیخ هر روز زردتر و خشک‌تر بود، نعوذ بالله

پشت ریش اشکم تهی و لاغری - گزاری بود و مر او را يك خری
18487- *Bir çiftçinin bir eşiği vardı. Bu eşiğin sırtı yaralı, karnı açtı ve çok zayıftı.*

روز تا شب بی‌نوا و بی‌پناه - در میان سنگ‌لاخ بی‌گیاه
18488- *Gündüzleri, ta gecelere kadar, otsuz kayalıklarda, yemsiz yiyeceksiz, yersiz yurtsuz, aç bi-ilaç dolaşır dururdu.*

روز و شب بد خر در آن کور و کبود - بهر خوردن جز که آب آن جا نبود
18489- *Orada içecek sudan başka bir şey yoktu. Eşek, gece gündüz o keder yurdunda idi. O yas yerinde idi.*

شیر بود آن جا که صیدش پیشه بود - آن حوالی نیستان و بیشه بود
18490- *O havalı, oraları kamışlıktı, ormandı. Orada, işi gücü avlanmak olan bir de arslan vardı.*

خسته شد آن شیر و ماند از اصطیاد - شیر را با پیل نر جنگ اوفتاد
18491- *Arslan, bir erkek fille boğuşmuş, yorulup hastalanmış, ava çıkamaz olmuştu.*

بی‌نوا ماندند در از چاشت خوار - مدتی واماند ز آن ضعف از شکار
18492- *Bir müddet o zayıflık, o yorgunluk yüzünden avlanamadı, yiyeceksiz*

kaldı. Onun artığı ile geçinen öbür canavarlar da, kuşluk kahvaltısı edemez oldular.

شیر چون رنجور شد تنگ آمدند - ز انکه باقی خوار شیر ایشان بدند

18493- Onlar, arslanın artığı ile geçindikleri için, arslan hastalanınca onlar da dara düştüler, aç kaldılar.

مر خری را بهر من صیاد شو - شیر یک روباه را فرمود رو

18494- Arslan, bir tilkiyi çağırdı: "Git, benim için bir eşek avla" diye emir verdi.

رو فسونش خوان فریبانش بیار - گر خری یابی به گرد مرغزار

18495- Çayırılıkta bir eşek bulursan, git ona dil dök, büyüleyici sözler söyle, kandır buraya getir.

پس بگیرم بعد از آن صیدی دگر - چون بیابم قوتی از گوشت خر

18496- Eşek etiyile güçlenir, kuvvetlenirsem, gider bir başka av bulur, avlanırım.

من سبب باشم شما را در نوا - اندکی من می خورم باقی شما

18497- Ben pek azını yerim, artanını siz yersiniz; bu suretle ben de, sizin yiyeceğinizi elde etmenize sebep olurum.

ز آن فسون‌هایی که می‌دانی بگوی - یا خری یا گاو بهر من بجوی

18498- Benim için ya bir eşek yahut bir öküz ara. Ne bulursan ona, bildiğin büyüleyici, kandırıcı sözleri söyle.

از رهش بیرون کن و اینجا کشش - از فسون و از سخنهاى خوشش

18499- "Onu güzel sözlerle, efsunlarla büyüle, aklını başından al. Sonra çek buraya getir" diye emir verdi.

"HAKK'IN İLHAMI İLE HALKA İHSANDA BULUNAN HERKESE MERTEBELERİNE VE KABİLİYETLERİNE GÖRE MAĞFİRET VE RAHMET GURRASINI VEREN ALLAH'A VASIL OLMUŞ BULUNAN KUTUP, ARSLANA BENZER; BAŞKA HAYVANLAR DA ONUN ARTIKLARI İLE GEÇİNİR, FAKAT ONLARIN ARSLANA YAKINLIKLARI MEKAN BAKIMINDAN DEĞİL, SIFAT BAKIMINDANDIR; BUNUN ETRAFLICA ANLATILMASI UZUN SÜRER, BU HUSUSTA SÖZ ÇOKTUR: DOĞRU YOLA HİDAYET EDEN ALLAH'TIR"

تشبیه کردن قطب که عارف واصل است در اجرای دادن خلق از قوت مغفرت و رحمت بر مراتبی که حش الهام دهد و تمثیل به شیر که در اجرای خوار و باقی خوار ویند بر مراتب قرب ایشان به شیر نه قرب مکانی بلکه قرب صفتی، و تفاصیل این بسیار است و الله الهادی

Kutup kelimesi, Arapça bir kelime olup uç manalarına gelir. Değirmen taşının miline kutup denir. Değirmen taşı, nasıl bir milin etrafında döner, o da bütün insanların göz bebeği mesafesindedir. İnsanlık onda tamamlanmıştır.

Kutup, Hz. Muhammed'in s.a.v hakikatine nazar olmuştur. Kutbun duası asla reddedilmediğinden, insanların en mükemmeli, iyilik ve yardım kabiliyeti en fazla olanı bulunduğundan, sıkıntısı olanların kendisine iltica ettikleri, ondan daa ve himmet bekledikleri için kendisine "Gavs" da denmiştir.

Kutup, bütün insanlar arasında manaya bakmadan, eşi olmayan, tek bir insandır. İlahî feyze mazhar olmuştur. Varis-i Muhammedidir. Hakk namına kâinatta tasarruf sahibidir. Bundan velilerin en üst derecesine çıktığı için "Uçların ucu", "Kutupların kutbu" manasına gelen "Kutb-ül aktap"tır. Gavs-ı azam'dır. Nübüvvet mirası olan velayet, velayetin en yüksek makamı olan kutbiyet; kutupluk vazifesi, kıyamete kadar devam eder.

İnsanların Kâbe'yi tavaf ettikleri gibi, Kutb-ül-aktap olan o eşsiz insanın kâmil kalbinde de Cenab-ı Hakk'ın tecellileri tavaf eder.

Her yönden ve her yüzden, kalbi ile Cenab-ı Hakk'ın tecelliyat-ı ilahîsini görür.

Müminlerin nazarında şehirlerin en muhteremi, Kâbe-i Muazzama'nın bulunduğu Mekke-i Mükerreme'dir. Binaların en mübareği de, Kâbe-i Muazzama'dır.

İşte her asırda, en mübarek, en mükemmel insan, o asrın kutbudur. Mekke-i Mükerreme, kutbun bedeninin timsalidir. Kâbe de, mübarek kalbinin timsalidir. Kutb-ül aklabın etrafında, çevresinde bulunan veliler ise, yeryüzünün en mübarek, en mükemmel insanlarıdır. Ermişleridir. Bu velilerin sayısının bir senenin gün sayısınca, yani 360 olduğunu söyleyenler de vardır. Kutup vefat edince, kutbun hakikatine mazhar olan biri, onun yerine geçer. O yeri boşalan velinin yerine, onlardan derecesi bir aşağıda bulunan velilerden birisi geçer. Böylece, mertebe mertebe hepsi yerlerini bulur. Velilerden eksik kalanın yerini, salih ve temiz insanlardan biri alır. Böylece 360 sayısı eksiksiz devam eder. Bunlar, herkes tarafından bilinmediği için "Gayb erleri", yani "Rical-ül Gayb" diye adlanırlar. Zamanın sahibi olan kutba derece bakımından en yakın iki veli vardır. Bunlara, iki imam manasına gelen "İmameyn" derler.

İmameyn iki velidir ki, bunlardan birisi kutbun sağında birisi de solunda bulunur. Kutbun sağında bulunan imam, melekût âlemine, yani ruhani âleme bakar. Onun vücudu, kutbiyet merkezinden ruhaniyet âlemine yönelen şeylere aynadır. Solunda olan imam da, mülk âlemine, yani adi âleme bakar. Onun vücudu da, cismaniyet âlemine aynadır. Kutbiyet merkezinden cismaniyete yönelen şeyleri bu imam aksettirir.

Sağdaki imam, aynı zamanda kutbun halifesidir. Yani kutup vekilidir. Her iki imamın dört zahir, dört de bâtın olmak üzere sekiz hususiyeti vardır. Gözüken özellikleri şunlardır:

- 1- Züht ve takva sahibidirler,
- 2- Haramın büyüğünden de, küçüğünden de ziyadesiyle sakınırlar,
- 3- Marufu emrederler, yani Allah'ın emirlerini yaparlar,
- 4- Münkerden sakındırırlar, yasakları bildirirler.

İmamların bâtın hususiyetleri:

- 1- Sadakat,
- 2- İhlas,
- 3- Hayâ,
- 4- Murakabe, yani kendini düşünce ile tamamen Hakk'a vermek.

İmamlardan sonra, direkler manasına gelen "Evtadlar" gelir. Evtad denilen Allah dostları dört tanedir. Bunlar, dünyanın dört direği mesabesindedirler. Yerleri doğu, batı, kuzey ve güney olmak üzere âlemin dört köşesidir. Bunların da, dördü görünen, dördü görünmeyen, sekiz özellikleri vardır. Görünen hususiyetleri:

- 1- Ekseri günleri oruçlu geçer,
- 2- Seherîdirler. Geceleri uykusuz kalır, vakitlerini ibadetle geçirirler,
- 3- İlahî emirlere sıkı sıkıya bağlıdır,
- 4- Sabahlara kadar Allah'a yalvararak geceyi geçirirler.

Görünmeyen, bâtını hususiyetleri:

- 1- Allah'a itimatları tamdır. Kayıtsız şartsız bağlılıkları vardır; tam tevekkül,
- 2- Bütün işlerini Allah'a teslim etmişlerdir,
- 3- Her hususta güvenilir kimselerdir, ihanet bilmezler,
- 4- Selamlaşmaya ehemmiyet verirler.

Bu dört evtaddan birisi, kendilerinin kutbu, yani başıdır. Bunlardan sonra "Abdallar" gelir. Buradaki "Abdallar", budalalar, yani bizim aptal dediğimiz zavallılar değildirler. Hakk sevgisinden hayranlığa düşmüş, akli geride bırakmış ermiş insanlardır. Kutbun etrafında bulunan veliler topluluğunun abdalları yedi kişidir. Sayılarını bazıları 30'a, bazıları da 40'a çıkarırlar. Abdal denilen bu veliler, fazilet, kemal istikamet, kerem ve itidal ehli kimselerdir. Kuruntu ve hayalden uzaktırlar, bunlarda dört zahir, dört bâtın olmak üzere, toplam sekiz haslet vardır.

Görünen hasletleri şunlardır:

- 1- Az konuşur, çok düşünürler,
- 2- Erken kalkarlar, az uyur, gecenin çoğunu ibadetle geçirirler,
- 3- Az yerler, açlığa çok sabırlıdır,
- 4- Uzlet ehli dirler; halktan uzak, Hakk'a yakındırlar.

Bu dört hasletten her birinin de zahirî ve bâtını manası vardır. Mesela, az konuşmak hasletinin esası olan susmak, görünürde Allah'ı zikirden başka fuzuli konuşmaları

terketmektir. Bâtında da, kalbi dıştan gelen lüzumsuz haberlere karış alakasız kılmaktır. Uykusuzluk hasletinin zahiri, uykuyu terk etmektir; bâtını da, bir batıl karşısında gaflete düşmemektir.

Az yeme hasletinin zahiri, iyilerin açlığıdır ki, tarikat usulünü kemale erdirmek için az yemektir. Gizli hasleti de, yakın mertebesine erenlerin açlığıdır ki, bu da yemeğe olan meyli terketmektir. Uzletin zahir hasleti, insanlara karışmamaktır; bâtını, Allah'tan başkası ile ünsiyeti, yakınlığı terketmektir. Abdallara ait dört bâtınî husus da şunlardır:

- 1- Tecrit ehlidirler; Hakk'tan gayrısından soyunmuşlardır,
- 2- Tefrit ehlidirler; birlik sırrına, tek başına kalma sırrına ermişlerdir,
- 3- Cem ehlidirler; Hakk'ı Hakk'ta bulmuşlardır,
- 4- Tevhit ehlidirler; tevhidin sırrına ermişlerdir.

Bulunduğu yerde ceset ve suretini bırakarak sefere çıkmak, aynı zamanda muhtelif yerlerde görünmek abdalların vasıflarıdır. Abdalın içinden birisi, yedi kişiye imamdır. Hepsine ona uyar ve ondan emir alırlar. O imam, yedi kişinin kutbudur. Abdalların 47 kişi olduğunu söyleyenler vardır. Bu 47 kişilik veliler topluluğuna "Ahya" denir. Abdal grubunda olduğu gibi, her veli grubunun içinde de bir imam vardır. Bu imam, içinde bulunduğu grubun aynı zamanda kutbudur. Bunların daha doğrusunu Allah bilir. Abdallar grubundan sonra, iyi kişiler, vekiller manasına gelen "Nükaba" diye anılan veliler gelir. Nükaba dediğimiz Allah dostları 300 tanedir. Bunlar, nefislerin gizledikleri fenalıkları ortaya çıkarır, gönülleri manevi kirlilerden temizlerler. Bunu, el- Bâtın ism-i şerifinin tecellisi ile tahakkuk ettirirler. Bunların dördü zahir, altısı bâtın olmak üzere, on huyları vardır. Zahirde olanların dört özelliği şunlardır:

- 1- Çok ibadet ederler,
- 2- Züht ve takva sahibidirler, kendilerini tamamıyla ibadete verirler,
- 3- İradelerini Hakk'a vermişlerdir, ondan gelen her şeye razıdırlar,
- 4- Nefisleri ile çok şiddetli mücadelede bulunurlar.

Onların bâtını olan hususiyetleri de şunlardır:

- 1- Devamlı tövbe ve istiğfar ederler,
- 2- Geçmişteki hatalarından dolayı, devamlı olarak pişmanlık duyarlar,
- 3- Nefislerini her zaman hesaba çekerler,
- 4- Tefekkür ehlidirler, daima Hakk'ı düşünürler.
- 5- Kur'an-ı Kerim'e ve sünnete sıkıca bağlanmışlardır,
- 6- Riyazet ehlidirler, nefislerinin yularını ellerinde devamlı tutabilmek için bir takım fedakarlıklarda bulunurlar; nefsin hilesinden, desiselerden bir an bile gafil olmamak için devamlı mücadele halindedirler.

Nükabadan sonra "Nüceba" denilen veliler grubu gelir. Nüceba grubuna dahil veliler 40 tanedir. Bunların 70 tane olduğunu söyleyenler de var. Bütün halkın yüklerini taşır, sıkıntılarını giderirler. Hakk'tan gayri şeye bakmazlar. Bunların da dördü zahir, dördü bâtın olmak üzere, sekiz hususiyetleri var.

Görünen hususiyetleri:

- 1- Cömert kişilerdir, her şeylerini halka vermekten zevk duyarlar,
- 2- Mütevazıdırlar, alçak gönüllüdürler,
- 3- Edep ve terbiyeye çok dikkat ederler,
- 4- İbadet ve taate düşkündürler.

Bunların bâtını hususiyetleri:

- 1- Ziyade sabırlıdırlar,
- 2- Kadere her türlü durumda rıza gösterirler,
- 3- Mevcut hâllerine daima şükrederler,
- 4- Hayâ sahibidirler.

Nüceba grubuna dahil velilerden sonra, "Ümena", yani emin kişiler gelir. Bunlar melamet erleridir.

Melami, aynı zamanda dışı halk ile, içi Hakk ile olan kimselere denir. Melami olan "Ümena" öyle kimselerdir ki, içlerindeki cevherleri, güzellikleri dışa vermezler. Hepsisi de fütüvvet ehli, cömert kimselerdir. Dünya ve dünyalığı sevmezler. Sühreverdi, Avarif-ül Maarif adlı meşhur kitabının "Fi zikr-il melameti ve şerhi halihi" bölümünde aynen şöyle söylüyor: "Melami, hayrını açığa vurmayan, şerrini de, kötülüğünü de gizlemeyen kimselere denir. Melamiler, tuzlu ve acı terlerini aşk ve ihlas tadı ile içerler ve kendi işlediklerini,

kimsenin öğrenmesini, bilmesini sevmezler. Melamilik, cömertlik ve doğrulukla olur. Gerçekten onlar hâllerine, amellerine kimsenin vakıf olmasını istemezler. Hazine gibi hep gizli kalmayı arzu ederler. Onların içleri halktan gizlidir. ‘Velilerim, kubbelerimiz altındadır. Onları benden başka kimse bilmez’ hadis-i kutsisi böyle velilere yaraşır.”

Kutup ile etrafında toplanan veliler hakkında, gerek çeşitli Mesnevî şerhlerinden, gerekse Gümüşhaneli Ahmet Ziyaüddin Hazretleri’nin Cami-ül Usûl adlı kitabından aldığım ve hülasadan sonra Mesnevî’imize geleyim.

باقیان این خلق باقی خوار او - قطب شیر و صید کردن کار او

18500- Kutup arslandır, işi de avlanmaktır. Geri kalan bu halk ise, onun artığını yer.

Kutbun istidat sahiplerine feyz verdiği, kendisinin ise Hakk’tan feyz aldığı bildirilmek isteniyor. Hakk Teala’dan rahmet ve mağfiret, avlanmak arslanın işidir. Halk da, arslanın etrafında bulunan, onun artığı ile geçinen canlılardır ki, onlar istidat ve kabiliyetine göre arslanın, yani kutbun Hakk’tan aldığı feyzden istifade etmektedirler.

تا قوی گردد کند صید وحوش - تا توانی در رضای قطب کوش

18501- Gücün yettikçe kutbu razı etmeye çalış, onun isteklerini yerine getir ki, o kutlansın da, vahşi hayvanları avlasın.

Şeyhler arasında bir kimse, posta otursa, şeyhlik mertebesine varsa ve halkı irşada hak kazansa ve ona bir çok kimseler mürit olsa, o şeyh kendisine uyanların kutbu gibi olur.

Ey mürit olan ve kutba hizmet kılan talip! Elinden geldiğince kutbun rızasını almaya çalış ki, senin hizmetin vasıtasıyla o kutup kuvvet bula ve halktan bazı vahşi olanlarını avlaya. Vahşi hayvanlardan murat, ashab-ı dilin, gönül ehli olanların sohbetlerinden hoşlanmayan, bu gibi manevî sohbetlere yabancı kalan kimselerdir.

Manevî bir arslan olan kutup, müritten mahrum kalırsa zayıf düşer. Hâlbuki kutba sadık ve uygun bir dost mürit olsa, bu dost, şeyh ile vahşi tabiatlı halk arasında aracılık yapsa, onları şeyhin sohbetine teşvik etse, o tarikat arslanı, o mürit vasıtasıyla, kendi huzuruna gelen ve avlanmaya liyakatlı olanları avlar. Bu suretle şeyh, müridinin yardımı ile kuvvet bulur.

Nitekim, Habib-i Ekrem sallallahü aleyhi ve sellem Efendimiz, Hz. Ömer’in İslam’a gelişi ile kuvvetlendi. İslam dini güçlendi, nice kimseler imana geldi.

Sakın demeyesin ki, madem ki kutup ilahî halifedir, mahzar-ı Rabbanidir, onun bu âlemde tasarrufu cari olmak gerek; onun, mürit vasıtasıyla halkı avlamaya ne ihtiyacı vardır? Bu düşünce doğru olsaydı, Peygamber Efendimiz, İslam’ın ilk zamanlarında dini Kureyşlilerin korkusundan gizlemezdi. Ashabın yardımına muhtaç olmazdı. Kutbun da irşat hususunda dost, sadık müride ihtiyacı yoktur.

کز کف عقل است جمله‌ی رزق خلق - چون برنجد بی‌نوا مانند خلق

18502- O zahmete düştü, incindi mi, halk gıdasız kalır. Çünkü halkın rızıklanması aklın eliyle, aklın yardımıyla.

این نگه دار دل تو صید جوست - ز آنکه وجد خلق باقی خورد اوست

18503- Halkın vücudu, manevî heyecanı, gönül gıdası ancak onun artığıdır. Gönülün eğer av istiyorsa, bunu göz önünde tut, düşün.

Kutbun incinmesi ve zahmete düşmesi ile kendine tabi olanlar, ruhani gıdadan mahrum kalırlar. Çünkü halk, beden gibidir. Kutup ise, bedeni idare eden kıl mesabesindedir. Rızık, aklın yardımı ve tedbiri ile elde edilir. Halkın vücudu, ruhani gıdasını ancak kutbun himmetli elinden elde edebilir. Ona tabi olan halkın vücudu, hâli heyecanı, onun gıdasının artığı mesabesindedir.

بسته‌ی عقل است تدبیر بدن - او چو عقل و خلق چون اعضای تن

18504- Kutup akla benzer, halk ise tendeki uzuvlar gibidir. Bedenin tedbiri, idaresi akla bağlıdır, aklın elindedir.

ضعف در کشتی بود در نوح نی - ضعف قطب از تن بود از روح نی

18505- Kutbun zayıflığı, ten zayıflığından olur; ruh zayıflığından olmaz. Dayanıksızlık, çürüklük, gemide olur; Nuh da olmaz.

Kutup, bu âlemde akıl gibidir. Halk da, bedenın uzuvları mesabesinde. Bedenin idaresi akla bağlıdır. Bunun gibi, bedenın uzuvlarına benzeyen halk, akıl mesabesinde olan kutbun tedbirine ve tasarrufuna bağlıdır.

Çoğu zaman kutuplar, maddeye önem vermezler. Bundan dolayı zayıf ve fakir olurlar. Fakat ruh bakımından çok kutludurlar. Onların kalplerinin murat eylediğini, bu halk ve âlem değiştiremez. Bunların bedeni, gemi gibi dayanıksız; ruhları, Nuh Aleyhisselam gibi korkusuz ve sağlamdır. Bu yüzden, kutupların tenlerinin zayıf olmasından ruhlarının zayıf olması gerekmez. Kutup, bedenın değil halkın ruhudur.

گردش افلاك گرد او بود - قطب آن باشد که گرد خود تند

18506- Kutup o kimsedir ki, kendi etrafında döner, dolaşır. Gökler ise, onun etrafında dönerler.

Kutup, aynı zamanda değirmen taşının miline verilen bir addır. Değirmen taşı, milinin etrafında döner. Bu beyitte “Kutup, değirmen taşının mili gibi kendi etrafında dönerken gökler de onun etrafında dönmektedir” diye buyurmasının sebebi, yukarılarda da arzedildiği gibi: “Kutup kâinatın ruhu, özü, en mükemmel varlığı olduğu için gökler onun etrafında dönmekte, manen onu tavaf etmektedir.” Gerçekten her asırda bir “Kutb-ül Akta” vardır ki, o daima kendi hakikatının etrafında döner, dolaşır. Süfli olsun, ulvi olsun, bütün âlem onun idaresi altındadır. Onun çevresinde döner. Melekler, onun izniyle hidayet kılar. Gökler, onun bânını nurundan aydınlanır. Bu mertebede olan kâmil insan, ilim ve marifeti Cenab-ı Hakk’tan almakta vasıtaya muhtaç değildir. Her ne mana isterse, ne çeşit bir tecelli talep ederse, vasıtasız olarak onun ruhuna akseder. Ondan sonra, diğer kutuplara, onun bânından ilahî feyzler ulaşır, nurlar doğar. Diğer veliler, ona manevi yakınlığı nispetinde, ondan feyz alırlar.

گر غلام خاص و بنده گشتی اش - یاری ده در مرمه ی کشتی اش

18507- Ona has bir kul, tam bir köle olduysan, kemiyetini tamir hususunda ona yardım et.

گفت حق ان تنصروا الله تنصروا - یاریات در تو فزاید نه در او

18508- Ona yardım edersen, bu yardım sana yarar. Seni geliştirir, onu değil. Cenab-ı Hakk, “Siz Allah’a yardım ederseniz, o da size yardım eder” buyurdu.

Bu beyit-i şerifte Muhammed Suresi’nin 7. ayetine işaret vardır: “**Ey iman edenler! Siz Allah’a yardım ederseniz, o da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar.**” Hac Suresi’nin 40. ayetinde de, “**Dinine yardım edenlere elbet Allah da yardım eder. Şüphesiz Allah kavidir, yegane galiptir**” buyrulmuştur.

Kutbun maddi yönden zaafı varsa, ona bağlı bulunan talibin ona yardım etmesi, kendine yardım etmesi demektir. Bu suretle o mürit, Hakk Teala Hazretleri’nin yardımına nail olur. Çünkü Cenab-ı Hakk, kendi resulüne, onun dinine ve resulünün yolunda olanlara yapılan hizmetin Allah’a yapılmış olduğunu beyan buyurmaktadır. İsra Suresi’nin 7. ayet-i kerimesinde de, “**İyilik ederseniz, o iyiliği kendinize etmiş olursunuz**” buyrulmuştur. Şu hâlde, mürşidine hizmette bulunan hem Cenab-ı Hakk’ı razı edecek, hem de kendisi iyilik görecektir. Nitekim Cenab-ı Peygamber de, “**Hizmet eden, hizmet görür**” buyurmuştur.

تا عوض گیری هزاران صید بیش - همچو روبه صید گیر و کن فداش

18509- Tilki gibi avlan. Avladığını da manevi arslan olan kutba feda et, karşılığında binlerce av elde et.

مرده گیرد صید کفتار مرید - رو بهانه باشد آن صید مرید

18510- Müridin avlanması, tilkicesine olur. İnatçı sırtlan ise, kabristana girer, cenaze olur.

چرك در پاليز روينده شود - مرده پيش او كشي زنده شود

18511- Kutbun önüne ölüyü getirsen, o ölü dirilir. Bostana dökülen gübre, mahsulü geliştirir.

Tilkicesine avlanmaktan murat, müridin, şeyhini güzel sözlerle memnun etmesi, onun gönlünü hoş tutmasıdır. İnatçı, mezardan ölü çıkaran sırtlan ise, mala, mülke haris, dünya ehlinin sembolüdür. Onların elde ettikleri kazanç, dünyevi varlık, ölü mesabesindedir. Peygamberimiz, **“Dünya cifedir, kokmuş bir şeydir”** buyurmuştur. Fakat halk-ı âlem için ölü gibi geriye varlık, hoşla gitmeyen nesne, dünya metaı, şeyhin kabulü ile değerlenir. O ölü gibi olan dünya malı, onun uğurlu huzurunda canlanır, ruh bulur ve ahiret gününde fayda sağlar. Dünya metaı, maddi varlık, yani gübre gibidir. Şeyh, kâmil, latif ve hoş bir bostana benzer. Gübre bostana ulaşınca, bostana dökülünce, gübrelikten çıkar. Faydalı bir şey olur ve çiçeklere, meyvelere canlılık bağışlar, hayat verir.

Pislik ve murdarlık vasfı gübreden gider. Mürit için ter-ü taze, manevi ve ruhani sebzeler pişirtir. Hakikat bahçıvanı, o bahçede yetişen mahsulü sonunda sana lütfeder. Hiçbir şey kaybolmaz; verdiklerin, yine sana gelir.

حيله‌ها سازم ز عقلش بر كنم - گفت روبه شیر را خدمت كنم

18512- Tilki, arslana “Emriniz başım üstüne” dedi. “Hileler düzerek, kurnazlıklar ederek, eşeğin aklını başından alayım.”

كار من دستان و از ره بردن است - حيله و افسونگری كار من است

18513- Hileler yapmak, büyüleyici şeyler söylemek benim sanatımdır. Zaten işim gücüm masal okumaktan, onu bunu yoldan çıkarmaktan ibarettir.

آن خر مسكين لاغر را بيافت - از سر كه جانب جو می‌شتافت

18514- Dağ başından dereye doğru koşmaya başladı. Derken o zavallı, zayıf eşeği buldu.

پيش آن ساده دل درویش رفت - پس سلام گرم كرد و پيش رفت

18515- Ona, dostça bir selam verdi. Yanına gitti. O saf zavallıya yaklaştı.

در میان سنگ‌لاخ و جای خشك - گفت چونی اندر این صحرای خشك

18516- “Bu kupkuru ovada, bu taşlık ve çorak yerde, nasılsın? Ne hâldesin?” diye sordu.

قسمتم حق كرد من ز آن شاکرم - گفت خر گر در غم گر در ارم

18517- Eşek, dedi ki: “İster gam içinde olayım, ister İrem bağında, dünya cennetinde bulunayım. Kısmetimi Hakk vermiş, o yüzden daima Allah’a şükretmedeyim.”

İrem, Yemen’de Şeddat isminde tanrılık iddia eden efsanevi bir kralın yaptırdığı meşhur bahçenin adıdır. Dünya cenneti.

ز انكه هست اندر قضا از بد بتر - شكر گویم دوست را در خیر و شر

18518- Dosta hayır zamanında da şükrediyorum, şer zamanında da. Çünkü kazanın ve kaderin beterden beteri var.

صبر باید صبر مفتاح الصلّه - چون كه قسام اوست كفر آمد گله

18519- Mademki rızığımızı taksim eden Allah’tır, şikâyet nimeti inkârdır, küfürdür. Sabretmek lazımdır. Sabır nimeti, lütufların anahtarıdır.

Burada Zuhurf Suresi’nin 32. ayetine işaret vardır: **“Dünya hayatında, onların maişetlerini bile aralarında (onlar değil) Biz taksim ettik.”**

“Sabır, kurtuluşun, rahata kavuşmanın anahtarıdır. Çekinmek ise, ebedî zenginliktir” mealindeki bir hadis-i şeriften de bahsedilir.

با عدو از دوست شکوت کی نکوست - غیر حق جمله عدویند اوست دوست
18520- Dünyada Allah'tan başka herkes düşmandır. Dost, ancak Allah'tır. Şu hâlde, dostu düşmana şikayet etmek, iyi bir şey olur mu?

ز انکه هر نعمت غمی دارد قرین - تا دهد دوغم نخواهم انگبین
18521- Hakk bana ayran verirse, bal istemem. Çünkü her nimetin bir gamı vardır.

Hakk'ı arayan talibe, Cenab-ı Hakk'tan başka herkes, hatta her şey düşman gibidir. Dost, ancak Allah'tır. Bulunduğumuz hâlden memnun kalmamak, mahrum kaldığımız nimetlerden sızlanmak, dostu düşmana şikâyet etmek gibidir. Dostu düşmana şikâyet iyi olmadığı gibi, günahtır da. Dikkat eder de işin aslını araştırırsak, görürüz ki bu dünyadaki her nimetin yanı başında bir külfet, bir gam bulunmaktadır. Şu hâlde, gamla beraber bulunan bir nimet ile sonunda zahmet ve elem bulunan bir rahat, ne işimize yarar? En iyisi, bize verilenle kanaat etmek ve hâlimden memnun kalmak, bizden daha yoksul olanları görerek durumumuza şükretmektir. Bu bir vicdan borcudur.

Tam manasıyla kendini Hakk'a vermiş ve Hakk'ta yok olmuş bir kimse, bir insan-ı kâmil, değil durumundan şikâyet etmek, her hâlimden memnundur. Sevdığı Allah'ı ona ayran lütfederse, bu ona bal yerine geçer. O, hasta iken mesuttur. Tehlike içinde mesuttur. Hakaret altında mesuttur. Can verirken mesuttur. O, insanlardan şikâyet etmez. O, arzularında mahrumiyet hissetmez, hiçbir şeyle yaralanmaz. Onun ne tamahı, ne öfkesi, ne hasedi vardır. O, ölmeden evvel ölmüş gibidir.

“ODUNCUNUN EŞEĞİNİN, ÖZEL BİR AHIRDA ARAP ATLARININ ÇOK İYİ BAKILDIKLARINI GÖRMESİ VE ONLAR GİBİ MUTLU OLMAYI DİLEMESİNİN HİKAYESİ; BU MÜNASEBETLE, ALLAH'IN MAĞFİRETİNDEN, İNAYETİNDEN, LÜTUF VE İHSANINDAN BAŞKA BİR ŞEY İSTEMENİN DOĞRU OLMAYACAĞINI VAZETMESİ BİLDİRİLMİŞ; SİZ MAĞFİRETİN ZEYKİNE VARIR, AFFEDİLMENİN SAADETİNİ TADARSANIZ, YÜZ ÇEŞİT İZDIRABINIZ DA OLSA, SÖZE TATLI GELİR, AYRICA SİZİN ÇOK ARZU ETTİĞİNİZ, DENENMEMİŞ OLAN HER DEVLETİN, HER SAADETİN BİR İZDIRAPLA BERABER OLDUĞUNU ŞİMDİ GÖREMİYORSUNUZ, NİTEKİM HER TUZAKTA YEMLERİN HEPSİNİ TOPLASAM DİYE DÜŞÜNÜRSÜN, O YEMLERİN TUZAKTA BULUNDUĞUNU AKLINA BİLE GETİRMİYORSUN”

حکایت دیدن خر سقایی با نوایی اسبان تازی بر آخور خاص و تمنا بردن آن دولت را،
در موعظه‌ی آن که تمنا نباید بردن الا مغفرت و عنایت که اگر در صد لون رنجی چون لذت
مغفرت بود همه شیرین شود، باقی هر دولتی که آن را ناآزموده تمنی می‌بری با آن رنجی قرین
است که آن را نمی‌بینی، چنان که از هر دامی دانه پیدا بود و فخ پنهان، تو در این يك دام مانده
ای تمنی می‌بری که کاشکی با آن دانه‌ها رفتمی، پنداری که آن دانه‌ها بی‌دام است

Bu başlıktan sonra gelen hikâye Kelile ve Dimne'den alınmıştır. Fakat Hz. Mevlâna, kendi ibda ettiği hikâyelerin dışında başka yerlerden aldıklarını, kendine has kudretle âdeta onları, yeniden yazılmış gibi güzelleştirmektedir.

گشته از محنت دو تا چون چنبری - بود سقایی مر او را يك خری
18522- Bir saka vardır, bir de büyü. Mihnetten çember gibi iki büküm olmuş eşeği vardı.

عاشق و جویان روز مرگ خویش - پشتش از بار گران صد جای ریش
18523- Sirtında, ağır yükten açılmış yüzlerce yara vardı. Ölüm gününe âdeta âşıktı. Ölümünü arayıp duruyordu.

در عقب زخمی و سیخی آهنی - جو کجا از کاه خشک او سیر نی
18524- Arpa nerede, kuru otla bile karnı doymuyordu. Sirtında yara vardı. Bir yandan da, sahibi onu demir şişle modullayıp duruyordu.

کاشنای صاحب خر بود مرد - میر آخور دید او را رحم کرد
18525- *İmrahor, onu görüp acıdı. Eşiğin sahibi ile dostluğu ve tanışıklığı da vardı.*

کز چه این خر گشت دو تا همچو دال - پس سلامش کرد و پرسیدش ز حال
18526- *Selam verdi, hâl hatır faslından sonra, "Neden bu dal gibi iki büklüm olmuş" diye sordu.*

که نمی‌یابد خود این بسته دهن - گفت از درویشی و تقصیر من
18527- *"Benim yokluğumdan, benim kusurumdan; bu ağzı dili bağlı mahluk, yiyecek saman bile bulamıyor" dedi.*

تا شود در آخور شه زورمند - گفت بسپارش به من تو روز چند
18528- *Emir Ahur (İmrahor), "Onu birkaç gün için bana ver de, padişahın ahırında beslensin, kuvvetlensin" dedi.*

در میان آخور سلطانش بست - خر بدو بسپرد و آن رحمت پرست
18529- *Adam, eşiği o rahmetli kişiye verdi. O da, onu padişahın ahırına bağladı.*

با نوا و فربه و خوب و جدید - خر ز هر سو مرکب تازی بدید
18530- *Eşek, her yanda buğdayla beslenmiş, tavlı, semiz, güzel, genç arap atlarını gördü.*

که به وقت و جو به هنگام آمده - زیر پاشان روفته آبی زده
18531- *Bunların ayak bastıkları yerler, sulanmış süpürülmüştü. Samanları, arpaları tam vaktinde verilirdi.*

پوز بالا کرد کای رب مجید - خارش و مالش مر اسبان را بدید
18532- *Atların kaşağı ile tımar edildiklerini, gepre ile ovulduklarını, silindiklerini görünce dayanamadı. Başını yukarı kaldırdı, "Ey Rabbi Mecit! Büyük Allah'ım!" dedi.*

از چه زار و پشت ریش و لاغرم - نه که مخلوق توام گیرم خرم
18533- *Tutalım ki ben bir eşiğim. Ama senin mahluğun değil miyim? Neden perişanım? Neden sırtım yara-bere içinde? Neden zayıfım?*

آرزومندم به مردن دم‌بدم - شب ز درد پشت و از جوع شکم
18534- *Geceleri sırtımdaki yaraların sızlanmasından, karnımın açlığından, her an ölümü arzu ediyorum.*

من چه مخصوصم به تعذیب و بلا - حال این اسبان چنین خوش با نوا
18535- *Bu atların hâlleri böyle mükemmel, gıdaları yerinde! Peki, neden gazap ve bela yalnız bana mahsus?*

تازیان را وقت زین و کار شد - ناگهان آوازه‌ی پیکار شد
18536- *Derken, ansızın savaş sesi duyuldu. Arap atlarına eyerler vuruldu, kemerler takıldı. Muharebeye götürüldüler.*

رفت پیکانها در ایشان سو به سو - زخمهای تیر خوردند از عدو
18537- *Onlar, düşmandan oklar yediler, yaralandılar; her yanlarına temrenler saplandı.*

اندر آخور جمله افتاده ستان - از غزا باز آمدند آن تازیان

18538- Muharebeden geri dönünce, o Arap atlarının sağ kalanları bitkin bir hâlde ahıra girip, yerlere yığıldılar.

نعل بندگان ایستاده بر قطار - پایهاشان بسته محکم با نوار

18539- Onların ayakları sağlam iplerle bağlandı. Nalbantlar sıra sıra dizildiler.

تا برون آرند پیکانها ز ریش - می شکافیدند تنهاشان به نیش

18540- Sivri bıçaklarla yaralarını yarıyor, yaralarından temrenleri çıkarıyorlardı.

من به فقر و عافیت دادم رضا - آن خر آن را دید و می گفت ای خدا

18541- Eşek, bunları görünce "Ya Rabbi!" dedi. "Ben fakirliğime, sıhhat ve afiyetime razıyım."

هر که خواهد عافیت دنیا بهشت - ز ان نوا بی زارم و ز ان زخم زشت

18542- O güzel gıdaları da istemem, o çirkin yaraları da. Afiyet dileyen, kurtuluş isteyen, dünyayı terkeder.

"EŞEĞİN, BEN KISMETİME RAZIYIM, DEMESİNİ TİLKİNİN BEĞENMEMESİ"

ناپسندیدن روباه گفتن خر را که من راضیم به قسمت

فرض باشد از برای امتثال - گفته روبه جستن رزق حلال

18543- Tilki, dedi ki: "Hakk'ın emrine uyup, helal rızık aramak farzdır."

می نیاید پس مهم باشد طلب - عالم اسباب و چیزی بی سبب

18544- Bu âlem, sebepler âlemidir. Sebepsiz hiçbir şey elde edilemez. Şu hâlde mutlaka istemek, aramak lazımdır.

تا نباید غصب کردن همچو نمر - وَ ابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ است امر

18545- Cenab-ı Hakk, "Allah'ın fazlından rızık arayın" diye emretti. Buna uymak, kaplan gibi zorla çalıp kapmamak lazımdır.

Bu beyitte, Cuma Suresi'nin 9. ve 10. ayetlerine işaret vardır: "Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağırıldığınız zaman, hemen Allah'ı zikretmeye gidin. Alış veriş bırakın. Bu, bilerseniz sizin için daha hayırlıdır. Artık namaz kılınıncaya yeryüzüne dağılın. Allah'ın fazlından rızık arayın. Allah'ı çok zikredin. Ta ki umduğunuza kavuşasınız."

Büyük Peygamberimiz de, bir hadis-i şeriflerinde, "Helal rızık talep etmek, farz olan ibadetten sonra farzdır" diye buyurmuşlardır. Başka bir hadislerinde de, "Her müslümana helal rızık talep etmek vaciptir" diye buyurmuşlardır.

در فرو بسته ست و بر در قفلها - گفت پیغمبر که بر رزق ای فتا

18546- Peygamber, rızık için dedi ki: "Ey yiğit! kapı kapanmıştır. Kapıda kilitler vardır."

هست مفتاحی بر آن قفل و حجاب - جنیش و آمد شد ما و اکتساب

18547- O kilidin anahtarı, bizim çalışmamız, gelip gitmemiz, kazancımızdır.

بی طلب نان سنت الله نیست - بی کلید این در گشادن راه نیست

18548- Bu kapının anahtarsız açılmasına yol yoktur. İstemeden ekmek vermek, Allah'ın âdeti değildir.

Yukarıdaki beyitlerde Resulullah Efendimizin şu hadis-i şeriflerine işaret vardır: "Rızıkların kapıları kilitlenmiştir. Çalışmak, uğraşmak, o kapıların anahtarlarıdır."

“İstemedenden ekmek vermek, Allah’ın adaleti değildir” mısrasının ifade ettiği manada, yalnız dua etmek, istemek, didinmek, ter dökmek anlamına gelmektedir. Sure-i Necm’in şu ayetini unutmamalıyız: **“Hakikat, insan için kendi çalıştığından başka bir şey yoktur.”**

“EŞEĞİN TİLKIYE CEVAP VERMESİ”

جواب گفتن خر روباه را

ور نه بدهد نان کسی که داد جان - گفت از ضعف توکل باشد آن

18549- Eşek, “Bu senin dediğin, Allah’a tevekkülün, ona güvenmenin zayıflığındandır. Yoksa can veren, ekmek de verir” dedi.

کم نیاید لقمه‌ی نان ای پسر - هر که جوید پادشاهی و ظفر

18550- Oğlum! Padişahlık dileyen, zafer isteyen kimseye, bir lokma ekmek az gelmez.

Manevi padişahlığı isteyen, benliğini yenerek, ihtiraslarına, dünyevi arzularına karşı zafer kazanan bir insan için, bir lokma ekmek yeter de artar bile. O, Allah’ına öyle bağlanmış, öyle güvenmiştir ki, hiçbir şey onu yolundan alıkoyamaz. Nitekim Talak Suresi’nde, **“Kim Allah’tan korkarsa, Allah ona bir çıkış (kurtuluş) yolu ihsan eder. Onu, hatır ve hayaline gelmeyecek bir cihetten de rızıklandırır. Kim Allah’a güvenip tevekkül ederse, o kendisine yetişir.”**

نه پی کسب‌اند نه حمال رزق - دام و دد جمله همه اکال رزق

18551- Bütün vahşi hayvanlar, yırtıcı canavarlar bile, miktarını bulmaktadır. Bunlar, ne kazanç peşindedirler, ne de rızıklarını ararlar.

قسمت هر يك به پیشش می‌نهد - جمله را رزاق روزی می‌دهد

18552- Rızık veren Allah, herkesin rızıkını veriyor. Herkesin rızıkını önüne koyuyor.

رنج کوششها ز بی‌صبری تست - رزق آید پیش هر کاو صبر جست

18553- Kim sabrederse, rızık gelir, yetişir. Çalışma zahmetine düşmen, senin sabırsızlığındandır.

Bütün hayvanlar, yırtıcı canavarlar bile, rızıklarını bulmaktadır. Sanki bu hayvanlar, rızıklarını aramıyorlar da, rızıkları, bunları arıyormuş gibi karşılıklarına çıkmaktadır. Allah, herkesin rızıkını önüne getirmektedir. Cenab-ı Hakk’ın bütün canlı varlıkların önüne serdiği bir sofraya var. Herkes kudretince rızıkını alır. Nitekim Ankebut Suresi’nin 60. ayeti, aynı hakikati ifade buyurmaktadır: **“Nice canlı mahluk vardır ki, rızıkını kendisi taşıyor. Ona da, size de, rızık Allah veriyor. O, hakkıyla işiten, kemaliyle bilendir.”** Böylece, rızık bütün canlılara Rezzak-ı Âlem ihsan etmektedir. Nitekim İsra Suresi’nin 31. ayetinde de, **“Onları da, sizi de, biz rızıklandırırız”** buyurulmaktadır.

Bir kimse, rızıkından vazgeçip kaçsa, ecelinden kurtulamadığı gibi kendisine takdir edilen, nasibi olan rızıkından da kurtulamaz, mealinde olan şu hadisi Cabir Radiyallahu anı rivayet etmektedir: **“Rızık, kulu ecelinden daha şiddetle arar.”** (Feyz-ül Kadir: 4/54)

“TİLKİNİN EŞEĞE CEVAP VERMESİ”

جواب گفتن روباه خر را

کم کسی اندر توکل ماهر است - گفت روبه آن توکل نادر است

18554- Tilki, “Senin bahsettiğin tevekkül nadirdir. Bu tevekkülü elde etmek, pek az kişiye nasip olur.”

هر کسی را کی ره سلطانی است - گرد نادر گشتن از نادانی است

18555- Nadir olan, az bulunan şeyin etrafında dolaşmak, bilgisizlikten ileri

gelir. Herkes nereden padişahlığa yol bulacak?

هر کسی را کی رسد گنج نهفت - چون قناعت را پیمبر گنج گفت

18556- Peygamber, kanaate hazine demıştır. Gizli hazineyi herkes elde edebilir mi?

Burada, Peygamber Efendimizin, “Kanaat, bitmez tükenmez bir hazinedir” hadisi şerifine işaret vardır.

تا نیفتی در نشیب شور و شر - حد خود بشناس و بر بالا میر

18557- Haddini bil de, yukarılara uçma. Uçma da, kötülük çukuruna düşme.

“EŞEĞİN TILKIYE CEVAP VERMESİ”

جواب گفتن خر روباه را

شور و شر از طمع آید سوی جان - گفت این معکوس می‌گویی بدان

18558- Eşek, “Bil ki, bu sözü ters söylüyorsun, kötülük cana tamahtan gelir.”

از حریصی هیچ کس سلطان نشد - از قناعت هیچ کس بی‌جان نشد

18559- Kanaatten hiç kimse canından olmadı. Hırs ile de hiç kimse sultan olmadı.

کسب مردم نیست این باران و میغ - نان ز خوکان و سگان نبود دریغ

18560- Allah, ekmeği domuzlardan ve köpeklerden bile esirgemiyor. Şu bulut ve yağmur, insanların kazancı değildir.

Gökyüzünde dolaşan bulutlar ve onlardan zaman zaman yağan yağmurlar, Allah'ın lütfu ve ihsanıdır. İnsanların kazandığı nesneler değildir. Domuzları ve köpekleri dahi aç bırakmayan Allah, insanları mı aç bırakacak? Takdir edilen rızık, her ne miktar ise, gelip sahibini bulacaktır. Rızıkı elde etmek için de insanın gayret sarfetmesi, çalışması, yine ilahî bir takdirdir. İnsanın kendi rızıkının gecikmesini Hakk'ın esirgediği vehmine kapılması, sadece nefsanî hatıraların ve şeytani vesveselerin neticesidir.

هست عاشق رزق هم بر رزق خوار - آن چنان که عاشقی بر رزق زار

18561- Sen nasıl rızka düşkün bir âşık isen, rızık da rızık yiyene, yani sana âşıktır. Sen rızık peşinden koşmasan da, o senin kapına gelir. Fakat onun peşinde koşarsan, başına dert olur. Sana ızdırıp verir.

Hazreti Mevlâna, aynı düşüncüyü başka bir Mesnevî beytinde şu şekilde ifade buyururlar: “Dünyada yalnız susuzlar su aramazlar. Su da susuzları arar.” Bu beyit de mana bakımından yukarıdaki beyitle bir yakındır.

“ALLAH'A TEVEKKÜLÜN NE DEMEK OLDUĞUNU ANLATMAK İÇİN, ZAHİDİN BİRİ RIZIK ARAMA SEBEPLERİNİ TERKEDEREK, ŞEHİRDEN VE HALKIN GEÇECEĞİ YERLERDEN UZAKLAŞTI, HİÇ KİMSENİN UĞRAMADIĞI, TANINMAZ BİLİNMEZ BİR DAĞIN ETEĞİNE ÇEKİLDİ, RIZKINI BEKLEMeye BAŞLADI, SONUNDA AÇ KALDI, BAŞINI BİR TAŞA KOYDU, UZANDI YATTI, KENDİ KENDİNE DEDİ Kİ: YA RABBİ! SENİN SEBEP YARATMANA, RIZIK VERMENE TEVEKKÜL ETTİM, SANA GÜVENDİM, SEBEPLERİ BIRAKTIM, BURAYA GELDİM, SANA GÜVENMENİN SEBEPLER MEYDANA GETİRMESİNİ GÖREYİM”

در تقریر معنی توکل حکایت آن زاهد که توکل را امتحان می‌کرد از میان اسباب و شهر بیرون آمد و از قوارع و رهگذر خلق دور شد و به بن کوهی مهجوری مفقودی در غایت گرسنگی سر بر سر سنگی نهاد و خفت و با خود گفت توکل کردم بر سبب سازی و رزاقی تو و از اسباب منقطع شدم تا ببینم سببیت توکل را

که یقین آید به جان رزق از خدا - آن یکی زاهد شنود از مصطفی

18562- Zahidin biri, Mustafa'nın “Kula rızık kâfi olarak Allah'tan gelir...”

پیش تو آید دوان از عشق تو - گر بخواهی ور نخواهی رزق تو

18563- *“İstesen de istemesen de, rızkın sana âşık olur da, koş a koş gelir, sana ulaşır”* hadisini duymuştu.

Resul-ü Ekrem sallallahü aleyhi ve sellem Efendimiz, bir hadislerinde, *“Sen rızkını aradığın gibi, rızkın da seni arar”* buyurmuşlardı.

در بیابان نزد کوهی خفت تفت - از برای امتحان آن مرد رفت

18564- *Bu düşünceyi denemek için, o zahit saharalara düştü. Sonra bir dağın eteğine vardı. Orada yattı uyudu.*

تا قوی گردد مرا در رزق ظن - که ببینم رزق می‌آید به من

18565- *Rızkımın bana geldiğini göreyim de, rızık hakkındaki zannım kuvvetlensin.*

سوی کوه آن ممتحن را خفته دید - کاروانی راه گم کرد و کشید

18566- *Bir kervan yolunu şaşırdı da geldi, o dağa düştü. Rızık denemesine kalkışmış olan zahidi uyumuş, uykuya dalmış gördü.*

در بیابان از ره و از شهر دور - گفت این مرد این طرف چون است عور

18567- *Birisi, “Bu adam neden böyle çölde, yoldan ve şehirden uzak bir yerde, çıplak bir hâlde yatıyor?”*

می‌نترسد هیچ از گرگ و عدو - ای عجب مرده است یا زنده که او

18568- *“Acaba ölü mü, diri mi? Çünkü ne kurttan korkuyor, ne düşmandan” dedi.*

قاصدا چیزی نگفت آن ارجمند - آمدند و دست بر وی می‌زدند

18569- *Kervan halkı başına üşüştiler. Orasını burasını yokladılar; zahit, duymazlıktan geldi, hiçbir şey söylemedi.*

وانکرد از امتحان هم او بصر - هم نجنبید و نجنبانید سر

18570- *Ne kıymıldandı, ne başını kaldırdı. İmtihana daldığı için, gözünü bile açmadı.*

از مجاعت سخته اندر اوفتاد - پس بگفتند این ضعیف بی‌مراد

18571- *Bunun üzerine, “Bu zavallı sıska adam, açlıktan bayılmış, kendinden geçmiş” dediler.*

تا بریزندش به حلقوم و به کام - نان بیاوردند و در دیگی طعام

18572- *Ona bildirmek için, ekmekle bir çömlek yemek getirdiler ve ağzına döktüler.*

تا ببیند صدق آن میعاد مرد - پس به قاصد مرد دندان سخت کرد

18573- *Zahit, rızkın insana muhakkak gelip yetişeceği hakkındaki vaadin, tevekkülün doğruluğunu anlamak için, inadına dişlerini sıktı.*

“Kim Allah’a güvenip dayanırsa, o kendisine yetişir” (Talak Suresi, 3. ayet)
ayet-i kerimesinin ifade ettiği tevekkül hakkındaki vaadin tahakkukuna sadakati görmek istiyordu.

وز مجاعت هالك مرگ و فناست - رحمشان آمد که این بس بی‌نواست

18574- *Kervan halkı adama acıdılar, “Bu zavallı tamamıyla bitmiş, açlıktan ölüm hâline gelmiş” dediler.*

بسته دندانهایش را بشکافتند - کارد آوردند قوم اشتافتند
18575- *Koştular, bıçak getirdiler. Dişlerinin arasına sokup zorla ağzını açtılar.*

می‌فشرده اندر او نان پاره‌ها - ریختند اندر دهانش شوربا
18576- *Ağzına çorba döktüler, ekmek parçaları soktular, tıktılar.*

راز می‌دانی و نازی می‌کنی - گفت ای دل گر چه خود تن می‌زنی
18577- *Zahit, kendi kendine dedi ki: "Gönül, susuyorsun ama sırrı biliyorsun ve kendini naza çekiyorsun."*

رازق الله است بر جان و تنم - گفت دل دانم و قاصد می‌کنم
18578- *Gönül, "Biliyorum ama mahsus susuyorum" dedi. "Biliyorum ki, canıma da rızık veren Allah, tenime de."*

رزق سوی صابران خوش می‌رود - امتحان زین بیشتر خود چون بود
18579- *Bundan fazla imtihan, deneme nasıl olur! Rızık, sabredenlere ne hoş yetiştiriyor.*

"TİLKİNİN EŞEĞE CEVAP VERMESİ, ONU KAZANCA TEŞVİK ETMESİ"
جواب گفتن روباه خر را و تحریض کردن او خر را بر کسب

دستها بر کسب زن جهد المقل - گفت روبه این حکایتها بهل
18580- *Tilki, "Bu hikayeleri bırak" dedi; "Az olsa bile, elini kazanca at."*

مکسبی کن یاری یاری بکن - دست داده‌ست خدا کاری بکن
18581- *Allah, sana el ihsan etmiştir, bir iş gör; kazan da, bir dosta yardım et.*

یاری یاران دیگر می‌کند - هر کسی در مکسبی پا می‌نهد
18582- *Kim bir kazanç elde eder, bir iş tutarsa, öbür dostlarına da yardımı dokunur.*

هم دروگر هم سقا هم حایکی - ز انکه جمله‌ی کسب ناید از یکی
18583- *Çünkü bütün kazancı bir kişi elde edemez. Bir kişi, hem dülger, hem saka, hem terzi olamaz.*

هر کسی کاری گزیند ز افتقار - این به هنبازی است عالم برقرار
18584- *Dünya bu karar üzere kurulmuş, herkes yokluktan, yoksulluktan dolayı kendine bir iş seçmiştir.*

راه سنت کار و مکسب کردنی است - طبل خواری در میانه شرط نیست
18585- *Ortada bedava sofraya oturup yemek yok! Sünnet yolu, bir işe sarılmak, bir kazanç elde etmektir.*

"EŞEK, TİLKİYE CEVAP OLARAK DEDİ Kİ: ALLAH'A TEVEKKÜL, ALLAH'A GÜVENME, KAZANÇLARIN EN İYİSİDİR, ÇÜNKÜ HERKES TEVEKKÜLE MUHTAÇTIR; HERKES, YA RABBİ BU İŞİ BANA RAST GETİR, DİYE DUA EDER; ASLINDA BU DUADA DA ALLAH'A TEVEKKÜL VARDIR, ALLAH'A GÜVENMEK, ONA TEVEKKÜL ETMEK ÖYLE BİR KAZANÇTIR Kİ, BU KAZANCI ELDE EDENİN BAŞKA BİR KAZANCA İHTİYACI YOKTUR; BUNLARI SÖYLEDİKTEN SONRA, EŞEK DAHA BAŞKA SÖZLERE DE GİRDİ"

جواب گفتن خر روباه را که توکل بهترین کسبهاست که هر کسی محتاجست به توکل که ای خدا
این کار مرا راست آر و دعا متضمن توکل است و توکل کسبی است که به هیچ کسبی دیگر

محتاج نیست الی آخره

می‌دانم در دو عالم مکسبی - گفت من به از توکل بر ربی

18586- Eşek, "Ben" dedi, "İki dünyada da Allah'a tevekkülden daha iyi bir kazanç bilmiyorum."

تا کشد شکر خدا رزق و مزید - کسب شکرش را نمی‌دانم ندید

18587- Ben, Cenab-ı Hakk'a şükretme kazancının bir eşini görmedim. Ona şükrediş, zevki de arttırır.

Bu beyitte İbrahim Suresi'nin 7. ayet-i kerimesine işaret vardır: **"Hatırlayın ki Rabbiniz şunu bildirmişti: Andolsun, nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz benim gazabım cidden çetindir."**

مانده گشتند از سؤال و از جواب - بخششان بسیار شد اندر خطاب

18588- Aralarındaki konuşma, bahis uzun sürdü. Sorudan da, cevaptan da kaldılar.

نهی لا تلقوا بایدی تهلکه - بعد از آن گفتش بدان در مملکه

18589- Bundan sonra tilki, eşeğe "Kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın" emrini söyledi.

Burada Bakara Suresi'nin 195. ayetinden lafzi iktibas vardır: **"Kendinizi tehlikeye atmayın."** Süfyan-ı Sevrî Hazretleri, dilenmeyi istemeyen, dilencililiği reddeden bir adam açlıktan ölünce, o adamın cehenneme atıldığını beyan buyurmuştur.

احمقی باشد جهان حق فراخ - صبر در صحرای خشک و سنگ‌لاخ

18590- "Çorak, taşlık bir ovada sabretmek ahmaklıktır" dedi; "Allah'ın dünyası geniştir."

"Allah'ın dünyası geniştir." (Nisa Suresi, 97. ayet)

Bu ayet-i kerimedeki gibi Ankebut Suresi 56. ve Zümer Suresi 10. ayetlerinde de Cenab-ı Hakk'ın arzının geniş olduğu beyan buyrulmaktadır. Bu beyitte, bu ayetlere işaret vardır. İnsan bir yerde rızkını kazanmazsa, başka yerde aramalıdır. "Harekette bereket vardır" denilmiştir.

Hız. Mevlâna Kuddise sırrahu, Divan-ı Kebir'inde, hareketin bereketlerini, faydalarını ne güzel izah buyurmuştur: "Eğer ağaç, ayağıyla başıyla bir yerden bir yere gidebilseydi, ne testere eziyeti çeker, ne balta yaraları alırdı. Eğer güneş, bütün gece uçup gitmeseydi, dünya seher zamanında nasıl aydınlanırdı? Denizin acı suyu, havaya buhar olarak yükselmeseydi, nereden yağmur olarak yağardı, nereden sel olup akardı da, gül bahçelerine hayat verirdi. Yusuf, ağlaya ağlaya babasından ayrılp yolculuğa çıksaydı, mutluluğa kavuşur muydu? Padişahlığa yükselir miydi? Zafer kazanır mıydı? Mustafa, Medine'ye doğru yola çıkmadı mı? Âlemlerin sultanı olmadı mı? Yüzlerce ordunun padişahı olmadı mı? (Firuzanfer: 3/1142)

می‌چر آن جا سبزه گرد جویبار - نقل کن ز اینجا به سوی مرغزار

18591- Buradan bir çayırılığa git, orada, ırmak kıyısında yeşil otlar otla.

سبزه رسته اندر آن جا تا میان - مرغزاری سبز مانند جنان

18592- Cennetler gibi yemyeşil bir çayırılık, orada ta bele kadar gelen çimenler var.

اشتر اندر سبزه ناپیدا شود - خرم آن حیوان که او آن جا شود

18593- Ne mutlu o hayvana ki, orada bulunur, otlar. Deve bile o çayırlarda görünmez, kaybolur.

اندر او حیوان مرفه در امان - هر طرف در وی یکی چشمه روان

18594- Orada, her tarafta bir kaynak fışkırıp akmakta; orada, hayvanlar emniyet içinde rahat rahat otlamaktalar.

تو از آن جایی چرا زاری چنین - از خری او را نمی‌گفت ای لعین

18595- Eşek, eşekliğinden “Ey melun! Sen oradansın da, neden böyle zayıfsın” diyemiyordu.

چیست این لاغر تن مضطر تو - کو نشاط و فربهی و فر تو

18596- Nerede neşe, semizliğin, nerede nurun, ferin; sıkıntılara düşmüş bedeninin neden böyle zayıf?

پس چرا چشمت از او مخمور نیست - شرح روضه گر دروغ و زور نیست

18597- Anlattığın bahçe yalan değilse, o bahçenin güzelliğinden neden gözlerinde bir mahmurluk yok?

از گدایی تست نز بگلربگی - این گدا چشمی و این نادیدگی

18598- Bu açgözlülük, bu görmemezlik, senin yoksulluğundandır. Beyler beyi olduğundan değil.

ور تو ناف آهوپی کوبوی مشک - چون ز چشمه آمدی چو نی تو خشک

18599- Mademki kaynaktan gelmişsin, neden kupkurusun? Misk ceylanın göbeğinden ise, nerede miskin kokusu?

چون نشانی در تو نامد ای سنی - ز ان که می‌گویی و شرحش می‌کنی

18600- Söylediğin, anlattığın şeylerin bir nişanesi, bir belirtisi sende yok, ey yüce kişi!

“BİR DEVLETİ, BİR NİMETİ HABER VEREN KİŞİDE, O HABER VERDİĞİ DEVLETİN YAHUT NİMETİN BELİRTİSİNİ, ESERİNİ, NURUNU GÖREMEZSEN, ONUN MUKALLİT OLDUĞUNA HÜKMETMEN LAZIMDIR, BU HUSUSTA BİR DEVE HİKÂYESİNİ ÖRNEK ALIYORUZ”

مثل آوردن اشتر در بیان آن که در مخبر دولتی فر و اثر آن چون نبینی جای متهم داشتن باشد که او مقلد است در آن

از کجا می‌آیی ای اقبال پی - آن یکی پرسید اشتر را که هی

18601- Birisi, deveye “Ey izi kutlu! Nereden geliyorsun” diye sordu.

گفت خود پیداست از زانوی تو - گفت از حمام گرم کوی تو

18602- Deve, “Senin mahallendeki o sıcacık hamamdan geliyorum” dedi. Adam, “Evet” dedi; “Belirtisi dizinde görünmekte!”

مهلتی می‌خواست نرمی می‌نمود - مار موسی دید فرعون عنود

18603- İnatçı Firavun, Musa'nın ejderhasını gördü de yumuşaklık gösterdi, mühlet istedi.

تندتر گشتی چو هست او رب دین - زیرکان گفتند بایستی که این

18604- Akıllılar, “Firavun'un yumuşaklık göstermesine şaşılar da, daha fazla sert davranmalıydı. Çünkü o, din gününün sahibiydi” dediler.

نخوت و خشم خدایی‌اش چه شد - معجزه گر ازدها گر مار بد

18605- Mucize ister ejderha olsun, ister yılan, nerede Firavun'un tanrılık gururu, nerede hışmı, gazabı?

بهر يك كرمى چى است اين چاپلوس - رب اعلى گر وى است اندر جلوس
18606- *Firavun, tahta oturduğu zaman “Ben en yüce Rabbinizim” demektedir. Bir kurt için neden böyle yaltaklanıyor?*
“Ben, en yüce Rabbinizim” sözünü Firavun tanrılık davasına kalktığı zaman söylemişti. Bu söz, Naziat Suresi’nin 24. ayetinde geçer.

دان که روح خوشه‌ی غیبی ندید - نفس تو تا مست نقل است و نبید
18607- *Nefsin hurma şarabıyla, mezeyle sarhoş olmamışsa, şunu iyi bil ki, ruhun gayb âleminin, mana âleminin salkımını görmemiştir.*

التجافی منك عن دار الغرور - که علامات است ز آن دیدار نور
18608- *Çünkü o nuru görenlerin alametleri vardır. Onlar, bir dar-ı gurur olan bu dünyadan, bu aldanış evinden uzaklaşırlar.*
Bu beyitte, Zümer Suresi’nin 22. ayeti münasebetiyle söylenmiş aşağıdaki hadis-i şerife işaret vardır: “Allah’ın İslam nuru ile kalbine genişlik verdiği kimse, kalbi mühürlü nursuz gibi midir? Elbette o, Rabbinden bir hidayet üzeredir. O hâlde yazıklar olsun onlara, Allah’ın zikrini terk eden kalpleri katıllara; onlar, apaçık bir sapıklık içindedirler.”

Rivayete göre, Peygamber Efendimiz, bu ayeti okuduktan sonra şu hadisi buyurmuştur: “*Nur kalbe girince, kalp açılır, genişler.*” Bunun üzerine orada bulunan ashap: “Ey Allah’ın Resulü! Bunun alametini, belirtisi nedir?” diye sordukları zaman, Resul-ü Ekrem Efendimiz: “*Aldanma ve gurur yurdundan uzaklaşmak, zevk ve neşe yurduna inabet etmek, yönelmek, ölüm gelip çatmadan ölüme hazırlanmaktır*” buyurmuşlardır.

آب شیرین را ندیده ست او مدد - مرغ چون بر آب شوری می‌تند
18609- *Acı suyun çevresinde dönen, uçan kuş, tatlı suyu görmemiştir, tatmamıştır.*

روی ایمان را ندیده جان او - بلکه تقلید است آن ایمان او
18610- *Onun imanı da taklitten ibarettir. Canı, iman yüzünü görmemiştir.*

از ره و ره زن ز شیطان رجیم - پس خطر باشد مقلد را عظیم
18611- *Mukallide, yoldan da büyük bir tehlike vardır. Yol kesen taşlanmış şeytandan da.*

ز اضطرابات شك او ساکن شود - چون ببیند نور حق ایمن شود
18612- *Fakat Hakk nurunu görünce emin olur. Ondaki şüphe ızdırapları yatıştır.*

کاصل او آمد بود در اصطکاک - تا کف دریا نیاید سوی خاك
18613- *Denizin köpüğü, aslı olan toprağa başvurmadıkça çalkalanır durur.*

در غریبی چاره نبود ز اضطراب - خاکی است آن کف غریب است اندر آب
18614- *O köpüğün aslı topraktır. Bu sebeple suda gariptir. Gariplikte ızdırap çekmektir. Çırpınmaktan başka çare yoktur.*

دیو را بر وی دگر دستی نماند - چون که چشمش باز شد و آن نقش خواند
18615- *Mukallidin gözü açıldı da, o şekli gördü, o yazıyı okudu mu, artık ona şeytan bir daha el uzatamaz.*
“Benim gerçek kullarım yok mu? Senin onlar üzerinde hiç bir hakimiyetin yoktur” (İsra Suresi, ayet 65)

سرسری گفت و مقلدوار گفت - گر چه با روباه خر اسرار گفت
18616- *Eşek de, tilkiye sırlar söyledi. Fakat şaşkınca, aptalca, mukallit gibi*

söyledi.

رخ درید و جامه او عاشق نبود - آب را بستود و او تایق نبود

18617- Suyu övdü ama suyu özlememişti. Yüzünü, elbisesini yırttı ama âşık değildi.

ز انکه در لب بود آن نه در قلوب - از منافق عذر رد آمد نه خوب

18618- Münafığın özrü kabul edilmez. Aslında güzel de değildir. Çünkü onun özrü dilindedir, kalpte değildir.

بو در او جز از پی آسیب نیست - بوی سیبش هست جزو سیب نیست

18619- Münafık, elmanın kokusunu almıştır ama elinde elmadan bir dilim bile yoktur. O koku veriş de, ona ancak zarar verir.

Yukarıdaki beyitler, münafık ve mürailerin, yani iki yüzlülerin durumunu anlatıyor. Münafığın özrü dilindedir, kalbinde değil. **“Onlar, kalplerinde olmayan şeyi dilleri ile söylerler.”** (Fetih Suresi, ayet 11)

Münafıklarda din elmasının ancak kokusu vardır. İman elmasından onlarda ufak bir dilim bile yoktur. Onlar, din elmasının kokusunu alırlar. Fakat ondan fayda yerine zarar görürler. Dinden aldıkları az bir koku, onları iman hususunda münakaşalara sürükler, huzursuz olurlar.

Görünürde münafıklar, nefislerine din kokusundan hafif bir koku koklamışlardır. O koku esaslı olmadığı için, işlerine yaramaz. Onlar, imansız oldukları hâlde, aldıkları çok hafif din kokusu ile kendilerini imanlı sanmakta, döktükleri dillerle safdil insanları kandırmaktadırlar.

Bir evvelki beyitte geçtiği gibi, münafığın özrü kabul edilmez. Nitekim Kur'an-ı Mübin'in Tövbe Suresi'nin 66. ayetinde bu husus belirtilmektedir: **“(Beyhude) özür dilemeye kalkmayın. Siz (iman ettiğinizi söyledikten) sonra küfrettiniz.”** (9/66)

نشکند صف بلکه گردد کار زار - حمله‌ی زن در میان کارزار

18620- Savaşta kadının saldırması, düşman safını yaramaz; belki de, savaş bütünü kötüye götürür.

تیغ بگرفته همی‌لرزد کفش - گر چه می‌بینی چو شیر اندر صفش

18621- Münafığı savaşta, saf içinde arslan gibi görürsün. Eline kılıcını almıştır ama eli titrer durur.

نفس زشتش نر و آماده بود - وای آن که عقل او ماده بود

18622- Yazıklar olsun, akli dışı fakat çirkin nefsi erkek olup saldırmaya, atılmaya hazır olana!

جز سوی خسران نباشد نقل او - لاجرم مغلوب باشد عقل او

18623- Şüphesiz, onun akli mağlup olur. Ziyandan başka yere göçemez.

نفس زشتش ماده و مضطر بود - ای خنک آن کس که عقلش نر بود

18624- Ne mutlu akli erkek, çirkin nefsi de kadın olana! Nefsini mağlup edene!

نفس انثی را خرد سالب بود - عقل جزوی‌اش نر و غالب بود

18625- Cüzi akli, erkek kuvvetli ve üstün olursa, dışı nefsinı yener, alt eder.

آفت او همچو آن خر از خری است - حمله‌ی ماده به صورت هم جری است

18626-Görünüşte dışının saldırması da kuvvetlidir ama onun ziyanı, uğradığı zarar, o eşeğin eşekliğindendir.

ز انکه سوی رنگ و بو دارد رکون - وصف حیوانی بود بر زن فزون
18627- Kadında hayvanlık sıfatları çoktur. Çünkü kadının gönlü, renge ve kokuya akar.

جمله حجتها ز طبع او رمید - رنگ و بوی سبزهزار آن خر شنید
18628- O eşek de çayırılığın rengini duydu, kokusunu aldı da, bütün kendine söylenen faydalı şeyler, deliller, gönlünden kaçtı gitti.

نفس را جوع البقر بد صبر نه - تشنه محتاج مطر شد و ابر نه
18629- Susuz kaldı, yağmura muhtaç oldu, Gökte bulut da yoktu. Nefsi, o göz açlığına tutuldu, duyduğunu bilmez hâle geldi. Sabrı da kalmadı.

حق نیشته بر سپر جاء الظفر - اسپر آهن بود صبر ای پدر
18630- Babacığım! Sabır, demir bir kalkandır. Hakk, o demir kalkanın üstüne "Zafer geldi" yazısını yazmıştır.

Nefsani arzulara sabretmek, Allah yolunda ilerleyenlere bir kalkan olur. Onu şehvetten muhafaza eder. Bu beyitte, "**Sabreden zafer kazanır**" hadisine işaret vardır.

Hafız Şirazi, sabır hakkında, "Âşığın sabrından daha hoş, daha güzel bir şey olamaz. Allah'tan sabır iste, Allah'tan sabır iste" der.

Şeyh Sadi ise, sabır hakkında, "Âşık olan bir gönlün sabırlı olması için, onun taştan yaratılmış olması gerekir. Çünkü aşk ile sabır arasında, binlerce fersah mesafe vardır" demektedir.

Sabır hakkında Hafız ile Sadi'nin sözleri, mecazi aşkta kalmış Hakk âşıkları nezdindedir.

از قیاسی گوید آن را نه از عیان - صد دلیل آرد مقلد در بیان
18631- Mukallit, söz arasında yüzlerce delil getirir. Fakat onları kıyas bakımından söyler, açık bir tarzda görerek değil.

بوی مشک استش ولی جز پشك نیست - مشک آلود است الا مشک نیست
18632- Miske bulaşmıştır ama misk değildir. Miske bulaştığı için, misk kokuludur ama kendisi, iğrenç ve pis bir şeydir.

سالها باید در آن روضه چرید - تا که پشکی مشک گردد ای مرید
18633- Ey mürit! Pisliğin misk olabilmesi için, pis kişinin yıllarca o bahçede otlaması lazımdır.

آهوانه در ختن چر ارغوان - که نباید خورد و جو همچون خران
18634- Eşekler gibi arpa yememek gerek. Ceylan gibi Hutun'den erguvan otlamak lazımdır.

Ankaravî Hazretleri, yukarıdaki beyitleri şerh ederken aynen şunları yazıyor: İnsanın pislik gibi olan nefsani sıfatları gidip güzel ahlak ve bilgi kokusuyla, misk gibi kıymetli bir hâle gelmesi için, tevekkül ve kanaat bahçelerinde yıllarca otlamak, mürşit ve mürebbiye nice zaman hizmet etmek gerekmektedir. Yoksa eşekler gibi saman-arpa yiyerek, nefsani zevklere kendini kaptırırsa, marifetten, gerçek bilgidan uzak kalır.

Ey hakikatı arayan kişi! Sen ledün ilminin misk kokusunu almak istiyorsan, Hutun sahrasında ceylanın erguvan otladığı gibi, sen de tarikat sahrasında, marifet Hutun'inde, irfan erguvanı, zevk çimeni ile gıdalan ki, kalbin bilgi miski ile koka ve nefsin pak ola ve hayvani ahlaktan kurtulasın.

Gerek beyitte ve gerek şerhte geçen Hutun, Türkistan'ın doğusunda Yar-kent'in 300 km. güney doğusunda Tarım ırmağının kıyısındadır. Bu şehir, güzelleri ve misk ceylanları ile meşhurdur.

رو به صحرای ختن با آن نفر - جز قرنفل یاسمن یا گل مچر

18635- Mana arkadaşları ile Hutun ovasına git de, orada karanfilden, yaseminden, gülden başka bir şey otlama, yeme.

تا بیابی حکمت و قوت رسل - معده را خو کن بدان ریحان و گل

18636- Mideni reyhana, güle alıştır da, peygamberlerin elde ettikleri hakikati, hikmeti elde et, onların gıdasını bul.

خوردن ریحان و گل آغاز کن - خوی معده زین که و جو باز کن

18637- Mideni şu samandan, arpadan vazgeçir. Reyhan ve gül yemeye başla.

معدہی دل سوی ریحان می کشد - معدہی تن سوی کهدان می کشد

18638- Ten midesi, insanı samanlığa doğru çeker; gönül midesi ise, reyhanlığa doğru götürür.

Ey hakikati arayan talip! Teninle, maddi ve cismani varlığıyla, etinle, kemiğinle hayvandan farkın yoktur. Hakikati bulman için, evvela hayvani tabiattan kurtulman lazımdır. Bu sebeple midenin huyunu, alışkanlığını, saman ve arpa yemekten vazgeçir de reyhan ve çiçekler yemeğe başla. Ten midesi, seni samanlığa doğru çeker. Fakat gönül ve can midesi, seni gül ve reyhan tarafına götürür. Nebilerin, velilerin gıdasını almak istiyorsan, eşek nefsinin yediği saman ve arpa gibi yiyeceklerden vazgeç. Nebilerin ve velilerin gıdası olan ilim ve marifet reyhanı ile beslen. Böylece nefsanî kötülüklerden, hiddetten, şehvetten, hırdan halas ol.

هر که نور حق خورد قرآن شود - هر که کاه و جو خورد قربان شود

18639- Samanla, arpayla beslenen hayvan kurban olur. Hakk nuru ile gıdalanan da Kur'an olur.

هین میفرا پیشک افزا مشک چین - نیم تو مشک است و نیمی پیشک هین

18640- Senin yarın misktir, yarın da iğrenç pislik. Aklını başına al da pisliği arttırma, Çin miskini arttır.

Her kim ki, saman ve arpa mesabesinde olan cismani gıda ile beslenir, o tenperver olup, yaşayışı ten zevkine bağlı kalır. Nihayet beklemediği bir gün, ölüm bıçağı gelir, onun boğazına dayanır. Böylece o, ölümün kurbanı olur. Fakat Hakk aşığı, ruhunu Hakk'ın nuru ile beslediği için, onun kalbi hikmetten, bilgiden hoşlanır ve oradan nasibini alır. Böyle bir insan, Kur'an'ın sırrına mazhar olur. Vahdet makamını bulur. Kesret ve tefrikadan yakasını kurtarır. Ey ilahî zevklere ve ruhani rızıklara talip olan kişi, senin varlığının yarısı misk gibidir. Öteki yarın, iğrenç pislik gibidir. O taraf da, maddi tarafın, hiddetin, şehvetin kaynağı olan cismani, yani hayvani tarafındır. Aklını başına al da, pislik olan hayvani tarafını çoğaltma; insanlık tarafını arttır, insan ol!

در زبان آرد ندارد هیچ جان - آن مقلد صد دلیل و صد بیان

18641- O mukallidin yüzlerce delili vardır. Yüzlerce laf eder. Ağzından yüzlerce söz çıkar. Fakat söylediği sözler, ruhsuzdur, cansızdır.

گفت او را کی بود برگ و ثمر - چون که گوینده ندارد جان و فر

18642- Söyleyende can, kudret ve öz olmazsa, onun sözlerinin yaprağı, meyvesi nasıl olur?

Şeriat ve tarikatta taklitçi olan kimseler, peygamberlerin ve velilerin güzel sözlerinden birçok örnekler vererek, deliller getirerek, güzel konuşur, hoş laf eder. Onları, etrafında bulunanlara açıklar, yorumlar. Fakat dikkat edilecek olursa, onun sözlerinde asla ruh yoktur. O sözler, gönüllerde, ruhlarda iz bırakmaz. Çünkü o sözleri söyleyen, söylediklerini yaşamayan bir taklitçidir. Onun sözleri, gönülleri saf olanları kandırır. Biraz uyanık olan kimseler, o sözlerin ruhsuz, cansız olduğunu, gönülden söylenmediğini anlar, hisseder. Yani o sözler Hakk ehlinin kalbine tesir etmez. Ancak o sözleri söyleyen gibi, taklitçi olanlar, o laflardan hoşlanırlar. Hakikat sözü eden, Hakk'tan bahseden kimsenin kalbinde ilahî aşk ateşi, iman nuru yoksa, onun sözlerinde öz yoktur, ruh yoktur.

او به جان لرزان تر است از برگ کاه - می کند گستاخ مردم را به راه

18643- Küstahça insanlara yol gösterir, onları yola sokar ama kendisi saman çöpünden bile fazla titrer.

در حدیثش لرزه هم مضمهر بود - پس حدیثش گر چه بس با فر بود

18644- Sözü pek parlaktır, söz ebesidir. Fakat sözünde de bir titreyiş gizlidir.

Mukallit, mürşidlik makamına geçerek, ezberlediği Peygamberimizin sözleri ve evliya menakıbı ile küstahçasına halkı Hakk yoluna davet eder, onlara yol gösterir. Onları sözde irşat eder. Fakat o kendi nefsinde bir saman çöpünden bile fazla titrer. Onun aklında, amellerinde, sebat ve temkin yoktur. Rüzgâr ne taraftan eserse, ona göre hareket eder. Çeşitli renklere girer. Görünüşte onun sözleri çok güzeldir, kuvvetlidir, inandırıcıdır. Fakat hakikat kulağı ile dinlendiği zaman, o parlak sözlerin ne kadar boş, ne kadar manasız olduğu anlaşılır. Onun sözünde tereddütler gizlidir. Çünkü o sözler, kendinin hâlini ifade etmezler. Onlar, ezberlenmiş sözlerdir. Kalben inanmadığı ve bizzat yaşamadığı hakikatleri, papağan gibi manasını anlamadan tekrar eder durur.

“KAMİL VE ALLAH’A VASIL OLMUŞ BİR ŞEYHİN DAVETE DAİR SÖZLERİ İLE OKUYUP BİLGİ ELDE ETMİŞ KUSURLU KİŞİLERİN SÖZLERİ ARASINDAKİ FARK”

فرق میان دعوت شیخ کامل واصل و میان سخن ناقصان فاضل فضل تحصیلی بر بسته

Bu başlıkta ve bundan evvel geçen beyitlerde Hz. Mevlâna, ilimde hayli ilerleyen ve tasavvufi bilgileri öğrenen, güzel konuşmayı başaran, etrafına birçok safdilleri, temiz insanları toplayan mukallitlerden, yalancı şeyhlerden, sahte mürşitlerden bahsetti. Onların hâlini, çeşitli temsillerle açıklığa kavuşturdu.

Günümüzde gerçek müritten çok, böyle sahte şeyhler çoğalmıştır. Temiz gönüllü, imanlı, açıkyürekli müslüman kardeşlerimiz, Hakk yolunda ilerlemek, Peygamberimizin sünnetine tam uyarak, taklidî imanlarını tahkike götürmeye uğraşırken, ün yapmış böyle sahte şeyhlerle karşılaşabilirler. Mürşidi olmayanın şeytan yolunu keser, inancı birçok mümini mürşit aramaya sevk etmektedir.

Gerçekten hakiki bir mürşit bulmak, insan-ı kâmilin elinden tutmak, onun göstereceği yolda, Muhammedî yolda yürümek, elbette büyük bir bahtıyarlıktır. Fakat günümüzde böyle mükemmel bir mürşidi bulmak, ona uymak çok zordur.

Asırlardan beri yetişegelen ve tam Muhammedî yolda yürüyen büyük velilerin yazdıkları kitapları okumak için, eskiden Arapça ve Farsça bilmek gerekiyordu. Hamdolsun, bugün en tanınmış velilerin şaheserleri Türkçemize tercüme edilmiştir. Kuşeyri, Abdulkadir Geylani, Gazali, Muhyiddin Arabi, Mevlâna, Ahmed er-Rufai, İmamı Rabbani ve daha isimleri sayılmayacak kadar çok olan velilerin kitaplarını isteyen rahatça bulup okumaktadır. Fakat bu eserleri okuyanların çoğu, bu kitapların içine giremedikleri, daha doğrusu mana ve ruh bakımından bunları kolayca anlayamadıkları ve içlerine sindiremedikleri için, velilerin Muhammedî olan görüşlerini yanlış tefsir etmekte, yanlış yorumlamaktadırlar. Bu, Hakk yolunda, iman yolunda büyük bir tehlikedir, sapıklıktır.

Eskiden Mevlevî dergâhlarında, Hazreti Pir Efendimizin Divan-ı Kebir’i şeyh efendinin çekmecesinde kilitli olarak tutulurdu. Herkesin seviyesi, o mübarek şiirleri anlamaya yetişmediği için, ayak kaydırılmasından korkulurdu. Muhyiddin Arabi Hazretlerinin Füsus-ul Hikem’i de herkesin elinde dolaşmazdı.

Tasavvufi eserleri anlamak, ledün ilminden zevk almak için tedrici bir yetişme, ilerleme gerekirdi. Bu hususta gerçek mürşitlerin, kâmil insanların yol göstermesi icap ederdi. Hakk’a şükürler olsun, bugün velilerin kitapları kütüphanelerimizi süslüyor, isteyen kolaylıkla buluyor, okuyabiliyor. Fakat anlayamıyor, hazmedemiyor. Anladıklarını yarım anlıyor. Tam anladım sanarak, sapık tevillerde bulunuyor. Hataya düşüyor. İmanı zedeleniyor.

Öz Türkçe söylendiği hâlde Yunus Emre Hazretlerinin ve Yunus Emre gibi tasavvufi şiirler söyleyenlerin şiirlerini okumak başkadır, onları anlamak, zevkine varmak başkadır. Bu bir seviye meselesidir. Bu yetişmeye bağlıdır. İlkokulda okuyan bir çocuğa lise kitaplarını okutmaya benzer. Yukarıda arzettiğim gibi, dilimize, bazıları hatalı da olsa,

tercüme edilmiş bulunan çeşitli tasavvufi eserleri okuyanlar ve bunlardan yarım yamalak bir şey öğrenenler, eğer konuşma kabiliyetleri, insanları ikna etme güçleri varsa, herhangi bir zattan el aldıklarını iddia ederek, şeyh olarak ortaya çıkmakta ve şöhret yolunu tutmaktadırlar. Bu türedi şeyhler, mürşit arayan temiz ve saf insanları başlarına toplamakta, onları doğru yola götürüyorum zannıyla, dalalete, İslami olmayan yollara, seviyelerini, bilgilerini üstün görerek, namazına, orucuna düşkün Müslüman kardeşlerini “Şeriatçı” diye hor görmeye bile varmışlardır.

İşte Mevlâna, bu gibi yalancı şeyhleri teşhir etmekte, onların yoluna gitmemeyi tavsiye etmektedir. Çünkü Hz. Mevlâna, tam olarak Muhammedî yoldadır.

Ben sağ kaldıkça, Kur’an’ın kuluyum, diye buyurmaktadır. Bu bir hakikattir ki, okuyup öğrenmek, bilgisizliği giderir. Fakat ilim, her insanı olgunlaştıramaz, kemale yükseltemez, hatta “Ben biliyorum” diye insana gurur verir, benlik verir. Bilmeyenleri küçümsetir, hor gösterir. Hele bildiğine karşılık, bilmediğinin hudutsuzluğunu hiç göstermez. Nabi merhumun şu beytinin manasını da düşünmez, anlamaz:

*İlim, bir lücce-i bi sahil
Onda âlim geçinen cahildir.*

Evet... İlim, sahili, kıyası olmayan bir deniz gibidir. Bu sebeple, burada “Ben âlimim” diyen, aslında cahildir.

Bir şey bilmediğini idrak etmek, irfan işidir. Bu, her kula nasip olmaz. Bilgiyi insan içine sindirmezse, onu yaşamazsa, bu çeşit bilgi insana yük olur. Yunus, bu hususta ne güzel söylemiş:

*İlim, ilim bilmektir,
İlim kendin bilmektir,
Sen kendini bilmezsen
Ya nice okumaktır.*

*Okumaktan mana ne?
Kişi Hakk’ı bilmektir.
Çün okudun bilmezsin,
Ha bir kuru emektir.*

Resul-ü Ekrem sallallahü aleyhi ve sellem Efendimiz, “Allah’ım! Fayda vermeyen ilimden, korkmayan gönülden, duyulmayan ve kabul edilmeyen duadan, doymayan nefsten sana sığınırım” buyurmuştur.

Şimdi Mevlâna’ya dönelim, bakalım şeyhler hakkında ne buyuracak:

با سخن هم نور را همره کند - شیخ نورانی ز ره آگه کند

18645- Nurlanmış şeyh, insana Hakk yolundan haber verir. Onun sözü de, yüzü gibi nurludur. Söylediği sözlere, nuru da katar, yol arkadaşı eder.

تا حدیث را شود نورش روی - جهد کن تا مست و نورانی شوی

18646-Gayret et, çalış çabala da, ilahî aşkla mest ol. Nura kavuş. Senin sözün de, onun nuru ile nurlansın.

در عقیده طعم دوشابش بود - هر چه در دوشاب جوشیده شود

18647- Pekmez içinde ne kaynatılırsa kaynatılsın, pekmez tadını alır.

لذت دوشاب یابی تو از آن - از جزر و ز سیب و به و ز گردکان

18648- Havuç, elma, ayva, ceviz... Bunların hangisini pekmez içinde kaynatırsan, ondan pekmezin tadını alırsın.

پس ز علمت نور یابد قوم لد - علم اندر نور چون فر غرده شده

18649- Bilgi de nurla karışır kaynaşırsa, inatçı ve kötü kişiler bile, bilgiyle nurlanırlar, aydınlanırlar.

کاسمان هرگز نبارد غیر پاک - هر چه گویی باشد آن هم نورناک

18650- Ne söylersen, o söz nur olur, ışık verir. Çünkü gök, ancak tertemiz yağmur yağıdır.

ناودان بارش کند نبود بکار - آسمان شو ابر شو باران ببار

18651- Sen de gök ol, bulut ol, yağmur yağıdır. Oluk da yağmur yağıdır ama bir işe yaramaz.

آب اندر ابر و دریا فطرتی است - آب اندر ناودان عاریتی است

18652- Oluktaki su iğretidir, muvakkattır. Gelir geçer, hâlbuki bulutlarda ve denizdeki su, yaratılışında vardı.

وحی و مکتشف است ابر و آسمان - فکر و اندیشهست مثل ناودان

18653- Düşünce ve endişe, oluğa benzer. Vahiy, keşf ve ilham ise, buluttur, göktür.

ناودان همسایه در جنگ آورد - آب باران باغ صد رنگ آورد

18654- Yağmur suyu, bahçeyi yüz türlü renklerle süsler. Hâlbuki oluk, komşuları birbirine düşürür, kavga çıkarır.

Lüzumsuz düşüncelerimiz, dünyevi endişelerimiz, içimize sindiremediğimiz bilgilerimiz, oluğa, oluktan akan suya benzetilmiştir. Peygamberlere gelen vahiy, ermişlere gelen keşf ve ilham da, yağmura, ilahî rahmete teşbih edilmiştir. Bağlar, bahçeler, ekinler yağmurla yetişir, bereket ve bolluk yağmurla olur. Oluktan akan yağmur suları, aktığı yere zarar verir. Bazan komşunun evine, bahçesine akar, münakaşaya, kavgaya sebep olur.

چون مقلد بد فریب او بخورد - خر دو سه حمله به روبه بحث کرد

18655- Eşek, tilki ile iki üç kere münakaşaya girdi ama mukallit olduğundan, tilkinin hilesine kapıldı.

دمدمه‌ی روبه بر او سخته گماشت - طنطنه‌ی ادراک بینایی نداشت

18656- Görgüsü, anlayışı yoktu. Tilkinin hilesi, onu aldattı.

که زبونش گشت با پانصد دلیل - حرص خوردن آن چنان کردش ذلیل

18657- Yemek hırsı onu öyle aldattı ki, beşyüz delili varken yine de tilkiye alt oldu.

“AHLAKSIZ ADAMIN BİRİ, BİR OĞLANA KÖTÜLÜKTE BULUNURKEN, OĞLANIN BELİNDEKİ HANÇERİ GÖRDÜ, BU HANÇERİ NE İÇİN TAŞIYORSUN, DİYE SORDU; OĞLAN, BİRİSİ BENİM HAKKIMDA KÖTÜ DÜŞÜNÜRSE, BUNUNLA ONUN KARNINI DEŞERİM, DEDİ; AHLAKSIZ ADAM HEM KÖTÜ İŞİNİ BECERİYOR, HEM DE ALLAH’A HAMD OLSUN Kİ, BEN SENİN HAKKINDA KÖTÜ BİR DÜŞÜNCEYE KAPILMADIM; ”

حکایت آن مخنث و پرسیدن لوطی از او در حالت لواطه که این خنجر از بهر چیست گفت از برای آن که هر که با من بد اندیشد اشکمش بشکافم، لوطی بر سر او آمد و شد می‌کرد و می‌گفت الحمد لله که من بد نمی‌اندیشم با تو

هزل من هزل نیست تعلیم است - بیت من بیت نیست اقلیم است

“Benim beytim, beyt değil bir iklimdir, ülkedir. Benim şaka yapmam, açık saçık yazmam, şaka değil bir şeyler öğretmektir.”

“GERÇEKTEN DE ALLAH, SİVRİSİNEĞİ ÖRNEK GETİRMEKTEN ÇEKİNMEZ, ONDAN ÜSTÜN HAYVANLARI DA; YANİ ALLAH, BU ÖRNEKLE NE DEMEK İSTİYOR, DİYE İNKÂRA DÜŞEREK KÖTÜ DÜŞÜNENLERİ, GÖNÜLLERİ BOZULANLARI DA ÖRNEK GETİRİR, BU SÖZÜ SÖYLEYENLERE CEVAP OLARAK DA: O ÖRNEKLE ÇOĞUNU AZDIRIR, ÇOĞUNU DA DOĞRU YOLA GETİRİR, BUYURUR. ÇÜNKÜ HER SINAMA, TERAZİYE BENZER; ÇOK KİŞİNİN BU SINAMA YÜZÜNDEN BETİ BENZİ KIZARIR, GELİŞİR. ÇOK KİŞİ DE MURADINA EREMEZ, MAH-

RUM KALIR; BU HUSUSTA AZICIK DÜŞÜNÜRSEN, YÜCE SONUÇLARINDAN ÇOĞUNU BULURSUN”

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا، اى فما فوقها فى تغيير النفوس بالانكار، ما ذا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا، و آن گه جواب مى فرماید که این خواستم يُضِلُّ به كَثِيرًا و يَهْدِي به كَثِيرًا، که هر فتنه اى همچون میزان است بسياران از او سرخ رو شوند و بسياران بى مراد شوند، و لو تأملت فيه قليلا وجدت من نتايجه الشريفة كثيرا

Bu başlıkta geçen beyit, Hakim Senai Hazretleri'nin Hadikat-ül Hakika adlı meşhur kitabının 1275 senesi Hint baskısının 314. sahifesinde şu şekilde yazılıdır: “Benim şaka yapmam, şaka değil bir şeyler öğretmektir. Benim beytim beyt değil, bir iklimdir, bir ülkedir. Her ne kadar şaka ile ciddiyet birbirine zıt düşse de, benim şaka yapmam da, ciddiyetim de candan gelmektedir.”

Hazreti Mevlâna, Senai'nin birinci beytinde mısraların yerini değiştirmiştir. “Gerçekten de Allah...” şeklinde başlayan kısım da Bakara Suresi'nin 26. ayetinden alınmıştır: “Gerçekten de Allah, sivrisineği de örnek getirmekten çekinmez, ondan üstün hayvanları da...”

سر نگوں افکندش و در وی فشرد - کنده‌ای را لوطی در خانه برد

18658- Gençlere düşkün bir ahlaksız, evine bir oğlan götürdü. Onu baş edip kötülüğünü yapmaya koyuldu.

پس بگفتش بر میانست چیست این - بر میانش خنجرى دید آن لعین

18659- Kötü işini yaparken o lanetlenmiş adam, oğlanın belinde bir hançer gördü de, “Bu belindeki ne?” diye sordu.

بد بیندیشد بدرم اشکمش - گفت آن که با من ار يك بدمنش

18660- Oğlan, “Ahlaksızın biri, hakkımda kötü bir düşünceye kapılırsa, bu hançerle onun karnını deşerim” dedi.

بد نیندیشیده‌ام با تو به فن - گفت لوطی حمد لله را که من

18661- Ahlaksız adam, “Hamdolsun Allah’a ki, hile ile eve seni getirip, senin hakkında bir kötü düşünceye kapılmadım.”

چون نباشد دل ندارد سود خود - چون که مردی نیست خنجرها چه سود

18662- Erkeklik, mertlik olmadıktan sonra, hançerlerin ne faydası var? Yürekli, cesaret olmadıktan sonra, miğfer fayda verir mi?

بازوی شیر خدا هستت بیار - از علی میراث داری ذو الفقار

18663- Diyelim ki, Hazreti Ali'nin Zülfikar'ı sana miras kaldı. Allah arslanının kolu, kuvveti varsa, sen de kendini göster.

Zülfikar: Peygamber Efendimizin kılıçlarından birinin adıdır. Ağzı iki çatal olan bu kılıcı Hz. Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem Hazreti Ali'ye vermişti. Hazreti Ali'nin yiğitliği yüzünden, bu kılıç meşhur olmuştur.

کو لب و دندان عیسی ای وقیح - گر فسونی یاد داری از مسیح

18664- Diyelim ki, Hz. İsa'dan bir dua öğrendin. O duayı hatırlıyorsun. Ey çirkin adam! İsa'nın dudağı, dışı nerede?

Farzedelim ki, ölüleri dirilten Hz. İsa'nın nefesine maliksin. Onun duası da aklında. Ey çirkin adam! Sende Hazreti İsa'nın dudağı var mı ki, nefesinle, ölü gönülleri diriltessin!

کو یکی ملاح کشتی همچو نوح - کشتی سازی ز توزیع و فتوح

18665- Kazañ elde etmek için, diyelim ki bir gemi yaptın. Nuh gibi bir gemi kaptanı nerede?

کو بت تن را فدی کردن به نار - بت شکستی گیرم ابراهیموار

18666- Tatalım ki, İbrahim gibi put kırdın. Beden putunu onun gibi ateşe atabiliyor musun?

Saffat Suresi'nin 93. ayetine işaret vardır: **"Nihayet gizlice onları (Putları) sağ eliyle bir bir vurup kırdı."**

تیغ چوبین را بدان کن ذو الفقار - گر دلالت هست اندر فعل آر

18667- Bir delilin varsa, meydana çıkar, göster. O tahta kılıcı, o delil ile zülfikar hâline getir.

از عمل آن نعمت صانع بود - آن دلیلی که ترا مانع شود

18668- Seni kulluktan alıkoyan delil, sana Allah'ın bir gazabıdır.

از همه لرزان تری تو زیر زیر - خایفان راه را کردی دلیر

18669- Yolda korkanlara cesaret verdin, onları kuvvetli hâle getirdin ama sen hepsinden fazla korkmada, hepsinden fazla titremedesin.

در هوا تو پشه را رگ می‌زنی - بر همه درس توکل می‌کنی

18670- Herkese tevekkül dersi veriyorsun ama hırsından, havada uçan sivrisineğin damarını emiyor, kanını içiyorsun.

بر دروغ ریش تو کیرت گواه - ای مخنث پیش رفته از سپاه

18671- Ey askerın önüne düşen ahlaksız! Senin sakalının yalanına edep yerin şahittir.

ریش و سبالت موجب خنده بود - چون ز نامردی دل آکنده بود

18672- Gönül namertlikle dolu olduktan sonra, sakalınla bıyığına ancak gülerler.

Hız. Mevlâna, bu beyitlerde mukallitleri, sahte şeyhleri, erkek gibi görünen ama erkekliği olmayan, anormal, zavallı kişilere benzetiyor.

ریش و سبالت را ز خنده باز خر - توبه‌ای کن اشک باران چون مطر

18673- Yağmur gibi gözyaşları dökerek tövbe et de, bıyık ve sakalını alay mevzusu olmaktan kurtar.

تا شوی خورشید گرم اندر حمل - داروی مردی بخور اندر عمل

18674- Kulluk ederek erkeklik ilacını iç de, Koç burcundaki kızgın güneş ol.

Koç burcunun bir adı da Hamel burcudur. Gökte koç şeklinde kümelenmiş bulunan yıldızlar burcu. Güneş bu burca Mart'ın 21. günü girer. Gece ile gündüz bir olur. O güne, yeni gün manasına gelen Nevruz derler. O günden itibaren ilkbahar başlar. Güneş ısıtır.

تا که بی‌پرده ز حق آید سلام - معده را بگذار و سوی دل خرام

18675- Mideden vazgeç, gönlüne doğru yürü de, Allah'tan sana perdesiz, açık selam gelsin.

عشق گیرد گوش تو آن گاه کش - يك دو گامی رو تکلف ساز خوش

18676- Kendine çeki düzen vererek bir iki adım at da, aşk, kulağını tutup sana "Gel!" desin.

Ey sahte tarikat yolcusu, ey mukallit! Midene düşme. Yalnız yemeyi, içmeyi düşünme. Can semtine, gönül tarafına git. Midenin değil, gönlünün gıdasını, ruhun manevî gıdasını düşün ve öyle bir makama ulaş ki, orada sana Cenab-ı Hakk'ın perdesiz, vasıtasız selamı gele. Hakk, senin kalbine selam sıfatıyla tecelli ede. Yani Hakk'ı gönlünde bulasın.

Fakat bu dereceye ulaşmak için birkaç adım atmak, çalışmak, çabalamak, biraz zorluk çekmek, meşakkate katlanmak gerekir ki, kulağını aşkın eli tutup gerçek sevgiliye götürsün.

“EŞEK, HER NE KADAR ÇEKİNDİ İSE DE, SONUNDA TİLKİ HİLE İLE GALİP GELDİ. ONU, ARSLANIN BULUNDUĞU ORMANA ÇEKİP GÖTÜRDÜ”

غالب شدن حیلہی روباه بر استعصام و تعفف خر و کشیدن روبه خر را سوی شیر به پیشه

ریش خر بگرفت و آن خر را ببرد - روبه اندر حیلہ پای خود فشرد

18677- Tilki, hilede ayak diredi. Eşeğin sakalını tuttu, onu çekip götürdü.

دف زند که خر برفت و خر برفت - مطرب آن خانقہ کو تا کہ تفت

18678- Nerede o büyük tekkenin mutribi ki, aşk ile tef çalsın da, “Eşik gitti, eşik gitti” namesini tutursun.

Metinde “Hankah” olarak geçen bu kelime, büyük tekke manasına gelmektedir. Hankah yerine “Asitâne” kelimesi de kullanılır. Farsça “Asitân” kelimesinden alınmıştır. Asitân, eşik, dergâh manalarına gelmektedir. Asitâne, aynı zamanda “Payitaht”, yani başkent manasına da gelir. Tekke, umumi olarak dervişlerin toplandıkları, oturdukları, zikir ve mukabele yaptıkları yerdir. Konup göçen, dervişlerin misafir kaldıkları tekkelere de zaviye denir.

Bu beyitte geçen “Mutrip”, Arapça bir kelimedir. Zikir ve mukabele esnasında, ilahi okuyanlara, zilsiz tef, kudüm çalanlara verilen addır. Zevk ve neşe veren, eğlendiren manasına gelir. Mevlevîlerde, “Semahane” denilen ve sema edilen yerde, şeyh makamının karşısında ve yüksek bir yerde mutrip heyeti, yani ney ve kudüm çalanlarla ayin denen ve çoğu Hz. Mevlâna’nın olup bestelenmiş bulunan gazel ve rubailerini okuyan, ayinhanların bulundukları yere “Mutriphane” denir.

چون نیارد روبهی خر تا گیاه - چون که خرگوشی برد شیریں به چاه

18679- Bir tavşan arslanı kuyuya atarsa, bir tilki nasıl olur da eşeği çayırılığa çekip götürmez.

Bu beyitte, Mesnevî-i Şerif’in 1. cildinde geçen ve tavşanın hile ile arslanı kuyuya düşürmesi hikayesine işaret vardır.

جز فسون آن ولی دادگر - گوش را بر بند و افسونها مخور

18680- Kulağını tıka, efsunlara kanma. Ancak o ihsan ve lütf sahibi velinin efsununu dinle.

آن که صد حلواست خاک پای او - آن فسون خوشتر از حلوی او

18681- O velinin efsunu, helvadan da tatlıdır. O öyle mübarek bir zattır ki, onun ayağını bastığı toprak bile yüzlerce tada sahip olur, helva kesilir.

مایه برده از می لبهای وی - خنبهای خسروانی پر ز می

18682- Mana şarabıyla dolu koca küpler, onun dudaklarındaki ledün şarabından mayalanmıştır.

کاو می لبهای لعلش را ندید - عاشق می باشد آن جان بعید

18683- Gerçek velinin mübarek dudaklarından dökülen hakikat şarabını tatmayan, ondan uzak kalan kişinin canı, taklitçinin şarabının âşığıdır.

چون نگرده گرد چشمه‌ی آب شور - آب شیرین چون نبیند مرغ کور

18684- Kör kuş tatlı suyu göremezse, acı suyun kaynağının etrafında dönüp dolaşmaktan başka ne yapabilir?

Hız. Mevlâna’nın bu beyti, Seyyid Burhaneddin Tirmizî’nin şu beytini hatırlatmaktadır: “Tatlı sudan haberi olmayan kuş, bütün yıl gagasını acı suya daldırır, durur.”

Burhaneddin Hazretleri'nin Sure-i Muhammed tefsirinden irat ettikleri rubai veznindeki bu beyit ile, taklitçilerin peşinde gidenler, kıyasa dayanan bilgi karanlıklarında kalanlar, hakikat sahiplerinin, âşıklarının manevi zevklerinden haberi olmayanlar kastedilmektedir.

طوطیان کور را بینا کند - موسی جان سینه را سینا کند

18685- Can Musası, gönlü Sina hâline getirir. Kör papağanların gözlerini açar.

Gerçek veliden uzak kalmış olan kimse, bilmez ki can âleminin Musası, yani bir mürşid-i kâmil, marifet şekerini tatmayan, yakın lezzetinden haberi olmayan papağanların gözlerini açar ve Hakk'ı arayan kişinin, Hakk âşığının gönlünü Tur-i Sina gibi münacaat yeri eyler. Bu suretle Hakk âşığı, kendi gönlünde Cenab-ı Hakkla buluşur, konuşur. Hatta Eşrefoğlu Rumi Hazretleri'nin buyurdıkları gibi, Hakk âşığı için yalnız kendi gönlü değil, her yer Tur-i Sina kesilir.

Âşıklar dost didarım kanda baksalar göreler
Musaleyn münacata Tura tayin etmeyeler
Tur ne hacet âşıklara, çün her yerde maşuk bile
Daim münacat ederler, bir dem ayrı olmayalar.

لاجرم در شهر قند ارزان شدهست - خسرو شیرین جان نوبت زدهست

18686- Can Şirinin Hüsrevi nöbete çağırmakta, hasılı şehirde şeker ucuzlamıştır.

تنگهای قند و شکر می‌کشند - یوسفان غیب لشکر می‌کشند

18687- Gayb Yusufı ordu çekiyorlar, şükürdenliklerini getiriyorlar.

Bu beyitlerde geçen Can Şirin'den kasıt Peygamber'dir. Hasru: Aşk memleketinin şahı, her asırda gelen en büyük velidir. Sehr: Bu dünyanın sembolüdür. Şükür hakikat sırlarını göstermektedir. Gayb yusuflar, veliler, ifade edilmektedir.

بشنوید ای طوطیان بانگ درا - اشتران مصر را رو سوی ما

18688- Mısır'dan gelen develerin yüzleri bizim tarafa yönelmiş. Ey papağanlar! Şenlik seslerini işitin.

شکر ارزان است ارزان‌تر شود - شهر ما فردا پر از شکر شود

18689- Şehrimiz yarın şekerle dolacak; zaten şeker ucuz ama daha da ucuzlayacak.

همچو طوطی کوری صفراییان - در شکر غلطید ای حلوییان

18690- Ey tatlıya düşkün olanlar! Şeker içinde yuvarlanan safralıların körlüklerinin inadına, papağanlar gibi şekerlere gömülün.

Mısır'dan murat, uluhiyet mertebesi; develer ilahî hediyelere nail olan evliya; şenlik sesleri, evliyanın sesleri, sohbeler, halk âşıkları; safralılar, ruhani mizaçları bozuk olanlardır.

Allah'ın lütuflarına, ihsanlarına kavuşmuş velilerin yüzleri, bizim tarafımıza çevrilmiştir. Ey tarikat bahçesinin papağanları! Evliya-yı kiramın mübarek dillerinden dökülen nasihatları, ilahî sesleri dinleyin ki, onların sözleri, Allah'ın sırlarının mana şükrünü sunmaktadır. Yarın öte tarafta daha da ucuzlayacaktır. Marifet helvasından zevk almayan, ruhani mizaçları bozuk olan inkarcıların inadına, siz muhabbet şükrünü bolca yiyeceksiniz.

جان بر افشانید یار این است و بس - نیشکر کوبید کار این است و بس

18691- Şükür kamışını dövün, yapılacak iş ancak budur. Canlar saçın, canlar feda edin, sevgili ancak budur.

Ey mana şükrünün talipleri! Şükür kamışı gibi olan veliye hizmet edin. Sohbe devam edin. Onun tatlı olan sözlerini can kulağıyla dinleyin, Hakk'ı arayanların yapacakları iş budur. Ancak bu yolda canlar feda edin. Çünkü gerçek sevgiliden, Hakk'tan başka her şey boştur, fânidir.

چون كه شیرین خسروان را بر نشاند - يك ترش در شهر ما اينك نماند

18692- Şimdi şehrimizde bir tek ekşi yüzlü kalmadı. Çünkü Şirin Hüsrevleri tahta oturdu.

Şehir, velinin ve ona bağlı olanların, yani sadık müritlerin vücutlarının sembolüdür. Ekşi, beşerî huyları, cismani zevkleri göstermektedir. Şirin, gerçek sevgili, Hakk'tır. Hüsrevler, Hakk âşıklarıdır. Bu sembollere göre, şu mana çıkarılmaktadır: Bizim dostlarımızın vücutları şehrinde, cismanî zevkleri düşünen, beşerî huylara esir olan kimse kalmadı. Cümlesinin vücudu, mana şükründen, Hakk sevgisinden tatlılaştı. Gerçek sevgili, kendi sadık âşıklarını muhabbet tahtına çıkardı.

بر مناره رو بزن بانگ صلا - نقل بر نقل است و می بر می هلا

18693- Meze üstüne meze, şarap üstüne şarap... Artık minareye çık da, sala ver, herkesi çağır.

Ey ruhani zevklere talip olanlar! İlahî aşkın şarabını için. Şimdi ilahî meze üstüne meze, subhani şarap üstüne şarap vardır. Gafil olma, ömrünü boş yere geçirme. O ruhani mezeyi bedenden ve ilahî şarabı içtikten sonra, minareye çık, sala ver. Halkı hakikat mezesine, mana şarabına çağır. Hakk âşıkları, senin çağırışına uyarak gelsinler. Bu manevi mezelerden yesinler. Bu sevgi şarabından içsinler.

سنگ و مرمر لعل و زرین می شود - سرکه‌ی نه ساله شیرین می شود

18694- Dokuz yıllık sirke bile tatlılaşıyor. Taşla mermer zümrüt oluyor, altın hâlini alıyor.

Nice yıllık sirke gibi kötü huylular, taş ve mermer gibi kalpleri katılaşmış kişiler, bizim sohbetimize girer ve yolumuza düşerlerse, sözlerimizde olan manevi tatlılıkları yemekle güzelleşirler, latif olurlar.

ذرها چون عاشقان بازیکنان - آفتاب اندر فلک دستك زنان

18695- Güneş, gökyüzünde elceğizlerini çırpmakta, zerreler, âşıklar gibi birbirleri ile oynamaktadır.

Güneş, aydınlık olmayan, loş bir yere pencereden düşünce, toz tanelerinin havada uçuştugu, oynadığı görülür. Bu toz tanelerine zerre denir. Zerre, cismin bölünmeyen en küçük parçasıdır. Güneşe nispetle küçüklüğü dolayısıyla, büyük-küçük yerine, (ve bütün varlık alemi kastedilerek) güneşle zerre beraber kullanılır.

Bu beyitte, gökyüzünün güneşi, bizim aşkımızın, Bâtını zevkimizin tesiri ile ellerini çırparak devretmekte, zerreler onun nurundan âşıklar gibi oynamaktadır, demek isteniyor.

گل شکوفه می کند بر شاخسار - چشمها مخمور شد از سبززار

18696- Gözler, yeşillikten mahmurlaşmış; gül, dallar üzerinden çiçekler açıyor.

Âşıkların bâtını gözleri, mana çayırıklarının temasından mahmur oldu. Gül ağacı, bizim manevi zevkimizden neşelendi, dallar üstünde çiçekler açtı.

روح شد منصور انا الحق می زند - چشم دولت سحر مطلق می کند

18697- Devlet gözü, tam bir büyü yapmada, ruh Mansur oldu, "Enel Hakk" diye bağırmakta...

Manevi devlet sahibi olan velinin gözü insanı büyüler. İnsanı başka bir insan yapar. Saadet ehli olan insan-ı kâmilin bakışı, ona yakın olan kimseleri cismaniyetten kurtarıp mahza ruh mertebesine erdştirir. Ruh, ilahî aşk ile kendinden geçer de, Mensur gibi "Enel Hakk" diye feryat eder. Malum olduğu üzere Mansur, Ebul Meğis Gıyasettin Hüseyin bin Mansur-il Haccac'tır. Hallac, çok kere "Mansur" diye anılır. Beyzalıdır. Başka yerdendir, diyenler de var. Bağdat'ı yurt edinmişti. Yazdığı kitaplarda, söylediği sözlerde şeriata uymayan ifadeler bulunduğu için öldürölmesine fetva verilmiştir. Hicretin 309. senesinde Miladi 922'de, önce dövölmiş sonra darağıcına çekilmiştir. Elleri, ayakları ve en son başı

kesilmiştir. Sonra da, bedeni yakılmış ve külleri Dicle nehrine dökülmüştür.

گو ببر تو خر مباح و غم مخور - گر خری را می برد روبه ز سر

18698- Tilki, bir eşeği baştan çıkarırsa, alıp götürürse, bırak götürsün. Sen eşek olma da, gam yeme.

Yukarıdaki beyitte adı geçen Mansur, nur-u Hakkla kemal mertebesine ulaştı. Safi nur oldu. Kendi tayini ve maddi varlık kaydından kurtuldu. Kendinde fâni, Cenab-ı Hakkla baki olarak, “Ben Hakk’ım!” diye feryat etti. Bunu anlamayan, bu hâli tasdik etmeyen kişi, eşek seviyesine düşer. Eşek tabiatlı olur. Ehl-i Hakk’a uymaz da, tilki tabiatlı olan riyakâr adamlara uyar. Böylece nefsinin tabi olan eşek tabiatlı mukallidi, tilki tabiatlı yalancı şeyh yoldan çıkarırsa, gam yeme.

“ADAMIN BİRİNİN, KORKUDAN YÜZÜ SAFRAN GİBİ SARARMIŞ, DUDAKLARI MORARMIŞ, ELLERİ AĞAÇ YAPRAĞI GİBİ TİTRER HÂLDE KENDİNİ BİR EVE ATMASI; EV SAHİBİ, HAYROLA, NE OLDU? DİYE SORUNCA, ADAMIN, DIŞARDA EŞEKLERİ TUTUP GÖTÜRÜYORLAR, DEMESİ”

حکایت آن شخص که از ترس خوشتن را در خانه ای انداخت رخها زرد چون زعفران لبها کبود چون نیل دست لرزان چون برگ درخت، خداوند خانه پرسید که خیر است چه واقعه است، گفت بیرون خر می گیرند به سخره، گفت مبارک خر می گیرند تو خر نیستی چه می ترسی، گفت سخت به جد می گیرند تمییز برخاسته است امروز ترسم که مرا خر گیرند

Ev sahibinin “Peki, eşek değilsin ya, ne korkuyorsun?” demesine karşılık adam, “İşe öylesine sarılmışlar, öylesine girişmişler ki, korkarım bugün beni de eşek sanırlar da tutarlar” diyor.

زرد رو و لب کبود و رنگ ریخت - آن یکی در خانه ای در می گریخت

18699- Adamın biri, kaçtı, bir eve sığındı, yüzü sapsarı oldu; dudakları morarmış, rengi atmıştı.

که همی لرزد ترا چون پیر دست - صاحب خانه بگفتش خیر هست

18700- Ev sahibi, “Hayrola,” dedi. “İhtiyar adam gibi ellerin titriyor.”

رنگ رخساره چنین چون ریختی - واقعه چون است چون بگریختی

18701- Ne oldu? Neden kaçtın? Neden betin benzin böyle attı?

خر همی گیرند امروز از برون - گفت بهر سخره ای شاه حرون

18702- Adam, dedi ki: “Zalim padişahı eğlendirmek için, bugün dışarda ne kadar eşek varsa yakalıyorlar.”

چون نه ای خر رو ترا زین چیست غم - گفت می گیرند گو خر جان عم

18703- Ev sahibi, “Peki” dedi; “Ey amcasının canı! Eşekleri yakalıyorlarsa bundan sana ne, ne üzülyyorsun? Sen eşek değilsin ya.”

گر خرم گیرند هم نبود شکفت - گفت بس جدند و گرم اندر گرفت

18704- Adam, dedi ki: “Bu işe öyle girişmişler, öyle ciddiye almışlar ki, beni de eşek diye yakalarlarsa şaşılmaz.”

جد جد تمییز هم برخاسته ست - بهر خر گیری بر آوردند دست

18705- Eşek tutmasına öyle bir gayretle girişmişler, işe öyle bir sarılmışlar ki, onların insanla eşeği ayırt edecek hâlleri kalmamıştır.

صاحب خر را به جای خر برند - چون که بی تمییزیان مان سرورند

18706- Bir şeyi farkedemeyen kişiler başımıza geçerlerse, eşek sahibini de

eşek
diye ahıra götürürler.

هست تمییزش سمیع است و بصیر - نیست شاه شهر ما بی هوده گیر
18707- Fakat bizim şehrimizin padişahı, boş yere bir şey almaz. Onun ayırt edışı vardır. O, her şeyi duyar, her şeyi görür.

خر نه ای ای عیسی دوران مترس - آدمی باش و ز خر گیران مترس
18708- Adam, evde eşek tutanlardan korkma. Ey zamanenin İzası, sen eşek değilsin, korkma!

Bizim bâtinımız, şehrinin pâdişâhı, boş yere bir şey almaz. O, her şeyi bilen, gören bir padişah'tır. Nitekim Enfal Suresi'nin 37. ayetinde, **"Allah, murdarı (kafiri) temizden (müminden) ayırt etsin diye"** buyrulmuştur. Şu hâlde, ey hakikati arayan kişi, sen insan ol da, eşekleri yakalayanlardan, azap meleklerinden, şeytanlardan, zalimlerden, hilekâr olan kimselerden korkma. Çünkü sen, eşek huylu değilsin. Ey Hakk'ın nuruyla nurlanan kâmil insan! Nefsani mertebeden seyredip ruhani mertebeye ulaştığın için, mücerret ruh, kesilip zamanın İzası olmuşsun. Sen, nefis eşeğine hakim olmuşsun. Senin korkun kalmamıştır.

حاش لله که مقامت آخور است - چرخ چارم هم ز نور تو پر است
18709- Dördüncü kat gök bile, senin nurunla doldu. Haşâ, vallahi senin yerin ahır değildir.

Bir halk inancına göre, Hazreti İsa semaya yükselirken, yakasında dünyaya ait olan, yani dünya malı bulunan bir iğne bulunduğu için, dördüncü kat gökte kalmış, daha yukarılara yükselememiştir.

گر چه بهر مصلحت در آخوری - تو ز چرخ و اختران هم برتری
18710- Ey insanoğlu! Sen, bir iş yüzünden ahırdasın ama kadrin kıymetin gökyüzünden de yücedir, yıldızlardan da yücedir.

نه هر آن که اندر آخور شد خر است - میر آخور دیگر و خر دیگر است
18711- Emirahur başkadır, eşek başkadır. Her ahıra giren eşek değildir ki!
Ahır emiri ile arifler, veliler kastediliyor. Ehl-i dünya, nefsine esir olmuş kişiler de, eşek sayılıyor. Emirahurlar da, işi için ahıra girerler, muvakkat bir zaman kalırlar. Ahıra girdikleri için eşek olmazlar ki! Bu sebeple, bu dünya ahırında bulunanların hepsi de eşek olmamıştır. Eşek yaratılışlı olanlar, nefsaniyete kapılmış kimselerle ruhani mertebeye ulaşmış emirahur bir olur mu?

از گلستان گوی و از گلهای تر - چه در افتادیم در دنبال خر
18712- Ne diye böyle eşeğin kuyruğuna yapıştın, ardına düştün? Gül bahçesinden, yeni açan güllerden bahset.

وز شراب و شاهدان بی حساب - از انار و از ترنج و شاخ سیب
18713- Narlardan, turunçlardan, elma dallarından, şaraptan, sayısız güzellerden de bahset.

Fâni dünyayı çok sevenleri, ona yapışıp kalanları, eşeğin kuyruğuna yapışıp kalanlara benzetiyor. Manevi güzellikleri, ilahî güzellikleri, fâni olmayan, ebedî olan zevk ruhanileri, güllere, narlara, tervihlere ve insanı teşhir eden şeylere teşbih ediyor.

گوهرش گوینده و بیناور است - یا از آن دریا که موجش گوهر است
18714- Yahut dalgası bile inci olan ve incisi söz söyleyen ve gören denizden söz et.

بیضه‌ها زرین و سیمین می‌کنند - یا از آن مرغان که گل چین می‌کنند
18715- Yahut da devşiren, altın gümüş yumurta yumurtlayan kuşları anlat.

هم نگون اشکم هم استان می‌پرند - یا از آن بازان که کبکان پرورند

18716- Yahut da keklükleri besleyen, hem yüz üstü, hem sırt üstü uçan doğanlardan bahset.

Sır âleminin doğanları, mürşit ve mürebbilerin timsalidir. Bunlar, Hakk'ı arayan talipleri avladıkları için, doğan kuşlarına, Hakk'ı arayan talipler ise, onlara avlandıkları için keklüklere benzetilmiştir. Fakat sır âleminin doğanları, tabii doğanlar gibi avladıklarını hırpalamazlar, parçalamazlar. Bilakis onları beslerler, terbiye ederler. Onların hem yüz üstü, hem sırt üstü uçmaları, bazı şarihler göre, zahirleri ve bâtınları ile uçabilmelerinden dolayıdır. Tesir yapabilirler, manasındadır. Bazı şarihler ise, yüz üstü ve sırt üstü uçmalara, "Hakk ile kalbin sembolüdür" diye buyurmuşlardır ki, bu da kâmil insanın çeşitli yönlerini ifade etmektedir. Bir evvelki beyitte geçen "Altın ve gümüş yumurtlayan kuşlar" ise, sıdk ve ihlası göstermektedir. Bu güzel mecazlı ifadelerle, her şarih kendi zevkine ve anlayışına göre mana vermekte ve yorumlamaktadır.

پایه پایه تا عنان آسمان - نردبانهایی است پنهان در جهان

18717- Cihanda, gökyüzüne kadar basamak basamak uzanan gizli merdivenler vardır.

هر روش را آسمانی دیگر است - هر گره را نردبانی دیگر است

18718- Her grubun, her topluluğun ayrı bir merdiveni vardır. Her gidişin, her yürüyüşün başka bir göğü bulunmaktadır.

Bu cihanda hakikati arayanlar, Hakk'a ulaşmak isteyenler için gizli ve manevi merdivenler vardır. Herkes, başka başka merdivenlerden yukarılara doğru tırmanmaktadır. Böylece herkesin inancı, herkesin takip ettiği yol, derece derece son mertebeye yükselmektedir.

Dikkat edilirse bu beyitlerde "Ne kadar insan varsa, Allah'a kadar giden yolların adedi de o kadardır" sözünün ifadesi vardır.

Merdiven tabirini Mevlâna, Divan-ı Kebir'inin bir çok yerinde kullanmıştır. 2714 numaralı gazelinin bir beytinde şöyle buyurur:

"Gökyüzünün merdiveni senin içindedir. Aşk kanadını aç da, yüksel. Aşk kanadı olunca, insanda merdiven tedariki derdi kalmaz."

Hakk âşıkları, kendilerine manevî merdivenler ararlarken, dünyamızın sıkıcı hayatından ve kirliliklerinden bıkan bazı şairler de şöyle feryat ediyorlar:

*Bu zehir buğulardan yüksel çok uzaklara
Yukarı havalarda, git temizle kendini,
Ve bırak uzayların o temiz ateşini
İlahî bir kaynak gibi iç, kana, kana.*

ملك با پهنا و بی‌پایان و سر - هر یکی از حال دیگر بی‌خبر

18719- Her yeri, öbürünün hâlinden habersizdir. Başı ve sonu olmayan pek geniş bir mülk...

و آن در این خیره که حیرت چیستش - این در آن حیران که او از چیست خوش

18720- Bu, "O neden böyle hoş" diye şaşırılmış kalmış; o, "Bu neden böyle" diye şaşırılmış, hayrette kalmış.

Gerçekten, insanlardan her biri, başka kimsenin hâlinden habersizdir. Çünkü, Allah'ın mülkü çok geniştir ve ilahî şan sonsuzdur. Ona hudut yoktur. Herkese başka bir şekilde tecelli kılmış, herkes bir hâlle müteselli olmuştur. Çünkü ilahî hadiselerle nihayet yoktur.

Her şey, her hadise, onun bir çeşit tecellisinin mazharıdır. Herkes, "**De ki: Her biri kendi asli tabiatına göre hareket eder**" (İsra Suresi, ayet 84) ayet-i kerimesinin gereğince, kendi hakikatının icabı amel edicidir. Böylece bütün şahsiyetlerin işleri, hareketleri birbirine uymaz. Bir kimse, başka bir kimsenin kendi hareketinin aksine hareket ettiğini görürse, hayretler içinde kalır da, "Allah'ım! Acaba bu adam neden hoşlanıyor da,

böyle hareket ediyor” der. Öteki de, kendi hareketine şaşırان kimsenin davranışlarına hayret eder.

Fakat kader ve kazanın sırlarını bilen arifler ile, Allah’ın şanını, kudretini anlayan âlimler, birbirlerinin işlerindeki hakikate vakıf olmadıkları için şaşırıp kalanlar gibi şaşırmazlar, hayrete düşmezler. Çünkü Cenab-ı Hakk, bunlara öyle bir ilim ve irfan vermiştir ki, o ilim ve irfanla, bütün varlıkların ve hadiselerin ilahî isimlere mazhar, ilahî tecelliler ve sıfatlar olduğunu bilirler. Her şeyin kendi ayan-ı sabitesi üzere hareket ettiğini müşahade ederler. Her şeyin bir hikmet üzere halkolduğunu bildikleri için, kalplerine keder, ızdırıp ve huzursuzluk girmez.

Yukardaki ayet-i kerimenin hatırlattığı bir iki hadis-i şerifi de alarak, bu mevzuu biraz daha derinleştirelim:

“Bir dağın yerinden kopup gittiğini iştirseniz inanın. Fakat bir adamın huyunun değişikliğe uğradığını duyarsanız, inanmayın. Çünkü o adam hangi tabiatla yaratıldı ise, mutlaka ona uyar.” Bu hadis, İmam Ahmet bin Hanbel’in Müsned adlı eserinden alınmıştır.

Diğer bir hadis şöyle: **“Bir sahabi, Resulullah sallallahü aleyhi ve sellem sordu: -Ya Resulullah! Cennetlik olanlarla cehennemlik olanlar, bu dünyada bilinebilirler mi? Buyurdu ki: - Evet. Sahabi, tekrar sordu: - Öyle ise, amel edenler neden böyle amel edip duruyorlar? Bunun üzerine Resul-ü Ekrem, şöyle buyurdu: - Herkes hangi kabiliyet ve tabiatla yaratılmış ise yahut kendisine hangi mizaç ve tabiatın icabı kolaylaştırıldı ise, ona göre hareket eder.”** Bu hadis, Buhari’den alınmıştır.

هر درختی از زمینی سر زده - صحن ارض الله واسع آمده

18721- Allah’ın yeryüzü sahası çok geniştir. Orada her ağaç, bir yerden baş kaldırmış, boy atmıştır.

Allah’ın yeryüzü sahasının çok geniş olduğu, Kur’an-ı Kerim’deki birçok ayette geçer. Ezcümle Nisa Suresi’nin 97. Ankebut Suresi’nin 56. Zümer Suresi’nin 10. ayetlerinde...

که زهی ملک و زهی عرصه‌ی فراخ - بر درختان شکر گویان برگ و شاخ

18722- Yeryüzünde bulunan bütün ağaçlar ki, yapraklar, dallar “Ne güzel mülk, ne geniş saha” diye şükür etmektedirler.

Allah’ın yeryüzü sahası çok geniştir. Yerden baş kaldıran her ağaç, her bitki, hatta cansız sandığımız her şey, Allah’ı teşbih etmektedir. Kur’an-ı Kerim’de birçok ayette bu hususa işaret vardır. Ezcümle Hadid Suresi ve Saf Suresi’nin birinci ayetleri, **“Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allah’ı tesbih etmekte. O azizdir, hakimdir”** diye başlar. Bilhassa İsra Suresi’nin 44. ayeti, bu hususu daha etraflıca bildirmektedir: “Yedi gökle yer ve bunların içinde bulunanlar, onu tesbih eder. Hiç bir şey hariç değil, hepsi ona hamd ile tesbih eder. Fakat siz, onların tesbihlerini iyi anlamazsınız.” Bu ayet-i kerime Hac Suresi’nin 18. ayetine göre, Cenab-ı Hakk’ı yalnız canlı ve şuurlu gördüğümüz, mahlukların değil, bütün varlıkların, hayvanların, bitkilerin hatta cansız sandığımız her şeyin zikrettiği meydana çıkmaktadır. Bir şair, “Topraktan başkaldıran her ot, Allah tektir ve şeriki yoktur demektedir” der.

Gerçekten de her şey, gecenin karanlığı, gündüzün aydınlığı, güneşin ışıkları, ayın nuru, çağlayan nehirler, ırmaklar, açan çiçekler, yeşeren otlar, ağaçlar, gökyüzündeki yıldızlar, yeryüzünün toprakları, dağların kayaları, çöllerin kumları, denizlerin dalgaları, karalarda ve denizlerde yaşayan bütün hayvanlar, gözümüzün gördüğü ve görmediği bütün varlıklar, lisan-ı hâllerıyla Hakk’ı teşbihte, şükürde ve zikirdedir.

Bugün fen bile ispat etmiştir ki, kâinatta cansız diye birşey yoktur. Her varlığın atomu, manzume-i şemsiyenin gayet küçük bir örneği gibi dönüp durmaktadır. Böylece her varlık, hareket halindedir. Evet, her varlık canlıdır, kendine göre idraki vardır ve yaratıcıyı bilmekte ve zikretmektedir.

Muhyiddin Arabi Hazretleri’nin ifadelerine göre, bizim cansız sandığımız dağlar, kayalar, kendilerine has bir dille Allah’ı en çok zikretmektedir. Ondan sonra sırasıyla bitkiler ve hayvanlar, Hakk’ı çokça anmaktadırlar. Hayvanlardan sonra da, insanlar zikir sırasına girmektedir.

Arabi Hazretleri'ne göre, Allah'ı diğer varlıklara kıyasla en az zikreden insandır. Çünkü insan, diğer varlıklardan daha çok kayıtlarla bağlanmıştır. Nefsine uymuş, gurura kapılmış, Hakk'ı unutmuştur. Hâlbuki bizim fâni vücudumuzda bulunan hücreler ve hücrelerin atomları, haberimiz olmadan, bizden daha çok yaratıcıyı zikretmektedir. Biz kendi idrakimizi, diğer varlıklar gibi halk üzerinde toplayamıyoruz. Eşref-i mahluk olduğumuz hâlde, hayatın esiri olmuşuz. Bu yüzden, Allah'ı layık-ı veçhiyle düşünemiyoruz.

که از آن چه می‌خوری ما را بده - بلبان گرد شکوفه پر گره
18723- *Bülbüller, "İçtiğin şaraptan bize de sun" diye, kıvrım kıvrım çiçeklerin etrafında uçuşarak ötüşürler.*

سوی آن روباه و شیر و سقم و جوع - این سخن پایان ندارد کن رجوع
18724- *Bu sözün sonu yoktur. Sen yine dön de, o tilkinin, o arslanın, o hastalığın, o açlığın hikâyesini anlat.*

"TİLKİNİN EŞEĞİ ARSLANIN YANINA GÖTÜRMESİ; EŞEĞİN ARSLANDAN KAÇMASI; EŞEK DAHA UZAKTA İKEN, NE DİYE ACELE ETTİN DİYE, TİLKİNİN ARSLANI AZARLAMASI; ARSLANIN, HAYDİ GİT, ONU BİR DAHA KANDIR DA GETİR, DİYE TİLKİYE YALVARMASI"
بردن روباه آن خر را پیش شیر و جستن خر از شیر و عتاب کردن روباه با شیر که هنوز خر دور بود تعجیل کردی، و عذر گفتن شیر و لابه کردن روبه را شیر که برو بار دیگرش بفریب

تا کند شیرش به حمله خرد و مرد - چون که بر کوهش بسوی مرج برد
18725- *Arslan ona saldırısın da parçalasın diye, tilki, eşeği dağa çıkardı, çayırılığa götürdü.*

تا به نزدیک آمدن صبری نکرد - دور بود از شیر و آن شیر از نبرد
18726- *Eşek, arslandan uzaktı. Fakat arslan, eşeği görünce hırsından yaklaşmasına sabredemedi.*

خود نبودش قوت و امکان حول - گنبدی کرد از بلندی شیر هول
18727- *Birden korkunç bir tarzda kükredi. Fakat kımıldayacak, gücü kuvveti de yoktu.*

تا به زیر کوه تازان نعل ریز - خر ز دورش دید و برگشت و گریز
18728- *Eşek, bunu uzaktan gördü. Nalını atacakmış gibi ta dağın dibine kadar kaçtı.*

چون نکردی صبر در وقت و غا - گفت روبه شیر را ای شاه ما
18729- *Tilki, dedi ki: "Ey padişahımız! Kavga vaktinde neden sabretmedin?"*

تا به اندک حمله ای غالب شوی - تا به نزدیک تو آید آن غوی
18730- *O aptal sana yaklaşıyadı, hafif bir saldırıyla ona üstün gelirdin.*

لطف رحمان است صبر و احتساب - مکر شیطان است تعجیل و شتاب
18731- *Acele etmek, şeytanın hilesidir. Sabır ve tedbir ise, Allah'ın lütfudur.*
Bu beyitte, Peygamber Efendimizin *"Acele etmek şeytandan, yavaş, düşünerek iş yapmak Allah'tandır"* hadis-i şerifine işaret vardır.

ضعف تو ظاهر شد و آب تو ریخت - دور بود و حمله را دید و گریخت
18732- *Uzakta idi, saldıracağını anladı, kaçtı. Senin de zayıf oluşun meydana çıktı. Yüzünün suyunu yerlere döktü.*

تا بدین حد می‌دانستم فتور - گفت من پنداشتم بر جاست زور

18733- Arslan, "Kuvvetim yerinde, kendimi zail düşmemiş sandım. Bu kadar hâlsiz düştüğümü sanmıyordum" dedi.

صبر و عقل از تجوع یاوه گشت - نیز جوع و حاجتم از حد گذشت
18734- Açlığım, ihtiyacım, haddini aştı. Açlıktan sabrım da, aklım da kayboldu gitti?

باز آوردن مر او را مسترد - گر توانی بار دیگر از خرد
18735- Eğer elinden gelirse, bir kere daha aklını kullan. Onu buraya tekrar getir.

جهد کن باشد بیاری اش به فن - منت بسیار دارم از تو من
18736- Hile ile kaldırarak onu tekrar buraya getirirsen, sana karşı çok minnettar olurum.

بر دل او از عمی مهری نهد - گفت آری گر خدا یاری دهد
18737- Tilki, "Evet" dedi, "Allah yardım ederse, onun gönül gözünü mühürler, onu kör eder."

از خری او نباشد این بعید - پس فراموشش شود هولی که دید
18738- Beni görünce korkmuştu. Fakat korkusunu unutur, bu da onun eşekliğinden uzak değildir.

تا به بادش ندهی از تعجیل باز - لیک چون آرم من او را بر متاز
18739- Fakat onu kandırır da, tekrar buraya getirirsem, yine acele ederek emeği boşa çıkarma.

سخت رنجورم مخلخل گشته تن - گفت آری تجربه کردم که من
18740- Arslan, "Evet" dedi; "Tecrübe ettim ve anladım ki, pek hastayım, halsizim, neredeyse bedenim dağılıp gidecek."

من نجنبم خفته باشم در قوام - تا به نزدیکم نیاید خر تمام
18741- Eşek tamamıyla bana yaklaşmadıkça, yerimden bile kımıldamam, kendimi uyur gösteririm.

تا ببوشد عقل او را غفلتی - رفت روبه گفت ای شه همتی
18742- Tilki yola düştü: "Aman kardeşim! Sen bana himmet et de, aklını bir gaflet bürüsün."

که نگردد غره‌ی هر نابکار - توبه‌ها کرده است خر با کردگار
18743- Eşek, her kötü kişiye kanmamak için tövbeler etmişti.

ما عدوی عقل و عهد روشنیم - توبه‌هایش را به فن بر هم زنیم
18744- Onun tövbelerini hilelerim ile bozarım. Biz aklın da düşmanınız, aydın ahdin de.

فکرتش بازیچه‌ی دستان ماست - کله‌ی خر گوی فرزندان ماست
18745- Eşeğin başı çocuklarımızın topudur. Düşüncesi, aklı, bizim kurnazlığımızın oyuncağıdır.

پیش عقل کل ندارد آن محل - عقل کان باشد ز دوران زحل
18746- Zuhâl yıldızının hükmettiği saatte meydana gelen aklın, akl-ı küll karşısında hükmü olmaz, yeri bulunmaz.
Bir evvelki beyitte, tilki tabiatlıların dilinden demek istiyor ki, "Biz öyle kurnaz

varlıkları ki, eşeğin başı çocuklarımızın topu, düşüncesi de bizim kurnazlığımızın oyuncağıdır.” Aklını beğenmediklerimize “Eşek kafalı” demez miyiz?

Yukardaki beyitte geçen Zuhal yıldızı ise, efsanelere göre talii fena olan uğursuz bir yıldızdır. O hangi senenin taliine hükmederse, o sene hem çok sert ve soğuk geçer, hem de ölümlerin çok görüldüğü uğursuz bir sene olur. Zuhal yıldızının hükmü altında bulunan bir zamanda meydana gelen aklın, akl-ı küll karşısında ne hükmü olur, ne de değeri bulunur. Malum olduğu üzere akl-ı küll, Mutlak Varlık’tan ilk zuhur eden “Kudret”tir. Onun karşısında, uğursuz Zuhal yıldızının hükmü altında meydana gelen aklın yeri olur mu?

ما ز داد کردگار لطف خو - از عطار دوز زحل دانا شد او

18747- Akıl, Utarit’ten ve Zuhal’den feyz alır, bilgi sahibi olur. Biz ise, sıfatı ve huyu lütuf ve ihsan olan Allah’ın kereminden feyz alır, bilgi sahibi oluruz.

Eşeğin aklı, uğursuzluk sembolü olan Zuhal yıldızından bilgi sahibi olduğu gibi, Yunanlıların Hermes, Romalıların Merkür adını verdikleri Utarit yıldızından da feyz almış bilgi edinmiştir. Efsaneye göre, Utarit her yıldızla anlaştığı için münafık adını almıştı. Güzel ve yerinde konuşma timsali olduğu için, onun bir adı da “Gök kâtibi” anlamına gelen “Debir felek” idi. Manevi kuvvetlerden zekâ ve düşünce, buna mensup sayılırdı. Yukardaki beyitte ifade edildiğine göre, akıl bir taraftan uğursuzluk sembolü olan Zuhal’in tesiri altında kalmış, bir taraftan da Utarit’ten bilgi sahibi olmuştur. Hâlbuki bizim aklımız, ilahî bir mevhibedir. Sanatı ve huyu lütuf ve ihsan olan Allah’ın kereminden feyz almıştır. Burada eşeğin aklı, bizde de bulunan cüzi aklı temsil etmektedir. Buna “Akl-ı meaş” adı da verilir. İnsan, bununla cismani ihtiyaçlarını temin eder. Bu akılda, hakikatleri kavrama kabiliyeti yoktur. Bu, bir nevi eşek aklıdır. Fakat kemale ermiş insandaki akıl, her şeyin hakikatini kavrayabilen akl-ı küllün sembolüdür.

علم عند الله مقصدهای ماست - عِلْمُ الْإِنْسَانِ خِم طغرای ماست

18748- Tuğramızın kıvrımı “Allah, insana bilgi öğretti” ayetidir. Maksudımız ise, Allah indindeki bilgidir.

Bu beytin birinci mısrasında, Alak Suresi’nin şu 5. ayetine işaret vardır: “Allah, insana bilmediği şeyleri öğretti.”

İkinci mısrasında ise, Mülk Suresi’nin 26. ayetine işaret vardır: “Onlara de ki, ilim ancak Allah indindedir. Ben sadece açık anlatan bir Peygamberim.”

ربی الاعلی از آن رو می‌زنیم - تربیه آن آفتاب روشنیم

18749- Bizi o aydın güneş terbiye etmişti. O sebeple, “Rabbim yücelerin yücesidir” der dururuz.

“Rabbim yücelerin yücesidir, onu tesbih ederim” sözü, “Sübhane Rabbi-el- A’la” diyerek namazda secde esnasındaki zikridir.

بشکند صد تجربه زین دمدمه - تجربه گر دارد او با این همه

18750- Tilki, “Eşek hilemizi tecrübe etti ise de, buna rağmen yine hilemiz yüzlerce tecrübeyi kırar, bozar.”

در رسد شومی اشکستش در او - بو که توبه بشکند آن سست خو

18751- Belki o gevşek huylu eşek tövbesini bozar da, şomluğuna uğrar.

“AHDİ VE TÖVBİYİ BOZMAK, İNSANI BELAYA UĞRATIR, HATTA ÇARPAR; NİTEKİM CUMARTESİ GÜNLERİ BİR İŞ İSTEMEMELERİ EMREDİLEN YAHUDİLERLE İSA’NIN DUASIYLA KENDİLERİNE GÖKTEN SOFRA İNDİRİLENLER ÇARPILARAK, ONLARDAN BAZILARINI MAYMUN VE DOMUZ YAPTI; BU ÜMMETTE DE GÖNÜL ÇARPILIR; KIYAMETTE İSE, BEDENE GÖNLÜN SURETİNİ VERİRLER”

در بیان آن که نقض عهد و توبه موجب بلا بود بلکه موجب مسخ است چنان که در حق اصحاب سبت و در حق اصحاب مایدهی عیسی که وَ جَعَلَ مِنْهُمْ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ، و اندر این امت مسخ دل باشد و به قیامت تن را صورت دل دهند

Bakara Suresi'nin 65. ayetinde: **"Gerçekten siz cumartesi günü (balık avlama yasağına uymayıp) haddi aşanları bilirsiniz. Biz, onlara, aşağılık maymunlar olun, demiştik."**

Maide Suresi'nin 60. ayetinde: **"De ki, Allah nezdinde bundan daha kötü bir cezanın kimlere olduğunu sizlere haber vereyim mi? Allah'ın kendilerine lanet ettiği, üzerlerine gazap ettiği, onlardan bir kısmını maymun ve domuz suretine soktuğu kişiler ve tağuta tapanlardır. İşte bunlara (ahirette) yerleri daha fena doğru yoldan daha çok sapmış olan kimselerdir."**

Ayrıca bu hususta Araf Suresi'nin 163. ayetiyle 166. ayetlerinde konuya temas edilmektedir: **"Böylece onlar, kibirlenerek yasak edildikleri şeyi yapınca, kendilerine hor ve zelil maymunlar olun, dedik."**

Yukarıda geçen "Beden gönlün kılığına girer" cümlesinin manası, herkesin kalbi, gönlü, hangi surette ise, onun bedeni de o surette haşrolur manasındadır. Bir insan maymun tabiatlı ise, bedeni maymun şeklinde görünür demektir. Bu korkunç cezadan Allah'a sığınmak gerekir.

Dikkat edilirse yukarıda mühim bir meseleye temas edilmektedir. Gerek Musevilerden, gerekse Hz. İsa'ya bağlı olanlardan Hakk'ın emrini dinlemeyenler, ona isyan edenlerden bazıları, Allah'ın gazabına uğradılar. Maymun yahut domuza çevrildiler.

Maymunların birçok bakımdan şeklen, daha doğrusu fizikî bakımdan insanlara benzediğini gören Darwin, insanların maymundan geldiği görüşünü ileri sürdü. Maddi düşünenler, dini kanaatleri zayıf olanlar, bu görüşü hemen kabul ediverdiler. İnsanın maymundan geldiğini, daha doğrusu ceddimizin maymun olduğu kanaatine vardılar. Hâlbuki Darwin, daha sağlığında ortaya attığı nazariyenin çürüklüğünü anlamış, bir Felemenkli talebesine yazdığı mektupta bunu itiraf etmişti. Muhammed Ali Ayni'nin yazdığı "Hacı Bayram Veli" kitabının 4. sahifesinde, bu mektuptan parçalar vardır. Meşhur Marifetname sahibi Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri de, Darwin'in görünüşünün aksine, insanın maymundan değil, maymunun insandan çoğaldığını, yukarıda geçen ayetlere dayanarak açıkladı.

Hız. Mevlâna'nın bu bahiste üzerinde durduğu mesele ise daha başkadır. Şöyle ki, gerek Musevilerde ve gerekse İsevilerde Allah'ın cezasına uğrayan insan iken, maymuna çevrilenlerin ümmet-i Muhammed arasında görülmediğini, "Bu ümmette gönül çarpılır, kıyamette ise beden, gönlün kılığına gider" diye buyurmuştur. Diğer ümmetlerde olan suret değişikliğinin ümmet-i Muhammed arasında suret değişikliği şeklinde tecelli ettiğini yazmışlardır. Mesnevi'nin bir kaç yerinde bu konuya temas edilmiştir. Mesela "Bu dünyada köpek tabiatlı olanlar, öteki dünyada köpek şeklinde görünecekleri" ifade buyrulmuştur.

موجب لعنت شود در انتها - نقض میثاق و شکست توبه‌ها

18752- Ahdi ve tövbeyi bozmak, sonunda insanı lanete uğratar.

موجب مسخ آمد و اهلاک و مقت - نقض توبه و عهد آن اصحاب سبت

18753- Cumartesi günleri iş yapmamaları emredilen Yahudiler, tövbelerini bozdular da çarpıldılar, kötü bir ölümle öldüler.

که عهد حق شکستند از نبرد - پس خدا آن قوم را بوزینه کرد چون

18754- Allah, o kavmi maymun şekline soktu. Çünkü inat ettiler. Allah ahdini bozdular.

لیک مسخ دل بود ای ذو الفطن - اندر این امت نبد مسخ بدن

18755- Bu ümmette beden çarpılması yoktur ama ey akıllı kişi, gönül çarpılması vardır.

از دل بوزینه شد خوار آن گلش - چون دل بوزینه گردد آن دلش

18756- Bir adamın gönlü maymun gönlüne dönerse, bedeni de maymunun gönlünden daha aşağı olur.

خوار کی بودی ز صورت آن حمار - گر هنر بودی دلش را ز اختیاب
18757- O eşeğin gönlü de hakikatten haberdar olsaydı, bir hünere nail olmuş bulunsaydı, eşekliğinden ötürü hor bir hâle düşer miydi?

هیچ بودش منقصت ز آن صورتش - آن سگ اصحاب خوش بد سیرتش
18758- Ashab-ı Kehf'in köpeğinin huyu güzeldi, fakat köpek suretinde bulunuşu ona bir noksanlık verdi mi?
Ashab-ı Kehf için, Kur'an-ı Kerim'in Kehf Suresi'nin 9-27 ayetlerine bakınız.

تا ببیند خلق ظاهر کبت را - مسخ ظاهر بود اهل سبت را
18759- Cumartesi günleri iş yapmamaları emredilenler, halk azabı gözleri ile görsün diye, zahiren çarpıldılar.
Yani onlar, halk görsün de ibret alsın diye maddeten çarpıldılar. İnsan tenleri, maymun tenlerine çevrildi. Görünüşte insan iken, maymun oldular.

گشته از توبه شکستن خوک و خر - از ره سر صد هزاران دگر
18760- Yüzbinlerce kişi tövbeyi bozdukları için, iç âlemlerinde, iç yüzlerinde domuz ve eşek olmuşlardır.

Kalp gözleri açık olanlar, surete, görünüşe bakmazlar da, sirete, iç yüze bakarlar. Nitekim büyük Peygamberimiz Efendimiz, bir hadislerinde, **"Gerçekten de Cenab-ı Hakk, sizin dış görünüşünüze, suretinize, hatta gösteriş için yaptığınız amellerinize bakmaz da, sizin kalplerinize, niyetlerinize bakar"** buyurmuşlardır.

Böylece kalp gözleri açık olanlar, dış görünüşleri insan şeklinde olan, fakat tövbelerini, Allah'a karşı olan ahitlerini bozdukları için, iç yüzleri domuz ve eşek olan yüzbinlerce kişileri görürler. Bunların öteki âlemde, mahşerde, iç yüzleri ile haşrolacakları haber verilmiştir.

Rabiatül Adeviye Hazretleri'nin ilahî bir cezbeye kapılıp mahv hâline girdiği bir gün, tesettüre riayet etmeden, yani başını örtmeden sokağa fırladığı, çarşıda, pazarda bu şekilde dolaştığı söylenir. Rabia Hazretleri, Hasan-ı Basri Hazretleri'ne rastlayınca yüzünün yarısını kapadığından bahsedilir. Kendine gelip evine dönünce, bu hareketinin sebebini soranlara, "Ben çarşıda insan görmedim. Dükkânlarda oturan tilkilere rastladım. Sokaklarda dolaşan eşekler, domuzlar gördüm" diye cevap vermiştir. "Hasan-ı Basri Hazretleri'ni görünce, neden yüzünün yarısını örttün?" sualine karşılık da, "Ben onu bir yarım adam olarak gördüğüm için, yüzümün yarısını kapadım" diye buyurduğu söylenir.

"TİLKİNİN İKİNCİ DEFA KANDIRMAK İÇİN, O KAÇAN EŞEĞİN YANINA GELMESİ"

دوم بار آمدن روبه بر آن خر گریخته تا باز بفریبش

گفت خر از چون تو یاری الحذر - پس بیامد زود روبه سوی خر
18761- Sonunda tilki vakit kaybetmeden, yine eşeğin yanına geldi. Eşek, "Senin gibi dosttan çekinmek gerek" dedi.

که به پیش ازدها بردی مرا - ناجوانمردا چه کردم من ترا
18762- Ey adam olmayan, insanlık bilmeyen tilki! Ben sana ne yaptım ki, beni tuttun o ejderhanın yanına götürdün?

غیر خبث جوهر تو ای عنود - موجب کین تو با جانم چه بود
18763- Bana kin tutmana sebep neydi? Ey inatçı! Buna, senin yaratılışındaki kötülükten başka ne sebep olabilirdi?

نارسیده از وی او را زحمتی - همچو کژدم کاو گزد پای فتی
18764- Tıpkı ona hiçbir eziyet vermediği, dokunmadığı hâlde, gencin ayağını sokan akrep gibi, yaratılışın icabı bu kötülüğü yaptın.

Derler ki: Nasıl olmuşsa bir akrep, eşinden, yuvasından ayrı düşerek bir ırmağın karşı kısmına sürüklenmiş. Yuvasına dönmek için, boğulmak korkusundan ırmağa giremiyormuş. Hayli zaman aç kalmış. Bir gün ırmak kıyısında bir kurbağa görmüş, onun yanına gelmiş. Ona yalvarmış, yakarmış. “Ne olur,” demiş, “Beni sırtına al da, karşı tarafa geçir. Yuvama, eşime, beni ulaştır.” Kurbağa da, ona acımış, “Gel, sırtıma bin, seni karşı tarafa geçireyim” demiş. Akrep, kurbağanın sırtına çıkmış, su üzerinde seyahat başlamış. Tam ırmağın ortasına geldikleri zaman, akrep kurbağanın sırtında kımıldamaya başlamış. Kurbağa, “Kımıldama düşersin, bana sımsıkı sarıl ki, seni rahatça karşıya ulaştırayım” demiş. Akrep, “Senin yumuşak etine dayanamıyorum, seni sokmak istiyorum” diye cevap vermiş. Kurbağa, şaşırarak kalmış. “Ben sana ne yaptım ki, beni sokmak istiyorsun? Ben seni yuvana kavuşturmak için, seni sırtıma aldım, sana iyilik etmek istiyorum. Halbuki sen, beni öldürmek istiyorsun” deyince, akrep “Doğru söylüyorsun, fakat sokmak, zehirimi akıtmak, benim huyumdur, tabiatımdır. Ben huyumdan vazgeçemem” demesi üzerine, kurbağa suya dalarak onun boğulmasına sebep olmuştur.

نارسیده زحمتش از ما و کاست - یا چو دیوی کاو عدوی جان ماست

18765- Yahut da şeytan gibi... Bizden ona bir kötülük gelmemişken, o, bizim can düşmanımızdır.

Şeytanın insanlara düşman olduğu, bir çok ayetler ve hadislerde bildirilmiştir.

از هلاک آدمی در خرمی است - بلکه طبعا خصم جان آدمی است

18766- Tabiat bakımından, huy bakımından şeytan, insanoğlunun canının düşmanıdır. İnsanın helak olmasına sevinir. İnsanın mahvolması, onu kutlu eder.

خو و طبع زشت خود او کی هلد - از پی هر آدمی او نسکلد

18767- O, her adamın peşine düşer. Onu hiç bırakmaz, ondan hiç ayrılmaz. Onun kötü huyu, çirkin tabiatı, onu hiç bırakır mı?

هست سوی ظلم و عدوان جاذبی - ز انکه خبث ذات او بی‌موجبی

18768- Çünkü onun kötü huyu, sebebi yokken tutar. Onu zulme, düşmanlığa çeker götürür.

که در اندازد ترا اندر چهی - هر زمان خواند ترا تا خرگهی

18769- Her an, seni bir kuyuya atmak için bir otağa çağırır.

تا در اندازد به حوضت سر نگون - که فلان جا حوض آب است و عیون

18770- “Fılan yerde su ile dolu bir havuz var, kaynaklar var” der. Böylece seni baş aşağı havuza atmaya uğraşır.

اندر افکند آن لعین در شور و شر - آدمی را با همه وحی و نظر

18771- Gönlü uyanık, kendine vahiy gelen Hazreti Âdem'i bile, o melun, kötülüğe düşürdü, şerre uğrattı.

که رسد او را ز آدم ناحقی - بی‌گناهی بی‌گزند سابقی

18772- Hz. Âdem'in bir günahı bulunmazken, bir geçmişi yokken, bir haksızlık yapmamışken bile, şeytan bu kötülüğü yaptı.

Şarih Ankaravi Hazretleri, bu beyti şerh ederken, “Hayat-ül Hayvan”, yani Hayvanların Hayatı adındaki kitaptan aldığı şu hikâyeyi yazmaktadır:

Vaktiyle bir memlekette, İbn-i Hamir adında salih bir kişi vardı. Avcılığa düşküncü. Bir gün avlanmak için kırlara açıldı. Hayli dolaştı, yoruldu. Bir ağaç altına dinlenmek için oturdu. O sırada, yanına bir yılan geldi. “Ey Hamir! Allah rızası için beni düşmandan kurtar” diye yalvarmaya başladı. İbn-i Hamir, yılanı “Ben seni kimden kurtarayım?” diye sordu. Yılan, “Zalim bir adam beni takip etmekte ve beni öldürmek istemektedir.” Avcı, “Senin düşmanın nerededir?” diye sorunca, yılan “Düşmanım benim ardımdan gelmektedir. Acele

beni sakla” diye sızlandı. Bunun üzerine İbn-i Hamir, paltosunu açtı, “Gel, bunun içine gizlen” dedi. Yılan, “Benim düşmanım, paltonun altında da beni görür, bulur” dedi. Avcı, “Öyleyse, iç hırkamı açayım, gel koynuma gir, saklan” dedi. Yılan, “Benim düşmanım çok akıllıdır, orada da beni bulur, öldürür” diye söylendi. İbn-i Hamir, “Peki, ne yapayım, seni nasıl kurtarayım” deyince, yılan “Ağzını aç, senin içine gireyim, düşmanım gittikten sonra dışarı çıkarım” dedi. Avcı, “Benim içime girince, beni zehirleyeceğinden korkarım” dedi. Yılan, yemin etti, “Allah hakkı için söylüyorum, sana bir zararım dokunmaz. Korkma, ağzını aç, beni içine al, beni kurtar” diye yalvardı.

İbn-i Hamir, diyor ki: Bu yeminlere inandım, yalvarmalara kandım. Ağzımı açtım, yılan benim içime kayd. Biraz sonra elinde kılıç bulunan bir adam yanıma geldi. Bana, “Benim düşmanımı saklama, ver onu öldüreyim” dedi. Ben de, “Senin düşmanından haberim yoktur” dedim ama yalan söylediğim için, içimden Allah’a sığındım, affedilmemi istedim. Adam benimle hayli münakaşadan sonra çekilip gitti. Yılan, düşmanının gittiğini anlayınca, ağzımdan başını çıkardı, etrafı gözetledi, sonra tekrar içime kayd. Ben, “Düşmanın defolup gitti, artık korku kalmadı, içimden çık, rahatsız oluyorum, korkuyorum” dedim. Yılan, “Ey İbn-i Hamir! Düşmanımın gittiğine ben de inandım, fakat ben, senin içinden çıkmayacağım. İki şeyden birini kabul et. Ya senin ciğerini delerim yahut yüreğine zehirimi akıtırım” diye söylendi. Ben, yılanı “Sana ne kötülük yaptım. Bana kötülük yapmayacağına dair yeminler etmiştin. Yeminler, ahitler ne oldu?” dedimse de bir fayda vermedi. “Ceddin Âdem, benim dedemi cennetten sürdürdü. Bu sebeple ben, insanlardan Âdem’in yaptığına intikamını alıyorum. Bu sebeple seni zehirleyeceğim” dedi. Kati olarak beni zehirleyeceğine kanaat getirdikten sonra, “Hiç değilse hemen öldürme, bana mühlet ver. Şu dağa yakın bir yerde kendime bir mezar hazırlayayım. Beni orada öldür, cesedim açıkta kalmasın” diye yalvardım, o da mücade etti.

Dağa doğru yürümeye başladım. Hayatımdan ümidimi kesmiştim. O sırada yüzümü gökyüzüne çevirip, “Ya latif! Ya latif!” diye Cenab-ı Hakk’a yalvardım, yakardım. Bu duayı ettikten sonra, birdenbire güzel ve nurlu bir adam karşıma çıktı ve bana selam verdi. “Kardeşim, yüzün neden bu kadar solgun, neden böyle perişan bir hâldesin?” dedi. Ben, “Zalim bir düşmanın korkusundan bu hâldeyim, ölüme doğru gidiyorum” deyince, “Bahsettiğin düşmanın nerede?” diye sordu. “Düşman benim içimde” dedim. Bunun üzerine, o mübarek zat bir ot yaprağı aldı, benim ağzıma koydu ve beni kusturdu. Böylece, yılan içimden dışarı atıldı. Ben de hemen onu öldürdüm. Sonra, o güzel adama “Sen kimsin?” diye sordum. Adam tebessüm ederek, “Ben Hızır’ım. Hakk Teala seni kurtarmaya beni memur etti. Geldim, seni kurtardım. Ey İbn-i Hamir! Şu nasihatini aklından çıkarma. İyiliği ancak layık olanlara yap.”

که ترا در چشم آن شیری نمود - گفت روبه آن طلسم سحر بود

18773- Tilki, dedi ki: “O bir büyü, bir tılsımdı. Senin gözüne arslan gibi göründü.”

که شب و روز اندر آن جا می‌چرم - ورنه من از تو به تن مسکین‌ترم

18774- Yoksa ben, beden bakımından cüssece senden zayıfım. Öyle olduğu hâlde, gece gündüz orada otluyorum.

هر شکم خواری بدان جا تاختی - گر نه ز آن گونه طلسمی ساختی

18775- Eğer o çeşit bir tılsım yapmasalardı, her obur, her yemesini seven, oraya koşardı.

بی‌طلسمی کی بماندی سبز مرج - يك جهان بی‌نوا پر پیل و ارج

18776- Fillerle, ejderhalarla dolu aç bir dünya varken, öyle bir ova tılsımsız yemyeşil kalır mıydı?

که چنان هولی اگر بینی مترس - من ترا خود خواستم گفتن به درس

18777- Zaten ben öyle korkunç bir şey görürsem, sana “Sakin korkma!” diyecektim.

Yukarıdaki iki üç beyitte tılsım, büyü kelimesi geçmektedir. Eskiden hazinelerin, harabelere gömülen definelerin bulunmaması için, oralara tılsım veya büyü yaparlarmış. Kıymetli şeyleri çalmak isteyenlerin gözüne yılanlar görünürmüş. Bu inançla oralara kimse yaklaştırmış. Tilki de eşiği kandırmak için, o yeşil ovanın tılsımlı, büyülü olduğunu, onun için gözüne arslan göründüğünü söylemektedir.

که بدم مستغرق دل سوزیات - لیک رفت از یاد علم آموزیات

18778- Fakat gönlüm senin hâline acıdı da, daldım; sana bunları söylemeyi unuttum.

می‌شتابیدم که آیی تا دوا - دیدمت در جوع کلب و بی‌نوا

18779- Seni köpek açlığına tutulmuş, zavallı, yiyeceksiz kalmış bir hâlde gördüm de, derdine bir derman olayım diye acele ettim.

کان خیالی می‌نماید نیست جسم - ورنه با تو گفتمی شرح طلسم

18780- Yoksa sana önceden tılsımı anlatırdım. Görünenin arslan değil, bir hayal olduğunu söyledim.

“EŞEĞİN TİLKİYE CEVABI”

جواب گفتن خر روباه را

تا نبینم روی تو ای زشت رو - گفت رو رو هین ز پیشم ای عدو

18781- Eşek, dedi ki: “Ey düşman! Önümden çekil git. Git de, ey çirkin yüzlü, senin suratını görmeyeyim.

روی زشتت را کریه و سخت کرد - آن خدایی که ترا بد بخت کرد

18782- Seni bi-baht bir hâle sokan Allah, çirkin yüzünü de pek iğrenç bir şekilde yaratmış.

این چنین سغری ندارد کرگدن - با کدامین روی می‌آیی به من

18783- Bana hangi yüzle geliyorsun? Gergedanın derisi bile, yüzün gibi kalın derili değildir.

که ترا من ره برم تا مرغزار - رفته‌ای در خون جانم آشکار

18784- “Seni çayırılığa götürüyüm” diyerek, apaçık canıma kasdettin.

باز آوردی فن و تسویل را - تا بدیدم روی عزرائیل را

18785- Azrail'in yüzünü gözlerimle gördüm. Sonra da yine geldin, beni kandırmaya çalışıyorsun.

جانورم جان دارم این را کی خرم - گر چه من ننگ خرانم یا خرم

18786- Ben ister eşek olayım, ister eşeklerin en kötüsü, en kusurlusu olayım. Nihayet benim de canım var. Bunu nasıl feda edebilirim? Senin hilene nasıl kanarım?

طفل دیدی پیر گشتی در زمان - آن چه من دیدم ز هول بی‌امان

18787- Benim gördüğüm o amansız, o müthiş korkuyu çocuk görseydi, derhal ihtiyarlardı, kocardı.

سر نگون خود را در افگندم ز کوه - بی‌دل و جان از نهیب آن شکوه

18788- O korkudan, o heybetten, kendimi cansız, gönülsüz bir hâlde dağdan baş aşağı attım.

چون بدیدم آن عذاب بی‌حجاب - بسته شد پایم در آن دم از نهیب

18789- O, apaçık gazabı görür görmez, korkudan ayağım bağlandı.

بر گشا زین بستگی تو پای من - عهد کردم با خدا کای ذو المنن

18790- Lütüflar, ihsanlar sahibi Allah'a ahdettim. Ya Rabbi! Ayağımdaki şu bağı çöz.

عهد کردم نذر کردم ای معین - تا ننوشم وسوسه‌ی کس بعد از این

18791- Ey benim yardımcım Allah! Bundan sonra ahdim olsun, nezrim olsun, kimsenin sözüne, vesvesesine kanmayayım.

ز آن دعا و زاری و ایمای من - حق گشاده کرد آن دم پای من

18792- O dua, o sızlanma, o niyaz sebebiyle, Allah, o anda ayağımın bağını çözdü.

چون بدی در زیر پنجه‌ی شیر خر - ورنه اندر من رسیدی شیر نر

18793- Yoksa o erkek arslan bana yetişseydi hâlim ne olurdu? Arslanın pençesi altında, eşek ne hâle gelir?

سوی من از مکر ای بئس القرین - باز بفرستادت آن شیر عرین

18794- Ey kötü arkadaş! O kükreyen arslan, yine beni kandırman için seni buraya gönderdi.

که بود به مار بد از یار بد - حق ذات پاک الله الصمد

18795- Herkes ve her şeyin kendisine muhtaç olduğu, hiçbir şeye ihtiyacı bulunmayan Allah'ın tertemiz zatına yemin ederim ki, kötü yılan kötü dosttan iyidir.

Bu beyitte, İhlas Suresi'nin 2. ayetinden lafzi iktibas vardır.

یار بد آرد سوی نار مقیم - مار بد جانی ستاند از سلیم

18796- Kötü yılan, insanın canını alır; fakat kötü dost, insanı ateşe atar, yakar, yandırır.

خو بدزد دل نهان از خوی او - از قرین بی‌قول و گفت و گوی او

18797- İnsan, konuşmasıyla kötü arkadaşından huy kapar.

دزد آن بی‌مایه از تو مایه را - چون که او افکند بر تو سایه را

18798- Doğruluktan nasibi olmayan, sermayesi bulunmayan arkadaş, sana gölgesini düşürürse, senin sermayeni de alır gider.

Bir mütefekkir, "Arkadaşlık, her zaman gölge veren bir ağaçtır" diye düşünmüştür. Mevlâna'ya göre, doğruluktan nasibi olmayan kötü bir arkadaşın gölgesine sığınmamalıdır. Arkadaşlığı devam ettirmenin biricik yolu, onu denemeye kalkmamaktır. Arkadaşlığı, fırtınalı havalarda ters dönen şemsiyeye benzetilenler de vardır.

یار بد او را زمرد دان که هست - عقل تو گر ازدهایی گشت مست

18799- Aklın sarhoş bir ejderha bile olsa, şunu iyi bil ki, kötü arkadaş onun zümrüdüdür.

طعن اوت اندر کف طاعون نهد - دیده‌ی عقلت بدو بیرون جهد

18800- Fena arkadaş, aklının gözlerini kamaştırır, seni körleştirir. Onun tanetmesi, kınaması da, seni taun hastalığının eline teslim eder.

İnsanın aklı, kuvvette ve kudrette sarhoş bir ejderha bile olsa, onun kuvvetine ve kudretine güvenme, aklınla mağrur olma. Çünkü kötü arkadaş, senin görüşüne ve hassalarına zümrüt gibi tesir eder. Eski bir inanca göre zümrüt, parlıltısı ile yılanın, ejderhanın gözlerini kör edermiş. Bu yüzdendir ki, kötü arkadaşın huyu, aklın gözünü

kamaştırır, kör eder. Akıl gözünün nuru ve idraki, fena arkadaş yüzünden dışarı fırlar. İnsan, aklını kullanamaz, basiretsiz kalır. Kötü arkadaşın şerri, insanı âdeta taun illetine teslim eder. Böylece güzel huylar ölür, kalp katılaşır.

“TİLKİNİN EŞEĞE CEVAP VERMESİ”

جواب گفتن روباه خر را

لیک تخیلات و همی خرد نیست - گفت روبه صاف ما را درد نیست

18801- Tilki, “Bizim saf gönlümüzde tortu yoktur. Fakat vehmin doğurduğu hayaller de küçümsenemez.”

ور نه بر تو نه غشی دارم نه غل - این همه وهم تو است ای ساده دل

18802- Ey saf gönüllü! Bütün bunlar, senin vehmindir. Yoksa sana karşı gönlümde ne bir kötülük düşüncesi var, ne de bir hile.

بر محبان از چه داری سوء ظن - از خیال زشت خود منگر به من

18803- Kendi çirkin hayaline kapılarak bana bakma! Seni sevenlere karşı ne de kötü zanda bulunuyorsun?

گر چه آید ظاهر از ایشان جفا - ظن نیکو بر بر اخوان صفا

18804- Temiz, saf kardeşler hakkında iyi zanda bulunan, zahiren onlardan cefa bile görsen, haklarında kötü düşünceye kapılma.

Beyitte, İhvan-ı Safa olarak geçen “Temiz, saf kardeşler”, Hicretin 2. asrında kurulan, 3. asrında merkezi Basra olan bir cemiyetin adıdır. Bu gizli cemiyetin ortaya koyduğu 52 risaleye “Risale-i İhvan-ı Safa” denmiştir. Bu risaleler, çeşitli bilgileri ihtiva etmektedir. Bu risalelerin İslam düşüncesine tesiri büyük olmuştur. Bu risaleleri ile Hint, İran ve Yunan felsefesini İslami inançlara uydurmak isteyen İslam mütefekkirlerini, hükemasını ve onların düşüncelerini büyük ölçüde etkilemiştir. Bunlar, aşırı vahdet-i vücud erbabından olup tasavvuf ehlinin görüşlerine de tesir etmişlerdir.

Hız. Mevlâna, İhvan-ı Safa tabirini bu cemiyeti kastederek söylemiyor. Temiz kardeşleri müminler manasına alıyor. “**Müminler kardeşler**”: Hucurat Suresi’nin onuncu ayetine işaret buyuruyor. Esasen Hız. Mevlâna, İslami esaslardan, Muhammedî inançlardan zerre kadar ayrılmayan büyük bir velidir. İslami olmayan bütün görüşlere, inançlara itibar etmemiş, sırtını çevirmiştir.

صد هزاران یار را از هم برید - این خیال و وهم بد چون شد پدید

18805- Bu kötü hayal, bu kötü vehim, bu kötü zan meydana çıktı da, yüz binlerce dostu birbirinden ayırdı.

Hazreti Mevlâna, gerek bu beyitte ve gerekse bir evvelki beyitte, “Birbiriniz hakkında kötü zanda bulunmayınız” diyor. Kötü zannın yüz binlerce dostu birbirinden ayırdığından bahsederken, Kur’an-ı Kerim’in Hucurat Suresi’nin 12. ayetine işaret buyurmaktadır: “**Ey iman edenler! Zannın bir çoğundan kaçının, çünkü bazı zan vardır ki günahlıdır.**”

عقل باید که نباشد بد گمان - مشفقى گر کرد جور و امتحان

18806- Şefkat gösteren, acıyan birisi sana cevretse, seni sınasa, akıllı isen onun hakkında kötü zan düşünmezsın.

آن که دیدی بد نبد بود آن طلسم - خاصه من بد رگ نبودم زشت اسم

18807- Hele ben, adım kötüye çıkmışsa da, hiç de kötü kişi değilim. Senin gördüğün arslan değildi, tılsımdı.

عفو فرمایند یاران ز آن خطا - ور بدی بد آن سگالش قد را

18808- O başına gelen şeyi, kötü bile olsa, o hatayı dostlar affederler, hoş

görürler.

هست رهرو را یکی سدی عظیم - عالم وهم و خیال طمع و بیم
18809- *Vehim âlemi, ümit ve korku hayali, yolcuya büyük bir engeldir.*

چون خلیلی را که بد شد گزند - نقشهای این خیال نقش بند
18810- *Bu nakışlar, hayalden doğan bu şekiller, bu görünüş, dağ gibi Halil'e bile zarar verdi.*

Bu beyitle ve bundan sonraki beyitle de, Hz. İbrahim'in hayallere kapıldığına, görünüşlere aldandığına işaret vardır. Bu husus, Enam Suresi'nin 75-79. ayetlerinde zikredilmektedir: *"Vakta ki İbrahim'in üzerini gece bürüdü, bir yıldız gördü: Bu mu benim Rabbim, dedi. Derken yıldız batıverince: Ben öyle batanları sevmem, dedi."*

چون که اندر عالم وهم اوفتاد - گفت هذا ربِّي ابراهيم راد
18811- *Cömert İbrahim bile vehim âlemine düşünce, yıldıza "Bu benim Rabbimdir" dedi.*

آن کسی که گوهر تاویل سفت - ذکر کوکب را چنین تاویل گفت
18812- *Tevîl incisini delen o zat, yıldızı görünce böyle yorumladı.*

آن چنان که را ز جای خویش کند - عالم وهم و خیال چشم بند
18813- *Gözleri bağlayan vehimle hayal, öyle bir dağı bile yerinden oynattı.*

خربط و خر را چه باشد حال او - تا که هذا ربِّي آمد قال او
18814- *Hazreti İbrahim bile, "Bu benim Rabbimdir" derse, artık kazpalazı ile eşeğin hâli ne olur?*

در بحار وهم و گرداب خیال - غرق گشته عقلهای چون جبال
18815- *Dağlara benzeyen akıllar, vehim denizlerinde ve hayal girdablarında garkolur.*

کو امانی جز که در کشتی نوح - کوهها را هست زین طوفان فضوح
18816- *Bu kötülük tufanı dağları bile aşarken, Nuh'un gemisine binenlerden başka kim eman bulur?*

گشت هفتاد و دو ملت اهل دین - زین خیال ره زن راه یقین
18817- *Bu yakın yolunun, gerçek inanç ehlinin yolunu kesen hayal yüzünden, din ehli yetmiş iki fırkaya bölündü.*

Bu beyitte, manası şu olan bir hadis-i şerife işaret vardır: *"Musa'nın kavmi, kendisinden sonra yetmiş bir fırkaya bölündü, içlerinden bir fırka kurtulmuştur. İsa'nın yolunda olanlar, İsa'dan sonra yetmiş iki fırkaya ayrıldı. İçlerinden bir fırka kurtulmuştur. Yetmiş bir fırkası cehennemlik olmuştur. Benim ümmetim de, benden sonra yetmiş üç fırkaya ayrılacaklardır. Bu yetmiş üç fırkadan tek bir fırka kurtulmuştur. Geriye kalan yetmiş iki fırkanın yeri cehennemdir."*

موی ابرو را نمی‌گوید هلال - مرد ایقان رست از وهم و خیال
18818- *Ancak yakın eri, kâmil insan, vehimden ve hayalden kurtulur da, kaşının kılına hilal demez.*

موی ابروی کژی راهش زند - و آنکه نور عمرش نبود سند
18819- *Bir kimse, Ömer'in nuruna dayanmadıkça, onun kaşının eğri, kıvrılmış kılı, yolunu vurur.*

Yukarda geçen iki beyit ile Hz. Mevlâna, Mesnevî-i Şerif'in ikinci cildinin başında

geçen bir hikayeye işaret buyuruyorlar. O hikâyede bir kısım halk, Ramazan ayının ince hilalini görmek için Hazreti Ömer Radiyallahu anı ile beraber ufka bakarlar. Halk arasında bulunan pek yaşlı bir adam, “Ya Ömer! İşte Ramazan hilalini ben gördüm” diye iddiada bulunmuş, Hazreti Ömer, “O ince hilal şeklinde gördüğün, senin hayalindir. Çünkü benim gözüm, senin gözünden daha iyi görür. Ben gerçek hilali görmüyorum. Sen kaşının üstündeki eğilerek gözünün önüne gelen bir kılı hilal sanıyorsun” buyurmuş, gerçekten ihtiyar kaşını eliyle sıvazlayınca, kıl gözünün önünden kalktı ve Ramazan hilali şeklinde görülen hayal kayboldu.

Her devirde hayal ehli, hikayede geçen ihtiyara benzer. Yakın eri, kâmil insan da Hazreti Ömer gibidir. Yakın eri, vehim ve hayal dağdağasından kurtulmuştur. Onlar, kaştaki eğilmiş kılı hilal sanmazlar. Onlar, hakikati görürler. İnsan, Hazreti Ömer gibi kâmil bir insanın nuruna dayanmadan hakikati göremez. Hayale kapılır kalır.

تخته تخته گشته در دریای وهم - صد هزاران کشتی با هول و سهم

18820- Yüz binlerce koskocaman gemi, vehim denizinde paramparça olmuştur.

ماه او در برج وهمی در خسوف - کمترین فرعون چیست فیلسوف

18821- Bunların en aşağısı, akıllı filozof Firavun’dur. Onun ayı da, vehim burcunda husufa uğramış, tutulmuştur.

وان که داند نیستش بر خود گمان - کس نداند روسپی زن کیست آن

18822- Hiç kimse, namussuz kadın kimdir, hangi kadındır, bilemez. Bilen, o kadını iyice tanıyan da, hakkında şüpheye düşmez.

از چه گردی گرد وهم آن دگر - چون ترا وهم تو دارد خیره سر

18823- Vehim başını döndürmüşse, seni şaşkına çevirmişse, neden öbür vehmin etrafında dönüp dolaşırsın?

چه نشستگی پر منی تو پیش من - عاجزم من از منی خویشتن

18824- Ben, kendi benliğimden âciz kaldım. Sen, neden benliğinle dolu bir hâlde karşımda oturup durursun?

تا شوم من گوی آن خوش صولجان - بی من و مایی همی جویم به جان

18825- Ben, canla başla, benlikten, bizlikten kurtulmuş birisini aramaktayım. Onu bulup da, onun güzelim çomağına, çöğenine top olmak isterim.

دوست جمله شد چو خود را نیست دوست - هر که بی من شد همه منها خود اوست

18826- Kim benliğinden, varlığından kurtulursa, bütün benlikler onun olur. Kendisine dost olmayan, kendi benliğini sevmeyen, herkesin dostu olur.

ز انکه شد حاکی جمله‌ی نقشها - آینه بی نقش شد یابد بها

18827- Ayna, nakışsız bir hâlde ise, üstünde bir şey, bir toz yoksa, değer kazanır. Çünkü o zaman tertemiz olur da, bütün nakışları aksettirir.

Dikkat edilirse görülür ki, yukarıdaki dört beyitte Hz. Mevlâna hep benlik üzerinde durdu. Gerek Mesnevî-i Şerif’in birçok yerinde, gerekse Divan-ı Kebir ve diğer eserlerinde Mevlâna, benliğin insanı hakikat yolundan alıkoyduğunu tekrarlar. Mesela Divan-ı Kebir’in, Firuzanfer basımı 6. cildinin 243. sahifesinde, “Gel, gel, daha yakın gel. Bu yol vuruculuk ne zamana kadar sürüp gidecek? Mademki sen, bensin. Ben de senim. Artık bu senlik ve benlik nedir?” beyti ile başlayan gazelinde, “Haydi şu benlikten kurtul, herkesle anlaş, hoş geçin. Kendinde kalınca, bir zerre, bir damlasın. Fakat herkesle birleştin kaynaştın mı, bir maden kesilirsin, bir umman olursun” diye buyurur.

Yunus Emre de, “Al gider benden benliği, doldur içime senliği” der.

Seyyid Nizam da, şiirlerinde benlikten şikayet eder:

Al bende benlik kalmasın,

Kimler halim bilmesin
Nam ve nişanım kalmasın
Pinhanın olayım senin.
İlahi! koma benlik bende ya Rab
Vücudum bi-vücut et sende ya Rab
Gönül ayine senin sil gubarın,
Heman sen ol, görünen anda ya Rab
Ben benliğimi, bende yitirdim seni buldum.

16. yüzyılda yaşayan ve Bayrami tarikatına mensup olan Vizeli Kaygusuz Alaaddin'in de benlikten bahseden şiirinden birkaç kıta almadan geçemedim:

Ben bu yolu böyle buldum
Bana benlik hicap imiş.
Okudum, anladım, bildim
Bana benlik hicap imiş.
Ne var ise ibadetim
Eğer züht ve ger taatim
Perde imiş her adetim
Bana benlik hicap imiş.
Hiç bu sırra eremezdim
Derler idi inanmazdım
Ben bunu böyle sanmazdım
Bana benlik hicap imiş.
Bize bizden yakındır Hakk
Hep odur fail-i mutlak
Arada benim nesnem yok
Bana benlik hicap imiş.

“ALLAH SIRRINI TAKDİS ETSİN, ŞEYH MUHAMMED SERREZİİ GAZNEVİ’NİN HİKÂYESİ”

حکایت شیخ محمد سر رزی غزنوی قدس اللہ سرہ

Şeyh Muhammed Serrezii Gaznevi: Bu zatın ismi, Mevlâna'nın “Fihi ma fih” adlı eserinde geçer ve Sultan-ül Ulema'nın bu şeyhle görüşmüş olma ihtimali vardır.

بد محمد نام و کنیت سر رزی - زاهدی در غزنی از دانش مزی

18828- *Gazne'de, derin bilgili, âdeta bütün bilgileri yutmuş bir zahit vardı. Adı Muhammed'di. Künyesi Serrezi idi.*

هفت سال او دایم اندر مطلبی - بود افطارش سر رز هر شبی

18829- *Her gece üzüm kökünün dışarda kalmış ucunu yerdі. Onunla iftar ederdi.*

لیک مقصودش جمال شاه بود - بس عجایب دید از شاه وجود

18830- *Varlık padişahından birçok şaşılacak şeyler gördü. Fakat maksadı, padişahın cemalini görmektі.*

گفت بنما یا فتادم من به زیر - بر سر که رفت آن از خویش سیر

18831- *O kendine doymuş veli, bir dağ başına çıktı. “Ya Rabbi!” dedi, “Ya kendini bana göster, ya kendimi bu dağdan aşağı atacağım.”*

ور فرو افتی نمیری نکشمت - گفت نامد مهلت آن مکرمت

18832- *Ona gaipten ses geldi, dedi ki: “Daha o lütfun, o ihsanın zamanı gelmedi. Aşağıya kendini atsan da, ölmezsin, seni ben öldürmem.”*

در میان عمق آبی او فتاد - او فرو افکند خود را از وداد

18833- *O aşkla, coşkunlukla kendini aşağı attı ve derin bir suya düştü.*

از فراق مرگ بر خود نوحه کرد - چون نمرود از نکس آن جان سیر مرد
18834- O canına doymuş veli, ölmedi. Ölümüne kavuşamadığı için, hâline ağlayıp feryat etmeye başladı.

کار پیشش بازگونه گشته بود - کاین حیات او را چو مرگی می نمود
18835- Çünkü bu yaşayış, ölüm gibi görünmekteydi. Ölüm de, onun için hayat demekti. İş, önce tersine dönmüştü.

ان فی موتی حیاتی می زدی - موت را از غیب می کرد او کدی
18836- O veli, gayb âleminden ölüm istiyordu. “Gerçekten de, benim hayatım ölümümde” diye feryat ediyordu.

“Gerçekten de, benim hayatım ölümümde” cümlesi, Hallac-ı Mansur’un: “Ey güvendiğim kişiler! Beni öldürünüz. Gerçekten de, benim öldürülmemde hayat vardır ve ölümümde hayat, hayatımda ölüm vardır” beytinden alınmıştır. Zaten Hakk aşıkları, “Ancak ölümde hayat vardır” demişlerdir. Bu beyit, Mesnevî’nin birinci cildinin 3934. beytini hatırlatmaktadır.

با هلاک جان خود یکدل شده - موت را چون زندگی قابل شده
18837- Ölümü yaşamak gibi kabul etmede, canından olmaya gönül vermede, kendi gönlü ile aynı dileği istemekteydi.

نرگس و نسرين عدوی جان او - سیف و خنجر چون علی ریحان او
18838- Hazreti Ali gibi, kılıçla hançer ona reyhan kesilmiş, nergisle nesrin onun can düşmanı olmuştur.

Bu beyit, Hz. Ali Radiyallahü anhin şu beytinden manen iktibas edilmiştir. Müstakimzade, bu beyti şu şekilde manzum olarak tercüme etmiştir:

Bizim reyhanımızdır tığ ve hançer
Bize lazım değil nergis ile as!
Kılıç ve hançer bizim fesleğenimizdir.
Yuh olsun nergise, yuf olsun mersin ağacına.

بانگ طرفه از ورای سر و جهر - بانگ آمد روز صحرا سوی شهر
18839- Açıklığın da, gizliliğin de ötesinden, gaipten “Yürü, sahrayı bırak, şehre dön” diye tuhaf bir ses geldi.

چه کنم در شهر از خدمت بگو - گفت ای دانای رازم مو به مو
18840- Veli, “Ey inceden inceye, kıldan kıla bütün gizliliklerimi bilen Allah’ım!” dedi; “Şehirde ne hizmette bulunayım? Söyle.”

خویش را سازی تو چون عباس دبس - گفت خدمت آن که بهر ذل نفس
18841- Gaipten gelen ses: “Şehre git, nefsinı alçaltmak için Abbasi Debsi gibi dilen.”

Abbasi Debsi, dilencilikle meşhur bir yüzüzün adı. Nişabur’da yaşadığı, kötü nam bıraktığı, âleme maskara olduğu söylenir. Türkçe “Uğru Abbas” diye anılır.

پس به درویشان مسکین می رسان - مدتی از اغنیا زر می ستان
18842- Bir müddet zenginlerden para topla da, yoksullara dağıt.

گفت سمعا طاعه ای جان پناه - خدمتت این است تا يك چند گاه
18843- “Bir müddet hizmetin budur.” Veli, “Baş üstüne, duydum, itaat edeyim. Ey canımın sığındığı Allah’ım!” dedi.

بد میان زاهد و رب الوری - بس سؤال و بس جواب و ماجرا
18844- O zahitle mahlukatın Rabbi arasında, birçok sual, birçok cevap, birçok macera oldu.

در مقالات آن همه مذکور شد - که زمین و آسمان پر نور شد
18845- Hem de öyle ki, yeryüzü de nurla doldu, gökyüzü de. Bu sözlerle destan oldu.

تا ننوشتد هر خسی اسرار را - لیک کوه کردم آن گفتار را
18846- Fakat ben, her ham kişi sırları duymasın diye, sözleri kısa kesiyorum.

“ŞEYHİN BUNCA YIL SONRA, GAİPTEN ALDIĞI EMİRLE ÇÖLDEN GAZNEYN ŞEHRİNE GELMESİ; ZEMBİL GEZDİREREK DİLENMESİ, TOPLADIĞINI YOKSULLARA DAĞITMASI; LEBBEYK SÖZÜNÜ DUYAN VE BU İZZETE EREN CANA, MEKTUP ÜSTÜNE MEKTUP, HABER ÜSTÜNE HABER GELİR; NİTEKİM EVİN PENCERESİ AÇILDI MI, ORADAN İÇERİYE GÜNEŞ DE GİRER, AY IŞIĞI DA GİRER, YAĞMUR DA İÇERİ YAĞAR, MEKTUP DA ATILIR, DAHA BAŞKA ŞEYLER DE; BUNLARIN ARDI ARASI KESİLMEZ”

آمدن شیخ بعد از چندین سال از بیابان به شهر غزنین و زنبیل گردانیدن به اشارت غیبی و تفرقه کردن آن چه جمع آید بر فقرا

نامه بر نامه پیک بر پیک است - هر که را جان عز لبیک است
چنان که روزن خانه باز باشد آفتاب و ماهتاب و باران و نامه و غیره منقطع نباشد

شهر غزنین گشت از رویش منیر - رو به شهر آورد آن فرمان پذیر
18847- Allah'ın emrine uyan şeyh, şehrin yolunu tuttu. Gazne şehri, onun yüzünün nuru ile aydınlandı.

او در آمد از ره دزدیده تفت - از فرح خلقی به استقبال رفت
18848- Bir grup halk, ferahla, neşeyle onu istikbale çıktılar. Fakat o, kendisini karşılamaya gelenlere görünmeden, bilinmez bir yoldan şehre girdi.

قصرها از بهر او آراستند - جمله اعیان و مهان برخاستند
18849- Şehrin ileri gelenleri, ayanı hep birden kalktılar, onun misafir edilmesi, ağırılanması için köşkler hazırladılar.

جز به خواری و گدایی نامدم - گفت من از خود نمایی نامدم
18850- Şeyh, “Ben buraya kendimi göstermeye, izzet ikram görmeye gelmedim; horlanmaya, dilencilik etmeye geldim” dedi.

در به در کردم به کف زنبیل من - نیستم در عزم قال و قیل من
18851- Dedikodu etmeye niyetim yok. Elimde zembil, kapı kapı gezip dileneceğim.

که گدا باشم گدا باشم گدا - بنده فرمانم که امر است از خدا
18852- Ben emir kuluyum, emir Hakk'tan geldi. Hakk, dilenci olmamı buyurdu. Bu sebeple ben, dilencilik edeceğim. Dileneceğim, dileneceğim!

جز طریق خس گدایان نسپریم - در گدایی لفظ نادر ناورم
18853- Dilencilik ederken, duyulmamış, işitilmemiş sözler söyleyecek değilim. Dilencilerin aşağılık yolundan yürüyecek, onlar nasıl dileniyorlarsa, ben de öyle hor görülerek dileneceğim. Başka yol tutmayacağım.

تا سقطها بشنوم از خاص و عام - تا شوم غرقه‌ی مذلت من تمام

18854- Böylece tamamıyla hor görülerek zelil olayım ve aşağılığa düşeyim. İleri gelenlerden de, halktan da, gönül kırıcı sözler duyayım, çeşitli hakaretlere uğrayayım.

او طمع فرمود ذل من طمع - امر حق جان است و من آن را تبع

18855- Hakk'ın emri candır. Ben onun emrine uymuşum. O, tamah hakkında, "Tamah eden alçaldı" buyurdu.

Peygamber Efendimizin "Kim tamah ederse alçaldı" hadisinden bu beyitte aynen iktibas vardı.

خاك بر فرق قناعت بعد از اين - چون طمع خواهد ز من سلطان دين

18856- Mademki din sultanı benden tamah etmemi istiyor, bundan böyle kanaatin başına toprak.

او گدایی خواست کی میری کنم - او مذلت خواست کی عزت تنم

18857- O, alçalmamı istiyor; nasıl olur da, izzet peşinde koşarım. O, benim dilenmemi emrediyor; nasıl olur da, emirlik, beylik isterim.

بیست عباس‌اند در انبان من - بعد از این کد و مذلت جان من

18858- Bundan sonra, dilencilik ve alçaklık benim canımdır. Benim dağarcığımda yirmi tane Abbas var.

Burada geçen Abbas, daha evvelki bir beyitte adı geçen Abbasi Debsi'dir. Yüzsüzlükte, dilencilikte meşhur olmuş biri.

شیء لله خواجه توفیقیت هست - شیخ بر می‌گشت و زنبیلی به دست

18859- Şeyh, eline bir zembil almış, sokak sokak, kapı kapı dolaşıyor, "Hoca! Allah rızası için bir bağıшта bulunmaya gücün var mı?" diyordu.

شیء لله شیء لله کار او - برتر از کرسی و عرش اسرار او

18860- Şeyhin sırları arştan da yüceydi, kürsiden de. Öyle olduğu hâlde, yine de işi "Allah için, Allah için bir şeyler ver" demektir.

خلق مفلس کدیہ ایشان می‌کنند - انبیا هر يك همين فن می‌زنند

18861- Peygamberlerin hepsi de bu şekilde hareket ederler. Halk müflistir. Öyle olduğu hâlde onlar, halktan bir şey isterler.

Peygamberlerin halktan istedikleri, iman, ihlas, doğruluk, iyilik, Allah'a ibadet, birbirlerini sevmek ve birbirlerine yardım etmektir. Fakat halk, bu imandan, bu ihlastan müflistir. Zaten peygamberler de onları iflastan kurtarmak, iyi yola sevk etmek için, insanlara Allah'ın bir lütf-u eseri olarak, kendi içlerinden seçilerek gönderilmişlerdir. Gayeleri, onlara doğru yolu göstermek, onları gerçek insan yapmaktır.

باژگون بر انصروا الله می‌تنند - أَقْرَضُوا اللَّهَ أَقْرَضُوا اللَّهَ می‌زنند

18862- "Allah'a borç verin, Allah'a borç verin" derler. İş tersine yürütürler de "Allah'a yardım ederseniz, Allah da size yardım eder" derler.

Bu beyitte geçen "Allah'a borç verin" Kur'an-ı Kerim'deki Müzzemmil Suresi'nin 20. ayetinden iktibas edilmiştir: "Allah'a gönül hoşluğu ile borç verin, nefisleriniz için ne hayır gönderirseniz, onu Allah'ın nezdinde bulursunuz. (Hem) bu, daha hayırlı, sevapça daha büyük olmak üzere..."

"Allah'a borç verin" ifadesi, Hadid Suresi'nin 11. ve 18. ayetlerinde de geçer.

Beytin ikinci mısrasında geçen "Allah'a yardım ederseniz, Allah da size yardım eder" ifadesi de Muhammed Suresi'nin 7. ayetinde geçmektedir: "Ey iman edenler! Siz Allah'a yardım ederseniz, o da size yardım eder."

بر فلك صد در برای شیخ باز - در بدر این شیخ می‌آرد نیاز

18863- Bu şeyh de, kapı kapı dolaşıp yalvarmadaydı. Hâlbuki şeyh için gökyüzünde yüzlerce kapı açıktı.

بهر یزدان بود نز بهر گلو - کان گدایی کان به جد می کرد او

18864- Onun canla başla girdiği dilencilik, Allah içindi, kendi boğazı için değildi.

آن گلو از نور حق دارد غلو - ور بکردی نیز از بهر گلو

18865- Eğer o bu dilenciliği boğazı için yapsaydı, ne çıkardı? Onun boğazı, zaten Hakk nuru ile doluydu.

به ز چله وز سه روزهی صد فقیر - در حق او خورد نان و شهد و شیر

18866- O mübarek şeyhin, ekmek, bal ve süt yemesi, yüzlerce fakirin çilesinden, üç günde bir iftar ederek oruç tutmasından daha hayırlıydı.

لاله می کرد به صورت می چرد - نور می نوشد مگو نان می خورد

18867- O, nur içerdi. Ona ekmek yiyor deme. Görünüşte o, ot otlamaktaydı, fakat hakikatte lale dikmektedir.

نور افزایش ز خوردش بهر جمع - چون شراری کاو خورد روغن ز شمع

18868- Kandilin yağını yiyen alev gibi, o da, etrafındakileri aydınlatır, onların nurunu arttırırdı.

نور خوردن را نگفته است اکتفوا - نان خوری را گفت حق لا تسرفوا

18869- Cenab-ı Hakk, ekmek yiyenlere, “İsraf etmeyin” buyurdu. Fakat nuru yiyenlere, “Fazla yemeyin, kâfi” demedi.

Bu beyitte geçen “İsraf etmeyin” de, Araf Suresi’nin 31. ayetine işaret vardır: **“Yiyin, için, israf etmeyin. Çünkü Allah, israf edenleri sevmez.”**

Cenab-ı Hakk’ın “İsraf etmeyin” diye buyurması, maddi yiyecekler içindir. Çünkü fazla yemek, esasen vücuda zararlıdır. Bu hakikati sezen büyük bir mütefekkir, “İnsan, mezarını kendi dişleri ile kazmaktadır” diyor. Gerçekten de fazla yemek, insanı şişmanlatır, vücuda ağırlık verir. Birçok hastalıklara yol açar. Kalp hastalıkları, damar hastalıkları baş gösterir. Fakat büsbütün yememek yahut vücudu beslemeyecek kadar çok az yemek de olmaz. Çünkü **“İslamiyette ruhbanlık yoktur”** diye emredilmektedir. Bu emirler ve çok yemek yasağı, maddi yiyecekler içindir. İtidal ile yemek vücudun beslenmesine, dolayısıyla ilahî bir emanet olan varlığımızın sağlıklı olmasına ve dolayısıyla ibadet ve insanlık vazifelerimizi yapmamıza yardımcıdır. İtidal ile yediğimiz yemekler, bedenimizde değişikliğe uğrar da, bir kısmı bize can nuru olur, bize canlılık verir. Cenab-ı Hakk, can nuru için yeter demedi. Bir kimse, gönül nurunu kendisine gıda edinirse, ondan ne kadar yerse yesin, o manevi gıda ona zarar vermez ve israf sayılmaz.

فارغ از اسراف و ایمن از غلو - آن گلوی ابتلا بد وین گلو

18870- Maddi boğazımız, belalara, hastalıklara uğrayış boğazıdır. Manevi boğazımız ise, israftan da aman bulmuştur, ileri gidişten de.

آن چنان جان حرص را نبود تبع - امر و فرمان بود نه حرص و طمع

18871- Şeyhin bu hâle düşmesi, hırsından, tamahından değildi. Emre uyuşundandı. Öyle bir can, zaten hırsa ve tamaha uymaz ki.

تو به من خود را طمع نبود فره - گر بگوید کیمیا مس را بده

18872- Kimya, bakıra “Gel, kendini tamamıyla bana ver” derse, bu sözü tamah yüzünden söylenmiş olmaz.

Bu beyti layıkıyla anlamamız için, şöyle bir düşünelim: Eski inançlara göre kimya ile bakır altına çevrilebilirmiş. Hazreti Mevlâna Kuddise sırrahu, bir misalle bizi düşündürüyor.

Kimya, bakıra “Gel, sen kendini tamamıyla bana ver” dese, bu söz tamah yüzünden söylenmemiştir. Onu altın etmek için söylenmiştir. Kâmil şeyhin de, halka “Benim dediklerimi yapın, şu hizmetlerde bulunun” demesi, onlara tamahı olduğundan ötürü değildi. Bilakis onları kötü huylardan kurtarıp şeref ve izzet mertebesine erdirmek içindir. Yani şeyhin istedikleri, kendi çıkarı için değil, müritlerin menfaati içindir.

عرضه کرده بود پیش شیخ حق - گنجهای خاک تا هفتم طبق

18873- Cenab-ı Hakk, yedinci kat göğe kadar yeryüzünde bulunan bütün hazineleri şeyhe arzetti.

گر بجویم غیر تو من فاسقم - شیخ گفتا خالقا من عاشقم

18874- “Ey beni yaratan Allahım! Ben sana âşığım, senden başka bir şey ararsam, ben fasığım, kötü kişiyim” dedi.

Divan-ı Kebir’de Cenab-ı Mevlâna, şöyle buyurur:

“Allah, bitmez tükenmez cömertliği ile bana hesapsız mülkler verse, ne kadar gizli hazine varsa onları önüme koysa, ben candan secde ederek yüzümü toprağa korum da, derim ki: Bunların hepsinden, aşk daha değerlidir.”

ور کنم خدمت من از خوف سقر - هشت جنت گر در آرم در نظر

18875- Sekiz cenneti düşünürsem, gözüme alırsam yahut cehennemden korkarak sana kulluk edersem...

ز انکه این هر دو بود حظ بدن - مومنی باشم سلامت جوی من

18876- Bu suretle, ancak kendi selametini arayan bir mümin kul olurum. Çünkü cennet de, cehennem de, bunların ikisi de, bedene aittir.

Bir şairimiz, “Ne cennetten, ne cehennemden bir koku almaksızın, vazifemi yaparım” demektedir. Yunus Emre Hazretleri ise, Cenab-ı Hakk’a yalvarırken:

Cennet, cennet dedikleri,
Birkaç köşkle, birkaç huri
İsteyene ver anları,
Bana seni gerek seni.

demiştir.

صد بدن پیشش نیرزد تره توت - عاشقی کز عشق یزدان خورد قوت

18877- Allah aşkı ile gazaplanan âşığa, yüzlerce beden bir dut yaprağına dönmez.

چیز دیگر گشت کم خوانش بدن - وین بدن که دارد آن شیخ فطن

18878- O anlayışlı şeyhin şu bedeni, bambaşka bir şey olmuştü. Artık ona pek beden deme.

جبرئیل موتمن و آن گاه دزد - عاشق عشق خدا و آن گاه مزد

18879- Hem Allah âşığı olmak, hem de ücret istemek olur mu? Kendisine emniyet edilen Cebrail, hırsızlık eder mi?

Allah aşkının âşığı olan bir kimse, ibadeti karşılığında Allah’tan bir şey isterse, bu isteyiş, ibadetin ücreti sayılır. Bu sebeple, hem Allah’a âşık olmak, hem de Allah’tan şunu bunu istemek, Hakk âşığına yakışmaz.

Nitekim Rabiâtül Adeviye Hazretleri, Cenab-ı Hakk’a hitaben, “Allah’ım! Senin izzetine ve celaline yemin ederim ki, cehennem ateşinden korkarak yahut cenneti isteyerek, sana ibadet etmiyorum. Ancak senin için, senin aşkın için, sana kulluk ediyorum” diye münacatta bulunmuştur. İbadete karşılık bir şey istemek, alış veriş olur. Hazreti Cebrail, daima “Emin” diye anılmaktadır. Ona hıyanet, hırsızlık atfetmek imkânsızdır. Sevgi ile ücret, eminlikle hırsızlık gibi birbirine zıt şeyler, bir yerde birleşmez.

ملك عالم پیش او يك تره بود - عاشق آن لیلی کور و کبود

18880- O yaslara bürünmüş Leyla'nın aşkına bile, dünya saltanatı ancak değersiz bir yaprak gibi göründü.

زر چه باشد که نبد جان را خطر - پیش او یکسان شده بد خاک و زر

18881- Onun nazarında toprakla altının bir farkı yoktu. Altın da nedir ki? Canını bile tehlikeden esirgemiyordu.

همچو خویشان گرد او گرد آمده - شیر و گرگ و دد از او واقف شده

18882- Arslan, kurt ve yırtıcı canavarlar da bunu anlamışlardı da, akrabasıymışlar gibi, onun etrafında toplanmışlardı.

پر ز عشق و لحم و شحمش زهرناک - کاین شدهست از خوی حیوان پاک پاک

18883- Çünkü Leyla'nın âşığı olan Mecnun, aşkla dolmuş, hayvanlık huyundan kurtulmuştu. Aşkla dolunca da, onun yağı, eti zehirli bir hâl almıştı.

Mecnun, aşkla öyle dolmuş, öyle ruhani bir hâl almıştı ki, dağlarda, saharalarda bulunan vahşi hayvanlar, yırtıcı canavarlar, onun bu hâlini anlamışlar, ona dokunmaz olmuşlardı.

Mecnun aşkla dolunca, hayvanlık sıfatlarından kurtuldu. Cisminde hayvanlık huyu kalmadı. Eti ve yağı, aşkla zehirli bir hâle geldi. Bu yüzden, yırtıcı hayvanlardan ona bir zarar gelemeydi. Peygamberimiz, bir hadisinde “*İlim aşkıyla dolmuş bilginlerin etleri zehirlidir*” diye duyurmuştur. Bu yüzden, kimse onlara dokunamaz. Bu sözler, mecazi aşk için söylenmiştir. Mecazi aşkta insanı şaşırtan bu hâller meydana gelse, ya hakiki aşka kendini kaptıranların hâli ne olur?

Şair, “Var kıyas et, vüsati deryayı rahmet nidüken”, yani “Rahmet denizinin büyüklüğünü, genişliğini, sen kıyas et” demiş.

ز انکه نیک نیک باشد ضد بد - زهر دد باشد شکر ریز خرد

18884- Aklın şekerler dökmesi, ballar sızdırması, canavarlara zehir olur. Çünkü iyyinin de iyisi, fenanın, kötünün zıttıdır.

عشق معروف است پیش نیک و بد - لحم عاشق را نیارد خورد دد

18885- Canavarlar, âşığın etini yiyemez; aşk, iyilerce de bilinir, tanınır, kötülerce de.

گوشت عاشق زهر گردد بکشدهش - ور خورد خود فی المثل دام و ددش

18886- Öyle düşünelim ki, canavar bir âşığı parçalasa, yese, onun eti canavarı zehirler, öldürür.

Bu beyitlerde mecazi ifadeler vardır. Şöyle ki: Aklın şeker dökmesi, bilgiyi, manevi güzellikleri yayması demektir. Bunu başka yönden de düşünmek mümkündür. Akla ayak uyduran kimse, cismani zevklerden, şehvetten, nefsin hoşlandığı şeylerden uzak kalır. Aklın bu vasıfları, hayvan huylu olan kimseleri zehirler. Çünkü her iyyinin iyiliği, her kötünün kötülüğünün zıttıdır. Şu hâlde iyilik, kötülüğün zehri olmaktadır. Bu yüzden ki, akıllılar cahilleri, cahiller de akıllıları sevmezler.

Âşığın aşk kuvvetiyle letafet, güzellik elde etmesini, hayvan tabiatlı olan kimseler çekemezler. Fakat onlara zarar veremezler, el uzatamazlar. Çünkü aşk, iyilerce de, kötülerce de bilinen bir şeydir.

Bir atasözünde, “Âşığın etini yırtıcı hayvanlar yese zehirlenir” denilmiştir. Yukardaki üç beyitten evvel geçen, “*Bilginlerin eti zehirlidir, kim onu yerse helak olur*” hadis-i şerifi de, bu manayı, mecazi olarak ifade buyurmaktadır. Yalnız bu hadisi yanlış anlamamalı. İnsan, yamyam değildir ki, âlimin yahut âşığın etini yesin de, zehirlensin. Burada et yemek, âşığın aleyhinde konuşmak, onu çekiştirmek manasına gelir. Adam çekiştirenin zehirlenmesi de, günaha girmesi demektir. Nitekim, Hucurat Suresi’nin 12. ayetinde: “*Kiminiz de kiminizi arkasından çekiştirmesin. Sizden herhangi biriniz, ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz.*”

diye buyrulmuştur.

عاشق آزادی نخواهد تا ابد - بنده آزادی طمع دارد ز جد

18887- Aşk, aşktan başka ne varsa, her şeyi yer yutar. İki dünya da, aşk kuşunun gagası önünde bir yem tanesinden ibarettir.

Aksine kuş taneyi yer, at da saman yer. Bu iki cihan, yani dünya ve ahiret, aşka nispetle bir tane gibidir. Aşk kuşu, bu iki cihanda ne varsa, ne bulursa onu yer. Âşık da, kendi sevgilisi uğrunda fâni olur; böylece aşk onu yemiş sayılır.

دو جهان يك دانه پيش نول عشق - هر چه جز عشق است شد مأکول عشق

18888- Bir yem tanesi, kuşu hiç yiyebilir mi? Samanlık, hiç atı otlayabilir mi?

بندگی کسبی است آید در عمل - بندگی کن تا شوی عاشق لعل

18889- Kulluk et de, belki sen de âşık olursun. Kulluk da, ibadetle, iyi işlerle elde edilen bir kazançtır.

کاهدان مر اسب را هرگز چرد - دانه‌ای مر مرغ را هرگز خورد

18890- Kul, canla başla azat olmayı, kulluktan kurtulmayı diler. Âşık ise, ebedî olarak kullukta kalmayı ister, azat olmayı hiç istemez.

Bir yazma nüshada, Hazreti Mevlâna'ya ait olduğu belirtilen, fakat gerek Veled Çelebi Efendinin ve gerekse Firuzanfer'in toplayıp neşrettiği Mevlâna'ya ait rubailerde bulamadığım şu rubaiyi, aynı manayı taşıdığı için almadan geçemedim: "Ben kul oldum, kul oldum, kul oldum. Ben, kul mahcubiyetiyle başımı eğiyorum. Her kul azat edilince, kulluktan kurtulunca sevinir. Halbuki ben, senin kulun olduğum için, seviniyorum."

خلعت عاشق همه دیدار دوست - بنده دایم خلعت و ادرار جوست

18891- Kul, daima elbise ister, bahşış diler. Âşığın elbisesi ise, daima sevgili-nin yüzüdür, sevgili ile buluşmaktır.

Kul iki çeşittir. Bir kul vardır, Hakk'ın emrine uyararak, Hakk'ın yapmasını emrettiğini yaparak, istemediğini yapmayarak ibadet eder. İbadeti karşılığı ücret talep eder gibi, bir şeyler talep eder, elbise ister, bahşış diler. Elbise ve bahşış, gerek bu dünyada, dünya nimetleri, gerekse ahirette, cennet isteğinin sembolüdür.

Bir kul vardır, yalnız Allah'ın rızası için, Allah'ı sevdiği için ibadet eder. Kullukta bulunur. Bu, Hakk âşığıdır. Hakk âşığının tek isteği Cemal-i İlahî, dost yüzüdür. Fakat şu da bir hakikattir ki, Allah, bir kulunu sevmeyince, o kul Allah'ı sevmez. Sevgi Allah'tan gelince, kul ne cennet dileği, ne de cehennem korkusu ile ibadet eder. Bir kula ibadet zevkini veren Hakk'tır. Bir kul, yaptığı kulluktan, ibadetten zevk alıyorsa, bilmeli ki o, Allah tarafından sevilmektedir. Bu yüzdendir ki, Allah sevgisi, ilahî aşk, bir kulun kalbinde yer bulur ve dolayısıyla ibadetleri, o kulu Hakk'a yaklaştıtır.

Her şey, her lütuf, her kahr ondan gelmektedir. Hakk'ın sevgili kulu olmak ne büyük saadettir, ne büyük lütuftur!

عشق دریایی است قعرش ناپدید - در نگنجد عشق در گفت و شنید

18892- Aşk, söze sığmaz. İşitmekle anlaşılmaz. Aşk bir denizdir ki, dibi görünmez.

هفت دریا پیش آن بحر است خرد - قطره‌های بحر را نتوان شمرد

18893- Denizin katreleri sayılmaz. Buna imkân yoktur. Yedi deniz de, aşk denizinin önünde küçücük bir göl gibi kalır.

Dünyada çeşitli milletlerden yetişmiş sayısız şair, aşk hakkında şiirler söylemiştir. Fakat bunlardan hiç birisi, Mevlâna gibi aşkı anlayamamış ve anlatamamıştır. Mesnevî-i Şerif hakkında, "Didaktik, yani bir şeyler öğretici bir eserdir" diyenler, Mesnevî'de bulunan lirik şiirleri görmemişler midir? Mevlâna'nın Divan-ı Kebir'ine Divan-ı Aşk denilse sezadır. Fakat Mesnevî'de de yeri gelince coşkun aşk şiirleri söylenmiştir. Bu yüzden Mevlâna'ya "Âşıkların sultanı" demişlerdir. Ne hoş bir görüş, ne hoş bir ad!

Hazreti Mevlâna'nın bu beyitlerle ilgili aşka ait birkaç rubaisini almadan geçemeyeceğim. Muhterem okuyucularım, beni mazur görün, bağışlayın.

Rubai: "Aşk, kendi derimin altında, damarlarımın içinde akan kan gibi oldu. Beni benden boşaltarak, dost ile doldurdu. Vücudumun her tarafını, bütün zerrelerini dost kapladı. Benden bana ancak bir ad kaldı ve arta kalan hep o oldu."

Rubai: "Deniz, senin aşkınla coşar, köpürür. Kıyıları hırçın dalgalarla döver durur. Bulutlar, senin ayaklarına inciler saçar. Senin aşkınla yere bir yıldırım düştü. Bu duman, göğe o yüzden yükseliyor.

Rubai: "Bırak, duru sudan daha temiz bir aşkım var. Bu aşk oyunu, şehvetle ilgili olmadığı için bana haram değildir. Aşk, başkalarını, şekilden şekle sokar, halden hâle kor. Hâlbuki bu benim aşkım, gelip geçici olmadığı gibi, sevgilime zeval yoktur. O ölümsüzdür."

Rubai: "Aşkta bütün dertlerin devası vardır. O, öyle bir buluttur ki, içinde yüzbinlerce şimşekler çıkar. İçimde onun nurundan bir deniz meydana geldi de, bütün kâinat orada boğulup gitti."

Rubai: "Ey aşk! Sen ne biçim bir şeysin ki, kâinatta mevcut olan her şey senin, ve her şey sensin. Neşelerimiz, kederlerimiz senden olduğu gibi, topluluk hayatımızdaki dağınıklıklar, perişanlıklar da sensin. Dünyadaki bütün iyilikler, bütün güzellikler senin eserin. Altınların hepsi senin madenindir. Sanki sen, bir anasın ve bütün insanlar senin çocuklarındır."

Rubai: "Ey aşk! Sen ne kadar hoşsun, hoşluk da nedir? Sen hoşsun da, daha hoşsun. Beni ateşinle yak. Senin ateşinle yanmak da pek hoştur. Altı cihetin hepsi de aşk yüzünden abad oldu, mutlu oldu, hoş oldu. Bununla beraber, altı cihetten de dışarı çıkmak, hudutsuz aşkı bulmak daha hoş.

Büyük Mevlâna'dan aşkı belirten birkaç rubai aldıktan sonra, birkaç şairden de bu mevzuda birşeyler alalım. Fuzulî: "Aşk imiş her ne varsa âlemde; ilim bir kıl ve kal imiş ancak."

Fuzulî'ye göre, ilim bir dedikodudan ibarettir. Dünyada her ne varsa, aşktır. Hayalî adında bir şair de: "Aşk Allah'ın bir mumudur, ben de onun bir pervanesiyim" manasına gelen, "Aşk, bir şem'i ilahîdir, benim pervanesi" demiştir.

Hamid de, "Her derde çare var güzelim, aşka çare yok" diye buyurmuş. Neccarzade Şeyh Rıza Hazretleri, aşkın dilinden anlayan bir tercüman bulunmadığını söylüyor, "Lisan-ı aşkı bilir tercüman bulunmadı hiç" derken. Başka bir mütefekkir de, "Aşkı anlatabilmek için, yeryüzünde mevcut bütün dillerden başka bir dil lazımdır" demektedir.

Mevzuyu fazla uzatmamak için, Mevlevî şairlerinden Galip Dede Efendinin de aşka dair bir şiirini alarak, Mesnevî'ye dönelim;

*Derd-ü mihnettir, beladır, adı aşk
Bir marazdır, ibtiladır, adı aşk
Andadır, razı adem, sırr-ı vücut
Hiçtir, yoktur, bekadır, adı aşk
Eylemektir kendini mahz-ı reca
Cümleden kat'ı recadır, adı aşk
Can ve canandan müberra, muttasıl
Bir bilinmez müddeadır, adı aşk
Şimdi Galib bir sahi âli cenab
Gönlümüzle aşınadır, adı aşk.*

باز رو در قصه‌ی شیخ زمان - این سخن پایان ندارد ای فلان

18894- Ey dostum! Aşk mevzusunun sonu yoktur. Ne kadar söylenirse bitmez, biz yine zamanın şeyhinin hikâyesine dönelim.

"SEN OLMASAYDIN GÖKLERİ YARATMAZDIM, HADİSİNİN MANASINA DAİRDİR"

در معنی لولاك لما خلقت الافلاك

Yukarıdaki başlıkta geçen "*Sen olmasaydın, gökleri yaratmazdım*" hadisi, bir kutsi hadistir. Yüce Peygamberimiz hakkındaki bu ilahî hitapla, bu kutsi hadisle, her ne kadar hitap Hz. Muhammed sallallahü aleyhi ve sellem ise de, peygamberimizin yüce ruhu

(ruh-u Muhammedî), her şeyin ruhu (ruh-u külli) olduğundan, Hz. Âdem dahil, ondan sonra nebilerin ve velilerin ruhlarına da hitabdır. Hatta bu hadisle eşref-i mahlukat olan bütün insanlar kastedilmektedir.

عشق آمد لا ابالی اتقوا - شد چنین شیخی گدایی کو به کو

18895- Böyle bir şeyh, mahalle mahalle dolaşan bir dilenci oldu. Aşk, pervasızca geldi çattı. Aşk, hiçbir şeye aldırılmaz, kayıpsızdır, sakın aşktan.

Herkesin itibarını kazanmış olan, yukarılarda ismi geçen, şeyh ilahî aşka tutulunca, sokak sokak, ev ev dolaşan hakir bir dilenci oldu.

Ey akıllı kişiler! Siz aşktan sakının, çünkü aşk pervasızdır. Hiçbir şeyden çekinmez, utanmaz; en yüksek, en şerefli insanı hor ve hakir kılar. Burada Nahl Suresi'nin 34. ayetinden lafzi iktibas vardır: **“Şüphesiz ki, hükümdarlar bir memlekete girdikleri zaman, orasını perişan ederler, halktan şerefli olanları hor ve hakir kılarlar.”**

عشق سایید کوه را مانند ریگ - عشق جوشد بحر را مانند دیگ

18896- Aşk, denizi bir tencere gibi kaynatır. Aşk, dağı ezer, kum gibi ufaltır.

عشق لرزاند زمین را از گزاف - عشق بشکافد فلك را صد شکاف

18897- Aşk, gökyüzünü çatlatır, yüzlerce yarık açar. Aşk, sebepsiz olarak yeryüzünü titretir.

بهر عشق او را خدا لولاك گفت - با محمد بود عشق پاك جفت

18898- Pak ve temiz aşk Muhammed'e eş oldu da, Allah, aşk yüzünden ona “Sen olmasaydın” dedi.

“Sen olmasaydın” yukarıda geçen kutsi hadisin ilk kelimesi, bu beyte aynen alınmıştır.

پس مر او را ز انبیا تخصیص کرد - منتهی در عشق چون او بود فرد

18899- Hasılı son söz şu ki: Hazreti Muhammed aşkta, Allah'ın habibi olmak hususunda eşsizdi. Bu yüzden Cenab-ı Hakk, onu peygamberler arasından seçti.

Yüce Peygamberimiz hakkında, Enam Suresi'nin 107. ayetinde, **“Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik”** denildiği gibi, Hazreti Mevlâna, bir naatında, “Ey göklerin çırâğı! Ey yeryüzünde Hakk'ın rahmeti!” diye peygamberimizi anmakta. Sadi ise, sevgili Peygamberimiz hakkında, “Kemaliyle en yüksek derecelere ulaştı. Mübarek cemaliyle karanlıkları açtı, aydınlattı. Onun bütün huyları güzel oldu. Onun kendisine ve âline salavat getiriniz” demektedir. İsmail Hakkı Hazretleri de, “Sevgi denizinden senin gibi bir cevher çıkmadı. Ya Muhammed, sen ilim ve hikmet madenisin” diye yazmaktadır.

کی وجودی دادمی افلاک را - گر نبودی بهر عشق پاك را

18900- Hakk, onun hakkında, “Tertemiz aşk olmasaydı, sen benim habibim olmasaydın, hiç gökleri yaratır mıydım?” diye buyurdu.

Şeyh Aziz Mahmut Hüdayi Hazretleri, Cenab-ı Hakk'ın Peygamberimiz hakkındaki sevgi hitaplarını kastederek, bir naatında:

Şu zatın ki olan medahi rahman
Ne veçhe ile onu medh ede insan

Yani, “Cenab-ı Hakk'ın övdüğü, methettiği bir zat-ı şerif hakkında insan, onu nasıl methetmeye cesaret edebilir” demiştir.

تا علو عشق را فهمی کنی - من بدان افراشتم چرخ سنی

18901- Ben, aşkın yüceliğini, büyüklüğünü anlayasın diye yüksek gökleri yücelttim.

آن چو بیضه تابع آید این چو فرخ - منفعتهاى دگر آید ز چرخ

18902- Gökten daha başka faydalar da gelir. Gök, yumurta gibidir. Bu, civciv gibi ona tabidir, ona uymuştur.

Düşünürsek anlarız ki, gökyüzünden insanlara ve yaşayan bütün varlıklara sayısız menfaatler gelmektedir. Gök, görünüş bakımından yumurta kabuğunun içi gibi kavilidir. Nasıl yumurtadan civciv çıkarsa, gökten de yağmurlar yağmakta, birçok faydalar meydana gelmektedir. Aynı zamanda gök kubbesini Cenab-ı Hakk'ın Hazreti Muhammed'e s.a.v. duyduğu sevginin bir sembolü olarak yüceltmesinde, insanlar için en büyük manevi fayda sağlandı. Böylece aşkın ve âşıklığın şanı belirtildi.

تا ز خواری عاشقان بویی بری - خاک را من خوار کردم یک سری

18903- Aynı zamanda âşıkların hor görülmelerinden bir koku alsın diye, toprağı tamamıyla hor ettim, alçalttım, ayaklar altına serdim.

Cenab-ı Hakk, gökleri peygamberin temiz aşkı uğruna yüceltti de, aşkın büyüklüğünün, sonsuzluğunun sembolü yaptı. Hâlbuki yeryüzünü göğün aksine olarak alçalttı, ayaklarına serdi. Böylece yeryüzü, âşıkların hor görülmesini, aşk âleminde gururun, benliğin yeri olmadığını ve âşıkların değersiz, zelif, küçük görülmelerinin gerektiğini ortaya koydu.

تا ز تبدیل فقیر آگه شوی - خاک را دادیم سبزی و نوی

18904- Aşkla bir yoksul nasıl değişir, yenilenir, tazelenir? Bunu anlamam için, toprağa yeşillik, tazelik verdim.

وصف حال عاشقان اندر ثبات - با تو گویند این جبال راسیات

18905- Şu yerinden kımıldamayan dağlar, sana âşıkların sebatını, aşklarında nasıl ayak dirediklerini söyler.

تا به فهم تو کند نزدیکتر - گر چه آن معنی است و این نقش ای پسر

18906- Ey oğul! Gerçi bu bir görünüştür, fakat aslında bir manadır, bir gerçektir; daha iyi anlamam için böyle söylenmiştir.

آن نباشد لیک تنبیهی کنند - غصه را با خار تشبیهی کنند

18907- Gamı, kederi, diken değildir ama dikene teşbih ederler. Bu benzetiş ancak anlatmak içindir.

نامناسب بد مثالی راندند - آن دل قاسی که سنگش خواندند

18908- Taş ile münasebeti olmadığı hâlde, katı gönle taş derler. Bunu örnek verirler.

عیب بر تصویر نه نفیش مدان - در تصور در نیاید عین آن

18909- Bu düşünceye sığmaz, aynı olmaz ama böyle şey olmaz diye inkâra kalkışma. Kusuru, aybı benzetişe, anlatışa ver.

“ŞEYHİN HAKK'TAN GELEN BİR İLHAM İLE, BİR GÜN İÇİNDE DÖRT DEFA DİLENMEK İÇİN BİR BEYİN EVİNE GİTMESİ, BEYİN AĞIR SÖZLERLE ONU AZARLAMASI, HAKARET ETMESİ BUNA KARŞILIK ŞEYHİN ONDAN ÖZÜR DİLEMESİ”

رفتن آن شیخ در خانه‌ی امیری بهر کدیه روزی چهار بار با زنبیل به اشارت غیب و عتاب کردن امیر او را بدان وقاحت و عذر گفتن او امیر را

بهر کدیه رفت در قصر امیر - شیخ روزی چار کرت چون فقیر

18910- Şeyh, bir günde dört kere bir yoksul gibi bir beyin evine dilenmeye gitti.

خالق جان می‌جوید تایی نان - در کفش زنبیل و شیء الله زنان

18911- Elinde zembili, dilinde "Allah için! Canı yaratan, sizden bir lokma ekmek vermenizi istiyor" sözleri vardı.

عقل کلی را کند هم خیره سر - نعلهای باژگونهست ای پسر

18912- *Ey oğul! Bunlar tersine çakılmış nallardır. Bu hâller, akl-ı külliye bile şaşırtan, başını döndüren hâllerdir.*

Tersine çakılmış nal, izi kaybetmek, takip edeni şaşırtmak için, atın nallarını tersine çaktırmak âdeti. Burada çok muhterem bir şeyhin, kâmil bir insanın, mana itibarıyla çok zengin olan bir varlığın, mana itibarıyla çok fakir olan zenginden ekmek dilenmesinin akıl almaz birşey olduğunu ifade etmektedir. Mesnevî'de birçok yerde geçen akl-ı küll, mutlak varlıktan zuhur eden, faal-ı kudrete bu adı verirler. Akl-ı külle, akl-ı evvel, yani cevher-i evvel de derler.

گویمت چیزی منه نامم شحیح - چون امیرش دید گفتش ای وقیح

18913- *Bey, onu görünce "Ey kötü kişi!" dedi; "sana bir şey söyleyeceğim, yalnız adımı nekese çıkarma, bana hasis deme."*

که به روزی اندر آیی چار بار - این چه سغری و چه روی است و چه کار

18914- *Bu ne yüzüzlük, bu ne hayâsızlık, bu ne çeşit iş? Bir günde tam dört keredir geliyorsun!*

من ندیدم نر گدا مانند تو - کیست اینجا شیخ اندر بند تو

18915- *Bu evde seninle ilgilenen kim vardır? Senin gibi küstah bir dilenci görmedim.*

این چه عباسی زشت آورده‌ای - حرمت و آب گدایان برده‌ای

18916- *Bu çeşit kötü bir Abbaslık meydana getirdin de, dilencilerin bile yüzlerinin sularını yerlere döktün, onların namusunu berbat ettin.*

هیچ ملحد را مباد این نفس نحس - غاشیه بر دوش تو عباس دبس

18917- *Abbasi Debsi bile sana hizmetçi olamaz. Böyle som nefis, hiçbir din-sizde olmasın.*

ز آتشم آگه نه‌ای چندین مجوش - گفت امیرا بنده فرمانم خموش

18918- *Şeyh, dedi ki: "Beyim, sus! Ben emir kuluyum. İçimdeki ateşi bilmiyorsun, bu kadar coşma."*

اشکم نان خواه را بدریدمی - بهر نان در خویش حرصی دیدمی

18919- *Kendimde ekmek derdi, ekmek hırsı görseydim, ekmek isteyen karnımı deşerdim.*

در بیابان خورده‌ام من برگ رز - هفت سال از سوز عشق جسم پز

18920- *Yedi yıl bu bedenim aşk ateşiyle yandı, kavruldu. Ovalarda üzüm yaprağı yedim, onunla geçindim.*

سبز گشته بود این رنگ تنم - تا ز برگ خشک و تازه خوردنم

18921- *Kuru yahut taze yaprak yediğim için, bedenimin rengi yemyeşil oldu.*

Bu beyitlerde şeyhin kendinden bahsetmesi, kendini methetmek için değildir. Sadece kendini anlayanları, inkârda olanları doğru yola getirmek içindir. Onları kötü zandan kurtarmak içindir.

سرسری در عاشقان کمتر نگر - تا تو باشی در حجاب بو البشر

18922- *İnsan suretinde bulundukça, âşıklara kötü zanlarla bakma. Hakk*

âşıklarına insan sureti bir hicaptır, örtüdür.

Onları kendinle kıyaslayarak, kötü gözle görme. Hakk âşıkları, insan suretinde görünürler, fakat onlar iradelerini terketmişlerdir. Kendilerini Hakk'a vermişlerdir.

علم هيات را به جان دريافتند - زیرکان که مویها بشکافتند

18923- Akıllı fikirli kişiler, kılı kırk yardılar, canla başla kozmografya bilgisini elde ettiler.

گر چه شناسند حق المعرفه - علم نیرنجات و سحر و فلسفه

18924- Tılsım, büyü, felsefe bilgilerini hakkıyla öğrenemedilerse de...

بر گذشتند از همه اقران خود - لیک کوشیدند تا امکان خود

18925- Mümkün olduğu kadar çalıştılar, elde ettiler; bütün akranlarını, emsallerini geride bıraktılar.

شد چنین خورشید ز یشان ناپدید - عشق غیرت کرد و ز یشان در کشید

18926- Fakat aşk, kıskançlığından kendisini onlardan gizledi. Böyle bir güneş, onlara görünmez oldu.

آفتابی چون از او رو در کشید - نور چشمی کاو به روز استاره دید

18927- Gündüz vaktinde bile yıldızları gören keskin bir gözden, güneş yüzünü gizledi.

Heyet ilminde (Kozmografya), felsefede vesair ilimlerde çok ilerde olan, kılı kırk yararcasına bilgi vadisinde çok derinlere dalan bilginler, denemeler yapmışlar, bir sürü eserler yazmışlardır. Fakat aşk ve sevgi, kıskançlığa kapıldı da, bunlardan kendini gizledi, görünmez oldu. Güpegündüz gökyüzünde yıldızları gören bu keskin gözlü âlimler, şaşılacak şeydir ki, parıltısını her tarafa yayan, her zerreyi aydınlatan büyük aşk güneşini görememişler, muhabbet ve sevgi nedir, bilememişler.

Sadece yukarıda geçen beyitlerin daha iyi anlaşılmasına sebep olur ümidiyle, sevgili okuyucularıma bir hatıradan bahsetmek isterim: Vaktiyle merhum ve mağfur Tahir-ül Mevlevi hocamın da muallimlik yaptığı Kuleli Askerî Lisesi'nde edebiyat öğretmeniyken, bir tabiat bilgisi öğretmeni arkadaşım vardı. Derste çok titizdi. Çeşitli nebatların yapraklarını çocukların defterlerine çizdirir, hayvanların, çiçeklerin ve bitkilerin esrarla dolu yaşayışlarından bahsedirdi. Çocukların ellerindeki kitaplarda bulunan bilgileri yeterli saymazdı. Başka kitaplardan faydalanırdı.

Bir aralık elime Moris Meterlinki adındaki bir yazarın "Anıların Hayatı" adlı kitabı geçmişti. Kitabı çok merakla okuyor, notlar alıyordum. Bir gün, yukarıda bahsettiğim tabiat öğretmeni ile beraber nöbetçiydik. Müzakereden sonra, öğretmenler odasında o arkadaşla yalnız kaldık. Kendisine dersi ile ilgili olduğu için, yukarıda adı geçen kitaptan aldığım notlardan okudum. Anıların esrarla dolu yaşayışlarından çok heyecan duyduğumu, bu kitabın bir romandan fazla beni sürüklediğini söyledikten sonra, "Aziz kardeşim," dedim. "Siz, ne mutlu bir öğretmensiniz ki, bu esrarla dolu kâinatın insanı şaşırtan yönlerini derslerinizde açıklıyorsunuz. Allah, kâinatı yaratan o büyük sanatkâr, değil hayvanların ve böceklerin yaşayışlarındaki esrarı, ağaçların bile yapraklarını birbirinden farklı seslerle süslemiş, çiçekleri çeşitli renklerde yaratmış, güzel kokularla doldurmuş. Siz, bir din dersi hocasından daha çok çocuklara Cenab-ı Hakk'ı, kendisini eserleri arkasında gizlemiş bulunan bu eşsiz sanatkârı sevdireceksiniz" dedim. Aldığım cevap beni şaşırtmıştı, "Hocam," dedi, "Biz bunları okurken ve okuturken senin gibi düşünmüyoruz, heyecanlanmıyoruz. Gayet tabii karşılıyoruz. Bunları tabiat böyle yaratmış deyip geçiyoruz." Allah, cümlemize akl-ı selim ihsan buyursun.

عاشقان را تو به چشم عشق بین - زین گذر کن پند من بپذیر هین

18928- Sen bu düşüncelerden vazgeç de, kendine gel, öğüdümü dinle. Âşıkları, aşk gözü ile gör.

با تو نتوان گفت آن دم عذر خود - وقت نازک باشد و جان در رصد

18929- Vakit dar, can da sevgiliyi gözetlemek de, beklemek de. Şu anda sana özür dilemesine imkân yok.

Ey gafil! Bu başlıkta ayıplamaktan, kınamaktan vazgeç. Onlara hakikat nazarı ile bak da, benim nasihatimi dinle. Âşıkların ne olduklarını görmek istersen, onları aşk ve muhabbet gözü ile tetkik et. Beşeriyet gözü ile onların hakikatlerini, gerçek yüzlerini göremezsin. Âşıkların vakti sıkışık, pek dar. Canları da sevgililerini gözetlemekte. Sevgiliden başkalarına iltifat ederek, onlardan özür dilemelerine imkân yoktur.

سینه‌های عاشقان را کم خراش - فهم کن موقوف آن گفتن مباش

18930- Onların gerçek hâllerini anla da, üstlerine düşme; onlara o sözü söyletme. Böylece âşıkların gönüllerini fazla hırpalama, kırma.

Ey gafil! Sen âşıkların dış görünüşlerine bakma. Onların hakikatlerini anla da, haklarında dedikodu yapma. Onların zahiri sözlerine takılıp kalma. Onların gönüllerini fazla üzme, yaralama.

حزم را مگذار می‌کن احتیاط - نه گمانی برده‌ای تو زین نشاط

18931- Sen, onların manevi neşelerinden, heyecanlarından fena bir zanna düşme, kötü bir düşünceye kapılma. Hiç olmazsa ağır ol, ihtiyatı elden bırakma.

این وسط را گیر در حزم ای دخیل - واجب است و جایز است و مستحیل

18932- Ey bu topluluğa sonradan katılan kişi! Gerçekten yapılması gereken iş var. Bir de yapılsa da olur, yapılmasa da olur iş var. Bir de yapılmasına imkân olmayan iş var. İhtiyatlı ol da, sen bu ikisinin ortasında yürü.

İlahî aşkın hâli, üç mertebeden hâli değildir. Biri vaciptir, yapılması gerekir. Biri caizdir, yapılsa da olur, yapılmasa da. Biri de muhal olan, yapılması imkânsız olan hâldir. “İşlerin hayırlısı orta yoldur” hadisi gereğince, sen orta yolu tut ve orada yürü.

“BEYİN ŞEYHİN ÖĞÜDÜNÜ DUYUNCA AĞLAMASI; ŞEYHİN ÖZÜNÜN, GERÇEKLİĞİNİN BEYİN GÖNLÜNE AKSETMESİ”

گریان شدن امیر از نصیحت شیخ و عکس صدق او و ایثار کردن مخزن بعد از آن گستاخی و استعصام شیخ و قبول ناکردن و گفتن که من بی‌اشارتی نیارم تصرفی کردن

O yaptığı hakaretlerden, küstahlıktan sonra, hazinesini şeyhe bağışladı. Şeyh de, “Hakk’ın ilhamı, emri olmadan verdiklerini harcayamam” diyerek, bağışını kabul etmedi.

اشك غلطان بر رخ او جای جای - این بگفت و گریه در شد های های

18933- Şeyh, bu sözleri söyledi ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Gözyaşları yer yer yanaklarından akmaktaydı.

عشق هر دم طرفه دیگری می‌پزد - صدق او هم بر ضمیر میر زد

18934- Şeyhin hakikati, doğruluğu, beyin gönlüne aksetti. Zaten aşk, her an görülmemiş bir tencere kaynatır durur.

چه عجب گر بر دل دانا زند - صدق عاشق بر جمادی می‌تند

18935- Aşkın hakikati, cansız bir şeye bile tesir eder. Bilen ve anlayan bir kişinin gönlüne dokunsa şaşılır mı?

بلکه بر دریای پر اشکوه زد - صدق موسی بر عصا و کوه زد

18936- Susanın hakikati, sopaya, dağa tesir etti. Hatta o sonsuz denizi bile tesiri altında bıraktı.

Bilindiği gibi Allah’ın emri ile Hazreti Musa, sopasını yere atınca, sopa büyük bir yılan şekline giriyor, kuyruğundan tutunca tekrar sopa oluyordu. Hazreti Musa’nın hakikati, doğruluğu sopayı yılan yaptığı gibi, Tur dağına da titretti. Kızıl denizi de yardı. On iki yol

açıldı da, İsraililer denizde açılan yollardan yürüdüler. Karşı tarafa geçtiler.

بلکه بر خورشید رخشان راه زد - صدق احمد بر جمال ماه زد

18937- Ahmed'in hakikati, ayın yüzüne tesir etti. Hatta parlak güneşin bile yolunu kesti.

Bu beyitte, Peygamber Efendimizin iki mucizesine işaret edilmektedir. Birincisi, ayın ikiye bölünmesi; ikincisi, batmak üzere olan güneşin yolunun kesilmesidir. Hazreti Muhammed Mustafa'nın s.a.v. doğruluğu, hakikati, ayın cemaline tesir etti. Onu gökyüzünde iki parçaya ayırdı. Nitekim Kamer suresinde, **"Saat yaklaştı. Ay, (ikiye) ayrıldı"** ayetinde bu hadiseye işaret buyrulmuştur.

Beyitte işaret edilen ikinci mucize de, güneşin yolunun kesilmesidir. Ankaravî Hazretleri, bu beytin şerhinde aynen şunları yazıyor: Rivayet edilir ki bir gün, Hazreti Muhammed s.a.v. Efendimiz, ikinci namazının vaktine yakın bir saatte istirahate çekilmişler, uyuyakalmışlardı. Uyandıkları zaman güneşin battığını ve namaz vaktinin geçtiğini gördüler, dua ettiler. Hakk Teala Hazretleri, güneşi geri çevirip ikinci namazının kılınmasının kabul edileceği kadar, ufukta yükseltti. Peygamberimiz namazını eda ettikten sonra güneş tekrar battı. Beyitte işaret edilen "Parlak güneşin bile yolunun kesilmesi" bu mucizeyi hatırlatmaktadır.

Gerek peygamberlerin, gerekse velilerin sıdkı, doğruluğu, akıl almaz mucizelerin, kerametlerin zuhuru sebeb olmuştur. Bu hususta Zünnun Hazretleri, "Sıdk, yeryüzünde Allah'ın bir kılıcıdır. Neye vurursanız, onu keser" diye buyurmuştur.

گشته گریان هم امیر و هم فقیر - رو به رو آورده هر دو در نفیر

18938- İkisi de, yüz yüze verip ağlamaya başladılar. Bey de ağlıyordu, fakir de.

گفت میر او را که خیز ای ارجمند - ساعتی بسیار چون بگریستند

18939- Bir saatten fazla ağladılar. Sonra bey, ona "Kalk, ey ulu kişi!" dedi.

گر چه استحقاق داری صد چنین - هر چه خواهی از خزانه بر گزین

18940- Hazinesinden ne istiyorsan seç. Gerçi senin, bunun gibi yüzlerce ihsana, bağışa hakkın var. Fakat ben sana bıraktım. Sen ne dilersen al.

بر گزین خود هر دو عالم اندک است - خانه آن تست هر چت میل هست

18941- O senin gönlün, neye meylederse, neyi arzu ederse, seç al. Zaten sana iki dünya da verilse azdır.

که به دست خویش چیزی بر گزین - گفت دستوری ندادندم چنین

18942- Şeyh, dedi ki: "Bana böyle izin vermediler. Beğendiğin şeyi eline al, demediler."

که کنم من این دخیلانه دخول - من ز خود نتوانم این کردن فضول

18943- Bu küstahlığı kendiliğinden yapamam. Bir topluma sonradan katılanlar gibi, bu eve giremem. Ben bir dilenciyim. Ne sadaka verirlerse, onu alırım.

Şeyh, zengin beye şunu demek istiyor: Bir kimse, kendi malını kendi isteği ile bana verse, ben onun verdiklerini kendi elimle, isteğimle alamam. Fakat ev sahibi, Allah rızası için kendi malından kendi eliyle çıkarıp verirse, kabul ederim. Fakat bey, bu inceliği anlamadı. Kendi eliyle, kalbinden koparıp çıkarıp vermedi.

مانع آن بد کان عطا صادق نبود - این بهانه کرد و مهره در ربود

18944- Bu sözleri bahane edip kalktı gitti. Beyin ihsanı, candan yapılan, samimi bir ihsan değildi. Zaten kabul etmeye mani olan da buydu.

شیخ را هر صدق می‌نامد به چشم - نه که صادق بود و پاک از غل و خشم

18945- Her ne kadar beyin özü doğruydu. Hileden, öfkeden onda eser yoktu. Fakat her doğru şeyhin gözüne görünmezdi. Her gerçeği kabul etmezdi.

که گدایانه برو نانی بخواه - گفت فرمانم چنین داده ست اله

18946- O, “Allah, bana git, dilenciler gibi ekmek dilen, diye buyurdu” diyordu.

Bir evvelki beytin daha iyi anlaşılması için, ondan sonra gelen beytin üzerinde durarak, her iki beyti bir arada mütaala etmemiz gerekiyor. Şöyle ki: Beyin özü doğruydu, onda hileden ve öfkeden eser olmadığı hâlde, neden her doğru şeyhin gözüne görünmezdi, neden şeyh her gerçeği kabul etmezdi? Gerçekten de, bey bir şeyler vermek istiyordu. Sonra şeyhten de korkusu yoktu. Hatta şeyhin tesiri altında kalmış, onunla beraber ağlaşmıştı. Şu hâlden beyin ihsanı samimi bir ihsan sayılmadı, reddedildi. Bey, “Evim senindir, her ne istersen al” derken, elbette iyilik yapmak istiyordu. Fakat davranış tarzı, teklifi, şeyhi redde zorladı. Çünkü şeyh, “Allah, bana dilenciler gibi ekmek dilen, diye emretti” dedi. Beyin dediğini yapsaydı, dilencilikten çıkacak, başkasının malına el uzatmış olacaktı. Son olarak diyebiliriz ki, şeyh, dilencilik makamında kalmak için, beyin ihsanını reddetti.

“GAİPTEN ŞEYHE BİR İŞARET, BİR SES GELDİ; DENDİ Kİ, ŞU İKİ SENEDİR EMRİMİZE UYARAK ZENGİNLERDEN ALDIN, YOKSULLARA VERDİN, BUNDAN SONRA VER AMA ALMA, ELİNİ HASIRIN ALTINA SOK, BİZ O HASIRI, EBU HUREYRE’NİN DAĞARCIĞI GİBİ YAPTIK, NE DİLERSEN ORADA BULUR SUN, BÖYLECE DE, DÜNYADAKİLER İYİCE İNANSINLAR Kİ, BU ÂLEMİN ÖTESİNDE BAŞKA BİR ÂLEM VAR, ORADA AVUCUNA TOPRAK ALSAN, ALTIN OLUR, O ÂLEME ÖLÜ GELSE DİRİLİR, EN BÜYÜK UĞURSUZLUK, ORAYA GİRİNCE EN BÜYÜK UĞUR HÂLINE GELİR, O ÂLEME KÜFÜR GELSE İMAN OLUR, ZEHİR GİRSE PANZEHİR KESİLİR; O ÂLEM, NE BU ÂLEMİN İÇİNDEDİR, NE DE DIŞINDADIR, NE ALTINDADIR, NE DE ÜSTÜNDEDİR, NE BU ÂLEME BİTİŞİKTİR, NE BU ÂLEMDEN AYRIDIR, NELİKSİZ NİTELİKSİZ BİR ÂLEMDİR O ÂLEM; HER AN O ÂLEMDEN BİNLERCE ESER, BİNLERCE NUMUNE, ZUHUR EDER, NASIL Kİ ELİN YAPTIĞI SANAT, GÖZÜN BAKIŞI, DİLİN GÜZEL SÖZ SÖYLEYİŞİ, ELİN, GÖZÜN, DİLİN NE İÇİNDEDİR, NE DIŞINDADIR; ELE, GÖZE, DİLE NE BİTİŞİKTİR, NE DE ELDEN, GÖZDEN, DİLDEN AYRIDIR, AKILLIYA BİR İŞARET YETER”

اشارات آمدن از غیب به شیخ که این دو سال به فرمان ما بستدی و بدادی بعد از این بده و
مستان دست در زیر حصیر می‌کن که آن را چون انبان بو هریره کردیم در حق تو هر چه
خواهی بیابی تا یقین شود عالمیان را که و رای این عالمی است که خاک به کف گیری زر شود
مرده در او آید زنده شود نحس اکبر در وی آید سعد اکبر شود کفر در او آید ایمان گردد زهر
در او آید تریاق شود، نه داخل این عالم است و نه خارج این عالم نه تحت و نه فوق نه متصل
نه منفصل بی‌چون و بی‌چگونه، هر دم از او هزاران اثر و نمونه ظاهر می‌شود، چنان که
صنعت دست با صورت دست و غمزه‌ی چشم با صورت چشم و فصاحت زبان با صورت زبان
نه داخل است و نه خارج او نه متصل و نه منفصل، و العاقل یکفیه الاشارة

Yukarıda geçen Ebu Hureyre Radiyallahü anh, sahabeden biridir. Kendisinden bir çok hadis rivayet edilmiştir. Ebu Hureyre Hazretleri, buyurmuşlardır ki, “Hayatımda üç musibete uğradım. Peygamberin vefatı, onun değersiz bir sahabesi, zelil bir hizmetçisiydim; Hazreti Osman’ın şehit edilmesi; bir de dağarcığının kaybolması.”

Ebu Hureyre Hazretleri’nin bu kadar ehemmiyet verdiği dağarcığı nedir? Bu dağarcık hikâyesini hazretin kendi ağzından dinleyelim: Resulullah Efendimizle beraber bir savaştaydık. Halk acıktı. Resulullah bana, “Yanında bir şey var mı?” diye sordu. “Evet” dedim, “Dağarcığımda hurma var.” “Getir” diye emrettiler. Getirdim. Mübarek elini sokup bir miktar hurma çıkardı. Yanımızda bulunanlara dağıttı. Sonra bana, “On kişi çağır” dedi. Çağırdım. Onlara da hurmaları dağıttı. Böylece, bütün orduyu hurmayla doyurdu. Sonra dağarcığı bana verdi. “Elini istediğim zaman içine daldır, avuçla çıkar” diye buyurdu. Resulullah Efendimizin zamanında yedim, Hz. Ebubekir’in ve Hz. Ömer’in zamanlarında da bu mucize devam etti. Hazreti Osman şehit edildiği zaman, evim yağma edildi. O sırada bu uğurlu dağarcık da kayıplara karıştı.”

Yine bu başlıkta geçen “Naks-ı ekber”, Zuhul yıldızına verilen addır. Bu terkibi “En

büyük uğursuzluk” diye aldık. Çünkü nakıs kelimesi, uğursuz olma manasına gelmektedir. Yine metinde geçen “Saad-ı ekber”, Zühre’ye denir. İkisine birden, yani Müşteri yıldızı ile Zühre yıldızına “Saadeyn” derler. Bu sebeple “Saad-ı ekber” terkibine “En büyük uğur” dedik.

بعد از آن امر آمدش از کردگار - تا دو سال این کار کرد آن مرد کار
18947- O iş eri, tam iki yıl dilencilik yaptı. Ondan sonra Hakk’tan emir geldi.

ما بدادیمت ز غیب این دستگاه - بعد از این می ده ولی از کس خواه
18948- Bundan sonra ver, fakat kimseden isteme. Biz, sana bu kazanma yolunu gaipten ihsan ettik.

دست در زیر حصیری کن بر آر - هر که خواهد از تو از يك تا هزار
18949- Kim senden, birden bine kadar ne isterse istesin, elini hasırın altına sok, çıkar.

در كف تو خاك گردد زر بده - هین ز گنج رحمت بی‌مر بده
18950- Avucuna toprak alsan, altın kesilecektir. Sen bu zahmetsiz hazine ver, dağıt.

داد یزدان را تو بیش از بیش دان - هر چه خواهند بده مندیش از آن
18951- Senden ne isterlerse, hiç düşünme, ver. Bil ki Allah, sana çoklardan da çok ihsanda bulundu.

نه پشیمانی نه حسرت زین کرم - در عطای ما نه تحشیر و نه کم
18952- İhsanımızda ne tükenme vardır, ne azalma. Bu ihsan yüzünden ne pişman oluruz, ne de hasret duyarız.

از برای روی پوش چشم بد - دست زیر بوریا کن ای سند
18953- Ey güvendiğimiz zat! Elini hasırın altına sok da, ihsanımız kötü gözlerden gizli kalsın.

ده به دست سائل بشکسته پشت - پس ز زیر بوریا پر کن تو مشت
18954- Hasırın altında avucunu doldur. Beli kırılmış dilenciye elinle ver.

هر که خواهد گوهر مکنون بده - بعد از این از اجر نامنون بده
18955- Bundan sonra, başa kakılmayan bitmez tükenmez ihsanımızdan ver. İsteyenlere değerli inciler bağışla.

İnşikak Suresi’nin 25. ayetiyle Tin Suresi’nin 6. ayetlerinde, iyi işlerde bulunanlara bitip tükenmeyen, başlarına kakılmayan mükâfatlardan bahsedilmektedir. Bu beyitte, bu ayetlerden lafzen iktibas vardır.

همچو دست حق گزافی رزق پاش - رو يدُ الله فوقَ أيديهم تو باش
18956- Yürü! Allah’ın eli, onların elleri üstündedir, sırrına mazhar ol. Hakk’ın eli gibi, sebepsiz rızıklar saç.

Burada Fetih Suresi’nin 10. ayetine işaret vardır. Bu ayet, Hicretin 6. senesinde, Mekke yolu üzerinde bulunan Hudeybiye’de nazil olmuştur. Şöyle ki, o sene Peygamber Efendimiz s.a.v. ashabıyla hac vazifesini yapmak için yola çıkmışlardı. Mekke, Müslümanların elinde olmadığı için, müşriklerden mücadele istenmişti. Fakat müşrikler, bu mücadelayı vermemişlerdi. Bunun üzerine büyük Peygamberimiz, Hudeybiye’de bir ağaç altına oturmuş, ağaca mübarek sırtlarını dayamışlar, sahabe de birer birer gelip ölünceye kadar savaşırlarına dair Hz. Muhammed’e biat etmişlerdi. Müşrikler, bunu duyunca sulha razı olmuşlar, Müslümanlar hakkındaki şartlar ağır olmakla beraber, barışı kabul etmişlerdi. Böylece, Müslümanları ve müslümanlığı ilk defa bir kuvvet olarak tanımak zorunda

kalmışlardı. Bu biatı, ellerini Hz. Muhammed'in s.a.v. mübarek eli üstüne koymak suretiyle yapmışlardı. Fakat bu, hakikatte Allah'a biat demekti. Bu ayet şudur: **"Sana hakiki surette biat edenler, ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli, onların ellerinin üstündedir."**

همچو باران سبز کن فرش جهان - وام داران را ز عهده وا رهان
18957- Borçluları, borçlarından kurtar. Yeryüzü örtüsünü, yağmur gibi yeşert.

که بدادی زر ز کیسه‌ی رب دین - بود يك سال دگر کارش همین
18958- Şeyhin bir yılda işi gücü bu oldu. Din, Rabbinin kesesinden altın verir dururdu.

حاتم طایبی گدایی در صفش - زر شدی خاک سیه اندر کفش
18959- Kara toprak, avucunda altın olurdu. Onun yanında Hatem-i Tayi bile, bir dilenci sayılırdı.
Beyitte geçen Hatem, cömertliği ile meşhur bir zattır. Tay kabilesine mensuptur.

"ŞEYHİN, BİR ŞEY DİLEYECEK KİMSENİN DİLEĞİNİ SÖYLEMEDEN ÖNCE, ONUN GÖNLÜNDEKİ DİLEĞİNİ BİLMESİ; BORÇLULARIN HÂLLERİNİ, NE KADAR BORÇLARI OLDUĞUNU ANLAMASI; BU, HALKA SIFATLARIMLA GÖRÜN, HADİSİNİN BELİRTİSİDİR"
دانستن شیخ ضمیر سائل را بی‌گفتن و دانستن قدر وام و داران بی‌گفتن که نشان آن باشد که
اخرج بصفاتی الی خلقی

"Halka sıfatlarımla görün" sözünü, Mesnevî şarihlerinden İmadullah hadis olarak kabul ediyor. Evvelce de bir hikâyede geçen bu sözü, Ankaravî, Bayezid Bestami Hazretleri'ne atfediyor. Doğrusunu Allah bilir.

Bu mevzuyla alakalı olduğu için, Mevlâna Hazretleri'nin Fihi ma fih adlı eserinde geçen şu bölümü aynen alıyorum: Şeyh Muhammed Serrezi -Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun-, bir gün müritleriyle beraber bir yerde oturmuştu. Müritlerden birinin canı kelle kebabı istedi. Şeyh, o müridin içinden geçen isteği anladı da "Buna kelle kebabı lazım, getirin" diye işaret buyurdu. Şeyhe, "Bu müridin gönlünden kelle kebabı geçtiğini nereden bildiniz?" diye sordular. O, "Otuz seneden beri, benim için lazım olan hiçbir şey kalmamıştır. Kendimi, bana lazım olan şeylerin hepsinden temizledim. Ayna gibi temiz ve parlak oldum. Şu anda aklıma kelle kebabı geldi ve canım istedi. Fakat bu isteğin, aslında bana değil, filan müride ait olduğunu anladım. Çünkü gönlüm ayna gibi olduğundan, müridin isteği bana aksetti. Orada beliren şeklin başkasına ait olduğunu bildim" dedi.

او بدادی و بدانستی ضمیر - حاجت خود گر نگفتی آن فقیر
18960- Fakir bir kimse ihtiyacını söylemeden, şeyh onun ne ihtiyacı olduğunu bilir, onun içinden geçeni anlardı.

قدر آن دادی بدو نه بیش و کم - آن چه در دل داشتی آن پشت خم
18961- O, belî bükülmüş yoksulun gönlünden ne geçtiyse, ona ne fazla ne de noksan olmamak üzere, onu verirdi.

این قدر اندیشه دارد ای عمو - پس بگفتندی چه دانستی که او
18962- Ona, "Amca! Ne bildin ki, o bu kadar istiyor, bunu düşünüyor?" dedikleri zaman...

خالی از کدیه مثال جنت است - او بگفتی خانه‌ی دل خلوت است
18963- Dedi ki, "Gönül evi bomboş, orada yabancı yok. Orası sanki cennet gibi."

جز خیال وصل او دیار نیست - اندر او جز عشق یزدان کار نیست

18964- Orada, Allah aşkından başka bir şey görülmüyor. Orada, onunla buluşmak hayalinden başka bir şey yok.

خانهام پرست از عشق احد - خانه را من روفتم از نیک و بد

18965- Ben, gönül evini iyiden de, kötüden de sildim süpürdüm. Evim yalnız Allah aşkıyla dolu.

آن من نبود بود عکس گدا - هر چه بینم اندر او غیر خدا

18966- Orada Allah'tan başka ne görürsem, bilirim ki, benim değildir. Benden bir şey isteyen dilencinindir.

Kalbimin aynasında görünen hayal benim değildir. Benim karşıma gelen dilenciye aittir. Çünkü benim gönlümde, Allah'tan başka hiç bir şey yoktur.

جز ز عکس نخله‌ی بیرون نبود - گر در آیی نخل یا عرجون نمود

18967- Bir suda, hurma fidanı yahut hurmanın ekilmiş hilal biçimine dönmüş dalı görünse, o akis, dışardaki fidanın, dışardaki dalın aksidir.

عکس بیرون باشد آن نقش ای فتی - در تگ آب ار ببینی صورتی

18968- Ey yiğit! Durgun bir suda, bir suret, bir akis görürsen, o, dışarda bulunan kişinin aksidir.

تنقیه شرط است در جوی بدن - لیک تا آب از قذی خالی شدن

18969- Fakat suyun duru olması, içinde pisliğin bulunmaması, içinde beden ırmağının kötü huylardan temizlenmesi şarttır.

تا امین گردد نماید عکس رو - تا نماند تیرگی و خس در او

18970- Suda bulanıklık, gizlilik ve çerçöp kalmamalıdır. O suya insanın yüzü aksetsin, görünsün.

آب صافی کن ز گل ای خصم دل - جز گلابه در تنت کو ای مقل

18971- Ey manadan yoksul, zavallı bedeninde toprakla karışmış sudan başka ne var? Ey gönül düşmanı! Suyu topraktan, pislikten ve çerçöpten temizle.

خاك ریزی اندر این جو بیشتر - تو بر آنی هر دمی کز خوابو خور

18972- Hâlbuki sen, her an uykuyla, yemek ve içmekle, şu ırmağa daha fazla toprak serpmekte, bulanıklığını arttırmaktasın.

“ŞEYHİN HALKIN İÇİNDEN GEÇENLERİ BİLMESİNİN SEBEBİ”

سبب دانستن ضمیرهای خلق

عکس روها از برون در آب جست - چون دل آن آب زینها خالی است

18973- O suyun içinde bunlar yok da, onun için dışardaki yüzler ona aksediyor, orada görünüyor.

خانه پر از دیو و نسناس و دده - پس ترا باطن مصفا ناشده

18974- Hâlbuki senin için, günlük temizlenmemiş. Gönül evin, şeytanla, maymunla, canavarlarla doludur.

کی ز ارواح مسیحی بو بری - ای خری ز استیزه مانده در خری

18975- Ey eşek! İnadınla eşeklikte kaldıkça, Mesih'e mensup ruhların kokusunu nereden alacaksın?

کز کدامین مکمنی سر بر کند - کی شناسی گر خیالی سر کند

18976- Orada bir hayal baş gösterse bile, o hayalin hangi pusudan baş çıkardığını nereden anlayacaksın?

تا خیالات از درونه روفتن - چون خیالی می شود در زهد تن

18977- İçindeki hayallerin süpürülmesi için, bedenın zabıtlıkıle hayale dönmesi gerekir.

Yukarıdaki beyitlerde geçen saliki doğru yoldan saptıran hayalleri, havatırı, dört beş çeşide ayırmışlardır. Birincisi, nefsanı havatırdır. İkincisi, şeytani havatırdır. Üçüncüsü, mülki havatırdır. Dördüncüsü, ilahî ilhamla kalbimize doğan havatırdır.

Bir de havatır-ı melbuse vardır ki, (Örtülü, başka kılık) kalbimize gelen havatır vardır. Yukarıdaki beyit, Hazreti Mevlâna'nın "Züht ve riyazetle, salikin teni bir hayal gibi olur" diye buyurması, ten bakımından zayıflaması, mana bakımından kuvvetli olmasını gerektirecektir, manasına gelmektedir. Aslında Mevlâna'nın zühtten, bedenın zahıtlıkıle hayale dönmesini ifade ettiğı gibi, burada kullanılan züht kelimesi, terk manasına gelmektedir. Salikin gerek dünya mallarına karşı duyduğu sevgiyi terketmesi, gerekse nefsinı, şehvetleri terketmesi kastedilmektedir. Gerçekten salık, çeşitli hayalleri gönülden süpürüp atıncaya kadar, nefsanı düşünceleri gönül evinden süpürüp çıkarıncaya kadar, bu mücadale devam etmelidir. Salikin bedeni, nefsinin arzu ettiklerini terk eylemekle ve cismine riyazet vermekle bir hayal gibi olacaktır. Şunu da bilmeli ki, şeytani vesveseler ve nefsanı havatır, gönül evinden kolaylıkla ayıklanmaz. Dünya malına karşı duyulan sevgi, nefsanı arzular, salikin kalbinden çıkarılamayınca, salık safa mertebesine inemez ve iç rahatlığına kavuşamaz. Bazen salık, şeytani ve nefsanı havatırı ilahî ilhamdan ayıramaz. Nefs ve şeytan, suret-i haktan görünerek gelir. Bunlar, havatır-ı melbuse (Örtülü, kılık değıştirmiş), suret-i haktan görünen havatırdır. Bunlar çok tehlikelidir. Saliki sapıklığa götürür. Salık, kılık değıştirerek gelen havatırı, hayalleri, şeriata uygun, bizi iyiye götüren hâller zannederek, nefse ve şeytana tabi olur. Onların hilelerini, fesatlarını bilemediğinden, iyi iş yapıyorum zannı ile günahkâr olur. Bir şair, ne güzel söylemiş:

Batıl, hemişe batıl beyhudedir veli
Müşkil odur ki, sureti haktan zuhur eder

“TİLKİNİN HİLE İLE EŞEĞE BİNMESİ”

غالب شدن مکر روبه بر استعصام خر

لیک جوع الکلب با خر بود جفت - خر بسی کوشید و او را دفع گفت

18978- Eşek, bir hayli çalıştı, tilkiyi başından kovdu. Fakat köpek gibi acıkmıştı. Açlık kendisinden ayrılmıyordu. Âdeta ona eş olmuştu.

بس گلوها که برد عشق رغیف - غالب آمد حرص و صبرش بد ضعیف

18979- Hırsı üstün geldi. Sabrı zayıfladı. Ekmek sevdası, nice boğazı kesmişti.

کاد فقر ان یکون کفر آمدهست - ز آن رسولی کش حقایق داد دست

18980- Bu sebeptendir ki, kendisine hakikatler, gerçek bilgiler verilmiş olan Peygamberimiz: “Az kaldı ki yoksulluk, küfür sayılacaktı. Yani fakirlik, kâfirlik olacaktı” diye buyurdu.

“Az kaldı ki fakirlik, kâfirlik sayılacaktı” hadisi, bu beyte aynen alınmıştır.

گفت اگر مکر است یک ره مرده گیر - گشته بود آن خر مجاعت را اسیر

18981- O eşek, açlığa esir olmuştu. “Bu hile bile olsa, zaten açlıktan ölmek üzereyim” dedi.

Bu beyit, “Ölmüş eşek kurttan korkar mı?” atasözünü hatırlatıyor.

گر حیات این است من مرده بهام - زین عذاب جوع باری وا رهم

18982- Hiç olmazsa şu açlık azabından kurtulurum. Yaşayış, hayat bu ise, ölüm bence daha iyi.

عاقبت هم از خری خبطی بکرد - گر خر اول توبه و سوگند خورد
18983- Eşek, o gece tövbe etmiş, and içmişti ama sonunda eşekliğinden tövbesini de bozdu, andını da.

مرگ را بر احمقان آسان کند - حرص کور و احمق و نادان کند
18984- Hırs, insanı kör eder, ahmak eder. Bilgisiz bir hâle kor. Ahmaklara ölümü kolaylaştırır.
Büyük bir mütefekkir, "Hisler galeyana gelince, akıl, mantık susar" demiştir.

که ندارند آب جان جاودان - نیست آسان مرگ بر جان خران
18985- Ölüm, eşeklerin canlarına kolay bir şey değildir. Çünkü onlarda ebedî can yoktur.

Ebedî cana malik olan insan, ölümden korkmaz. Büyük Mevlâna, ölümün Hakk'a kavuşmak olduğunu birçok şiirinde ifade eder. Onun için ölüm gecesi, şeb-i arus, sevgiliye kavuşulan gecedir. Bir şiirinde, ölüm hakkında şöyle buyurur: "Ölüm, sana batmak gibi görünürse de, aslında doğmaktır. Mezar, insana karanlık, dar bir hapis yeri gibi görünür. Hakikatte mezar, ruhun bu hayat ızdırabından kurtulduğu, hürriyete kavuştuğu yerdir." Bu yüzdendir ki ölüm, eşeklerin canlarına kolay gelmez. Onlar, hayata çok bağıdırlar.

جرات او بر اجل از احمقی است - چون ندارد جان جاوید او شقی است
18986- Ebedî canı olmayan kimse, bir şakidir, kötü kişidir. Onun ölümü istemesi, ahmaklığındandır.

Dünyanın nimetlerine bağlanmak, lezzetine ve şehvetine haris olmak, insanı körleştirir. Ahmaklaştırır.

Hız. Muhammed s.a.v. Efendimiz, bir hadislerinde, "**Bir şeyi çok sevdiğin mi, o seni körleştirir, sağırlandır**" diye buyurmuştur.

Cenab-ı Hakk'ı seven, ruhen onunla aşına olan bir mümin için ölüm, bir hediyedir. Bir armağan ve kurtuluştur. Fakat eşek tabiatlı olanlar için ölüm, korkunç bir şeydir. Çünkü onlar, ölmekle sonlarının toprak olacağını düşünürler, korkarlar. Onlar, ruhun ebediyetinin güzelliğini, letafetini idrak edemezler.

تا به روز مرگ برگي باشدت - جهد کن تا جان مخلص گرددت
18987- Çalış, gayret sarfet de, canın ebedîleşsin. Ölüm günü de, elinde bir azığın bulunsun.

که بر افشانند بر او از غیب جود - اعتمادش نیز بر رازق نبود
18988- Eşeğin rızık verene itimadı, güveni yoktu ki, cömertlik gayb âleminden ona rızık saçsın.

گر چه گه گه بر تنش جوعی گماشت - تا کنونش فضل بی‌روزی نداشت
18989- Gerçi zaman zaman ona bir açlık verdi; verdi ama Allah'ın lütf-u ihsanı onu rıziksız bırakmadı.

از پی هیضه بر آرد از تو سر - گر نباشد جوع صد رنج دگر
18990- Açlık olmasa bile, mideyi tıkabasa doldurmaktan, mide ekşimesinden sonra, sende yüzlerce hastalık baş gösterir.

هم به لطف و هم به خفت هم عمل - رنج جوع اولی بود خود ز آن علل
18991- Açlık zahmeti, hem güzellik, hem hafiflik, hem de ibadet ve amel bakımından, o hastalıklardan elbette iyidir.

خاصه در جوع است صد نفع و هنر - رنج جوع از رنجهای پاکیزه‌تر
18992- Açlık zahmeti, öbür zahmetlerden daha temizdir. Bilhassa açlıkta yüzlerce fayda, yüzlerce hüner vardır.

“AZ YEMENİN, MİDEYİ TIKABASA DOLDURMAMANIN FAYDALARI, İYİLİKLERİ”

در بیان فضیلت احتما و جوع

جوع در جان نه چنین خوارش مبین - جوع خود سلطان داروهاست هین

18993- Şunu iyi bil ki açlık, ilaçların padişahıdır. Açlığı canla başla benimse, onu hor görme.

جمله خوشها بی مجاعتها رد است - جمله ناخوش از مجاعت خوش شدهست

18994- Bütün hastalıklar, açlıkla iyileşir. Bütün güzel yemekler, aç olmadıkça hoşla gitmez.

Açlığın ve az yemenin faydaları sayılamayacak kadar çoktur. Hazreti Peygamberimiz s.a.v. Efendimiz, “Üşütmek, bütün hastalıkların başı; çok az yemek, mideyi doldurmamak da, bütün devaların başıdır” diye buyurmuştur. Büyük bir hekim de, “İnsan, mezarını kendi dişleri ile kazar” demiştir.

“ÖRNEK”

مثل

گفت سائل چون بدین استت شره - آن یکی می خورد نان فخره

18995- Adamın biri, küflenmiş ekmek yiyordu. Başka bir adam, “Ne diye bu kadar iştah ile, bu kadar hırsla yiyorsun?” diye sordu.

نان جو در پیش من حلوا شود - گفت جوع از صبر چون دو تا شود

18996- Adam, dedi ki: “Sabrın sonunda açlık iki misli arttı mı, arpa ekmeği bile bana helva gibi olur.”

چون کنم صبری صبورم لا جرم - پس توانم که همه حلوا خورم

18997- Sabrettim, sabırlı oldum mu, daima helva yemiş olurum.

کاین علف زاری است ز اندازه برون - خود نباشد جوع هر کس را زیون

18998- Fakat açlık, herkese zebun olmaz. Herkes onu elde edemez. Bu açlık, hadden aşırı bir otlaktır.

Açlık öyle ilahî bir lütuftur ki, herkes onu elde edemez. Ancak Allah'ın has kulları, onun yüzünden manevi dereceler alırlar. Başkaları için korkutucu olan, onları çeşitli kötülöklere, günahlara doğru götüren açlık, Allah'ın makbul kullarını saadete ulaştıran, nefsanîyetten kurtuluşa çıkaran mutlu bir hâldir.

Bu sebeple, veliler daima çok yemekten sakınmışlar, az yemeği ve açlığı methetmişlerdir. Eşrefoğlu Rumi Hazretleri:

Nice beslersin teni

Yılan, çıyan yer anı

Ko teni, besle canı

Tövbeye gel tövbeye.

diye buyurmuştur.

تا شوند از جوع شیر زورمند - جوع مر خاصان حق را دادهاند

18999- Açlık, güçlü kuvvetli arslanlar gibi olsunlar diye, Hakk'ın has kullarına verilmiştir.

چون علف کم نیست پیش او نهند - جوع هر جلف گدا را کی دهند

19000- Açlığı, değersiz, adi bir yoksula hiç verirler mi? Evet, az değil ki, onu adam olmayanın önüne korlar.

تو نه ای مرغاب مرغ نانایی - که بخور که هم بدین ارزانیی

19001- *“Ye!” derler, “Sen ancak buna layıksın. Sen, su kuşu değilsin. Ekmekle beslenen kuşsun.”*

Ey hayvan tabiatlı varlık! Sen ot yemeye layıksın. Ruhani ab-ı hayatın ehli değilsin. Sen, mide için yaşayan bir varlıksın. Senin ruhani gıdadan nasibin yoktur.

“BİR ŞEYHİN, MÜRİDİNİN KALBİNDEN GEÇENLERİ BİLMESİ; ONUN HIRSINI ANLAMASI VE ONA NASİHAT VEREREK, ALLAH’IN EMRİYLE, BU ÖĞÜT YÜZÜNDEN ONA, ALLAH’A TEVEKKÜL KUVVETİNİ BAĞIŞLAMASI”

حکایت مریدی که شیخ از حرص و ضمیر او واقف شد او را نصیحت کرد به زبان و در ضمن نصیحت قوت توکل بخشیدش به امر حق

سوی شهری نان در آن جا بود تنگ - شیخ می‌شد با مریدی بی‌درنگ

19002- *Bir şeyh, müridi ile durmadan dinlenmeden bir şehre ulaştı. O şehirde ekmek sıkıntısı vardı.*

هر دمی می‌گشت از غفلت پدید - ترس جوع و قحط در فکر مرید

19003- *Müridin gönlünde, gaflet yüzünden Hakk’a olan bağlılığının azlığından, her an açlık korkusu ve kıtlık endişesi artmaktaydı.*

گفت او را چند باشی در زحیر - شیخ آگه بود و واقف از ضمیر

19004- *Şeyh, durumu anlamış, müridin gönlünden geçeni sezmişti. Ona dedi ki: “Ne vakte kadar bu elem ve ızdırap içinde çırpınacaksın?”*

دیده‌ی صبر و توکل دوختی - از برای غصه‌ی نان سوختی

18005- *Ekmek derdi ile yanıp yakılıyorsun. Sabır ve tevekkül gözünü yummuşsun.*

که ترا دارند بی‌جوز و مویز - تو نه‌ای ز آن نازنینان عزیز

19006- *Merak etme! Sen, o yüce nazeninlerden, Allah’ın has kullarından değilsin ki, seni cevizensiz, kuru üzüksüz bıraksınlar.*

کی زبون همچو تو گنج گداست - جوع رزق جان خالصان خداست

19007- *Çünkü açlık, Allah’ın sevgili ve has kullarının gıdasıdır, rızkıdır. Böyle bir rızık, senin gibi ahmak bir dilenciye hiç nasip olur mu?*

که در این مطبخ تو بی‌نان بیستی - باش فارغ تو از آنها نیستی

19008- *Boş yere üzülme sen. O üstün varlıklardan değilsin ki, bu mutfakta ekmeksiz kalasın.*

Mürit, Cenab-ı Hakk’a karşı itimadı, güveni, tevekkülü az olduğu için, kıtlık içinde olan bir şehirde aç kalacağından korkuyor. Halbuki Cenab-ı Hakk, ancak has kullarını açlıkla imtihan eder. Açlıkla onları besler. Bir hadislerinde Peygamberimiz Efendimiz, “Açlık, Allah’ın rızkıdır. Onunla has kullarının canlarını besler, yaşatır” diye buyurmuşlardır.

از برای این شکم خواران عام - کاسه بر کاسه‌ست و نان بر نان مدام

19009- *Midesine düşkün, bu değersiz oburlara kâse üstüne kâse sunulur. Ekmek üstüne ekmek verilir.*

کای ز بیم بی‌نوایی کشته خویش - چون بمیرد می‌رود نان پیش پیش

19010- *Midesine düşkün böyle bir adam ölünce, ekmek önüne düşer de, ona “Ey açlık korkusundan kendini öldüren kişi!” der.*

ای بکشته خویش را اندر زحیر - تو برفتی ماند نان بر خیز گیر

19011- İşte, sen göçüp gittin. Öldün, ekmek kaldı. Haydi kalk da, uğrunda can verdiğin ekmeği al bakalım. Ey kendini açlık korkusuyla öldüren kişi!

رزق تو بر تو ز تو عاشق تر است - هین توکل کن ملرزان پا و دست

19012- Kendine gel, Allah'a tevekkül et de, elin ayağın titremesin. Senin rızkın, senin ona âşık oluşundan daha fazla sana âşıktır.

که ز بی صبریت داند ای فضول - عاشق است و می زند او مول مول

19013- Rızkın sana âşıktır. O, senin sabırsızlığını bilir de, emekleye emekleye sana doğru gelir. Ey rızkının geç kaldığından korkan zavallı!

خویشتن چون عاشقان بر تو زدی - گر ترا صبری بدی رزق آمدی

19014- Sabrın olsaydı, rızkın gelir, âşıklar gibi sana sarılırdı.

در توکل سیر می تانند زیست - این تب لرزه ز خوف جوع چیست

19015- Açlık korkusuyla neden böyle titriyorsun? Allah'a tevekkül ile pekâlâ tok yaşanabilir.

“BÜYÜK BİR ADADA BİR ÖKÜZ VARMIŞ; HAKK TEALA, O BÜYÜK ADAYI ÖKÜZ OTLASIN DİYE NEBATLARLA, ÇİÇEKLERLE DOLDURMUŞTU; ÖKÜZ AKŞAMA KADAR ADADA BULUNAN BÜTÜN ÇİÇEKLERİ YER, OTLAR, SEMİRİR BİR DAĞ PARÇASINA DÖNERMİŞ; GECE OLUNCA, BÜTÜN OTLARI OTLAYIP BİTİRDİM, YARIN NE YİYECEĞİM, DİYE KORKUYA DÜŞER, DERDE KAPILIR, UYUYAMAZ VE ÇOK ZAYIF DÜŞERMİŞ; SABAH OLUP ORTALIK AĞARINCA, BÜTÜN ADAYI DÜNKÜNDEN DAHA YEŞİL, DAHA BOL ÇAYIR VE ÇİMENLE DOLMUŞ BULUR, YİNE OTLAMAYA BAŞLAR, HEPSİNİ YER SEMİRİR, GECE OLUNCA DA, AYNI DERDE DÜŞERMİŞ; YILLAR BOYUNCA BU, BÖYLE SÜRMÜŞ GİTMİŞ, FAKAT O ÖKÜZE BİR TURLÜ ALLAH'A KARŞI İTİMAT, GÜVEN GELMEMİŞ”

حکایت آن گاو که تنها در جزیره ای است بزرگ، حق تعالی آن جزیره ی بزرگ پر کند از نبات و ریاحین که علف گاو باشد تا شب آن گاو همه را بخورد و فربه شود چون کوه پاره ای، چون شب شود خوابش نبرد از غصه و خوف که همه صحرا را چریدم فردا چه خورم تا از این غصه لاغر شود همچون خلال، روز بر خیزد همه صحرا را سبزتر و انبوه تر بیند از دی باز بخورد و فربه شود، باز شبش همان غم بگیرد، سالهاست که او همچنین می بیند و اعتماد نمی کند

اندر او گاوی است تنها خوش دهان - يك جزیره ی سبز هست اندر جهان

19016- Dünyada yemyeşil otlarla dolu bir ada vardı. Orada, ağzının tadını bilen, obur bir öküz tek başına yaşardı.

تا شود زفت و عظیم و منتجب - جمله صحرا را چرد او تا به شب

19017- O öküz, akşama kadar orada otlar, bütün otları yer içer, iri-yarı, semiz bir hâle gelirdi.

گردد او چون تار مو لاغر ز غم - شب ز اندیشه که فردا چه خورم

19018- Gece olunca, yarın ne yiyeceğim diye dertlenir, derdinden düşüncesinden zayıflar, bir kıla dönerdi.

تا میان رسته قصیل سبز و کشت - چون بر آید صبح گردد سبز دشت

19019- Sabah olunca, ada yine yeşerir, çayır çimen ta bele kadar boy atardı.

تا به شب آن را چرد او سر به سر - اندر افتد گاو با جوع البقر

19020- Öküz, öküz açlığı ile yeşilliğe dalar, akşama kadar ne varsa, hepsini otlar, bitirirdi.

آن تنش از پیه و قوت پر شود - باز زفت و فربه و لمتر شود
19021- Yine semirir, irileşir, şişer, bedeni yağla dolar, kuvvetlenirdi.

تا شود لاغر ز خوف منتجع - باز شب اندر تب افتد از فزع
19022- Akşam olunca yine açlık korkusuna düşer, bu korku ile titremeye başlar, yine zayıflardı.

سالها این است کار آن بقر - که چه خواهم خورد فردا وقت خور
19023- *Yarın, otlama vakti gelince ne yiyeceğim, ne edeceğim, diye düşünür, üzüntüye kapılırdı. Senelerden beri, o öküzün bu hâli sürdü gitti.*

می‌خورم زین سبزه‌زار و زین چمن - هیچ نندیشد که چندین سال من
19024- *"Nice yıldır şu yeşillikte otluyor, bu çimenlikte karnımı doyuruyorum" diye düşünmezdi.*

چیست این ترس و غم و دل سوزی‌ام - هیچ روزی کم نیامد روزی‌ام
19025- *"Hiçbir gün rızkım azalmadı. Bu korku, bu içimin yanıışı nedir?" diye aklına getirmezdi.*

می‌شود لاغر که آوه رزق رفت - باز چون شب می‌شود آن گاو زفت
19026- *Akşam oldu, karanlık bastı mı, o semiz öküz "Eyvah! Rızkım kalmadı" der, yine zayıflardı.*

کاو همی لاغر شود از خوف نان - نفس آن گاو است و آن دشت این جهان
19027- *O öküz, nefistir. O adadaki otlarla çimenlerle dolu ova da, dünyanın sembolüdür. Nefis, ekmek korkusuyla boyuna zayıflar, durur.*

لوت فردا از کجا سازم طلب - که چه خواهم خورد مستقبل عجب
19028- *"Gelecek günlerde ne yiyeceğim, yarının rızkını nereden elde edeceğim" diye düşünür durur.*

Bu beyit, Şeyh Sadi'nin şu beytini hatırlatıyor: "Bu dünyada, kıymetli ömrümüz şu düşüncelerle harcandı: Yazın ne yiyeceğim? Kışın ne giyeceğim?"

ترك مستقبل كن و ماضی نگر - سالها خوردی و کم نامد ز خور
19029- *Yıllardır yedin, yiyorsun. Yiyeceğin eksilmedi. Artık geleceği bırak da, biraz geçmişe bak.*

منگر اندر غابر و کم باش زار - لوت و پوت خورده را هم یاد آر
19030- *Yediğin içtiğin şeyleri hatırla. Geleceğe bakma da, az sızlan, az kederlen.*

"ARSLANIN EŞEĞİ AVLAMASI, ÇALIŞIP ÇABALARKEN SUSAMASI, SU İÇMEK İÇİN KAYNAĞA GİTMESİ; O DÖNÜNCEYE KADAR TİLKİNİN HAYVANIN EN GÜZEL YERLERİ OLAN CİĞERLERİ, YÜREĞİ VE BÖBREKLERİ YEMESİ; ARSLAN GELİNCE, EŞEĞİN CİĞERLERİNİ, YÜREĞİNİ BULAMAYIP TİLKİYE, NEREDE BUNUN CİĞERİ İLE YÜREĞİ, DİYE SORMASI; TİLKİ, ONDA YÜREK VE CİĞER OLSAYDI, O GÜN, O KORKUNÇ HÂLİ GÖRDÜKTEN SONRA, YİNE DÖNER BURAYA GELİR MİYDİ, DİYE CEVAP VERMESİ; CENAB-I HAKK DA, KÂFİRLER HAKKINDA, DUYSAYDIK YAHUT DÜŞÜNÜR OLSAYDIK, ŞU ÇILGIN CEHENNEMLİKLER İÇİNDE BULUNMAZDIK, DİYE BUYURMUŞTUR"

صید کردن شیر آن خر را و تشنه شدن شیر از کوشش، رفت به چشمه تا آب خورد، تا باز آمدن شیر جگر و دل و گرده را روباه خورده بود که لطیف‌تر است، شیر طلب کرد دل و جگر نیافت، از روباه پرسید که کو دل و جگر، روبه گفت اگر او را دل و جگر بودی آن چنان سیاستی دیده بود آن روز و به هزار حيله جان برده کی بر تو باز آمدی، لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ

Yukarıda geçen **"Duysaydık yahut akletseydik, cehennemlik olmazdık"** ayeti, Mülk Suresi'nin 10. ayetinden aynen alınmıştır: **"Eğer biz duysaydık yahut düşünür olsaydık, şu çilgîn cehennemlikler içinde bulunmazdık."**

پاره پاره كردش آن شیر دلیر - برد خر را روبهك تا پیش شیر
19031- *Tilkicik, eşeği ta arslanın yanına kadar götürdü. O yiğit arslan da, eşeği paramparça etti.*

رفت سوی چشمه تا آبی خورد - تشنه شد از کوشش آن سلطان دد
19032- *O canavarlar sultanı, savaştığından yorulup susadı. Su içmek için kaynağa gitti.*

آن زمان چون فرصتی شد حاصلش - روبهك خورد آن جگر بند و دلش
19033- *Tilkicik, o zamanı fırsatı bildi. Eşeğin ciğerleri ile yüreğini yedi.*

جست در خر دل نه بد نه جگر - شیر چون وا گشت از چشمه به خور
19034- *Arslan, kaynaktan dönüp eşeği yemeye gelince, ciğeri ile yüreğini aradı. Fakat ne yürek vardı, ne de ciğer.*

که نباشد جانور را زین دو بد - گفت روبه را جگر کو دل چه شد
19035- *Tilkiye, "Ciğeri nerde, yüreği ne oldu?" diye sordu. Çünkü canavarlara bu iki uzuv kötü gelmez. Hatta bunları severler.*

کی بدین جا آمدی بار دگر - گفت گر بودی و را دل یا جگر
19036- *Tilki, "Onun ciğeri yahut yüreği olsaydı, buraya bir kere daha gelir miydi" dedi.*

و آن ز کوه افتادن و هول و گریز - آن قیامت دیده بود و رستخیز
19037- *O kıyameti, o korkuyu, o kaçıışı, o dağdan otlayışı gördükten sonra, onun burada ne işi vardı?*

بار دیگر کی بر تو آمدی - گر جگر بودی و را یا دل بدی
19038- *Eğer eşeğin ciğeri yahut yüreği olsaydı, yine kalkar, bir kere daha senin yanına gelir miydi?*

چون نباشد روح جز گل نیست آن - چون نباشد نور دل نیست آن
19039- *İçinde gönül nuru bulunmayan gönül, gönül değildir. Can olmadıktan sonra, beden topraktan başka bir şey değildir.*

بول و قاروره دست قندیلش مخوان - آن زجاجی کاو ندارد نور جان
19040- *İçinde can nuru olmayan kandile, kandil deme; o, içine idrar konmuş bir şişedir.*

صنعت خلق است آن شیشه و سفال - نور مصباح است داد ذو الجلال
19041- *O şişe, o kap, insan yapısıdır. Ama kandilin nuru, Allah'ın ihsanıdır.*

در لهبها نبود الا اتحاد - لا جرم در ظرف باشد اعتداد
19042- *Hasılı, kaplarda sayı olur, çokluk bulunur ama alevlerde ancak birlik vardır.*

نیست اندر نورشان اعداد و چند - نور شش قندیل چون آمیختند
19043- *Altı kandilin ışığını bir araya getirirler, yani bir yere yanan altı kandili koysalar, onların ışıklarında, nurlarında sayı ve çokluk olmaz.*

نور دید آن مومن و مدرک شدهست - آن جهود از ظرفها مشرک شدهست
19044- *O yahudi, kaplar yüzünden müşrik olmuştur. O mümin ise, nuru görmüş,*

birliği anlamıştır.

Yukarıda geçen iki beyti açıklarken, Ankaravî Hazretleri, şunları yazıyor: Burada altı kandilden murat, sayı değildir, çokluktur. Yahut şeriat sahibi olan altı büyük peygamber de düşünülmüş olabilir. Çünkü her peygamberin görünüşte maddi varlıkları, bedenleri, kandiller gibi ayrı ayrıdır. Fakat getirdikleri hakikat, ilahî nur, birdir.

Her ne kadar, **“Bu peygamberlerin bir kısmını, kendilerine verilen özelliklerle, diğerlerine üstün kıldık”** (Bakara Suresi, ayet 253) ayet-i kerimesi ile, bazı peygamberlerin diğerlerine göre faziletleri üstün görülmüştür. Fakat bütün peygamberlerin haber verdikleri hakikatlere ve Cenab-ı Hakk’a olan imanlarına bakılırsa, **“Peygamberlerin hiçbirini diğerlerinin arasından ayırmayız”** (Bakara Suresi, ayet 285) ayet-i kerimesi gereğince, aralarında fark yoktur. Hepsi de ilahî nuru, Muhammedî nuru yaymışlardır. Beden itibarıyla birbirlerinden ayrı iseler de, ilahî bir lütuf eseri olarak, ruhlarından, gönüllerinden yayılan nur, birdir. O nurda ayrılık bulunamaz. Nasıl ki çeşitli kandillerin maddi varlıkları ayrı oldukları hâlde hepsinin de etrafa yaydıkları ışık, nur, birbirlerinden ayırt edilemez. Onların hepsi de, ışığı etrafa yayarlar. Peygamberlerin bedenleri ve yaşadıkları zamanlar birbirinden ayrı ise de, hepsi de aynı imanı, aynı hakikati etrafa yaydılar. Aynı nurla insanları aydınlattılar. Fakat Yahudiler ve Hristiyanlar, peygamberlerin dış yüzlerine bakarak, ayrıldılar. Hakikati, onlardaki iç birliğini göremediler de, müşrik oldular. Nitekim Kur’an-ı Kerim’in Bakara Suresi’nin 136. ayetinde, bu hakikat açıklanmaktadır.

پس دو بیند شیث را و نوح را - چون نظر بر ظرف افتد روح را

19045- Ruhun gözü kaba düşerse, Şişle Nuh’u iki görür.

Şiş, bir adı da Şit olan bir peygamberdir ve Hazreti Âdem’in oğullarındandır.

آدمی آن است کاو را جان بود - چون که آیش هست جو خود آن بود

19046- Derenin suyu varsa, deredir. İnsanın da canı varsa, insandır.

مردهی نامند و کشتهی شهوتند - این نه مردانند اینها صورتند

19047- Bunlar, insan değildir. Suretten ibarettirler, insan suretine bürünmüşlerdir. Bunlar, ekmek ölüler, şehvet kurbanlarıdır.

İki beyit yukarıda, **“Ruhun gözü kaba düşerse”** sözü geçti. Burada, bir kimsenin dış görünüşe bakıp da, içe bakamayışı, zahirde kalıp ruha nüfus edememesi anlatılmaktadır. Böyle kimse, Şit Peygamber’i Nuh Peygamber’den ayrı görür. Birine iman eder, ötekini peygamber saymaz. Böylece imanı zedelenir. Çünkü Kur’an-ı Kerim’de adları geçen bütün peygamberleri peygamber bilmemiz, onlara iman etmemiz gerekmektedir. Adlarını bilemediğimiz birçok peygamber daha var. Yüz yirmi dört bin peygamberden bahsedilmektedir. Peygamberlerin hepsi de Hakk yolunda birleşmişlerdir. Hepsi de, insanları Hakk’a inanmaya çağırmışlar, doğruluğu, insanlığı öğretmişlerdir. Malum olduğu üzere peygamberlere iman, dinin esaslarındandır. Bu imandan mahrum olan kimseye mümin denemeyeceği gibi, insan da denemez. Bir derenin yatağında su olmazsa, onu nasıl dere sayamazsak, mana görüşü, ruh görüşü olmayan insanı da insan sayamayız. O, insan şeklindedir ama insan değildir.

“Onlar hayvanlar gibidir, belki hayvandan daha aşağıdırlar” ayet-i kerimesinde beyan buyrulduğu gibi, onlar, hayvandan da aşağıdırlar. Bu zavallılar, hayatlarını yemek, içmek ve şehvetleri uğruna harcarlar. Bu sebeple bunlar, büyük Mevlâna’nın ifade buyurduğu gibi, ekmek uğrunda canlarını vermişler, şehvete kurban olmuşlardır. Onlar, insani duygulardan ve ruhtan yoksun kalmış, âdeta bir çeşit yaşayan ölüler gibidir. Şimdi biz, güpegündüz eline fener alıp sokaklarda insan arayan rahibin hikâyesini okuyalım:

“ACAYİP BİR HÂLE DÜŞEREK, TUHAF BİR DUYGUYA KAPILARAK, GÜNDÜZLERİ PAZARDA FENERLE DOLASAN RAHİBİN HİKÂYESİ”

حکایت آن راهب که روز با چراغ می‌گشت در میان بازار از سر حالتی که او را بود

Yukarıda geçen **“Acayip bir hâle düşmek”**, Hakk yolunda yürüyenlerin, gerçek yoluna giren kişilerin başlarına gelen hâldir. Cezbeye girmiş manasına gelen **“Meczip”**,

böyle bir hâldedir. Bu hâle düşen kişi, bazen üzüntü, bazen neşe halindedir. Hiçbir şeye aldırış etmez Fazla ibadete düşer. Herkesten ayrı bir yaşayış hâline girer. Meczub-u ilahî olanları anlatanlara göre, Hakk yolunun yolcusunda, ibadete kendisini fazla verenlerin hâlindeki değişikliğe “Telvin”, yani renkten renge girmek hâli denir. Sonunda, Hakk yolunun yolcusunda “Temkin”, yani bir yeri mekan edinme hâli görülür. Telvindeki hâller, arayıştan meydana gelir. Temkinde ise, gayeye ulaşma hâli vardır. Duraklama başlamıştır, salikte eski coşkunluk kalmaz, ağırlaşır. Cezbeden kendine geliş, kendine dönüş hâli başlar. Tecelliye nihayet olmadığı için, bazıları telvini temkinden üstün görmüşler. Çünkü telvinde, arayış, çırpınış, ilerleyiş varken, temkinde duraklama mevcuttur. Bu hâller, her kula nasip olmayan hâllerdir. Gerçek meczuplar, Allah’ın sevgisine kapılmış Allah’ın sevgili kullarıdır.

Yine bu başlıkta geçen, “Gündüzleri pazarda fenerle dolaşan rahip”le Hz. Mevlâna, Sinoplu meşhur Diyojen’i kastetmektedir. Milattan önce 412 senesinde, Sinop’da doğan, 324 senesinde de Yunanistan’da ölen Diyojen’den, Hz. Mevlâna, Divan-ı Kebir’inde bulunan Firuzanfer baskısı 441. numaralı gazelinde de bahseder.

Diyojen’in kendisine yardım etmek isteyen İskender’e, “Gölge etme, başka ihsan istemem” demesi de meşhurdur.

گرد بازاری دلش پر عشق و سوز - آن یکی با شمع بر می‌گشت روز
19048- *Vaktiyle birisi vardı. Gönlü aşkla, yanısla doluydu. Gündüzleri eline fener alır, çarşıda pazarda gezer dolaşırdı.*

هین چه می‌جویی به سوی هر دکان - بو الفضولی گفت او را کای فلان
19049- *Boşboğazın biri, ona dedi ki: “Böyle güpegündüz, elinde bir fenerle her dükkânda ne arıyorsun?”*

در میان روز روشن چیست لاغ - هین چه می‌گردی تو جویان با چراغ
19050- *Mumla, fenerle gün ışığında ne arıyorsun? İnsanlarla alay mı ediyorsun?*

که بود حی از حیات آن دمی - گفت می‌جویم به هر سو آدمی
19051- *“Her tarafta, ilahî nefesle diri olan gerçek adamı, daha doğrusu gönlü ilahî marifetle dolu bir insan arıyorum” diye cevap verdi.*

مردمانند آخر ای دانای حر - هست مردی گفت این بازار پر
19052- *“Böyle bir adam var mı?” Bu sözü duyan birisi, dedi ki: “Ey hür bilgin! Görmüyor musun? Bu pazar, çarşı, adamlarla dolu.”*

در ره خشم و به هنگام شره - گفت خواهم مرد بر جاده‌ی دو ره
19053- *Elinde fener olan adam, “Ben” dedi, “İki yol ağzı caddede, hiddetlendiği, öfkelenildiği zaman, hırsla, şehvete kapıldığı vakit, kendine hakim olan kişiyi arıyorum.”*

طالب مردی دوانم کو به کو - وقت خشم و وقت شهوت مرد کو
19054- *Öfkelenildiği zaman, şehveti uyandığı vakit, kendini tutan, sabreden adam nerede? İşte ben, sokak sokak, mahalle mahalle böyle bir insan arıyorum.*

تا فدای او کنم امروز جان - کو در این دو حال مردی در جهان
19055- *Dünyada bu iki hâle dayanan, sabreden adamı... Bugün ona ben canımı feda edeyim. Böylesini bana gösterin.*

غافل از حکم و قضایی بین تو نیک - گفت نادر چیز می‌جویی و لیک
19056- *Bu sözleri duyan birisi, “Pek nadir bulunur bir şey arıyorsun, fakat sen galiba kazanın, kaderin hükmünden gafilsin. Bunlardan haberin yok, etrafına iyi bak” dedi.*

فرع مايميم اصل احكام قدر - ناظر فرعى ز اصلى بى خبر

19057- Sen aslı bırakmışsın, asıldan habersizsin, teferruata dalmışsın. Furua bakıyorsun. Biz, teferruattan ibaretiz. Asıl olan, kader hükümleridir.

Bu beyitlerden ve bundan sonra gelecek birkaç beyitte Hazreti Mevlâna Kuddise sırrahu, kaza ve kader meselesine temas etmektedir. Gerek Mesnevî'nin birçok yerinde, gerek Divan-ı Kebir'de ve diğer eserlerinde, yeri geldikçe kaza ve kader meselesi üstüne dikkati çeker. Çok ince, üzerinde fazla fikirler yürütülmüş, anlaşılması ve anlatılması güç olan bu bahsi, Ankaravî Hazretleri'nin şerhinden ve diğer bazı şerhlerden faydalanarak açıklamaya çalışacağım.

Güpegündüz elinde fenerle dolaşan rahibi gören ve Mutezile inancında bulunan boşboğaz, rahibe diyor ki: “Sen, kaza ve kaderin hükmünden gafilsin. Senin aradığın pek nadir, pek az bulunur bir şeydir. Böyle pek zor bulunan ve nadir olan şey ise, yok hükmündedir. Senin, Allah'ın takdirinden ve ilahî kazanın hükmünden haberin yok. Kendi nefsine iyi bak. İbadet ve taati, yaptığın iyilikleri ve kötülükleri kendinden bilmeyesin. Salah ve takvayı kendi iradenden sanmayasın. Bunlar teferuattır. Asıl olan, kaderin hükümleridir. Gerçi bu şeyler “Cebr”dir. Fakat iradesine güvenen, kendini fail-i muhtar bilen Kaderiye ve Mutezile mezhebine inanan kimselere faydalıdır. Çünkü onlar, kaza ve kaderi inkâr ederler de, sünnet ehlini kaza ve kadere iman ettikleri için Cebrî sayarlar. Hakikat yolunun asıl “Cebr-i vusta”, yani “Orta cebir” olduğunu bilmezler.

Orta cebir nedir? Kulda cüzi bir irade vardır. Kul, bu cüzi iradeyi iyi yolda kullanırsa, iyiye doğru gider. Çünkü takdir-i ezel, gayrete âşıktır. Fakat şu da muhakkak ki, hayrın da, şerrin de halıkı Allah'tır. Bu sebeple, kaza ve kadere iman etmek gerekmektedir.

Aslında bizi hayra doğru götüren, niyetleri, teşebbüsleri günümüzde uyandıran da odur. Nefse ayak uydurur da kötü yollarda yürürsek, başımıza gelen belaları, kötülükleri, fenalıkları biz kendimiz davet etmiş oluruz.

Çünkü Nisa Suresi'nin 79. ayetinde, “Sana gelen her iyilik, Allah'ın lütfudur. Sana gelen fenalık da, nefsinden, kendindendir” buyrulmuyor mu?

Hz. Mevlâna da, Mesnevî'nin bir yerinde:

“Senin üzerine gelen gamlar, kederler, ızdıraplar, senin kendi korkusuzluğundan, senin kendi küstahlığındandır” buyurmaktadır.

Biraz evvel Ankaravî Hazretleri, Cebriye inancına temas etti. Malumdur ki Hasan-ı Basri Hazretleri'nin talebelerinden olan Vasil bin Ata, iman bakımından ondan ayrıldı. İtizale düştü ve Mutezile inancını İslam âlemine soktu. Peygamber yolundan, sünnet ehlinin ayrılan Mutezile taifesine, akla dayandıkları için “Akliyyun”, yani “Akıllarına güvenenler” de denir. Bunların inancına göre, “Kul, yaptığı işlerin yaratıcısıdır.” Bu mesele sahiplerine, Kaderiyeci de denir. Ehl-i sünnet inancı bunun zıddı olup, Cebriye tabir ediliyor. Bazıları, Mutezile'nin inancı olan Kaderiye ile, ehl-i sünnet inancı olan Cebriye'yi birbirlerine karıştırırlar. Ehl-i sünnetin inancı olan Cebriye inancına göre, hadiselerin meydana gelmesi, hayır ve şer, insanın iradesine bağlı değildir. Her şey, Cenab-ı Hakk'ın takdiri ile olmaktadır. Mevlâna Hazretleri, bir mısrasında “Cebre inandım da, aşka sabredemez hâle geldim. Eğer ben, bu kanaatte, bu itikatta olmasaydım, kaderimi kendim hazırlar, aşka kendimi bırakırdım” diyor.

Sultan, divanının bir başka mısrasında da, “Ne aşka sabreder oldum, ne âşığı zarım” der. Aşka sabredememen, aşka ulaşamamanın verdiği bir ızdıraptır. Bu hâl, bizim elimizde değildir, Allah'ın bir takdiridir. Bu sebeple Cebriye inancı, aşkı da, sabrı da elden alıyor. Kul, fiilinin yaratıcısı olmadığı için çırpınır, bir şey yapamaz. Bu suretle, kulun acizliği meydana çıkar. Nabi Hazretleri, “Âlim esir-i dest-i meşîyyet değil midir? Adem zebuni pençe-i kudret değil midir?”, yani “Bütün âlem yaratanın tesiri altındadır. İnsan, kudret-i külliye'nin pençesindedir” demektedir.

İmanlı bir kimse, aşkını da, sabrını da takdir-i ilahî karşısında yitirir, yok eder. Çünkü o, Cebriye görünüşünü inkâr eder. Cebrî, bir tarafta iter, Kaderiyeci olur. Kendi talihini kendisinin yarattığına inanır. İslami gayeden uzaklaşır. Bu nazik meseleyi, yine Hz. Mevlâna'nın görüşleri ile tamamlayalım: “Cenab-ı Hakk'ın halkettiği şeyleri dilediği tarafa sevkmesi, onun iradesi ve takdiriyledir. Bu, Cebr değildir.”

Başka bir ciltte bulunan ve bu meseleye ışık tutan birkaç beyti aynen alıyorum: “Bilfarz bu cebr olsa da, avamın, hodgam olan nefs-i emmaresinin cebri değildir. Tevhid-i efal derecesine ulaşmış, her şeyi Hakk'tan bilen evliyanın cebridir ki, onlar, kurb-u nevafile

ve feraiz ile Hakk'a yaklaştı, hareketlerinde ve sakin oluşlarında Hakk'a alet olmuşlardır."

"Gaip olan da, gelecek olan da, onlara münkeşif olmuş; eskiyi hatırlama, onların nazarında bir hiç olmuştur."

"O zevatın ihtiyarı da, cebri de başkadır. Damlalar, sıddıkta inci olur."

Yani peygamberlerin ve evliyanın cebr ve ihtiyarı ile, Mutezile'nin cebr ve ihtiyarı başka başka şeylerdir. Şu hâl, su damlalarına benzer. Bir damla, hariçte sudur. Fakat sedef içinde inci olur. Rivayete göre, Cüneyd-i Bağdadi Hazretleri'nin şeyhi Sırr-ı Sakati Hazretleri'ne birisi hakkında, "Biz hakikatte kapı gibiyiz. Açılıp kapanmamız kendiliğimizden değildir, diye konuşmaktadır" demişler.

Sırr-ı Sakati Hazretleri, "Bahsettiğiniz adam, ya kâmil bir ariftir. Yahut da sapık bir dinsizdir" cevabını verdikten sonra, "O adam, eğer şeriat adabı ile düşünüyorsa, yani Muhammedî yolda ise, bir mümindir. Dinî tekliflerden, vazifelerden kendini kurtarmak için bu sözü söylüyorsa, imansız bir kişidir" diye sözünü tamamlamıştır. Bu mevzu üzerinde fazla durmayalım, asli meselemize dönelim.

صد عطارد را قضا ابله کند - چرخ گردان را قضا گمراه کند

19058- Kaza ve kader, dönen gökyüzünün yolunu şaşırtır. Kaza ve kader, yüzlerce Utarit'i ahmaklaştırır.

Utarit, Romalıların Merkür, eski Yunanlıların Hermes adını verdikleri bir yıldızdır. Eski bir inanca göre, bu yıldızın tesiri altında kalanlar çok akıllı ve zeki olurlarmış. Bu beyitte geçen yüzlerce Utarit'i, kaza ve kader ahmaklaştırır. Yani bu, yüzlerce akıllı ve zeki insanı kaza ve kader ahmaklaştırır manasındadır. Eski bir şairin dediği gibi,

Hakimi hükmü ezel infaz için takdirini
Selb eder erbab aklın reyini tedbirini

Cenab-ı Hakk, takdirini yerine getirmek için, akıllı adamların akıllarını başından alır.

آب گرداند حدید و خاره را - تنگ گرداند جهان چاره را

19059- Çareler dünyasını daraltır, demiri, mermeri bile eritir, su hâline getirir.

خام خامی خامی خام خام - ای قراری داده ره را گام گام

19060- Ey bu yolu adım adım adımlamaya karar veren kişi! Sen, hamın hamı-sın, hamın hamısın. Hamın hamı!

Bu beytin ifade ettiği mana şudur ki: Ey kendine güvenen kişi! Ben şöyle yaparım, böyle yaparım diye hayat yolunda yürüyüp giden kimse! Şunu iyi bil ki, senin elinde tam bir kudret ve yapma gücü yoktur. Cüzi bir iradeyle, "Her şeyi başarırım" diye düşünürsen, sen hamın hamı olursun. Kendini bilmeyen gafil, sabah uyanınca "Ben bugün şunu yapacağım, bunu edeceğim" diye düşünür. Arif insan ise, uyanınca "İnşaallah Cenab-ı Hakk, bugün bu işi yapmama izin verir" diye tefekkür eder ve yapacağı işi yapmaya uğraşır.

آب جو را هم ببین آخر بیا - چون بدیدی گردش سنگ آسیا

19061- Değirmen taşının dönüşünü görünce, gel de onu döndüren derenin suyunu seyret.

در میان خاک بنگر باد را - خاک را دیدی بر آمد در هوا

19062- Havaya yükselen tozu ve toprağı görüyorsun. Bir de, tozu toprağı havalandıran, estiren rüzgarı gör.

اندر آتش هم نظر می‌کن به هوش - دیگهای فکر می‌بینی به جوش

19063- Düşünce tencerelerinin kaynadığını görüyorsun. Aklını başına al da, onu kaynatan ateşi gör.

من به هر مویبت صبری دادم - گفت حق ایوب را در مکرمت

19064- Cenab-ı Hakk, Eyüp Alehisselama ihsanlarını hatırlatırken, “Ben her kılına bir sabır verdim” dedi.

صبر دیدی صبر دادن را نگر - هین به صبر خود مکن چندین نظر

19065- Ey Eyüp! Kendine gel de, sabrına bu kadar bakma. Sabrı gördün, bir de o sabrı vereni gör!

Eyüp Aleyhisselamın dillere destan olan sabrında bir takım hikmetler gizlidir. Derdi veren de Allah, sabrı veren de Allah’tır. Hz. Mevlâna, bir gazelinde şöyle der: “Kullarını sana yalvarsınlar, yakarsınlar diye hasta edersin. Çünkü inlemenin, yalvarmanın, yakarmanın, feryat etmenin alıcısı, kabul edicisi sensin.”

سر برون کن هم ببین تیز آب را - چند بینی گردش دولاب را

19066- Ne zamana kadar dolabının dönüşünü seyredeceksin? Göreceksin... Başını çevir de, şu tez akıp giden suyu da gör.

دید آن را بس علامتهاست نیک - تو همی گویی که می بینم و لیک

19067- Onun hikmetlerini görüyorum diyorsun ama onları görüşün pek iyi belirtileri, alametleri vardır.

Bazı kimseler vardır ki, ırmak kenarında inleyerek dönen dertli dolabı görürler ama onu döndüren suyu görmezler. Dolabın kendi isteği ile döndüğünü sanırlar. Yine bazı kimseler de, gökyüzünün sonsuz boşluğunda, kendi yörüngelerinde dönüp duran sayısız yıldızları kendiliğinden dönüyor sanırlar. Onu döndüreni, ilahî kanunu, takdir-i Rabbaniyi düşünmezler. Hakk’ın hükümlerini görmek, her kula nasip olmaz. Allah’ın lütfuna mazhar olan, hadiseleri ibret gözü ile gören ve kendisini kudretin elinde âciz bir varlık olarak hisseden bir kimse, bütün eşyayı da âciz ve onun emrine uymuş, onun koyduğu kanunlara göre hareket etmekte görür. Hakk’ın hikmetine hayran olur kalır da, “Sanatında, yarattığı güzel eserlerde, akılların hayrette kaldıkları zat-ı ilahîyi tespih ve tenzih ederim. Kudreti karşısında en üstün varlıkların bile âciz kaldıkları zat-ı ilahîyi tespih ve tenzih ederim” der.

Yüzyıllardan beri insanlar, ilmî sahalarda araştırmalar yapmakta, çeşitli milletlerin üniversitelerinde, kâinatı yaratan büyük yaratıcının yarattığı harikalar incelenmektedir. Yeryüzünde, deniz altlarında yaşayan sayısız mahlukat ve gözlerimizin ancak mikroskoplarla görebildiği mikroplar âlemi, insanları hayretlere düşürmektedir.

Cenab-ı Hakk’ın diğer varlıklara nazaran üstün kabiliyette yarattığı insan, çalışıp çabalamakta, her gün yeni yeni âletler, makineler icat etmektedir. Büyük bir mütefekkir, “İnsanın icat ettiği harika aletler, vasıtalar, bizatihi insanın kendinde bulunan vasıfların geliştirilmiş şekilleridir” diyor. Yani insan, kendinde bulunanları keşfediyor. İnsana ve diğer varlıklara, bu akıl şaşırtan vasıfları veren kimdir?

Yine bir arif der ki: “Ben, sirklerde fillere, köpeklere, atlara vesair hayvanlara yaptırılan şaşırtıcı hünerleri görünce, hayvanların değil, o hünerleri hayvanlara öğreten insanların hayranı olurum.”

Yüzlerce kilometre yol alan bir yarasanın, bir fasulye büyüklüğünde beyni vardır.

Meyvelere dadanan meyve kurdunun beyni ise, bu cümlelerin sonundaki noktadan daha büyük değildir. Fakat o meyve kurdunun aklın alamıyacağı harika bir iç yapısı vardır.

Yılanların bütün vücutları, birer kulak olarak vazife görür. Yerin titreşişine karşı çok hassastır.

Bahçedeki tavuklar, kırk metre uzaktaki yemin üzerine koşarlar.

Bir sinek veya arı, yanan bir ışığı saniyede 200 kereden fazla yanıp sönen başka bir ışıktan mükemmel biçimde ayırt eder.

Gece gören baykuşun gözleri o kadar büyüktür ki, insan gözleri gibi dört tarafa bakmasına imkan yoktur. Bu sebeple, harikulade hareketli bir boyna sahiptir. Baykuş, boynunu 360 derece döndürebilir.

Bütün bu vasıfları veren kimdir?

Çok derin denizlerde yaşayan Strongilos balığının gözü, vücudunun yarısını kaplar. Çünkü ancak bu sayede, denizlerin karanlık derinliklerinde bulunan çok az ışığın hepsi, onun görme hücrelerine erişebilir.

Başka derin deniz balıklarının teleskop biçimindeki gözlerinde ise, ışık büyük bir

adese, yani mercek tarafından toplanır, teksif edilir. Onlar, bizim en kuvvetli fotoğraf makinelerinin objektiflerine müsavidir.

Kedide olduğu gibi, birçok yırtıcı hayvanın gözlerinde de bir çeşit ayna vardır. Ona düşen ışık huzmesi yansır, ayna gibi parlak.

Bütün bunlar onun hikmetleri değil midir?

Bazen insan farelerle savaşta âciz kalmaktadır. Şöyle ki, insan, fareleri yakalamak için yeni yeni kapanlar icat ederken, fareler de kapanlara düşmeyecek daha akıllı yavrular yetiştirir.

Bu akılları onlara kim veriyor?

Sürüngeçler, kopan uzuvlarını yeniden tamamlayabiliyorlar. Düşmanı kendine çok yaklaşan bir cins kertenkele, kendi hayatına zarar vermeksizin, kolayca kuyruğunu koparıp düşmanın önüne bırakır. Birkaç hafta içinde, kaybolan kuyruk yeniden teşekkül eder.

Bir göl semenderi, ayağının birisini koparır, yenisi yerine gelir. Tekrar koparır, ayak tekrar yeniden teşekkül eder. Sürüngeçlerin kopan uzuvlarını yeniden tamamlama gibi bir kabiliyete sahip olduklarını ispat etmek için Spallanzani isimindeki İtalyan bilgini, bıkmadan usanmadan deneyini altı ay devam ettirmiştir. Bu altı aylık tecrübe devamınca, semenderde tam 1374 adet yeni ayak meydana gelmiştir. Bu sürüngeçleri bu kabiliyette, bu vasıfta yaratan kimdir?

Yeryüzünde gördüğümüz, irili ufaklı hayvanlardan, havalarda uçan kuşlardan, denizlerde yüzen çeşit çeşit balıklardan ve diğer mahlukattan başka, bir de böcekler âlemi vardır. Hemen hemen bir milyon böcek çeşidi bilinmektedir. Belki de bilinmeyen, vasıflanmayanların sayısı ile iki milyonu geçecektir.

Böcekler, yeryüzünde inanılmayacak kadar büyük yığınlar hâlinde bulunurlar. Rutubetli bir dönümlük yerde, yüzlerce cinsten dört milyon kadar böceğe rastlamak kabildir.

Bütün dünyada yaşamakta olan böceklerin sayısının bir trilyon kadar olduğu sanılmaktadır. Bu, bir insana karşılık üç yüz milyon böcek var demektir. Bu nispetin dehşetini bir çekirge istilasında görmek mümkündür. Küçük ve akıllı olmayacağı kadar, çok şekilli de olan böcekler dünyasının zararlı olanları çok azdır. Bütün böceklerin ancak binde birinin zararlı olduğunu ilim adamları tespit etmişlerdir.

Bir İngiliz biyoloji âlimi olan W. B. Wiggleswarth, Rhodnius adında, kan emen ve hastalık meydana getiren bir böcek üzerinde çalışıyordu. Yaptığı deneyler esnasında, bir böcek kurtçuğunun başını kestiği taktirde ne olacağı düşüncesi aklına geldi. Memeli bir hayvan veya kuş, başı kesildiği zaman derhal ölür. Böcekler ise, başlarına o kadar bağlı değildirler. Başsız da yaşamaya devam ederler. Bu hikmete akıl erer mi?

Bu böcekler âleminde, insanlar çeşitli ilaçlarla kendilerini korumaya çalışırken, bitkiler de Cenab-ı Hakk'ın kendilerine lütfettiği akıl almaz duygular ile, acı ve zehirli maddeler ifraz ederek, kendilerini böceklerle yem olmaktan kurtarırlar. Üzerlerine üşüşen zararlı böceklerle karşı bitkiler, kendiliklerinden savunma maddesi geliştirirler. Biyoloji âlimleri, bir gün bütün bitkilerin ifraz ettikleri bu savunma maddelerinin hülasalarını çıkarabilirlerse, belki şu veya bu böcek cinsinin zararlı olanlarını yok edebilecek zehirli maddeleri keşfedeceklerdir. Böylece insanlar, kendi buldukları ilaçlarla başa çıkamadıkları böcekleri, bitkilerden alacakları dersle imha edebileceklerdir.

Aziz okuyucuları! En son ilmî buluşlara dayanarak, Cenab-ı Hakk'ın hikmetlerinden pek az da olsa bazı kırıntıları gözünüzün önüne serdim. Yoksa değil böyle sayfeler, kitaplar dolar. Nitekim dolmuştur da. Yine de büyük yaratıcının hikmetleri bitmez, anlatılamaz. Bütün dünya denizleri mürekkep olsa, yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem kesilse, onun hikmetleri yazılmakla bitmez. Denizlerin derinliklerinde, modern araçlarla araştırmalar yapan, su altlarında yaşayan çeşitli biçimlerdeki, çeşitli renklerdeki varlıkların hayatlarını inceleyen Fransız bilgini Kaptan Facgues Yves Cousteau, Cenab-ı Hakk'ın hikmetleri karşısında hayran oldu. Allah'ın lütfu ile hidayete erişti. Müslümanlığı kabul etti. Bunları bırakalım, biz yine Mesnevî'mize dönelim.

حیرتت باید به دریا در نگر - گردش کف را چو دیدی مختصر

19068- Köpüğün dönüşünü şöyle bir gördün, ehemmiyet bile vermedin. Hikmetler karşısında şaşırıp kalmak istiyorsan, denize bak.

وان که دریا دید او حیران بود - آن که کف را دید سر گویان بود

19069- Köpüğü gören, sırlar söyler; denizi gören ise, hayran olur, kendinden geçer.

Burada geçen köpük, denizin dalgalarının meydana getirdiği köpüktür. Bu köpük, dünyada gördüğümüz eşyanın, maddi varlıkların, tek kelimeyle görünen dünyanın ve o dünyadaki hadiselerin sembolüdür. Deniz ise, mana âleminin, ilahî âlemin ifadesidir. Şu maddi dünyayı ve dünyevi hadiseleri gören kimse, onlar üzerinde takılır kalır. Onlar hakkında fikirler yürütür ve dünyanın sırlarını çözmeye çalışır. Eşyanın suretlerini Hakla kaim görünce, görüşlerinde biraz daha ileri gider.

“Allah’ı bilen, idrak eden kimse gevezeleşti, çok konuştu sırrına mazhar olur. Beri taraftan ilahî âlemi, mana âlemini basiret gözüyle gören kişi ise, daha ileri bir mertebeye ulaşır da, arif-i billah olarak hakikat denizini görür, mana deryasında kendini kaybeder. O mutlu kişi ise, gerçekten Cenab-ı Hakk’ı idrak eden kimse, hayran oldu, kendini kaybetti de sustu, konuşamaz oldu” sırrına ulaşır.

Bu hâl, Hazreti Mevlâna’nın yine Mesnevî’de geçen bir beytini hatırlatmaktadır: “Kimeki Hakk’ın sırlarını öğretiler, onun ağzını diktiler, mühürlediler; söyletmez oldular.”

وان که دریا دید دل دریا کند - آن که کف را دید نیتها کند

19070- Köpükleri gören, niyetlerde bulunur. Denizi gören ise, gönlünü deniz hâline getirir.

“Köpükleri gören, niyetlerde bulunur” demekten maksat, hadiseleri dıştan gören kimseler, sebeplere takılır kalırlar. İşleri kendi iradeleri ile döndüreceklerini sanırlar. Tasavvurlarda, niyetlerde bulunurlar. Hâlbuki hakikat deryasının ne olduğunu gören, her şeyin Allah’ın izniyle ve onun takdiri ile meydana geldiğini idrak eden kimse, kalbini ilahî derya hâline getirir. Kendi tedbir ve tedarikinden vazgeçer. **“Ben işimi Allah’a bırakıyorum (İsmlerim). Çünkü Allah, kullarını çok iyi görendir”** (Mümin Suresi, ayet 44) sırrına mazhar olur.

وان که دریا دید شد بی اختیار - آن که کفها دید باشد در شمار

19071- Köpükleri, dalgaları gören, sayıya, hesaba kitaba düşer! Denizi görense, irade ve ihtiyarını terk eder.

Köpükleri gören, hadiselerin dışında kalan kimse, sayı kaydına düşer, yani kesrette kalır ve birliği göremez. Hakikat denizini gören kimse ise, her şeyi ilahî takdire bağlar, irade ve ihtiyarını terk eder.

وان که دریا دید او بی غش بود - آن که او کف دید در گردش بود

19072- Köpüğü gören, dönüp dolaşmaya koyulur, çırpınır durur. Denizi görenin içinde kötülükler kalmaz, temiz bir hâl alır.

Hakikat denizini göremeyen, hadiselerin sadece dış yüzünü gören kimseye gelince, kaderini kendisinin hazırlayacağını sanır, sebeplere bakar, uğraşır, çırpınır durur. Hâlbuki basiret gözü ile işin iç yüzünü gören kimse, ilahî iradeye kendini bıraktığı için üzüntülerden kurtulur. İçinde kötülük kalmaz, tertemiz bir hâl alır.

“MÜSLÜMANIN BİR MECUSİYİ DİNE DAVET ETMESİ”

دعوت کردن مسلمان مغ را

هین مسلمان شو بباش از مومنان - مر مغی را گفت مردی کای فلان

19073- Adamın biri, bir Mecusiye “Haydi gel, müslüman ol da, müminler arasına karış” dedi.

Metinde “Muğ” olarak geçen kelime, ateşe tapanların, Mecusilerin din adamlarına verilen addır.

ور فزاید فضل هم موقن شوم - گفت اگر خواهد خدا مومن شوم

19074- Mecusi, dedi ki: “Cenab-ı Hakk isterse imana gelirim. Lütfunu, ihsanını çoğaltırsa, yakın elde ederim, imanım kökleşir, kuvvetlenir.”

تا رهد از دست دوزخ جان تو - گفت می‌خواهد خدا ایمان تو

19075- Müslüman, dedi ki: "Allah, senin imana gelmeni istiyor; canını cehennemin elinden kurtarmak için, mümin olmanı dilemektedir."

می‌کشندت سوی کفران و کنشت - لیک نفس نحس و آن شیطان زشت

19076- Ama kötü nefsin, o çirkin şeytan, seni kâfirlik tarafına, ateşin yandığı tapınağa doğru çekmektedir.

Bir evvelki beyitte, Kur'an-ı Mübin'in onuncu suresinin yirmi beşinci ayetine işaret vardır: **"Allah, cennet evine çağırır ve dilediği kimseyi doğru yola iletir."** İkinci beyitte de, Bakara Suresi'nin 268. ayetine işaret vardır: **"Şeytan, sizi, fakir olacaksınız diye korkutur, size cimrilik etmenizi ve sadaka vermemenizi emreder."**

Bu iki ayetten de anlaşılacağı üzere, başımıza gelen bütün fenalıklar, kötülükler, nefsin elinden, şeytanın yüzünden. İyilikler ve esenlikler de Cenab-ı Hakk'ın lütfu ve ihsanı iledir. Bizim elimizde bir şey yoktur. Dolambaçlı da olsa, her şey onun kaza ve takdiri ile zuhura gelmektedir.

یار او باشم که باشد زورمند - گفت ای منصف چو ایشان غالب‌اند

19077- Mecusi, dedi ki: "Ey insaflı kişi! Mademki onlar üstün gelmekte, ben de onlara dost olurum. Güçlü kuvvetli olanı severim, onun tarafını tutarım."

آن طرف افتم که غالب جاذب است - یار آن تانم بدن کاو غالب است

19078- Zaten galip olana, üstün gelene dost olabilirim. O tarafa düşerim, o tarafa meylederim. Çünkü ancak galip olanın çekme gücü vardır.

خواست او چه سود چون پیشش نرفت - چون خدا می‌خواست از من صدق زفت

19079- Cenab-ı Hakk, benden sıdk, doğruluk, çok bağlılık istiyormuş. İsteği yerine gelmedikten sonra, o isteğin ne faydası var?

Cenab-ı Hakk, benden tam bir bağlılık, sıdk, hulus beklerken, nefsanî arzular ve şeytan, beni o istekten uzaklaştırırsa, o isteğin bana ne faydası olur? Nefse uyararak Cenab-ı Hakk'ın emrini yerine getiremeyen insan, o istekten faydalanmak şöyle dursun, emri yerine getiremediği için Hakk'a karşı mahcup, zelil ve zavallı vaziyete düşer. Kendi kendine olan güvenini kaybeder.

و آن عنایت قهر گشت و خرد و مرد - نفس و شیطان خواست خود را پیش برد

19080- Nefisle şeytan, kendi dileklerini yürüttükten ve yaptırdıktan sonra, Allah'ın inayetinin artık ona faydası olmaz demektir.

Nefsin araya girmesi, şeytanın bizi şaşırtması da, yine Cenab-ı Hakk'ın ezelî takdiri iledir. Bir taraftan bize lütuflarda, inayetlerde bulunurken, bir taraftan da başımıza şeytanı musallat eder. Onun emrine, takdirine akıl ermez. Burada kula düşen vazife, her halükarda Hakk'ın emrine boyun eğerek, iyiye doğru gitmeye gayret sarfetmektir. Umulur ki, onun inayeti ile bizi şaşırtan şeytanın şerrinden kurtulur, doğru yolu buluruz. Beşerî zaafımız karşısında ümitsizliğe düşmememiz gerekir. Onun lütf-u keremi ile düşmüşken kalkabiliriz. Kaybettiğimiz insanlığımıza tekrar kavuşabiliriz. Allah'ın rahmetinden ümit kesilmez.

*Ne kadar mücrim isem, kesmem ümit
Kereminden ki odur bahri muhit.*

Evet... Ne kadar suçlu, günahkâr olursak olalım, onun kereminden ümidimizi kesmememiz lazım. Çünkü onun keremi, sonsuz bir bahr-i muhittir.

*Ger günahım kuhr-i kaf olsa ne gamdır ey Halil
Rahmetin bahrine nisbet innehu şey'un kalil.*

Ey Halil, ey dost! Benim günahım Kaf dağı gibi olsa bile neden üzüleyim? Çünkü Kaf dağı bile, onun rahmet denizinin yanında çok küçük kalır.

اندر او صد نقش خوش افراختی - تو یکی قصر و سرایی ساختی

19081- Sen bir köşk, bir saray yaptırдың; onu yüzlerce nakışlarla, resimlerle süsledin, yücelttin.

دیگری آمد مر آن را ساخت دیر - خواستی مسجد بود آن جای خیر

19082- O güzel kasrın hayır yurdu olmasını, bir mescit olarak kullanılmasını istedik... Bir başkası geldi, orasını kilise yahut manastır yaptı.

Bu iki beyit, bendenize çocukken pederim merhumdan dinlediğim ve pek sevdiğim bir hikâyeyi hatırlattı. Yıldızeli müftüsü iken orada Hakk’a kavuşan babam Muhammed Tefvik Efendi’den dinlediğim hikâyeye aynen şöyleydi: Bir padişah varmış. Çok sevdiği bir kölesine emsalsiz bir saray yaptırıp hediye etmiş. Bu köşk, bu konak yahut saray çok güzelmiş. Devrin en değerli ustalarına yaptırılmış. Zamanın en kıymetli ressamı, nakkaşları, sarayın içini dışını süslemişler, bezemişler. Böylece bu güzel konağın güzelliği dillere destan olmuş. Herkes çok uzaklardan gelir, bu güzel köşkün güzelliğine hayran olurlarmış. Sadece dıştan seyredерlermiş. Çünkü padişah, köşkü bağışladığı kölesine “Bu köşkün içine senden başka kimsenin girmesine rızam yoktur. Bu köşte yalnız sen yaşayacaksın. İçeriye hiç kimseyi, değil yabancıları, en yakınlarını bile bırakmıyacaksın. Sen ömrünün sonuna kadar o eşsiz konakta yalnız başına tertemiz ve örnek bir hayat süreceksin” diye sıkı tembihlerde bulunmuş, emirler vermiş. Bu sebeple, padişahın emrine sıkı sıkıya uyan, kendine bu emsalsiz hediye bağışlayan efendisini çok seven köle, orasını bir mabet gibi temiz tutmakta, bu konağın üstüne titremekteydi. Fırtınalı bir havada, gökten şimşekler çakar, yıldırımlar gürlerken, ev sahibi konağın kapısının çalındığını hissetmiş. Aşağı indi. Gece yarısı benim kapımı çalan kimdir, acaba padişah’tan bir haber mi var, bir emir mi geldi, diye düşünerek, “Bu vakitsiz zamanda kapımı çalan kimdir?” diye seslendi. Dışarda yorgun ve perişan birisi, “Ben çok uzak yoldan gelen bir yolcuyum. Bu saatte hanlar, hamamlar kapalı. Hiçbir yerde geceyi geçirebilecek yer bulamadım. Bu yağmurlu ve fırtınalı havada dışarıda kaldım. Allah rızası için, bir gecelik olsun sende misafir olayım. Kapıyı aç” diye yalvardı. Köşk sahibi, padişahın emrini hatırlayarak kapıyı açmadı. Fakat yolcu, o kadar yalvardı, o kadar dil döktü ki, ev sahibinin kalbi yumuşadı. Yolcu, “Yukarılara çıkmam. Kapının arkasında bir köpek gibi kıvrılır yatarım. Senden yiyecek filan da istemem. Sabah olunca, yağmur dinince, kendiliğimden çıkar giderim” diye sızlanınca, ev sahibi merhamete kapılarak padişahın emrini unuttu. Kapıyı bu garip yolcuya açtı. Zavallı, yorgun yolcu, titreye titreye içeri girdi. Teşekkürler ederek, hayır dualarda bulunarak, kapının arkasında bir yere uzandı ve yattı. Ev sahibi de yukarı, kendi odasına çıktı. Yatağına girip uyudu. Biraz sonra ev sahibi, aşağıdan acayip gürültüler geldiğini duydu. Acele aşağı indi. Bir de ne görsün, o güzelim konak çingeneler tarafından işgal edilmiş. Aşağıda bulunan bütün odalara çingeneler dolmuş. Her taraf kirlenmiş, berbat bir hâle girmiş. Eşsiz sanatkarların yaptıkları duvarlardaki nakışların, resimlerin üstüne çiviler çakılarak elekler asılmış. Duvardan duvara ipler gerilerek, çocuklara salıncaklar yapılmış. Ev sahibini çılgın gibi bir hâl almış. Bağırıp çağırmaya, saçını başını yolmaya başlamış. Fakat sesi, gürültüler vaveylalar arasında duyulmaz olmuş. Kimse onun hiddetine, üzüntüsüne aldırış etmemiş. Kimse onun hâline dikkat bile etmemiş. Kimse ondan özür dilememiş. Sonradan anlamış ki, içeri aldığı adam, çingenelerin reisiymiş. Sızlanıp yalvararak, yalan söyleyerek kendisini kandırmış. O, yukarı çıkıp uyuyunca, adam yavaşça kapıyı açmış ve bütün çingeneleri eve doldurmuş. Evi böylece çingeneler işgal etmiş. Sabah olunca, ev sahibi mahcup, perişan, üzgün bir hâlde padişahın huzuruna çıkmış. Olup biteni anlatmış.

Padişah, kulunun ızdırabına acımış, onu teselli etmiş. “Üzülme” demiş; “Benim tembihimi unuttun, emrimi dinlemedin de, başına bu hâl geldi. Görüyorum ki, yaptığına çok pişman olmuşsun. Perişan bir hâlde düşmüşsün. Sen başkasına acırken, şimdi sen acınacak hâl gelmişsin. Onları oradan çıkaramazsın. O eşsiz konak, çingeneler tarafından işgale uğradı. Kirlletildi, mahvedildi. Artık öyle bir konaktan sana hayır gelmez. Orayı ateşe verip yak da, ben sana yeniden bir konak yaptırayım. Aklını başına al, emirlerime uyarsan, orada ölünceye kadar temiz bir hayat yaşarsın. İçeriye kimseyi

bırakmayacaksan...” diye kölesine emir vermiş. Köle de emre uyarak o güzelim konağa ateş düşürüp yakmış. Yangın başlayınca, çingeneler defolup gitmişler. Konak da, yanmış kül olmuş.

Bu hikâyeyi anlattıktan sonra pederim merhum, bu hikâyenin hakikatini şöyle açıklamıştı: Padişah, Cenab-ı Hakk’ı temsil etmektedir. O eşsiz konak, o benzeri olmayan köşk, bina-yı ilahî olan bizim bedenimiz, vücudumuzdur. Padişahın sevgili kulu olan köşk sahibi, bizim ruhumuzun sembolüdür. Allah, bu eşsiz binada temiz bir hayat yaşamamızı murat ederken, biz şeytana ve nefsimize uyarak, o ilahî binaya çingeneleri dolduruyoruz. Çingeneler, bizde bulunan kötü huyların, nefs-i emmarenin sembolü sayılmaktadır. Şeytan, bu ilahî binaya girmek için her an fırsat kollamaktadır. Dil dökmekte, bizim aklımızı çelmektedir. Şeytan, bir yolunu bulup da kalp evine girdi mi, oradan kolayca çıkarılamaz. Şeytan içeri girince, başka kötülükleri de davet edecektir. Bu sebeple, Hacı Bayram Veli Hazretleri’nin buyurdıkları gibi:

*Ol koma kim sonra çıkarması güç olur,
Şeytan hırsızı, hane-i kalbine sokulunca.*

Önce şeytan askerini kalbe sokmamak gerekir. Çünkü şeytan askerleri kalp evine ayak basınca, onları oradan çıkarmak çok zorlaşacaktır. Ancak bir mürşid-i kâmil vasıtasıyla, dünyevi arzularımızın yakılması, yok edilmesi gerekmekte, Hakk’ın inayetiyle “Ölmeden evvel ölmek” sırrına mazhar olmamız icap etmektedir.

Bu hikâyeden sonra, tekrar Mevlânamıza dönelim. Yukarıdaki beyitlerde Hz. Mevlâna, şöyle buyurmuştur: “Ey insanoğlu! Sen bir köşk, bir saray yaptırdın. Onu yüzlerce nakışlarla, resimlerle süsledin, yücelttin. O güzel sarayın, o güzel konağın hayır yurdu olmasını, mesela bir mescit olarak kullanılmasını istedin...” Bir başkası geldi, orasını kilise yahut manastır yaptı. Gerçekten bu bizim bedenimizden daha mükemmel bir saray olamaz. Gerçekten insan vücudu, aklı şaşırtacak bir güzellikte yaratılmıştır. Bunu layıkıyla anlamamıza imkan yoktur. Fakat dünyanın en tanınmış bilginlerinin araştırmaları neticesinde insan vücudunun, Cenab-ı Hakk’ın bu harika eserinin bazı kısımları keşfedilmiştir. Bilhassa büyük bilgin J. D. Ratclif, insan vücudunu teşkil eden uzuvları konuşturarak, bu harika eserin bazı sırlarını açıklamaya çalışmıştır. Kısaca bu ilmî hakikatleri gözden geçirmemiz, bizi yaratan büyük kudretin her şeyi ne kadar güzel, ne kadar mükemmel yarattığını düşünmemiz, yaratımızın sanatına, yaratma gücüne hayran olmamız bakımından işimize yarayacaktır.

Aziz okuyucularım, eğer sıkılmazsanız, sizinle yavaş yavaş bu vücut şehrini dolaşalım. Bazı uzuvlarımızı konuşturalım. Onların anlattıkları hakikatleri dikkatle dinleyelim. Dinleyelim de, yaratamıza hayranlığımız artsın... Yunus Emre Hazretleri bir şiirinde, “İşte bu vücudum şehrine, bir dem giresim gelir; içindeki sultanın yüzün göresim gelir” diye buyurmuştu Biz, vücut şehrini gezebiliriz ama içindeki sultanın yüzünü görebilmemiz için Yunus olmamız lazım. Biz, sadece vücut şehrinin dış yüzünü göreceğiz. Ondaki sanatı, inceliği, güzelliği müşahade edeceğiz. Bir de bizim bâtını yönümüz, iç yüzümüz vardır ki, onu müşahade etmek işi, bu baş gözü ile olmaz. Yunus gibi gönül gözümüzün açık olması gerekir. Bu baş gözü ile gönül sırları çözülemez. Gönül şehrinde hiçbir profesör, hiçbir doktor, hiçbir mutahassıs inceleme yapamaz. Gönülün esrarını görecektir hiçbir mikroskop da yoktur. Büyük Mevlâna, bir şiirinde “Sizin iki başınız vardır. Biri dünyaya ait toprak başı, öbürü göğe ait tertemiz ruhani baş” buyurmuştur. Biz, bu topraktan yaratılmış başımızda bulunan fâni gözle, vücut şehrimizin sadece dış yapısını, dış yüzünü görebileceğiz:

Hücrenin konuşması:

Ben, vücut şehrinin en küçük bir zerresi olan hücreyim. Ben o kadar küçüğüm ki, beni çıplak gözle göremezsiniz. Çok kuvvetli bir mikroskopla beni görmek mümkündür. Ben, vücut şehrinin nâciz bir hücresiyim ama aslında ben kendim büyük bir şehir gibiyim. Düzinelerle kuvvet santrallerim, bir ulaştırma sistemim, çok karışık bir haberleşme düzenim vardır. Bende olup bitenleri, daha doğrusu benim şehrimde cereyan eden hadiseleri

müşahede edebilmek için, bir süper mikroskopa ihtiyaç vardır. Evet, ben bir hücreyim. Ve insanın sayısı 60 trilyon olan hücrelerinden sadece biriyim. Bize ekseriyetle vücut şehrinin yapıtaşı derler. Ama aslında insan hayatının ta kendisiyiz. Ben, insanın sağ gözündeki bir çubuk hücre olarak mensubu bulunduğum geniş bir toplum adına konuşacağım.

İnsan vücudunda bütün hücreleri temsil edecek tipik bir hücre yoktur. Bizler, çok değişik birçok çeşit boylarda ve şekillerde yaratılmışızdır. En küçüklerimizden bir milyon kadarımız, bir iğnenin tepesinde rahatça oturabiliriz.

Biz, insanın yaptığı her şeye iştirak ederiz. Mesela, o, bir bavulu kaldırır ve sanır ki, bu işi kendi kolu yapmıştır. Aslında bu işi yapan, insanın göze görünmeyen adale hücreleridir. Onun, hangi gömleğini giyeceğini düşündüğünü farzediniz. Düşünceyi yürüten, insanın beyin hücreleridir. Farzedelim ki bir insan yüzünü tıraş ediyor. Bu hususta gerekli bütün işler, sinir ve adale hücreleri tarafından yürütülür. Onun tıraş sırasında yüzünden temizlediği kıllar ve ölü hücreler, az bir zaman sonra yeniden üretilecektir. Yeni tıraş olmuş bir kimse vefat edip mezara konsa, adli bir tahkikat için bir hafta sonra mezar açılrsa, ölünün sakallarının mezarda yeniden uzadığı görülecektir. Çünkü adam öldü ama o yanağındaki hücreler ölmediği için mezar içinde de vazifelerini yapmışlardır.

İnsanın gözünde bir çubuk hücre olarak bendenizin yaptığı vazife, zayıf ışıkları, mesela çok uzaklarda parlayan bir yıldızın parıltısını almak ve onu bir elektrik sinyaline çevirerek beyine göndermektir. 250 milyar kadar olan çubuk hücreden her birimiz, ışık yakalamak için 30 milyon yığıntılı moleküle sahip bulunduğumuz için, tabii olarak pek çok elektrik kullanırız.

Bu sarfedilen elektriği meydana getirmek için, çok küçük binlerce elektrik kuvvet santralını olan “Mitokondri”ye sahibim. Bunlar, kömür olarak şekeri yakar ve bundan elektrik istihsal ederler.

Uyku sırasında bile sel gibi akıp giden bir faaliyet vardır. Hücre fırınları yanarak vücudu sıcak tutmaya çalışırlar. Rüya görmek için, beyin hücreleri elektrik verir. Kalp hücreleri çalışarak kanın akışını temin ederler.

Belki hücreler içinde en dikkat çeken, insanın anasının rahimine düşen dişi yumurtadır. Bir defa tohumlandıktan sonra, bu tek hücre tekrar tekrar bölünerek çoğalır ve en sonunda bir bebeğe yetecek sayıya, yani iki trilyon hücreye baliğ olur. Ana rahminde bebeğin teşkili, Kur’an-ı Kerim’in birçok ayetinde beyan buyurulmuştur. Mesela Al-i İmran Suresi’nin 6. ayetinde: **“Rahimlerde dilediği gibi sizi şekillendiren odur.”**

Keza, Müminun Suresi’nin 14. ayeti de, ilmin yeni buluşlarını aydınlatmaktadır: ***Sonra o nutfeyi (meniye) bir kan pıhtısı hâline getirdik; derken o kan pıhtısını bir çiğnem et yaptık. O bir çiğnem eti de kemiklere çevirdik de, o kemiklere et giydirdik. Bilahare onu başka yaratılıştan insan ettik. Ona başka bir yaratılış, ruh verdik. Şekil verenlerin, suret yaratanların en güzeli olan Allah’ın şanı, dikkatle bak ki ne yücedir.*** Burada şaşılacak şey, bir yumurtayı teşkil eden hücrelerin bu kadar yüksek bir sayıya ulaşmasından daha çok, bir tek tohumlanmış yumurta içine çeşitli uzuvları meydana getirecek çeşitli hücrelerin, bilgilerin depo edilmesidir. Hayatın, insan bedeninin küçük bir parçası, küçük bir örneği olan bu yumurtada bir de çok çeşitli, karışık işler yapan bir kimya fabrikasının, yani karaciğerin bir kopyası bulunmaktadır. Bir saç renginin, ten renginin, vücut büyüklüğünün hepsi tespit edilmiştir. O, küçük bir parmağın büyümesinin ne zaman duracağını bile bilir. Hatta dahası var... O bilir ki, sonunda insanın ne derecede parlak, başarılı bir kişi olacağını, hangi hastalıklara karşı hassas bulunacağını, dış görünüşünün ve karakterinin nasıl olacağını... Eşsiz ve büyük Peygamberimiz s.a.v. Efendimiz, daha bu ilmî araştırmalar yapılmadan, bu hakikatler bilinmeden 15 asır evvel, ***“Temiz insan, daha anasının rahmindeyken temizdir. Şaki insan da, daha anasının rahmindeyken şakidir”*** buyurmuştur. Böyle büyük bir peygamberin ümmeti arasında bulunmak, ne büyük bir saadettir!

Dilin konuşması:

Ben üç santim uzunluğunda, kırk gram ağırlığında bir uzvum. Göz ve kulakla kıyaslanınca, çok değersiz kalırım. Bazı hayvan dillerinin kabiliyetine bile sahip değilim.

Kurbağanın dili gibi dışarı çıkıp böcek yakalayamam. Yılanın dili gibi karanlık bir mağarada yol gösteremem. Fakat yine de Cenab-ı Hakk, bana bir sürü vazife vermiştir. Onların bazılarını sayayım. Yemeğin ağızda eriyip mideye zarar vermeyecek hâle getirilmesine yardım ederim. Dişlere faydam olur. Evimi, bütün artıklardan temizlemesini severim. En mühim vazifelerimden birisi de, lokmanın yutulmasına yardımcı olmamdır. Çünkü ucum ağzın üst damağına değer. Sonra arka tarafım yükselip yemeği iter. Bu çok basitmiş gibi görünmesine rağmen, aslında sinir ve adalelerin birlikte başardıkları oldukça zor bir görevdir.

Kendilerini artıklardan temizlediğim, dolayısıyla onlara yararlı olduğum hâlde dişler, beni zaman zaman ısırırlar. Beni yaralarlar. Devamlı olarak bir düşmanın yanında yaşamaktayım. Fakat çok ustalıklı ve çabuk hareket ederek kendimi kurtarabiliyorum. Aslında ben bir sürü sinir ve adale saklayan kaygan, balgamlı bir zardan başka bir şey değilim. Üst tarafım tad tomurcukları ihtiva eden bir sürü meme başlıkları ile kaplıdır. Tat tomurcuklarının içinde ise, tat alma hücreleri vardır.

Tat alabilmesi için yemek iyice eritilmelidir. Dondurma bile ağızda iyice eritilmeden tatsızdır. Ama sıvı hâline geldikten sonra tomurcukların tad alma hücrelerine yapışır, hafif bir elektro kimyevi ceryan, kafatası sinirleri tarafından meydana getirilip beyin hücrelerine ulaştırılır. Beyin kararını verir: Dondurma nefistir. Bana, hastalığın aynası da derler. Bu sebeple, doktorlar bana sık sık bakarlar. Beni küçük görmek haksızlıktır. Ben olmasaydım, insan konuşamazdı. Ben olmasaydım, medeniyet geri kalırdı. İnsan, bensiz yaşamaya çalışsın bakalım. Mesela beni hafifçe ağzından çıkarıp iki dişi arasında sıkıştırdıktan-sonra konuşmayı bir denesin. Ağzından manasız sesten başka bir şey çıkmayacaktır. Peygamberler, kendilerine gelen vahiyleri, ilk önce benimle yakınlarına duyurdular. Veliler, sohbetlerini benimle yaptılar. Mütefekkirler, fikirlerini benimle söylediler. Büyük hatipler, benimle konuştular. Büyük fatihler, değerli komutanlar, benim vasıtamla ordularını yürüttüler.

Ben, küçük bir et parçasıyım ama büyük işler başarmaktayım. İnsanlar, Allah'a benimle yalvarırlar. Anneler, yavrularına benimle hitap ederler. İnsanlar, birbirlerini benimle severler. Birbirlerinin kalplerini kırar, hırçın tabiatlı insanların acı sözlerine, elimde olmadan vasıta olduğum için içim sızlar. Dil, daha çok dil dökecekti ama, bizim vücut şehrinde göreceğimiz dinleyeceğimiz daha çok uzuv vardı. Dili bıraktık, dişleri yakalamaya başladık.

Dişin konuşması:

Bana, insan vücudunun bir amelesi diyebilirsiniz. Fakat ben, insanın ne karaciğeri gibi parlak bir kimyageri, ne de kalbi gibi hayatına kendini adanmış sadık bir esiri değilim. İnsan hayatta kaldığı müddetçe, onun vücudunun en çabuk çürüyebilen bir uzvu olduğum halde, eğer ölümüne kadar dayanabilirsem, onunla beraber mezara giderim. Çok uzun yıllar toprak altında kalsam bilemine çürümem. Büyük yaratıcı, vücut şehrinde bana da bâzı vazifeler vermiştir. İnsan lokmasını ağzına koyduğu zaman biz dişler, öğütme işine başlarız. Ve insanın yiyeceğinden zevk almasını sağlarız. İnsan, lokmaları çiğnemedi, bütün olarak yutsa yediğinden zevk alamaz. Yaptığımız işlerden bazıları hakikaten dikkate değer. Biz, yumuşak yiyecekleri başka, sertleri başka türlü ısırırız. Bu ısırılardan hangisini kullanacağımızı, Allah'ın bize lütfettiği bir duygu ile düzenleriz. Başka uzuvları pelte gibi yamyassı edebilecek tazyiklere, biz karşı koyabiliriz. Böbrek, deri gibi insanın uzuvlarından birçoğu yaralandığı zaman, kendi kendilerini tamir ederler, yenileyebilirler. Biz kendimizi onaramayız. Biz, bir kez yaralandık mı, hep yaralı kalırız.

Benim bünyeme, yapıma dikkat ederseniz, görürsünüz ki, çok ince düşünen, her şeyi hesaplayan çok maharetli bir mühendisin elinden çıkmış gibiyim. Şöyle ki: Diş etlerinin dışında kalan kısmım mine denilen parlak ve sert bir kabukla örtülüdür. Bu mine kısmım, çok küçük bir demet halinde, birbirine bağlanmış kurşun kalemlere benzeyen altı köşeli çubuk demetlerden meydana gelmiştir. Bunların yüz tanesi bir araya gelirse, ancak bir saç kılı kalınlığı kadar kalınlık gösterir. Minemde sinir olmadığı için, acıya karşı hassas değildir. Çiğneme esnasında hayli kuvvetli tazyiklere dayanacak kadar sağlamdır.

Minemin altında ise, Dentin denilen kemik yapısına benzer dişin asıl maddesi vardır. Dişin hassasiyeti burda başlar. Dentin altında sinirlerin, kan damarlarının ve hücrelerin bulunduğu, benim “Kalp evim” olan diş özüm başlar. Biz dişler, insanın çene kemiğinin doğrudan doğruya bir parçası olmayıp, saksıda yetiştirilen ve yapacağı vazifeye göre kök salan bitkilere benzetilebiliriz. Eti ve sert yiyecekleri parçalama vazifesi gören kesici dişlerin birer kökü varken, daha gerilerde ağır iş yapan öğütücülerin yerlerinde tutunabilmeleri için, üç köke ihtiyacı vardır.

Bir meseleden daha bahsederek sözümü bitirmek isterim. Biz hastalandığımız zaman, beyine yakın olduğumuz için insanı çok rahatsız ederiz. Bizi yerimizden söktürerek yahut dişçilere tedavi ettirerek, bu dayanılmaz ızdırabı önlemeye çalışırlar. Bizim hastalığımızı insanlar kendileri davet ederler. İnsanlar, bize gerektiği gibi iyi baksalardı, bizi temiz tutsalardı, diş ağrıları çekmezlerdi. Çünkü insanın ağzı, içinde çeşitli mikropların yaşadığı bir hayvanat bahçesinden farksızdır. Bu hâli yeni farkedenden bugünün hekimleri, her gün dişlerin fırçalanmasını tavsiye ederlerken, 15 asır evvel dünyayı şereflendiren büyük peygamberimiz Hz. Muhammed s.a.v. Efendimiz, misvak kullanın, dolayısıyla da dişleri temizlemenin üzerinde çok durmuş, her gün bir defa değil, birçok defalar, sık sık dişlerin temizlenmesini emir buyurmuşlardır.

Burunun konuşması:

Ben, insanın burnuyum. Ben, insana farkında olmadan çeşitli hizmetlerde bulunurum. İnsan, sol tarafına yattığı zaman, benim sol deliğim yavaş yavaş tıkanır. Onu uyandırmak istemem. İki saat sonra sessiz bir sinyal gönderirim, onun dönmesini sağlarım. Böylece hareketi temin eder, fazla tutulmasını önlerim. Yiyeceklerini yemeden önce, onun haberi olmadan koklayarak, onu zehirleyebilecek bozuk gıdadan korurum.

İnsan, yemeklerin zevkini benim sayemde alır. İnsan sesini uzatma, güçlendirme işi, bana düşen bir vazifedir. Konuştuğu zaman insan burnunu tıkasın, o zaman benim yaptığım vazifenin ne olduğunu anlayacaktır.

İnsanın üst dudağının üstünde, oldukça büyük bir yer alan çalışma odam var. Burada bulunan her iki taraftaki kemiklerde küçük delikler bulunur. Bu delikler, yanakların arkasında gözlerin etrafındaki ön kemiklerde, gözler arkasındaki duvarda, ve asıl benim bulunduğum sahanın arkasında boşluğumdur. Bu boşluklar, benim sekiz sinüsümü meydana getirirler. Onlar havayı rutubetlendirmek için, gerekli olan neme yardımcı olurlar. Benim en önemli vazifelerimden biri de, insanın ciğerleri için gerekli havayı temizleyip ayarlamaktır. Her gün yüz elli metre küp hava yapmak zorundayım. Bir insan, havanın rutubetsiz olduğu soğuk bir günde yürüyüşe çıksa, böyle bir hava onun ciğerlerine zararlıdır. İşte ben, böyle soğuk ve kuru havayı onun ciğerlerinin istediği şekle sokmak, nemlendirmek, radyatörlerimden geçirerek ılıklaştırmak, mikroplardan temizlemek işini yaparım. Bütün bunları, birkaç santim uzunluğunda çok küçük bir yere sıkıştırılmış havalandırma tesislerimle yaparım. Havanın temizlenmesi ve süzülmesi işi, burun deliklerindeki kıllar tarafından yapılırken, esas işi kılları geçen parçacıkları tutansa, sinek kağıdı gibi yapışkan sümük yapar. Burnun içinde, hava yolunu sıralayan sünger gibi kırmızı zar tarafından imal edilen yapışkan sümük, bu hususta çok işime yarar. Her yirmi dakikada temiz, mikropsuz yeni bir sümük örtüsü çıkarırım. Eski mikrop lu, kirli sümüğü silmek için sayılamayacak kadar mikroskobik tüy süpürgelerim vardır. Bu tüyler, havayı boğaza doğru yutulmak üzere iterler ve sonra yavaşça eski yerlerine dönerler. Çoğu zaman yutulan mikropları kuvvetli mide asidi yok eder. İnsanın gece gündüz devam eden bu çalışmalarından, işlerimden haberi yoktur. Önemli vazifelerimden biri de, kokuları ayırt etmektir. İnsan, benim sayemde dört bin değişik koku alabilir. Bu kokuları alma işi, akli şaşırtır, hayretlere düşürür. Her burun boşluğunun tavanında posta pulundan daha kahverengi bir dolgu bulunur. Burada on milyon alıcı hücre ve her hücreden çıkan sekiz küçük duyu kılları vardır. Bunlar üç santim ilerde beyne bağlıdır. Her koklanan maddenin, havaya çok ufak zerrecikler, moleküller attığı malumdur. Burunda bulunan duyu kılları, çeşitli maddelerin, mesela soğanın, sarımsağın, peynirin, etin, sütün vs.nin çeşitli moleküllerin kendilerine has olan şekillerini, büyüklüğünü ayırdedebiliyor. Her madde,

neşrettiği koku içinde bir miktar elektrikli hava meydana getirerek, onları burun deliklerinden beyne ulaştırır. Bu elektrik işareti, beyin tarafından tanınır. Beyin, bir karara varır. Gelen kokunun yanan bir kumaştan yahut bir lastikten veya sirkeden geldiği haberi buruna bildirilir. Bu şekilde burun, gelen kokudan haberdar edilir. Burundaki bir hastalık tabi bu vazifeyi aksatabilir.

Koku alma duygusu ile ilgili olduğu için Amerika'da çıkan, Scientific American dergisinden alınan bu yazıyı da buraya koymaktan kendimi alamadım.

Koku alma duygusu ile tat alma duygusu çok yakından birbirine bağlıdır. İşin gerçeğine bakılırsa, biz umumiyetle çok az tat alırsınız. Güzel bir şiş kebabının, kahve veya salatalık turşusunun tadı, aslında koku alan duygumuzun bir işidir. Tat alma uzuvları, dilimizde ve ağzın başka kısımlarındadır. Onlar yalnız dört çeşit tat alabilirler: Tatlı, ekşi, tuzlu ve acı. Koku alma duygusunun merkezi ise, burnun arka kısmındadır. Bu merkez, ağza yaklaşan veya onun içine giren her madde devamlı olarak harekette bulunan hava ceryanlarından dolayı ağza giren her şey ile alakalanır. Bazen nezle ve kuvvetli bir soğuk alma hâli geçirenler, ağızlarında tat kalmadığından şikayet ederler.

Aslında bu, burun kanallarının tıkanmış olmasından ve bu yüzden yenilen şeylerin kokusunun, yani tadının en ehemmiyetli kısmının alınmamasından ileri gelir. İnsan, kendi kendine bazı hoş tecrübelerle koku ile tat almanın, bu yakın alakasını pek güzel şekilde ortaya çıkarabilir. Bir çamaşır mandalı, pamuk veya herhangi bir cihazla burnunuzu kapayınız, gözlerinizi de yediğiniz şeyi görmemesi için siyah bir şal veya bezle bağlayınız. Bu vaziyette yiyeceğiniz en nefis kebabın muhtemelen bir tahta parçasından hiçbir farkı olmayacaktır. Patates püresi, havuç püresinden veya kuş yeminden veya iyice öğütülmüş deriden ayırt edilemeyecektir. Böyle bir tecrübeyi, kendisine itimat ettiğiniz bir dostunuzla yapmanızı tavsiye ederim. Aksi takdirde, midenizin başına umulmayan şeyler gelebilir. İster inanınız, ister inanmayınız. Bu vaziyette kaymak ile Hint yağını birbirinden ayırmaya bile imkan yoktur.

Kulağın konuşması:

Vücudun hiçbir yerine bendeki kadar fazla şey sıkıştırılmamıştır. Bende oldukça büyük bir şehrin telefon hizmetini görece kadar elektrik dolu devreler vardır. Ben, insanın sağ kulağıym ve bütün bu vazifeleri, fındıktan daha büyük olmayan bir boşluk içinde yapmaktayım. İnsan, en ehemmiyetli uzvunun gözleri olduğunu sanır. Halbuki ben ve kardeşim olmasaydık, insan müthiş bir sessizlik ve yalnızlığa mahkum olurdu. İnsan, beni başının yan tarafında görünen sert bir deri parçası zanneder. Bu görünen dış kulak, ses toplayan bir huniden başka bir şey değildir. Buradan, hassas iç mekanizmayı korumak ve her sesin rahatlaması için havayı ısıtmaya yarayan 2.5 cm.lik bir kanal meyilli olarak kıvrılarak kulak zarına gider. Bu kanalda bol miktarda kıl ve 4000 adet kulak kiri bezi, toz, böcek ve diğer zararlı şeyleri yakalamak için bir sinek kağıdı gibi vazife yaparlar. Bundan başka bilhassa kulak kiri, insan kirli suda yüzerken engelsiyona karşı koruyuculuk yapar. İnsan, manzarası çirkin olan kulak kirini yıkayıp temizleyebilir. Fakat geri kalanına dokunmamasını isterim. Çünkü kulak zarımı incitebilir. Bir santim çapında, oldukça gergin bir zar olan kulak zarım, çok karışık işitme işinin başladığı yerdir. Bir tokmağın bir davula vuruşu gibi, ses taşıyan hava dalgaları ona çarpar. Hatta bir fısıltının çok hafif titreşimleri havayı içeri itebilir. Bu çok küçük itilme, hayret edilecek bir zincirleme hadiseleri sonunda insan için manalı sese çevrilir. Kulağa gelen ses dalgalarının tonuna göre, manalı sese nasıl çevrildiğini görmek için, kulak zarından insanın fasulye büyüklüğündeki orta kulağına giriniz. Burada birbirine bağlı örs, çekiç ve özenge denilen üç küçük kemik vardır. Bunlar, az çok asıllarına benzedikleri için bu adları almışlardır. Bunlar, kulak zarımın en ufak titreşimini alıp, yirmi iki defa büyütüp özenge kemiğine bağlı oval bir pencereden, iç kulağa ulaştırırlar. Asıl işitme uzvum olan iç kulağım, içi bir sıvı ile dolu vücudun en sert kemiğinin oyuğu boşluğundadır. Kıvrımlı içi, her biri belirli bir titreşime göre ayarlanmış binlerce mikroskobik kıl gibi, sinir hücreleri ile dolu bir salya nüfuza benzeyen kekliya, iç kulağımın en mühim işitme cihazıdır.

Orta kulağın özenge kemiği, iç kulağa giden oval pencere üzerine çarpar , içindeki su

da bir ihtizar, bir dalgalanma meydana getirir. Bu dalgalanma, bir kurşun kalemin iç çapında olup 30.000'den fazla devreyi içinde bulunduran işitme siniri içine ulaşan hafif bir elektrik çıkarır ki bu, bir buçuk santim uzaktaki beyne gider. İşte böylece salya nüfuz kemiğinin, yani kekliyanın binlerce elektrik dolu haberi beyne ulaşır. İnsan bu suretle işitir: **“Şekil verenlerin, suret yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı, dikkatle bak ki, ne yücedir!”** (Müminun Suresi, ayet14)

Beynin konuşması:

Ben, insanın beyniyim. Dünyada mevcut harikalar, insanı şaşırtan sanat eserleri, insanların icat ettikleri en modern aletler, onları aya götüren araçlar benimle mukayese edilirse, onların hepsi benim yanımda çok değersiz kalır. Çünkü insanların yüzyıllardan beri çalışarak yaptıkları, buldukları, icat ettikleri bütün işleri onlara yaptıran benim. Ben ise, Allah'ın eseriyim. Düşününüz, vicdanınız size söyleyecektir. Beni haklı bulacaksınız. Benim yaptığım işlerin hepsini yapabilecek bir elektronik beyin henüz icat edilmemiştir. Ben, insanın bir parçası, bir uzvu olmaktan çok daha ötelерdeyim. Ben, insanın hareketlerinin hislerinin, düşünce ve isteklerinin hükmedicisiyim. Tek kelimeyle ben, insanın kendisiyim. İnsan, kulağıyla duyduğunu, dili ile tattığını, gözü ile gördüğünü, burnu ile kokladığını, parmakları ile hissettiğini sanır. Ama bütün bu yapılan işlerin hepsi, benim içimde yapılmaktadır. Kulak, dil, parmaklar bana ulaştırılacak haber, bilgi toplarlar. İnsana hasta olduğunu, acıktığını ben söylerim. Mesela buzun üstünde yürüyen insanın ayağının kaydığını düşünelim. Hemen muvazenesini, yani dengesini toplamasına yardım eder. Kollarına, düşüşü hafifletmek için emir veririm. Buzun üstüne düştüğü zaman da, insana canının acıdığını ben haber veririm. Bu düşüş hadisesi hafızamda yerleşir kalır da, daha sonraları buzun üstünde tedbirli yürümesi için onu ikaz eder uyarırım.

Ben, aile hatıralarının toplandığı, eskilerin atıldığı bir tavan arası gibiyim. İnsan, belki bu tavan arasına atılanların farkında değildir ama ben onların hepsini saklarım.

Ben, çok iyi korunmuş bir mahfaza içindeyim. Kafatasım bir-buçuk santim kalınlığındadır. Bunun için de, beni çok şiddetli vuruşlara, şoklara karşı koruyan sulu bir sur da vardır. Ayrıca kandan bir barikat da mevcuttur. Yapım hakkında da birkaç söz söyleyeyim:

Mesela çimen köklerinin birbiri içine girdiği gibi, benim de 30 milyar sinir hücrem birbirleri ile bağlanarak bir ağ meydana getirirler.

En dikkati çeken tarafım, hafıza bölümüdür. Her hatıranın saklandığı ayrı bölmem vardır. Bundan dolayı bir elma ağacını görmek veya dere şırıltısını işitmek, bana başka bir yerde olan başka bir şeyi hatırlatabilir. Bir müzik parçası, insanı geçmiş senelerin ötesine kadar götürerek o parça ile ilgili hatıraları canlandırır. Gördüğümüz sayısız fotoğrafları, ses bantları, okuduğumuz şiirler, gezdiğimiz memleketler, hoşumuza giden ormanlar, dereler, denizler, hepsi hepsi kafamızın içindedir: **“Şekil verenlerin, suret yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı, dikkatle bak ki, ne yücedir!”** (Müminun Suresi, ayet 14)

Kalbin konuşması:

Ben, insanın kalbiyim. İnsanın göğsünün ortasında asılı olarak dururum. 15 cm uzunluğundayım. En geniş yerimden ölçülünce, 10 santimetre genişliğinde, armuda benzer bir organım. Hakikatte pek şairane, pek romantik yaratılıştadır değilim. Bazıları beni, insanın görünmeyen kalbi diyeceğimiz gönülle karıştırırlar. Gönül, insanın manevi kalbidir. Ben ise, 300 gram ağırlığında bir et parçasından başka bir şey değilim. Ben sadece çok çalışan dört gözlü bir pompayım. Aslında iki pompam vardır. Bunlardan biri kanı ciğerlere, öteki de bütün vücuda gönderir. Diyebilirim ki, kanı her gün, yüz bin km uzunluğundaki kan damarlarına pompalarım. Bu da yüz elli bin litrelik bir tankeri dolduracak miktar demektir. İnsan, beni nazik ve kolay kırılır bir uzuv olarak düşünür. İnce, nazik ve kolay kırılan ben değilim, insanın gönlüdür. Ben, çok kuvvetliyim. İnsanın ömrü boyunca, üç yüz bin tondan fazla kan pompalarım. Vücut içinde benim kadar kuvvetli adale mevcut değildir. Daha ana rahminde çarpmaya başlarım, ömür boyu hiç durmadan, gece gündüz çarpar dururum. Ben, ancak kalp atışları arasında dinlenebilirim. Sol boşluğumun büzülerek kanı vücuda yollaması

için geçen zaman, bir saniyenin onda üçü kadardır. Bundan sonra yarım saniye kadar bir istirahat zamanım vardır. Beni yaratan kudret, benim içime sanki bir elektrik jeneratörü yerleştirmiştir. Onun lütuf ve insanıyla, kendi elektriğimi, kendi jeneratörümde üretir ve vuruşlarımla kendimi harekete geçiririm.

Midenin konuşması:

Ben, insanın midesiyim. Kalp, benim komşumdur. Boş olduğum zaman, sönmüş havası alınmış bir balonu andırırım. Dolu olduğum zaman ise, üst tarafı şişkin, alt tarafı dar, meyilli olarak yukarıdan aşağıya sarkan bir soğana benzerim. İki litreden biraz fazla yiyecek alabilirim. İç adalelerim her gün üç litre mide suyu ifraz eden otuz beş milyon ifrazat hücresinden meydana gelmiştir. Bu mide suyu, umumiyetle hidroklorik asit çıkarır. Bir çeşit tuz ruhu olan bu asitle ben, içime dolan yiyecekleri hareket ettirerek karıştırır eritirim. İçimdeki asit, beni de eritecek güçtedir. Fakat beni yaratan kudret, her şeyi inceden inceye hesaplayarak, güzel ve mükemmel yarattığı gibi bunu da hesaplamış, beni içimdeki asitin tesirinden koruyacak bir sistemle donatmıştır. Bu sistem sayesinde, yine benim iç adalelerimin ifraz ettiği Nucleus adlı bir madde benim iç duvarlarımı kaplar. Böylece beni, hidroklorik asidin tahribatından korur. Nucleus maddesi olmasa, ben yamyama dönerim, kendi kendimi yerim. İnsan vücudunda sayısız harikalar bir tarafa, sadece midemizdeki şu hesaplı tertibat bile hayret verici, acıyan, esirgeyen bir yaratıcının bir tedbiri, şaşırtıcı bir eseridir. Gerçekten ne şaşılacak şeydir! Etten yaratılan bir torba içinde yine etler ve benzeri yiyecekler, parçalanıp eritilmekte, hazmedilmekte. Fakat bu et torba, eti eriten asitten zarar görmemektedir: “Şekil verenlerin, suret yaratanların en güzeli olan Allah’ın şanı ne yücedir.” (Müminun Suresi, ayet14)

Karaciğerin konuşması:

Ben, insanın karaciğeriğim. Bir buçuk kilo kadar ağırlığım vardır. Kaburga kemikleri ile korunmuş olarak, insanın karnının sağ üst kısmını iyice doldurmaktayım. Ben, beş yüzden fazla vazife yaparım. İnsanın yaptığı her şeye, ben de iştirak ederim. Yediğim tereyağını ben hazmettiririm. Gece görmesine yarayan vitamini ben imal ederim. Büyük bir kimya şirketinin, benim en küçük bir ödevimi yapabilmesi için, dönümlerce bir araziye muazzam fabrikalar kurma ihtiyacı vardır. Kimyevi değişiklikleri idare etmek için, binden fazla enzim imal ederim. Benim yaptığım pıhtılaşma işi olmasaydı, insan parmağını kestiği zaman kanını durduramaz, o ufacık kanama onu ölüme götürürdü.

İnsanın çok sevdiği biftekten bağırsağında meydana gelen protein parçaları (Amino asitler), doğrudan doğruya kana geçseydi, siyanür kadar öldürücü bir zehir olabilirdi. Ben, bu zararlı maddeleri insana faydalı proteine çeviririm. Ben, kalp içinde bir emniyet sübabı gibi hareket ederim. Üst tarafımdaki hepatik ven denen damar, doğruca kalbe gider. Eğer buradan kalbin hareketini güçleştirecek büyük bir kan kütlesi gelirse, kanla dolarak, sünger gibi şişerim. Sonra kalbi rahatsız etmeyecek şekilde, kanı tedrici olarak dışarı veririm. Ben, zehirlere karşı en büyük savaşçıyım. Nikotin, kafein ve diğer ilaçlar gibi, zehirleri ben tahrip ederim. Ben, zehir tahrip makinasıyım. Eğer bu işleri yapmazsam, insan on dakikada zehirlenir ve ölürdü.

Böbreğin konuşması:

Ben, insanın sağ böbreğiyim. Fasulye biçiminde, ortalama bir yumruk büyüklüğündeyim. İnsan, beni sadece idrar yapıcı sanır. Aslında ben, vücudun baş kimyageriyim. Kan, benim içimden sürekli olarak geçer. Ben onu temizlerim. Süzer, zararlı olan maddelerden kurtarıyorum. Kanda bulunan tuzu, suyu ve diğer maddeleri kontrol eder ve ayarlarım. Ben insan için o kadar çok hizmetlerde bulunurum ki, doktorlar yaptıklarımın tam listesini çıkaramazlar. Benim bünyeme, yapılaşımına bir bakın. Sadece yüz elli gram ağırlıkta olmama rağmen, bir milyondan fazla sayıda nefron adı verilen, süzgeç ünitelerini ihtiva ederim.

Yüksek güçte bir mikroskopla bu nefronlardan birine bakılsa, büyük başlı tubulus denilen kıvrılmış kuyruklu bir solucana benzer.

Bu tubuluslarım açılıp uzatılabilseydi, 110 km. kadar bir uzunluğa ulaşırdı. Bel kemiğinin öbür tarafında bulunan arkadaşım ile ben, insanın vücudundaki bütün kanı her saat iki defa süzeriz. Filtre ederiz. Yani süzgeçten geçiririz. Şunu da ilave edeyim ki, bu oldukça hünerli bir süzme işidir. Alyuvarların esas kan proteinlerinin, ince filtrelerden geçmesine müsaade etmem. Çünkü bunlar, idrarla kolayca kaybolurlar. Bunlar çok fena neticeler verebilir.

Ayağın konuşması:

Ben, insanın ayağıyım. İnsan, kalp, karaciğer, mide vs. gibi uzuvlardan oldukça endişe duyduğu hâlde, nedense bana o gözle bakmaz. Ben, insanın sağ ayağıyım. Cenab-ı Hakk'ın yarattığı bir uzuv mucizesiyim. İnsan, benim hakikatte ne kadar muğlak, yani anlaşılması güç bir makina olduğumu bilemez. O şurada pencerenin önünde durup dışarıyı dalgın dalgın seyrederken, bende oldukça değişik hadiseler cereyan etmektedir. Şöyle ki, yirmi dokuz kemikten (ki insanın bütün vücudunda bulunan kemiklerin dörtte biri ayaklarındadır) ve 107 bağdan ve 19 adaleden ibaret, karışık, akıl almaz mekanizmam ile 1,82 metre boyunda 82 kilo ağırlığında bir yükü, iki ayak genişliğinde bir saha üzerinde dengeli bir şekilde ayakta tuttuğumu hangi frenk kanunu ile izah edebilirsiniz? Et ve kemikten bir külçenin, upuzun bir hâlde iki ayak üzerinde, nasıl devrilmeden durabildiğini açıklayabilir misiniz? Bunun kolay bir iş olmadığını aklınız, vicdanınız size söyleyecektir. Böylece ayakta dururken, beyinden durmadan mesajlar gelir gider. Tabanımda bulunan sinir merkezleri, mesela tabanımın bazı kısımlarında, basıncın artmakta olduğunu haber verince vücudun birazcık bir tarafa kaymış olduğu anlaşılır. Piza kulesi gibi, bir tarafa meyleden upuzun mahlukun muvazenesini kaybederek yıkılmaması için şu adaleyi sıkıştır, ötekini gevşet diye, beyinden emirler gelmeye başlar. Böyle bir denge mekanizmasını çalıştırmak için oldukça önemli bir Kuzuture ihtiyaç vardır. Yürümekse, daha karışık, akıl şaşırtıcı bir iştir. Bize pek basit bir şey gibi gelen yürümek, hangi kanuna, hangi fizikî kaideye uydurulabilir? Yükün asıl ağırlığının çoğu topuğa yüklenir. Bu ağırlığı beş tane ayak tarağı kemiği vasıtasıyla, parmakların hemen gerisinde bulunan ayak parmağı köküne ulaştırır. Sonunda baş parmağı aracılığı ile ileri doğru itiş sağlar ki, bu beni hayli meşgul eder. Ne yazık ki insan, arabasının lastiklerine benden çok dikkat eder. Bazen insafsızca cezalandırır ve acılar hissettiğim zaman da endişe duymaya başlar. Bunun sebebini bir türlü anlayamaz. İnsanın bir yaya kaldırımında dakikada yüz adım atarak rahat bir yürüyüş yaptığını farzedelim. Bu, benim 82 kilo ağırlığında bir yükün dakikada elli defa sert, beton yola kaldırırma vuruş sadmesini karşılamam demektir. Tabii solda bulunan arkadaşım da aynı işi yapmaktadır.

İnsan, bütün ömrü boyunca yüz bin km. kadar bir yürüyüş yapar ki, bu da benim milyonlarca defa yere vurulmam demektir. Bu mevzuda asıl şaşılacak şey, benim bu vazifeyi Cenab-ı Hakk'ın takdir buyurduğu, insan ömrünün sonuna kadar, aksatmadan yapabilmemdir.

“Ayak acırsa, her yer acır” diye bir atasözü vardır. Ben, mesela sırt ağrısı, bacak krampları vesaire gibi benden uzak olan yerlerdeki bir takım bozukluklara, arızalara sebep olurum. Bilhassa bu gibi rahatsızlıklar, benim şişmiş olan ve iltihaplanmış bulunan yerlerimi korumak için, insanın yürüyüş pozisyonunu değiştirmesine bağlanabilir. Ben, buna şunu da ekleyebilirim ki, bu fizikî tedbirler, ruhi bir takım değişikliklere de sebep olmaktadır.

Acıyan bir ayak, insanın mizacını, tabiatını acılaştırdığı gibi, aksak insanların huysuz, bedbaht, zalim, her şeyi kötü gördüklerine dair örneklerini tarihlerde bulmamız mümkündür. Benim için kötü olan birçok şey vardır. Bunun en bilineni nasırdır. Eğer bana giydirilen ayakkabı parmaklarımda bir noktayı sıkarak bastırırsa, buna bu kısımda bulunan koruyucu dokular toplamak suretiyle karşı koymaya çalışırım. Böylece burada, bir müddet sonra nasır, daha doğrusu ölmüş hücreden meydana gelen ölü dokular kümelenir. Bunlar ayakkabıyı sıkıştırır, dolayısıyla altta kalan sinirleri tazyik ederek dayanılmaz acıya sebep olur. Bu yüzden bazı süvari subayları çizmelerini atarlar, ayakkabılarını delenler, kesip çıkaranlar da görülmüştür.

Elin konuşması:

Ben, insanın eliyim. Muhakkak ki insan, gözünü veya bacağını kaybetseydi kendini çok bedbaht sayardı. Fakat onu, hiç bir şey beni ve arkadaşımı kaybetmek kadar üzmezdi. Ben, insanın sağ eliyim. İnsanın diğer uzuvları gibi mesela beyni, karaciğeri, kalbi gibi ehemmiyetli görünmüyorsam da, insanın beyninin emrettiği işleri yapan benim. Ben, yorulmayan, çok çalışan bir uzvum. Ben, beşikten mezara kadar çalışırım. Tek istirahat ettiğim zaman uyku saatleridir. İnsanın yaşadığı müddetçe, parmaklarımı en azdan, yirmibeş milyon defa koyuverip uzatacağım. Acaba düşündünüz mü? Beni idare eden kaç adale vardır?

İnsanın taşıdığı kırk, bazan da kuvvetli olduğu zaman elli kiloyu görseniz hiç şaşmaz mısınız? Bunları taşıyan benim. Biz göze, kulağa, hatta sese de yardımcı oluruz. Mesela insan kör olsaydı, yine bizim yardımımızla hareket edecekti. Çok mükemmel yaratılmış bir bünyeye malikiz. Bileğimde sekiz tane kemik vardır. Beş tanesi orta elde, on dört tanesi de parmaklarda olmak üzere tam yirmi yedi tane kemik vardır ki, bu insan vücudunda bulunan bütün kemiklerin dörtte biridir.

Sinir sistemine gelince, her santimetre karede yüzlerce sinir vardır. En çok sinirler de, parmak uçlarıma rastlayan kısımlarda bulunur. Bu yüzden parmak uçlarım çok hassastır. Üzerinde damarlar, sinirler, adaleler görünür.

Benim en mühim kısımlarımdan biri de parmaklarımdır. Onların başı, yöneticisi, baş parmağıdır. O, bütün parmaklarla temastadır. Benim her şeyi kolayca tutmamı temin eder. Aşağı yukarı gördüğüm işlerin yüzde kırk beşini o yönetir. İnsan, bir kere tecrübe etsin bakalım, baş parmağı olmadan yazı yazmayı, su içmeyi becerebilecek midir? Diğer parmaklarım da değerlidir. Fakat esas rol baş parmağıdır.

Aslında düşünürseniz, beyinden aldığım emirle her şeyi iyi yapan benim. Dünyada gördüğünüz çok şey benim eserimdir. İyi işler de benim eserimdir, kötü işler de. Kalem de kullanan benim, silahı da. Ben olmasaydım, dünyada hiçbir sanat eseri olmazdı. Kitaplar yazılamaz, tablolar yapılamazdı. İnsanlık olmazdı, medeniyet olmazdı.

Boğazın konuşması:

Herkes, sadece beni insanın burnu ile ciğerlerini, ağzı ile midesini birleştiren kısa, kırmızı bir hortum olarak düşünür. Halbuki ben, akılları hayrette bırakan bir taşıma sistemine malikim. Evet, çeşitli malları taşımak için mükemmel çalışan bir idare sistemim var. Suları, havayı, katı maddeleri ayrı ayrı taşırım.

Kimse farkında değildir ama insan, bir lokma yuttuğu zaman bir sürü işler görülmektedir. Bu işlerin yolunda, usulüne göre yapılmaması insanın hayatına mal olabilir.

Bir bebek doğduğu zaman, ben tam teşekkül etmiş ve çalışmaya hazır otomatik bir makina gibiyim. Eğer öyle olmasaydı, bebek ilk süt damlasında boğulur giderdi. Eğer, benim zaman ayarlama sistemimde en ufak bir arıza olursa, insan ölüm tehlikesi ile karşılaşır. Mesela, bir parça eti yutmaya çalışırken gülmeye kalksa, ben et parçasını ya mideye yollar veya nefes borusuna tıklarım. Nefes almasını durdururum. O zaman insan, kalp krizine benzer bir krizle yıkılır, gider.

Gırtlak dedikleri kısım, bir ayarlama sistemimi ihtiva eder. Trafiği idare eder. Aynı zamanda içinde insanın başlıca konuşma aletleri bulunur. Bu üzerinde durulması gereken çok ehemmiyetli bir meseledir. İnsan nasıl konuşur, konuşmayı nasıl meydana getirir?

İnsan bir kelimeyi telaffuz ettiği zaman, o kelimenin meydana gelmesi için gereken, anlatılması çok zor olan mekanik ve elektronik çalışmaların yanında, bir uzay gemisinin çalışması pek ehemmiyetsiz kalır. Ben, konuşmayı nasıl meydana getiririm?

İnsan, benim ses tellerimi ciğerlerimden gelen hava ile titretir. İnsanın ses tonu değişirken, açılıp kapanan, pırıl pırıl beyazımtırak dudaklara benzeyen bu ses telleri de sesin tonuna kendini uydurur. İnsan, ılık çalarken dudakları nasıl büzülüyorsa, benim ses tellerim de öyle şekil değiştirir. Bunlara ses telleri değil de ses kıvrımları, ses dudakları demek daha uygun olur. Çok çapraşık bir adale sistemi tarafından kontrol edilen ses kıvrımlarımın kalın sesler çıkarmak için genişledikleri, tiz sesler çıkarmak için de dar yarıklar meydana getirdikleri görülür. İnsan, yutkunurken sıkıca kapanırlar. İşte bu

sebepledir ki, insan yutkunurken konuşamaz. Burada bademciklerimden bahsetmeden geçemeyeceğim.

Eskiden doktorlar, bademciklerin lüzumsuz şeyler olduklarından bahsederlerdi. Onların ameliyatla alınmalarında fayda görürlerdi. Cenab-ı Hakk, hiçbir şeyi boş yere yaratmamıştır. Bademcikler, bizim düşmanımız değil, dostumuzdur. Bu sebeple, bu sağlık bekçilerini, yani bademcikleri muhafaza etmek, korumak onları kesip atmaktan daha iyidir. Çünkü ben, yiyecek ve hava yolu ile devamlı bakteri ve mikrop alırım. Bademciklerim bunları yok etmeye çalışır. Gırtlığımın içindeki sümüklü su, bunları yakalar, dışarı atmaya uğraşır.

Bu devamlı bir savaştır. Vücut şehrini istilaya gelen mikroplar, burada savaşı kazanırsa, insanın boğazı ağrır, bademcikleri şişer.

Vücut şehrinin, kısa da olsa, bütün uzuvlarını konuşturmaya kalkmamıza imkan yok. Buna zaman ve yer müsade etmiyor. Bu bir Mesnevî şerhidir. Biyoloji kitabı değildir. Sayın okuyucularımı fazla yormak istemiyorum. Sadece bazı uzuvlar üzerinde düşünmek bizi yaratan kudretin harikalarını görmek, onun sıfatına, yaratma gücüne hayran olup kalmak için bazı kitaplar, dergiler karıştırarak bu bilgileri topladım. Size arzettim. Elbette bunları çoğunuz biliyordunuz. Tekrarda bazı faydalar vardır. Büyük Peygamberimiz s.a.v. **“Nefsini bilen, Allah’ını bilir”** diye buyurmuştur. Maddi bakımdan insanı şaşırtan bu vücut şehrinin harikalarının ötesinde, bir de manevi yönü var ki, bunu anlamaya ve anlatmaya her bilgin, her profesörün gücü yetmez. Büyük İslam mütefekkeri İmam-ı Gazali Hazretleri’nin, Kimya-yı Saadet adlı kitabında, vücut şehrinin mana tarafına gidilmiştir. Meraklı okuyucularımızın o kitaptan zevk alacaklarını umarım. Esasen Cenab-ı Hakk’ın hikmetlerini, güzel eserlerini anlatmak için denizler mürekkep olsa, ağaçlar kalem olsa ve bütün insanlar da yazma gücüne sahip olsalar, yazsalar, yazsalar... Yine de bitiremezler. Hepsini yazamazlar. Çünkü bu işin sonu gelmez. Çünkü o sonsuzdur. Aslında bizim olan hiçbir şey yok. Her şey onundur... Nabi merhum, ne güzel söylemiş:

*Vücut, cud-i ilahî; hayat bahş-ı kerim;
Nefes, ata-i rahmet; kelamı fazl-ı kadim;
Beden, bina-yı Huda; ruh, nefha-i terkîm;
Kava, vedîa-yı kudret; havas, vaz-ı hakim;
Bu kârhanede bilsem neyim, benim nem var.*

Mehmet Akif merhum da, Safahat’ında, “İnsan” başlığını taşıyan bir şiirinde Hazreti Ali’nin şu “Sen, kendini küçük bir şey zannediyorsun. Hâlbuki sende en büyük bir âlem gizlidir” şöyle yazıyor:

*Haberdar olmamışsın kendi zatından da hâlâ sen,
Muhakkar bir vücudum, dersin ey insan, fakat bilsen...
Senin mahiyyetin hatta meleklerden de ulvidir.
Avalim sende pinhandır, cihanlar sende matvidir.
Zeminlerden, semalardan taşarken feyz-i Rabbani,
Olur kalbin tecellizar nura nur yezdani
Musağğar cürmün amma gaye-i sun’i ilahîsin,
Bu haysiyetle payanın bulunmaz, bi tenahisin!
Edib-i kudret beydil-Kasid şiiri olmuşsun.
Hakim fıtratın bir anlaşılmaz sırrı olmuşsun.
Esirindir tabiat, dost teshirindedir eşya!
Senin ahkâmının münkadidir, mahkumdur dünya*

Şeyh Galip Hazretleri de:

*Hoşça bak zatına kim, zübde-i âlemsin sen,
Eser dide-i ekvan olan adem sensin.*

demıştır.

Hazreti Mevlâna da, bir rubaisinde, “Biz, Allah’ın sırlarının hazinesiyiz. Biz incilerle dolu sonsuz deniziz. Aydan balığa kadar, her şeyin içinde olan biziz. Padişahlık tahtına

oturan da, yine biziz. Varlıkların en üstünü olan biziz” diye buyurmaktadır.

İnsan, maddi olsun, manevi olsun kendini bilmeye, anlamağa gayret sarfederse, hayrette kalır. Seyyid Nizam’dan bir parça alarak bahsi kapatalım:

*Ben bildim ki, ben kimim? Hayretteyim, hayretteyim
Ben, bana hiç ben diyemem. Hayretteyim, hayretteyim.
Gözümdeki kimdir gören? Gönlümdeki kimdir duran
Kimdir nefes alıp veren? Hayretteyim, hayretteyim.
Dilimde kimdir söyleyen? Kulakta kimdir dinleyen?
Kimdir bu idrak eyleyen? Hayretteyim, hayretteyim.
Bu adımın kimdir atan? Ağzımdaki lezzet neden?
Bu çiğneyip kimdir yutan? Hayretteyim, hayretteyim.
Elimdeki kimdir tutan? Tuttuğunu geri atan...
Kimdir alan, kimdir satan? Hayretteyim, hayretteyim.
Tenimdeki canım neden? Gözümdeki kanım neden?
Bu dinim, imanım neden? Hayretteyim, hayretteyim.
Seyyid Nizamoğlu hemen, her iş Hakk’ın, tutma güman
Ya bes nedir yahşi yaman? Hayretteyim, hayretteyim.*

Aziz okuyucularım! Vücut şehrinde hayli dolaştıktan sonra, şimdi biz Mesnevî’ye dönelim.

خوش بسازی بهر پوشیدن قبا - یا تو بافیدی یکی کرباس تا

19083- Yahut sen, bir kumaş dokudun. Giyinmek için, ondan kendine bir kaftan yapmak istedin.

رغم تو کرباس را شلوار کرد - تو قبا میخواستی خصم از نبرد

19084- Onu kaftan yapmak istedin, bir düşman zorla aldı. Sana inat, o kumaştan bir şalvar yaptı.

جز زبون رای آن غالب شدن - چاره‌ی کرباس چه بود جان من

19085- Canım efendim! Kumaşın, üstün olanın dileğine uymaktan başka, elinden ne gelir? Bunun başka ne çaresi vardır?

آن که او مغلوب غالب نیست کیست - او زبون شد جرم این کرباس چیست

19086- Kumaş sahibi alt oldu, yenildi. Bunda kumaşın suçu ne? Üstün olana alt olmayan kim?

خار بن در ملک و خانه‌ی او نشاند - چون کسی بی‌خواست او بر وی براند

19087- Birisi gelir, sahibinin isteği yokken tarlasınax yurduna diken ekerse...

که چنین بر وی خلافت می‌رود - صاحب خانه بدین خواری بود

19088- Bu vaziyette, elbette ev sahibi horluğa düşer, üzülür. Çünkü onun istemediği bir şey olmuştur. Horluk, çaresizlik gelip ona çatmıştır.

چون که یار این چنین خواری شوم - هم خلق کردم من ار تازه و نوم

19089- Ben taze ve genç olduğum hâlde, böyle hor ve rezil bir kimsenin dostu olunca, alçalır köhneleşirim.

Bu beyitlerle şu denmek isteniyor: Beden, Cenab-ı Hakk’ın ruhumuzun muvakkat bir zaman oturması için yaptığı ilahî bir binadır. Hakk, onun içine İslam ve iman gülünü koydu. Şeytan ve nefis gelip küfür ve günah dikenini yerleştirdi. Böylece beden binasının sahibi olan ruhumuz, hor ve hakir oldu. Çünkü nefis ve şeytan, ona galebe çaldı. Ben her ne kadar taze ve genç isem de, böyle rezil bir kimsenin, yani nefsin dostu olduğum için alçaldım,

rezil oldum. Ev sahibinde güç ve kuvvet olmayınca ne yapabilirim?

تسخر آمد ایش شاء الله کان - چون که خواه نفس آمد مستعان

19090- Nefsin dilediği olduktan sonra, artık Allah dilerse olur demek, bir istihzadan, bir alaydan ibarettir.

Hakk Teala, senin imanlı olmanı diledi. Fakat nefis ve şeytan, seni imansızlığa doğru çaktı götürdü. Sen de, Cenab-ı Hakk'ın istediği imanı terk ederek, şeytana uydun. Bu yüzden Hakk'ın isteği olmadı da, şeytanın isteği oldu. Şu hâle göre, Hz. Peygamber Efendimizin **"Allah neyi diledi ise, o oldu; neyi dilemedi ise, o olmadı"** hadisi ile alay edilmiş gibi olur. Haşa! Bu sözler, nefساني ve şeytani sözlerdir. Peygamberin mübarek sözü, bütün sözleri gibi gerçeği ifade etmektedir. İşin aslında, bir insanı imanlı ve imansız kılmakta nefis ve şeytanın tesiri yoktur. Zahirde öyle görülürse de, hakikatte ezeli takdirin tecellisi zuhur etmektedir. Yoksa şeytan ve nefis, nasıl olur da Hakk Teala'nın isteğine karşı gelirler de, bir adamı kâfir ve fasık kılarlar. Buna imkan yoktur. Her şey, Hakk'ın ezeli takdiri ile olmaktadır.

آن نیم که بر خدا این ظن برم - من اگر ننگ مغان یا کافر

19091- Ben, ister Mecusilerin ayıbı, kusuru olayım, ister kâfir olayım. Ben, Allah hakkında böyle bir zan beslemem.

Burada, bir evvelki beyitte geçen fikre işaret edilmektedir.

گردد اندر ملکت او حکم جو - که کسی ناخواه او و رغم او

19092- Bir kimse, onun dilediği olmadan, onun mülkünde buyruk sahibi olsun. Buna imkân yoktur.

که نیارد دم زدن دم آفرین - ملکت او را فرو گیرد چنین

19093- Birisi onun mülkünü ele geçirsin de, nefes almayı yaratan, nefes bile almasın. Bir kelime bile söylemesin. Böyle şey olmaz.

دیو هر دم غصه می افزایدش - دفع او می خواهد و می بایدش

19094- Eğer Allah, bir adamdan şeytanı sürüp kovmak diler de, buna rağmen şeytan, her an o adamın derdini arttırırsa...

چون که غالب اوست در هر انجمن - بندهی این دیو می باید شدن

19095- Bu şeytana kul olmak gerekir. Çünkü her yerde, her mecliste üstün çıkan, buyruk sahibi olan o.

پس چه دستم گیرد آن جا ذو المنن - تا مبادا کین کشد شیطان ز من

19096- Ben, aman şeytan bunu, bu imanı elimden almasın diye çırpınırken, lütuf sahibi Allah, nasıl olur da elimi tutmaz?

از که کار من دگر نیکو شود - آن که او خواهد مراد او شود

19097- Şeytanın dilediği oluyorsa, artık benim işimi kim düzene koyacak? Benim hâlim nice olacak?

Yukarıda geçen dört beyitte de, İslami inançtan ayrılmış, Kaderiye ve Mutezile taifesinin sapık görüşleri bahis konusu olmaktadır. Onların itikadına göre, nefis ve şeytan, bizim iyiye, imana doğru gitmemize engel olur, istediğini imansızlığa, kötülüklere, günaha yöneltir. Şeytan ve nefis, bizim irademizi elimizden alarak, bize istediğini yaptırırsa, daha doğrusu nefis ve şeytan, Hakk'ın isteğine üstün gelerek, bizi istediği kötü yollara sürüklerse, lütuflar, nimetler sahibi Allah, benim nasıl elimden tutar? Benim nasıl kurtarıcı olur? Bu gibi düşünceler, Hakk yolundan sapmış, nefساني ve şeytani yola düşmüş zavallıların zayıf düşünceleridir. Aşağıdaki beyitlerde, bu düşüncelerin ne kadar manasız ve

boş olduğunun açıklanmasını bulacağız.

“RAHMANIN KAPISINDA ŞEYTANIN HÂLİ”

مثل شیطان بر در رحمان

حاکم آمد در مکان و لا مکان - حاش لله ایش شاء الله کان

19098- *Hâşâ, Allah hakkı için. Allah, neyi dilerse o olur. O, mekan âleminde de buyruk sahibidir, mekansızlık âleminde de.*

در نیفزاید سر يك تاي مو - هیچ کس در ملك او بی‌امر او

19099- *Hiçbir kimse, onun mülkünde, onun emri olmadıkça, bir kılı bile kımıldatamaz.*

کمترین سگ بر در آن شیطان او - ملك ملك اوست فرمان آن او

19100- *Mülk, onun mülküdür. Ferman, onun fermanıdır. Onun yarattığı şeytan, onun kapısında en değersiz köpektir.*

بر درش بنهاده باشد رو و سر - ترکمان را گر سگی باشد به در

19101- *Türkmenin kapısında bir köpek olsa, o köpek, onun kapısına yüz tutar, o kapıya baş kor yatar.*

باشد اندر دست طفلان خوارمند - کودکان خانه دمش می‌کشند

19102- *Evdeki çocuklar, o köpeğin kuyruğunu çekse de, ses çıkarmaz aldırılmaz. Onlara boyun eğer.*

حمله بر وی همچو شیر نر کند - باز اگر بیگانه‌ای معبر کند

19103- *Fakat yoldan bir yabancı geçince, ona erkek arslan gibi saldırır.*

با ولی گل با عدو چون خار شد - که أشِدَاءُ عَلَى الْكَفَارِ شَدَّ

19104- *Çünkü, “Onlar, kafirlere karşı şiddetlidir” Onlar, dosta gül olurlar, düşmana diken kesilirler.*

Bu beyitte, Fetih Suresi’nin 29. ayetine işaret vardır: “(Ashab-ı Kiram) *kâfirlere karşı çok şiddetli, kendi aralarında gayet merhametlidirler.*”

Böyle düşünen şarihler olmuştur. Fakat Ankaravî Hazretleri, “Böyle düşünmek edebe muhaliftir. Çünkü bu ayet-i kerimede ashab-ı kiram mevzu bahistir” diye buyuruyor, ve şöyle izah ediyor: Şeytan kâfirler ve dergâh-ı ilahîden uzak bulunan asiler üzerinde tesirlidir, şiddetlidir. Fakat Allah, dostuna gül gibi yâr oldu da, düşmana diken kesildi. Yani şeytan, Allah’ın halis kullarına, köpek gibi diş geçiremez. Ancak Hakk dergâhından uzak bulunanlara saldırır.

آن چنان وافی شده‌ست و پاسبان - ز آب تتماجی که دادش ترکمان

19105- *Türkmen, köpeğine tutmaç suyundan verir. O da, buna razı olur ve bekçilik yapar.*

Tutmaç, bir çeşit yemektir. Un yoğrulup hamur yapılır, açılıp küçük küçük kesilir. Ezilmiş sarımsak karıştırılmış yoğurtla pişirilir. Bizim tatar böreğine benzeyen bir yemek meydana gelir.

اندر او صد فکرت و حیلّت تند - پس سگ شیطان که حق هستش کند

19106- *İşte Allah’ın yarattığı yüzlerce düşünce, yüzlerce hile öğrettiği de şeytan köpeğidir.*

Şeytanın da halikı, Allah Teala’dır. Onda olan fikirleri, hileleri, düzenleri,

kötülükleri de öğreten, insanların başına bela eden de Hakk'tır. Çünkü bu bir gerçektir ki, bütün görünen ve görünmeyen varlıkların, bütün hâllerin, işlerin yaratıcısı ancak odur. Çünkü Saffat Suresi'nin 96. ayetinde, **"Hâlbuki sizi de, yaptıklarınızı da, Allah yaratmıştır"** diye buyrulmaktadır.

تا برد او آب روی نیک و بد - آب روها را غذای او کند

19107- Allah, yüzlerin suyunu ona gıda, etmiştir. İyinin de yüzünün suyunu döker, kötünün de.

Yüz suyundan maksat, onur, şeref, haysiyet, iman ve salah-ı hâldir. Şeytana uyan kimseler, her şeylerini kaybederler. Allah sanki, iyinin de, kötünün de imanını, haysiyetini, şerefini şeytana gıda etmiştir. Ona uyan, insanlığını kaybeder. Alçalır ve şerefsiz bir varlık olur.

که سگ شیطان از آن یابد طعام - آب تتماج است آب روی عام

19108- Halkın yüz suyu, iman ve şerefi, ona verilen tutmaç suyudur. Köpek şeytan, onu içer, onunla gıdalanır.

چون نباشد حکم را قربان بگو - بر در خر گاه قدرت جان او

19109- Kudret çadırının önünde, onun canı nasıl olur da Allah'ın takdirine, hükmüne kurban olmaz? Sen söyle.

Bütün varlıkların, Cenab-ı Hakk'ın takdirine boyun eğdikleri gibi, şeytanın canı da, Hakk Teala'nın kudret çadırı önünde, ilahî hüküm için kurban olmuştur.

Âlem esiri desti meşiyet değil midir?

Evet, bütün âlem mukadderatın esiri olduğu gibi, Hakk Teala'nın hükm-ü şerefine ve takdirine şeytan da uymuştur. Onun kapısına başını koymuştur. Fakat şunu da bilmeli ki, şeytan, insan için yine ilahî takdire uyararak, çok azgın bir düşman kesilmiştir. Dikkat edilirse anlaşılır ki, o da, azgınlıkta ve insanları şaşırtmakta bir emir kulundan başka bir şey değildir.

چون سگ باسط ذراعی بالوصید - گله گله از مرید و از مرید

19110- İyilerden de, kötülerden de sürü sürü insanlar, ellerini kollarını yere döşemiş, köpek gibi o kapıya yönelmişlerdir.

İyilerden de, kötülerden de sürü sürü insanlar, Ashab-ı Kehf'in köpeği gibi, dünya mağarasının kapısında yatmışlar, Hakk Teala'nın hükmünü, takdirini beklemektedirler. Murad-ı İlahi her ne ise, o vasıta ile zuhura gelecektir. Burada Kehf Suresi'nin 18. ayetine işaret vardır: **"Köpekleri de, mağaranın giriş yerinde iki kolunu uzatıp yatmakta idi."**

ذره ذره امر جو بر جسته رگ - بر در کهف الوهیت چو سگ

19111- Hepsi de, uluhiyet mağarasının kapısında köpek gibi yatmışlar, bedenlerinin her zerresi emir beklemektedir. Damarları atmakta, kulakları kırıktır.

چون در این ره می‌نهند این خلق پا - ای سگ دیو امتحان می‌کن که تا

19112- Ey köpek şeytan! Halk bu yola ayak bastı mı, onları bir imtihandan geçir bakalım.

تا که باشد ماده اندر صدق و نر - حمله می‌کن منع می‌کن می‌نگر

19113- Saldır, onlara engel ol, dikkatle bak. Doğrulukta bunların hangisi erkek, hangisi dişi, ayırt olsun. Belli olsun.

Cenab-ı Hakk, şeytanı yaratmış ve ona bir vazife vermiştir. Demiştir ki: Ey şeytan! Ey benim kapımın köpeği! Bu halkı imtihan et. Bana yaklaşmak isteyenlerin üzerine köpek gibi saldır. Onları vesvese, hile, vehim ve hayallerle korkut. Benden uzaklaştırmaya çalış. Kullarımdan hangisi insanlık ve iman yolunda erkek gibi korkusuzca ilerleyecek, senden

çekinmeyecek. Hangisi kadın gibi korkup benden uzaklaşacak? Bunlar belli olsun! Böylece erkek olanlar, kadın tabiatlı olanlardan ayrılacaktır.

Kadın tabiatlı olanlar, senin hilelerine uyacak, şehvet ve günah tarafına meyledeceklerdir. Beni seven erkek tabiatlı insanlar ise, senin vesvese ve kandırmalarına kulak asmayarak benim emrime uyacaklardır. İman ve insanlık yolundan ayrılmayacaklar, korkmadan o yolda yürüyeceklerdir.

گشته باشد از ترفع تیز تگ - پس اعوذ از بهر چه باشد چو سگ

19114- “Allah’a sığınırım” sözü niçin söylenir? Köpek nefis kızıp saldırmaya başlayınca, değil mi?

بانگ بر زن بر سگت ره برگشا - این اعوذ آن است کای ترک خطا

19115- Ey Hıta Türkü! Allah’a sığınırım demek, “Köpeğe bağır, onu azarla da yol açılsın” demektir.

حاجتی خواهم ز جود و جاه تو - تا بیایم بر در خرگاه تو

19116- Bu köpeğe mani ol, yolu aç da çadırının kapısına geleyim. Cömertliğinden, yüksek mevkiinden bir dilekte bulunayım.

Bir evvelki beyitte geçen “Hıta” kelimesi bazan Hita, Hitay olarak da geçer. Bu Çin’in şimal kısmına verilen addır. Misk ceylanları, Hita ve Hutun memleketlerinde çok bulunduğu ve bu ülkenin hanımları çok güzel oldukları için, güzellikleri dillere destan olmuştur. Edebiyatta Türk kelimesi de güzel manasına gelmektedir. Bu sebeple şiirlerde Misk-Ahu, Türk-Güzel sözleri çok geçer. Meşhur Şirazlı Hafız, bir beyitinde “Eğer o Şirazlı güzel, gönlünü bize verirse; karşılık olarak onun yüzündeki siyah bene, Semerkant ve Buhara şehirlerini bağışlarım” demektedir.

Hazreti Mevlâna, yukarıda geçen beyitlerde bazı teşbihler yaparak, nefis ve şeytanla yapılan mücadeleyi izah buyurmaktadır. Şöyle ki: Şeytan-nefis, güzel Türkün köpeğine, makam-ı ilahî de Türkmenin çadırına benzetilmiştir. “Euzübillahimineşşeytanirracim” dememizin sebebi, Allah’a yaklaşmak istediğimiz zaman, onun dergâhının kapısında bekleyen şeytan köpeği üzerimize saldırınca, güzel Türkmenin, yani Hakk’ın yardımını istememizdir. Demek istiyoruz ki: “Ey güzelliği dillere destan olan Türk, yani Allah’ım! Senin dergâhına beni bırakmayan şu şeytan köpeğini azarla, kov da yol açılsın. Böylece kapına gelip seninle buluşayım, sana yalvarayım ve sana dilekte bulunayım.”

این اعوذ و این فغان ناجایز است - چون که ترک از سطوت سگ عاجز است

19117- Türk, köpeğin saldırışından âciz kalırsa, bir şey yapamazsa, “Allah’a sığınırım” demek, bu feryat etmek yerinde değildir.

هم ز سگ درماندهام اندر وطن - ترک هم گوید اعوذ از سگ که من

19118- O vakit Türk de, ben de, bu köpekten Allah’a sığınırım. Bu köpeğin yüzünden ben de yurdumda âciz kalmışım, der.

من نمی‌آرم ز در بیرون شدن - تو نمی‌یاری بر این در آمدن

19119- Ey misafir! Sen bu kapıya gelemiyorsun ya, ben de azgın köpeğin yüzünden kapıdan dışarı çıkamıyorum, der.

که یکی سگ هر دو را بندد عنق - خاک اکنون بر سر ترک و قنق

19120- Hâl böyle olunca artık, Türkün de toprak başına, konuğun toprak başına. Çünkü bir köpek, ikisine de binmiş, ikisinin de boynunu bağlamış.

سگ چه باشد شیر نر خون قی کند - حاش لله ترک بانگی بر زند

19121- Hâşâ, Allah hakkı için Türk bir bağırды mı, köpek de kim oluyor? Erkek

arслан bile olsa, kan kusar.

Yukarıda geçen beyitlerde, Hz. Mevlâna, kinaye yolu ile bir takım benzetmeler yaparak demek istiyor ki: Şeytan, Cenab-ı Hakk'ın dergâhının en değersiz köpeğidir. Allah, her bakımdan kuvvetlidir ve her şeye kadirdir. Bir insan, Hakk'ın dergâhına yönelse, şeytan da tabiatı icabı köpek gibi insana saldırırsa, Cenab-ı Hakk, "Ey kulum! Ben de bu melun şeytandan âciz kaldım" mı diyecek. Hâşâ! Allah hakkı için hâşâ. Allah Zülcelal her şeye kadirdir. Şeytan, onun en değersiz köpeği olduğu için, elbette onun emrindedir. Allah neyi dilerse, o olur. Allah, şeytana da bir vazife vermiştir. O, insanları doğru yoldan saptırmakla uğraşır durur. Fakat bir mümin, şeytanın hilesini bilerek, sıdk ile gönülden Allah'ına sığınsa da, dese ki, "Allah'ım! Ben bu şeytan-ı lainin şerrinden sana sığınırım. Bunu benim başımdan defet de, dergâhına varan yolum açılsın. Sana yaklaşayım. Dileğimi sana arz edeyim", elbette kadir Allah, şeytan köpeğini yoldan kovar, kulunun kendisine yaklaşmasını sağlar.

سالها شد با سگی درمانده‌ای - ای که خود را شیر یزدان خوانده‌ای

19122- Ey kendini Allah'ın arslanı sanan! Yıllar geçti, sen ise hâlâ nefis köpeğine bir şey yapamıyorsun, ona karşı âciz kalmışsın!

چون شکار سگ شده ستی آشکار - چون کند این سگ برای تو شکار

19123- Bu köpek, nasıl olur da senin için av avlar? Sen kendin açıkça o köpeğe av olmuşsun.

"SÜNNİ MÜMİN, CEBRÎ KÂFİRE CEVAP VERİP KULUN İHTİYARI OLDUĞUNA DAİR DELİL GÖSTERMESİ, İHTİYARI İSPAT ETMESİ; SÜNNET ÖYLE BİR YOLDUR Kİ, PEYGAMBERLER, HEPSİNİN ÜZERİNE SELAMLAR OLSUN, O YOLDA YÜRÜMÜŞ, AYAKLARI İLE ÇİĞNEYİP AÇMIŞLARDIR; O YOLUN SAĞINDA CEBİR ÇÖLÜ VARDI; O ÇÖLE DÜŞEN, KENDİSİNDE İHTİYAR OLDUĞUNU GÖRMEZ; EMİR VE NEHYİ İNKÂR EDİP, YANİ BUNU YAP, BUNU YAPMA BUYRUKLARINI TEVİLE, KENDİ GÖRÜŞ VE YORUMLAMA YOLUNA SAPAR; HÂLBUKİ EMİR VE NEHYİN İNKÂRINDAN, EMRE UYANLARIN YERİ OLAN CENNET İLE EMRE UYMAYANLARIN CEZA YERİ OLAN CEHENNEMİN İNKÂRI ÇIKAR; ARTIK İŞ NEREYE VARIR, BEN SÖYLEMEYİYİM, AKILLIYA BİR İŞARET YETER; YİNE O YOLUN, YANİ SÜNNET YOLUNUN SOLUNDA, KUDRET ÇÖLÜ BULUNMAKTADIR; BU YOLA SAPAN DA, YARATANIN KUDRETİNİ, HALKIN KUDRETİNE MAĞLUP OLMUŞ, ALT OLMUŞ BİLİR; BUNDAN DA ÖYLE FESATLAR MEYDANA GELİR, ÖYLE BOZUK DÜZENLER DOĞAR Kİ, O CEBRÎ MECUSİ, ONLARI SAYIP DÖKMÜŞTÜR"

جواب گفتن مومن سنی کافر جبری را و در اثبات اختیار بنده دلیل گفتن، سنت راهی باشد
کوفته‌ی اقدام انبیا علیهم السلام بر یمین آن راه بیابان جبر که خود را اختیار نبیند و امر و نهی
را منکر شود و تاویل کند، و از منکر شدن امر و نهی لازم آید انکار بهشت که بهشت جزای
مطیعان امر است و دوزخ جزای مخالفان امر، و دیگر نگویم به چه انجامد که العاقل یکفیه
الاشاره، و بر یسار آن راه بیابان قدر است که قدرت خالق را مغلوب قدرت خلق داند و از آن
فسادها زاید که آن مغ جبری بر شمرد

Bu kısımda, Sünni müminin, Cebri olan kâfire cevap verışı anlatılmaktadır. Bu Cebriye-Kaderiye bahsi, daha önce de geçmişti. Hatta Cebriye inancının Kaderiye ve Mutezile inancının karşısında olduğu için, Ehl-i sünnet inancından sayıldığı söylenmişti. Burada, Cebri inancında bulunan kâfir sayılmaktadır. Bu nasıl olur, diye haklı olarak akla gelebilir. Evvelce de arzedildiği gibi, Ehl-i sünnetin Cebriye inancı, Ankaravî Hazretleri'nin Cebri evsat diye tarif ettiği orta cebir yoludur. Mümini kâfirliğe götüren, cebir yolu değildir. Cebriyeci ile Ehl-i sünnet yolu olan orta cebriyecilerin arasındaki fark şöyledir:

HAZRETİ MEVLÂNA'NIN KÂFİR SAYDIĞI CEBRİYESİ

İnsanın cüzi iradesini, elindeki ihtiyarını, bir şeyi bilme gücünü tamamıyla elinden alarak, onu cansız bir varlık mertebesine düşürmesi, böylece onu dinî tekliflerden, emir ve

nehiylerden muaf tutmasıdır. Bir takım yorumlarla, işin içinden çıkmaya uğraşmasıdır. Fakat sünnet yolunda bulunan orta cebriyeciler, kaza ve kadere inandıklarından, kendilerinde cüzi bir irade bulunduğunu, kulun çalışması ve uğraşması sonunda yine ilahî takdir ile iyiye doğru gidebileceklerine inanılır. Cebriyecilerin inandıkları gibi, mutlak olarak insanda irade ve ihtiyar olmasaydı, insanları doğru yola sevkeden peygamberlere lüzum kalmazdı.

Yukarıda görüldüğü gibi Hz. Mevlâna, orta yolun, yani sünnet yolunun peygamberlerin ayakları ile düzlenip açıldığını söylemekte, bu yolun sağında Cebriyeciler, yani kulda cüzi irade ve ihtiyar olduğunu inkâr edenlerin bulunduğunu, sol tarafında ise, Kaderiyeci, yani Mutezile taifesinin bulunduğunu, Kaderiyecilerin “Kulda mutlak irade ve iktidar mevcut olduğuna, kulun kendi fiilinin yaratıcısı olduğuna” inandıklarını belirtmekte, her iki inancın da tehlikelerle dolu birer çöl olduğunu açıklamaktadır. Sünnet yolundan, orta cebr yolundan ayrılanların, helak olup gideceklerini belirtmektedir.

آن خود گفتی نك آوردم جواب - گفت مومن بشنو ای جبری خطاب

19124- Mümin, “Ey Cebri!” dedi, “Sen, söyleyeceklerini söyledin. Şimdi beni dinle, ben de cevap vereyim.”

بازی خصمت ببین پهن و دراز - بازی خود دیدی ای شطرنج باز

19125- Ey satranç oynayan! Sen oyununu oynadın. Şimdi de dikkatle düşmanın oyununu seyret.

نامه‌ی سنی بخوان چه ماندی - نامه‌ی عذر خودت بر خواندی

19126- Kendi özür mektubunu okudun, Sünninin de mektubunu oku. Ne diye öyle şaşırıp kaldın?

سر آن بشنو ز من در ماجرا - نکته گفتی جبرپایانه در قضا

19127- Kaza ve kader hususunda, Cebri görüşüne göre nükteler söyledin. Şimdi macerayı dinle de, onun sırrını benden duy.

حس را منکر نتانی شد عیان - اختیاری هست ما را بی‌گمان

19128- Şüphe yok ki, bizim bir ihtiyarımız vardır. Duyguyu inkâr edemezsin, bu apaçıktır.

از کلوخی کس کجا جوید وفا - سنگ را هرگز نگوید کس بیا

19129- Taşa hiç kimse, “Gel buraya” demez. Bir kerpiç parçasından hiç kimse vefa beklemes.

یا بیا ای کور تو در من نگر - آدمی را کس نگوید هین بپر

19130- Hiç kimse, bir adama “Haydi uç” demez. Yahut da kör bir adama, “Ey kör kişi! Bana bak, beni gör” demez.

کی نهد بر کس حرج رب الفرّج - گفت یزدان ما علی الاعمی حرج

19131- Allah, “Köre günah yok” dedi. Güçlükleri açıp kolaylaştıran Allah, kimseyi güce sokar mı?

Burada Fetih Suresi’nin 17. ayetine işaret vardır: “Köre günah yok.” Aynı zamanda bu beyitte, Bakara Suresi’nin şu mealde olan 286. ayetine işaret vardır: “Allah, bir kimseye ancak gücü yettiği kadar teklif eder.”

یا که چو با تو چرا بر من زدی - کس نگوید سنگ را دیر آمدی

19132- Hiç kimse, taşa “Geç kaldın” demez. Hiç kimse, sopaya “Ey sopa!

Neden bana vurdun” diye söylenmez.

کس بگوید یا زند معذور را - این چنین واجستها مجبور را

19133- Hiç kimse, zorda kalandan böyle bir şey isteyemez. Birisi mazur olan kimseye böyle sözler söyler yahut onu döver mi?

نیست جز مختار را ای پاک جیب - امر و نهی و خشم و تشریف و عتاب

19134- Emir ve nehiy, öfke, lütuf ve azarlamak, ancak ihtiyarı olan kişiyedir.

من از این شیطان و نفس این خواستم - اختیاری هست در ظلم و ستم

19135- Zulümde de ihtiyarımız vardır, sitemde de. Ben şu şeytandan, şu nefisten söz açtım ya, maksadım zaten buydu.

تا ندید او یوسفی کف را نخست - اختیار اندر درونت ساکن است

19136- İhtiyar, senin içinde oturmaktadır. O, bir Yusuf görmedikçe, elini kesmez.

روش دید آن گه پر و بالی گشود - اختیار و داعیه در نفس بود

19137- İhtiyar, dilek, nefistedir. Dilediği şeyin yüzünü görür de, ondan sonra kol kanat açar.

Bu beyitler üzerinde biraz duralım. Layıkıyla anlamaya çalışalım: İhtiyar nedir? İhtiyar, insanın kendi içinde bulunan dilek ve güçtür. Mesela, insanın nefsinde ibadeti, iyiliği yahut günahı ve kötülüğü seçmekte ihtiyar ve dilek vardır. İnsan, eğer ibadeti ve iyiliği ihtiyar eylerse, dilerse ecir kazanır. Sevaba girer. Aksi hâlde günahı ve kötülüğü ihtiyar ederse, sorumlu ve suçlu sayılır, gazaba uğrar. Allah, kullarını imtihan etmek için şeytanı vesvese verici halketti. O şeytanın varlığında, bir kimseyi asi kılmaya ve sapıklığa götürmeye kuvvet ve kudret yoktur. Ancak insan tabiatının hoşlandığı ve nefsin sevdiği şeylere insanı teşvik etmek, günahı ona tatlı göstermek gücü vardır.

15. Ciltin sonu